

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10378

SHRAYBER VOS IKH HOB
GEKENT

Sholem Shtern

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום שטערן

שרייבער וואָס איך האָב געקענט

מעמואַרן און עסייען

ארויסגעגעבן מיט דער הילף
פון מולטי קולטור דעפּאַרטמענט פון
דער קאָנאָדער פעדעראַלער רעגירונג
אין שלום שטערן בוך פּאַנד קאָמיטעט

מאָנטרעאל, קאָנאָדע
1982, תשמ"ב

Writers I. Knew

Memories and Essays

By

SHOLEM SHTERN

Sholem Shtern, Book Fund Committee
acknowledgments with thanks:
We gratefully appreciate the assistance
received from the Multicultural
department of the secretary of state of
Canada.

COPYRIGHT, 1982
BY SHOLOM SHTERN
8002 WISEMAN AVE.
MONTREAL, QUE.

PRINTED:
ADLER PRINTING AND LITHOGRAPHING REG.
4180 DE COURTRAI, ROOM 218
MONTREAL, QUE. H3S 1C3
1982

אין ליבשאַפּט
סאַניען
און אונדזערע קינדער
לייבל און ריוואַ
דוד און עלספעט,
און אייניקלעך
דזשאַעל, קערן, ליסאַ און אַלען,
דזשערעמי און לאַראַ,
צום געדענקען
און היטן די שעפּערישע מי
פון דורות יידישע שרייבער.

איך דאנק האַרציק דעם:
"שלום שטערן בוך-פּאַנד-קאַמיטעט"

•
"מולטי קאַלטשוראַל דעפּאַרטמענט פון דער קאַנאַדער פּעדעראַלער רעגירונג"
The Multicultural department of the Secretary of State of Canada.

•
"די פּונדאַציע פון דער יידישער קהילה אין מאַנטרעאַל"
Allied Jewish Community Services Foundation in Montreal

•
ועד העיר מאנטרעאַל

•
חיה און פּנחס הובערמאַן פּונדאַציע פאַר יידישער קולטור, וואַנקוואווער

•
The Samuel Lapitsky Foundation in memory of Samuel and Rose Lapitsky and Burtha.

די סאַמיועל לאַפּיצקי פּונדאַציע אין אַנדענק פון שמואל און רחל לאַפּיצקי און
טאַכטער בוירטאַ.

•
אין אַנדענק פון אונדזער ליב-האַרציקן און אומפאַרגעסלעכן מאַן, פּאַטער און
זיידע משה ריקליס, פּרוי: מלכה, קינדער: ראַני און לאהלע. אייניקלעך: דזשעפּערי,
דזשאַי און גערי

•
די משפּחה רעזניק אין אַנדענק פון זייערע עלטערן לאה און נחמן רעזניק.

The Family Reznick in memory of their parents Liza and Nachmen Reznick.

•
מיט דאַנק פאַרצייכן איך: אייניקע אַקטיוו-באַטייליקטע אין שלום שטערן בוך פּאַנד
קאַמיטעט: ד"ר יוסף קעידוזש, נאַרמאַן מעסי און נחום ווילטשעסקי.

•
IN MEMORY OF MOISHE RYKLES:

Wife Malkea, children Ronnie & Layeleh, grandchildren Jeffrey, Joy and Gary.

א תחינה פאר יידיש

א יידיש דו מיין.
ווען, ווי שרה בת-טובים
איך בין אזוי גנאדיק און פרום,
א תחינה וואָלט איך געמאַכט:
אז אין מויל פון יידישע קינדער,
זאָל אונדזער לשון נישט זיין שטום.

א, יידיש דו מיין.
איך וויל, ווי אין א תחינה
פון שרה בת-טובים רחמים בעטן:
אז די טיר פון יעדן אידיש האַרץ,
זאָל ווידער אָפן זיין פאַר דיר.

אפשר וועל איך האָבן די ווערט,
אז מיר זאָל דער נס ווערן באַשערט:
אז אידיש זאָל ווידער לויכטן,
ווי אין פּרילינג-פּרימאָרגן —
דער זילבערנער טוי אויפן בלוי
פון יונגן בעז.

יידיש, אין אונדזער נאַכט,
אין חושך טיף און געדיכט,
ביסטו שטענדיק געווען
דאָס לויטערע ליכט
אויף יעדן פרעמד-שרעקנדיקן שליאַך.

יידיש, דו מיין.
ווי שרה בת-טובים,
איך וויל מיט א תחינה בעטן:
אז יעדע אידישע טיר,
אָפן זאָל זיין פאַר דיר.
היינט, אין אונדזער פיין,
זאָלסטו ווידער זיין דאָס ליכט
פון אונדזער האָפן.

שלום שטערן

מאני לייב

זאלן זיך די ליינער נישט ווונדערן, אַז איך וועל פון איצט אָן, גאַנץ אָפט, דרוקן כאַראַקטעריזאַציעס פון אַ צאָל ייִדישע שרײַבער, פּאָעטן דערציילער און עסייאַסטן. אין מײַנע מעמואַרן, וועל איך פרוּוון איבערגעבן דאָס וואָס האָט מיך דערנענטערט צו זיי. דער עיקר, ווי אַזוי איך האָב זיי געקענט, ווי אַזוי זיי האָבן זיך געלאָזט, איך זאָל זיי זען און דערקענען.

פאַרוואָס גראַד איצט? ווייל די יאָרן מײַנע פון דער יונגשאַפט זײַנען שוין לאַנג, הגם צו פרי, אַנטרונען פון מיר. און היות, פּאָעזיע ליינענט מען גאַר ווינציק — בפרט, ייִדישע פּאָעזיע אויף ייִדיש — זאָל מען כאַטש ליינענען און וויסן, וואָס פאַר אַ שטייגער מענטשן זײַנען אָט די ייִדישע שרײַבער געווען.

אמת, מיט אָט די שרײַבער האָב איך געהאַט די פרייד צו פאַרברענגען בלויז געציילטע טעג, אויף זייערע באַזוכן אין מאַנטרעאַל. דאָך שטייען זיי פאַר מײַנע אויגן. איך רעד צו זיי, און פאַרנעם דעם דיין־מוזיקאַלישן קלאַנג פון זייערע לידער, דעם הייליקן ציטער אין זייער געמיט. דורכן מויל פון זייער פען האָט געזונגען דאָס איידעלע, הערלעכע געזאַנג פון דער ייִדישער דיכטונג, וואָס צינדט נאָך אַלץ אין מיר דעם גלויבן, אַז די ייִדישע ליטעראַטור איז אַ לאַנג־דויערנדיקע. דעריבער, דאַכט זיך מיר אָפט, אַז מיר גייען נאָך אַלץ צוזאַמען און שמועסן און ביי די שמועסן בין איך נישט אַליין. אַז ליינערס און פאַרערס פון אָט די שרײַבערס הערן זיך אײַן.

עס איז געווען אין אָנהייב פון די דרייסיקער יאָרן. מאַני לייב איז פאַרבעטן געוואָרן פון דער ייִדישער ביבליאָטעק אין מאַנטרעאַל, צו רעדן און פאַרליענען זײַנע לידער. אײַנגעשטאנען איז ער ערגעץ אין אַ האַטעלעכל אויף שערברוק סטריט. אָדער פאַרק עוועניו. מאַני לייב איז פון שטענדיק אָן געווען דער פּאָעט, מײַן פּאָעט, וועמען איך האָב מקנא געווען און גלייכצײטיק שטאַרק ליב געהאַט. בין איך אים געגאַנגען אָפּגעבן שלום עליכם.

איך בין געגאַנגען צו אים מיט אַ געפיל פון שעצונג און אָפּשיי, ווי אַ חסיד צו זײַן רבין. האָב איך אָנגעקלאַפט אין טיר. מאַני לייב איז געוועסן אָן

א רעקל. אויף מיין "גוטמארגן" האָט ער עפעס אַ מורמל געטאָן און געשוויגן. איך האָב אים געזאָגט מיין נאָמען. האָט ער זיך אויפגעכאַפט ווי פון אַ דרימל, און אַרויסגעזייעט עטלעכע ווערטער: "מיין אייזיק ראַבאָי (מאָני לייב האָט שטאַרק געהאַלטן פון ראַבאָיען און אים זייער ליב געהאַט) האָט מיט מיר גערעדט וועגן אייך. איך האָב געלייענט איינער ליד "אַ חלום" אין "צוקונפט". באמת אַ הערלעך ליד! אָבער אין אַנדערע לידער זוכט איר טעמע. אין פּאָעזיע איז דער עיקר די פּאַרם, די שטימונג, דאָס בילד. אינהאַלט? איבערלעבונג פון אייגענעם אומעט, פון דער שטילער פרייד און די בענקשאַפט, "דאָס איז דאָס סאַמע האַרץ פון דיכטונג". (איך גאַראַנטיר ניט, נאָך אַזוי פיל יאָרן, אַז גענוי די זיינען געווען זיינע רייד. נאָר דעם תּמציית פון די רייד זאָגט מיר דער זיכרון אונטער גאַנץ קלאָר).

דערנאָך האָט ער מיר גענומען געבן אַ גאַנצע פּאַרציע מוסר. וועגן דעם, אַז דער באַגער צו שרייבן פּראָלעטאַרישע לידער, וועט אויסליידיקן מיין ליד פון פּאָעטישער שיינקייט. (פיל ווייניק). דאָס אַלץ האָט ער נאָך באַשמאַלצן מיט עטלעכע ניט איידעלע ווערטער, אין סטיל פון משה לייב האַלפּערן. איך בין געזעסן קעגן אים ווי אַן אַפּגעשמיסענער.

פלוצלינג טוט ער אַ פרעג: — וואָס טוט איר אַ גאַנצן טאָג? — וואָס איך טו? איך לערן אין די מאַריס ווינטשעווסקי שולן. — און ווי ראַבאָי האָט מיר איבערגעגעבן, האָט איר אַ גאַר שיינע, און ביז גאַר פּיינע פרוי (איר ווייסט דאָך — ביי ראַבאָיען זיינען אַלע פּערד און פּרויען שיינ...). און איר האָט שוין אַ קינד אויך. איך האָב אויך פרי חתונה געהאַט. זיך באַנאַרישט. פּאַרליבט און חתונה געהאַט, האָב שוין קינדער. אָבער קיין באַלעבעסל וועל איך נישט און קען נישט ווערן. מסתּמא זיינען דאָך אייך באַקאַנט די לידער פון אַבאָ שטאַלצענבערג. אַן עכטער, לירישער דיכטער! אָבער מיר דאַכט אָבער. אַז מיט דער צייט וועט ער ווערן אַ באַלעבעסל. אַרבעט זיך אַרויף אַט דער טייערער פּאָעט שטאַלצענבערג. איך בין נישט זיכער צי ער וועט גרייכן הויך. ווייל ער איז מיר לעצטנס זייער צופרידן מיט זיך. אַ פּאָעט איז שטענדיק נישט צופרידן מיט זיך, מיט זיין שאַפּן. ער צווייפלט שטענדיק אין דער ווערט פון זיין טאַלאַנט. אַ פּאָעט איז שטענדיק אומרויק. זיין טאַלאַנט נערט זיך פון דעם טרויער, וואָס מיט אים איז אַנגעקוועלט זיין געמיט.

— איר ווייסט, וואָס איך טו? איך בין אַ שוסטער, איך ניי שייך. בינאַכט, אויב איך האָב שטימונג, שרייב איך אַן אַ ליד. מיר קומט דאָס שרייבן אַן נישט גרינג. ווער איך מיד. רעד איך זיך אַפּ מיט מיין פּריינד און חבר שקלאַרסקי (געווען אַ ביכער-פּאַרקויפּער) און מיר קנאַקן אַפּ אַ פּאַר נעכט אין קאַרטן.

— איר ווילט הערן עפעס אַ שיינס. הערט, איך קום איינמאַל אַ היים שפּעט אין אָוונט פון דער אַרבעט. איך וואַש זיך אַרום, און גרייט זיך צום

טיש עסן. איך האָב ליב שוואַרץ ברויט מיט הערינג. זיצט אָבער אַ יונגע־מאַן מיט אַ פּוֹלן טשעמאַדאַן און וואַרט אויף מיר. פּרעג איך אים, יונגע־מאַן וואָס האָט איר אין דעם טשעמאַדאַן — זאָגט ער: לידער. — ווונדער איך זיך, אַזאַ פּוֹלן טשעמאַדאַן? ענטפּערט ער: איך האָב נאָך עטלעכע אַזעלכע פּוֹלע טשעמאַדאַנען אין דער היים. איך ווער אַ דערשראַקענער. ער קען דאָך יעדן אויפדערנאַכט קומען מיט אַן אַנדערן טשעמאַדאַן. — נו, זאָג איך, זייט אַזוי גוט און לייענט. שלעפט ער אַרויס אַ פּאַק פּאַפּירן און לייענט. און אַ כתב־האַט ער, ממש געטאַקטע אותיות. אויף מיר געזאָגט געוואָרן. און אַ טאַלאַנטאַזיקייט איז ער, באמת געבענטשט פון גאָט מיט נישט־קענען שרייבן... איר ווייסט דאָך, וועמען גאָט האָט געוואָלט שעלטן, האָט ער אים געבענטשט מיטן געשאַנק פון טאַלאַנט, געגעבן אים דאָס טאַלאַנט פון זיין אַ פּאַעט. איז ווי האַלטן מיר? — יא, מיין לידער־מאַכער ביי דעם נישט־טאַלאַנט (י.ג. סיגאַל וואַרפט זיך צו גיך און גרינג מיטן וואַרט גראַפּאַמאַן. אַ גראַפּאַמאַן איז אַ מדרגה). אָבער מיין פּאַרשוין איז אַ נודניק געווען. לייענט ער און לייענט און איך פיל איך גיי אויס. פשוט, אָט, אָט און איך חלש אַוועק.

טו איך אַ זאָג: יונגע־מאַן גענוג געלייענט. איך קען אייך שוין זאָגן מיין מיינונג. זאָגט מיר, וואָס טוט איר מיט אָט די לידער? — וואָס הייסט, גלאַצט ער אויס צוויי קעלבערנע אויגן, וואָס איך טו מיט זיי? איך בין זייער פּראָדוקטיוו. איך שרייב אַ סך. איך שרייב און צערייס. — אויב אַזוי, זאָג איך צו אים: גייט אָן מיט אייער אַרבעט!...

דער יונגע־מאַן האָט זיך אַ דערפרייטער אויפגעהויבן און מיר הערצלעך באַדאַנקט. — הייסט עס, איך האָב טאַלאַנט. — געוויס. איך האָב דאָך אייך געזאָגט, גייט אָן מיט אייער אַרבעט, שרייבט און צערייסט וואָס מער, און שרייבט נישט אויף אַזאַ שוין און טייער פּאַפּיר. איר דאַרפט דאָך טאָן אויך די אַרבעט פון צערייסן...

מאַני לייב האָט זיך הויך און קינדעריש צעלאַכט, און זיינע גרינע אויגן האָבן מילד און שטיפּעריש געשמייכלט. און איצט, איר האָט דאָך געוויס געבראַכט לידער צו לייענען. אויך שטאַלצענבערג ברענגט לידער, אַמאַל לייענט ער זיי אויף אויסנווייניק און אַמאַל פון פּאַפּיר. איך בעט אים: טרינק אַ גלאַז טיי מיט צובייסעכץ. און ער: מאַני לייב הערט דאָס איינע ליד. אַ בריליאַנטן ליד! זישע לאַנדוי זאָגט אויך אַזוי!

געוויס האָט ער שיינע לידער! נאָר בריליאַנטן? וואָס וועט ער טאָן מיט אַזוי פיל בריליאַנטן? ער וועט דאָך ווערן דער גרעסטער גביר ביי אונדז. און פונעם בלענד פון אָט די בריליאַנטן וועלן מיר אַלע נאָך חלילה בלינד ווערן. אַ פּאַעט האָט נישט קיין סך דימענטענע לידער. אַ פינף־צען לידער, און דאָס איבעריקע איז דער גלוסט צו שרייבן. עס איז דער גייסט פון טרויער וואָס טרייבט צו שכור ווערן מיט אייגענע ווערטער. איז לייענט־זשע עפעס!

איז ווו איז אייער טשעמאָדאָן?

איך בין געזעסן, ווי אַן אָפגעשמיסענער. איך האָב זיך געשעמט אויפצוהויבן די אויגן. מאַני לייב! אַט דער צאַרטער פּאָעט, זאַל מאַכן אַזאַ פאַרגלײַך מיט אַ טשעמאָדאָן, און מיר אויך געבן די אַנצוהערעניש פון "אנגיין מיט מיין אַרבעט: פון שרייב און צערייס!" האָב איך זיך אויפגעשטעלט און געזאָגט לאמור אַזוי צו זאָגן: מאַני לייב, איך האָב זיך דערמאָנט אין אייערס אַ פּערז:

"די זון פאַרגייט,
זי מוז פאַרגיין"

וואָס מיינט עס "זי מוז פאַרגיין"? ווער נויט זי צו פאַרגיין! וואָס איז דאָס פאַר אַ זאָג פאַר אַזאַ געהיטענעם פּאָעט, ווי איר? מילא ווען איר שרייבט כּאָטש זי וועט פאַרגיין. נישט זי מוז! מען מוז נישט ברענגען קיין טשעמאָדאָן מיט לידער! מען מוז נישט לייענען קיין לידער פאַר מאַני לייבן. מיין טאַטע איז אַ שוחט האָט ער געמוזט אַנשטעלן אַ חלף, און ברענגען צו יעדן שמאַטעוואַטע רבעלע, וואָס איז געקומען אין שטעטל. יענער דאַרף אויספרוון דעם חלף, צי ער האָט נישט קיין פּגימה. איך האָב נישט קיין חלפל צו ברענגען און איר דאַרפט מיך נישט אויספרוון. איך שרייב ווי איך פיל, און דאָס איז שוין חל אויף סאַציאַלע און טראַדיציאָנעל-שטייגערישע לידער. פּאָעזיע איז טאַקע דאָס אַלץ, וואָס איר זאָגט, געפיל און אימאַזש, אָבער אַן אינהאַלט, איז דאָס ליד אַ ליידיקע בלי...

מאָני לייבס גרינע אויגן זיינען גרינער געוואָרן מיט אַזאַ העלן, קינדישן שיין. זיין פלייצע האָט זיך געהויקערט. זיינע צאַרטע געשניצטע פינגער האָבן געקנייטשט אַ שטיקל פּאַפּיר. ער האָט מיך אויסגעהערט, געשמייכלט און שטיל און געלאָסן אַ זאָג געטאַן: איר ווייסט, י.י. סיגאַל שרייבט צו פיל. ער איז צו פּראָדוקטיוו. וואָס גיסט ער אַזוי פיל טינט? ער איז אַ פּאָעט מיט אַ גרויסן טאַלאַנט! נאָר ער האָט פשוט נישט קיין רחמנות אויפן פּאַפּיר. ער קען נישט זען קיין ליידיק שטיקל פּאַפּיר! איך האָב אים שוין נישט איין מאַל געשריבן וועגן דעם. אָבער עס איז אַזאַ קרענק ביי אים! — איז יא, אין קאַרטן שפּילט איר נישט? אין "קאַמף" שרייבט איר. אין "צוקונפט", אין "ליטעראַרישע בלעטער", אין וויינפּערס "אויפקום" דרוקט איר פון צייט צו צייט לידער. אַ לערער ביי די לינקע זענט איר, און טאַלאַנט האָט איר. אַ סימן, איר האָט דאָך נישט געבראַכט קיין טשעמאָדאָן... איז לייענט.

שלעפּ איך שוין אַרויס פון בוזעם-קעשענע אַ סעריע פון מינע סאַנאַטאָריע לידער, און הויב אַן, מיט אַן אומזיכער קול, צו לייענען. — לייענט העכער — טוט ער אַ באַפעל. שטעלט זיך אָפּ און לייענט נאָך אַמאַל אַט די שורה: "די זון איז אַרויס, אַ בעכער פול מיט טוי איז די רויז". ווונדערלעך! איך לייען, און ער שטעלט מיך בּסדר אָפּ. אַ וואָרט אין אַ ליד

האָט זיך זיין אייגענעם טעם. פריקערע! אָבער עס זיסט אויפן גומען! לייענט
נאָך אַמאָל:

”אויף די שפיץ־פינגער גיי,
זע, ווי קליינע קינדער
שלאָפן זיי.”

איך לייען, שוין העכער און מאַני לייב מוטיקט מיך: לייענט די גאַנצע
15 לידער:

”אַ קראָ קראַקעט
אויף אַ שטיין,
עמעצער גייט
אין וואַלד אַליין.”
”דער שניי פאַלט

אויפן דאָך,
דער שניי פאַלט
אויפן שליאַך
און ליכטיק טוט
לבנה שטומען...”

פון אויפֿרעגונג און פון דערוואַרטונג האָב איך זיך ממש געבאָדן אין
שווייס.

— דאָס זיינען שיינע לידער! באמת שיינע, לירישע לידער. אָבער
דער ריטם אין גראַם, וועט אַ סך שיינקייט אַרײַנרענגען אין אייערע
דיכטעריש פערזן. — מיר האָבן געטרונקען טיי און נאָענט־היימיש זיך
געזעגנט ווי מיר וואַלטן זיך געקענט שוין יאָרן לאַנג.

צו זיין לעקציע אין ביבליאָטעק איז געקומען אַ גאַנץ נישקשהדיקער
עולם. ער האָט פאַרט נישט געצויגן אַזאַ מאַסע ווי ליוויק. מאַני לייבן האָט
עס גאַרנישט געאַרט. — איך בין אַ קנאַפער רעדנער. איך לייען בלויז
לידער, און ווער האָט דאָס געדולד צו הערן לידער. איך לייען אין יעדער
שטאַט פאַר יחידים, וואָס האָבן ליב און לעבן מיטן ליד. דאָהי וועל איך
לייענען פאַר י.י. סיגאַלן, פאַר אײַך. דאָס איז גענוג פאַר אַזאַ שוסטער־יונג
ווי איך... וואָס איז געוואָרן אַ פאַעט בײַ יידן.

אויף צו מאַרגנס, נאָך דעם אַוונט, האָט אים סיגאַל פאַרבעטן צו זיך
אויף מיטאָג. אָבער דעווייל האָבן מיר געמאַכט אַ שפּאַציר אויף סט.
דזשאָזעף, פון סט. לאַרענס ביז פאַרק עוועניו. עס איז געווען אַ גאַלדענער
האַרבסטיקער אינדערפרי. אַ מילדער ווינט האָט געצופט די בלוטרויטע
בלעטער פון די ביימער. די בלעטער האָבן געשאַרבעט און מען האָט
גערעדט וועגן שרייבער, ווי דער שטייגער מער באַרעדט, ווי גערעדט. ביז
מען איז אַרויף אויף משה לייב האַלפערן.

אין מיטן גערייד האָט מאַני לייב אַ וואַרטשע געטאַן: שלום שטערן האַלט פון משה לייב האַלפערן. ער קען נאָך נישט אונטערשיידן פון פשטות ביו באַמבאַסטיק. איך זאָג מיט מיין גאַנצער אויפריכטיקייט, אָן שום פנייות: משה לייב האַלפערן איז אַ גראַפאַמאַן! י.י. סיגאַל האָט געהאַט אַזאַ שטאַרקן און גרויסן אָפּשיי פאַר מאַני לייבן, אַז ער האָט נישט געוואָגט אים צו דערווידערן. האָט ער עפעס אונטערגעמורמלט, און מיר איז געוואָרן קאַלעמוטנע אויפן האַרצן און איך האָב זיך אָפּגערופן: משה לייב האַלפערן איז פון די דיכטער וועמען מען דאַרף נישט פאַרטיידיקן. ער האָט גרויסע לידער. פּאַעטיש גרויסע און מעכטיקע לידער; דווקא זיין "גאַסן פויקער" נעמט מיך נישט. אָבער זיין "די זון וועט אַרונטערגיין אונטערן באַרג" איז גרויסע ליריק! און אין דעם ווייטיק און טרויער פון זיין ליד, פאַרנעם איך דאָס געוויין פון ליינדניקע און געפלאַגטע. משה לייב האַלפערן איז אַליין אַ טיף-לינדניקער מענטש און אַ גרויסער דיכטער! און אפילו די ווילגאַרע רייד, זיינען דער אַרויסשטראַם פון דעם צאָרן פון זיין פּיין. זיינע לידער רעדן צו מיר און זאָגן מיר מער ווי לייבויקס כסדר לאָזן וויסן, אַז עס טוט אים וויי, און אַז ער גאַרט נאָך דער גאולה. געוויס איז לייבויק פון די הויך-אויפגעשטיגענע דיכטער, אָבער מען מאַכט אים שוין פאַר אַ הייליקן. און מיר זיינען דערווידער די פאַרפרומטע לייט מיט די פאַרגלאַצטע אויגן.

מאַני לייב האָט זיך גאַרנישט אָפּגערופן. נאָר י.י. סיגאַל האָט זיך צערעדט: לייבויק איז אַ פּאַזיאַר אין פּיל פון זיינע לידער. זיין "וואַלקנס איבערן וואַלד" איז מער אַנשטעל ווי פּאַעזיע. דאָס זיינען "בלעכענע לידער" (ער האָט איין מאָל זיך אַרויפגעכאַפט אויף בערל לאַפינס אַ לידער-בוך, און זיי אַנגערופן אין אַ רעצענזיע "בלעכענע לידער").

עס האָט מיך זייער געאַרט סיגאַלס אַרויסטריט קעגן לייבויקן. איך בין זיך מודה ומתודה, נישט תמיד האָב איך געקענט אָננעמען לייבויקס אָנגעבלאַזנקייט און טראַגן אויף זיך די משא פון פּיין, ווי ער זאָל דעם גאַנצן צער פון דער וועלט, טראַגן אויף זיינע פלייצעס... אָבער פּיל פון זיינע לידער זיינען מיר געווען זייער נאָענט און גראַד האָב איך זיין "וואַלקנס איבערן וואַלד" הויך געשעצט זוי אַ גרויס דיכטעריש ווערק! הגם מיט זיין "דער גולם" קען איך זיך עד היום נישט קיין עצה געבן. אויסער דאָס ערשטע קאַפיטל ווי דער מהר"ל באַשאַפט דעם גולם, ווי ער קנעט אויס פון טויט שטומען ליים זיין גוף, בין איך נישט שטאַרק אַנטציקט פון דער פּאַעטישקייט פון "גולם". און איך האָב געזאָגט, בלויז אַזאַ דיכטער מיט אַזאַ פאַרנעם און וויזיע האָט געקענט שאַפן אַזאַ מייסטערשאַפונג און אַזעלכע מוסטערהאַפטע לידער ווי

"ערגעץ ווייט, ערגעץ ווייט
ליגט דאָס לאַנד
דאָס פאַרבאַטענע."

מאני לייב האָט זיך נישט געאַמפערט, נישט מיט סיגאַלן, און נישט מיט מיר. ער האָט בלוז אַ זאָג געטאָן:

— הערט. דער שטייגער ווי לייב פירט זיך אויף, זיין רעקלאַמירן זיך. זיין אויגן-גלאַצעניש, איז מיר דערווידער. אָבער "וואַלקנס איבערן וואַלד" איז אַ גרויס קינסטלעריש ווערק! און יא, סיגאַל, איך וועל נאָך אַמאָל איבערלייענען די פּאָעמע און אייך שרייבן מיין פּרישן איינדרוק.

מיט אייניקע וואַכן שפּעטער איז אַנגעקומען אַ בריוו פון מאַני לייב צו סיגאַלן אין וועלכן ער שרייבט אַט וואָס: "איך האָב נאָך אַמאָל געלייענט "וואַלקנס איבערן וואַלד". עס איז פּאַרט אַ גרויס ווערק!" דאָס איז געווען מאַני לייב. ער האָט געקענט זיין אַביעקטיוו, ערלעך און אויפריכטיק אין זיין אַפּשאַצן אַ שרייבער. הגם ער האָט אַפּטלעך געבלאָנדזשעט צוליב זיין קונסטשיטה פון עסטעטיציזם.

מיר האָט מאַני לייב געשריבן: "איר דאַרפט אַנשרייבן אַ גרעסערע פּאָעמע וועגן סאַנאַטאַריום, דער זאָט פון אייער יונג לעבן. טרויער און פּרייד, איז דער קוואַל פון אייער בענקשאַפט און טרוים. דאָס איז אייער באַדן. אָבער געדענקט אין קונסט, איז די וועלט גרעסער ווי דאָס מיטגענומענע פּונם נעכטן אין שטעטל. די וועלט פון געפיל איז טיפּער. שטימונג איז דער סאַמער אַנרעג פּאַרן ליד. איך בין נישט קעגן דעם סאַציאַלן מאַטיוו אין אייער ליד. אָבער היט זיך פון געשריי, פון באַמבאַסיטיק. עס נעמט אויס ביים עולם, וואָס פּאַרשטייט נישט, אַז דער צויבער פון ליד ליגט אין זיין שטילן טאָן, אין געבעט פון געמיט.

סיי ווי, סיגאַל און איר דאַרפן זיך באַמיען אַרויסצוגעבן אַ ליטעראַרישן זשוראַנל אין מאַנטרעאַל. אויף סיגאַלן דאַרף מען ווירקן, אַז ער זאָל נישט זיין אַזוי פּראָדוקטיוו. נישט זיין אַזוי צעקריגט מיט אַלע שרייבער. קיינער קען ביי אים אין קאַנאַדע, נישט שרייבן. אַלע זיינען ביי אים גראַפּאַמאַנען. עס שטאַמט מער פון דער נישט-פּאַרגינערישער מורא, טאַמער וועט פון אייער גרופּע אַרויסוואַקסן אַ רעפּרעזאַנטאַטיווער פּאָעט. מען טאָר נישט זיין בייז און ברוגז אויף דער גאַנצער וועלט."

ביים ערשטן גרויסן "איקוף"-צוזאַמענפּאַר, בין איך געווען אַ דעלעגאַט פון מאַנטרעאַל. י.ב. ביאַליסטאַצקי האָט גערופן צו זיך אין הויז אַ פּאַר פּאָעטן, בערל לאַפּין, יוסף ראָלניק. מען האָט אויך פּאַרבעטן מאַני לייבן. האָט ער מיר טעלעפּאָנירט אַז ער קען נישט קומען, ער פילט נישט אַזוי גוט. נאָר מירן זיך מאַרגן באַגעגענען ביים "פּאַרווערטס". האָבן מיר זיך געטראָפּן צו דער אָפּגעשמועסטער צייט. מיר האָבן געטרונקען קאַווע און געשמועסט צו ביסלעך. מאַני לייב האָט אויסגעקוקט בלאַסלעך. זיינע שיינע, גרינע אויגן האָבן געשימערט אין שיינן פון אַן אומעט, וואָס נאָגט ערגעץ אין דער טיף.

אין מיטן רעדן, האָט ער אָפּגערוקט דאָס טעפל קאווע און אַ זאָג געטאָן: "איר זעט אָט די "פאַרווערטס" געביידע, וואָס אין איר זיצט אייבעלע קאַהן... אָט דער נישט־דערבאַקענער קאַהן, האָט חרוב געמאַכט און מאַכט חרוב די יידישע ליטעראַטור".

— מאַני לייב, האָב איך געפרעגט, איז פאַרוואָס זשע דרוקט איר דאָרט איינערע לידער יעדע וואָך? — וואָס זאָל איך טאָן? מען דאַרף זיך דאָך ערגעץ דרוקן און אַ פּאָעט דאַרף דאָך אויך עסן. — איך בין נישט קיין צו אָפטער בריוו־שרייבער. איך ווייס נישט צי מיר'ן זיך נאָך אַמאָל זען. ליענט מיר די לידער "אַ חלום" און דעם "טאַטנס בריוו" פון איינערע סאַנאַטאַר־יום־לידער, וועלכע איר האָט נעכטן אָוונט געלייענט אין ביאַלסטאַצקיס הויז. ראַלניק האָט זיי פאַר מיר אויסגעלויבט. — האָב איך אים געלייענט. מאַני לייב האָט געבעטן איך זאָל דעם "טאַטנס בריוו" נאָך אַמאָל איבערלייענען. ביים געזעגענען זיך האָט ער מיר שטאַרק געדריקט די האַנט און געזאָגט: "מיין ערשטער איינדרוק פון איינערע סאַנאַטאַריע לידער, איז געווען אַז דאָס איז איינער פּאָעטישער באַדן. דאָס זיינען שוין מער ווי שיינע לידער. שרייבט און מעקט אַ סך. שרייבט און צערייסט נישט. גייט אָן מיט איינער אַרבעט!" איך האָב זיך צעלאַכט.

אַ שטיקל צייט איז אַוועק און עס האָט זיך באַוויזן די פינצטערע ידיעה, אַז מאַני לייב געפינט זיך אין אַ סאַנאַטאַריע פאַר טובערקלאַזע. ער איז טאַקע דאָרטן נפטר געוואָרן.

מאַני לייב, ווען איך דערמאָן זיך אין אים, שווימען טרערן אין מיניע אויגן.

פון שלום שטערן

משה לייב האַלפערן ווי איך האָב אים געקענט (אייניקע טעג מיט משה לייב האַלפערן)

אַ קליינע הקדמה, איידער איך הייב אָן איבערגעבן מײַנע איינדרוקן פון די עטלעכע טעג אין וועלכע, איך האָב געהאַט די געלעגנהייט נענטער צו קענען (אפשר אויך אַביסל דערקענען...) משה לייב האַלפערן.

* * *

גלייך נאָך זײַן פטירה האָב איך זיך נישט געקענט צונויפנעמען און שרײַבן וועגן אים, אַזוי פאַרקלעמט בין איך געווען. ערשט צו זײַן 20טן יאַרצײט, האָב איך באַווײַזן אַפצדרוקן צוויי אַרטיקלען וועגן אים אין "קאַנאַדער וואַכנבלאַט" ("משה לייב האַלפערן" – דעם 25סטן סעפטעמבער 1952, און דעם 16טן אָקטאָבער 1952 – "משה לייב האַלפערן דער ליריקער"). ביידע אַפשאַצונגען זײַנען פאַרצײכנט אין זײַן "אין נײַיאַרק", אַרויסגעגעבן, דאַכט מיר, פון פאַרלאַג "מתנות". אין "לעקסיקאָן פון ייִדישע שרײַבער", זײַנען מײַנע אַפּהאַנדלונגען נישט דערמאַנט (מסתמא נישט גענוג פּשר-געווען דעמאָלט פאַר דער רעדאַקציע...) אין יענע צוויי אַפּשאַצונגען, האָב איך אַביסל דערצײלט וועגן האַלפערן דעם מענטש און פּאַעט. איך האָב בכיוון אַרויסגעלאָזט אַ סך עפּיזאָדן וואָס כאַראַקטעריזירן אים, מחמת, איך האָב נישט געוואָלט דערמאַנען נעמען פון שרײַבער, וועלכע האָבן נאָך געלעבט, און אַגב, האָב איך נישט אַלעמאַל געקענט אָננעמען זײַנע אַרויסזאָגונגען וועגן זײ. איך האָב אַט-די שרײַבער געקענט פון דער נאַענט און געהאַט גאָר אַן אַנדערע באַצײונג צו זײ. צום טיפּן ווייטיק, זײַנען שוין אַט-די שעפּערישע מענטשן שוכני עפר, פרי אַוועקגאַנגען פון דער וועלט.

איצט קען איך שרײַבן פריי און קיינעם חלילה נישט פאַרשעמען. איך וויל זיך טיילן מיט דעם, וואָס איז פאַרשריבן אין מײַן פּנקס-המעמואַרן און אויך פון דעם אַפּגעדרוקטן אין "וואַכנבלאַט".

משה לייב האַלפערן איז פאַרבעטן געוואָרן פון דער ביבליאָטעק צו האַלטן אַ לעקציע. געוויינלעך, ווען לייוויק, אַפּאַטאַשו, פּרץ הירשביין,

שלום אַש אָדער אַנדערע גדולים פלעגן זײַן די גאַסטרעדנער, האָט מען גענומען אַ גרויסן זאַל. עס זײַנען שטענדיק געקומען עטלעכע הונדערט מענטשן. נו, משה לייב האַלפערן איז טאַקע געווען הויך אַנערקענט, באַוווּסט און באַליבט, אָבער בלויז אין דער סביבה פון די שרײַבער און דער אינטעליגענציע. (דאָס זעלבע איז געווען מיט י.י. שוואַרץ.) אַזוי אַרום, האָט מען אײַנגעאַרדנט די לעקציע מיט האַלפערנען אין אַ גרעסערן צונויפקום-צימער, אין הינטערשטן שטאַק פון דער ביבליאָטעק. קיין גרויסער עולם איז טאַקע נישט געקומען, געווען אַרום 70-80 מענטשן. איך קען זיך נישט דערמאַנען, ווער עס איז געווען פאַרויצער. נאָר מיר איז אויסגעקומען צו זיצן לעבן האַלפערנען. דעמאָלט איז דערשינען דער זשורנאַל "מאַנטרעאַל", רעדאַקטירט פון פּאַעט א.ש. שקאַלניקאָוו. דאָרט האָט די דיכטערין אײַדע מאַזע אָפּגעדרוקט אַ ליד "איך בין זינדיק, איך בין זינדיק". עפעס האָט זיך אײַדע מאַזע פאַרשפּעטיקט. פרעגט מיך האַלפערן, וווּ איז ערגעץ אײַדע מאַזע? — זאָג איך, זי וועט מסתמא באַלד קומען. דערווייל האָט עמעצער (דאָכט מיר י.י. סיגאַל) געלייענט אַן עסיי וועגן מ.ל. האַלפערן. געווען אַזאַ מנהג שוין אין מאַנטרעאַל, ווען מען האָט מקבל-פנים געווען אַ שרײַבער, אין ביבליאָטעק.

משה לייב איז געוואָרן אומרויק, און רוימט מיר אײַן: די שבחים — אַדרבה! זײַער טשיקאַווע! אָבער פאַרוואָס שרײַבט ער אַזוי געדיכט? — ענטפער איך, סיגאַל איז אַ גרויסער מבין אויף פּאַעזיע, ווען ער איז פאַרגינעריש און נישט-בייזוויליק. ער איז אַ גוטער פּאַעט! — זעט איר, זאָגט האַלפערן, איך שטים מיט אײַך אײַן וועגן אײַער לעצטער מיינונג. דאָס שושקען זיך, האָט אַביסל אויפגערעגט די נאָענט-זיצנדיקע.

געוויינלעך, נאָך אַ לעקציע גייט מען אַרײַן מיטן גאַסט אין אַ קאַפּעטעריע. אָבער אַלע זײַנען זיך צעגאַנגען. איך בין געבליבן מיט אים. — ווענדט ער זיך צו מיר: איך האָב מיט וויינפערן פיל מאָל גערעדט וועגן אײַך. אפשר וואָלטן מיר אַרײַנגעגאַנגען אין אַ קאַפּעטעריע. זײַנען מיר אַרײַן אין אַ קאַפּעטעריע, און זיך פאַררוקט אין אַ שטיל ווינקל. משה לייב איז געווען אויפגערעגט, פאַרשוויצט, און מידלעך אַוועקגעלייגט די לאַנגע הענט אויפן טיש. ער איז געווען אומצופרידן.

— אַזוי גאָר! ווייזט אויס, איך בין נישט קיין גרויסע אַטראַקציע! פאַר אַנדערע דינגט מען אַ גרויסן זאַל, און פאַר משה לייבן איז גענוג "דאָנסטערז" (אונטן) אין אַ קלענערן פאַרזאַמלונג-צימער! דאָס איז משה לייב האַלפערנס מערכה! — באַרויק איך אים, — משה לייב, איר זענט דער קרעפטיקסטער און אַרײַגעלסטער פּאַעט אין דער יידישער ליטע-ראַטור! נישט אין פּאָפּולאַריטעט גייט עס! נישט פרסום באַשטימט די לאַנג-דויערוודיקייט פון אַ דיכטערישער שאַפונג. עס איז דאָס ליד — וואָס דעצידירט! איר ווייסט דאָס בעסער פון מיר! — אָבער אַ מענטש, בעת ער לעבט באַגערט אַנערקענונג. אַ פּאַעט איז דאָך נישט מער, און טייל מאָל

אפילו ווינציקער פון א מענטש מיט מענטשלעכקייט, און ער האָט אַ רעכט אויפגענומען צו ווערן אויף אַ חשובן אופן.

מען האָט דערלאָנגט צוויי טעפלעך קאווע מיט צובייסן. האַלפּערן באַצאָלט. זאָג איך, איר זענט דאָך אַ גאַסט. — נו, פאַרקרימט ער זיך — וואָס בין איך שלום אַש, וואָס לאַדט איין משה נאַדירן אויף עפל; ווען עס קומט צו באַצאָלן, וואַרט ער, אַז משה נאַדיר, דער קבצן, זאָל באַצאָלן. הערט, מיר זיינען צוויי קבצנים. אַמפּערט זיך נישט איבער גאַרנישט.

האַלפּערן זופּט די קאווע. אַ פּלעשל ביר איז געשמאַקער! נאָר איר טרינקט דאָך נישט קיין שאַרפע געטראַנקען. ער האַלט זיך אין איין ווישן דאָס פנים. ער נעמט מיך דורך מיט די טיף־טרויעריקע אויגן און ווערטער שטעכיקע פּליען פון זיין מויל:

איך ווייס, אַז איר האָט זייער ליב מאַני לייבן, אים און זיינע לידער. — פּונוואַנען ווייסט איר? — פון וויינפּערן, איך ווייס אויך פון אַנדערע. — יאָ, היט איך זיך מיט אַן איבעריק וואַרט. — איר קריגט בריוו פון אים? — אייניקע בריוו באַקומען. — אַזוי? טשיקאווע!

משה לייב שטעלט אַוועק דאָס טעפל קאווע און ברומט: מאַני לייב איז אַ רשע מרושע. איר ווייסט, איך האָב אים אַמאָל אין קאַפּע־ראַיאַל, שיעור נישט דורס געווען. און אַט פאַרוואָס: איך האָב אַפּגעדרוקט אַ ליד. אַלע האָבן געלויבט. איך אַליין האָב געפילט, אַז עס איז אַ גוט ליד. געוויינלעך, זעץ איך זיך נישט צו אַפּט אַוועק ביי איין טישל מיט די בייסנדיקע שלאַנגען — מיט זישע לאַנדוי, אַט דאָס מיוחסדיקע רביישע אייניקל; נישט מיט ראובן אייזלאַנד און מאַני לייבן וואָס פיעשטשעט זיך. איך ווייך אויס אַט די "טראַיקע". זיי זיינען אויך אַפּאַטאַשן גענוג דערגאַנגען די יאָרן, האָט ער זיי באַוויזן, אַז ער איז גרעסער פון זיי. ער איז געוואָרן אַ באַרימטקייט!

איז יאָ, דעם פּרייטיק צונאַכטס, איז מיר אַריין אַ מאַנקאַליע אין קאַפּ, און איך זעץ זיך אַוועק ביי איין טישל מיט זיי. אַקעגן מיר זיצט מאַני לייב, און איידער נאָך איך האָב באַוויזן אַ זופּ צו טאָן פון דער קאווע. — מאַני לייבעלע מיט די גרינע אויגן. ער האָט טאַקע שיינע אויגן! און די רשעות טוט אים אַ בריי, און ער רופּט זיך אָן צו מיר: משה לייב, דיין לעצט ליד טויג אויף כּפרות. שווייג איך אַ מינוט, און פּרעג: מיט וואָס טויג עס נישט? ענטפּערט ער פאַמעלעך און זאָגט: עס איז גראַפּאַמאַניע! — בין איך געוואָרן אַזוי אפּגאָכט און אַ כאַפּ געטאַן די צוקער־פּושקע פון טישל און אַ שליידיער־געטאַן אויף אים. עס איז געווען זיין און מיין גליק, וואָס ער האָט באַצייטנס אַפּגעקערעוועט דעם קאַפּ און די פּושקע איז אַפּגעשפּרונגען אויף דער וואַנט. דאָס איז מאַני לייב! געוויס אַ טאַלאַנטפּולער פּאַעט. אָבער פאַרט נישט לויט מיין גייסט און גוסט. ער זיפּצט צו פּיל. ער קען נישט אַדער

ער האָט נישט קיין כח אַ געשריי צו טאָן. און איך וואָלט פון צאָרן אויפגעוויבן אַ טיש און אים אַ שלידער געטאָן אויף "דער זונה אונדזער פירערשאַפט" (משה לייבס אַ ליד).

— ווער איז ביי אײַך "די זונה אונדזער פירערשאַפט"? — מיר זײַנען דערווידער אַלע וואָס זיצן אויף די בענקלעך, און ווילן מען זאָל זיי פאַלגן... מעג עס זײַן אין נאָמען פון דער העכסטער אידייע. די פירערשאַפט וועט דעם ליכטיקסטן טרוים פאַרשוועכן...

די עטלעכע יאָר אין דער "פרייהייט", וועל איך נישט פאַרגעסן. דאָס זײַנען געווען יאָרן פון גלויבן און טרוים. אַלגין האָט זיך גאָר גוט געהאַלטן מיט מיר. אַלגין האָט ליב די יידישע ליטעראַטור, און יידישע פּאָעטן, און בכלל יידישע שרײַבער שעצט ער הויך. אַלגין איז אַ שרײַבער מיט וויסן, און פילאַרטיק זײַנען די אופנים פון זײַן טאַלאַנטפול שרײַבן. איך קען נישט אָננעמען קיין אויבערהאַר, און גיין אויף אַ גלייך־אויסגעלייגטן וועג. מיין טבע איז אַראַפּצובלאַנדזשען אין דער זײַט... אָבער איך פאַרבלאַנזשע נישט אין ווילדן וואָלד... איך קער זיך אָבער נישט צוריק צום גלייכן און צוגלאַטן וועג...

איך מיין נישט, אַז איך בין דער צדיק־הדור, און אַלע זײַנען אומגערעכט. ניין! איך קען בלויז נישט פאַרטראַגן קיין פאַלשע רייד. גלייכצײטיק, שטעלן זיי אָן אַזאַ פרום פנים, ווי זיי זאָלן זײַן די סאַמע אַרנטלעכסטע און ערלעכסטע...

משה לייב האָט ווידער אָפּגעווישט דעם שוויס. איך האָב געוואָגט אַ פּרעג צו טאָן, — פאַרוואָס זענט איר אָפּגעגאַסן מיט שוויס? — זאָרט זיך נישט, משה לייב איז געזונט! געזונט אייזן! אויב ער פילט אַמאָל נישט אַזוי וואַזשנע, זאָגט ער אויך קיינעם נישט אויס...

ער האָט אַ קוק געטאָן אויף מיר און אַ זאָג געטאָן: "צײַט צו גיין אין האַטעל". אין דרויסן איז טאַקע האַרבסטיק־קיל, אָבער שײַן.

מיר זײַנען געגאַנגען אין דער ביימער־אַליי אויף "פלעטשערס פילד". אַקעגן אונדז האָט געשטאַרט דער באַרג מיטן צלם. דער הימל־טאַפּ איז געווען אָנגעשטאַפט מיט זילבער־גליענדיקע שטערן. משה לייב האָט געשפּרייזט, און מיר איז געווען שווער נאָכצוהאַלטן זײַנע ברייטע, גיכע טריט. פּלוצלונג האָט ער אַ שיפע געטאָן: מאַנטרעאַל איז אַ שײַנע שטאַט. פאַרשידנאַרטיק מיט אירע לשונות, און אַנדערשדיק מיט איר שטייגער. איך בין מיט מאַנטרעאַל גוט באַקאַנט. אין די פריע צוואַנציקער האָט מען מיך דאָ איינגעלאָדן מיטצואַרבעטן אין אַ צײַטונג. עס איז דעמאָלט פאַרגעקומען אַ סטרייק פון די נאָדל — אַרבעטער. איך האָב אָנגעשריבן אַ ליד, וואָס האָט געשטאַרקט דעם מוט פון די סטרייקער. אָבער די צײַטונג איז

אונטערגעגאנגען, מע האָט געמאַכט פאַר מיר אַ שטיקל אונטערנעמונג און מיך אַ היים געשיקט.

אַבער מאָנטרעאַל איז אַנדערש - דער יידישער ישוב איז מער היימישלעך און יידישלעך. דאָך וווינען אין מאָנטרעאַל, אַפילו ווען מען גילט מיך אַפּ. אַז מען איז אונטערן שאַטן פון צלם אויפן שפיץ באַרג. אַט דער צלם דערמאָנט מיך אין זלאַטשעוו, וווּ די שקצים האָבן אָנגערייצט די הינט אויף אונדז חדר-יינגלעך. איך בענק נאָך זלאַטשעוו. אַבער דער צלם און די הינט! אַרעמשאַפט און נויט. הגם, איך האָב שוין פאַרוכט דאָהי דעם טעם פון הונגער. אויך איצט מוטשעט מען זיך. דאָס איז דער לויץ פאַר אַ יידישן פּאָעט, און בפרט פאַרן לאַיצלח משה לייב. הערט שלום, קומט צו מיר מאַרגן נאָכמיטאָג. איך וויל אייך עפעס לייענען. ברענגט אויך אַ פאַר לידער אייערע. איך קען אייך פון "אויפקום, פון דער "צוקונפט" און "ליטעראַרישע בלעטער". שרייבן איז אַדער מען קען, אַדער מען קען נישט. איר האָט טאַלאַנט!

שוין געווען שפעטלעך, מען האָט געדאַרפט וואַרטן אויף אַ טראַמוויי, זיינען מיר געשטאַנען. משה לייב האָט געשוויגן, און פּלוצלונג האָט ער אָנגעהויבן צו לאַכן... — איר ווייסט, אונדזער וויינפערן איז אַמאָל אומער-טיק, אַבער אין זיין האַרץ באַזעצט זיך זעלטן דער טרויער, וואָס גריזשעט דאָס גאַנצע געביין. ער איז אַ געזונטער מענטש, און שטענדיק זעט ער די העלע זייט... אַזוי געזונט און פריש זיינען זיינע לידער! איך בין אים מקנא. ער פאַרמאָגט אַ סך וואַלינערישע גוטסקייט אין זיך, און עכט זיינען זיינע וואַלינער מאַטיוון. איך לאַך, ווייל ווען ציליע דראַפקין האָט אַרויסגעגעבן איר בוך לידער, איז זי אַריינגעקומען אין קאַפּער-אַיאַל, און געטיילט די פּאָעטן מתנות. איז זי צוגעקומען צו וויינפערן און אים געפרעגט: "וויינפער, וואָס זאָל איך אייך אַנשרייבן אויף אייער בוך?" ענטפערט וויינפער: ציליע, שרייבט וואָס איר ווילט. ציליע צעשמייכלט זיך און זאָגט, לייוויקן האָב איך אָנגעשריבן "דער דיכטער פון אונדזער דור". נו, שמייכלט וויינפער צוריק, אַזוי מילד און האַרציק, ווי וויינפער קען, איז זייט אַזוי גוט און שרייבט מיר אַן "דער דיכטער פון נעקסט דור"... אַ וונדערלעכער איינפאַל, און ער האַלט אין איין לאַכן. משה לייב שווייגט שוין ווידער. דער טרויער האָט אויפגעגלייט אין זיינע אויגן. דער טראַמוויי האָט זיך צעקלונגען. מיטן געקלאַנג האָט זיך אויפגערודערט די נאַכטיקע שטיל. משה לייב איז אַריין. דער טראַמוויי האָט זיך אַוועקגעגליטשט אויף די גלאַנציקע שינעס. מיך האָט אַרומגענומען אַ דריקנדיקער טרויער. אַ געפיל האָב איך געהאַט, אַז נישט דער טראַמוויי, נאָר די שאַטנס האָבן משה לייבן איינגעשלונגען, און אים ווייט אַריינגעשליידערט אין אַ פינצטער פון אַ תּהומיקן טאַל.

* * *

צומאָרגנס האָב איך זיך פאַרשפעטיקט. געווען פאַרנומען און נישט

באוויזן צו קומען צו דער אָפּגע־רעדטער צייט. דערצו האָט גערעגנט. די טראַמווייען האָבן זיך עפּעס אויך "געפּוילט". זיי האָבן פּאַרגעסן, אַז מענטשן ווייַקן זיך אין רעגן וואַרטנדיק אויף זיי. ענדלעך בין איך אָפּגעשטיגן פון טראַמוויי, נישט ווייַט פון האָטעל. פון די געביידעס האָבן זיך געגליטשט וואַסער־שטראַמען. עס האָט געפלייצט פון פרימאַרגן. איך האָב זיך קוים אַרויפגעשלעפט אויפן פּערטן שטאָק. איך קלאַפּ אָן. משה לייב עפנט מיר די טיר. איך טו אויס מיין מאַנטל. משה לייב גייט צו צום פּענצטער, נעמט אַראָפּ אַ פּלעשל ביר און, צוריקקערנדיק זיך צום טיש, האָט ער אָנגעהויבן גאָר שטיל און טרויעריקלעך צו רעדן: "איך האָב אייך גערופן, איך וויל אייך לייענען מינס אַ ניי ליד "וואַס איך האָב געזאָגט צו מיין זון און צו קיינעם נישט מער" (דאָס ליד געפינט זיך אין איינעם פון זיינע לידער־ביכער, דערשינען נאָך זיין טויט. מיר דאַכט, מיט אַ פּאַרקירצטן נאָמען: "וואַס איך האָב געזאָגט צו מיין זון").

איידער וואַס און ווען, וועל איך פּריער אַ ביסל שמועסן. פּאַרשיידענע מאַמענטן איבערגעבן, וואַס איר וועט קענען עפּעס לערנען פון זיי.

עפּיזאָד איינס: אפּשר געדענקט איר, אַז נחמן מיזיל האָט אָנגעהויבן אַן אַנקעטע: ווער איז דער גרעסטער דיכטער היינט ביי יידן? זיינען געקומען אַפרופן פון איבערן לאַנד פון די לייענער. איז אויסגעקומען נומעריש, אַז איך האָב איבערגעשטיגן לייזויקן. דאָס האָט לייזויק נישט געקענט פּאַרטראַגן, האָט ער טעלעגראַפירט מיזילן, שטעלט אַפּ אייער אַנקעטע און הערט אויף פּאַרשעמען יידישע פּאַעטן.

וואַס שטעלט איר אָן אַ פּאַר שטוינענדיקע אויגן אויף מיר? איר גלויבט מיר נישט?

דאָס איז נישט קיין פּראַגע פון גלויבן און נישט־גלויבן. מיר האָבן אַ סך רכילות־טרייבער. אַבער אַז אַזאַ זאַך קען געמאָלט זיין צווישן שרייבער, גלויב איך יאָ. אין פּרק־אַבות איז שוין געשריבן די וואַרענונג פון די חכמים ז"ל: "והוי זהיר בגחלתן, שלא תכוה, שנשיכתן נשיכת נחש" זייט געוואַרנט פּאַר זייער פּייער — קויל, זאַלסט זיך נישט אָפּבריען, זייער ביס איז דער ביס פון אַ שלאַנג. — אוואַ, טשיקאַווע — האָט משה לייב אויסגע־רופן. איך האָב גאָר פּאַרגעסן אין דעם.

עפּיזאָד נומער צוויי: מיר — די גאַנצע גרופּע "יונגע" — זיינען אויפגעטראַטן אויף אַ טריבונע און געלייענט לידער. איך האָב געלייענט אַ ליד "והיה באחרית הימים". אַקעגן מיר איז געזעסן ד"ר זאַקס. (סאַקס? אין מיין העפט איז דער נאָמען אָפּגעמעקט און איך קען זיך נישט דערמאָנען זיין נאָמען. ער איז געווען, דאַכט זיך מיר, אַ מיטאַרבעטער אין "מאַרגן זשורנאַל" אָדער "דער טאַג"). און אַזוי ווי איך האָב אַרויסגעזאָגט דעם "באחרית הימים", האָט ער געדרייט מיטן קאַפּ, אויף ניין! האָב איך שוין

געמאכט א טעות? וואָס, אַזאַ גרויסער למדן בין איך?! האָב איך שוין געלייענט "והיה באחרות (בעאַכרוס) הימים" (דאָס איז דער רעפריין פון ליד), און דער דאָקטער דרייט שוין דעם קאָפּ אויף לינקס מיט אַ ניין! האָב איך שוין געמיינט, אפשר דאָרף מען גאָר אַרויסרעדן "והיה באַחרות (בעאַכרוס) הימים", אָבער דער דאָקטער טרייסלט מיטן קאָפּ ווידער אויף "ניין". בין איך שוין אין כּעס געוואָרן און אַ געשריי געטאָן: "דאָקטער "והיה באַחרות", 'באַחרות' 'באַחרות' הימים?" דאָקטער, זאָגט, ווי אַזוי איז ריכטיק צו זאָגן? רופּט ער זיך אָן, דער דאָקטער: משה לייבעניו, האָסט געזאָגט גוט פון אָנהייב "והיה באַחרות הימים". מיין דרייען מיטן קאָפּ און טרייסלען אַרויף און אַראָפּ, דאָס איז, משה לייבעניו, מיין ליבהאַרציקער, דאָס איז אַזאַ קראַנקייט ביי מיר? דיין ליד איז ווונדערלעך!

משה לייב האָט געשמייכלט און זיך פּאַסמאַקעוועט מיט זיין באַליבט וואָרט: איז עס נישט טשיקאווע? — אין בין זייער מיד. איך וועל זיך צושפּאַרן אויפן בעט, און אייך פּאַרלייענען דאָס ליד. משה לייב האָט געלייענט און זיין קול האָט געטרערט: "אַ, דאָס האָב איך געזאָגט צו מיין זון און קיינעם נישט מער".

ווען ער האָט פּאַרענדיקט, האָט ער געווישט דעם שווייס פון זיין פנים, און אַוועקגעדרייט דעם קאָפּ פון מיר.

— משה לייב, — האָב איך זיך צו אים געווענדט. איר האָט אַ סך, אַ סך גרויסע פּאַעטישע לידער. איין ליד אייערס מיט אַ מעלאָדיע, זינג איך אָפּט. עס איז אַ טרויער ליד, ווי אַן אָפּשייד פון דער פרייד פון לעבן. עס איז אַ שטיל געוויין, וואָס קוואַלט פון דער טיף פון געביין. איך מיין דאָס ליד "די זון וועט אַרונטערגיין הינטערן באַרג".

— איז, אַדרבא, זינגט. לאַמיר הערן ווי איר זינגט. איך האָב דערפילט אין זיין קול, ווי אַ געבעט צו באַוויליקן זיין פּאַרלאַנג און איך האָב געזונגען:

"די זון וועט אַרונטערגיין הינטערן באַרג,
וועט קומען אַ שטילע
די ליבע צו גיין,
וועט קומען אַ שטילע
די ליבע צו גיין,
צום אומעט, וואָס זיצט
אויף אַ גאַלדענעם שטיין,
און ווינט פאַר זיך איינער אַליין".

משה לייב האָט מיט טרויעריק-פּאַרהויכטע אויגן געקוקט אויפן באַלקן, און אַ זאָג געטאָן, — איך בין מיד און עס שלעפּערט מיר. איך וועל שוין נישט קענען אויפנעמען, אַז איר וועט מיר ליענען אייערע לידער. גייט אַ היים און געדענקט, שרייבט אַ גרעסערע פּאַעמע וועגן סאַנאַטאָריום דאָרטן איז געווען אייער אויפּטרייסלענדיקע איבערלעבונג.

משה לייב האָט מיר אויסגעשטרעקט די האַנט און זיך געזעגנט מיט אַ גוטע נאָכט און צוגעגעבן: צו דער אייביקייט איז נאָך ווייט, און אפשר נאָענט: "משה לייב האָט געזען דעם טויט פאַר די אויגן, וועט עמעצער דען גלייבן משה לייבן". (שורות פון זיינס אַ ליד.)

עס איז געווען שפעט. דער רעגן האָט אויפגעהערט. זיצנדיק אין טראַמווײַ, האָב איך צו זיך אונטערגעברומט אין טרויער: "אַריבער די אויגן, וואָס מאַכן זיך צו צו שלאָפן אין אייביקער רו".

משה לייב איז צו 46 יאָר אַוועק רוען "אין דער אייביקער רו" אָבער ער לעבט אין זיינע מעכטיקע און אויסגעווייטיקטע לידער.

פון שלום שטערן

פישל בימקא

(פון מיין מעמוארן-פנקס)

מיין ערשטע באקאנטשאפט מיט פישל בימקאס דראמאטישע שאפונגען איז געווען דורך אַ פיעסע "גנבים", וואָס איז געשפילט געוואָרן אין מיין געבוירן־שטעטל, טישעוויץ, פון אַ גרופע בחורים און מיידלעך. אַט־די שטעטלדיקע אמאטאָרן האָבן פאַרמאָגט אייניקע זייער פיאיקע שפילערס. די אויפפירונג איז פאַרגעקומען אין אַנהייב פון די צוואַנציקער יאָרן.

ביון היינטיקן טאָג האָט זיך אין מיר איינגעקריצט דער מאַנאָלאָג פון שבר (דער געבראַכענער). ער האָט זיין אומגליק אַנטפלעקט פאַר די אַרומיקע... די גנבים־שפראַך האָט אויף אַ קונציקן אופן כאַראַקטעריזירט אי די פאַרשוונען, אי זייער פאַך. דער יידיש איז געווען געדיכט, היימישלעך, מיט דער חן־פאַרב פון לאַקאָליזמען. די סיטואַציעס אין דער פיעסע זיינען געווען אזוי געבויט, אַז זיי האָבן דערפירט צו קאַנפליקט און אַריינגעצויגן דעם עולם. די פיעסע "גנבים" האָט אויסגענומען אין גאַנץ פוילן. פ. בימקא איז באַרימט געוואָרן אין די יידישע שטעט און שטעטלעך, פון גרענעץ צו גרענעץ, און אויך אַריבערגעשפאַנט דעם אַטלאַנטיק און אַנגעשפאַרט אין מאַריס שוואַרצס קונסט־טעאַטער.

פ. בימקא איז פון דער גרויסער הצלחה נישט געוואָרן קיין גביר. די פיעסע "גנבים" האָט ביי מיר אַרויסגערופן אַ רחמנות־געפיל צו דער חברה "גנבים". איך האָב דעריבער געהאַט אַ באַגער צו קענען אַמאָל זיך באַגעגענען מיט בימקאָן, וואָס פאַרמאָגט גרויס טאַלאַנט צו שילדערן מענטשן און זייער סביבה.

איך האָב געהאַט אַ פאַרגעפיל, אַז מיר וועט מסתמא באַשערט זיין מיט אים זיך אַמאָל צו באַקענען.

היות אין פוילן האָט ער זיך (מיטן גאַנצן דערפאַלג) שטענדיק געראַנ־גלט מיט פרנסה, איז ער געקומען קיין אַמעריקע. ביי מיין קומען אין 1927

קײן קאַנאַדע, האָב איך געמײנט אַז מסתמא וועט די ײדישע פּאַלקס-ביבליאָטעק אין מאַנטרעאַל אים פאַרבעטן צו האַלטן אַ לעקציע. אָבער איך האָב נישט גוט אויסגערעכנט, מחמת פישל בימקאָ איז נישט געווען אויף דער באַרימטער רשימה פון די פני הסופרים, וועלכע זײנען גאַנץ אָפט פאַרבעטן געוואָרן מהנה צו זײן דעם עולם מיט זייערע מחשבות און איינדרוקן. צו דער קאַטעגאָריע האָבן אויך נישט געהערט דער גרויסער דיכטער משה לייב האַלפערן (מען האָט אים איין מאָל פאַרבעטן און מער נישט); י.י. שוואַרץ, דער שעפער פון עפיש פּאַעטישן ווערק "קענטאַקײ". אַז ער איז געקומען פאַרקויפן זײנע ביכער און איבערזעצונגען, האָט מען צונויפגערופן אַ פאַר מנינים יידן אין דער ביבליאָטעק און ער האָט גערעדט און פאַרגעלייענט פון זײן "קענטאַקײ".

אין צירקולאַציע זײנען אָפט געווען ה. לייװיק, פּרץ הירשביין, יוסף אָפּאַטשױ און אייניקע אַנדערע, וועלכע האָבן געהאַט אומעטום זייערע חסידים. יענע שרײַבער, פּאַעטן און בעלעטריסטן, זײנען טאַקע געווען הויך באַגאַבט און טייל מאָל אויך געהאַט וואָס צו זאָגן. אָבער, נישט חלילה לגנאי זאָג איך עס, נאָר זיי האָבן גלייכצײטיק אויך פאַרמאַגט דעם טאַלאַנט פון קענען פאַרגלאַצן מיט די אויגן און בײם עולם האָט דאָס זייער אויסגענומען.

געהערט האָב איך פון זײנע פאַרערער, צוויי וווילע אינטעליגענטע יידן, בערל נאַטורמאַן און איטשע אכטמאַן (וועלכע האָבן אין כעלם געשפילט אין "גנבים", אַז בימקאָ מוטשעט זיך זייער מיט דער בידנער פרנסה, האב איך געטראַכט, אפשר וועט ער זיך אמאל ארויסלאזן אויף דער מדינה און גיין מבית לבית צו יידן וואָס קויפן נאָך אַ בוך. אַזוי טוען דאָך אייניקע ײדישע שריפטשטעלער.

נו, איז איין זומער פרימאַרגן, אין סאַמע אָנהייב פון די דרייסיקער יאָרן, טעלעפּאָנירט מיר דער קולטור־טוער בערל נאַטורמאַן, אַז פישל בימקאָ געפינט זיך בײַ אים. און ער בעט מיך, איך זאָל אים אַרומפירן איבער די הײזער און פאַרקויפן זײנע ביכער. מחמת דו ווייסט, ווער עס קויפט טאַקע און ווער עס רעדט בלויז, אַז "מען" דאַרף קויפן אַ ײדיש בוך.

אין א קורצער ווילע ארום האט ער אים געבראכט צו מיר אין הויז. עס רעדט זיך אזוי א הויז, בסך הכל האב איך געווינט מיט סאניען, און מיין לייבעלע נאך אין וויגעלע, אין א צימער ענג פאר דרייען.

פ. בימקא האט געטראגן אן אפגעריבענעם גרויען כאלאט די מרה-שחורה האט זיך ווי איינגעפרעסט אין זיין פנים זיינע אויגן האבן זיך געבאדן אין גלי פון טרויער ער האט אריין געשפרייזט מיט א היימישן שלום עליכם און אוועקגעשטעלט זיין פאַק ביכער. ער האט אויסגעטאן דעם כאלאט און דאס צעפארענע קאפעלוש און געבעטן א קאוועלע, בעתן זיפן די קאווע

האב איך אנגעצייכנט נעמען פון יידן וועלכע וועלן באוויליקן צו קויפן זיינע ביכער.

בימקאָ האָט געזופט די קאָווע און צוגעביסן מיט האַרטע שטיקלעך צוקער און גלייכצייטיק גערעדט מיט סאַניען. ער האָט איר אָנגעהויבן אויסצודערציילן זיינע צרות. ערשטנס, ווי אַ יידישער שרייבער, בפרט נאָך אַ דראַמאַטורג, קען ער נישט אויסשלאָגן דאָס ביסל חיונה אין דער גאַלדענער מדינה. אויף מיר, האָט ער געזאָגט, איז ווי אָנגעמאַסטן משה לייב האַלפערנס ליד "אין גאַלדענעם לאַנד". אונדזער גרויסער און אפשר סאַמע גרעסטער פּאָעט משה לייב האָט געוואוסט דעם ביטערן טעם פון הונגעריע אין דער רייכער אַמעריקע. דערביי האָט בימקאָ מיט גרויס געפיל און מיט דעם טיפן פּויליש-יידישן קעלצער דיאַלעקט געלייענט האַלפערנס ליד אויף אויסנווייניק:

"צי דען וואַלסטו, מאַמע, מיר גלויבן געוואָלט,
אַז אַלצדינג ביי אונדז ווערט פאַרוואַנדלט אין גאַלד,
אַז גאַלד ווערט פון בלוט און פון אייזן געמאַכט,
פון בלוט און פון אייזן בייטאָג און ביינאַכט?". א.א.וו.

נאָכן פאַרענדיקן דאָס רעציטירן, האָט בימקאָ ערשט אָנגעהויבן אויספאַקן דעם פאַק צרות. ער האָט אַ מיידעלע פון אַ יאָר זעקס-זיבן. זי האָט אַ לאַך אין האַרץ, פון וואַנען עס טריפט אַרויס בלוט. ער איז שוין אויסגעווען ביי די גרעסטע דאָקטוירים און נישטאָ קיין רפואה פאַר איר. ער וועט אפשר פאַרן מיט איר קיין וואַרשע, ווייל דאָרטן האָט מען אים געזאָגט, איז פאַראַן אַ האַרץ-ספּעציאַליסט, וואָס איז באַרימט אויף דער גאַנצער וועלט. דארף ער פריער צונויפקלאפן אויף הוצאות.

ווען ער איז פאַרטיק געוואָרן מיטן אַראַפּרעדן זיך פון האַרצן, האָט ער אונדז געגעבן אַנצוהערן, אַז ער וויל שלאָפן ביי אונדז. טייערער בימקאָ, האָב איך דערווידערט, וווּ וועט איר שלאָפן ביי אונדז? אַז מיר האָבן נישט קיין איבעריק בעט פאַר אַזאַ חשובן אורח ווי איר... — איך וועל זיך אויס-בעטן דאָס געלעגער אויפן "פלאַר". אַ מאַטראַץ געפינט זיך זיכער ביי אייערע באַלעבאַטיים. קאָלדערעס זע איך האָט איר ליגן אופן שטול. וועט מען זיך שוין אַן עצה-געבן. איך וויל גאַרנישט אומזיסט. איך וועל באַצאָלן פאַר אַלץ. און דיר, שלום, פאַר דער טרחה. אַזוי איז געבליבן.

אַן אויפגעהייטערטער האָט ער זיך געוויצלט: נו, איך בין שוין באַזאָרגט מיט אַ געלעגער און מיט עסן פון שענסטן און בעסטן. ביי מייע צוויי גוטע פריינט, וואָס האָבן אין כעלם געשפילט אין מייע "גנבים", וויל איך נישט האָבן קיין מלינה. איך וועל זיך נישט פילן באַקוועם איך זייערע ברייטע און מעבלירטע הייזער. ביי אייך פיל איך זיך שוין היימיש.

מײַר איז טייל מאָל געווען שווער אויפצוכאַפֿן דעם מיין פון זײַנע רײד ווייל ער האָט גערעדט ײִדיש מיט אַ צומיש פון פּיל אַנגליצזמען, דערצו אַנגעבראַקט מיט לאַקאַליזמען, אין אַ קעלצער דיאַלעקט.

איך האָב אים באַמערקט, אַז ער דערהרגעט אונדזער טײַער ײִדיש לשון. האָט ער זיך צעלאַכט און געענטפּערט, אַז ער רעדט דעם שענסטן ײִדיש. אַדראַ, לאַמיר אַרײַנגיין אין אַ פּרוכט־סטאַר און רעדט צו דער מיסעס אין אײַער רײנעם ײִדיש און איך, מיין אויסשפּראַך, טאַקע אַנגעפיקעוועט מיט ענגלישע ווערטער, פון וועלכע, איר קרימט זיך אַזוי. מײַן באַלד זען וועמען זי פאַרשטייט בעסער מײַך צו אײַך.

פאַרשטייט זיך, ער איז געווען גערעכט. ווייסטו, שלום, פאַראן אַזעלכע טײַערע ווערטער אין ענגליש, וועלכע מײַר מוזן אַרײַננעמען אין ײִדיש ווי "פּרינסעס", "באַדערן", "גלייכן", "אַלרײַט", "באַיטשיקל". מען וואַלט נישט געדאַרפט אַזוי מקפּיד זײַן אויף דער "פּיוריטי".* די ײִדישיסטן — די שומר־ײִדיש, פאַראַרעמען דערמיט אונדזער לשון.

— שלום עליכם האָט דאָס פאַרשטאַנען. ער האָט אַרײַנגעשלעפּט רוסישע און אוקראַינישע ווערטער און זיי האָבן באַזאַפטיקט און באַחנט זײַן ײִדיש, ווייל זײַנע ײִדן און ײִדענעס רעדן אַזוי. דאָס גיט גלייכצײטיק די באַראַקטער־זאַציע פון דער שטייגער־סביבה און זײַנע מענטשן.

ענדלעך זײַנען מײַר אַרויס אין דרויסן. דער טאָג איז געווען אַ הייסער. כאַטש אַ ווינטל, קיל און לינד, האָט געבלעטערט די בײַמער. די זון איז גע־זעסן אין בלוי פון הימלדיקן טײַך און עס האָט אויסגעזען, ווי מיט אירע גליענדיקע שטראַלן וועבט זי אַ גאַלדן העמד פאַרן אײַזערנעם צלם אויפן באַרג־שפיץ.

איך האָב אונטערגעאַיילט בימקאַן מײַר זאָלן כאַפֿן אַ טראַמוויי: עס ווערט שפּעט, און מײַר קענען, חלילה, פאַרשפּעטיקן אונדזערע קונים אָבער בימקאַ רירט זיך נישט פון אַרט. ער שטייט און גאַפט אויפן באַרג צום צלם אַרויף, און רופט אויס. אוי, מאַמעניו האַרצעדיקע, אַזאַ שאַנקײט! אַזאַ הערלעך בילד! פאַר אַ פּאַעט איז דאָך דאָס ממש אַ געבענטשט אַרט! ער קען דאָך די שענסטע לידער שרײַבן.

איך האָב אים קוים אָפּגעריסן פון אַרט, און מײַר האָבן נאָך פאַרכאַפט דעם אַנקומענדיקן טראַמוויי.

איך יענעם הייסן זומער־טאָג האָט בימקאַ פאַרקויפט אַ צאָל ביכער. אומעטום האָט ער געקראָגן מער ווי ער האָט געבעטן. דאָס זײַנען נאָך אַלץ געווען די גרינע יאַרן, און בײַ די גרינע איז נאָך אַ שרײַבער געווען אַ חשובער אַנגעלייגטער גאַסט. די ײִדן — גאַנץ־פאַרמעגלעכע שול־ און קולטור־טוער — האָבן אונדז אויפגענומען מיט כבוד און מכבד געווען מיט קוכן און קאַווע. זיי האָבן שטאַרק געלויבט זײַנע דראַמעס "גנבים", "דעמבעס" און

”מארכביינער“. נאך יעדער פארציע לויב, ווען מיר פלעגן אַרונטערפאַרן מיטן עלעווייטער, פלעגט בימקאָ גאַר אַנקוועלן פון די יידן.

ווילע יידן, האָט ער זיך געקוויקט, פאַרקויפן ביכער דאָס דאַרף מען. אָבער דאָס טײַערסטע איז בײַ מיר זײער רײמען מײנע דראַמעס, מיט דעם זײנען זײ מיך פשוט מחיה. אַזעלכע פאַרהאַוועטע יידן און זײ געדענקען מײנע ווערק. און זײנע באַגײסטערטע רירנדיקע רײד, האָב איך געפילט, אַז ער וויל אויך פון מיר הערן ווערטער פון אַנערקענונג. האָב איך אים געזאָגט אומגעפער אַזוי (ווער קען געדענקען גענוי!): בימקאָ, איר זײט איינער פון די סאַמע אַנגעזעענסטע פאַרשטייער פון אונדזער דראַמאַטורגיע. איר פאַרמאָגט אייגנאַרט און קראַפט אין אײער אופן פון שילדערן מענטשן אין זײער שטייגער סביבה. פאַראַן פאַרביקײט אין אײער היימישן לשון, דורכגעקנאַטן מיט לאַקאַליזמען. מיך ווונדערט אָבער, וואָס איר אַלײן דערמאָנט ניט אײערע דערציילונגען. מיט אייניקע חדשים צוריק האָב איך געליענט אײערע פרעכטיקע און קרעפטיקע דערציילונגען ”רעקרוטן“. דאָס איז אויך אײערע אַ גרויסע קינסטלערישע דערגרייכונג.

נו, אַז איר האָט שוין אַרױפגעברענגט מײנע ”רעקרוטן“, וויל איך אײך איבערגעבן דעם אײנדרוק פון יוסף אַפאַטאַשו וועגן אַט די דערציילונגען. איך בין אַרײנגעקומען איך קאַפע ראַיאַל. אַפאַטאַשו איז געזעסן אין אַ מסיבה פון שרײבער-חסידים, האָט ער מיך צוגערופן און בקול רם אַ זאָג געטאַן: ”יידן, מאַכט אַן אַרט פאַר בימקאָן. זײן בוך ”רעקרוטן“ האָט מיך אַנטציקט! מאַכט אַ וואַרע פאַר אים!“

צוריק אַהיים האָט בימקאָ ניט געוואָלט פאַרן מיטן טראַמווײ. נישטאַ איצט וואָס צו אײלן זיך. וואָס דאַרף מען זיך אַרײנפאַקן איך אַ טראַמווײ, וואָס איז אַנגעשטאַפט ווי אַ ”טשיקן-קופ“ (אַ הינער-שטייג)?

רעדט ער צו זיך, ”מענטשן, זענט עץ אַ מבין אויף דעם הערלעכן בילד!“ אין פּלאַמיקן ווּן-פאַרגײן האָט דער באַרג געביטן זײנע פאַרבן. דער צלב האָט געבלענדט. געברענט האָבן אַלע עלעקטרישע לעמפלעך אויף זײן אײזערנעם געביין. בלוי און שטראַליק איז געווען דער הימל. און די זון — אַ קרוג וואָס וואַרפט פײַערדיקע שטראַלן אויף די צעשימערטע שויבן. איך האָב אים קוים אײנגערעדט צו רירן זיך, דערמאַנענדיק אים, אַז סאַניע וואַרט אויף אונדז מיט וועטשערע, און זי דאַרף נאָך באַדן און קאַרמען דאָס קינד. אויב אַזוי, איז לאַמיר אַנהייבן שפּרײזן, ער שפּרײזט און האַלט אין אײן פאַרלויבן מײן סאַניען. ”אַ טײַערער מענטש, אײער סאַניען.“ בימקאָ וויל עסן — גיט זי אים עסן. בימקאָ וויל שלאַפן צופּוסנס פון בעט — שטימט זי אײן. די גוטסקײט זינגט ממש אַרויס פון איר ביאַליסטאַקער קלאַנגפולן, האַרציקן יידיש. און דערצו איז זי נאָך אַ ”נוירס“ (קראַנקן-שוועסטער) אויך. סהאַט זיך דיר שוין געלוינט צו ליגן די פאַר יאָר אין סאַנאַטאָריום און מיט-נעמען מיט זיך אַזאַ שײנע (אוי, איז זי שײן, גאַטעניו! געטרײע און האַרציקע

סאָניע. מיין מיסעס איז אויך גוט און שיין. זי האָט זיך שוין "פלענטי" אָנגעליטן ביי מיר.

אַהיים זיינען מיר געקומען מידע, אָבער צופרידן. אָפּגעגעסן, אויסגעבעט די געלעגערס. עס איז געווען הייס, וועט מען זיך צודעקן מיט ליילעכער. בימקאָ זאָגט, מען דאַרף מאַכן נאַכט. מאָרגן איז אויך אַ טאָג. איך כאָפּ זיך אויף גאַנץ פרי. בימקאָ זיצט אויפן געלעגער, אַרומגעוויקלט מיט ליילעכער און שרייבט.

— בימקאָ, פּרעג איך פאַרוואָס אַזוי פרי?

— איך שרייב אַ דראַמעלע! איך מוז עס אַרויספּטרן פון זיך, וועל איך האָבן אַ לויטערן קאַפּ צו פאַרקויפן מינע ביכער.

אַזוי זיינען אַדורך פיר טעג. צווישן אונדז האָט זיך פאַרבונדן אַ טיפע פריינטשאַפּט. ער האָט מיר פאַרגעלייענט אייניקע שיינע דערציילונגען וועלכע ער האָט זיך געגרייט צושיקן אין "צוקונפט". איך האָב אים געלייענט פון מינע סאַנאַטקיום-לידער, וועלכע זיינען איינגנטלעך געווען דער פאַרברייט צו מיין נאָוועלע "דאָס ווייסע הויז".

בימקאָ איז געווען אַ מבין אויף פּאָעזיע. ער האָט געהאַלטן, אַז די מערסטע פּראָזאַיקער האָבן נישט קיין שום חוש פאַר אַ דיכטעריש ליד. אָבער זיי זיינען מקנא די פּאָעטן. זיי מיינען, אַז אַ פּאָעט בלייבט אויף אייביק. אין דער אייביקייט...

איך פלעג פון אים קריגן בריוו. איבערהויפט, ווען ביי אים האָבן אויסגענומען מינע געדרוקטע לידער.

נאָך צוויי מאל איז ער געקומען אויסצולאָדן זיין פאַק ביכער. שטענדיק זיינען דאָס געווען ליב-נחתדיקע טעג.

דורך די צייטונגען האָבן מיר זיך דערוויסט פון זיין גרויס אומגליק, אַז זיין פרוי איז געהרגעט געוואָרן אונטער די רעדער פון אַן אויטאָמאָביל.

איך האָב נישט געפונען קיין ווערטער צו טרייסטן אים. איך האָב אים בלויז געשריבן, אַז ער זאָל זיך שטאַרקן! ער האָט זיך נישט אָפּגערופן מיט קיין איין געשריבן וואָרט.

מיט אַ האַלב יאָר שפּעטער איז ער געווייר געוואָרן, דורך אַ מודעה אין דער "מאָרגן-פרייהייט", אַז אַ בוך-קאָמיטעט גרייט זיך אַרויסצוגעבן מינע אַ בוך. האָט ער מיר צוגעשיקט אַ טשעק פון 50 דאָלאַר מיט אַ ברכה אויף הצלחה...

איך האָב זיך זייער געחידושט, וווּ האָט עס בימקאָ פּלוצלונג גענומען געלט צו קענען זיין אַ ביישטייערער פאַר מיין בוך? איך האָב געטראַכט, מסתמא האָט ער געקראָגן געלט פון אַ יידיש טעאַטער וווּ מען וועט

אויפפירן זיינס אַ דראַמע. און אפשר גאָר פון זיין מסחר מיט זיינע ביכער, מחמת אויך אין טאַראַנטאָ איז ער געווען אַן אָפּטער און אָנגעלייגטער גאַסט? דאָרטן זיינען געווען זיינע לאַנדסלייט — די קעלצער, און דער עיקר האָט זיך עוסק געווען דער שול-און-קולטור-טוער יאַסעלע קליינשטיין, וואָס איז געווען ממש פאַרליבט אין בימקאָ און אין זיינע ווערק.

נאָכן סוף פון דער מלחמה האָט זיך דאָס רעטעניש אויפגעקלערט. אין איין שיינעם אין דער פרי, האָט זיך בימקאָ באַוויזן איך דער זעלבער אַרעמאַנסקער הלבשה, אַ ביסל מער אויסגעבלייבט און פאַרעלטערט און נאָך מער פאַראומערט. נאָכן אָנבײַסן לאַזט ער מיר וויסן, אַז מען דאַרף פאַרקויפן זיינע נייע ביכער. ער קען לאַנג נישט פאַרברענגען אין מאַנטרעאַל ביינאכט האָט ער אונדז עפעס צו דערציילן. האָב איך געזאָגט, איך בין היינט נישט צו פריי מיט מיין צייט. איך בין דער פרינציפאַל פון דער מאָריס ווינטשעווסקי שול און איך האָב אַ קלאַס היינט נאָך מיטאַג. איך וועל אָבער טעלעפאָנירן אין שול און אויסגעפינען צי אַ לערער קען זיין גרייט איבערצונעמען מיין קלאַס. אַ לערער האָט איינגעווייליקט.

האַבן מיר באַזוכט אַ צאָל יידן. בימקאָ האָט שוין געהאַט באַוויזן אַרויסצוגעבן עטלעכע נייע בענדער. איך האָב באַמערקט, אַז ער היט זיינע טריט, גייט פאַמעלעך און שלינגט פילן. אין די פאַר שעה האָט ער פאַרקויפט אַ היפשע צאָל ביכער. אָבער אויפגעהייטערטער איז ער פון דעם נישט געוואָרן. איך בין געווען אומרויק פון זיין האַלטן זיך צו נאָענט צו אַ וואַנט, צו אַ פלוּט.

פאַרנאכט צו האָט ער גענומען אַ טאַקסי, און מיר זיינען אַהיים געפאַרן. נאָכן אַוונטברויט, האָט ער געבעטן, אַז סאַניע זאָל אים מאַכן דאָס בעט, ער דאַרף רוען. אויך דאַרף ער אַ וואַרעם גלאַז מילך. נאָך דעם זאָלן מיר זיך זעצן לעבן זיין בעט און ער וועט אונדז פאַרטרויען אַ סוד. פריער וועט איר געווייר ווערן פון מיינע גליקן און דערנאָך פון מיין ביטערער מערכה.

— איך בין טאַקע געקומען אין אַלטן, אָפּגעכוימלטן כאלאטל מיטן אָפּגעקראַכענעם קאַפעליוש. דאָס איז ווייל איך האָב געוואַלט פאַרקויפן מיינע ביכער. וואַלט איך זיך געווען אויסגעפּוצט אין מיין נייעם סוט מיטן שיינעם הוט, וואַלט איך קיין קאַסטימער נישט געהאַט אויף מיינע ביכער. איך נייטיק זיך נישט מער אין דעם געלט. איך בין אַ גאַנץ פאַרמעגלעכער ייד. ווי אַזוי בין איך אַזוי אויפגעריכט געוואָרן? איך האַנדל מיט הייזער. מיינער אַ פריינט האָט מיך צוגערעדט (מלחמה-צייט) צו קויפן קאַרנער הייזער (ווינקל הייזער), האָב איך מיר געבאַרגט געלט און געקויפט דאָס ערשטע קאַרנער הויז, און פאַרקויפט און געמאַכט ריווח. פון דעמאָלט אַן איז אַוועק אַ גאַנג. איך בין נאָעשר געוואָרן. טאַקע אויף אַן אמת. אָבער געבליבן בין איך אַ יידישער שרייבער אין גייסט און געמיט. איך האָב אַ

טאכטער, וואָס האָט שוין חתונה געהאַט. זי און איר מאַן פירן די ביזנעס. אָבער פונעם רייך-ווערן בין איך גליקלעכער נישט געוואָרן. (גליק ברענגט מיר בלויז, ווען איך שרייב אַן עפעס אַ גוטע זאַך). איך בין אַליין און עלנט זינט מיין פרוי איז דערהרגעט געוואָרן. דערצו בין איך קראַנק. דער זייגער איז ביי מיר נישט אין אַרדענונג... (דאָס האַרץ). צו דעם פאַרליר איך נאָך אָפט דאָס גלייכגעוויכט. דער קאָפּ פאַרדרייט זיך מיר, און טייל מאָל פיל איך, ווי איך פאַל. דעריבער שלינג איך די פילן, וואָס העלפן אַביסל. מאַרגן דאַרף איך דא אַפּוואַרטן די פּוילישע שיף "באַטאָרי" איך נעם אריבער מיינע א קרובה מיט אירס א ינגל פון צוועלף יאָר. איר מאַן איז אומגעקומען אין אַ קאַנצענטראַציע-לאַגער. זי איז פאַרפּוילישט, אַסימילירט, ווייט פון יידן. זי איז נישט פון מיין סגאַל... פון דעסטוועגן אפשר וועט זי איינוויליקן חתונה-צו האָבן מיט מיר. איך צווייפל שטאַרק אין דעם.

אויף צומאַרגנס האָט ער מיך געבעטן איך זאָל מיט אים מיטפאַרן צום פאַרט אַפּוואַרטן די שיף. ער האָט מורא-געהאַט, טאָמער וועט ער פאַרשפּעטיקן. ער האָט זיך אָנגעטאַן אַ נייעם געקעסטלען אַנצוג, אַ גרינלעך — העלן הוט, און מיר זיינען געפאַרן צום פאַרט. עס איז נאָך געווען גאָר פרי. מען האָט אונדז אינפאַרמירט, אַז די שיף האָט אַביסל פאַרשפּעטיקט און וועט אַנקומען ערשט אַ צוויי שעה אַרום.

זיינען מיר אַריין אין אַ קאַפעטעריע אין אַלטמאַנטרעאַל. קיין סך מענטשן זיינען נישט געווען. בימקאָ איז באַשטאַנען אַז מיר זאָלן זיך זעצן אין אַ ווינקל, וווּ די שוויבן גייען אַרויס צום סקווער, ווועס שטייען בענק און גרויסע, ברייטע הילצערנע טעפּ מיט פלאַנצונגען און בלומען, וואָס פאַרשפּרייטן אַ זיס-האַניקדיקן ריח. די הייסע קאַווע מיטן געבעקס האָבן גערייצט דעם אַפעטיט. מיר האָבן געזופּט די קאַווע און צוגעביסן. בימקאָ האָט אַ טיף-טרויעריקער געקוקט צום דרויסן און געשוויגן.

נאָך אַ לאַנגע וויילע שוויגן, האָט ער אויסגעדרייט דעם קאַפּ צו מיר און געפרעגט: וואָס מיינסטו, זאָל איך איר פאַרלייגן, אַז איך וואַלט געוואַלט זי זאָל ווערן מיין פרוי? זי וועט געוויס נישט איינוויליקן. ווייל איך קען זי נאָך פון דער היים. זי איז געווען אַן אויסגעשטודירטע פאַניענקע, פאַרריסן ביי זיך. איר איז נישט אָנגעשטאַנען צו האָבן צו טאָן מיט די קרובים, און אַפילו מיט יידישע שרייבער פון מיין סגאַל. זי האָט בלויז גע-דברט פּויליש. דערצו בין איך איצטער קראַנק און די עלטער האָט זיך אויף מיר אַרויפגערוקט. וואָסזשע דאַרף זי אַזאַ מאַן? איך, אויף איר אַרט, וואַלט דען אַנדערש געטאַן?

וואָס האָב איך געקענט אים עצהנען? האָב איך בלויז געזאָגט: פרוון רעדן מיט איר קענט איר דאָך. יאָ — יאָ, ניין — ניין!

— איך מיינ אויך אַזוי — האָט ער ווי צו זיך אַליין גערעדט.

ווידער איז ער פאַרזונקען געוואָרן אין אַ שווערן שווייגן.

אין דרויסן האָבן טויבן געפיקט קערנדלעך און געוואָרקעט. דאָס האָט נאָך מער פאַרטיפט דאָס שווערטרויעריקע שווייגעניש. אַ יונג — לאַכנדיק פאַרל האָט אַריינגעשפּרייזט אין אָפענעם סקווער מיט די בענק און בלומען-טעפּ. די טויבן האָבן זיך צערוישט, זיך אויפּגעהויבן און זיך געקרייזט איבערן סקווער. דאָס רוישיקע פּלאַטערן פון די טויבן האָט בימקאָן ווי אויפּגעוועקט פון דער פאַרטראַכטקייט, און אַן אומרויקער האָט ער זיך אויפּגעהויבן. לאַמיר שוין אַראָפּגיין צום פאַרט. זי וועט זיך דערשרעקן, אַז מירן נישט זיין אין צייט זי אָפּצונעמען פון דער שיף. ערשט אין פאַרט האָבן מיר געוואָרט אפשר אַ שעה, ביז זי איז אַרויס פון דער געדיכטער מאַסע אימיגראַנטן. דאָס באַגעגענען זיך מיט איר איז געווען העפלעך, אָבער אָן קרובהשער וואַרעמקייט. מיר האָבן זיך מיט איר און איר יינגל אומגעקערט אין דעם זעלבן רעסטאָראַן. בימקאָ, דווקא אַן אויפּגעהייטערטער, האָט באַשטעלט עסן. ער האָט זיך אויסגעפרעגט וועגן איר, און ווי די רייזע איז איר דורכגעגאַנגען. און צי זי ווייסט, צי נאָך עמעצער פון דער משפּחה האָט זיך געראַטעוועט. זי האָט טרויעריק געשאַקלט מיטן קאָפּ אויף ניין.

בימקאָ האָט אַרויסגעקערעכצט: אוי, מאַמעניו, ווו נעמט מען פּוּח דאָס אַלץ איבערצוטראַגן!

די פּרוי האָט אויסגעזען אין די מיטל-פּערציקער יאָרן. אַ פּולבלעכע, מיט קאַלטע, טרויעריקע אויגן. דער חן פון רויטלעך-פּרישער פאַרביקייט האָט געשוועבט אויף איר שיינ-געפורעמט פנים. מיטן יינגל האָט זי גערעדט פּויליש. בימקאָ, ווי נאָר מען האָט אָפּגעגעסן, האָט ער גענומען איילן. מען דאַרף אין אַ שעה אַרום שוין זיצן אויף דער באַן. ער האָט שוין פון פּריער געהאַט באַזאָרגט זיך מיט בילעטן. דאָסמאָל האָט די באַן טאַקע נישט געלאָזט צולאַנג וואַרטן אויף זיך.

מיר האָבן זיך אַרומגענומען, צעקושט. איך האָב דערפּילט די פּייכטקייט פון זיינע טרערן אויף מיר — איך וועל באַלד שרייבן און לאָזן וויסן וועגן אַלץ. ווען די באַן האָט זיך גערירט, איז ער אַלץ געשטאַנען ביים פענצטער און געפּאַכעט מיט דער האַנט.

די באַן איז פאַרשוונדן און מיט איר איז אויף שטענדיק פון מיר פאַרשוונדן געוואָרן דאָס טרויעריקע געשטאַלט פון דעם אויסגעצייכנטן דערציילער און קרעפּטיקן דראַמאַטורג פּישל בימקאָ. איך האָב פון אים מער נישט געהערט. פון זיין פּלוצימדיקן טויט, האָב איך זיך דערוווסט פון דער פּרעסע.

מיט אים איז אַוועק אַ הערלעכער גרויס-שעפּערישער פּעריאָד אין דער יידישער ליטעראַטור. איך מיין, אַז עס וועט נישט זיין אומזיסט דאָס האַפּן, אַז אין אַמעריקע, אין ישראל, אין אַנדערע לענדער ווו יידן לעבן און

שאַפן, זאָל נאָך אויפקומען אַ קונסטטעאַטער און אַז בימקאָס דראַמען, ווי
"גנבים", "דעמבעס" און "מאַרכביינער" זאָלן אויפסניי אנטפלעקט ווערן
פאַרן יידישן עולם.

פון שלום שטערן

יוסף ראָלניק

איידער איך האָב זיך באַקאַנט מיט יוסף ראָלניק, האָב איך אים שוין געקענט דורך זײַנע שטילע, לירישע לידער, וואָס ציטערן אין בענקשאַפט פון אַ פליסטערנדיק געבעט. פשוטע און קלאָרע ווערטער נאָגן מיט אומעט, ווי עס זאָל שטענדיק האַרבסטיקן אויף דער גאַרער וועלט... איטלעך ליד אין אַ ווייך־זינגענדיקן גראַם, קוים וואָס מען דערהערט דעם רוים פון זייער קלאַנג. דאָס שאַפט אַ האַרמאָנישע שטילע ריטמישקייט, וואָס רואיקט אײַן דאָס געמיט. אַ לויטערער לירישער פאַעט, וואָס בויט פון די איבערלעבונגען פון אַמאָל, זײַן וועלט פון זײַן באַזונדערזײַן, אין אט דער וועלט אין וועלכער ער איז געווען באַהאַפּטן, און ער וויל פון איר נישט אַרויס... דאָרטן היי־מישט דער אומעט פון זײַן בענקענדיק, בעטנדיק ליד.

יוסף ראָלניקן האָב איך אויפגענומען ווי ער איז געווען, און ער איז מיר נאָענט געוואָרן מיט דער לויטערקייט מיט וועלכן זײַן ליד איז דורכגעשטראַלט. יוסף ראָלניק האָט אויך געהערט צו די אַנערקענטע פאַעטן, וואָס די יידישע פּאָלקס־ביבליאָטעק האָט קיינמאל נישט פאַרבעטן צו רעדן אָדער פאַרצולייענען זייערע לידער.

כמעט יאָר־אײַן יאָר־אויס איז ער געקומען קיין מאַנטרעאַל צו זײַנע קרובים, וועלכע האָבן געוואוינט אויף סט. ארבן סטריט, אין סאַמע געדיכטן יידישן געגנט, סרוב באַזעצט מיט אימיגראַנטן. דאָרט האָבן זיך געפונען די יידישע פּאָלקס־ביבליאָטעק, די פּאָלקס־שולן, בתי־מדרשים, שולן וכדומה.

גאַר נאָענט האָט ער זיך געהאַלטן מיט דער דיכטערין איידע מאַזע. זײ האָבן זיך אָפט דורכגעבריוולט. אין איר הויז איז אים געווען אי היימיש, אי מען האָט הויך געשעצט זײַן דיכטונג. מחמת דאס רוב יונגע פאעטן האט זי מאַמעדיק צוגעצויגן צו זיך.

איך בין זעלטן געקומען אין יענער סביבה, מחמת מיין אײַנדרוק איז געווען, אַז מען טוליעט זיך דאָרטן צו נאָענט איינער צום צווייטן, און איידע

מאזע האלט זיי אין שאַטן פון אירע פליגל... זי וואַרעמט זיי מיט צו פרומע, פאַרויסט זיפצנדיקע רייד. סייווי איידע מאַזע האָט זיך איר גאַנץ חשוב אַרט צווישן די יידישע פּאָעטן אין מאַנטרעאַל און פאַר איר גנאָד וואָס זי האָט אַרויסגעוויזן צו שרײַבער, האָט זי פאַרדינט שעצונג. איך האָב זיך באַקענט מיט יוסף ראָלניקן אין הויז פון זײַנע קרובים — וואוילע, וואַרעמע פּאַלקס-יידן. עס איז געווען שבועות. דער גילדענער טאַג האָט באַשטראַלט די גרויע שטיבער. מיר האָבן זיך פאַרוויקלט אין אַ שמועס וועגן יידישן שטייגער, וועגן שרײַבער און פּאָעטן. מיר זײַנען געגאַנגען און געשמועסט און מיר האָבן אַפילו צוערשט נישט באַמערקט, אַז מיר זײַנען אין פאַרק, וואָס איבער אים הויערט דער צעלויכטענער באַרג. די ביימער אין דער שמאַלער אַלייע האָבן זיך געשטרעקט צו דער בלוי-העלער הויך. לינד און קיל האָבן געווינטלט די בלעטער און אין שטילן רויש פאַרסודעט געמורמלט...

יוסף ראָלניק, בטבע אַ שוויגער, האָט זיך טיף איינגעהערט און תמיד גערעדט ווי צו זיך אַליין. צווישן ביימער, דאַכט זיך מיר, אז איך פאַרנעם פון די ליפן פון די בלעטער דאָס שעפטשען אין טרויער אַ ליד אין געבעט. דער געגנט, דער פאַרק, דער באַרג מיטן הויערדיקן צלם, זײַנען פאַר אים נישט קיין אומבאַקאַנטער געגנט. ער גאַפט. ער זיצט פאַרזונקען אין שווייגן און האַרכט... ער גלעט זײַן געדיכטע וואַנצע און קוקט אַ פאַרחידושטער אויפן באַרג און שווייגט.

פּלוצים זעצט ער זיך אויף און נעמט אײַלן אַהיים. יוסף ראָלניק האָט נישט בלויז געקענט לאַנג און פאַרטראַכט שווייגן. זײַן גאַנג איז אויך געווען פאַמעלעך און שווערלעך. ער גיט מיר צו פאַרשטיין, אַז ער האָט ליב שבתים און יום-טובים. ער אַליין גייט טאַקע נישט אין שול דאַווענען. איך דאַוון גענוג אין לידער... אָבער ער האָט זייער ליב, אַז אין דער יידישער געגנט איז אַ יום-טוב. יידן גייען אין שול. אין גאַנצן שטאַטישן געפילדער ברענגען זיי אַרײַן אַ ליבע, הימישע שלווה. אַט אויף סט. אַרבן שטייען יידן אויף די טרעפּ פון דער שול, אַנגעטאַן אין טליתים. אַן עולם — יונג און אַלט, מענער און פרויען — אײַלט זיך צו זיכור.

אין אונדזער שמועס האָבן מיר ביידע פאַרהערלעכט דעם גײסט פון שבת-מנוחה. מיר האָבן אויך באַוואונדערט דײַר זשיטלאָווסקיס עסיי אין וועלכער ער הויבט אַרויס די שיינקייט פון די יידישע יום-טובים. מיר דאַרפן זיך טאַקע אויסטיילן מיט אונדזער שטייגער צווישן די פעלקער, אָבער קיין מאָל נישט אַפטיילן זיך פון דער דרויסנדיקער וועלט, אָבער גלײַכצײטיק נישט אַפּמעקן דאָס אייגענע געשטאַלט.

יוסף ראָלניק, האָב איך גלײַך אַרויסגעזען, איז נישט אַזוי גערן געווען צו רעדן וועגן שרײַבער, אַפילו וועגן די, וועלכע ער האָט הויך געשעצט. אים האָט אינטערעסירט נישט קיין סתם לידער-שרײַבער, האָבן זיי געקענט

זיין די סאַמע-באַרימטסטע און געלויבטסטע פּערזן-מאַכער. ביי אים האָבן אויסגענומען פּאָעטן, וואָס זיינען לירישע שעפּער פון פּערזן, וואָס זייער שטימונג דערהויבט דאָס געמיט. אַ ליד דאַרף לייטערן. ער איז זיך געגאַנגען אויף זיין שטילער, שמאַלער סטעזשקע. אַזוי איז ער אויך געווען אין לעבן. דאָס ליד האָט געפורעמט זיין וועלט, אָדער זיין ווינקל אין דער וועלט...

מיר האָבן זיך צוריקגעקערט צו דער גאַס פון זיינע קרובים. שטייענדיק שוין ביי דער שוועל פון זיין הויז, האָט ער אין אַ קאַלטן טאָן אַ זאָג געטאָן, אַז ער שעצט הויך ד"ר זשיטלאָווסקין. ער איז טאַקע אַ גרויסער ייד, אַ דענקער. מיר זיינען אים אַ סך שולדיק. דאָך פיל פון זיינע מאמרים נעמען מיך ניט. ער איז צו קאַלט, צו לאַגיש. ער אַרבעט מיט לאַגיק, און ביי מיר איז דער עיקר די איבערלעבונג, געפיל, די שטימונג אין אַ פּאָעטיש ליד.

יוסף ראָלניק האָט נישט געהערט צו קיין צדדים. די שיינקייט פון זשיטלאָווסקיס יידישן סטיל און לשון האָט ער נישט באַנומען. אין דעם פרט איז ער נאָכגעגאַנגען "די יונגע", וואָס האָבן געהאַלטן אין איין פּאַרליקענען די אויפּטראַונגען און דערגרייכונגען פון שרייבער, וועלכע האָבן נישט געהערט צום פּאָעטן-צעך...

ביים געזעגענען זיך מיט אים, האָב איך געזאָגט, אַז איך האָב זייער ליב די פּלעיִאָדע פּאָעטן "די יונגע". איך שאַץ נישט די גרויס פון איטלעך איינעם טאַלאַנט, אָבער ווי אַ גרופע איז זייער אויפקום פון גרויסן ווערט. עס האָט אַ שטויס געטאָן דאָס יידישע ליד ממש אויף הונדערט יאָר פּאַרויס. אָבער דאָס אַפּזונדערן זיך פון אַלע פּראַבלעמען פון לעבן, פון שטעלן זיך אויסער דער ראַם פון אַרום, איז ווי שטעלן זיך העכער פון אַלעמען...

יוסף ראָלניק האָט שטיל געשמייכלט און געשוויגן. היות איך אַרבעט אַ גאַנצע וואָך אין מאָריס ווינטשעווסקי-שול, האָבן מיר אַפּגערעדט זיך טרעפן שבת אין דער פרי.

שבת, צו דער באַשטימטער שעה, האָבן מיר זיך געטראָפן. יוסף ראָלניק איז געווען אין אַן אויפגעלייגטער שטימונג. ער האָט געוואָלט שפּאַצירן פון איין עק בלאַק צום צווייטן, ווייל די טירן פון די שולן זיינען אַפן, און ער האָט ליב צו הערן די שבתדיקע ניגונים און דאָס זינגען פון די מתפללים. דערצו האָט דער חזן אַ שיינע שטימע. גייען מיר הין און צוריק, און נאָכן אַפּשווייגן אַ היפשע וויילע, פּרעגט ער מיך, וואָס איז מיין איינדרוק פון י. י. שוואַרצס "קענטאַקי".

מיין ענטפּער איז, פאַרשטייט זיך, געווען, אַז איך שעץ דאָס ווערק זייער הויך. די שענסטע און בילדלעכסטע קאַפיטלען זיינען די ערשטע. מיט אַ דין שאַרפן הומאָר שילדערט ער דעם נעגער וואַשינגטאָן. י. י. שוואַרץ איז

אן אויסגעצייכנטער מאַלער פון דער קענטאַקער לאַנדשאַפט, הגם אַביסל צו דעטאַליזירט. דאָס איז די השפעה פון דער העברעיִשער פּאָעזיע. ער קען מענטשן און שילדערט זיי מיט דער ליכטיק־וואַרעמער פּאַרב פון זײַן בילדלעך וואָרט. פּאַראַן אויך קאַפּיטלען, וואָס זײַנען צו־באַריידעוודיק און לייענען זיך ווי פּראָזאַירטע פּערזן. אין אַלגעמיין אָבער אַן עפּיש־פּאָעטישע מײַסטערשאַפּונג.

יוסף ראָלניק שווייגט און שאַקלט מיטן קאָפּ. איך ווייס נישט, צי אים געפּעלן מײַנע אַרויסזאָגונגען, צי נײַן. מײַר גײען. בײַ די אָפּענע טירן פון דער שול בלייבט ער שטיין און הערט זיך אײַן צו קריאת־התורה. ווידער רעדט: ער ווי צו זיך אַלײן:

— אַרײַנגײן זיך זעצן צווישן די מתפללים, איז ניט לויט מײַן שטימונג. אָבער צוהערן זיך צום דאָוונען, צום לייענען, האָב איך הנאה. מאַני לײב איז אַ רוסאַק, און איך קען קײן מאַל נישט דערגײן בײַ אים זײַן באַצײונג צום ייִדישן לעבנספּיר, צו אונדזער יונגן אַמאָל אין שטעטל. איז יאָ, איר האָט ערלעך און טרעפּלעך אָפּגעשאַצט י.י. שוואַרצס גרויס דיכטערישע פּאָעמע "קענטאַקי". איר מאַכט אַ טעות, ווען איר מײַנט, אַז די "יונגע" זײַנען געווען און זײַנען אַ געבונדענע גרופּע, — אַ פּלעיאָדע פון אײַן גוסט און גײַסט, מיט אײַן מײַנונג וועגן דיכטער און דיכטונג.

ווען "קענטאַקי" איז דערשינען האָט זישע לאַנדוי אָפּגעפּסקנט: צו לאַנגע, צו לויזע שורות. אָבער פּאַרט איז עס אַן אויפטו. ווען אימיצער האָט אים געפּרעגט, וואָס פּאַר אַן אויפטו איז עס? — האָט זיך זישע לאַנדוי צעשמײכלט און צערטלענדיק יעדעס וואָרט, ווי זײַן שטייגער איז, האָט ער שוין פּאַמעלעך באַטאַנט דעם פּסק זײַנעם: אַן אויפטו וואָס נאָך דאַרף זײַן? און דאָך ווייס איך, אַז ער האַלט אײַ פון "קענטאַקי" אײַ פון י.י. שוואַרץ. דאָס זעלבע איז געשען, ווען מאַני לײב האָט פּאַרגעלייענט זײַן "יינגל צינגל כּוואַט", וואָס האָט ער זיך צעזינגלט אין קלינגנדיקע גראַמען. מאַני לײב איז אים דעמאָלט נישט געבליבן שולדיק קײן ענטפּער.

מיט די אַלע פּאַראַיבלס און פּאַרדרוסן, זײַנען די "יונגע" געווען נאָענט אײַנער מיטן צווייטן. מע האָט זיך טאַקע ליב געהאַט. דער עיקר איז בײַ זיי געווען דאָס, ליד, די עכטע דיכטונג. איך וועל נישט און וויל נישט פּאַרגעסן מײַן אַנטציקונג פּאַר "קענטאַקי" פון י.י. שוואַרץ. באַלד ווי דאָס בוך איז דערשינען, האָבן מײַר באַשטימט זיך צו טרעפּן. עס איז געווען אַ ליכטיקער דרויסן. אַלע שטערן האָבן געשימערט און מיט זײַער העלער שײַן באַשטראַלט אונדזערע טריט. מײַר זײַנען אַרומגעגאַנגען ביזן אויפּגײן פון גילדערנעם מאַרגנשטערן. איך האָב שוואַרצן געזאַגט, אַז ער ווייסט אַלײן נישט, וואָס פּאַר אַ גרויס פּאָעטיש־עפּיש ווערק ער האָט אָנגעשריבן. ער האָט באַקרוינט די גאַנצע ייִדישע פּאָעזיע. י.י. שוואַרץ האָט זיך זײַער געפּרײט. אין אַ דערהויבענער שטימונג האָבן מײַר זיך אָפּגעזענגט מיט אַ

גוט-מאָרגן! ...!

ווי איך האָב שוין באַמערקט, האָבן "די יונגע" נישט געהאַט קיין איין באַשטימטע מיינונג וועגן "קענטאַק". ראובן אייזלאַנד האָט אין אַנהייב זיך געוואַקלט צווישן יאָ-און-ניין. עפעס, ווי ער וואָלט זיך געראַנגלט מיט זיין אייגענעם איינדרוק. דאָך האָט ער זיך אויסגעדריקט מיט אַנערקענונג וועגן "קענטאַק". לעצטנס האָט ער געביטן זיין מיינונג. ער האָט אויסגעפונען אַז "קענטאַק" איז גאָר אַ וויכטיקע דיכטערישע שאַפונג. בײַ מאַני לייבן האָט די פּאָעמע אויסגענומען. ער האָט זי אויפגענומען ווי אַ פּאָעט, מיט יעדן ניואַנס אין בילד, מיט דעם דינסטן ציטערדיקן קלאַנג אין די פּערזן.

פאַרוואָס רעד איך אַזוי פיל וועגן די מיינונגען פון "די יונגע"? ווייל זיי זיינען געווען ערלעך און אויפריכטיק אין זייערס אַרויסזאָגן זיך וועגן אַ ליד. זייער און מיין וועלט איז דאָס שאַפן פון פּאָעטישע פּערזן. צו די קריטישע באַמערקונגען פון אייניקע אַנדערע שרייבער און דיכטער, האָב איך נישט קיין צוטרוי. די מערסטע פאַרגינען פשוט נישט י.י. שוואַרץ זיין גרויסע קינסטלערישע דערגרייכונג. בײַ מיר איז י.י. שוואַרץ אַ גרויסער פּאָעט, אַ גרויסער קענער און אַ שיינער מענטש.

אַזוי שפּאַצירנדיק, זיינען מיר ווידער אַריין אין פאַרק. זיך אַוועקגעזעצט אַפּרוען די מידע טריט. ראָלניק האָט זיך פאַרקוקט אויפן באַרג. די זון מיט אירע שטראַלן-הענט האָט אַרומגענומען דעם גאַנצן באַרג — די ביימער, דעם שימערירנדיקן צלם, און די שאַרפע, צעבליצטע שיין האָט זיך געגליטשט איבער די ווענט פון צעהויקערטן מאַכיקן געשטיין.

אין מיטן רעדן בלייבט ער שטיל און פאַרטראַכט. ער שווייגט שוין ווידער און מיך באַפּאַלט אַן אומעט קוקנדיק אויף זיין טיפּער פאַרטראַכטיקייט. און אַט טרייסלט ער זיך אַרויס פון שווייגעניש און אונדזער שמועס פּעדעמט זיך ווידער.

— איר פאַרשטייט, די פלינקע רעצענזענטן טשעפען מיר צו געדאַנקען און געפילן, וואָס האָבן צו מיר קיין שום שייכות ניט. אַנדערע ווילן פון מיר, איך זאָל זיין מער סאַציאַל. גאָר אַנדערע, אַז איך מײַד אויס נאַציאָנאַלע מאַטיוון... פאַראַן אַזעלכע וואָס מאַנען, אַז איך זאָל זיין אורבאַניסטיש... בלויז מיט ש. ניגערס אַן אַפּשאַצונג פון מיין דיכטונג בלייב איך כמעט תמיד צופרידן. ער נעמט מיך אויף אַזוי ווי איך בין, מיט מיין "אַרום דער מיל" און אַנדערע לידער מינע. פאַר מיר איז גענוג, אַז יעקב גלאַטשטיין, לעיעלעס און מינקאַוו אורבאַניסטעווען...

מען דאַרף נישט וועלן קיין ספּעציעלע כאַראַקטעריזאַציע פון מינע לידער. איר האָט דאָך געלייענט מיין מאַטאַ-ליד אין מיין בוך "אַ פענצטער צו דרום" (דערשינען אין ניו-יאָרק, 1941). מען דאַרף נישט נישטערן. איר טראַגט מיט זיך מיין בוך, וואָס איך האָב אייך מיט אייניקע טעג צוריק

געגעבן, איז לייענט פאַר מיר, וועט איר זען:

"איך בין אָנגעקומען אויף אַן אַמאָליקן שטעג,
אַן אַ זייט פון ברייטן וועג;
און כאַטש איך גיי אום איינער אליין –
איז מיר ניט אומעטיק צו גיין.
עס גייען מיט מיר אין מיין זיכרון
דער געלער ווייץ און ברוינער קאַרן,
וואויל-שמעקעדיקע קאַפעס היי,
און טרוילעך-וואַרעמער שניי.
מיטן ברייטן וועג גייען מלחמה-לייט,
איך גיי אָבער פון דער זייט.
עס בריאַזען אויף זיי פאַנצער און שווערד,
ווי שטילער וואַסער שווימט מיין ערד."

מיר האָבן זיך אַזוי פאַררעדט, אַז ראָלניק האָט שוין מסתמא געהאַט
פאַרשפעטיקט איינע פון די דריי שבת-דיקע סעודות... ביים געזעגענען זיך
האַט ער ביי מיר געבעטן מיין אַדרעס.

אַ פאַר חדשים שפעטער האָב איך באַקומען פון אים אַ לענגערן
בריוו, אַז אים געפעלן ביז גאָר אייניקע פון מייןע לידער אין "יידישע
קולטור", "אייניקייט" (רעדאַקטירט פון ב.צ. גאַלדבערג און מנשה אונגער
זכרונם לברכה) און אין "דער צוקונפט" (בימי א. ליעסין פלעגט ער מיך
דרוקן כמעט פיר מאל אין יאָר. תיכף נאָך זיין פטירה, האָב איך באַקומען אַ
קאַרטל פון דעם רעדאַקטאָר, אַז איך זאל מער קיין לידער נישט שיקן, ביז
מען וועט מיך נישט איינלאָדן. טו איך אַזוי עד היום הזה...)

איך האָב ראָלניקן זייער באַדאַנקט פאַר דער הויכער מיינונג. אַזוי
אַרום, האָבן מיר זיך אָנגעהויבן גאַנץ אָפטלעך דורכצושרייבן.

היות ראָלניק איז געווען אַן אָפטער גאַסט אין מאַנטרעאַל, האָט ער
זיך באַוויזן אין איינעם אַן ערב-פסח מיט זיין ליבער פרוי פייגל, וועלכע איז
געווען תמיד פאַרליבט אין אים. און מיט זיי איז מיטגעקומען זייער קווינע
פייגל קופער. אויך זי איז געווען פאַרליבט אין ראָלניקן. ער האָט אָבער ליב-
געהאַט די צווייטע פייגל, וואָס איז געוואָרן זיין פרוי. ביידע זיינען געווען
וואוילע, האַרציקע און אינטעליגענטע פרויען און נאָענטע פריינט. זיינען זיי
געקומען אונדז באַזוכן. מיר האָבן געשמועסט וועגן ליטעראַרישע ענינים,
אָבער אין אַלע רייד איז געווען דער צער פון דעם גרויסן בראַך אונדזערן –
דאָס אומקומען פון העכער זעקס מיליאָן יידן. אויך האָבן זיך שוין דעמאָלט
דורכגעריסן די פינצטערע ידיעות וועגן דעם אַרעסט פון די יידישע-
סאָוועטישע שרייבער. ראָלניק איז געווען דערשלאָגן. ער האָט מער
אַרויסגעקערעכצט, ווי גערעדט. פייגל ראָלניק האָט געוואַלט אַ ביסל
אויפהייטערן דאָס פאַראומערטע געמיט, און געבעטן ראָלניקן ער זאל

ווייזן, ווי מען קען אין לידער, נאך יעדער שורה פאר ענדיקן מיט די ווערטער "מיט הויזן אָדער אָן הויזן". ראָלניק האָט זיך, ווי אַנגעכאַפּט אין דער שפּיל, גענומען אַ בוך לידער פון אַ לידער-שרייבער, וואָס האָט געהאַקט פּערזן ווי שטיקער האַלץ. ער האָט געלייענט אומגעפּער אַזוי: "דער בוים איז נאַקעט" — "מיט הויזן צי אָן הויזן". "דער טיש שטייט אויפן דיל" "אָן הויזן צי מיט הויזן". אַז "דער טיש שטייט אויפן דיל" טאַקע וואו דען שטייט אַ טיש? מוז זיין "מיט הויזן אָדער אָן הויזן" און אַזוי איז אַוועק דאָס שפּיל, און עס האָט זיך געפאַסט אין כמעט אַלע פּערזן.

אַלע האָבן געלאַכט און מיר האָבן טאַקע געפּילט, אַז מיר טרייסלען אַ קאַפּעלע פון זיך אַראָפּ דעם שווערן שטיין פון טרויער. אָבער נאָך דער לייכטער שפּיל, איז מען פאַרט נישט פאַרשפּילט געוואָרן...

ראָלניק האָט ווי אַרויסגעקּרעכצט שורות פון לייבויקס וויגליד: "קינדער שלאָפן איין אליין, גרויסע דאַרף מען וויגן". מיר האָבן זיך געזעגנט. דאָס לעצטע מאָל האָב איך נישט געהאַט מער קיין געלעגנהייט זיך צו טרעפן מיט ראָלניק און צוזאַמען מיט די ליבע צוויי פייגלס.

שפּעט אין האַרבסט איז ראָלניק געקומען זיך זען מיט זיינע קרובים. אין איין כמאַרנער-רעגנדיקן טאָג האָט ער מיר טעלעפּאָנירט, אַז ער וויל אַריבערקומען. ער דאַרף ביי מיר געוואויר ווערן עפּעס. איז ער אַריינגעקומען אַ פאַרשוויצטער, אַדורכגעווייקטער אין רעגן און זייער צערודערט. אָן שום הקדמות מיך אַ פּרעג געטאַן, צי סאיז אמת, אַז איך האָב סיגאַלן געוויזן זיינס אַ בריוו, וואו ער — ראָלניק — זאָגט זיך אַרויס נישט גינסטיק וועגן אַ צאָל פון סיגאַלס לידער.

ענטפּער איך: — טייערער ראָלניק, איר האָט קיין מאָל מיר נישט געשריבן וועגן סיגאַלס לידער, און איך האָב נישט אַזאַ בריוו פון אייך. איך האָב אַרויסגענומען אַלע זיינע בריוו צו מיר און אים געוויזן.

וואָס איז סיגאַל אויסן געווען מיט וועלן אַריינברענגען אַ ריס צווישן ראָלניקן מיט מיר? י.י. סיגאַל, פון וועמען איך האָב געהאַלטן און האַלט אויך היינט (באַקענט זיך מיט מיין אַפּשאַצונג וועגן סיגאַלן צו זיין 20טן יאַרצייט, געדרוקט אין "יידישע קולטור" אין 1976). געוויס האָבן מיר, ראָלניק און איך, גערעדט וועגן י.י. סיגאַל. ראָלניק האָט זיך אויסגעדריקט, אַז ער שרייבט צופּיל און היט זיך נישט גענוג צו זיין מער געצוימט. און אַז אויך מאַני לייב (ביידע נפּטרים האָבן שטאַרק געהאַלטן פון סיגאַלן) האָט אים געזאָגט, אַז סיגאַל איז צו פּראָדוקטיוו. האָב איך צוגעגעבן, אַז דאָס נעמלעכע האָט מיר געזאָגט מאַני לייב, בעת מיין לעצטן באַזוך אין ניו-יאָרק איך האָב דאָס קיין מאָל נישט איבערגערעדט פאַר סיגאַלן, און אויך נישט, וואָס ראָלניק האָט געזאָגט. און ראָלניק האָט חלילה קיין מאָל צו מיר געשריבן ניט קיין גינסטיק וואָרט וועגן סיגאַלן. אָבער עס איז געווען איינע פון די מאַמענטן, ווען סיגאַל איז געווען אין קריג מיט מיר...

בעת ראָלניק איז געקומען מיט סיגאלס אויסטראַכטעניש, האָט ער מיר גלייכצייטיק איבערגעגעבן, אַז סיגאל האָט אים געוויזן בערל לאַפינס אַ לויב־בריוו צו אים. אין זעלבן בריוו שרייבט ער מיט גרויס אָנערקענונג וועגן איינער ליד "אָוונט". ער ציטירט דאָרטן די פּערזן:

"יאַנעק אויפן גאַנעק,
האַנקע ביי דער בייט.
אָוונט וואַרפט אויף ביידן
דאָס בלויע שאַטן־קלייד..."

אויך מאַני לייב בעט אים אין זיינעם אַ בריוו צו אים אייך איבערגעבן אַ האַרציק גרוס, עס איז אַ גרוס מיט שעצונג. זיי ווייסן ניט, אַז סיגאל פירט שוין ווידער אַ ברוגז מיט אייך.

יוסף ראָלניק האָט זיך גענומען איילן אַוועקצוגיין. אין דרויסן האָט געפלייצט דער רעגן. איך האָב אים געבעטן איבערצוואַרטן אַביסל ביז דער רושיקער רעגן וועט זיך אַביסל איינשטילן. ער האָט בלויז געשוויגן. אַ שווערער טרויער האָט געווייעט פון אים. איך האָב געפילט אַז ער ערגערט זיך, וואָס ער האָט זיך געלאָזט אַנרעדן פון סיגאלן צו קומען בעטן, איך זאָל אים ווייזן זיינע בריוו. ער האָט זיך געזעגנט און זיך אַרויסגעשלייכט אין דרויסן, וואו עס האָט געוויינט דער האַרבסטיקער קאַלט־שטעטיקער רעגן, איך האָב אים נאָכגעקוקט, ווי ער פירט זיך זיין שווערן טראַט. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז ער הויקערט זיך און שלאָגט פון זיך אַפּ די רעגן־שנורן, וואָס פאַטשען אויף זיין מיידלעך, פאַראומערט געזיכט. אין זיכרון האָבן אויפגעטויכט זיינע שטילע, ציטערדיקע שורות:

"איך בין אַנגעקומען אויף
אַן אַמאָליקן שטעג,
אַן אַ זייט פון ברייטן וועג;
און כאַטש איך גיי אום איינער אַליין –
איז מיר ניט אומעטיק צו גיין".

פון יוסף ראָלניקס לידער האָט געווייעט אַן אומעט. אָבער עס איז אַן אומעט, וואָס מאַכט נישט טרויעריק, נאָר באַרואיקט... ער איז טאַקע געגאַנגען אויף אַ באַזונדערן שטעג, אַפילו צווישן דער פּלעיַאַדע פּאַעטן "די יונגע", איז ער געגאַנגען אַביסל אַפּגערוקט, באַזונדערדיק. דאָס איז געווען זיין שטילער גאַנג. צי דאָס האַלטן זיך אין שאַטן איז געווען בלויז דער אמת פון זיין פּאַעטיש ליד, צי דאָס איז אויך געווען די וואָר פון זיין טאַג־טעגלעכקייט, דאָס ווייס איך נישט. אָבער איך מיין, אַז יאָ.

סיווי יוסף ראָלניקס גיין תמיד באַזונדער מיט זיין אומעט, האָט אים אויסגעטיילט פון די פּאַעטן פון זיין גרויסן, יידיש־שעפּערישן דור. עס איז זיין אייגענער, אויסגעטראַטענער שטעג, און פון אַט־דער שטילער טונקל שימערט זיין העלע ליכט – דאָס ליכט פון איינעם פון אונדזערע

לירישסשע ליכטיקסטע פאָעטן, וואָס וועט נישט פאַרגעסן ווערן, ווי אַן
אומעטליכטיקער שטילער זינגער – אַ שעפער פון פאָעטישע פערזן, וואָס
דער אומעט פון זייער בענקשאַפט לינדערט דעם וויי...

פון שלום שטערן

מיין באַקאַנטשאַפט מיט ז. וויינפער

(פון מיין מעמוואַרן-העפט)

עס איז געווען סוף צוואַנציקער יאָרן. איך בין נאָר וואָס אַרויס פון סאַנאַטאָריום. די קראַנקן-שוועסטער מיט וועלכער איך האָב געפלאַנט חתונה צו האָבן, די גוטע און שיינע "נוירס", ווי אַלע פאַציענטן פלעגן זי רופן, האָט באַשטימט צו פאַרלאָזן איר אַרבעט און קומען אין שטאָט, כדי מיר זאָלן חתונה האָבן פּדת משה וישראל.

בין איך געווען אין מאַנטרעאַל און זיך אויפגעהאַלטן ביי מיין ברודער י. זיפער, דעם זייער פיניעם דערציילער און פעיקן פּעדאגאג. מיין שטימונג איז נישט געווען קיין געהויבענע: ערשטנס, ווי דער שטייגער פון יונג-פאַרליבטע, איז מען שטענדיק אין נעפל פון בענקשאַפט. צווייטנס, בין איך געווען שטאַרק באַזאָרגט וועגן פרנסה, אַז קיין פאַך האָב איך נישט, און זיך אַרײַנקריגן אין אַ יידישער שול און ווערן אַ לערער, זײַנען די מעגלעכקייטן געווען זייער קנאַפע, מחמת איך האָב שוין געהאַט דעם פּגם, אַז איך חבר זיך מיט די לינקע.

דער אמת איז — איך בין דעמאָלט נאָך נישט געווען אין דער לינקער סביבה. איך האָב זיך אָבער געפילט היימיש מיטן רעדאַקטאָר פון "קאַמף", פיליפ האַלפּערין און דעם אַרבעטער-און יוניאָן-פירער י. גערשמאַן (וואָס איז שפּעטער געוואָרן דער רעדאַקטאָר פון "קאַמף", "דער וועג" און "וואַכנבלאַט" און אַגב געבליבן מיין סאַמע נאָענטסטער מענטש אין דער קאַנאַדער פּראָגרעסיווער באַוועגונג).

יאָ, פון צײַט צו צײַט פלעג איך אויפטרעטן אין לינקן אַרבעטער-רינג און יוגנטלעכן "קולטור-צענטער". די קולטור-טעטיקייטן פון דער לינקער באַוועגונג האָבן מיך טאַקע אַזוי לאַנג געצויגן, ביז שפּעטער אַביסל בין איך, עפּעס נישט אַליין באַמערקנדיק, אַזוי אַרײַנגעצויגן געוואָרן, אַז דער "קולטור צענטער", ווי הײַנט דער אַרדן, איז געוואָרן מיין קולטור-געזעלשאַפט-לעכע היים.

אָבער דאָס איז געווען בײַ מיר אַ גאַנץ פֿאַמעלעכער פֿראַצעס, מחמת איך האָב נישט געוואָלט און טאַקע אויפֿריכטיק נישט געקענט אויסמעקן אין זיך דאָס וואָס איז טראַדיציאָנעל אָנגעזאַמלט געוואָרן פֿון דורות. די שטייגער־טעמאַטיק פֿון דער ײִדישער ליטעראַטור איז געווען מײַן גײַסטיקער באַדן. איך האָב נישט געזען, ווי איך זע אויך נישט הײַנט, קײן סתירה צווישן די סאַציאַלע און נאַציאָנאַלע מאַטיוון אין דער ײִדישער ליטעראַטור. איך האָב זיך טאַקע אויסגעלעבט אין דער ײִדישער ליטעראַטור, אָבער אויך פֿון העברעיִש, וואָס איז הײַנט געוואָרן לשון־חול און ײִדיש דאָס לשון־קודש, האָב איך זיך נישט אָפּגעפרעמדט. פֿאַקטיש האָב איך זיך דאָך דערצויגן אויף דער העברעיִשער ליטעראַטור. איך האָב געטענהט מיט די לינקע אָנגרײפֿער מײַנע, אַז איך בין אַ ײִדישער פֿאַעט, וואָס איז גלײַכצײַטיק אַ מאַמין אין סאַציאַליזם, אָבער אָפּזאָגן זיך פֿון דער ײִדישער קולטור־ירושא, פֿון אַט־דעם שאַפֿערישן פֿאַרמעג טאָר נישט קײן שום ײִדישער אַרבעטער, פֿאַלקס־מענטש און אינטעליגענט.

איז עס געגאַנגען אַט אַזוי: פֿיליפּ האַלפֿערין, דער רעדאַקטאָר פֿון "קאַמף", כאַטש ער איז געווען גוט צונויפֿגעחברט מיט מיר, פֿלעגט דאָס אים נישט אָפּהאַלטן מיר אַרײַנצוזאָגן אין די פֿרײַטיקדיקע נומערן פֿון "קאַמף" אין אזא מאַמר: "בנימין קאַץ, דער קאַמיוניסט און שלום שטערן דער קלײַנבירגער". גראַד דער סאָרט פֿון וועלן מײַך אַרױפֿפירן אויף דער ליניע... פֿלעג איך זי פֿארלירן און האָב אוועקגעבלאַנדזשעט אין שאַדן...

איך בין דאָ נישט מקפיד אויף פֿריער און שפּעטער אין מײַן אַרײַנגאַנג אין דער ײִדישער, ליטעראַטור, ווײַל איך וויל בלױז אָנווייזן, אַז איך האָב נישט געהאַט וואו זיך צוצוטוליען.

איך האָב עס געהאַלטן פֿאַר צוגעאײַלט צו לאָזן מײַן סאַניען (די נױרס) אָפּצוזאָגן זיך פֿון איר שטעלע, אײדער איך האָב אַ שטיקל מעמד פֿרנסה. פֿאַרשטייט זיך, אַז די זאַרג האָט ממילא געטריפֿט אין מײַן געמיט שאַרפע טראַפֿנס טרויער. אָבער דער זאַג פֿון "עזה כמות אהבה" (אַז ווי דער טױט איז די ליבע שטאַרק) און דער רײַץ פֿון שעפֿערישן ליד, האָט מײַך אויפֿגעהאַלטן און מײַך אָנגערעגט אַרױסצוברענגען אין ווערטער מײַן בענקשאַפֿט. און אַפילו אין די שורות פֿון אומעט האָט זיך געוועבט דער פֿרײַדיקער גלי פֿון ליב האַבן. האָב איך אָנגעשריבן אַ פֿאַר צענדליק לידער און געזוכט, אַז עמעצער זאָל עפענען פֿאַר מיר אַ טיר אַרײַנצוקומען אין אַ ליטעראַרישן זשורנאַל.

האָב איך זיך באַקענט מיט י. י. סיגאַל, וואָס איז געווען דער געקרוינטער פֿאַעט אין מאַנטרעאַל, און וואָס האָט זיך דערצו געהאַלטן פֿאַרן פּוסק אַחרון. מיר, עטלעכע נאַאיווע פֿאַעטן־אַנהײבערס אין טאָראַנטאָ און אין מאַנטרעאַל — האָבן געמײנט, אַז מיט סיגאַלס סמיכה

קען מען אַרויפקלעטערן אויפן העכסטן שטאַפל אין דער יידישער דיכטונג...

היות, איך האָב אַליין נישט געוואָגט ערגעצוואו שיקן מײַנע לידער, האָב איך זיי פאַרגעלייענט פאַר סיגאַלן, און אים זײַנען שטאַרק געפעלן געוואָרן מײַנע ערשטע סאַנאַטאַריום-לידער. און ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער וואָלט זיי מיט זײַן רעקאַמענדאַציע געשיקט אין ״צוקונפֿט״, נאָר ליעסן איז זײַער אַ שטרענגער, און דערצו שרײַב איך סרוב אין פּרײַען פּערז, וועט דאָס אפשר אויך זײַן אַן אָפּהאַלט פאַר ליעסינען. ער האָט אָבער צוגעזאָגט: איך וועל אַ צענדליק פּון זיי שיקן אין ״אויפקום״ צו ז. וויינפּערן. אײַערע לײַ-רישע לידער זײַנען אין דער שטימונג פּון וויינפּערס געמיט. איך בין זיכער, אַז ב.י. ביאַלאַסטאַצקי און בערל לאַפּין — די צוויי מיטרעדאַקטארן וועלן אויפנעמען אײַער עכטן טאַלאַנט און די אויפּריכטיקייט פּון אײַערע לידער.

בין איך געווען זײַער דערמוטיקט פּון סיגאַלס סמיכה און פּון זײַן צוזאַג צו געפּינען אַן אַכסניה פאַר מײַן ליד. בפרט אַז נאענט איז ער מיר געוואָרן, ווי אַ פּאָעט מיט זײַנע לידער פּון וואָלין, וואו ער שילדערט אַ שטיק אידייליע פּון זײַן שפּרײַזן אויפן שליאַך פּון אַ וואָלינער, דאָרף, פּון זײַנע באַגעגענישן און איבערלעבענישן אין דעם דאָרף מיט אָפּענע גאַסט־פּרײַנטלעכע פּויערישע טירן. רעאַל, עראַטיש און דאָך אַזוי איידל. איך האָב ליב געקראָגן אַט־די מאַלערישע, פּאָעטישע לידער זײַנע, און ליב איז מיר געוואָרן ז. וויינפּער, און אַ יום־טוב איז בײַ מיר געווען יעדער נומער ״אויפקום״.

האַט י.י. סיגאַל גענומען דאָס בינטל לידער מײַנע, זיי אַרײַנגערוקט אין כּוזעם קעשענע. פאַר מײַנע אויגן אָנגעשריבן דעם אַדרעס אויף אַ ברייטן קאַנווערט, און ווי נאָר ער וועט פּאַרטיק ווערן מיט זײַן אַ נישט־פאַרענדיקט ליד, וועט ער די לידער אַוועקשיקן. בין איך שוין, הייסט עס, אַ פּאָעט מיט אַ הסכמה. און אַזוי גיך און גרינג! אויב אַזוי, וועל איך זיך פאַר מײַן ליד ראַנגלען און איך און סאַניע וועלן אַרבעטן און לעבן בצמצום, וואָרים אַלצדינג לוינט זיך צוליב דער פּאָעטישער קונסט... אין יענעם מצב־רוח, האָב איך זיך גענויטיקט אין דערמוטיקונג. בײַ אַן אָנהייבער איז זען זײַן ערשטע זאַך געדרוקט אַ טיפּע איבערלעבונג.

נו, וואָרט איך, אַז י.י. סיגאַל זאָל קומען מיר אָנוואַגן די גוטע בשורה, אַז וויינפּער וועט דרוקן כּאַטש איין ליד. האָבן זיך געצויגן וואָכן און פּון וואָכן חדשים און סיגאַל זאָגט מיר, אַז ער האָט שוין געמאַנט אייניקע מאַל אַן ענטפּער, אָבער וויינפּער רופֿט זיך נישט אָפּ. נו, מילא, האָב איך זיך אַליין באַרואיקט. מסתמא זײַנען די לידער נאָך נישט ראוי געדרוקט צו ווערן. איין זאַך האָט מיך שטאַרק געאַרט, דאָס אויסמײַדן אַן ענטפּער.

דערווייל באַקומט מײַן ברודער אַ בריוו פּון דעם פּאָעט ל. מילער, וואָס האָט דעמאַלט רעדאַקטירט דעם ליטעראַרישן זשורנאַל ״קולטור״, אַז

דורך מאַנטרעאל וועט דורכפאַרן ז. וויינפער, און ער איז אַ גוטער פּאָעט און אַ וואוילער און אייגענער מענטש. דעם פּאָעט ל. מילער האָב איך הויך געשעצט פאַר זיינע לירישע בילדלעכע "טעניס-לידער" (געווען געדרוקט אין "שריפטן"). עס האָט געווייעט פון זיי מיט פרימאַרגן-פרייד. בעת ער שלידערט פלינק דעם באַל. ריטמיש איז געווען יעדע שורה אין וועלכער ער שילדערט, ווי דער באַל פליט אין דער לופטן און שלאָגט זיך אָן אין שלידערער פון דער צווייטער זייט נעץ. זיין רעקאַמענדאַציע וועגן וויינפערן האָט נאָך מער אויפגעהויבן אין מיינע אויגן וויינפערן דעם שטילן ליריקער, דעם וואָס גייט אַקעגן יעדן טאַג מיט אַ פרייד-געזאַנג, אין תמימותדיקער פאַרגאַפונג:

"נאָך אַלעמען איז גאַרנישט אַזוי שלעכט צו לעבן

שטייט אויף פרימאַרגן, פילסטו וועמען אַפּצוגעבן
אַ לויב דערפאַר, וואָס דורך די שויבן
שיקט מען דיר ליכטיקייט פון אויבן.
און מאַכט זיך, ווען אַ טאַג פאַרוואַלקנט אין טומאַנען,
איז אויך אין אים קיין אומגליק נישט פאַראַנען.
צינד אָן דאָס אויוועלע און לאָז זיך עס צעברענען
און דו וועסט קעגן פלאַם די וואַלקנס נישט דערקענען."

איך האָב אָבער באַשלאָסן נישט צו שאַנעווען זיין כבוד און אים אַריינזאָגן פאַרן נישט אַרויסווייזן קיין באַציאונג צו אַן אַנהייבער. איך בין אַוועק אין דער פּרץ-שול. אין אַפּיס איז געשטאַנען אַ ברייט-פלייזיקער יונגערמאַן מיט העל-זיידענע בלאַנדע האָר, וואָס פאַלן איבערן שטערן. די אויגן צוויי בלויע קוואַלעכלעך, וואָס שמייכלען צו אייך געמיטלעך און גוט. האָב איך פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז ז. וויינפער. איך האָב אים אַפילו נישט אַפּגעשטעקט קיין שלום עליכם, און בין גלייך אַרויס מיט אַ ירגון: איר זענט מסתמא ז. וויינפער? — אַוודאי בין איך ז. וויינפער. ווער ביסטו? — איך? האָב איך אַרויסגעפלאַצט מיט פאַרדראָס: אַזעלכע ווי איך וויל ז. וויינפער נישט קענען. לידער פון אַזאַ ווי איך וואַרפט מען, ווייזט אויס, גלייך אין קאַרב. שוין אייניקע חדשים ווי דער דיכטער י. י. סיגאַל האָט אייך צוגעשיקט מיינע אַ צענדליק לידער, און איר האָט אַפילו נישט באַוווּזן צו זיין אַביסל גרויסמוטיק און ענטפערן... שיקט מיר אַפּ מיינע לידער...

וויינפער האָט אויסגעשטעלט אַ פאַר גרויסע, פאַרוואונדערטע-אויגן און בייזלעך אַ זאָג געטאַן: — וואָס ברייעסטו דו יונגער חוצפהניק? וואָס פאַר אַ לידער? איך האָב קיין מאָל אין מיינע אויגן אייערע לידער נישט געזען. קיינער האָט מיר אייערע לידער נישט געשיקט. אַ סימן, זיי זיינען קיין מאָל נישט אַנגעקומען.

— פאַרוואָס האָסטו מיר אַפילו קיין שלום-עליכם נישט אַפּגעגעבן, קיין האַלאָ נישט געזאָגט, נאָר באַלד אַרויף אויף מיר מיט אַ פעס, מיט אַ טענה? פריער פרעגט מען זיך נאָך, אַז מען ווערט געוואויר, האַלט מען אייך

דעם צאָרן, הערסט בחור, ווען דו וואָלסט געווען מיין ברודער, וואָלט איך דיך אַריבערגעלייגט אויף מייע קני און דיר גוט אַריינגעלייגט אין הינטן. אָבער דו געפעלטסט מיר, דו ביסט ענלעך צו מיין ברודער אַווענטאַל — אַ באַגאַבטער דערציילער (אַווענטאַל איז געווען וויינפערס אַ שטיף-ברודער און וויינפער האָט אים זייער ליב געהאַט און געלויבט זיין טאַלאַנט). מיין ברודער איז אויך אַזאַ היציקער. אַ ליאַדע וואָס, צינדט ער זיך אָן ווי אַ שוועבעלע. ביסט, ווי ער, אַ קאָכעדיקער סאַמעוואַר... איז איצט האָסטו דאָך געוויס מיטגעבראַכט די לידער, איז קום, לאַמיר אַריינגיין אין אַ קאַפעטעריע און כאַפן אַ קאַווע. מען דאַרף זיך אונטערלענען דאָס האַרץ, און כטוב לב המלך מיט קאַווע און קעז-קוכן, וועסטו לייענען דייע לידער. אויב האָסטו טאַלאַנט, האָסטו אַ רעכט צוליב דעם צו געוואַלדעווען, אַז מען באַעוולהט דיך.

דער טאַג איז געווען אַ הייסער. די קלאַס-צימערלעך אין דער נאַכמיטאַג-שול האָבן זיך אַנגעהויבן אַנצופילן. עס איז געוואָרן אַ גערויש. אין שול-הויף האָט דער קינדישער געליאַרעם זיך געהויבן צוזאַמען מיטן זון-שטויב... זיפער איז אַריין אין אַ קלאַס און וויינפער האָט זיך אויף גיך אַפגעזעגנט. וואָס זיי האָבן אַפגעשמועסט צווישן זיך, האָב איך נישט געהערט. וויינפער און איך האָבן אַוועקגעשפּאַנט זוכן אַ קאַפעטעריע. עס זאָל זיין אי ביליק, אי געשמאַק עסן. וויינפער האָט, ווייזט אויס, מיך געוואָלט אויספרוון צי בין איך אַיינגעהיימישט אין דער יידישער ליטעראַטור. ער האָט אַלע מאָל דערמאַנט אַ פּאַעט און געפרעגט, ווי האַלט איך פון אים. יונג בין איך געווען און מסתמא האָב איך סרוב פון די דיכטער מבטל-געווען.

וויינפער האָט געשמייכלט און זיך אַפגערופן: בחורל, די טבע פון יעדן יונגן שרייבער איז אַרונטערצורייסן די עלטערע, אַנערקענטע שרייבער. יעדער יונגער פען האַלטער מיינט, אַז ער איז דער אַנטדעקער פון אַ נייעם וועג אין דער דיכטונג. איז הער, אַז מען זאָגט מבינות מיט אַזאַ זיכערקייט, דאַרף מען אַליין האָבן דעקונג. וואָס האָסטו ביז איצט אַריינגעטראָגן אין שנייער פון דער יידישער דיכטונג? מיט וויפל לידער — פּאַעטישע, האָסטו זי שוין רייכער געמאַכט? דאַרף מען נישט זיין קיין עזות-פנים און ביי אַיטלעכן אַרויסרייסן די אויגן. יעדער שרייבער האָט — דורך גרויס מי און ערלעכן טאַלאַנט — געבראַכט דאָס גאַלד פון פּאַעזיע אין די גיטער פון אונדזער ליטעראַטור. אָבער איין זאך קען איך יאָ באַשטעטיקן, אַז פּאַרשטייסט ליטעראַטור און טאַפּסט אָן די שוואַכע זייטן פון אַ פּאַעט. רעדסט ווי אַ פּאַעט. אָבער הער, מען קען מאַכן אַש און פּאַרעך פון דעם גרעסטן דיכטער, ווען מען ציטירט בלויז זיינע נישט-געראַטענע לידער... אויף דעם געביט האָט זיך אויסגעצייכנט דאָס רביישע אוראייניקל, זישע לאַנדוי. דאָס איז נישט מיין צוגאַנג, און אויך נישט דער אַיינשטעל פון ב. י. ביאַלאַסטאַצקין און ב. לאַפּין. נישט צופעליק האָבן מיר אַ נאַמען געגעבן

אונדזער זשורנאל "אויפקום". עס קען קיין נײער אויפשטייג נישט זײן אין דער יידישער ליטעראַטור, אויב עס וועלן נישט זײן קיין יונגע נאָכקומער.

דאָס רויט פון דעם אויסגייענדיקן טאָג האָט פאַרבלוטטיקט די שויבן. מיר זײנען פאַרבייגעגאַנגען עטלעכע רעסטאָראַנדלעך. וויינפער האָט אין זיי נישט געוואָלט אַרײנגיין. איך וויל הערן אײערע לידער. דאָס דאַרף זײן אין אַ רעסטאָראַן וואָס האָט אטמאָספערע, עס זאָל זיך גלוסטן צו הערן אַ ליד. זײנען מיר שוין געווען נאָענט פון דעם דעמאָלט היימיש-יידישן האָרנס רעסטאָראַן, וואָס איז געווען בשכנות פון דעם "קענעדער אָדלער". דאָס קלינגען פון די טראַמוױען אויף סט. לאָרענס (מעין סטריט) און דער געטומל אין רייטש-מאַרקעט, וואו יידישע פרויען. די אַלטע און נײע גרינע, האָבן גערעדט און זיך געדונגען מיט פראַנצויזישע פאַרמער און פאַרמערקעס אויף חצי-יידיש, חצי-ענגליש און פראַנצויזיש, און דאָס איבעריקע אויף פינגער-לשון... מען האָט זיך פאַרשטאַנען און אויסגעדונגען... דאָס בילד האָט ממש פאַרכאַפט וויינפערן. מיר זײנען אַרײן אין גערויש פון דעם מאַרקעט. די מערסטע קויפערײנס זײנען געווען יידישע פרויען פון "אַלד קאָנטרי", ווי מען פלעגט זיי רופן. די גאַנצע געגנט אַרום איז געווען באַוואוינט פון יידן. אַקעגן איבער האָט געבלענדט די זון אויף דעם באַוואַלדיקטן באַרג-שפיץ. דער צלם. וואָס הויערט פון דער גרינ-גאַלדענער הייך, האָט אויסגעזען ווי אַן אַנגעצונדענער פאַקל. די שטראַלן האָבן אַרומגענומען די ביימער-שטאַמען און די צווייגהענט האָבן זיך געוויקלט אין די פלאַמען פון זון-פאַרגיי.

— דאָס איז הערלעך! — האָט וויינפער אַ פאַרגאַפּטער גערעדט, ווי צו זיך אַליין. דער פרוכט-מאַרק מיט די קרעמלעך פון עופות און פיש, דאָס יידיש-גערייד, דער גאַנצער אַרום, דאָס איז אַ נײ שטיק יידיש אַרט לעבן, בײ די קני פון באַרג. דאָס דאַרף געשילדערט ווערן פון אַ יידישן פאַעט אין אַן עפיש ווערק. וואָרים אָט דאָס שטייגער-געשטאַלט וועט מיט דער צײט פאַרשווינדן, ווען די גרינע וועלן זיך אײנהיימישן אינעם דאָ-הי.

מיר האָבן זיך דאָרטן אַרומגעדרייט אַרום אַ פערטל שעה עס האָט געהאַניקט דער פרישער ריח פון גרינס און פרוכט. עס האָט אָבער אויך געשלאָגן דער נישטצורשמעקנדיקער גערוך פון פיש און עופות. האָבן מיר צוריק פאַרקירעוועט צו האָרנס רעסטאָראַן. מיר האָבן זיך פאַררוקט בײ אַ טישל אין אַ ווינקל. וויינפער האָט באַשטעלט אַ מילכיקע וועטשערע מיט טעפלעך קאַווע, וועלכע האָבן גערייצט דעם אַפעטיט. מיר האָבן געגעסן און וויינפער איז געווען אין אַן אויפגעלייגטער שטימונג. ער האָט געהאַלטן אין אײן רעדן. איך האָב באַלד דערקענט אין וויינפערן דעם טאַלאַנט פון קענען איבערגעבן עפיואַדן, פאַרשיידענע איבערלעבענישן, אַז עס זאָל זיך דעם צוהערער דאַכטן, אַז ער איז דאָרטן אַליין געווען. פון אַ גרוי-שטיק ווירקלעכקייט, האָט ער אויסגעמאַלט אַ בילד, וואָס איז געשטאַנען

לעבעדיק פֿאַר די אויגן און באַלעבט דעם אַרום. עס איז געווען לויטער-שיין, און די ווערטער האָבן געצויבערט... נישט בײַ קיין געוויינלעכן טישל אין דער קאַפּעטעריע זיינען מיר שוין געזעסן, נאָר אַרום אַ טיש מיט אַ ווייסן טישטוך פֿאַרשפּרייט, אויף וועלכן עס געפינען זיך מאַכלים – טאַקע מכל מטעמים... וויינפער האָט זיך געהאַט זיינע באַליבטע דערציילערס און פּאָעטן, אָבער דער סאַמע נאָענטסטער איז אים געווען משה לייב האַלפּערן. בײַ די "יונגע" נעמט נישט אויס משה לייב. בײַ זיי איז לירישע פּאָעזיע, דאָס "איך-ליד" וואָס האָט נישט קיין אינהאַלט. זיי זיינען תּפּילה-בלחשניקעס. זייערע איידעלע חושים קענען נישט פֿאַרטראַגן ווען משה-לייב טוט אַ געשריי. משה-לייב הויבט אויף זיין קול, ווייל אים טוט וויי. אַ מענטש אין ווייטיק שרייט. זיין קול איז אַ מעכטיק קול – דאָס טיפּסטע, מאַנענדיקסטע קול אין דער יידישער פּאָעזיע. קיינער קען זיך צו אים נישט פֿאַרגלייכן אין קראַפט פון טאַלאַנט. ער האָט אַרײַנגעבראַכט אין דער יידישער דיכטונג אַזעלכע אימאַזשן און מעטאַפֿאָרן, וואָס קיינעם האָט זיך אַפּילו נישט געחלומט, אַז דאָס וועט דערגרייכט ווערן אין דער יונגער יידישער פּאָעזיע. אָבער משה-לייב האָט אַ ביטערע מערכה. ער איז שטענדיק אַן אָנגעצונדענער. איך שרעק זיך, אַז אין דעם פּייער, זאָל ער אַמאָל צרפּרי אַליין נישט פֿאַרצוקט ווערן... איך האָב אים געזאָגט, אַז אייניקע פון די סאַמע אויסגעלויבטע און באַרימטע פּאָעטן לאָזן מיר קאַלט: משה-לייב האַלפּערן און מאַני לייב זיינען מיר צום נאָענטסטן.

אין דרויסן איז שוין געווען פינצטערלעך. זי וויינפער האָט אַ שמייכל געטאַן און מילד אַ זאָג געטאַן: "איצטער דאַרף מען אויסהערן וואָס דייע לידער זאָגן. גאַנץ מעגלעך, אַז דייע איצטיקע לידער, זאָלן גאַרנישט אויסנעמען בײַ מיר. עס מאַכט נישט אויס. לויט דיין רעדן און אַמפּערן זיך ביסטו בײַ מיר שוין אַ פּאָעט... וועסט שרייבן גוטע לידער..."

דאָס האַרץ האָט מיר אַפּילו געציטערט. איך לייען דאָך פֿאַר אַ פּאָעט, דערצו פֿאַר דעם רעדאַקטאָר פון "אויפקום" און איך בין זייער להוט געדרוקט צו ווערן.

האָב איך אַרויסגענומען אַרום אַ צענדליק לידער און געלייענט. צוויי זיינען געווען וועגן סאַנאַטאַריע. וויינפער האָט גאַרנישט געזאָגט, נאָר זיי אַוועקגעלייגט באַזונדער. אויך די פיר לידער "דער מאַמעס שבת" האָט ער צוגעשאַרט צו זיך און אַ מורמל געטאַן: גאַר פיין! צום סוף האָב איך אים געלייענט דאָס ליד "איך וואָלט אַזוי געוואָלט". וויינפער האָט זיך דאָס ליד געהייסן ליינען נאָך אַמאָל. איך האָב אים געפּאָלגט. ער האָט דאָס ליד אַרויסגענומען פון מיין האַנט און געזאָגט: איך וועל ליינען און דו הער זיך גוט אײַן, וואָס האָסט דאָ געוואָגט אַרויסצוברענגען:

"איך וואָלט אַזוי געוואָלט
אַז אונדזער יחוס־שטאַם

זאל זיך איבערברעכן
ווי פארווארט אײן.

מיר געפעלט דאָס ליד זייער און זייער. נאָר וועסט האָבן צרות פון דעם. מען וועט דיר פאָרוואָרפן, אַז דו ווילסט איבעררייסן מיט דער יידישער טראַדיציע וכדומה. איך וואָלט דיר געראַטן אָפּוואַרטן מיט דעם ליד. קענסט דעביוטירן אין "אויפקום" מיט די לידער וועלכע איך האָב אָפּגעקליבן. מיר קענען נישט דרוקן אַלע מיטאַמאַל, אָבער ביסלעכווייז וועלן מיר די אַלע לידער אויסנוצן.

איז זאָג, וואָס איז ביי דיר בילכיקער. איך טראַכט נישט לאַנג און ענטפער: איך האָב באַשטימט: דער ערשטער אַרויסטריט זאל זײן "איך וואָלט אַזוי געוואָלט" דאָס איז איצט לויט מיין געמיט.

— נו, אויב אַזוי, נעם איך מיט אַלע אָפּגעקליבענע לידער און די רעדאַקציע וועט באַשטימען.

אין עטלעכע וואָכן אַרום האָב איך געקראָגן צוויי בריוו, איינעם פון וויינפערן אין וועלכן ער שרײַבט: "מיר האָבן געלייענט דינע לידער. שיינע לידער. די לידער געפעלן אונדז און אויך דער פּאָעט וואָס שטייט הינטער זיי. מירן זיכער האָבן נחת פון דיר. הער, נויך אויך דעם גראַם, דאָס איז אַ צוים ווי פאַר אַ צעפּלאַשעט פּערדל".

דער צווייטער בריוו איז געווען פון ב.י. ביאַלאַסטאַצקין. ער האָט געשריבן אַזעלכע פאַרצוקטע אותיותלעך, און אַזוי דראַבניטשקע איז געווען זײן שריפט, אַז איך האָב געבראַדזשעט אין איר עטלעכע טעג און קוים דערגאַנגען, אַז וויינפערס מיינונג איז אויך זײנע און לאַפינס. און ער פאַרענדיקט: "שטערן — זײט שטערנדיק!".

דער "אויפקום" איז געווען מזלדיק פאַר מיר, וואָרים אין אַ צוויי יאָר שפּעטער האָב איך אָפּגעדרוקט אַ סעריע לידער אין "צוקונפט" און באַקומען דערמוטיקנדיקע בריוולעך פון קרעפּליאַקן (ליעסינס סעקרעטאַר, געווען אַ פּײַנער דערציילער און אַ מזג טוב) און לעסינען ז. וויינפער האָט זיך זייער געפּרייט מיט מיין שטיקל הצלחה צוליב צוויי טעמים. ערשטנס, ווייל ער איז געווען מיין ערשטער אַרויספירער. צווייטנס, האָט ער געוואוסט, אַז דער האַנאַראַר וועט מיר זייער צו נויך קומען. אָבער קלעפּ האָבן אויך געהאַלט אויף מיין יונג און ציטערדיק ליד. אַ גרופּע יונגע פּאָעטן, אונטער דער רעדאַקציע פון בנימין קאַץ (בלומרשט אַ רעדאַקציע-קאַלעגיום) האָבן באַוויזן אַרויסצוגעבן אַ זאַמלבוך לידער "באַגינען". האָט זיך י.י. סיגאַל אַרויסגעוואָרפן מיט צאַרן אויף אונדז, אַז עס האָט געמאַכט דעם איינדרוק, גרינע גראַפּאַמאַנען עליך, יידישע ליטעראַטור! מיר האָט ער אין זײן לאַנגן מאַמר געשענקט אַ צוויי גוטע שורות, אַז עפּעס בלענדט פאַר מײַנע אויגן, נאָר דערווייל טויג עס אויך נישט. אפשר, אַז איך וועל זיך

אָפּרײַסן פון די גראַפֿאַמאַנען וועט פון מיר עפעס ווערן. עס האָט אונדז געאַרט, אָבער דאָס האָט קיינעם נישט אָפּגעשראַקן. אויך דעם זייער באַגאַבטן יונגן דערציילער ל. טרייסטער האָט ער נישט געשאַנעוועט. ווען איך האָב מיט אַ פּאַר יאָר שפּעטער אַ שמועס געטאַן מיט וויינפּערן וועגן י.י. סיגאַלס בייזן באַגעגענען די יונגע פּלעיַאָדע שרײַבער, וואָס האָבן זיך באַוווּזן און ווילן זיך אַרײַנשרײַבן אין דער ייִדישער ליטעראַטור, האָט ער זיך גוטמוטיק צעלאַכט: י.י. סיגאַל איז אַ טאַלאַנטפולער פּאַעט און וויל זיך אַליין נישט פאַרגינען דאָס פאַרגעניגן פון אויפנעמען די נאַכקומער. סיגאַלס סביבה קען נישט אָנרעגן צו אַ גרויסן פאַרמעסט. אַזוי יונג און ער אימיטירט שוין זיך אַליין. דערצו איז אים ביטער, לאַזט ער אויס כל חמתו אויף די גרינע גראַפֿאַמאַנען. נישקשה ער וועט זיך נאָך גוט חברן מיט דיר. איך קען סיגאַלן זייער גוט. אַזאַ מענטש איז ער. טו ווי איך. נעם אויף זײַנע לידער און היט זיך פון זײַן ביס...

וויינפּער פּלעגט פון צײַט צו צײַט קומען קיין מאַנטרעאל. איך האָב אים קיין מאָל נישט געפּרעגט די סיבה פון זײַנע באַזוכן. איך האָב אים איין מאָל באַמערקט אז ער רויכערט צופיל. האָט ער זיך פאַרענטפּערט, מען האָט זיך איינגערעדט אין דער שרײַבערישער סביבה, אַז איך בין פון גאַט־געבענטשט מיט לעבנס־פּרייד. אָבער נישט תמיד איז מיר אַזוי פּריילעך אויפן האַרצן...

איך בין אַן עדות, איך האָב טייל מאָל געזען וויינפּערן פאַרזונקען אין טיפּן טרויער. ער האָט זיך מיט אַזעלכע שטימונגען געראַנגלט און זיי בייגעקומען. איך מיין, אַז דאָס ליד, די קולטור־געזעלשאַפּטלעכע אַרבעט אין "איקוף" האָט אים דערהויבן, אים אָנגערעגט צו שאַפּן. הגם די שנאה פון זײַנע קאַלעגן, שרײַבער האָט אים פאַרשאַפט אַ סך האַרץ־ווייטיק.

וויינפּערס אַרײַנקום אין דער פּראַגרעסיווער סביבה, איז פאַר מיר נישט געווען קיין איבעראַשונג. מיט אַלע זײַנע תּרעומותן אויף אייניקע האַרטנעקיקע פירער, וואָס אַ ליאַדע־וואָס האָבן זיי זיך צעילאַרעמט, אַז מען פירט זיך נישט לויטן נייעם שולחן־ערוך... האָט ער זיך אָנגעשפּאַרט אויף די ערלעכע און געטרייע אַרבעטער און פּאַלקס־מענטשן, וואָס ער האָט דערהויבן, און איז דורך זיי דערהויבן געוואָרן.

אויף איינער פון זײַנע יערלעכע באַזוכן אין מאַנטרעאל דורכצופירן די אַקציע פּאַרן "איקוף", זײַנען מיר פאַרבייגעגאַנגען רייטשל־מאַרקעט. וויינפּער איז געבליבן שטיין און צו מיר זיך געוואָנדן בזה הלשון: לויט דיין איינגעלעבטקייט אין קאַנאַדע, וואָלסטו זיך געדאַרפט פאַרמעסטן צו שילדערן דעם דאָהי אין אַ גרעסערער פּאַעמע. טוסט עס שוין סײַווי אין אַ צאָל פון דינע לידער. דאַרפסט האָבן די קינסטלערישע אַמביציע צו דערגרייכן אַן עפישע שאַפּונג אין קאַנאַדע פון קאַנאַדע. אין האַב די

ערשטע קאפיטלען פון "אין קאנאדע" געשיקט וויינפערן, דערנאך יעקב מעסטלען און ל. מילערן, ווען ער האָט אָנגעהויבן אַרויסגעבן "די זאַמלונג-גען". פון זייערע דערמוטיקנדיקע אַפרופן האָב איך זיך באמת אָנגעגורט מיט מוט און געגלויבט, אַז מיין מי וועט נישט זיין אומזיסט.

אין מיין אַרכיוו געפינען זיך אפשר אַ דריי הונדערט בריוו מיט אַ פאַרשיידנאַרטיקן, אינטערעסאַנטן אינהאַלט פון פּערזענלעכע מיטטיילונגען, שטימונגען און באַטראַכטונגען וועגן ליטעראַרישע און פּאָליטישע ענינים, אין וועלכע וויינפער באַראַקטעריזירט זיך אַליין. עס איז די געפיל-וועלט פון ז. וויינפערן דעם פּאָעט, חבר און נאָענטן פּריינד, גלייכצייטיק איז עס אַ געטריי בילד, אין וועלכן עס איז פאַרצייכנט געוואָרן זיין אומרו און די שוידער-צייט פון מלחמה-און-חורבן. די ווערטער זיינען אָנגעזאַפט מיטן צער-געוויין אויפן יידישן אומגליק.

פון זינט דער טויט האָט אַרויסגעריסן וויינפערן פון די אַרעמס פון לעבן, שטילט זיך נישט אייז אין מיר דער וויי פון בענקשאַפט נאָך אים. נישט איין מאָל שטייט פאַר מיר זיין ליכטיק געשטאַלט און אין מיין גאַרן אים ווידער צו זען פאַרטרוים איך זיך אַזוי שטאַרק, אַז עס מעקן זיך אויס אין מיר די יאַרן פון זינט דער טויט האָט דערשטיקט זיין אַטעם. איך חלום דעמאָלט, אַז וויינפער לעבט, אַז היינט וועט זיך אַניאָגן אַ בריוו פון אים ערגעץ פון אַ ווייטן מקום, און ער זאָגט מיר אַן דעם טאָג פון זיין קומען קיין מאנטרעאל און אַט איז ער שוין ווידער דאָ און מיר וועבן ווידער אונדזערע שמועסן, וואָס זיי האָבן קיין מאָל זיך נישט איבערגעריסן. ז. וויינפער איז מיר געווען דער נאָענטסטער ברודער-פּאָעט און ליבסטער מענטש פון זינט מיין ערשטער באַגעגעניש מיט אים. מיטן בלוט און געמיט פון זיין צעזונגען ליד, איז ער געווען אין פּרייד און פּיין טיף באַהאַפטן מיט יידיש-שעפּערישע דורות.

"אויף וועגן פון נעכטן צעטראָטן,

באַשערט מיר צוטרעטן,

און טייג פון הענט שוין צעקנאַטן

באַשערט איז מיר איצטער צוקנעטן.

איז וואָס-זשע? איך בענטש אין מיין האַרצן

די לאַנג שוין פאַרגאַנגענע דורות;

אויף נאַכטיקן וועגן, אויף דעם שוואַרצן

באַגילטע, צעשיינטע מנורות!

אין לויטערן שייַן פון דעם אַלטן,

דערזע איך דאָס נייקייט פאַרבאַרגן -

איך קלייב אויף בלויו דאָס, וואָס באַהאַלטן

האַט נעכטיקער טאָג פאַרן מאַרגן.

אויף וועגן פון דורות צעטראָטן

באַשערט איז מיר איצטער צו טרעטן,
 בין איך דאָ נישט מער ווי אַ שאַטן
 פון נעכטיקע ברידער פּאַעטן.

ז. וויינפער, אַפילו ווען ער האָט געזונגען ביחידות איז ער געווען דער
 יחיד, וואָס זינגט און באַזינגט דעם כלל. דעריבער רוט זיין ליריש-דיכטעריש
 ליד אין שיין פון ציבור.

צווישן זיינע שיינע שפילעוודיקע לידער פאַר קינדער, האָט ער אַ
 שטיל ליד "ווי אַ מאַמע דערציילט איר קינד אַ מעשה שטענדיק פאַרן
 שלאָפן. די ווערטער און די מעלאָדיע טוליען איין דאָס קינד אין טרוים פון
 זיסן שלאָף. "די מאַמע דערציילט די מעשה שטענדיק פאַרן שלאָפן". מאַמע
 און קינד ווערן פאַרוויגט אין דער שאַטנדיקער שטיל. און איידער דאָס קינד
 שלאָפט איין, קוקט עס צו דער העלער בלויבלענדנדיקער הייך. און אין
 חלומדיקער פאַרדרימלטקייט מורמלט דאָס קינד אויס דעם סוד:

"מאַמעס שיינע מעשה וויגט מיך איין צום שלאָפן
 און דורך די פענצטער זע איך
 ווייטע, ווייסע שטערן".

ז. וויינפער האָט אין אַוונט-שאַטן תמיד געזען דעם ליכטיקן וואונדער פון
 "ווייטע ווייסע שטערן". און זיין רר איז אין שיין "פון די ווייטע, ווייסע
 שטערן"...

פון שלום שטערן

אברהם טאבאטשניק

אפיציעל האָט מיך קיינער נישט פאַרגעשטעלט פאַר אברהם טאבאטשניק. מען קען זאָגן, אַז מיר זיינען כמעט נישט געווען באַקאַנט. אָבער מיר האָבן זיך איין איינציק מאָל געזען און אויף אַ צופעליקן אופן: עס איז געווען אין די שפּעטע פּערציקער יאָרן. איך בין געקומען קיין ניו־יאָרק צו אַן "איִקוף"־קאַנפּערענץ. ז. וויינפּער האָט מיר געוואָלט באַווייזן דעם באַרימטן קאַפּע־ראַיאַל און מיך גענומען מיטאַגצייט אַהינצו. עס איז געווען שוין אַרום נאָך איינס.

אין קאַפּע־ראַיאַל זיינען געווען גאַנץ ווינציק עסערס. בלויז עטלעכע פאַרשמינקעוועטע אַקטריסעס און אייניקע אויסגעפּוצטע אַקטיאָרן. מיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקל מיט די פענצטער צום דרויסן, וואו עס האָט געזילבערט דער ווייסער פאַרהאַנג פון שניי. דאָס אייז־שטאַל האָט געגלאַנצט אויף די געזימסן, און די זון האָט געגאַלדיקט דעם צעשטראַלטן דרויסן.

די באַרימטע קאַפּע־ראַיאַל האָט מיר אויסגעזען צו ענג, צו אַלט און טאַקע אומהיימלעך. איך האָב מיין געפיל איבערגעגעבן וויינפּערן. דער גוטמוטיקער וויינפּער האָט זיך געאומעטיקט. זיינע בלויע אויגן האָבן זיך געפייכט אין בענקשאַפּט און ער האָט ווי אַרויסגעזיפּצט: "נו, די אַמאָליקע גלאַנצפולע יאָרן פון קאַפּע־ראַיאַל וועלן זיך שוין נישט אומקערן. פונדעסטוועגן, אַ פרייטיק צונאַכטס קען מען טרעפן וויכטיקע יידישע שרייבער אַרום די טישלעך. שטענדיקע יושבים אין קאַפּע־ראַיאַל זיינען היינט שוין כמעט נישטאַ. איך קום זעלטן אַהער. איך בין פאַריאַגט, און דערצו האָט מיך די שרייבערישע שנאה פון נישט־פאַרגינערישקייט פאַרטריבן פונדאַנען און די קריגעריי פון רעכטס און לינקס האָט מיך שוין כמעט אָפּגעפּרעמדט פון יענער ליטעראַרישער סביבה". פּלוצלעם איז וויינפּערס טרויעריקלעך־פאַרטרוילעך אויסריידן זיך איבערגעריסן געוואָרן פון אַן אַמפּערדיק קול: "איר זעט מיין דלאַניע! אַזוי ווי דאָ וועט האָר

וואַקסן, אזוי קען געמאָלט זיין, אַז גלאַנץ־לעיעלעס זאָל אָנשרייבן אַ פּאָעטיש ליד! ער איז נישט געווען, ער איז נישט און ער וועט קיין דיכטער קיינמאָל נישט זיין."

אַ יונגערמאַן פון נידעריקלעכן וואוקס, מיט אַ מאַטאָוון געזיכט האָט געשפּרייזט אין דער צווייטער זייט פון דער קאַפּע און געוואָרפן ברויזיקע רייד. ער האָט זיך שוין געגרייט אַוועקצוגיין, ווייל אויפן אַרעם איז שוין געהאַנגען זיין מאַנטל.

וויינפער האָט מיר אַריינגעשושקעט: "מיש זיך נישט, רוף זיך נישט אַפּ. ווייל ערשט מיר ביידע קענען כאַפּן דעם אמתן פסק. צו וואָס דאַרף איך עס?" טשיקאַווע אָבער צו וויסן, ווער איז עס דער שרייער? פרעג איך. — אָט דאָס איז דער שוואַרצער, דאָס איז אברהם טאַבאַטשניק, דער דיכטער און ליטעראַטור־קריטיקער. אַ טאַלאַנטפולער יונג! אָבער אַזאַ איז ער!

איך רוף זיך אַפּ צו אים: אַז אברהם טאַבאַטשניקס אַ מיינונג קען מען נישט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט, נאָר פונדעסטוועגן איז נישט רעכט, און טאַקע אויך נישט ריכטיק צו רעדן וועגן א. לעיעלעס אין אַזאַ בייזן טאָן. מיר געפעלן אויך נישט גאַנץ אָפט זיינע וואַרט־איבערראַשונגען און די איבערגעטריבענע מעטאַפּאָריק, דאָך קען מען נישט רעדן וועגן אַ וויכטיקן דיכטער, ווי לעיעלעס, אויף אַ שטייגער פון פאַרלייקענונג.

מיינע ווערטער האָט אויפגעכאַפט א. טאבאטשניק. ער איז האַסטיק־צו צו אונדזער טישל און געפרעגט: — ווער זענט איר? — נו, יאָ, איך בין אַ קאַנאַדער, אַ פּראָווינצער, אַ מאַנטרעאַלער, — האָב איך אים געענטפערט. — אויב אזוי, זענט איר מסתמא שלום שטערן! מיינט איר, אַז איך בין נישט גערעכט? איך מיין בלויז, אַז איר טרייבט איבער — האָב איך אָפּגעענטפערט.

— איך אייל זיך, אנישט וואָלט איך פארפירט א שמועס אויך מיט א דיכטער פון "יידישע קולטור". יאָ, איך האָב אַמאָל געדרוקט אייערס אַ ליד אין "סינגאַל". עס איז מיר זייער געפעלן געוואָרן. אָבער איר זענט פאַרקראַכן אהין, וואו אַ דיכטער קאָן געניזוקט ווערן... ער האָט אַ זאָג געטאָן: אַ גוטן טאָג און אוועק.

אזוי האָט זיך געענדיקט די באַגעגעניש. אָבער וועגן אברהם טאַבאַטשניקס ליד און זיין ליטעראַטור־קריטיק בין איך תמיד געווען נייגעריק. עס האָט מיך גערעגט דער שטילער, טרויעריקער ציטער פון זיינע פּערזן, און די שאַרפּקייט פון אַנאַליזירן אַ ווערק. ער איז תמיד אריין מיט זיין האַרץ און געדאַנק אין געמיט, אין דער שטימונג פון אַן עכטן שרייבער, איבערהויפּט האָט ער אַ לויטער־אומעטיקער און גלייכצייטיק פריידיק און פריי געשפּרייזט אויף די באַגראַזטע לאַנקעס פון זיינע באַליבטע פּאָעטן, ווי מיר זעען אים אין זיין אויסגעצייכנטן, טיף־איבערגלעבטן און פאַרטיפּטן בוך ליטעראַטור־קריטיק, "דיכטער און דיכטונג". אין אָט דעם בוך איז אויך

אנטפלעקט די געדאנק־און געפיל־וועלט אין דער פּאָעזיע פון דעם דיכטער אברהם טאַבאַטשניק אַליין. צום נאָענטסטן זיינען אים געווען די "יונגע". אין דער עדה פון די "יונגע" נעמט ער אויך אַריין איציק מאַנגערן. עס איז ממש רירנדיק זיין אויפריכטיקייט. ער האָט ניט מורא פאַרן דרך־רע אין דער קריטיק, טאַמער וועט זיך אים פאַרגלוסטן עמעצן אַ כּוואַשטשע טאַן מיט די בריענדיקע ווערטער. ער זוכט און ער געפינט די וואַרהאַפטיקייט אין דער פּאָעזיע פון דעם פּאָעט, וואָס איז אַ בעל־מדרגה אין זיין דורכגעפיבערט ליד. ער זוכט נישט קיינעם צו רייצן. ער האָט זיך זיין אַפּשאַצנדיקן, קריטישן מעטאָד. איז דאָ שוין נישט שייך שאַנעווען עמעצן אָדער נישט. וואָס ער געפינט אויס, אויף דעם ווייזט ער אָן. אַזוי, למשל, האָט ער, דאַכט זיך, אַ סך גוטע לויב־ווערטער וועגן דעם דיכטער חיים גראַדע. אָבער ער מיידט ניט אויס צו זאָגן דאָס, וואָס ער ווייסט, אַז מען דאַרף עס יאָ זאָגן. דאָס וואָס אַנדערע קריטיקער האָבן געוואוסט (ש. ניגער האָט דערויף קוים אַנגעוואונקען), האָט אברהם טאַבאַטשניק זיך דערוועגט אַרויסצוזאָגן: "אַ פּאָעט אַן אימפעטיקער, דאַרף גראַדע גרויסע שטחים אויף צו דעריאָגן זיך. סווענדט זיך אָבער מיט וואָס מפילט אויס דעם שטח. ווי אַלע דיכטער פון יינגערן דור, וואָס זיינען באַאיינפלוסט געוואָרן פון עקספרעסיאָניזם, שטעלט גראַדע אָן זיין ליד מיט אַזוינע היפערבאָלישע צעשריגענע און צעוואַרפענע בילדער, אַז זיי פאַרשטעלן מער ווי זיי שטעלן פאַר.

"ניט געקוקט אויף דער שפע בילדער און פאַרגלייכן איז גראַדע ניט קיין פּלאַסטישער פּאָעט. פּלאַסטיש אין זיין פון האָבן אַ צענטראַלע בילדלעכע פאַרשטעלונג, וואָס זאָל זיין ליד אויספורעמען אין אַ פּלאַסטישער גאַנצקייט.

"דערפאַר אפשר שאַקירן צומאָל גראַדעס עראַטישע לידער. זיי זיינען צו נאָקעט און צו פיינלעך־תּאוהדיק. ווען עראַטיק איז ניט עסטעטיש און קינסטלעריש געלייטערט, איז זי אַפט אַפּשטויסנדיק. עס איז אין גראַדעס עראַטישע לידער פאַראַן פיל מער באַטאָנונג, ווי גוטער טאַן. גראַד אין עראַטישע לידער איז צעפלאַמטקייט אַפט ריזיקאַליש."

איך ברענג אָט די לענגערע ציטאַטע לדוגמא פאַר זיין געלאַסענעם שטייגער שרייבן און טאַקע צוליבן קלאַרן סטיל זיינעם. אַזוי איז אויך זיין אייגן ליד דורכגעגליט און דאָך געצוימט. מחמת אברהם טאַבאַטשניק איז פון דער פּלעיַאָדע יינגערע דיכטער, פון נאָך די "יונגע", וואָס זיינען געווען די אמתע יורשים פון די "יונגע", נישט קיין נאָכגייער, נאָר ווייטער־גייער. גרעסער, צי מיט שטאַפלען נידעריקער, איז דאָ נישט דאָס אַרט אַריינצוגיין.

מיך האָט געצויגן צו אַבאָ שטאַלצבערגן, צו אברהם טאַבאַטשניקן (אַזוי אויך צו וויינפערן, ב.י. ביאַלאַסטאַצקי, בערל לאַפּין), ווייל זיי האָבן ווייטער, איטלעכער אויף זיין אייגענעם און באַזונדעראַרטיקן אופן, געוועבט די גאַלדענע פעדים פון דער פּאָטישער ליריק, פון וועלכע די

”יונגע” זיינען געווען פון די ערשטע גרויסע וואַרהאַפטיקע שפינער. געמישט מיט פערזענלעכע געפילן און פרטים פון זיין טאַג־טעגלעכן לעבן. שוין אין ערשטן בריוו צו מיר געפינען מיר שטריכן צו זיין ביאָגראַפיע און דער טיפער באַגער צו טיילן זיך מיט זיינע געפילן. איך האב פון תמיד באוואונדערט זיין ברויזיקייט און נאַכמער איס־דעם — דיכטער און ליטעראַטור־קריטיקער, וואס זיינע עסייען זיינען גרויסע — ליטעראַרישע אַרבעטן.

”אויגוסט 11, 1966, ניו־יאָרק. טייערער שלום טשערן:

מאָנטיק פאַרנאַכט בין איך געקומען פון אַ וואַך וואַקאַציע אין ”בויבעריק” און האָב געטראָפן אייער בריוו. אָבער ערשט היינט, דאַנערשטיק אין דער פרי, האָב איך באַקומען אייערע צווי ביכער. דאָס בוך ”אינדערפרי” האָב איך שוין אַמאָל געזען, אָבער איך האָב זיך ניט געקענט צוריקהאַלטן איך זאָל דאָס בוך ניט טאָן אַ בלעטער. איך וויל אייך זאָגן, אַז די עטלעכע לידער פון אָנהייב שטייען ניט אַפּ פון די בעסטע און עלטסטע יידישע קינות, וואָס איך האָב ווען געלייענט. זיי זיינען שטאַרק, ממש הימלשרייענדיק, איר זענט אַ סך מער ייד, ווי איך, למשל. איר זענט מער פאַרוואַרצלט. אייער דערציאונג, זעט אויס, איז געווען אַ טראַדיציאָנעלע. עפעס מיט וואָס איך קען זיך אין אַ פולער מאָס ניט באַרימען. איך וועל אייך מסתמא נאָך שרייבן מיין איינדרוק, ווען איך וועל האָבן ביידע ביכער איבערגעלייענט. איך בין איצט פאַרנומען מיט לייענען די אַנטאָלאָגיע ”אַ שפיגל אויף אַ שטיין”.

”איר ווילט וויסן פאַרוואָס איך שרייב איצט כמעט ניט? איך שרייב ניט, ווייל עס שרייבט זיך ניט. איך בין קיין, מאָל ניט געווען קיין באַלעבאַס איבער מיין ”מוזע”. די לעצטע זיבן יאָר האָב איך דורכגעמאַכט דריי געפערלעכע קראַנקהייטן. אין 1959 האָב איך געהאַט אַ ”סטראָק”. איך בין אַ צייט געווען פאַראַליזירט. די דריי קראַנקהייטן האָבן מיר ניט נאָר פיזיש, נאָר אויך פסיכיש פאַרוויסט. איך בין צופרידן, אַז איך קען נאָך אַריינגיין אויף אַ פאַר שעה אין טאָג אין אַפּיס און אָנשרייבן מיין חלק נייעס.

”איך האָב התחייבותן פאַר מיין משפּחה — און איך ציטער פאַרן טאָג, ווען איך וועל מער ניט קענען פאַרדינען. פאַרשטייט זיך, אַז אונטער אַזוינע אומשטענדן זאָל איך ווייניק טראַכטן וועגן לידער אָדער אַרטיקלען. מיין ווייב, זאָל לעבן און געזונט זיין, האָט מיך געוואַלט דערמונטערן און האָט אַרויסגעגעבן דאָס בוך קריטיק. איך בין אָבער געבליבן גאַנץ גלייכגילטיק צום גאַנצן ענין.

”איך וועל אייך זאָגן דעם אמת, איך שרעק זיך אַריינצוקוקן אין בוך. איך האָב מורא פאַר דער אנטווישונג. וואָס שייך די לידער, ווייס איך בכלל ניט צי זיי האָבן עפעס אַ ווערט. איך בין אייך דערפאַר זייער דאַנקבאַר פאַר אַ גוט וואַרט וועגן מייענע לידער. איך גלויב אין אייער מבינות און האָף, אַז

איר משפט מיך ניט לפנים משורת הדין, נאָר מיט דער גאַנצער שטרענגקייט פון קריטישן מדת-הדין. פארגעסט ניט, אַז אַ יידישער פּאָעט האָט זיך ביים היינטיקן טאָג מיט וועמען צו מעסטן. איך לייען די סאַוועטישע אַנטאַלאָגיע "אַ שפיגל אויף אַ שטיין" און בין נתפעל פון דעם טאַלאַנט פון די עטלעכע טאַלאַנטן אין דעם בוך. איך בין, למשל, איבערראַשט פון ש. האַלקין און זעליק אַקסעלראַד, מיט וועמענס שאַפן איך בין ווייניק באַקאַנט. מען ווערט בטל בששים. ווען מען לייענט די לידער פון מאַרקישן, כאַריקן, אָדער פעפערן. וואָס איר שרייבט, לייען איך אין מ. פ., אין "יידישע קולטור" און אין די "זאַמלונגען".

זייט מיר געזונט און אַ דאַנק פאַר די ביכער.
איר וועט נאָך פון מיר, האָף איך, הערן.

א. טאַבאַטשניק

אָודאי האָב איך פון אים געהערט, און גאַנץ אַפּט. ליטעראַריש-שעפּעריש זיינען זיינע בריוו. נישט תמיד זיינען מיר דורך אַן אַמפּערן זיך אי וועגן שרייבער, און טיילמאָל זיין פאַרדרוס אויף דער פּראַגראַעסיווער שרייבער-סיביבה צו וועלכע ער האָט געהאַט טענות פאַר מאַכן זיך נישט וויסנדיק אויף די עוולות און פאַרברעכנס אין סאַוועטן-פאַרבאַנד בימי סטאַלין. כל חמתו האָט ער אויסגעלאַזט אויף מיר איין מאָל אין אַ בריוו, פאַרוואָס מיין נישט-שטורעמען, נאָך איידער מען האָט די יידישע שרייבער דערשאַסן. גראַד אין מיין פּאָדערן יידישע קולטור, אין סאַוועטן-פאַרבאַנד האָט ער ער געזען אַז איך ווייז אַרויס גרויס מוט. אויף דעם האָב איך אים געענטפּערט, אַז עס איז נישט שייך רעדן פון מוט, נאָר דאָס פּאָדערט מיין געוויסן, און מיין רעכט ווי אַ יידישער שרייבער. לסוף האָט ער מיר צוגעגעבן, אַז יושר פאַר דער יידישער קולטור דאַרף מען מאַנען ביים סאַוועטן-פאַרבאַנד, אָבער נישט איך בין בכוח אין דעם עפעס צו טאָן, טאַקע מער נישט ווי פּאָדערן — אולי ירחם!

אברהם טאַבאַטשניק איז געווען שטרענג צו זיך. ווי אַ פּאָעט, האָט ער זיך איינגערעדט, אַז ער איז מיט שטאַפּלען נידעריקער פון אַנדערע דיכטער פון זיין דור. דאָס שטימט בכלל נישט, ווען מען לייענט זיין בוך-לידער, "דיכטער און דיכטונג" (מיט דעם זעלבן נאָמען האָט ער באַטיטלט זיין בוך קריטיק). וואָס איז אַרויסגעגעבן געוואָרן פון דוד איגנאַטאָו ליטעראַטור-פּאַנד, ניריאַרק, 1949. עס איז אַ בוך פּאַעזיע פון גאַר הויכן גראַד. נישטאַ איך דער זאַמלונג כמעט קיין איין נישט-פּאַעטיש ליד. עס איז געמיט און שטימונג, און אייגענער געראַנגל מיט זיך. דאָס זיינען לידער דורכגעגליעטע אין ווייסן פייער פון פיין. דווקא דער אַנגעצונדענער טרויער אין די ווערטער מילדערט דעם וויי.

ווען עס איז דערשינען די זאַמלונג פון זיינע ליטעראַרישע עסייען, "דיכטער און דיכטונג", האָב איך באַקומען פון אים זיין בוך. איך האָב אים,

אויף זיין בקשה, געשיקט מיינע ביכער. אזוי האָבן מיר זיך אָנגעהויבן דורכבריוולען. בריוו וואָס האָבן מיר געבראַכט פרייד און אָנרעג. אַ מין ליכטיקע, אויפריכטיקע און פאַרטרוילעכע דערהויבנקייט האָט אַרויסגעציערט פון זיינע בריוו, וועלכע זיינען, אין זייער רוב, גאַנצע עסייען וועגן ליטעראַטור, און אויך אָפּשאַצונגען וועגן מיינע לידער און פּאָעמען. אַ סך גוטע ווערטער האָבן איך זוכה געווען צו הערן פון אים, און אויך מילדע, חברישע קריטישע באַמערקונגען. אָנשטאַט אַ בייזער ליטעראַטור־קריטיקער, האָרבן אין וואָרט, איז פאַר מיר אויפגעגאַנגען אַ ליינדיקע שעפּערישע פּערזענלעכקייט. אַ מענטש, וואָס ברעכט זיך אונטערן זאַק פון יסורים, און איז ערלעך און נאָענט און פאַרליבט אין דער יידישער פּאָעזיע. די בריוו זיינען די אָפּנסטע כאַראַקטעריזאַציע פון אים אַליין וועגן זיך אַליין. איך וועל נאָר איבערדרוקן די האַנט־געשריבענע בריוו און נישט די געשריבן אויף אַביסל די שאַרפּקייט פון די ליידין. די שורות זיינען געמאַסטן און געשליפּן. קיין איבעריק וואָרט כמעט נישט צו געפינען, און אַ שטילע באַצערטע איידלקייט ווייעט פון זיי. איך ווייס באמת נישט פון וועלכע לידער צו ציטירן. אָבער די חובבי־פּאָעזיע דאַרפן זיך אַליין פאַרגינען דאָס פאַרגעניגן און אַליין אַריינקוקן אין דער קליינער זאַמלונג פון טאַבאַטשניקס דיכטונג.

דער ווייטיק, טיף אין אים איינגעקריצט, וויינט, דאַכט זיך, אין יעדן

אות:

ניין, נישט אינגאַנצן וועל איך שטאַרבן,
אַ זכר וועט דאָ בלייבן פון מיין בראַך,
ווי אויף אַ שטאַנג עס בלייבן קאַרבן
פון דעם וואָס איז געגאַנגען אין יאָר.
געשלעפט און דורכגעשלעפט דעם אַקער,
ער לאָזט נאָך זיך אַ שוואַרצן פּאַס;
און איך בין דורכגעגאַנגען אַ גיהנום־פּלאַקער
און לאָז נאָך זיך אַן איינאונאיינציק אות.
אַן איינציק אות מיט אייגעקלעמטע טייטשן
און יעדער טייטש אַן איינשניט פון דעם בראַך –
ווי אויף אַ לייב עס בלייבן בייטשן
פון דעם וואָס איז געפאַלן אין דעם יאָר.

די לידער וועגן און צו זיינע האַרציק־ליבסטע פּאָעטן זיינען אויך דער אַטעם פון זיין טרויער־און־פרייד־שטימונג. מערסטנס טאַקע זיינען זיי אָנגעגאַסן מיט בריענדיקער בענקשאַפט. דאָס רירנדיקסטע פון די לידער איז "אויפן טויט פון זישע לאַנדוי", וועמען ער פאַרהערלעכט.

אָבער דעם שטאַרקסטן איינדרוק מאַכט דאָס ליד "ביאַליק ביינאַכט אין די יידישע געטאַס". נישט דער צאַרנדיקער ביאַליק, נאָר דאָס באַצערטע געשטאַלט פון ביאַליקן וואָס שלייכט אין די יידישע גאַסן און געסלעך:

אין וואַכיקן גאַנג פון אונדזערע זיידעס און פעטערס,
אין אַ פוטערנעם היטל אין אַ וואַלענעם שאַליק,
קומט ביינאַכט אין די יידישע געטאַס –
חיים נחמן ביאַליק.

ער צאַרנט ניט מער און ער שרייט ניט,
שטיל, אין זכות פון די הייליקע אַבות,
רופט ער צום הימל: "בקשו רחמים עלי:
מיט אַ קול וואָס בעטלט נדבות.

ער בעט מיט תחנונים – וואָס דען איז צו טאָן,
ווען מען שטייט צוקאַפנס אַ גוסס,
ווען פון דעם לעבן רינט אויס די זון,
ווי ווייזן פון צעבראַכענע כוסות?

איז גייט ער אַזוי איבער גאַסן און מערק,
אַן אַבל אין דרייען געבויגן,
ווידער צו זען גאַטס וואונדער און ווערק,
צו זען מיט די "אייגענע אויגן".

איז גייט ער אַזוי פון אַ גאַס צו אַ גאַס
מיט אַ בלעכענעם אַלטן לאַמטערן.
עס שפרינגען אים שאַטנס אנטקעגן מיט כעס –
שאַטנס ווי וועלף און ווי בערן.

פאַראַן אַ מיינונג אַז אַ מענטש, בפרט אַ פּאַעט, לעבט זיך אַריין אין
אייגענעם טרויער, און וויל פון אַט דער שטעכיקער שטייג נישט אַרויס. דאָס
קען מען נישט אַנמעסטן אויף אברהם טאַבאַטשניקן. ער האָט זיך נישט
בלויז געראַנגלט מיט זיין טרויער, נאָר געוואָלט אים כסדר פון זיך
אַרויסטרייבן. אפילו אין דער נאָגנדיקער בענקשאַפט האָט ער זיך נישט
געוואָלט איינהיימלעכן. ער האָט זיך גאָר געריסן צו דער שלווה פון אַרום,
און צו דער רו, וואָס זאָל אַריינפליסן אין זיין געמיט. אַט דער טיפער באַגער
זינגט פון אים אַרויס אין זיין ליריש טרוימעריש ליד "והיה":

והיה, עס וועט זיין, אַמאָל אינדערפרי
וועל איך אויפשטיין און זען – דער הימל איז בלוי,
און די זון איז צעשויערט אין גאַלדענעם גלי,
און דאָס גלאַז פון מיין שויב איז פייכט פון טוי.
איך וועל זיך אַנטאָן אויף שנעל און אַוועק אין פעלד
און זיך זעצן ביי אַ שטילן און קילן קוואַל,
און ווידער דערפילן דאָס האַרץ פון דער וועלט
ווי דאָס וואַרעמע ליכט פון אַ גאַלדענעם שטראַל;
און ווידער מוועל איך שמייכלען אַנטקעגן דער זון
און הויך וועל איך זאָגן: אַ, גאַט, ס'איז גוט;
ס'איז גוט וואָס איך בין, וואָס איך ווייס דערפון
אַז בלוי איז דער הימל און גאַלד איז די זון.

ביי מיר זיינען זיינע לידער, זיין ליטעראַטור־קריטיק און אויך זיינע
בריוו פון איין געמיט. באַהויכט מיטן גייסט פון אַן עכטן פּאַעט, וואָס

פיבערט אין טרויער. פון זינט איך האָב זיך צוריקגעקערט פון ישראל, האָב איך זיך אַלץ געקליבן אים שרייבן און אויסדערציילן מיינע איינדרוקן, אָבער איך האָב אים נישט געוואָלט באַאומרוואקן, ווייל איך האָב געוואוסט אַז זיין שטימונג איז אַ געדריקטע. איך קען זיך דעריבער נישט שענקען צוויי זאַכן: ערשטנס, מייין נישט ווידער פאַרבינדן זיך מיט אים בריוולעך, און צווייטנס, וואָס איך בין אים נישט געגאַנגען זען, בעת איך בין מיט צוויי יאָר צוריק געווען אין ניו־יאָרק, טאַקע ווידער אויף אַן איקוף־קאַנפערענץ. מיר האָבן אָפּגערעדט, איך זאָל קומען צו אים אין אָוונט. אָבער עס איז געוואָרן ווינטיק און קאַלט און טאַקע שפעט. היות איך האָב מורא געהאַט, אַז איך וועל אַביסל אונטערבלאַנדושען אין כרך ניו־יאָרק, בפרט אין אַ שטאַק־פּינצטערער נאַכט, בין איך נישט געפאַרן צו אים. האָב איך אין מאַנטרעאל מיט אייניקע טעג שפעטער באַקומען אַט דאָס בריוול פון אים:

”טייערער שלום שטערן:

”אַ שאָד, וואָס איר זייט ניט געקומען. איך האָב זיך געהאַט אויסגעפוצט אייך מקבל־פנים צו זיין. גענומען אַ טרונק בראַנפן, כדי צו זיין אויפגעלעבט גענוג צו קענען מיט אייך רעדן. כ׳האָב זיך אָבער אויך געהאַט געזאַרגט, אַז איר זאָלט ניט דאַרפן גיין צו־שפעט איבער די גאַסן פון ניו־יאָרק. איז אפשר בעסער, וואָס איר זייט ניט געקומען. אַז איר וועט קומען פּרילינגצייט קיין ניו־יאָרק וועלן מיר זיך קענען טרעפן איך אַ בעסערן געמיט. אייער טאַבאַטשניק.”

עס האָט טאַקע געפּרילינגט אָבער אין ניו־יאָרק בין איך נישט געווען. בריוו זיינען פון אים אָנגעקומען. אין איינעם פון זיי שרייבט ער: ”אַז ער האָט חרטה אויף זיין צו שאַרפן אַרויסטריט קעגן א. לעיעלעסן. אפשר האָב איך אים צו שאַרף געמשפט. און אויך, אַז ער וואָלט זייער געוואָלט שרייבן וועגן אייניקע פּאַעטן און אויך וועגן מיינע ביכער, אָבער ער קען דאָס נישט באַווייזן. ער איז פאַרמאַטערט, און ווייסט אפילו נישט צי ער וועט קענען פאַרענדיקן זיין אַרבעט וועגן איציק מאַנגערן.

* * *

נישט אומדעוואָרט און דאָך פּלוצעם איז געקומען די טרויעריקע נייעס, אַז אברהם טאַבאַטשניק איז געשטאַרבן. עס האָט מיך אַזוי פאַרקלעמט, אַז איך האָב אפילו נישט געשריבן קיין מיטגעפּיל־ווערטער צו זיין טיף־געליטענער פּרוי פּרידען, צו זיין טאַכטער און די אייניקלעך. ווי אַזוי קען איך דען טרייסטן, אַז איך קען פאַר זיך אַליין קיין טרייסט נישט געפינען. וואָס מען דאַרף יאָ טאָן איז אַרויסגעבן זיינע שריפטן — די לידער און ליטעראַטור־קריטיק. דער אַטעם פון זיין שעפּעריש לעבן לעבט אין זיין שאַפן. דאָס וואָס ער האָט געזאַגט און געזונגען וועגן זישע לאַנדוי, איז אויך חל אויף א. טאַבאַטשניקן אַליין:

מען וועט דיך ניט פאָרגעסן, ווי לאַנג אין יידיש לאַנד וועט קלינגען
פריי דאָס ליד פון אמתן פאָעט!

פון שלום שטערן

אויזיק ראבאָי

אין איינעם אין די מיטדרייסיקער יאָרן האָט דער מאנטרעאלער יידישער ארבעטער קולטור צענטער – פאַרבעטן א. ראבאָיען צו האַלטן אַ לעקציע אויף אַ ליטעראַרישע טעמע.

די גאַנצע אָרגאַניזאַציע האָט דערוואַרט זיין קומען. מען איז באמת נייגעריק געווען צו זען און הערן דעם ליריש-לויטערן דערציילער און ראַמאַניסט, מיט וועמענס דערציילונגען און נאָוועלן די לייענער פון "דער פּרייהייט" און "האַמער" האָבן זיך ממש געקוויקט.

איך האָב ליב געקראָגן ראבאָיען און זיין פּאַעטישער פּראָזע פון זיין ראַמאַן "אַ פּאַס ביים ים". יידן פון פעלד-און לאַנקע. יידן, וואָס ווילן באַזאַפּטיקן די נייע ערד מיטן ערלעכן שווייס פון זייער פנים. אַלץ וואָס ראַבאָי דערציילט איז רעאַל, אָבער עס איז אַ שטייגער, ווי מע דערציילט אַ מעשה פון לעבן, וואָס איז שענער פון דער וואָר. א. ראַבאָי איז נישט קיין אויסטראַכטער, נישט קיין אויסטרוימער פון אַ נייעם לעבנס-אופן אויפן אַמעריקאַנעם באַדן. אין ליכטיקער טרוימערישקייט, זיינען די ווערטער אַריינגעוועבט געוואָרן. ראַבאָי דערציילט פון אַ פּאַשע-פעלד, פון פּערד, וואָס "האַלדזן און קושן זיך", פון די יידן וואָס באַוונדערן דעם גרינעם אַרום, און שעפּן נחת פון דער שפּע פון דעם אויפגעגאַנגענעם פּאַרזיי. מע פּאַרנעמט אַ געזאַנג פון פּרייד און לויב. עס דאַכט זיך, אַז מע הערט די זאַנגען זינגען אין שטילן, פּאַרוויגנדיקן פּרימאַרגן-ווינט.

א. ראַבאָי האָט זיך אַיינגעהיימישט אין דער סביבה פון דער "פּרייהייט". ער האָט טאַקע אָפּגעווייכט פון דער שיטה פון "די יונגע" פון קונסט לשם קונסט, פון וואָרט צוליב דער שיינקייט פון קינסטלערישן אויסדרוק, אָבער פון זיין אַרט דערציילן און שילדערן, איז ער נישט אָפּגעטראָטן. ער האָט אויסגעברייטערט זיין טעמאַטיק. ער האָט מיטן וואָרט פון קונסט לעבעדיק געמאַכט דאָס וואָס ער האָט איבעלעבט מפּמה יאָרן אין דער ווייטער וועסט, אין שאַפּ, אָבער ער איז געבליבן דער זעלבער שטילער און געמיטלעך-רויקער דערציילער, ווי בימי "די יונגע".

אַ, די פּאַרם און דער אינהאַלט פון ראַבאָיס ווערק, זיינען מיר נאָענט

געווען, און ממילא אויך ראבאָי. איך פלעג טראַכטן פאַרוואָס לערנען זיך נישט די פראָלעטפּען-שרייבער ווי אַזוי צו באַגיין זיך מיט ווערטער, מיט וועלכע מען וויל שאַפן הן פּאָעזיע, הן פּראָזע. פאַרוואָס ליאַרעמט מען אַזוי? פון צו גרויס געשריי, דערהערט מען דאָך נישט, דאָס וואָס די פּראָלעט-קאָלעגן ווילן באַמט אָפן און אויפריכטיק זאָגן. עס האָט אויף מיר געמאַכט דעמאָלט דעם איינדרוק, אַז די פּראָלעט-שרייבער באַמיען זיך נישט אַרויסצוברענגען דאָס אייגענע קול. דאָס זיינען משוררים, אָן דעם באַזונדערן אַרט און חן פון אייגענע טענער...

א. ראבאָי האָט זיין לשון געאיידלט, און ווי אַ געניטער קינסטלער געהיט זיין אייגן-אויסגעהאַרעוועטן סטיל. אַזוי אַרום, האָב איך זיך געגרייט אַ שמועס טאָן מיט ראבאָיען וועגן דעם ווערטער-געוויירבל אין פּראָלעטפּען, וואָס פאַרמאָגן אייניקע טאַלאַנטירטע פּאָעטן און דערציילער.

ענדלעך איז מיין לאַנג-באַגערטער גאַסט געקומען. ער איז איינגעשטאַנען אין אַ פּרוּוואָט הויז. מען האָט זיך דעמאָלט נישט געקענט פאַרגינען צו באַשטאַטן אַזאַ חשובן גאַסט אין אַ לייטישן האַטעל, ראבאָי איז גאָר געווען צופרידן פון זיין צווישן אייגענע חברים. ער דער מאַן פון פּראָזע, האָט באַמט זייער ליב געהאַט אַרבעטער — די מענטשן מיט די מיענדיקע הענט.

אַבער פאַרברענגט האָט ער גאַנצע טעג ביי מיר אין הויז.

דעם ערשטן טאָג נאָכן איבערכאַפן זיך דאָס האַרץ האָט ער פאַררויכערט זיין לולקע, געזויגן דעם רויך און געשוויגן. דערנאָך האָט ער ביסלעכווייז זיך אָנגעהויבן נאָכפּרעגן וועגן דער לאַגע אין דער אַרגאַניזאַציע, און וועגן דעם קולטור-אַקטיוו. וועגן ליטעראַטור האָט ער ווי אויסגעמיטן צו רעדן. איך בין אַבער געווען נייגעריק צו רעדן וועגן די קרומקייטן (לויט מיר) פון פּראָלעטפּען. האָב איך אים אַ זאָג געטאָן: וועדליג מיין איינדרוק פון אייער לעצטער דערציילונג אין דער "פּרייהייט", זע איך,

אַז איר האט געפונען דעם סינטעז פון קינסטלעריש אַרייננועבן אייער רעאַלע שילדערונגען אין דער פאַרם, וואָס טיילט אייך אויס פון פיל אַנדערע דערציילער, פון צווישן דער טומלדיקער פּלעיַאָדע פּראָלעטפּען. איר זענט דער זעלבער ליריקער אין פּראָזע, ווי געווען. אייערע ווערטער זיינען באַהויבט מיט דער ליכטיקער וואַרעמקייט פון איבערלעבונג. עס איז פאַראַן די שטימונג פון געמיט, נישט נאָר געמיטלעכקייט. (איך פאַראַפּראַזיר, נאַטירלעך, מיינע רייד פו זיכרון).

אַ שימער פון געלייטערטער תּמימותדיקער פּרייד האָט זיך באַוויזן אין זיינע אויגן. זיין אַביסל געהויקערטע פּלייצע, האָט זיך אויסגעגלייכט, און מיר האָבן זיך אַריינגעגליטשט אין די ענינים פון ליטעראַטור אין די

סאַציאַל-רעוואָלוציאָנערע שטרעמונגען. אויף מיין נישט-צופרידן זיין מיט דער באַמבאַסטיק פון אונדזערע לינקע שרייבער, איז ער גאַרנישט נתפעל-געוואָרן. — אונדזערע שרייבער טוט וויי דאָס אומרעכט פון אַרום, און זיי שרייען פון ווייטיק קעגן דער רשעות.

די פּראָלעטן וועלן זיך אויסשרייען און געפינען דעם וועג צו זיך, צום ריינעם קוואַל פון שאַפן. די השפעה פון די פּראָגרעסיווע שרייבער דערקענט מען ביי אַ היפשע צאָל רעכטע שרייבער.

די קלאַסיקער און "די יונגע" האָבן געוויזן ווי אזוי מען באַדאַרף שיין און גוט שרייבן. מיר זיינען אין סאַמע ברען פון ברויז-פּעריאָד. די קונסט וועט אָנרעגן און לייטערן דאָס געמיט פון די פּראָגרעסיווע טאַלאַנטן אין אונדזער סביבה. מען דאַרף באַגריסן און דערמוטיקן, וואַרים דער איינשטעל פון מיינע טייערע חברים — "די יונגע" — פירט איצט צו אַ צופרידן זיין מיט דער אייגענער דערגרייכונג. זיי זיינען פאַרווינקלט געוואָרן. איך בין אַן אַרבעטער, און מיר זיינען באַקאַנט די ליידן, די געפילן און באַגערן פון די אַרבעטער אין די שפּעטער. מיך אַרט זייער, וואָס מאַני לייב — מיין נאַענט-ליבער מאַני לייב — אַליין פון אַרבעטער-פּאַלק, באַנעמט נישט דעם ברויז פון דער נייער צייט. ער זאָגט גאָר, אַז איך האָב פאַרבלאַנדזשעט אין אַ פּרעמד, און איך פיל, אַז איך האָב געפונען אַ היים.

אויף א. ראַבאָיס אָפּגעצויגן און מאַגער געזוכט, איז אַרויסגעטראָטן אַ דינער, טויאיקער שווייס. ער קוקט אויפן גרויען רויך, וואָס פּעדעמט זיך פון זיין לולקע, אין מיטאַמאָל פאַרזינקט ער אין אַן אומהיימלעך שווייגן.

ער איז געווען אַביסל מידלעך, האָב איך אים פאַרגעלייגט מיר זאָלן עסן אָנבנייסן און דערנאָך וועט ער זיך צולייגן אַביסל אָפרוען.

ראַבאָי האָט זיך צעשמייכלט: עס איז טאַקע צייט עפּעס איבערצוכאַפן.

ביים טיש האָט ער געוואָלט וויסן אַקוראַט ווי לאַנג ער דאַרף רעדן. איך האָב אים געזאָגט, בערך אַ שעה, וואַרים נאַכדעם וועלן דאָך מסתמא אַרויפשווימען פּראַגן פון די, וואָס זיינען באַקאַנט ווי פּראַגע-שטעלער.

— נו, זאָגט ראַבאָי: דאָס רעדן וועט ביי מיר אַדורך גלאַטיק, כאַטש איך בין נישט קיין אַראַטאָר. איך בין אַ געוויינלעכער מגיד... און באַריר לייטעראַרישע ענינים, אָבער שווער זיינען ביי מיר די פּראַגעס. מען שטעלט מיך אָפּט אין אַ פאַרלעגנהייט, ווייל מען רוקט מיר אונטער האַרבע קשיות וועגן פּאָליטיק, און דאָס געהערט צו משה אַלגין — אַ קענער, באַהאוונט אין פּאָליטישע פּראָבלעמען.

דעריבער, וועט איר מיר דאַרפן אַרויסהעלפן, אויב איך וועל קיין ענטפער נישט קענען געפינען.

— זאָרגט זיך נישט. איך בין אויך נישט קיין צו גרויסער ידען אין דעם פּאָליטישן פּלפּול. איר וועט זיך ספּראַווען...

נאָכן עסן, האָט ער זיך אַביסל צוגעשפּאַרט, און אַיינגעדרימלט. מיין יינגעלע האָט זיך געשפּילט מיט זיך אַליין. ער איז געווען גענוג רואיק און שטיל, נישט אויפצווועקן ראַבאָיען. אבער לאַנג האָט ראַבאָי נישט געדערעמלט. ער האָט זיך אויפגעכאַפט און געפרעגט מיין לייבעלען, וואָס פאַר אַ שפּיל זאָלן מיר ביידע שפּילן? — מיין לייבעלע האָט נאָר געוואַרט אויף דעם. ער האָט אָנגעכאַפט ראַבאָיס האַנט און פּריילעך אויסגערופן: "לאַמיר שפּילן אין יאָגעלעך. דו וועסט זיין מיין פּערדעלע און איך וועל דיך טרייבן".

— גוט! אָבער בלויז עטלעכע מאָל לויפן אַרום דעם טיש.

הויבט זיך אָן דאָס לויפעניש. מיין לייבעלע טרייבט אונטער זיין פּערדעלע, און ראַבאָי הויקערט די אַקסלען און באַמיט זיך צו זיין אַ גיך־לויפנדיק פּערדל, ער איז שוין גאַנץ מיד, און מיין לייבעלע שרייט: וויאָ, פּערדעלע!

פלוצלונג האָט דאָס טיר־גלעקל זיך צעקלונגען און עס האָט זיך אַריינגעשטעלט מנשה אונגער (ער האָט דערמאָלט געווינט אין מאַנטרעאַל). דערזענדיק די סצענע האָט ער זיך שטאַרק צעלאַכט. גלייך אָבער האָט ער דערזען, אַז ראַבאָי שטאַלפּערט שוין מיט די פּיס. האָט ער זיך אָפּגערופן צו לייבעלען: "איצטער וועל איך זיין אַביסל דאָס פּערדעלע און דו וועסט מיך טרייבן".

נאָך דעם, ווי לייבעלע איז אויך מיד געוואָרן, האָט מען זיך געזעצט רוען, טרינקען טיי און אַמפּערן זיך וועגן לינקס און רעכטס. איצטער איז דאָס אַמפּערניש פאַרגעקומען צום מערסטנס צווישן מיר און אונגערן, וואָס איז דעמאָלט געווען סימפּאַטיש צו דער לינקער באַוועגונג, כאַטש ער איז געווען אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער פון "טאַג", געדרוקט דאָרטן חסידישע מעשות און געשילדערט רביאישע הויפן מיט אַ ציטער פון בענקשאַפט, דורך וועלכער ער האָט אַרויסגעהויבן די שיינקייט פונעם ווייט־שאַטנדיקן עבר זיינעם.

אין מנשה אונגערס קול, האָט ווי אַרויסגעניגונט די צעפיעשטשעטקייט פון דעם רביאישן הויף, אין וועלכן ער האָט זיך אויפגעהאָדעוועט. ווייך, וואַרעם און אויסגעאיידלט האָבן די ווערטער שטיל־געזונגען פון זיין מויל.

ראַבאָי האָט ליב געשמייכלט און אַרויסגעמורמלט: "איר ווייסט, אונגער, זישע לאַנדוי איז דאָך אַ רביאיש אייניקל, און ער האַלט זיך אין איין פיעשטשען, בעת ער רעדט. ער איז דאָך פאַרט פון דער רביאישער גזע... זישע לאַנדוי איז אַ שיינער פּאַעט! אַ ליריקער געלויטערט אין פּאַעטישער

שטימונג. און מאַני לייב, אַ מיין מאַני לייב, ער איז הוילע מוזיק, די ווערטער זינגען פון אים אַרויס. איך לייען אים כסדר, און וואָס מער איך לייען זיינע לידער, אַלץ ליבער האָט איך אים. ער דאַרף בלוז זיך וועלן אַ ביסל אַ קירעווע טאָן צו די רייען פון די אַרבעטער — די גערעכטע..."

מנשה אונגער האָט פאַמעלעך אויסגעניגונט זיינע ווערטער: "מאַני לייב דאַרף זיך צו קיין שום צד נישט קירעווען. דורך זיינע לירישע איך-לידער זינגט ער אויס דעם טרויער, די בענקשאַפט און די פרייד פון מיליאָנען-יחידים, וואָס שליסן איין דעם גאַנצן פּלל".

ראַבאָי האָט געשוויגן. פון דער לולקע האָט געגרויט דער דינער רויך, אַ שיין פון פריידיקער באַווונדערונג האָט פאַרצויגן זיינע אויגן, אַן אויפגערוישטער און פול מיט גנאָד, האָט ער אַ זאָג געטאָן: "מנשה, דאָס איז ווונדערלעך! אַזוי ווונדערלעך, ווי עס איז מיין מאַני לייב!"

"איר ווייסט, מאַני לייב האָט פאַרגליכן ראָלניקס פּאַעזיע צו אַ שיינעם האַלדזבאַנד אויף אַ געטאַקטן האַלדז פון אַ שלאַנק מיידל. אַט דער אופן פון באַצייכענען ראָלניקס לידער איז דאָך אויך פּאַעזיע".

אין אַזעלכע געהויבענע שמועסן זיינען גיך אַנטרונען די עטלעכע טעג פון ראַבאָיס פאַרברענגען אין מאַנטרעאַל.

צו זיין לעקציע איז געקומען דער אייגענער פּראָגרעסיווער עולם. די רעכטע האָבן אויסגעמיטן אים און זיין לעקציע. בלוז זי. סיגאַל האָט, אין "קאָנאָדער אַדלער", אָפּגעדרוקט אַן עסיי וועגן ראַבאָיס שאַפן.

ראַבאָי האָט גערעדט געלאַסן, היימיש און דער עולם האָט הנאה-געהאַט צו קוקן אויף אים און הערן, ווי אַזוי ער שמועסט זיך אויס מיט די צוהערער.

נאָך דער לעקציע האָט מען געשטעלט פּראַגן. איינער — אַ פּראַגע-שטעלער, וואָס האָט זיך געגריבלט אין די האַרבע ענינים פון פּאָליטיק — האָט פאַרלאַנגט פון ראַבאָיען אַן אויפקלערונג וועגן דער טאַקטיק פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי אין געראַנגל מיט די רעאַקציאָנערע כוחות אין דער אַלגעמיינער, און דערהויפּט, אין דער יידישער סביבה. גראַד איז דער פּראַגע שטעלער געווען אַן אינטעליגענטער אַרבעטער, אַן אַנגעליענטער אין דער ליטעראַטור. אַ געטרייער קולטור-טוער. געהייסן האָט ער סעם מילער, וואָס איז שוין אַ שוכן עפר אַ היפשע פּאַר יאָר.

ראַבאָי האָט געבעטן איבערחזרן די פּראַגע. ער האָט זי פאַרשריבן, און מיט קינדערישער תמימות אַפּן מודה געווען: "טייערער חבר, דאָס איז אַ שווערע פּראַגע. איך בין אַ פּאַריער, טאַקע אַ שרייבער, אָבער אין פּאָליטיק פאַרפלאַנטער איך זיך אַליין גאַנץ אָפט. אַזאַ פּראַגע קען בלוז פאַרענטפערן אַלגין, איך פאַרזיכער אייך ווי נאָר איך קום צוריק קיין

ניו-יאָרק וועל איך רעדן מיט אַלגינען, און בעטן מיר, אויסקלאָרן די זאך טאַקע דאָס וואָס ער איז אַזוי באַשיידן, און מאַכט נישט קיין אַנשטעל פון קיין אלץ-ווייסער. איך בין געווען דער פאַרזיצער פון אַוונט, און וואָלט איך זיך נישט געווען געשעמט, וואָלט איך אים אַרומגענומען אַ קוש געטאָן און געזאָגט — לאָמיר — אַזוי צו זאָגן, ראַבאָי טייערער, טאַקע אַט אַזוי האָט איר געדאַרפט ענטפערן. ביים עולם האָט שטארק אויסגענומען זיין אַפּנקייט.

נאָך דער לעקציע, ווי דער שטייגער, איז מען געגאַנגען כאַפּן אַ קאַוועלע מיט אַ צובייס אין אַ רעסטאָראַנדל. געווען עטלעכע אַזעלכע רעסטאָראַנדלעך, אין וועלכע מיר האָבן זיך געקענט פאַרגינען, לויט אונדזער בידנעם פאַרדינסט מכבד צו זיין דעם גאַסט, און זיך אַליין אויך אונטערצולעינען אַ ביסל דאָס האַרץ.

עס איז געווען אַ רעגנדיקער אויפדערנאַכט. דער שאַרפער רעגן האָט געשמיסן און געשטאַכן דאָס פנים. מיר זיינען דאָך פאַרט געווען יונג, און פאַרטוליעט אין די מאַנטלען, האָבן מיר דאָך געפילט, אַז לייכט זיינען די טריט. זיינען מיר אין דעם פלויכענדיקן רעגן געגאַנגען אויף מעין סטריט (סט. לאָרענס) און געזוכט אַ פאַסיק רעסטאָראַנדל, עס זאָל זיין באַקוועם. מיר זיינען געווען אויפגעלייגט, ווייל ראַבאָי איז דאָך געגאַנגען מיט אונדז. נאָכן אַרומפאַדען אַ ווייל, אַריינקוקנדיק אין רעסטאָראַנדלעך וואָס זאָלן אויך זיין ריין און די טישטעכער נישט פאַרקויטיקט, האָט ראַבאָי אַ זאָג געטאָן: חברה, מיר זיינען שוין גענוג אויסגעווייקט פון ווינטיקן רעגן. אַט איז אַ רעסטאָראַן, לאָמיר אַריינגיין. האָבן מיר געפאַלגט און זיינען אַריין. נו איז דאָס געווען אַ רעסטאָראַנדל נישט פון די סאַמע ריינסטע, אָבער גענוג פּלאַץ פאַר אַלעמען.

ראַבאָי האָט פאַררויכערט די לולקע, און אַן אויפגערוימטער אַ זאָג געטאָן: דאָ איז שוין גענוג שמוציק, מיר מעגן זיך שוין אַוועקזעצן, און זיך הייסן דערלאַנגן פון אַלדאָס גוטס...

— זעצט זיך חברה, מען קען דאָך נישט פאַרלאַנגען פונעם רעסטאָראַטער, ער זאָל צוליב אונדז אַפּוואַשן די פאַדלאַגע. מיר — מיט אונדזערע נאַסע שיק, וועלן שוין ריין מאַכן דעם דיל...

מיר דערוואַרעמען זיך מיט דער קאַווע, פאַרבייסן מיט געבעקס. אַלץ האָט פל הטעמים, ווייל ראַבאָי דערציילט פון זיך, פון זיין אַרבעט אין שאַפּ, פון זיין מיטאַרבעטערשאַפט אין דער "פרייהייט". ער רעדט וועגן געוויינלעכע זאַכן, אָבער מיט דער פּשטות פון זיין דערציילן באַלעכט ער דעם אַרום. איך האָב געקוקט אויף ראַבאָיען און זיך געוונדערט: דער שווייגנדיקער ראַבאָי רעדט טאַקע געלאַסן, געמיטלעך, ווי זיין טבע, אָבער אַזוי אומגעצוימט. מיר זיינען זיך פאַרזעסן אַ ביסל שפּעטליך, און עס איז געווען: "הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד!" מיר האָבן זיך

געזעגנט כמעט אָן ווערטער, אָבער גערעדט האָט די בענקשאַפט, וואָס האָט שוין אויפגעגליט אין מיין געמיט.

פון מאַני לייבן האָב איך, נאָך זיין אָפּפאַר, דער האַלטן אייניקע בריוו, אבער מיט ראַבאָיען האָב איך זיך קיין מאָל נישט דורכגעבריוולט. איך האָב אָבער אָפט באַקומען גרוסן פון אים, און די בעסטע גרוסן זיינען געווען פאַר מיר זיינע ווערק. גרויס פרייד האָט מיר געברענגט זיין ראַמאַן "איז געקומען אַ ייד קיין אַמעריקע", אַ וויכטיק בוך פון דעם אימיגראַנטן-דור: שאַפֿ-געיאַגעריי, אַ צאַרנדיקער פאַרמאַן, און אַ סך צרות שטייט זיך אויס דער פרומער, האַרציק ליבער מאַניס, וואָס שרייבט אַ ספּרל. אַזאַ איידעלער הומאַר. פון די ווערטער שמייכלט אַרויס די תמימות פון מאַניסן און זיין פרוי שרה, וואָס מיינט, אַז אין ניריאַרק, האָט מען פאַרביטן איר נאָמען, וואָרים מען רופט זי שוין מערנישט "שרה" נאָר "מיסעס"... דאָס ווערק ליכטיקט, עס איז אַ גרויס-ליכטיק-קינסטלערישע פּראָזעשאַפּונג אין דער יידישער ליטעראַטור.

"אַ פּאַס פון ים", "דער יידישער קאַובאַי", "ניין ברידער" וכדומה, אין אַלע זיינע שריפטן, האָט ראַבאָי אַנטפלעקט דעם געראַנגל קעגן אומרעכט. זיין וואָרט האָט אויסגעאיידלט די מענטשן — זיי זיינען געוואָרן געשאַטלטן, וואָס לויכטן מיט דינער, קינסטלערישער שיינקייט. דאָס פאַשע-פעלד פון אַלפּאַלפּאַ רייצט מיטן ריח פון האַניק, וואָס פאַרזיסט די לופט. אויף דער פולער, צייטיקער זאַנג זינגט די זון. און ער, ראַבאָי אַליין פרייט זיך מיט קי און פּערד, וואָס צופּן די גריין-ווייכע צינגלעך פון די גראַזן.

א. ראַבאָי איז נישט געגאַנגען אויפן ברייטן און רושיקן שליאַך פון דער יידישער ליטעראַטור. איך האָב דעם איינדרוק, אַז ער האָט בפּיוון אויסגעמיטן דעם דרך המלך, און זיך נישט געריסן צום אויבנאַן, וואו עס טומלט די רעקלאַמע... ער איז זיך שטיל און ערלעך, אין טרוימערישן באַזונדער געגאַנגען, זיין פאַר זיך אַליין אויסגעטראַטענע סטעזשקע. און אַזוי שטיל און געלאַסן האָט ער דערגרייכט די קינסטלערישע הייך צו זיין איינער פון די אייגנאַרטיקסטע דערציילער פון זיין דור — אַ דור פון פּראָזע-מייסטערס, וואָס האָבן דערהויבן און גרויס געמאַכט די יידישע ליטעראַטור.

ווען ראַבאָי איז נפטר געוואָרן האָב איך געזוכט אַ טרייסט אין זיינע ווערק. איך האָב גענומען לייענען זיינע זכרונות און בין געקומען צו אַ שטעלע אין מאַני לייבס אַ בריוול צו ראַבאָיען אין וועלכן ער שרייבט אים אומגעפּער אַזוי: (איך ציטיר פון זיכרון) "ראַבאָי טייערער, פאַרקויף אַ קיעלע און שיק אַ פינפּערל פאַר די "שריפטן" (זאַמליכער וועלכע "די יונגע" האָבן אַרויסגעגעבן).

איך האָב מער נישט געקענט לייענען. עס זיינען געשטאַנען פאַר מיינע אויגן ראַבאָי און זיין באַליבטסטער חבר און פּאָעט מאַני לייב. טרערן האָבן פאַרפלעקט די אותיות, און אַ פאַרקלעמטער פון צער, האָב איך פאַרמאַכט

דאָס בוך.

דאָך אין מיין באַטריבטקייט, האָב איך געטראַכט, אַז ראַבאָי האָט פּונקט, ווי מאַניס געשריבן אַ ספּרל – נישט קיין ספּרל פּון פּרומקייט און מוסר, נאָר אַ ספּרל אין גיִיסט פּון מענטשלעכער גוטסקייט. מיט דער געלייטערטער קונסט פּון דערציילן, האָט ער אונדז איבערגעלאָזט אַ גרויס פאַרמעג – ווערק וואָס שילדערן און דערציילן וועגן דער שיינקייט פּון דער נאַטור און פּון און וועגן מענטשן וואָס אַרבעטן, ראַנגלען זיך מיטן בייז און האָפּן אויסצובעסערן די וועלט, זי אַפּרייניקן פּון דעם שלעכטס. ראַבאָי איז דער איידעלער, תּמימותדיקער מאַניס פּון זײַן "געקומען אַ ייד קיין אַמעריקע".

ראַבאָי איז אַריינגעקומען אין דער יידישער ליטעראַטור און מיט דער קראַפט פּון זײַן גרויסן טאַלאַנט, וועט ער אייביק לעבן אין דער אייגנאַרטיקער שאַפּונג פּון זײַן קונסט.

א. ראַבאָי, שלום אַש, י.י. שוואַרץ, כאַווער פּאַווער, ברוך גלאַזמאַן, און טיילווייז אויך ל. שאַפּיראַ אין זײַן "ניר־יאַרקיש", און יוסף אַפּאַטאַשו אין זײַן "לינטשעריי", אין "היברו" און אין אַ גרויסער צאָל אַנדערע דערציילונגען אויף אַמעריקאַנער טעמעס – האָבן איטלעכער אויף זײַן באַזונדערן אופן געמאַלן דאָס יידישע אַמעריקאַנער לעבן. זיי האָבן אַריינגעבראַכט די אַטמאָספּערע פּון אַ גרויסער, ברויזנדיקער לעבנסאַרט, אין דער ראַם פּון יענעם רעאַלן אַרום. דערמיט זײַנען זיי געווען נישט בלויז יידישע שרײַבער אין אַמעריקע, נאָר יידישע אַמעריקאַנער שרײַבער.

און פּון צווישן אַט די מינסטערס ליכטיקט אויך ראַבאָי. און געבענטשט זאָל זײַן זײַן אַנדענק!

פון שלום שטערן

דער באַזוך פון שלום אַש, שלמה מיכאָעלס און איציק פעפער אין מאָנטרעאַל

א.

איידער איך גיב איבער מיינע איינדרוקן און דערמאָנונגען, האָלט איך, אַז איך דאַרף מאַכן אַ קליינעם אויפקלער, פאַרוואָס איך נעם דאָ אַריין אויך שלום אַשן.

ערשטנס, איז ער געווען איינער פון די פראַמינענטסטע פּערזענלעכקייטן אין דער דעלעגאַציע, וואָס האָט אויפגענומען מיכאָעלסן און איציק פעפערן. צווייטנס, עס ווערט 20 יאָר נאָך דער פטירה פון דעם ארי שבחברוה, דעם סאַמע גרעסטן ראַמאַניסט אין דער יידישער וועלט-ליטעראַטור. איך פיל, דעריבער, אַז איצטער איז דער פאַסיקסטער מאַמענט צו געבן אַ שטיקל כאַראַקטעריסטיק פון שלום אַשן — דעם מאָן פון מאַמענטאַלע און סתירהדיקע שטימונגען. דאָס איז געווען דאָס געמיט פון שלום אַשן — דער קינסטלער-פאַרשטייער פון דורות יידן.

ב.

פרי פּעדערט זיך דער ווינטער אין מאָנטרעאַל. פרי פאַרטוליעט דער שניי די שטיבער, גאַסן און די גרויע שטיינער אויפן שפיץ פון באַרג, וואָס הויערט אין סאַמע האַרץ פון שטאָט. דאָס זילבער פון פראַסט שלייפט אויס גליטשיק-בלענדנדיקע שפיגלען. אין אַט אַזעלכע אָנהייב-ווינטער-טעג איז אַראַפגעקומען שלום אַש — דער ערשטער, גרויסער גאַסט פון דער מיכאָעלס-פעפער-דעלעגאַציע. באַזעצט האָט מען אים אין שענסטן און אַנגעזעענסטן האַטעל פון שטאָט — אין "ריץ-קאַרלטאָן".

עס האָט שוין פאַרנאַכטיקט, ווען איך בין געקומען זען שלום אַשן. ער איז געזעסן אַרום אַ צונויפגערוקטן טיש, אַרומגערינגלט מיט די אַקטיווסטע טוער פון "ראַשיען וואָר רעליף", מען האָט געזופט קאַווע און פאַרביסן מיט זיסע געבעקס און געשמעסט. שלום אַש האָט מיר דערלאַנגט בלוז די שפיצן פינגער פון דער האַנט, און עפעס אַ ברום געטאַן. איך האָב זיך אויך אונטערגעלענט דאָס האַרץ מיט די געשמאַקע געבעקסן און זיך פשוט מחיה געווען מיטן טעפל קאַווע. וואָרום איך בין געקומען פון אַ ווינטיקן דרויסן, דורכגענומען מיט קעלט.

עמעצער פון דער מסיבה האָט אים געפרעגט אַ מיינונג וועגן דוד בערגעלסאָן. אַש האָט זיך ווי אָנגעבלאָזן און ביזלעך אַרויסגעברומט: "איידער בערגעלסאָן דערציילט אַ מעשה, איז ווי אַ וואָגן, וואָס ווערט אָסיען-צייט פאַרזונקען אין אַ בלאָטע. אַזוי שווער איז אים אַרויסצוקריכן און אָנהייבן צו דערציילן.

נו, איך בין געווען אַ סך יינגער ווי היינט, היציקער אויך — האָט עס מיך זייער אָנגערירט. האָב איך אַ זאָג געטאָן: — שלום אַש, איר זענט טאַקע היינט די קרוין פון דער יידישער בעלעטריסטיק. אָבער בערגעלסאָן טראָגט אויך אַ קרוין. די קרוין פון דעם סאַמען אַריגינעלסטן יידישן וואָרט-קינסטלער. מען קען פון זיינס אַ זאַץ קיין איין וואָרט נישט אַרויסנעמען, פון זיינס אַ פאַראַגראַף קיין איין זאַץ נישט אויסשניידן. אָבער ביי אונדזערע סאַמע גרעסטע קען מען עס יאָ... (פיל ווייניק אַזוי).

אַש האָט זיך צעכעסט: "ווער זענט איר עס פאַר אַזאַ איינער, וואָס איר רעדט צו מיר אַזוי? עץ ווייסט, יעך וועל ענק באַלד דערלאָנגען פעטש"... איך האָב, ווייזט אויס, זיך נישט דערשראָקן. דאָס האָט אַ ביסל אָפגעצויגן זיין כעס. האָב איך געענטפערט: — מיט פעטש האָט נאָך קיינער נישט באַוויזן, אַז ער איז גערעכט. איר האָט אַ רעכט אויף אייער מיינונג — בפרט שלום אַש דער מייסטער-ראַמאַניסט — דער באַזינגער פון דורות-יידן אין "שטעטל", "שלמה נגיד", "קידוש השם", "דער תהלים ייד" און נאָך און נאָך.

שלום אַשס פנים האָט זיך געמיניעט. אַ ליכטיקע מילדקייט האָט זיך צעלייגט אויף אים.

— הערט — זאָגט ער — איך האָב אין "יידישע קולטור" געלייענט אייערס אַ ציקל לידער אמתע דיכטונג. עץ ברענגט מיר מאַרגן אייער בוך מיט לידער. יעך וויל ענק בעסער קענען.

פלוצים דרייט ער זיך אויס צו די אַרומיקע און הייבט זיך אָן באַקלאָגן: "יידן, פאַרוואָס שווייגט עץ? דער אייב קאַהן דערגייט מיר די יאָר. ער האָט אויסגעטראַכט, אַז יעך, שלום אַש, האָב זיך גאָר געשמדט. פאַרוואָס דערלאָזט עץ צו אַזעלכע בילבולים אויף מיר?"

אַלע זיינען געבליבן דערשטוינט און דערשלאָגן פון דעם צער, וואָס האָט געשלאָגן פון זיינע רייד. איך האָב דערזען דעם טרויער מיט וועלכע זיינע אויגן זיינען געווען אָנגעצונדן. האָב איך ווי געפונען ווערטער, וואָס זאָלן דערהויבן זיין געמיט, און זיך אָנגערופן: "קיינער שווייגט נישט. שרייבער, נישט-פאַרגינער, זיי האָבן שאַדנפרייד. איר נעמט צו ערנסט אייב קאַהן און זיין משרתל, חיים ליבערמאַן. איר, שלום אַש, זייט געווען און איר וועט בלייבן דער מעכטיקסטער טאַלאַנט ביי יידן אויף דור דורות — אונדזער קרוין!"

דער שמועס האָט זיך שוין אַוועקגעקייקלט וועגן דער מלחמה, דעם צווייטן פּראָנט, וועגן מיכאַעלס און פעפּער און דעם גרויסן פּאַליטישן באַטייט פּון זייער קומען צו די יידן אין אַמעריקע. אַש האָט אַרויסגעקרעכצט: "יידן, וויי איז מיר! וואָס וועט זיין פּון מיינע יידן! היטלערן וועט מען מנצח זיין, אָבער פאַר די יידן וועט שוין זיין צו שפּעט".

זיינע אויגן זיינע נאָס געוואָרן. ער האָט זיך אויפּגעהויבן און געזאָגט: "איך דאַרף דאָך רעדן מאָרגן ביינאַכט. דאַרף מען וויסן ווי אַזוי צו רעדן צו יידן היינטיקע טעג". און ער איז אַוועק צו זיך אין צימער. דער שטאַלטנער שלום אש האָט זיך ווי געבויגן אין גאַנג, ווי ער זאָל טראָגן אַ שווערע משא אויף די פלייצעס.

שלום אַש האָט מיך געבעטן, אַז מאָרגן זאָל איך קומען גאָר פרי, ווייל מיכאַעלס און פעפּער וועלן קומען פּון שיקאַגע אַרום ניין-צען אַזייגער, ווייל ער זיי באַגעגענען ביים אַריינגיין אין האָטעל. האָב איך זיך טאַקע געפּעדערט און געטראָפּן אַשן ביים אַנבייטן. — עסט מיט מיר און נאָך דעם וועלן מיר אַרויסגיין אויפן גאַס און מקבל פנים זיין די געסט.

דער שניי האָט געבלענדט. די זון האָט געלויכטן און געטאַפּיעט דעם שטויביקן שניי. די זילבערנע הייטעלעך-אייוו האָבן געקריצט און זיך געקרישלט אונטער די טריט. שלום אַש האָט גערעדט און איך האָב געהערט: "איר ווייסט, איך האָב זייער מורא, אַז איציקל (איציק פעפּערן האָט ער כסדר גערופן איציקל) זאָל נישט טייער באַצאָלן פאַר זיין הערלעך יידיש ליד 'איך בין אַ ייד'. מען וועט אים נאָך אַ מאָל שמייסן דערפאַר. ער זאָל כאַטש נאָר אַפּוקומען מיטן שמייסן". איידער איך האָב געהאַט בדעה עפּעס צו זאָגן, איז שוין געווען פאַרזאַמלט אַ גאַנץ היפּשער עולם. אַן אויטאָ האָט זיך אַפּגעשטעלט, און פריער איז אַרויס פעפּער און נאָך אים, אויף צוויי קוליעס, מיכאַעלס.

געווען צופיל גבאים — באַקאַנטע און אומבאַקאַנטע... איך האָב פאַרשטאַנען, אַז מער ווי שלום-עליכם זיי אַפּגעבן, וועל איך נישט קענען.

איציק פעפּער האָט זיך גאָר דערפרייט זעענדיק שלום אַשן און מיכאַעלס האָט צוגעגעבן: "טאַקע אַ שיינע זאַך, שלום אַש, וואָס איר זענט אַרויס אונז באַגעגענען".

פאַר זייער אַריינגיין אין דער ווינדע (עלעוואַטאָר) איז דער עולם נישט אַריין אין האָטעל. בלויז אייניקע מקורבים און אייניקע שומרים...

שלום אַש האָט אַ מאַך געטאַן צו פעפּערן: "אוי, איציקל, וועט מען שמייסן! מען וועט שמייסן פאַרן ליד 'איך בין אַ ייד'". פעפּער האָט געלאַכט: "שלום אַש, איר זייט אַ גרויסער שרייבער און איר ווייסט, אַז ביי אונדז שמייסט מען נישט!"

שלום אַש איז עפּעס ווי נעלם געוואָרן. איך האָב פאַרט געוואַלט

כאָפּן אַ פּאַר ווערטער מיט פעפערן, בין איך מיטן צווייטן עלעוואַטאַר אַרויפגעפאַרן, אָנגעקלאַפט אין טיר, און געזאָגט מיין נאָמען. "קומט אַריין!" — האָט פעפער געענטפערט. מיר האָבן זיך צעקושט, איבערגעוואָרפן אַ פּאַר ווערטער.

מיכאַעלס האָט זיך געפאַרקעט מיט די קוליעס, זיך געגרייט איבערצוטאָן, און גערעדט ווי צו זיך אַליין. "אַ מחיה צו זיין אַ פּאַעט. די פּאַעטן, פּונקט ווי די פּרויען, נאָר זיי קושן זיך... צווישן פּאַעטן ברענט אַ גרויסע חבּרישע ליבע... בין איך דאָך נאָר אַן אַקטיאָר און אַלע קושן נעמט צו פעפער..." מיכאַעלס האָט גוטמוטיק און היימישליעך זיך צעלאַכט.

דעם אַנדערן פּרימאַרגן איז פּאַרגעקומען אַן אינטערוויו מיט דער פּרעסע. עס זיינען געקומען רעפּאָרטערס פון די ענגלישע טאַג-צייטונגען. די ערשטע פּראָגע איז געווען, ווי געפעלט אייך קאַנאַדע. מיכאַעלס ענטפערט האָב איך נישט געהערט, ווייל איך בין געזעסן לעבן פעפערן. פעפער האָט געזאָגט: "קאַנאַדע איז אַ גרויס און שיינ לאַנד. די לאַנדשאַפט איז ענלעך צו אונדזער סאָוועטיש לאַנד, און מיר האָבן זיך דערפילט היימיש גלייך אויפן וועג."

די רויטע אַרמיי האָט דעמאָלט געהאַט צוריק-געשלידערט די היטלעריסטן פון מאַסקווע, האָט איין זשורנאַליסט אַ זאָג געטאָן, אַז דער שניי האָט געהאַלפן אין דעם זיג. פעפער האָט זיך אויפגערעגט און עטלעכע מאָל אונטערגעשטראַכן, אַז עס איז די רויטע אַרמיי מיט איר געניאַלן פירער סטאַלין, וואָס האָבן דערגרייכט דעם זיג און וועלן באַזיגן די נאַציסטישע בעסטיע.

דער זשורנאַליסט, וואָס האָט געקייט שאַקאָלאַד און געזופּט וואַדקאַ, איז געבליבן שטום-דערשטוינט, און באַלד אַריבער אויף אַנדערע פּראָגעס.

נאָך דעם אינטערוויו איז פעפער אַרויס פון דעם אויפנאַם-צימער און אַריין אין אַ קאַרידאָר. איך בין אים נאָכגעגאַנגען און געזאָגט: "נעמט נישט פאַר אומגוט. איר זייט קיין מאָל נישט אַליין. איך וויל וויסן, פאַרוואָס האָט איר זיך נישט איינגעשטעלט פאַר איזי כאַריק?" פעפער איז בלאַס געוואָרן און כמעט, ווי איינגערוימט מיר די ווערטער: "עס האָט געברענט אַרום אים אַ פייער, און וואָס איך האָב געקענט, האָב איר געטאָן. וואָס האָט איר געוואַלט איך זאָל אַליין שפּרינגען אין פייער?"

איך האָב ניט אָפּגעלאָזט: "פעפער, עס איז געווען געדרוקט אין דער היגער יידישער און ניט-יידישער פּרעסע, אַז מען האָט אַרעסטירט צינבערגן. פאַרוואָס? קענט איר דאָס אויפקלערן?"

זיין קול ציטערט, די ווערטער זיינען שטיל און סודותדיק: דאָ איז עפעס אַ מיספּאַרשטענדעניש. איך פאַרזיכער אייך, מען וועט אים די טעג באַפרייען". אַנגסט-שווייסן האָבן אַרויסגעזעצט אויף זיין פנים. ער האָט

מיך איבערגעלאָזט אין קאַרדאָר. און גיך צוריקגעשפּאַנט אין אויפנאַם-
צימער.

איך האָב פּאַרשטאַנען זיין שרעק און זיין איילן צוריק צום עולם. עס
זיינען געווען נישט-באַקאַנטע געסט, וואָס האָבן געהיט די טריט און אַכטונג
געטאַן אויף די רייד. דעריבער האָבן פעפּער און מיכאַעלס כמעט געוואויגן
און געמאַסטן יעדעס וואָרט. מער האָב איך שוין נישט געהאַט קיין
געלעגנהייט צו רעדן מיט פעפּערן אויג אויף אויג.

צו זייער עפנטלעכן אויפטריט איז געקומען א ריזיקער עולם. דער
מאנטרעאלער פארום איז געווען געפאקט מיט יידן און נישט יידן. פעפער
האט גערעדט יידיש און רוסיש אזוי דאכט מיר אויך מיכאעלס. זיי האבן
דערציילט פונעם גרויסן אומגליק, וואָס היטלערס מאָרד-חיילות טראָגן
מיט זיך און געשילדערט דעם שוידער, דעם בראַך פון אונדזער פּאַלק.
מיכאַעלס מעכטיקע שטים און זיין שאַלנדיקן רוף: "טויט דעם פּאַשיים!"
האַט אויפגעציטערט דעם גאַנצן עולם.

שלום אַש האָט גערעדט אפשר צען מינוט. ער האָט געלויבט דעם
סאָוועטן-פּאַרבאַנד, וואָס איר העראַאישע רויטע אַרמיי וועט צעשמעטערן
דעם נאַציזם. "זייערע טאַנקען וועלן איינזינקען ווי פּרעה מלך מצרימס
רייטוואָגנס. יידן, אונדזער בראַך איז גרויס, מיר דאַרפן טאַן אַלץ, אַז עס זאָל
חלילה נישט זיין שפּעט! לאַמיר ראַטעווען אונדזער פּאַלק — אונדזערע
יידן". עס האָט גערעדט אַ געבראַכענער ייד. זיין קול אַנגעזאַפט מיט טרערן,
האַט געציטערט, און דער פּחד איז טיף אַריינגעדורנגען אין האַרץ. אַש האָט
זיך צוריקגעזעצט אויף זיין אָרט. איך בין געזעסן לעבן אים. ער האָט
געבראַכן די הענט. טרערן זיינען גערונען איבער זיין פנים, און ער האָט
געמורמלט: "וויי איז מיר, וואָס וועט זיין מיט מיינע יידן!"

בעת זיין רעדע, האָט מיכאַעלס געמוסרט דעם עולם: "איר טוט נישט
גענוג צו ראַטעווען אונדזערע שוועסטער און ברידער. מען עסט 'טשיקנס'
און מען פאַרגיסט טרערן". זיינע רייד וועגן אונדזער פאַרטיליקט ווערן,
האַבן אויפגעשוידערט, און די "טשיקנס" זיינען קיינעם נישט באַקומען...

איציק פעפּער האָט אין זיין רעדע אויך גערעדט כמעט אין זעלבן טאָן,
שילדערנדיק דעם חורבן. גלייכצייטיק האָט ער דערמאַנט צום גוטן אייניקע
יידישע שרייבער אין מאַנטרעאל, וועלכע זיינען אים און מיכאַעלסן געקור-
מען זען: "מיר, סאָוועטישע יידישע שרייבער, ווייסן ווער איז ווער צווישן
איך און מיר פּאַלגן נאָך און היטן אייערע טריט, ווי שעפּער פון דער
יידישער ליטעראַטור".

אויף צו מאַרגנס זיינען פעפּער און מיכאַעלס אַוועקגעפאַרן, דאַכט
מיר — קיין טאַראַנטאָ. געבליבן איז אויף אייניקע טעג שלום אַש. אויך
מאַרדזשי איז געקומען. איך האָב אַשן געגעבן מיין בוך לידער און
פאַרשטאַנען, אַז ער וועט דאָ נישט האָבן קיין געדולד און קיין צייט צו

לייענען, און אפשר וועט ער דאָס בוך גאָר קיין מאָל נישט לייענען. ווייל אַזוי האָט מען מיר פאַרגעשטעלט אַשן. האָב איך דאָס מאָל נישט געטראָפֿן. דעם אַנדערן טאָג, גאַנץ פֿרי, צעקלינגט זיך דער טעלעפֿאָן. איינער פֿון די מקורבים לאָזט מיר וויסן, אַז שלום אַש גייט אַרום אַ צערייצטער. "ער איז שרעקלעך אויפֿגערעגט אויף אייך. ער האָט אייך געבעטן קומען צו אים גאַנץ פֿרי. ער האָט אַ בריוו צו אייך און ער וויל אים שוין צערייסן". האָב איך געבעטן דעם יידן זאָגן אַשן, אַז איך בין געווען מיד און בין פֿאַרשלאָפֿן און אַז איך קום גלייך. דערווייל זאָל ער צונעמען ביי אים דעם בריוו. אַש האָט זיך דאָרטן באַרואיקט און באַווייליקט צו געבן יענעם דעם בריוו. ווי איך בין אַריין אין דער קאַפּעטעריע האָט מען מיר דערלאָנגט דעם בריוו. איך האָב געעפֿנט דעם קאַנווערט, און גענומען פֿאַמעלעך דורכבראָדזשען אַשס ממש נישט לייענבאַרן כתב, און ווען איך האָב שוין געהאַט באַוויזן צונויפֿצושטעלן די אותיות וואָרט ביי וואָרט אין זאַצן, האָט אַ פֿרייד אין מיר אויפֿגעזונגען.

עס איז געווען נישט נאָר דאָס אַנערקענט ווערן דורך אַשן, עס איז געווען דאָס דערזען אין אַ גאָר העל-לויטער ליכט שלום אַשן דעם מענטשן. היות, איך באַטראַכט היינט דעם בריוו ווי אַ קינסטלערישן דאָקומענט, וואָס באַווייזט שלום אַשן אין זיין טיפֿער איינגעוואָרצלטיקייט אין דער ייִדישער ליטעראַטור, מיין איר, אַז ער וועט האָבן אַ ווערט אין שלום אַשס ביאָגראַפֿיע (דער בריוו געפינט זיך אין "בית שלום אַש" אין בת ים אין ישראל). לכן – דעריבער ציטיר איך דאָ אים וואָרט ביי וואָרט:

"צו שלום שטערן, איך האָב אַדורכגעלעזן אייער ליד 'דער טאַטע געזעגנט זיך', און איך דאַנק אייך פֿאַר דעם גרויסן נחת-רוח וואָס איך האָב געהאַט פֿון אייער ליד. איך האָב שוין לענגס, לענגס נישט געפֿילט אַוועקגעטראָגן געוואָרן אויף די גרינע פֿרישע קוואַלנדיקע לאַנקעס פֿון אונדזער היימישער גוטער ליטעראַטור – דאָס האַרץ פֿון די ייִדישע מאַמע ווי אין אייער ליד 'דער טאַטע געזעגנט זיך'. אַלעס האַרציקע שיינעגעטרייע גוט ייִדישע און רירנדיקע מענטשלעכקייט פֿון אונדזער אַרעם לעבן איז אין דעם ליד. אייער שפּראַך שמעקט מיט גרינע לאַנקעס – מיט געזונטן זשעגעכץ פֿון וואַלד און איז אויסגעצוואָגן אין פֿרימאַרגן טוי – וואָס רוט אויף אונדזערע באַהויכטע פֿלוימען. אייער ייִדיש איז קרעפטיק גוט – קוואַלט ארויס פֿון דעם אמתן ייִדישן פֿאַלקס-קוואַל. אַ דאַנק אייך – און שטאַרקט אייך. גייט מיט דער קראַפֿט. חזק ונתחזק – שלום אַש."

אין דער קאַפּעטעריע, אין אַ ווינקל, זיינען געזעסן שלום אַש און מאַרדזשי, געגעסן פֿרישטיק און געשמעסט. איך בין צוגעגאַנגען צו זייער טיש, און באַדאַנקט אַשן פֿאַרן בריוו. אַש האָט אַ שמייכל געטאַן, מיך פֿאַרגעשטעלט פֿאַר מאַרדזשין און צוגעגעבן: "זעצט זיך אַוועק וועט איר עפעס איבערבייסן צוזאַמען מיט אונדז. הערט, מען האָט נעכטן גענומען אַ

גרויסע פיקטשע מיט מיר אין דער ביבליאטעק. איר זענט נישט געווען. מען האט מיר געזאגט, אז איר האט דעמאלט געלערנט אין שול. דעריבער, דאָר-פן מיר היינט נעמען אַ בילד. איך, מאַרדושי, איר און אייער סאָניע. איך וועל באַצאָלן דעם פּאַטאַגראַפּיסט. גייט און ברענגט אייער פרוי. זאָמט זיך נישט צולאַנג, ווייל נאָכמיטאָג וועלן מיר אַוועקפאַרן."

גייענדיק צו דער באַן, זיינען מיר אַריין צו אַ באַקאַנטן פּאַטאַגראַפּיסט. ווען דער ייד האָט דערוען שלום אַשן, האָט ער זיך צעשטראַלט פון פריידיקער איבעראַשוּנג. ער האָט אונדז אויסגעזעצט, און אַנגעוויזן ווי אַזוי צו פּאַזירן. שלום אַש איז געוואָרן אומגעדולדיק: "מיסטער, איך האָב שוין גענומען מער פיקטשעס, ווי איר האָט האָר אויפן קאַפּ. כאַפט אונדז גיך אַראָפּ, וואָרעם מיר איילן זיך צו דער באַן."

קיינער פון די גבאים וועלכע האָבן זיך פריער געעוסקט און געשטופט צו אַשן, זיינען נישט געקומען אַרויסבאַגלייטן אַשן מיט מאַרדושי צו דער באַן. אַבי זיי האָבן שוין געהאַט אַפּגענומען זייער פּאַרציע כבוד...

אַש האָט פּאַרוואָרפן אויף די אַקסלען אַ ווייסן, זיידענעם שאַל, וועלכער האָט אים געגעבן דעם אַנבליק פון אַ פּוילישן פּריץ. פּאַרבייגייער האָבן באַוואונדערט דאָסגעשטאַלט פון אַט דעם שטאַלטנעם, שטאַלצן מאַן. שלום אַש האָט געשפּרייזט. אַבער איינגעהאַלטן פון צייט צו צייט דעם טראַט, ווייל מאַרדושי האָט נישט געקאַנט נאָכהאַלטן זיין ברייטן, גיכן גאַנג. פּלוצלונג קערעוועט ער אויס דעם קאַפּ צו סאָניען און זאָגט: "איר קענט אויסהאַלטן פון אייער מאַן? נשים צדקניות זיינען די ווייבער פון די שרייבער. מיין מאַרדושי איז אַ צדקת, אַז זי האַלט אויס פון מיר... אַז מיין געמיט איז מיר פּאַראומערט. אייבעלע קאַהאַן און דער ליבערמאַן רייסן פון מיר שטיקער. אַנומעלטן אין 'פּאַרווערטס' האָט מען ווידער געפּלויכעט אויף מיר אַזעלכע ווילדע זידלערייען און שקרים. וואָס בושעווען זיי אַזוי אויף מיר? איך שלאָף נישט גאַנצע נעכט. איך שלינג שלאָף-פּילן. דער חורבן פון די יידן אין פּוילן. מיינע פּוילישע יידן ווערן פּאַרטיליקט. דאָס יידנטום אין סאָוועטן-פּאַרבאַנד, וואָס היטלער האָט פּאַרכאַפט ברענגט מען אום. אַזוי אויך אין אַנדערע אַקופּירטע לענדער מיט יידישע ישובים. דאָס האָט מיר אין גאַנצן צעטרייסלט. די 'עלייס' וועלן זיגן! דאָס איז ביי מיר קיין ספּק נישט. אַבער פּאַר אונדזערע יידן וועט דער ניצחון קומען צו שפעט. אוי וויי איז מיר, וואָס וועט טאַקע זיין מיט מיינע יידן! וויי איז אונדז אַלעמען!"

דער קליינער ווינטער-טאַג האָט געצאַנקט און די פּלאַקערדיקע זון האָט געצונדן די געשליפענע אייזטאַצן. די שאַרפע שטראַלן האָבן געשטאַכן די אויגן. דער גאַנצער דרויסן האָט זיך געשפיגלט אין פייערבלוט פון דער פּאַרגייענדיקער זון. די שקיעה האָט געדויערט ממש מינוטן. די גאַסן האָבן זיך גענומען טונקלען. שלום אַש האָט איצט געשפּרייזט נאָך גיכער, ווי ער וואַלט זיך געיאָגט ערגעץ פּאַרויס, וואָס גיכער צו אַנטרינגן

פון אַ פרעמד אין וועלכער ער האָט פאַרבלאַנדזשעט... זיין פיגור האָט זיך ווי געבראַכן אין דער ווייסער שאַל, ווי אין אַ טלית, האָט ער איצט געכאַפט דעם אַנבליק פון אַן אַרויסגעטריבענעם יידן, וואָס וואָגלט אין ווייטע פרעמדן. אין וואָקזאַל האָבן מיר זיך געזעגנט. אַ טיפער טרויער איז געווען אויסגעשפּרייט אויף זיין פנים. איך האָב נאָכגעקוקט אַשן מיט מאַרדזשין און געטראַכט: מיט רשעות באַצאַלט מען אים פאַר זיינע טיף-יידישע, הויך-קינסטלערישע מאַנומענטאַלע ווערק. פאַרוואָס פייניקט מען אים?

עד היום טראָג איך אין זיך דעם ווייטיק און דעם טרויער, וואָס אומווירדיקע לייט, האָבן דערנידעריקט און פאַרביטערט די לעצטע יאָרן פון דעם גרעסטן קינסטלער-פאַרשטייער פון דער יידישער ליטעראַטור. זאָל געהייליקט און געבענטשט זיין זיין אַנדענק! אייניקע פון זיינע ווערק זיינען עכטע הייליקע יידישע ספרים. אין זיי וועט ער אייביק לעבן. עס וועט זיך צוריקקערן אַ צייט, וואָס אַש וועט ווידער דערהויבן ווערן, ווי ער האָט דערהויבן די גרויסע, מעכטיקע און פרעכטיקע יידישע וועלט-ליטעראַטור.

פון שלום שטערן

דער אייגנארטיקער העברויאישער ישראל-פּאָעט שמשון מעלצער

א.

כדי צו באַקענען זיך מיט דער דיכטונג פון דעם גרויסן עפיש-לירישן פּאָעט, שמשון מעלצער, איז נייטיק קאַנען די סביבה פון זיין געבוירנאַרט. שמשון מעלצער איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1909 אין קליינעם שטעטל טלוסט, וואָס איז באַוואוסט געוואָרן, ווייל אין אַט-דעם שטעטל איז דער בעש"ט געווען אַ דרדקי-מלמד און בעלפּער. דאָרטן איז ער טאַקע נתגלה געוואָרן. דער בעש"ט פלעגט אונטערשרייבן זיינע בריוו מיט "ישראל בע"ש פון דער שטאָט טלוסט". דאָרטן אויפן אַלטן בית-הקברות געפינט זיך אויך די מצבה אויפן קבר פון בעש"טס מוטער. די מערסטע תושבים פון אַט דעם קליינעם שטעטל זיינען געווען שאַרטקעווער און וויזשניצער חסידים — ביידע רביים פון דער גזע פון ר' ישראל פון ריזשין. אזוי אַרום, אַז פון זיין פריער קינדהייט האָט שמשון מעלצער זיך אָנגעהערט מיט פיל וואונדערלעכע מעשות וועגן בעש"ט און אַנדערע צדיקים. אַט די וועלט פון וואונדער און טרוים האָט פול געמאַכט זיין געדאַנק און געמיט. ער איז אין אַט דער סביבה געבוירן און אויפגעהאָדעוועט געוואָרן, און ער האָט די דאָזיקע לעגענדאַרע געשטאַלטן דערהויבן אין פרעכטיקע, עפישע פּאָעמען און לידער.

שמשון מעלצער איז געווען דער מוזיניק. זיין מאַמע איז פרי געשטאַרבן; און אים האָט אויפגעהאָדעוועט זיין שוועסטער מלכה, וואָס איז אים געווען ווי אַ מאַמע, און דער צאַרטער דיכטער באַזינגט זי אין אַ סך טיף אויסגעבענקטע פּערזן. שמשון מעלצער האָט געקראָגן אַ טראַדיציאָנעלע יידישע דערציאונג.

ביים מלמד ר' אהרן גאַלדהאַבער האָט ער זיך אויסגעלערנט שרייבן יידיש און העברייאיש. בכדי נישט צו פטרן קיין צייט אין דער רעגירונגס פּאָלק-שול, האָט ער געלערנט פּויליש און דייטש ביי פּריוואַטע לערער. אַ יאָר צייט האָט ער געלערנט ביי זייער מחותן — מלכה שווער. ער איז באַווירקט געוואָרן פון זיין טיפּער מענטשלעכקייט און דערהויבענע מידות. אין דער זעלבער צייט לערנט ער אויך דאָס מאַדערנע העברייאיש ביי אַ

לערער, פריער, אָן דעם וויסן פון פּאָטער. (פאַר די לעקציעס האָט ער באַצאָלט מיט דעם פּאַרדינסט פון שילדן-מאַלעריי.) שפּעטער מיטן פּאָטערס וויסן און זיין הילף.

שמשון מעלצער האָט געוואָלט פּאַרן קיין ארץ-ישראל לערנען אין דער בצלאל-שול. ער האָט אפילו געשיקט אהין עטלעכע צייכענונגען. אויפן סמך פון די צייכענונגען איז ער באַשטעטיקט געוואָרן אַנצוקומען אין דער באַרימטער בצלאל-שול. היות ער האָט נישט געהאַט קיין געלט צו פּאַרן קיין ארץ-ישראל און זיך דאָרטן אויסהאַלטן, איז ער אַוועקגעפּאַרן קיין לעמבערג און איז אָנגענומען געוואָרן אין דעם פינפּיאַריקן העברייאיש-פּוילישן לערער-סעמינאַר, וועלכן ער האָט פּאַרענדיקט מיט אויסצייכענונג. אין סעמינאַר האָט ער זיך באַקענט מיט מרימען, וואָס איז געוואָרן זיין פּרוי.

אין דער נאַכט פון כל נדרי, אין יאָר 1932, איז ער און זיין שוואַנגערע פּרוי, מרים, שוין געווען צווישן די מתפללים אויפן דעק פון דער שייף "פּאַלאַניאַ".

אין אייניקע חדשים נאָכן אָנקומען אין לאַנד, האָט ער פּריער געאַרבעט, ווי אַ הויז-פּאַרבער, אויסערן שטאָט, דערנאָך אין האַרץ פון תל-אביב. שפּעטער איז ער געוואָרן אַ לערער אין אַ גימנאַזיע. כמעט צוויי יאָר האָט ער זיך אויסגעהאַלטן פון געבן פּריוואַטע לעקציעס אין העבריי-איש, איבערהויפּט צו עולים פון דייטשלאַנד.

אין יאָר 1936, נאָך דעם ווי עס זיינען פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן זיינע ערשטע לידער אין "דבר" און אין "דבר" פאַר קינדער, איז ער פּאַרבעטן געוואָרן דורך דער רעדאַקציע, צו ערשט ווי אַ רעפּאָרטער וועגן קולטור-ענינים, און דערנאָך ווי אַ רעדאַקטאָר צו אַרבעטן אין פּאַרשידענע אָפּטיילונגען. אַכצן יאָר האָט ער געאַרבעט אין "דבר". פינף יאָר איז ער געווען רעדאַקטאָר פון "דבר" אין דער אָפּטייל פאַר קינדער.

אין "דבר" זיינען פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן די מערסטע פון זיינע עפיש-לירישע לידער און פּאַעמען. אין פּאַרלאַג "דבר" זיינען אויך דערשינען זיינע ערשטע דריי ביכער: "בשבעה מיתרים", "עשרה שערים", "ספר השירות ובלדות", אַרויס אין פינף אויפלאַגעס און מער ווי 20 טויזנט קאָפּיעס. אין יאָר 1953 איז שמשון מעלצער איינגעלאָרן געוואָרן צו רעדאַקטירן דעם חודש-זשורנאַל "עתידות". נאָך דעם אַ פּערטליאַריקן יוגנט-זשורנאַל "רבעון לנוער".

פון יאָר 1959 איז ער דער רעדאַקטאָר פון דער ציוניסטישער ביבליאָטעק, דאָס איז דער פּאַרלאַג פון דער הסתדרות הציונית העולמית אין ירושלים.

שמשון מעלצער האָט איבערגעזעצט אַ צאָל יידישע ביכער אין

פראָזע, אין פּאָעזיע. זיין אַנטאַלאָגיע "על נהרות" נעמט אַרײַן 76 איבערזעצונגען פון דער ייִדישער דיכטונג. ער איז איינער פון די מייסטער-איבערזעצער פון דער ייִדישער ליטעראַטור אויף עברית. מיטן גאַנצן האַרצן האָט ער ליב ייִדיש-קודש און פון ייִדישע שרייבער אין חוץ-לאַרץ ווערט ער באַטראַכט, ווי זייער אַמבאַסאַדאָר אין ישראל.

ב.

איך האָב געבראַכט געקירצטע פרטים פון שמשון מעלצערס ביאָגראַפֿיע, וואָס איך האָב איבערגעזעצט פון עברית, ווייל אָט די ביאָגראַפֿישע שטריכן זיינען די צייכנס, וואָס פירן אונדז צו די טיף-ייִדיש-שטייגערישע מאַטיוון פון שמשון מעלצערס אייגנאַרטיקער פּאָעזיע.

זיין "ספר השירות והבלדות" (דאָס בוך פון געזאַנגען און באַלאַדן) עפנט זיך מיט דער פּאָעמע "המגרפה" (אַ מין אָרגל וואָס איז געווען אין בית-המקדש) און באַלד נאָך איר קומט די באַלאַדע "הפרכת". אין אָט די ביידע פּאָעטישע שאַפונגען דערפֿילט מען די כוונה פון פּאָעט. ער לאַזט אונדז וויסן, אַז דאָס ייִדישע לעבן נאָך פון יענע יאָרן, פון גאַר ווייטן אַמאָל, ווען דער בית-המקדש איז געווען אין העכסטן גלאַנץ פון זיין שיינקייט, אין אייגן לאַנד, ביזן היינטיקן טאָג — איז איין לאַנגער גאַנג. דאָס אומגליק, וואָס האָט דעם ייִדישן פּאָלק געטראָפֿן, ווען טיטוס הרשע איז אַרײַן אין בית-המקדש און אַרײַנגעשטאַכן זיין שווערד אין הייליקן פרכת און בלוט האָט גענומען רינען פון פרכת, אָט דאָס איז אייגנטלעך געשען צו די יידן אין די פאַרשידענע גלות-לענדער.

אָט די צוויי געזאַנגען, רײך אין פאַרביקע בילדער, זיינען געשריבן אין ריטם פון טרוימערישן מדרש, און ער באַנוצט זיך כסדר מיט די משלים-פאַרגלייכונגען פון למה הדבר דומה? (צו וואָס איז די זאַך געגליכן?).

זיין גאַנצן צער און זיין בטחון קריצט ער אַרײַן און מעכטיקע פּאָעטישע פּערזן, וואָס קענען זיין אַ מוסטער פון סטיל פאַר דיכטער אין ייִדיש און עברית, ווי אַזוי צו פּורעמען אין עפישער געשטאַלטיקונג, לויטער-ריינע ליריק פון אַזאַ ממש רוחניותדיקן מאַטעריאַל.

דאָס זעלבע איז שוין חל אויף זיינע געשטאַלטן פון אונדזער נעכטיקער היימיש-האַרציקער שטעטל-סביבה. דאָ איז שמשון מעלצער אויפן באַדן פון זיין קינדהייט-און-יוגנט. כמעט איטלעכס וואָרט איז טרערנפול מיט דער בענקשאַפט צו יענעם שטייגער אין וועלכן עס האָבן זיך באַוויזן אַזעלכע גרויסע און ליכטיקע מורי דרך און פּאָלקס-מנהיגים, ווי דער בעש"ט און זיינע תלמידים.

מיט די אַלע מעשות האָט ער זיך אַנגענומען נאָך אין זיין קינדער-און יוגנט-יאָרן אין דער היים פון זיין שטעטל, אָבער פיל פון זיי געפינען זיך אין די ספורי נפלאות וועגן די צדיקים — די גוטע יידן (ווי מען האָט די רביים

גערופן). אין יעדער מעשה נפלא איז אַריינגעבויט אַ געשטאַלט און עס ווערט אויפגעבויט די שטייגער־סביבה פון אונדזער געוועזענעם עבר. אַזוי אַרום, ציט זיך אַ גילדענער פּאַדים פון ווייטן אַמאַל צום נאַענט — אויך אונדז באַקאַנטן היינט, אין וועלכן מיר אַליין האָבן געלעבט.

אַ שטיק חדר־שטייגער איז זיין פּאַעמע "אַשירה לרש"י (איך וועל זינגען אַ געזאַנג צו רש"י). עס איז נאָך די בלוטיקע יאָרן פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. דאָס שטעטל און אַלע יידן אין דעם זיינען אַלע אַ דורך די פייער־בראַנדן פון קריג, און אָט האָט זיך פון דעם שלאַכטפעלד (שדה הקטל) צוריקגעקערט דער האַרציקער מלמד ר' אהרן און די תלמידים זיצן שוין אַרום רבינס לאַנגן טיש, שאַקלען זיך און לערנען חומש מיט רש"י. דער רבי טייטשט און לערנט איין דאָס אויסריידעניש אויף יידיש (אויף "ואני — ואני יעקב, בבואי מפרדן־אַרם"): "ואני — און איך, יעקב, ווען איך בין געקומען פון פרדן־אַרם, מתה עלי רחל, איז מיר געשטאַרבן רחל דיין מאַמע. און כאַטש איך בין דיך מטריח זיך מתעסק צו זיין מיט מיין קבורה און פירן מיך קיין כנען און מיך מקבר זיין אין דער מערת המכפלה. אָבער מיט דיין מוטער רחל האָב איך נישט אַזוי געטאַן, אָבער ווייס, אַז איך האָב דאָס געטאַן על פי הדבור. און כאַטש עס איז געווען אַ שטיקל וועג קיין אפרת, האָב איך זי באַגראָבן אויפן וועג קיין אפרת און בית־לחם. פאַרוואָס האָב איך אַזוי געטאַן? ווייל עס איז געווען על פי הדבור: ווען יידן וועלן געפירט ווערן אין קייטן דורך נבזראדן, וועלן זיי וויינענדיקע דורכגיין דורך דער מוטער רחלס קבר. וועט זי אַרויס פון קבר און וויינען און קלאַנג און בעטן רחמים אויף אירע קינדער. דאָס מיינט, רחל מבכה את בניה".

אויף דעם "אויסריידעניש" זאָל דער גרויסער פּאַעט און קדוש ישראל שטערן האָבן אומגעפער אַזוי געזאַגט: אַז דער ניגון פון "דעם אויסריידעניש" וועט געהערט ווערן אין די ווערק פון די יידישע שרייבער, וועלן מיר האָבן אַן אייגענע, יידישע ליטעראַטור. אין שמשון מעלצערס ווערק אומעטיקט אָפט אין טיפער האַרציקייט אָט דער ניגון. מחמת פון די קינדעריאָרן אין חדר האָט אין דעם ניגון פון "ואני בבואי מפרדן־אַרם" אַרויסגעזונגען די גאַרע בענקשאַפט און דער גרויסער יידישער צער אויף אַלע אונדזערע חורבנות. עס איז אויך געווען דער בטחון אין האַרצן, אַז עמעצער נעמט זיך אָן פאַר אונדז. ווייל: "קול ברמה נשמע. רחל מבכה על בניה".

איך געדענק ווי מיינ חדר־חבר הערשעלע פלעגט אַזוי אַנכאַפן ביים האַרצן, אַז דערביי פלעגט מען אים, קוים קענען באַרויאַקן, אַזוי פלעגט ער שלוכצן.

וועגן בעש"ט האָט ער אַ סעריע לידער און פּאַעמען אין וועלכע מיר דערזעען די נויט פון זיין מאַמע שרה און איר צעבראַכן האַרץ אויפן אויפפיר פון איר יתום ישראל, וואָס לאַזט איבער דאָס חדר און אַנטלויפט

אין וואַלד. שמשון מעלצערס עלטער-עלטער-באָבע, רחל די גבירהטע און חכמה, עצהט איר, אַז זי זאָל אים מאַכן פֿאַר אַ באַהעלפֿער. דעם בעש"טס מאַמע איז געשטאַרבן אין גרויס אַרעמקייט. מען האָט זי באַגראָבן ביים עק פֿון אַ קברים-ריי, און קיינער האָט נישט געוואוסט, וואו איר קבר געפינט זיך. איז מען געפֿאַרן צו אַ צדיק צו וויסן, וואו צו שטעלן איר אַ מצבה. האָט ער געזאָגט: אַז מען זאָל נעמען צוויי יונגע קי, וואָס זיינען נאָך אין יאָך נישט געגאַנגען, אויף זייערע פֿלייצעס אַרויפֿלייגן דעם שטיין. זאָלן זיי גיין צווישן די קברים אין סוף פֿון דער ריי, און וואו דער שטיין וועט פֿאַלן, דאָרטן איז איר קבר. איז דער שטיין געפֿאַלן אין ענד פֿון דער קברים-שורה. האָט מען שוין געוואוסט, וואו עס געפינט זיך איר קבר...

דאָס באַאַרבעטן קינסטלעריש אַ ייִדישע פֿאַלקס-מעשה איז ביי שמשון מעלצער נישט בלויז טעמאַטיק. דער עיקר איז ביי אים ארויס-געהויבן דאָס געשטאַלט וואָס דאָס פֿאַלק טוט מיט אַזעלכע וואונדערלעכ-קייטן. באַקרוינען.

אַזוי זעען מיר דעם בעש"ט ווי ער בידעוועט נעבעך, ווי ער בעט אין גרויס פיין, ווען זיין וועגעלע ווערט פֿאַרזונקען אין בלאָטע, און ער קען עס נישט אַרויסציען. ער פירט אויפֿן וואַגן אַ ביסל מעל פֿאַר מצה, קאַרטאַפֿל און אייער פֿאַר פֿסח. און דער רעגן הענגט איבערן קאַפֿ. האָט דער בעש"ט באַהאַלטן דאָס פנים און אַנגעהויבן וויינען. דרייט ער אויס דעם קאַפֿ שטייט לעבן אים אַ גוי מיט אַ ליולקע אין מויל, און ער זאָגט: "היי טי מילינקי, מילינקי מי! ווי אַזוי ביסטו דאָ פֿאַרגרעזנעט געוואָרן... היי טי בידנינקי, בידנינקי מי! (היי דו טייערינקער מיינער, היי מיין ליבינקער, היי דו אַרעמינקער, אַרעמינקער מיין).

פֿאַרשטייט זיך, דעם וואַגן האָט מען שוין אַרויסגעשלעפט. גרינג איז ער אַרויף אויפֿן באַרג. און ווען דער בעש"ט דרייט אויס דעם קאַפֿ, און וויל אים זאָגן: "גאָט זאָל דיר באַצאָלן דערפֿאַר!" איז דער גוי שוין פֿאַרשוואונדן... און וויל אַז ער איז נעלם געוואָרן אַזוי פֿלוצלונג, איז אַ סימן, אַז דאָס האָט זיך צו אים באַוויזן אליהו הנביא אין געשטאַלט פֿון דעם גוי. אַזוי האָבן מיר דאָס לעבנסבילד פֿון בעש"ט דעם לייס-פֿירער. עס איז אַ שילדערונג פֿון שווערער האַרעוואַניע און נויט, אַזש עס רייסט ביים האַרצן. דער בעש"ט זייענדיק אין די בערג בעט: "רבוננו של עולם, שפּייז מיך דורך מיין שווערער מי, אַבי שטאַרק מיין גוף און באַשיץ אים פֿון קראַנקהייט און אומגליק און לאַמיר פֿאַרוזכן דעם זיסן טעם פֿון רו אין דער רגע פֿון מיין רו!"

אַזוי פשוט, אַזוי מענטשלעך. אייגנטלעך איז דאָס אַ געבעט פֿון יעדן מענטש. שמשון מעלצער שוועבט נישט אַוועק מיטן בעש"ט אין די עולמות עליונים, אין די הויכע וועלטן ערגעץ. ביי אים איז דער בעש"ט אַ פֿאַלקס-ייד מיט אַ האַרץ-ריינקייט, זאָס פֿילט דאָס האַרץ פֿון דעם אַרעמען

פאלקס־ייד. דערפאר איז ער, דער פאלקס־טרוימער געוואָרן דער מנהיג פון דלות העם — דער פירער פון אַרעמען פאלק. אַזוי אַרום, ליגט די גרויסקייט און די גאַנצע קדושה פון בעש״ט אין זיין דער מיטפילנדיקער אין צער פון פאלק.

אין די קאַרפאַטן־בערג זיינען געשאַפן געוואָרן פיל לעגענדעס און לידער וועגן דעם ראש פון אַ רויבער־באַנדע, דאַבוש. לויט ווי די פאלקס־מעשות דערציילן, האָט ער באַרויבט די פריצים און צעטיילט דאָס געלט צווישן די אַרעמע פויערים אין דער געגנט. אין די חסידישע מעשות ווערט איבערגעגעבן, אַז ווען דער בעש״ט האָט זיך מתבודד געווען אין די קאַרפאַטן־בערג, האָט דאַבושן געצויגן צום געטלעכן מאַן. ער האָט דעם בעש״ט זייער געאַכט, און פלעגט קומען צו אים זיך אויסרעדן דאָס האַרץ. אַזוי אַרום, ווערט דאַבוש גלזן דער באַשיצער פון בעש״ט, עס זאָל אים קיין שום שלעכטס נישט געטאָן ווערן.

שמשון מעלצערס באַלאַדע ״דאַבוש און דער בעש״ט״ איז געבויט אויף איינע פון די דאָזיקע פאלקס־מעשות: ווען דאַבוש איז אַלט און ווייס און פילט זיין טויט איז נאָענט, קומט ער צום בעש״ט מיט אַ שיסל גאַלד און אַ געשליפענער האַק, אַז ער זאָל נעמען דאָס גאַלד, און אַז דער בעש״ט זאָל בעטן פאַר אים: אַז גאָט זאָל דאַבושן פאַרגעבן די זינד פון רויב און מאַרד, אַנישט וועט ער אין אים אַ שליידער־טאַן די געשאַרפטע האַק. דער בעש״ט זאָגט אים: ״דאַבוש, דאַבוש טשאַלאַוויטשע, ווי אַזוי וועסטו קומען צום בית דין של מעלה און דאָס רויב איז אין דיינע הענט? וואַרף עס אַוועק. ווי אַזוי וועסטו קומען פאַרן משפט אויף יענער וועלט מיט דער געשליפענער האַק? וואַרף זי אַוועק״.

״דאַבוש פאַרלאָזט די הייל זיינע מיט גאַלד, זילבער און בריליאַנטן. ער געזעגנט זיך מיט די כלאַפּצי און זאָגט זיי. אַז ער וועט זיך אומקערן, און אַליין פליט ער אַוועק אויף זיין פערד אין די בערג. ער רייט אויף זיין פלינקן פערד און דער טויט רייט נאָך אים. עס רעגנט אין דער טונקעלער באַרג־וואַלדיקער טיף. אַ בליץ. איז עס אַ בלענד פון אַ האַק איבער זיין קאַפּ אויפגעהויבן? דאַבוש ליגט שטיל און רואיק. ליכט שימערט פון זיין פנים און אַ שטראַל פון פרייד אין זיינע אויגן. און דאָס ווייסע פערד קערט זיך צוריק אַליין״.

די קאַרפאַטן־בערג. די וואַסערן אין טייך פרוטעץ גליטשן זיך גיך. אין אים פליסן די וואַסערן פון פרוט. דער הימל איז אויסגעשפרייט אין דער הויך, דער זעלבער הימל איז אויך אין וואַסער־שפּיגל פון די שווימענדיקע טייכן. שמשון מעלצער איז אַ מייסטערמאַלער פון דער לאַנדשאַפט. ער וואַרפט נישט איין פאַרב־ליניע אויף דער צווייטער, ער געפינט אין צמצום דאָס פאַרביקע וואַרט אַרויסצובולטן דעם פייסאַזש.

דאָס איז אויך זיין קינסטלערישער כוח, בעת ער שילדערט מענטשן

אין זייער היים־ספערע, אזוי אויך ווען ער פֿאַרבילדלעכט די נאַטור אַרום, לויט זיין געמיט און שטימונג.

מיין איינדרוק איז, אַז די העכסטע און געוואונטשענע קינסטלערישע הייך דערגרייכט ער אין דער וויזיאָנערישער פּאַעמע "דער טאַנץ פון רבין, ר' זושא" און "מיין ברודער דער סאַלדאַט". לויט דער חסידישער מסורה האָבן דער רבי זושע מיט זיין ברודער, דער רבי ר' מלך, אָפּגעריכט גלות. זיי האָבן, ווי אַרעמע בעטלער, געוואַנדערט פון דאָרף צו דאָרף, פון שטעטל צו שטעטל. נו, קומט זיי איין מאָל אויס צו נעכטיקן ביי אַ ביזן און פאַרגרעבטן קרעטשמער, וואָס האָט פיינט די קבצנים — די אַרחי־פרחי. באַלייגט ער איינעם אויפן פיעקעליק און דעם צווייטן אויפן נאַקעטן טיש. דער רבי ר' מלך רופט זיין ברודער: זושע סערצע (זישע האַרציקער) און דער רבי ר' זושע רופט זיין ברודער "מלך דושע" (מלך נשמח).

ליגט ר' מלך אויפן אויוון און זיין ברודער אויפן טיש. ר' מלך לייענט אַפּ קריאת־שמע און שלאָפט איין, אָבער דער רבי ר' זושע קען נישט איינשלאָפן. פּלוצלעם פּראַלט זיך אויף די טיר און אַ פּריילעכע חברה טאַנצט אַריין. מען גיסט משקה. מען טאַנצט און מען ציט פון טיש אַראָפּ ר' זושע און ער טאַנצט. די בגילופנדיקע חברה דרייט זיך, טאַנצט און זינגט. און ר' זושע מיט איין גוי רעכטס, מיט איין גוי לינקס, און צוזאַמען זינגען זיי "אוי דאַנאַ, אוי דאַנאַ" און ר' זושע זינגט פאַר זיך צו: "הושענאַ, אדוני! הושענאַ, אדוני!"

פונעם טומל כאַפט זיך אויף ר' מלך, און ער האָט גלייך פאַרשטאַנען אַז זיין ברודער זינגט מיט די מלאכי השרת און ער טאַנצט מיט די שרפים. און ער רופט: "זושע סערצע, גיך, נעם מיך אויך אַריין אין ראָד, לאַמיר אויך אַ ביסל טאַנצן". אין דער זעלבער רגע איז אַלץ פאַרשוואונדן. ר' מלך קריכט אַראָפּ פון אויוון, וועקט אויף ר' זושע, אַז ער זאָל זיך לייגן אויפן אויוון אַנוואַרעמען זיך אַ ביסל. ר' זושע קריכט אַרויף אויפן אויוון, שלאָפט גלייך איין. פּלוצלינג זעט ר' מלך די זעלבע לוסטיקע חברה טאַנצט אַריין און אים אויפן טיש טשעפען זיי נישט. ער איז מיד, זאָל ער רוען אַ שלאָפנדיקער אויפן טיש. און מען שלעפט אַראָפּ ר' זושע פונעם אויוון, און מען דרייט זיך מיט אים אין אַ טאַנץ. דער רבי ר' מלך זיצט אויפן טיש. עס בלענדט אַ גרויס ליכט, און ער הערט דאָס געזאַנג פון מלאכים...

ערשט דעמאָלט האָט דער רבי ר' אלימלך פאַרשטאַנען אַז בלויז ר' זושע האָט זוכה געווען צו טאַנצן מיט די מלאכים. האָט ער געוויינט: דאָס גליק איז מיר נישט באַשערט געוואָרן... קאָלט און פינצטער אין דער קרעטשמע. טרערן רינען פון זיינע אויגן... ער וועקט זיין שלאָפנדיקן ברודער: זושע סערצע, גליקלעך ביסטו, וואָס האָסט זוכה געווען צוויי מאָל צום טאַנץ און צום געזאַנג.

אין דער דאָזיקער נאַכט האָבן ביידע ברידער די וואָגלער, געוויינט אויפן אויוון.

די קאָנסטרוקציע פון זיינע פּאַעמעס און באַלאַדעס איז אַ דערציילעריש-שילדערנדיקע דורכגעפעדעמט מיט אַ פּשטותדיקער ליכטיקייט אין וועלכער עס ציטערן יחידיש-לירישע טענער. ער איז דער דיכטער פון פּאַלקס-מאַטיוון און ער באַמיט זיך כּסדר צו נוצן דאָס פּאַלקס-לשון. זיין פּאַלקסטימלעכקייט ברענגט אים נאָענט צום רייזנסאַרט פון אונדזער היימיש-האַרציקן יידיש. מיט דעם איז ער אַ יחיד במינו אין דער גאַנצער מאָדערנער העברייאישער ליטעראַטור אין ישראל.

זיין "אַחי החיל" ("מיין ברודער דער סאַלדאַט") מאַכט אויפציטערן דאָס האַרץ, ווייל אָט די באַלאַדע פאַרמאָגט די ווייכקייט און די וואַרעמע געפילן-האַרציקייט פון יידישן לשון. דאָס איז אַ שטיק פּינלעכע ווירקלעכקייט נאָך פון פאַר דער ערשטער וועלט-מלחמה. דעמאָלט האָט אַ יידיש בחורל, וואָס האָט געלעכצט נאָך וועלטלעך וויסן, געמוזט בסתר אַנטלויפן פון שטעטל אין דער גרויסשטאַט, דאָרט צו לערנען. אָט דאָס האָט געטאָן זיין ברודער. ער איז אַוועק קיין ווין אין עלטער פון 14 יאָר. אָבער צו לערנען האָט ער קיין מיטלען נישט געהאַט, איז ער געוואָרן אַ קאַמאַשן-שטעפער און גלייכצייטיק אַ פּועלי-ציוניסט. איז געפאַלן אַ פּלעק אויף דער משפּחה.

האָבן זיך געשעמט די רייכע,

פאַריסענע קרובים און זייערע ווייבער — די מאַדאַמען, וואָס וואוינען אין וויליעס, זיי איז נישט אָנגעשטאַנען אַ בעל-מלאכה אין דער משפּחה, און אין זייערע קאָטשן פּלעגן זיי דורכאיינלך זייער הויז.

דער דאָזיקער ברודער איז אַראָפּגעקומען איין מאָל אויף אַ באַזוך צו די עלטערן, האָט ער געהיים צונויפגערופן אַ פאַרזאַמלונג אין פּעלד און אַגטירט די געזעלן און די געהילף-אַרבעטער פון די קראַמען.

האָט דאָס גאַנצע שטעטל געקאַכט. דער עלטערער ברודער מאיר האָט געברויזט: "זאָל ער צוריקפאַרן קיין ווין, אָט דער סאַציאַליסט!"

ברעכט אויס די מלחמה, און ער ווערט גערופן אין דער עסטרייכישער אַרמיי און פּאַלט אין שלאַכט. די מאַמע קען דעם צער נישט אַריבערטראָגן און שטאַרבט, און דער טרויער באַזעצט זיך אין הויז, און אין האַרץ פון דעם קליינעם שמשונען, וואָס ער געדענקט אים קוים, ווי דורך אַ נעפל פון אַ חלום.

די באַלאַדע, וואָס איז די טראַגעדיע פון זיין ברודער. איז דאך אויך געווען דאָס אומגליק פון מיליאָנען, און דער טרויער וויינט אַרויס פון די ווערטער און רירט ביז טרערן.

ווי אַ מוסטער פון לירישער פּשטות זאָלן דינען אייניקע פּערזן:

הלא הוא ספור על חייו ומותו

של אחד מאחי:

אף הוא כך סרב בי למות במותו

ובלבי עודו חי.

דאָס איז אַ דערציילונג וועגן לעבן און טויט פון איינעם פון מיינע
ברידער: אָבער ער, אפילו נאָך זיין טויט, וויל ער אין מיר נישט שטאַרבן. אין
מיין האַרץ לעבט ער נאָך אַלץ (פריי איבערזעצט פון מיר).

אמי ז"ל, אָמנם, דאבה, אין ספק,
אולם לא למלאכתו,
אלא שמקומו בשלחן נשאר ריק
וריקה צלחתו.

מיין מאַמע זכרונה לברכה, געוויס, האָט זי געווייטיקט, אָבער נישט
איבער זיין מלאכה, נאָר וואָס זיין אַרט ביים טיש איז געבליבן לידיק, און
לידיק זיין טעלער (פריי איבערזעצט דורך מיר).

הלך, כמובן, לא ברב התלהבות.
הוא היה סאָציאַליסט.
רצה עוד לחיות. לא רצה למות,
כלשונו "גאָר אומזיסט".

ער איז געגאַנגען, פאַרשטענדלעך, אָן באַגייסטערונג. ער איז געווען אַ
סאָציאַליסט. ער האָט נאָך געוואָלט לעבן. ער האָט נאָך נישט געוואָלט
שטאַרבן, ווי ער זאָגט אין זיין לשון: "נאָר אומזיסט".

דער פּאָעט שמשון מעלצער איז גרויס אין זיין דרייטקייט צו זיין אַ
נאָוואַטאַר. ער בויגט די העברייאישע שפּראַך. ער שאַפט נייע ווערטער און
אפילו גאַנצע, פולע אויסדרוקן. דערביי שטעלט ער זיך פאַר קיין זאך נישט
אַפּ. ער שלינגט אַלץ איין אין דער מיל פון זיין נייעם שפּראַך-אוצר. ער
רייניקט אַפּ די פּלעווע, און מיר קריגן ווייס זעמל-מעל. ער נעמט פון גמרא,
פון דער משנה, פון מדרש, פון דער יידישער פּאָלקס-מעשה, אין יידיש, פון
פּאָלקס-מויל, און עס ווערט איין נייע שפּראַך-לייטערונג. ווייל ער האַלט
אין איין אַפּרייבן דעם אָנגעזאַמלטן זשאַווער פון דעם אַלטן,
פאַרגליווערטן, שטייפן, מליצהדיקן לשון קודש.

דעריבער איז ער דרייטט, און די הויפט-השפעה האָט אויף זיין
פּאָעזיע געהאַט יידיש. ער איז זיך פשוט מחיה. ווען אים געראַט זיך צו
דערנענטערן צו נוסח-יידיש, צו איר שטילן, ווייבן, האַרציקן ריטם. און איר
זיסן טעם האָט ער אַריינגעגאַסן אין זיין נייעם, בילדעררייכן, וואונדערלעכן
היינצייטיקן עברית.

שמשון מעלצער איז איינער פון די יידישסטע, לירישסטע פּאָעטן

היינט אין ישראל. אין זיינע פערזן איז פאראן לויטערע תמימות און א ליכטיקייט שיינט ארויס פון די ווערטער, וואָס פאַרגאַפן מיט זייער צויבערדיקער געשליפנקייט, מיט זייער ריטמישער און צאַרטער מוזיקאַלישקייט. לאַמיר דאָס אילוסטרירן מיט זיין עפיש-פּאַעטישער מייסטערשאַפונג "תכריכים":

"וואָס איז דער וואונדער, אז פון אַלע דערפער איז מען סי'אַר געקומען צום יריד — דער וועג צעלעכערט איז געווען ווי אַ זיפ און טרוקן פאַר אַ פור און טריט. די זון האָט ניט געזשאַלעוועט איר גאַלד, צעשפרייט איר שייין מיט גאַר אַ פולער האַנט, דאָס גראַז האָט פריש געגרינט אַרום די וועגן, פּרילינג איז געווען אין גאַנצן לאַנד!" (איבערגעזעצט פון עברית פון מרדכי יאַפע).

איך האָב נישט אַרומגענומען די גאַנצע טעמאַטיק פון שמשון מלצער, וואָס שליסט איין ליבע-מאַטיוון, ישראל-געזאַנגען און לידער וועגן אַרעמשאַפט און נויט. אפילו די פיל געשטאַלטן פון דער חסידישער מיליע, האָב איך נישט באַוויזן אַרויסצוהויבן, ווייל איך האָב זיך באַמיט צום אַלעם ערשטן איבערגעבן דעם לייענער דעם תוכן, און ממילא אַ קליינעם טייל פון דעם תוך פון שמשון מעלצערס פּאַעזיע. אין זיין געמיט איז פאַרפלאַנצט געוואָרן אַ גרויס-יידיש-שטייגער-לעבן, אַ ירושה פון דורות, וואָס איר דערהויבענע שיינקייט וויל ער אויך פאַרפלאַנצן אין האַרץ פון יונגן דור אין ישראל. הלואי, עס זאָל זיך אַנעמען, וועלן די סאַבראַס דערפילן די וואַרצלען פון יידישע דורות, און וויסן אַז נישט אַלץ, גאַרנישט אַלץ הויבט זיך אָן פון זיי.

פון שלום שטערן

דער גרויסער ישראל-דיכטער אברהם שלאָנסקי

כדי צו וויסן פון וועלכן האַרץ־קוואַל עס האָבן זיך געלייטערט אברהם שלאָנסקי דיכטערישע לידער, איז נויטיק זיך צו באַקענען מיט דער היים־סביבה פון טאַטע־מאַמע. דאָס וועט אונדז געבן דעם שליסל צום געמיט פון דעם פּאָעט, וואָס מיטן בריוו פון זיין וואָרט האָט ער פריער געוואָלט שטורעמען קעגן אינגעשטעלטע פּאַרמען פון דער העברייאישער דיכטונג, און אין זיין ניי פורעם־געפעס אַריינגיסן דעם גייסט פון זיין חלוצים־דור, וואָס האָט געענדערט דעם שטייגער־לעבן, נישט בלויז פון דער יידישער יוגנט — די פּיאַנערן־בויער פון ארץ־ישראל, נאָר מיטגעריסן מיט זיך דורות־יידן, וואָס האָבן געלעבט אין אַ טראַדיציאָנעלער, אָבער אָפּגעזונדערטער אייגנאַרט אין די געדיכטע יידישע ישובים פון רוסלאַנד, ליטע און פּוילן. אברהם שלאָנסקי האָט מיטן ברען פון זיין וואָרט, מיט דער אַנדערשקייט פון לשון און סטיל, און טאַקע מיט זיין נייעם תּוּכּן, מיטגעריסן די עקשנותדיקע טרוימער — די חלוצים־בויער, אָבער ער אַליין האָט זיך פון שורש נישט אָפּגעריסן, און קיין מאָל נישט אויסן געווען אָפּצורייסן זיך פון דער טראַדיציאָנעלער, היימישער שטייגער־שקייט.

מען האָט נישט ריכטיק פאַרשטאַנען זיין אַרויסטריט קעגן ביאליקן און בכלל זיין ברעכן די צוימען פון לשון־קודש, און נייער און פרייער מאַכן דאָס עברית, עס זאָל קאָנען אָנגעלאָדן ווערן מיטן נייעם אינהאַלט, און איבערגעבן דאָס, וואָס הויבט זיך אָן אויסגעשטאַלטיקן אויף דעם באַדן פון ארץ־ישראל.

אברהם שלאָנסקי איז געשוואומען אין די שטורעם־וואַסערן פון זיין צייט, און זיך פון זיי אַרויסגעגליטשט, בכדי צו קענען געפינען די שפינענדיקע פּעדעם, וואָס פון זיי וועבט זיך אויס דאָס יידישע לעבן מיט אַלע זיינע ליידן, נסיונות און אייביקן חלומען וועגן אַ גואל, וואָס וועט ברענגען די גאולה... אברהם שלאָנסקי — ווי פיל אַנדערע פאַר אים, און די פון זיין אייגענעם דורכגעפייניקטן, אויפגערודערטן און צעשטורעמטן דור, האָבן דערפילט, אַז די גואלים זיינען זיי אַליין, און דורך אייגענער פּראַצע פון אַראַפּקייקלען דאָס געשטיין וואָס פאַרפאַנצערט דאָס געביין פון דער פאַרוויסטער ערד, וועלן זיי ברענגען די גאולה פאַר זיך און... פאַר עס ישראל.

אברהם שלאַנסקי איז געקומען אַן אָנגעלאָדענער פון דער היים-טראַדיציע פון חב"ד'ים, חיבת ציון, אחד-העמים, העברייאישע און רוסישע ליטעראַטור.

וועגן זיין היים-טביבה און אויך וועגן דעם גרויסן פּאָעטישן צושטייער זיינעם צו דער נייער העברייאישער פּאָעזיע ווערט איבערגעגעבן אין דעם אַריינפיר צו זיין "ילקוט שירים".

עס איז אויך פּאַראַן אַן אויספירלעכע ביאָגראַפיע מיט אַן אַפּשאַצונג וועגן אים אין דער "ענציקלאָפּעדיע יודאָיאַקאַ" (אַנציקלופּדיה יודאָיקה). לויט אַט-די מקורות, און בלשונם – אין זייער שפּראַך און סטיל – גיב איך איבער קורצע ביאָגראַפישע נאָטיצן. אַזוי אַרום, וועלן מיר בעסער פּאַרשטיין זיין ליד, און נענטער וועט אונדז ווערן דאָס געמיט פון דעם גרויסן דיכטער.

אברהם שלאַנסקי איז געבוירן געוואָרן דעם 6טן מערץ 1900, אין קרוקאָוו, אוקראַינע, אַ פּאַרשטעטל פון דער שטאָט קעמטשוק, פּאַלטאַווער גובערניע. זיין פּאַטער טוביה איז געווען אַ חב"דער חסיד, און דער ליובאַוויטשער רבי איז שלאַנסקיס אַ קוזין. זיין פּאַטער טוביה איז געווען אַ מוזיקאַליש באַגאַבטער מענטש. ער איז געווען אַ חזן און אַ שאַפּער פון גנינה. ער האָט געשאַפן די מעלאָדיע צו שאול טשערנאַכאווסקי באַרימט ליד "שחקו, שחקו, שחקו על החלומות" ("איר מעגט זיך לאַכן פון די טרוימען"). זיין מאַמע איז אין דער יוגנט געווען אַקטיוו אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. ווען אברהם שלאַנסקי איז אַלט געוואָרן 13 יאָר, אין 1912, האָבן די עלטערן אים געשיקט לערנען קיין ארץ-ישראל אין דער גימנאַזיע "הרצליה" ער קומט צוריק אַהיים פאַרן אויסבוך פון דער ערשטער וועלט-מלחמה און לערנט ווייטער אין דער יידיש-וועלטלעכער גימנאַזיע אין יעקאַטערינאַסלאָוו. זיי ערשט ליד איז דערשינען אין 1919, אין "השילוח". דאָס ליד האָט געהייסן "בדמי ישיש".

מיט דער דריטער עליה אין 1921, נאָך שווערע איבערלעבונגען און וואַנדערונגען אין רוסלאַנד און פּוילן, קומט ער אַן קיין ארץ ישראל. אַ שטיקל צייט איז ער געווען אין עין חרוד. יענע ערשטע יאָרן האָט ער באַשריבן אין אַ קאַפיטל זכרונות "מעגבניה עד סימפּוניה" (פון אַ טאַמעטע פּאַמידאַר ביז אַ סימפּאַניע). זיין ערשט ארץ-ישראל ליד האָט זיך באַוווּן אין הפּועל הצעיר, 1929. דאָס זעלבע יאָר באַזעצט ער זיך אין תל-אביב. ער האָט געאַרבעט ביי פּאַרשידענע אַרבעטן, אויך ביים אויסלייגן דעם שאַסיי עפּולה-ינצרת. אַשר ברש און יעקב ראַבינאַוויטש האָבן אין אים דערזען איינעם פון די וויכטיקסטע פּאַרשטייער פון דעם נייעם דור ארץ-ישראל פּאָעטן. זיי האָבן אים צוגעצויגן צו די ליטעראַרישע העפּטן "הדים". אין 1924 פּאַרט אברהם שלאַנסקי קיין פאַריז צו פּאַרענדיקן זיין בילדונג. ווען עס איז געגרינדעט געוואָרן דער "דבר", האָט אים בערל קאַצענעלסאָן

פֿאַרבעטן צו ווערן אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער. אין גיכן ווערט ער אַ מיטגליד אין דער רעדאַקציע. ער האָט זיין חותם אַרױפגעלייגט אויף דעם ליטעראַרישן אָפטייל פון "דבר".

אַבער דאָס איז געווען אַ שמאַלע סטעזשקע פאר אים. ער איז געווען צו אימפולסיוו צו בלייבן אין אָט דער ראָם. איז ער געוואָרן אַ מיטאַרבעטער אין דעם וואַכנשריפט "כתובים", וואָס איז דערשינען, ווי דער אָרגאַן פון "אגודת הסופרים", אונטער דער רעדאַקציע פון א. שטיינמאַן און אברהם שלאָנסקי, איז די שריפט גאַר געוואָרן דער אָרגאַן אין אָפּאַזיציע צום העברייאישן שרייבער פאַראיין. ער האָט אויך מיטגעאַרבעט אין "הארץ" און ווען עס איז געגרינדעט געוואָרן די טאַג-צייטונג "על המשמר" (היינט דער אָרגאַן פון מפ"ם) איז שלאָנסקי געוואָרן זיין ליטעראַרישער רעדאַקטאָר. ער האָט אַרױסגעגעבן און מיטגעאַרבעט אין נאָך פאַרשידענע ליטעראַרישע זשורנאַלן. לעצטנס זיינען דערשינען 10 בענדער זיינע. אויך איין בוך פּאָעזיע אין יידיש איבערגעזעצט פון דעם יידישן דיכטער אין ישראל משה יונגמאַן.

אברהם שלאָנסקי האָט מייסטערהאַפט איבערגעזעצט ווערק פון דער רוסישער ליטעראַטור — פון פּושקין, טשעכאָוו, גאַגאַל, בלאָק און אַ סך אַנדערע. פון יידיש האָט ער איבערגעזעצט ה. ליוויקס לידער און פון אַ צאָל אַנדערע יידישע פּאָעטן. ער האָט אויך געשריבן דראַמעס, וואָס זיינען אויפגעפירט געוואָרן מיט דערפּאָלג. ער איז געווען אַ גייסטרייכער עסייאַסט און פּאָלעמיקער. ער איז געווען אַ מיטגליד אין מאַפּאַם און אַ שלום-קעמפּער — אַ שטורמישער מענטש און אַ שטורמישער פּאָעט. און נישט בלויז אַ ישר-זוכער, נאָר אַ קעמפּער פאַר גערעכטיקייט, און מיט זיין בריוויק, ברענענדיק וואָרט געשטאַנען אויפן קאַמף-פעלד פאַר די רעכט פון די אַרבעטער און דעם אַרעמען פּאָלק.

אברהם שלאָנסקי האָט געמאַכט אַ סך פּלענער צוצוגרייטן פאַרשידענע ליטעראַרישע ווערק צום דרוק, נאָר דער טויט, דער אכזר, איז געקומען צו פרי (ווען דער טויט קומט איז צו פרי...) און האָט אַרױסגעשטויסן די פען פון דעם גרויסן און אַריגינעלן דיכטער אברהם שלאָנסקי — דעם סאַמען באַדייטנדיקסטן פאַרשטייער פון דער נייער ארץ-ישראלדיקער פּאָעזיע.

לויט ג. קרסל האָט אברהם שלאָנסקי געקריגט קעגן ביאַליקן פאַר זיין ליד "ראיתכם שוב בקצר ידכם", אַבער מיין איינדרוק איז, אַז אברהם שלאָנסקי, דער מאַדערניסט, דער באַשאַפּער פון נייע ווערטער און אויסדרוקן מיט וועלכע ער האָט געפורעמט זיין ליד, האָט געמוזט מורד זיין אין ביאַליקן, אין דעם אַביר השירה העברית — דעם סאַמען קרעפטיקסטן דיכטער אין דער העברייאישער פּאָעזיע און זיך וועלן אויף אַ ווייל אַפּזונ-דערן פון דעם ביאַליק-נוסח, פון דער ביאַליקישער השפּעה מיט וועלכער

ער האָט זיך געראַנגלט. עס איז אים געווען נויטיק צו שאַפן זיין אייגענעם סטיל.

אברהם שלאַנסקי איז געקומען קיין ישראל פון סאַוועטן-פאַרבאַנד אַ טיף-באַווירקטער פון מאַיאַקאָוסקין, אַלעקסאַנדער בלאַקן און פון דעם ברויז פון דער סאַוועטישער דיכטונג פון מלחמה-רעוואָלוציע און בירגער-הריג. ער איז געקומען בפירוש מיט דער טענדענץ איבערצובויען די העברייאישע פּאַעזיע, אין עקשנותדיקן אויפבויו פון ארץ-ישראל. ביאַליקס טראַדיציע פון שטראַפּעריי און פון טרערן, איז געווען אַ שטרויכל-שטיין אין זיין וועג.

אברהם שלאַנסקי, דער בונטאַר, דער שאַסיי-און-בוי-אַרבעטער, דער אינטעלעקטואַל נישט פון "על סף בית המדרש", נאָר פון גימנאַזיע און אוניווערזיטעט, כאַטש ער האָט געקראָגן אַ טראַדיציאָנעלע יידישע דערציאונג, האָט ער שוין אויך געטראָגן אין זיך דעם שאַרפן, ווייטיקדיקן ברי פון געפינען די שטאַרקסטע, און נישט דווקא די איידל-געשליפענע ווערטער, מיט וועלכע צו שמידן די מעכטיקע פּערזן פון זיינע לידער.

אברהם שלאַנסקי דער חלוץ. דער סאַציאַליסט, דער באַזינגער פון די, וואָס רייסן די פּלאַסטן פון פנים פון דער שטייניקער ערד — האָט זיך געבונטעוועט.

אין דער יידישער פּאַעזיע, וואַלט איך אים פאַרגליכן צו פרץ מאַרקישן. ווי עס וואַלט אין אָט די צוויי גרויסע דיכטער געלייבטן, דאָס זעלבע הייליקע פייער; דער אינהאַלט טיף-יידיש און סאַציאַל. זיין פען — אַן אָפן אָנגעגליט מעסער מיט צוויי שאַרפן, וואָס האָבן אַן מורא זיך אַריינגעשניטן אין דעם אַרום, אין דער נייער אויפקומענדיקער וועלט, וואָס וועגן איר האָבן זיי געטרוימט, און פאר איר האָבן זיי געקעמפט.

ביידע האָבן זיך געריסן פון נעכטן, זיך אַריינגעריסן אין דעם היינט פון זייער צייט אָבער קיין מאַל, קיין מאַל זיך נישט אָפּגעריסן פון טראַדיציאָנעל יידישן שטייגערישן עבר. וואָס טיף אין זיין באַדן האָבן געשטעקט זייערע וואַרצלען. זיי האָבן נישט געקענט פאַרלייקענען, אַז היימיש איז זיי אויך דאָרט געווען, אַז אין זייער געביין גליט אויך בענקשאַפט צו דער דערהויבענער שיינקייט פון נעכטן, און זייער האַרץ איז אַ קוואַל פון געוויין אויף יידישע חורבנות, וואָס טרעפן אונדז יידן כמעט בכל דור.

און דער נוסח ביאַליק, איז דאָך גלייכצייטיק נוסח מענדעלע, נוסח י.ל. פרץ און דער באַזונדעראַרטיקער וועג פון שלום-עליכם.

אַזוי אַרום האָט זיך ביי אברהם שלאַנסקין טאַקע אין געראַנגל, געשאַפן דער סינטעז פון נוסח-ביאַליק און דרף-שלאַנסקי. אין איין ליכט-

רער האָבן שוין אָנגעהויבן ברענען די פיל פאַרביקע פלאַמען. אדרבה, לייענט ביאָליקס אויסגעבענקט ליד "אל הציפור", ווי אזוי ער שטעלט זיך פאַר דאָס ציון-לאַנד:

התשאי לי שלום מאחי בציון,
מאחי הרחוקים הקרובים?
הוי מאשרים! הידעו ידע
כי אסבול, הוי אסבול מכאובים?

די, וואָס זיינען אין ציון זיינען די גליקלעכע ברידער. נאָר ווייסט, אַז ער ליידט דאָ גרויס ווייטיק. עס איז געווען אַן עכט געפיל. אַ שיינ בענקשאַפט ליד עד היום, אָבער ביאָליק האָט דאָך דאָס לאַנד נישט געזען. ער האָט אַליין נישט געהאַקט דעם שטיין און נישט צעאַקערט די וויסט, זי זאָל קריגן זאַפט פון בלי, זי זאָל ווידער אַרויסגעבן פּרוכט. אָבער אברהם שלאָנסקי האָט דאָך אַליין, מיט די אייגענע הענט טאַקע, צעשפּאַלטן דעם שטיין. ער האָט געזען דאָס וויסטע געשטאַלט פון זיין לאַנד. עס האָט אין אים געברענט דער ווייטיק, אָבער ער האָט געדאַרפט אַריינבלאָזן אַ רוח חיים אין דער ערד, און זיך פאַרמאָסטן מנצח צו זיין, טאַקע דערפאַר ווייל:

אַט איז מיין היימלאַנד — אַ ווילדער גוף.
איר הויט ווי פאַרמעט, פאַרמעט צו דער תורה.
און מיט אַ מייסטל אייביקן איינגעקריצט גאַטס וואַרט
אין פאַרמעט.

וואָס איז די ווילדע בריאה, וואָס וועט קאַנען לייענען
די מגילה פון בראשית?
און ווער וועט זוכה זיין זיך איינהילן אינעם
טלית דאָ און אַויפגיין צו דער תורה?
אפשר זיי — די קעמלען
וואָס פון קאַראַוואַנען גאַטס פאַרבלאַנדזשעט אינעם מדבר
און ביי די פיס פון כסא־הכבוד רייבן מיט די הויקערס
זיך?

הויערן די קעמלען פון גלבוּע.
לעק, לעק, די תמוזדיקע זון, דעם גוף דעם
שאַרטקען פון מיין לאַנד אויס,
מיר וועלן פון די בריסט די נאַכטיקע אַריינמעלקן
מילכן — טויען!

קעמט, קעמט המסינען, ליסינעס גלילער,
מיר וועלן מאַרגן גראַז פלאַכן צעגראָזן,
יה־הי־לי־לי
פראַצע מיין.

(יידיש: משה יונגעמאַן)

אברהם שלאָנסקי איז נישט אומעטיקלעך גלעטנדיק אין זיין ליד. ווייל ער און זיינע חלוצים־ברידער זיצן נישט אין אַ זייט און זיינען לויב־געזאַנגען צו בויער. זיי אַליין זיינען די בויער. שווער איז די פראַצע, האַרט, האַרב און

מאָטערנדיק. די שטייניקע ערד ליגט פאַרגליווערט, און גיט זיך נישט אַזוי גרינג אונטער. וואָרעם, עס איז די קללה און די ברכה פון: בזעת אַפֿיך תאכל לחם, בלויז דער שווייס און די "פינף פינגער פון דער האַנט" וועלן ווידער אויפריכטן דאָס לאַנד:

האַריק און וואָס מיין לייב איז,
און די האָר ווי טונקל גראָז.
הוי, שווייס, זאַלציקער שווייס,
מיין לייב באַטויאיק ווי אַ פרימאַריק
שאַרסקע פעלד, הללויה!

(יידיש: משה יונגעמאַן)

און ווייל אַזוי פיינלעך, שווער קומט אָן אויסצושטיינערן אַ שטיקל באַדן, זעט ער דאָס לאַנד אין אַן אויפגעהעלט ליכט. עס איז דאָס ליכט וואָס שטראַמט פון אַרבעטנדיקע הענט. גייט אויף אין אים דאָס געבעט צו דער מאַמען, אַז זי זאָל אים אַרויסשיקן צו דער אַרבעט אין אַ ווייך־פאַרביק העמד, ווייל דער רבונן אַליין איז מיט אים, מיט אים "דעם דיכטער — דעם וועגן־בויער אין ישראל".

טו אָן מיר, מאַמע כשרע, אַ כּתנת־פּסים, אַ מחיה
און אין באַגינען צו דער פּראַצע פיר מיך אָפּ.
מיין לאַנד איז איינגעהילט אין ליכט ווי אין אַ טלית,
ווי תּפּילין שטייען הייזער אויפגעשטעלט.
שליאַכן פון ווענט געפּלאַסטערטע, זיך גליטשן ווי רצועות
אַזוי טוט דאָווענען איר שחרית, שטאַט שיינע
צו איר באַשעפּער.
און צווישן די באַשעפּער,
דיין זון אברהם,
אַ דיכטער — וועגן־בויער אין ישראל
פאַרנאַכט, אין דעמער, פון זיין מי צוריק קומען וועט טאַטע
און שעפּטשען נחת ווי אַ תּפּילה:
מיין זון, מיין טייערער אברהם,
אַדערן און הויט און ביינער.
הללויה.

טו אָן מיר, מאַמע כשרע, אַ כּתנת פּסים, אַ מחיה
און אין באַגינען
צו דער פּראַצע פיר מיך אָפּ.

ביי אברהם שלאָנסקי "איז די זון געגליכן צו אַ "של ראש אין הימל".
איך לייען און חידוש זיך: אַט אַזאַ מעטאַפּאָריק איז אַרויסגעצויגן פון יידיש־
רעליגיעזן שטייגער־לעבן פון אַמאָל, וואו אַט אַזעלכע פאַרגלייכן זיינען
געווען פון דער יידישער רעאַליטעט. אָבער ווי קומען זיי צום נאָוואַטאַר,
באַשאַפּער און שמידער פון נייע ווערטער?

מילא, ביי מענדעלען אַזעלכע רעליגיעזע פאַרגלייכונגען, ווי "דער
וואַלד שאַקלט זיך און דאָוונט", "דער וואַלד צוואַגט זיך אין רעגן, ווי מען

צוואַגט קעפלעך פון יידישע קינדערלעך ערב-שבת" (איך ציטיר פון זכרון), איז עס צו פאַרשטיין. אין יענער שטייגער-סביבה האָט עס געהאַט אפילו דעם קאַליר פון נייער בילדלעכקייט. אָבער אברהם שלאָנסקי זאָל זיך מיט זיי באַנוצן, איז מיר אַ וואונדער. וואָרים 90 פראָצענט פון דער ישראל-יונגט דאַרף מען ערשט ווייזן אַ רצועה, אַ פאַר תפילין און אַ של ראש, וואָס די זון זעט אַזוי אויס. איך זע אין אַזאַ אימאַזשיסטיק קיין שום אויפטו נישט. איך קאָן פאַרשטיין, אין געראַנגל אַ געוויסע כאַאָטישקייט אין פיל סטראָפּן פון זיין דיכטערישן באַגינען. ער האָט זיי נישט געקענט הובליעווען און ברענגען האַרמאָניע, ווי מאַרקיש האָט גאַנץ אַפּט נישט געקענט האַמעווען דעם פלייץ פון ווערטער... אָבער די רצועות, תפילין, טלית וכדומה זיינען אַ פּרעמדער עלעמענט אין גין-גאַלד אין זיין פרישער און איבעראַשנדיקער בילדלעכקייט.

איך האָב שוין פריער דערמאָנט, זיין איינרייסן זיך מיט ביאַליקן, אָבער מיטן ביאַליקישן נוסח האָט ער נישט איבערגעריסן, ווייל דאָס איז געווען אין זיין געמיט. ער איז געווען אַ פראָדוקט פון יידישער טראַדיציע, און ער האָט זיך געקענט דערהויבן נאָר אין שוין פון אַט דעם ליכט. איך זאָג אָפּן, וואָס נענטער ער קומט צום נוסח-ביאַליק, אַלץ לויטערער, לירישער און נאָענטער ווערט ער מיר. ער אַנטפלעקט זיך אין זיין גאַנצער דיכטערישער גרויס. אַזוי ציטערט אויף אין זיין האַרץ די טרער פון טרויער אין דורכגעווייטיקטן ליד "לך לך", ווען ער דערציילט וועגן זיין זיידן, וואָס זיין אייניקל זאָגט נישט נאָך אים קיין קדיש. דאָס אייניקל אברהם האָט "אַ האַרץ — ווי אַ מזווה פון וועלכער אַפּגעמעקט געוואָרן איז איר שדי, זיידע וועט נישט קומען מער איר קושן, וועט ניט קומען". גאַנצע דורות פון יידישער פּרומקייט אין דרך פון חסידות, זיינען דאָס אויסטענהן זיך צו אַט, וואָס איז זייער אַנשפּאַר.

דאָס ליכט פון שבת פּאַלט אָבער פּאַרט אויף אים, אין זיין אַרעם געצעלט. געמיטלעכקייט און שבת-רונאַך דער שווערער פראַצע. ווען מען לייענט דאָס ליד, ווערט מען אַרומגענומען מיט דער שטילקייט וואָס פּלעגט אַראַפּנידערן ערב שבת, און ווי מיר, פּלעגט זיך דאַכטן, אין מיין געבורנשטעטל, אַז די שכינה אַליין קושט די יידישע שוועלן. אויך אברהם שלאָנסקי ווערט אונדז אַזוי אייגן-נאָענט, אַז מען וואַלט געוואַלט עפענען די טיר פון זיין געצעלט און זיך אַוועקזעצן ביי זיין שבתדיקן טיש:

ניי ניט מאַמע, פון דיין טייערער זייד,

פאַר מיין גוף אויף אַ כּתנת פּסים.

זע, ווי די נאָזלעכער צעשפּרייט דער ווינט,

מיין ריח — ווי פון באַר — איינצואַפּן.

איך עפּן דעם קראַן:

וואַסער ווי גאַלד

גיסט אויפן לייב זיך אין ריטשקעם.

גוט-גוט . ך צו פליושקען, טרינקען טראַפֿ-נאַך-טראַפֿ
וויי מילך פון טויזנטער בריסטן.
אויפן הילצערנעם טיש אין מיין קליינער שטוב
וואַרט שוין מיר דאָס ברויטל.
זאָל איך וואַשן די הענט און אויף רעפטלעך
מאַכן מיט מיין ווייב "המוציא" ?
לאַמיר, ווייב, בענטשן דעם וואָס גיט
אונדז דאָס ברויט,
וואָס היט בדחילו ורחימו
די שס"ח און רמ"ח פון אונדזער שיינעם לייב,
ס'זאָל אפילו איינער ניט פעלן, חלילה.
קיינ איינער וועט פעלן. דאָ נשמה און גוף.
דאָ זון און אויף מיין קאָפּ איר קרוין איז.
מיין נשמה אין טלית, רבוננו, היל אין
און זינג אויף אַ קול "בואי כלה!"
הוי, ווייב שיינע מיינע, צינד אָן די ליכט
און צו קידוש גרייט די חלה.
נאַכט האָט איר שבת-ליכט שוין געבענטשט,
און לבנה וואַרט, אַ גרייטע, אויף קידוש.
היינט וויל איך, ווען קומען איך וועל אַהיים,
קושן אויף דער טיר די מזוזה.
רויכערן מער ניט די קיימענס פון שוף.
האָט אויפגעהערט איר געוויין די סירענע.
שבת-הימלען זיך בייגן צו מיין לאַנד וואָס רוט,
ווי די באַבע איבער צאינה-וראינה.
ווייל זיבן טעג זיי, זיבן טעג פון דער וואַך,
און זיבן רערן האָט די מנורה.
ווער ס'האָט אָנגעצונדן אַ מנורה אין האַרץ,
וועט צום ליכט אירן צוגיסן בוימל.
צי געדענקסטו ווען געזונגען אויף פרעמדער שוף
האָבן מיר, וואָס אַוועק אין זיין נאָמען,
"זוי גרויס וועט די פרייד זיין אין זייער שטוב
ווען קיין ארץ-ישראל וועלן יידן קומען".

זיין פאַלקסטימלעך-האַרציק ליד "און דאָך נישט פשוט" דערמאָנט אין
דער שטימונג און לעגענדאַרישקייט פון מאַני לייבס "דער פרעמדער". די
פערזן זיינען אין דיין-ווייכן מוזיקאַלישן קלאַנג, ווי ער זאָל פאַר דער וועלט
זיצן און אויסשפינען אַ מעשהלע פון פאַרציטנס. עפעס, ווי ער וואַלט
געפירט געוואָרן פון די טריט פון י.ל. פרץ און פאַרנומען דעם וואונדער
פון זיינע מעשיות וואָס זיינען אַזוי אויסטערליש און דאָך אַזוי האַרציק
נאַענט. איינער שרייבט אויף עברית און איינער אויף יידיש, אויב אָבער זיי
האָבן עפעס מיטגענומען פון יענער גלויביקער טרוימערישקייט פון יידישע
דורות, וועלן זייערע שאַפונגען זיין אין גייסט, און געמיט פון יידישן לעבן;

און אויב נישט, זיינען עס סתם צונויפגעקלעפטע ווערטער אין גרויסע אָדער קליינע שורהלעך. דאָס האַרץ פון פּאָלק רעדט נישט דורך זיי און דעריבער רירט עס נישט אָן דאָס פּילנדיקע האַרץ פון פּאָלק. אין אַט דעם ליד זיינעם, נוסח-יידישע ליטעראַטור, איז פאַרוועבט ליכטיקע לעגענדאַרישקייט אין פּשטות, איז אויסגעטרוימט די אייביקע וואַרהאַפטיקייט פון אַ געשען ווייט, אַמאָל, טאַקע אין קריוקאָוו, אָבער אַלע האָבן געזען דעם אַלטן, דעם פּרעמדן, אָבער וואָס און ווער איז ער?

שפּיל מיר קלעזמער אויף אַ ניגון,

אַ ניגון טראַג אַנטקעגן,

פון אַ דערפּל אין אוקראַינע

אין פּאַלטאַווער געגנט.

פון אַ דערפּל אַ פאַרוואַגלטס,

בלעטער-פּאַל די הייזער.

שפּיל דאָס ליד וואָס ס'טוט דאָרט קלאַגן

פאַרן אייזיק — זיידע גרייזער.

זיידע זינגט וועגן אַ גייער

פון פאַר יאָרן לאַנגע,

וואָס אָן איינגעבויגענער אין צווייען

דאָרט פאַרביי געגאַנגען.

ווייס מען ניט פון וואַנען קומט ער

און וואוהין זיין שמייען.

שטייט מען און מען קוקט פאַרוואונדערט:

אליהו? קין?

זיינען אָבער אַלע מאַדנע...

אַ פּרעמדער ער און גרייזער...

פון זיין לעבעדיקער טאַרבע

פּאַלט אַ בינטל הייזער.

טוט אַזוי אַ דערפּל ווערן:

קריוקאָוו איז זיין נאָמען.

אַ צייכן, דוכט זיך, אויפן שטערן

פון אַלע זיינע בנינים:

צייכן פון שטיינען, צי פון קלאַג.

און ווייסט איר ראַיה?

איינער פון זיי האָט זיי דעריאַגט:

תּשבי — אָדער קין.

אין אַ צוועלף שורהדיק ליד גיט זיך אים איין איבערצוגעבן דאָס געפּיל פון דעם "גוטן גוי מיכאַילאַ", וואָס זינגט אַ לידל פון שעווששענקאַ אַ ליד וועגן בלוט, עס איז אָבער דאָס בלוט, וואָס וויינט פון וועגן דעם אַרעמאָן און זיין נויט, און דאָס בלוט פאַרגאַסן נעכטן, היינט און וועט זיך גיסן אויך מאַרגן און אין יאָרן שפּעטער, איז פון די אויפגעצאַרנטע, פאַרביטערטע מיכאַילאַס, ווייל זייער גאַנץ לעבן עסן זיי נעבעך דאָס בינדע שטיקל ברויט. עס איז דער אויפשטאַנד, עס איז דער אָפקלאַנג פון

אויפשטאַנד, וואָס האָט שוין אַלץ באַשיידט. וואָס האָט דער בונט טאַקע באַשידן? עס איז אַ רמז בלויז, אַז דער טאַטע קוקט נאָך אַלץ אין "תניא", מסתמא וויל ער אויך אָט דעם סוד באַשיידן. סימבאָל? געוויס. אָבער אַ רעאַלע שילדערונג פֿון צייטן פֿאַרלאַפענע:

ס'איז אַ גוטער גוי מיכאַילאַ,
און זיין קול פֿאַרבענקט איז,
ווען ער זינגט מיר אָונט-אָונט
אַ לידל פֿון שעווטשענקאַ.
און ביינאַכט הער איך דער מאַמען
צו דעם טאַטן ריידן:
אין פֿאַדאָליע... וועגן בונט שוין
מ'האַט געטאַן באַשיידן.
גוי מיכאַילאַ וועגן בלוט זינגט
וועגן לחמא עניא.
אָונט-אָונט, פֿונקט ווי פֿריער, גראַבט
טאַטע זיך אין תניא....

אַ דיכטער, ווי יעדער מענטש, איז אונטערווארפֿן זיינע שטימונגען מיט וולעכע, ער איז אין שטענדיקן געפעכט. איך מיין, דאָס געפֿיניקט ווערן אין מאַמענט פֿון נישט קענען געפֿינען די אָפענע טיר צו זיך אַליין, פֿון נישט וויסן. אויף וועלכן וועג זיך צו קערן... דער דיכטער זוכט דעמאָלט אַנשפּאַר אין די אייגענע פיבערדיקע ווערטער, בכדי זיך אַליין צו דערקענען און געפֿינען אין גלי פֿון אומרו, דעם זיכערן גאַנג.

אברהם שלאָנסקי טראַגט אַ טיפֿן האָס צו אַלע שלעכטס-טוער, וואָס זיינען אין זייער רוב די זאַטע, די וואָס ליגנערן און כאַפֿן פֿאַר זיך שטענדיק דעם בעסטן און פעסטן ביסן. ער ווערט פול מיט צאַרן, און אָט די כנופיה פֿאַרגלייכט ער צו עלי הכהנס צוויי בנים, חפני און פנחס, וואָס וועגן זיי ווערט דערציילט אין "שופטים" (שמואל): "אַז ווער נאָר עס האָט געשלאַכט אַ שלאַכטאָפּפער צו גאַט, אַזוי פלעגט קומען דעם כהנס יונג, ווי מען האָט געקאַכט דאָס פלייש מיטן דרייצאַניקן גאַפל אין האַנט, און ער פלעגט אַריינשטעקן אין בעקן אָדער אין פאַן, אָדער אין קעסל אָדער אין טאַפּ; וואָס דער גאַפל האָט אַרויפגעבראַכט, האָט דער כהן צוגענומען. און זיי פלעגן ליגן מיט די ווייבער, וואָס פלעגן זיך זאַמלען ביים אַריינגאַנג פֿון אוהל מועד" (תרגום יהוָש). אָט דאָס זיינען געווען די אַנגעפרעסענע אויסגעלאַסענע זין פֿון עלי הכהן.

אברהם שלאָנסקי טרעט אַרויס אין גרימצאַרן קעגן אָט די לייט — די "חפני-און-פנחס פֿון אונדזער היינטיקער ווירקלעכקייט. און מיט דער מעכטיקייט פֿון זיין וואָרט שלאַגט ער די זאַטע חברותא אין זיין ליד "ברייט מיט זיין זאַלץ". אַ סאַציאַל ליד, וואָס ברויזט מיט פראָטעסט:

אַלע טעג דייענע — אָנהויב, פֿון פֿאַרנט.
זיי טומלען אַרויס און אַריין.

נאך קיין מאָל אַזוי נמאס געוואָרן
די חברותא די פון זאָטע ווי היינט.
נאָך קיין מאָל מיט שכרות פון כוסות
געפראווט דרך פאַרמאָניען אַזוי.
אין זאָלץ איינגעטונקען דיין ברויט האָט,
געווען ליבער דיר פון זייער ברויט.
און ווען ליגערישע עדה געקאָכט האָט
אין קעסלען די שטיקער פלייש —
דעם פאַרשאַלטענעם כהנישן גאַפּל
ניט אַריינשטעקן האָסטו זיך געפלייסט.
ניט שאַנדגעלט, ניט וואוילטאָג פאַרכאַפט דרך.
אויף סטעזשקע צווישן יאָ און ניט,
האַסטו קיין מאָל זיך ניט געחברט
מיט עלי הכהנס זין.
ווייל דיין אויג צום אָפענעם הימל
ער איז גרויזאַס,
אַנטוישנדיק,
מילד.
דיין פנים — אין ווינט איינגעטוליעט.
שטויב פון וועגן און ווינט.
האַסט ניט אויסגעגלייכט אומוועג,
פאַרפלאַנטערט דעם וועג צו
דיין ציל, וואָס פלעגסט גיין,
אויך ווען גיין צוזאַמען געוואַלט האָסט
ביסט געגאַנגען צוזאַמען — אַליין.
ווען פאַרנאַרער אויף לינקס וועט גיין —
רעכטס גיין.
ווען אויף רעכטס — אויף לינקער זייט
טרעט.
דאָ האָט דלילה באַהאַלטן איר מעסער
אונטער איר צוקאַפּנס פון בעט.

אברהם שלאָנסקי איז דער דיכטער פון נייעם, אויסגעשאַרפטן וואָרט.
זיינע וואָרט-שילדערונגען זיינען ברענענדיקע פאַרבן פון אַ מאַלער-
שילדערער. ער האָט גאַרנישט פאַרבאָרגן אין זיך. ער האָט אַרויסגעגראָבן
רעם צער, דעם פיין, און אויך די פרייד פון בטחון פון איינעם, וואָס איז
געווען פון די גואלים פון דער ישראל-ערד. ער איז דער נאָוואַטאַר, און
גלייכצייטיק דער ליכטיקסטער המשך פון ביאָליקן. ער איז געלאָפּן קיין
ארץ-ישראל פון די שרעקן פון פעטלירעס און מאַכנאַס
פאַגראַמטשטיקעס. ער האָט פון אוקראַינע מיטגעפירט די טראַדיציע פון
טאַטע-מאַמעס היים, שטיקער שטייגער פון יידישן נעכטן, און דאָס אַלצדינג
צונויפגעגאַסן אין אַ ניי געזאַנג צו אַלע בויער פון ארץ-ישראל.

ער איז נישט דער יחיד-זינגער, נאָר דורך אים זינגט אַרויס אין צער און

אין פרייד, דאָס געזאַנג פון זיין חלוצים-דור – פון דעם פּאָלק פון בויער. אָט דאָס געשטאַלט פון יענער תקופה, האָט ער געלאָזט לנצח – אַן אייביקע הויך-דיכטערישע ירושה פאַר אַלע יידן סיי אין ישראל, סיי אין חוץ לאַרץ. אין דער אייגנאַרט פון זיין ליד איז טיף-איינגעקריצט די אייגנאַרט פון אונדזער פּאָלק. עס איז רירנדיק זיין געבעט צו גאָט מיט וועלכן ער האָט זיך שטענדיק געראַנגלט, אַז ער זאָל אים לאָזן נאָך אַרומגיין אויף דער ערד, ווייל ער איז נאָך פול מיט די גאַלדענע קערנער פון ווערטער, מיט וועלכע ער קען נאָך פאַרזייען דאָס פעלד פון זיין ליד. ער שרעקט זיך נישט פאַרן סוף. אין זיין האַרציקן תפילהדיקן ליד פאַרנעמען מיר דאָס ממעמקים-געבעט:

און לאָז מיר גיין נאָך אַלץ ווי אַ פאַרזייער
איבער די פעלדער די צעאָקערטע פון וועסנע.
דיין קאָסע נייגט זיך שוין צו דער גערעטעניש
פון שניט-צייט.
און פול מיט וועלט דיינער – דער שפייכלער.
נאָר לאָז מיר גיין נאָך אַלץ,
ווייל פולע זשמעניעס אין מיין קויש נאָך,
און גרודעס פיל צעעפענען די מיילער.
גאָט, לאָז גיין מיר אַלץ!

אַבער גאָט, אָט דער רחמימדיקער – דערבאַרעמט זיך קיין מאָל נישט, און פאַרנעמט נישט דאָס געבעט, אפילו פון די פּאָעטן – די באַוואונדערער און באַזינגער פון זיין וועלט.

אין אברהם שלאָנסקיס אומגעריכט און פלוצלינגדיקן טויט איז פאַרהוילן דער ציטער און דער צער פון פרצט מעשהלע "מקובלים": "אין הימל האָט אַ זינגערל אויסגעפעלט". סיידן אַזוי. וואַרים אברהם שלאָנסקי וויפיל ער האָט געגעבן מיט דער ברכה פון זיין טאַלאַנט, האָט ער נאָך אַ סך "פולע זשמעניעס געהאַט אין זיין קויש".

הגם איך האָב זיך באַמיט צו אויפשטעלן דאָס דיכטערישע געשטאַלט פון אברהם שלאָנסקי, ווייס איך אָבער, אַז איך האָב אים אַריינגענומען בלויז אין איין ראָם. עס נויטיקט זיך באמת אַ גרויסע אַרבעט אַרומצונעמען אלע זיינע שאַפונגען, זיין עסויאיסטיק, זיין פּאָלעמיק און זיין צוגאַנג צו דיכ-טונג בכלל, וואָס דורך אים ברענגט ער אַרויס די שליחות פון אַ דיכטער און זיין ציל. איך וויל האַפן, אַז אין ישראל וועט אינגיכן אַרויסגעגעבן ווערן אַ פאַרטיפט-אַפשאַצנדיק ווערק פון אַ קריטיקער, אין וועלכן ער וועט אַרויסהויבן אַלע זיינע דערגרייכונגען, אויך ווי אַ דראַמען-שרייבער, אויסגעצייכנטער איבערזעצער, און קעמפער קעגן אומרעכט און זיין שטיין שטענדיק אויף דער וואַך צו פאַרטרייבן די פינצטערע, דראַענדיקע וואַלקנס פון מלחמה.

אַ גרויסן דיכטער, אַ גרויסע שעפּערישע פּער-זענלעכקייט, האָבן מיר יידן פאַרלאָרן אין אברהם שלאָנסקי. יהיה זכרו ברוך! זאָל זיין אַנדענק זיין

געבענטשט אויף אייביק!

נ.ב.

איך וויל באַמערקן, אַז אַלע לידער ציטירט פון א. שלאַנסקיין זיינען איבערגעזעצט פון דעם דיכטער משה יונגמאַן. אָבער מיט פיל פון זיינע איבערזעצונגען בין איך נישט צופרידן. אים איז נישט געראָטן אַרויסצוברענגען די בויגעוודיקייט און גאַנץ אָפט די וויכטיג פון שלאַנסקיס ליד געגליט מיט פיל נייע, דורך אים, געשאַפענע ווערטער. דאָס צו דערגרייכן דאַרף מען זיין אַ מייסטער איבערזעצער. מיר געפעלן בעסער די געציילטע לידער איבערגעזעצט פון מרדכי יאַפע ע"ה און פון אונדזער בער גרין אים צו לאַנגע יאָר.

פון שלום שטערן

דער ליריש-עפישער דיכטער י.י. שוואַרץ

י.י. שוואַרץ האָט דערגרייכט אַ טיפן עלטער, אָבער קיין שיבה טובה האָט ער נישט געהאַט. פריער איז אים אָפּגעשטאַרבן די פרוי, דערנאָך דאָס אומגליק מיט זיין טאָכטער און איידעם. אַזוי אַרום אויף די עלטערע יאָר איז ער געבליבן אין עלנט, אַליין אין זיין טרויער.

דער פּיין פון איינזאַם-זיין האָט דורכגעטרערט זיינע איינגעהאַלטענע ווערטער.

אין תוך גענומען, האָט מען עפעס נישט-בכיוונדיק אָפּגערוקט י.י. שוואַרצן פון אָפּענעם טומל-יאַריד פון פרסום. מען האָט אים אפילו מהנה געווען מיט פּריזן, אָבער דאָס ליכט פון רעקלאַמע איז פאַרט נישט געפאַלן אויף אים.

ווי איך האָב געקענט י.י. שוואַרצן איז ער בטבע געווען אַ צוריקגעהאַלטענער. ער האָט זיך אַליין אָפּגערוקט פון דעם ליטעראַרישן טומל. אין זין פון יידיש וויסן איז ער געווען משכמו ומעלה, איבער אַלע "יונגע" ער איז פיל שרייבער איבערגעשטיגן אין קענטשאַפט פון תורה (תורה ממש) און לשון קודש (עברית ממש). ער האָט דאָך נישט בלויז אויסגעצייכנט איבערגעזעצט די פּאָעזיע פון שלמה איבן גבירול, משה איבן עזרא, יהודה הלוי — ער האָט אַליין מייסטערהאַפט איבערגעדיכט אויף העברייאיש זיין קרוין-ווערק "קענטאַקי".

ער איז געווען אַריינגעלעבט אין שטייגער פון יידישן עבר, און אָנגעזאַפט מיט דער לערנונג, וואָס אָט די יידישע סביבה האָט צוגעשטעלט דעם יידישן קינד פון חדר ביו גמרא אין די בתי מדרשים אָדער ישיבות. זיינע קוואַלן זיינען געווען יידיש וויסן און יידישע טראַדיציע. מיך האָט טאַקע געוואונדערט, וואָס ער האָט זיך נישט פאַרנומען אויפן וועג פון ווערן אַ העברייאישער פּאָעט, ווי עס איז געווען זיין ברודער א.ש. שוואַרץ. ווייזט אויס, אַז אים האָט געצויגן צו יידיש, ווייל יידיש איז געווען דער וואונדער פון זיין פּאָעטיש וואָרט. אין יידיש האָט זיך אַנטפלעקט זיין גרויסער ריכטערישער טאַלאַנט. אין יידיש האָט ער אונדז צוגעטראָגן איינס פון די וואַגיקסטע און ווערטיקסטע ווערק, אַ ליטעראַריש פאַרמעג פון גרויסן באַטייט — דאָס עפיש-לירישע ווערק "קענטאַקי".

וועגן "קענטאָקי" און אַנדערע לידער זיינע איז מיר אויסגעקומען צו רעדן מיט י.י. שוואַרצן, בעת זיינע באַזוכן אין מאַנטרעאַל. — ווי אזוי זענט איר געקומען צו שרייבן די פּאָעמע "קענטאָקי"? — האָב איך אים געפרעגט. זיין ענטפּער איז געווען אַ גאָר אַפּנהאַרציקער און באַשיידענער: "איך האָב דערפּילט, אַז וויפּל גוטע, און אפּילו הויך-פּאָעטישע, איינצלנע לידער איך זאָל פאַר זיך נישט אַנזאַמלען, קען מען פאַרט נישט אַנווייזן און זאָגן: אַט דאָס איז י.י. שוואַרץ, און אַט דאָס איז זיין פּאָעטיש-וואַגיקער צושטייער. האָב איך באַשטימט, אַז איך דאַרף זיך באַמיען האָבן איין ווערק, וואָס אויב עס וועט קונה-שם-זיין, וועלן שוין אַלע לידער מיינע קריגן אַ תּיקון. זיי וועלן אַנערקענט ווערן ווי וויכטיקע שאַפּונגען פאַר זיך. וואַרעם, מיר האָט זיך געדאַכט, אַז אין איינצלנעם לירישן ליד זיינען מיינע חברים די יונגע פּאָעטיש-שטאַרקער פּון מיר..."

אַבער ווי אזוי איז ער געקומען צו דער טעמע פּון "קענטאָקי"? ווי אזוי ער — אַ יונגער אימיגראַנט פּון דער ליטע, ער — מיט אַזאַ דורותדיקער טראַדיציע פּון יידישער קולטור-ירושא, זאָל זיך אזוי פרי פאַרוואַרצלען אין אַמעריקע, און שילדערן אַ שטיק פּון יידישער אַנדערשקייט פּון דאָהי, אַט דעם סוד בין איך פּון אים נישט דערגאַנגען, ער האָט מיר יאָ אייניקע מאָל דערציילט פּון דער גרויסער פּרייד, פּון דער ליכטיקער איבערלעבונג וואָס ער האָט געהאַט, ווען זיין "קענטאָקי" איז דערשינען:

אין איינעם אַן אויפּדערנאַכט האָב איך זיך אַפּגערעדט צו טרעפּן מיט יוסף ראָלניקן. זיינע לידער זיינען ביי מיר געווען די סאַמע לויטערסטע תּפּילות פּון ריינעם האַרצן. ראָלניק, בטבע אַ שווייגער, האָט גראַד אין אַט דעם אויפּדערנאַכט גענומען רעדן. יוסף ראָלניק, דער שתקן, האָט גערעדט מיט אַזאַ פּרייד און ליבשאַפט וועגן "קענטאָקי", אַז איך האָב דערפּילט אין זיך דערהויבנקייט, אַזש צו וויינען פּון שמחה.

— י.י. שוואַרץ, ווייסט איר דען, וואָס פאַר אַ גרויס ווערק איר האָט געשאַפּן? איר האָט דאָך די יידישע דיכטונג אַנגעטאַן אַ קרוין אויפּן קאַפּ! מיר זעען דאָך שוין גאָר אויס אַנדערש, יידיש — אַמעריקאַניש-אַנדערש מיט אייער "קענטאָקי. אַזאַ ליכטיקער טרויער אין אייערע שילדערונגען! — בזה הלשון האָט צו מיר גערעדט ראָלניק. אזוי זיינען מיר געאַנגען אַהין-און-צוריק ביז עס האָט גענומען בלויזן אויף טאַג, טאַקע אַזש ביז דמדומי חמה (דאָס רויטלעך זיך פּון דער זון). שפּעטער האָט די יידישע קריטיק מיר חלילה נישט געזשאַלעוועט קיין לויב, הגם פּון צייט-צו-צייט, איז אַרויסגעשפרונגען אַ חסרונות-זוכער, געוואַלט דווקא אַראַפּדינגען פּון דער דיכטערישער ווערט פּון "קענטאָקי". עס האָט מיך נישט געאַרט. איך האָב זיך נישט געלאָזט אַנשיכורן מיט די שבחים. מיין שכר איז געווען די דערהויבנדיקע פּרייד, וואָס יוסף ראָלניק האָט מיר אַריינגעגעבן אַט יענעם אויפּדערנאַכט. אַט די חברישע אויפּריכטיקע אַנערקענונג איז געווען מיין

ליכטיקסטע איבערלעבונג. איך בין געווען אזוי גערירט, אז זי שטארקט מין נאך ער היים. יונגע יאָרן? מער. די פרייד פון יונגן שאַפן, דער וואונדער פון דער האַרציקער וואַרעמער חברשאַפט פון אַ פּאָעט צו אַ ברודער-פּאָעט, וואָס איז אזוי זעלטן ביי אונדז.

בעת איטלעכן באַזוך זיינעם אין מאַנטרעאַל, פלעגט די יידישע פּאָלקס-ביבליאָטעק איינאַרדענען פאַר אים אַן אַוונט. געוויינלעך, פלעגט זיין יעדעס מאָל קומען, זיין פאַרבונדן מיט דעם פאַרשפּרייטן פון זיינס אַ בוך. זיין לעצטער באַזוך איז, דאַכט מיר, געווען, ווען ער האָט אַרויסגעגעבן די איבערזעצונג פון די גרויסע פּאָעטן, פון דער גאַלדענער עפּאָכע אין שפּאַניע, אונטערן נאָעמען "אונדזער ליד אין שפּאַניע".

נו, צום אַוונט איז געקומען אַ קליינער, אַבער אַ געקליבענער, עולם. י. שוואַרץ איז געווען הויך געשעצט פון אַ צאָל פּאָעטן. און פון בעסערן ליענער — דעם ליענער פון דער העכערער מדרגה.

קיין רעקלאַמירטע פירמע איז י.י. שוואַרץ נישט געווען. ער איז געווען צו איידל און צו באַשיידן, אַז ער — דער אמתער נחבא אל הכלים — זאָל הנאה האָבן פון אַ שבחים-טומל אַרום אים.

ער האָט געוואוסט אַז גרויסע עולמס ציען געוויינלעך לייוויק, אַפּאַטאַשו, ד"ר חיים זשיטלאָווסקי, פּרץ הירשביין, חיים גרינבערג. אַבער דאָס האָט אים נישט געקימערט. ער האָט יעדן שרייבער פאַרגונען דעם חלק כבוד, פאַרדינטן און אפילו נישט-פאַרדינטן. ווי דער שטייגער האָט י.י. סיגאַל געלייענט אַן עסיי וועגן שוואַרצן און זיך געפלייסט אַרויסצוברענגען וואָס מער שבחים.

דערנאָך האָט י.י. שוואַרץ געזאָגט אַ פאַר ווערטער און געלייענט אייניקע קאָפיטלען פון "קענטאַקי". פאַמעלעך און באַטאַנענדיק האָט ער געלייענט:

איז געקומען דער ייד פון דער ווייט אין דער פרעמד,
מיט וואונדיקע פיס, מיטן האַרצן וואָס קלעמט,
מיטן פאַק אויפן פלייצע, מיטן שטעקן אין האַנט,
אין דעם נייעם און פרייען און ריזיקן לאַנד.

דער פיין פון יעדן יידישן אימיגראַנט, וואָס האָט אַרויסגעוואָגלט פון זיין היימטשטעטל, האָט גערעדט אין אַט די שטילע און האַרציק-פשוטע פּערזן.

אַט דער ייד, וואָס שלעפט זיך אין פרעמדע מרחקים מיטן שווערן פעדלער-פאַק — אַט דער איינגעמידטער און דורכגעווייטיקטער דזשאָשואַ (מסתמא אין דער היים שיע אַדער יהושע) נאָכן איבערשלאָפן אין דער שטאַל, וואו אַ פאַרמער, האָט אים אַריינגעלאָזט אויף נאַכטלעגער, כאַפּט זיך אויף מיטן שפּראַך פון באַגינען און איז מתפלל צו גאָט גאָר אויפן היימישן שטייגער, ווי די פרומע ווייבער פון דער תחינה אַרויס.

איז געווען אזא פשוטער ייד, וואָס האָט אַליין פאַרפּאַסט זיינע געבעטן אויף פּראָסטן און האַרציקן עבר־טייטש? איז טאַקע אין דער היימישער יידישער סביבה געווען אזא שיע־דושאַשוואַ? דאָס האָב איך זיך נישט געפרעגט. יאָ צי נישט געווען אזא ייד, וואָס אין דער נויט זאָל אים האָבן בייגעשטאַנען די אייגן־פּוֹן־טיפּן־האַרץ־פּליסנדיקע תּפּילה צו גאָט? אין יענעם מאָמענט איז מיר נישט אָנגעגאַנגען דאָס געשטאַלט פּוֹן דושאַשוואַ. די שטימונג אין די ווערטער האָט דורכגענומען. י. י. שוואַרצס קול האָט געהייזעריקט, אָבער אין זיין פּאַמעלעכדיקן און רואיקן לייענען האָט פּאַרט געציטערט דער אומעטיקער אומרו פּוֹן איבערגעלעבטן, און דער עולם האָט פּאַרנומען דעם עלנט און די בענקשאַפט פּוֹן אַ ייד — אַ וואַנדערער, וואָס בעט אויף אַ מקום מנוחה:

איז ער געלעגן שטיל אין היי:
 באַלויכטן גרינלעך־בלוי אין מאַרגנליכט,
 האָט ער צעעפּנט ווייט און ברייט די אויגן —
 דאָס האַרץ האָט הויך אין אויפּרעגונג געקלאַפּט,
 און פּונעם האַרץ האָט אים געזונגען
 אַ תּפּילה צו זיין האַר אַזוי:
 "גאָט פּוֹן אברהם,
 פּוֹן יצחק און פּוֹן יעקב, וואָס דו האָסט דיין קנעכט
 געפירט אַהער, און וועסט מיך, ווייטער פירן —
 מסתּמא איז דיין רצון און דיין וואונטש,
 מיך אין דער ווילדערניש פאַרזייען.
 באַקאַנט מאַכן דיין נאָמען צווישן פעלקער,
 זאָלסט דיין פנים ניט פאַרשטעלן פּוֹן דיין קנעכט,
 מיך פירן דורך געפאַר און לייד אין פינצטערניש
 אַזוי ווי דו האָסט לאָנג צורק געפירט
 דורך גאַנצע פּערציק יאָר דיין פּאַלק דיין
 אויסדערוויילטס
 צו דעם געווינטשטן און פאַרשפּראַכן לאַנד. אָמן"

עס איז געווען אַזוי שטיל, אַז מען האָט זיך ממש געהיט רירן פּוֹן אָרט. י. י. שוואַרץ איז געשטאַנען און געלייענט. די זילבערנע האַר אויף זיין קאָפּ האָבן געבלענדט אַקעגן דער העלער שייך פּוֹן עלעקטרישן לאַמפּ. לייענט ער טאַקע פּוֹן זיין ספּר "קענטאַקיי". אַדער גאַר שטייגער־שילדערונגען, מעשה־אַרטיק באַשריבן אין תּנ"ך? עפּעס אזא טרערנדיקער טרויער. און גלייכצייטיק די שלווח, און די ליכטיקע טרייסט פּוֹן הומשדיקע רייד. איז דאָס טאַקע דער באַצערטער דושאַשוואַ, וואָס בעט ביי זיינע נישט־יידישע גוט האַרציקע שכלים אַ קבר צו באַגראָבן זיין יונג־פאַרשטאַרבן קינד, אַדער גאַר אברהם אבינו, וואָס אין לאַנד כּנען בעט ביי די בני חת, אַז זיי זאָלן אים געבן אַ קבר צו באַגראָבן שרהן. עס איז געווען ווי יענער ווייטער אַמאָל פּוֹן די חומש־יאָרן, איז ווידער געוואָרן פּיינלעכע וואַר פּאַרן ייד אין קענטאַקער פּרעמד, וואו ער איז געקומען ווערן אַ תּושב:

מיין טויטער ליגט פאַר אייך, איך זוך אַ פּלאַץ
 מיין עופּעלע מיין קליינס מיט ערד באַשיטן,
 איך בין אַ פּרעמדער דאָ צווישן אייך,
 זאָל גאָט אייך העלפּן, ווי איר האָט ביז היינט
 מיר בייגעשטאַנען אין מיין טאָג פון נויט –
 באַווייזט אויך צו מיין טויטן אייער גנאָד,
 באַוויליקט מיר אַ קבר פאַר מיין קינד“.
 און זיינע ווערטער האָבן אַנגעשלאָגן
 מיט ציטערדיקן קלאַנג אין אַלע הערצער,
 און איינער האָט אַ יונגע טרער אָפּגעווישט.

דאָס געשטאַלט פון דזשאָשאַ האָט זיך געבראַכן פאַר מיר און די
 טרערן האָבן זיך געפייכט אין מיינע אויגן. צו וועמען רעדט דאָ דזשאָשאַ צו
 עפרונען, ער זאָל אים פאַרקויפּן די מערת המכפּלה, אָדער צו זיינע פרומע
 און גוטהאַרציקע שכנים – די פאַרמער אין קענטאָקילאַנד?

נאָך יענעם אַוונט האָב איך פאַר זיך אַליין ווידער געלייענט
 "קענטאָקי". מיין איינדרוק איז געווען, און איז אויך היינט, אַז נישט אין
 איינצלנעם וואָרט, נישט אין באַזונדערן פּערז ליגט דער פּאָעטישער רייץ
 און די ווירקונג פון "קענטאָקי". מחמת, זיין וואָרט איז נישט צו שטאַרק
 צוגעקליבן, און זיין פּערז נישט פּעסט געשמידט. פאַראַן אַ סך פּראָזע-רייד
 אין "קענטאָקי", אַ צאָל פּערזן זיינען נישט צו שטאַרק געבונדן.

עס איבערראַשט די קאַנסטרוקציע פון ווערק. אין פאַרמעסט ליגט
 אויך די פּאָעטישע דערגרייכונג. פאַר די אויגן שפּרייט זיך אויס אַ נייער
 שטח, אַ באַדן וואָס פאַר אים האָט אים קיינער נישט באַטראַטן. אייזיק
 ראַבאָי האָט דאָס געטאַן אין זיין לירישער פּראָזע, אין זיינע ווערק "הער
 גאַלדענבאַרג", "דער פּאַס פון ים", "דער יידישער קאַובאָי" וכדומה י.י.
 שוואַרץ האָט אונדז אַריינגעפירט אין אַ נייער אומבאַקאַנטער סביבה. ער
 האָט מיט טיפּן געפיל געמאַלן די נאַטור פון קענטאָקי. ער איז געווען דער
 פייסאַזשיסט מיטן פּאָעטישן וואָרט. לייענט מען זיינע נאַטור-שילדערונגען,
 באַוואונדערט מען די שיינקייט פון דעם אַרום, און גלייכצייטיק דאָס העלע
 ליכט, מיט וועלכן זיינע ווערטער באַלויכטן די דרויסנדיקע וועלט.

דאָס געשטאַלט פון דעם נייע-געקומענעם ייד אין קענטאָקי, האָט
 ווי אַרויסגעשפּאַנט פון די בלעטער פון חומש, נישט אַזוי די ווערטער, ווי דער
 צער הינטער די ווערטער. די שטימונג האָט אַרומגענומען. געוואָרן אַ
 געשטאַלט אַזוי איצטיק און אַזוי פאַרצייטיק.

ווי י. י. שוואַרץ שטייען מיר אויך און גאַפּן אין דער שלווה פון
 פּרימאַרגן:

און ס'האָט אַ שפּרץ געטאַן אין קילער שטאַל
 מיט רויטן ליכט פון אויפגייענדיקער ¹.

עס האָט אַ בליץ געטאָן אין פרעמין אויג
די נייע אומבאַקאַנטע. פרישע וועלט
מיט בלויע הימלען און געדיכטן גראָז,
מיט ווייטן וואַלד מיט גרינער בלעטער-קרין,
מיט נאַענטע פּרוכט-ביימער באַדעקט מיט טוי,
מיט ווייסע אָפּגעקאַלכטע ווענט פון הויז,
וואָס באַדט זיך ביז די פענצטער טיף אין גרינס.

פאַראַן אין "קענטאַקי" פיל שטעלן פון ליכטיקער מעלאָדישער
לירישקייט, פון דערהויבענער שטימונג, באַהויכט מיט דער
רעציילערישער תמימות פון חומש-מעשה, ווי פאַר דזשאָשאַ וואַלט
טאַקע קענטאַקי געווען דאָס "נייע לאַנד כּנען"...

יא, די גאַנצע וואָך וואָס י. י. שוואַרץ איז געווען פאַרנומען מיט
פאַרשפּרייטן זיינע ביכער, האָב איך געבלעטערט און געלייענט זיין
"קענטאַקי". אין איינעם אַן אויפדערנאַכט בין איך געגאַנגען אַהיים פון דער
שול. אַ ווייס ווינטערדיקער ווינט האָט געבלאַזן. אומגעריכט איז מיר
געקומען אַקעגן י. י. שוואַרץ מיט אַ פול רענצל ביכער אין האַנט. אַן
איינגעטוליעטער אין מאַנטל, האָט ער געשפּרייזט אין דעם פאַרשנייעטן,
פּראַסטיקן דרויסן.

איך בין געבליבן שטיין אַ דערשטוינטער, און אויך אַ דערפּרייטער,
וועט אפשר ער באַויליקן אַריינצוגיין אין אַ קאַפעטעריע, און מיר'ן
זיך אַביסל דורכשמועסן. י. י. שוואַרץ האָט אַנגענומען מיין אַנבאַט.

מיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט אין אַ באַזונדערן ווינקל. י. י. שוואַרץ איז
געווען נישט אויפגעלייגט. אומעטיקלעך געקוקט.

איך פרעג אים: וואוהין גייט איר אַצינד, אין אַזאַ קריירה? "איך האָב
אייניקע אַדרעסן צו וואוילע יידן. איך וויל די יידן זען און איינוועגס שוין זיי
אונטערטראַגן "אונדזער ליד פון שפּאַניע". "פאַרוואָסזשע גייט קיינער מיט
אייך נישט מיט?" נאָך אַ וויילע שווייגן גיט ער צו: "מען גייט יאָ מיט מיר
אַרום איבער די הייזער... נאָר איך קען נישט תמיד מטריח-זיין די חברים.
בפרט, אַז די מענטשן זיינען מיר באַקאַנט און איך טרעף, ברוך השם, אַליין
דעם וועג..." ער קוויקט זיך מיט דער וואַרעמער קאַווע און זיפצט אָפּ: "דאָס
איז די מערכה פון אַ פּאַעט, נישט נאָר ביי יידן, אויך ביי די אומות העולם.
נאָר די פּאַעטן ביי אַנדערע פעלקער האָבן אַ יוגנט און אַ פּאַלק, וואָס רעדט
און לעבט זיך אויס, אין דער שפּראַך, אין וועלכער דער פּאַעט שאַפט, איז זיי
גרינגער טראַגן דעם יאָך. אונדז, יידישע פּאַעטן, פאַרגרינגערט גאַרנישט.
איז דער עול שווערער און מען פּאַלט טיילמאַל אַריין אין טרויער."

י. י. שוואַרץ האָט זיך געאיילט. מיר האָבן זיך געזעגנט. איך בין אַהיים
געגאַנגען, דורכגענומען מיטן טרויער, וואָס י. י. שוואַרץ האָט אויף מיר
אַנגעווייעט.

פון זינט יענעם צופעליקן צונויפטרעף האָב איך שוין קיין מאל מער נישט באַגעגנט י. י. שוואַרצן. ער איז געקומען ספעציעל קיין מאַנטרעאַל צו אַ קבלת-פנים – אַוונט לכבוד א. סוצקעווערן. היות, עס איז געווען אַ צו גרויסער כבוד-יאָרד, האָב איך נישט געהאַט קיין געפיל צו גיין. אויף דעם טוט מיר היינט באַנג, ווייל דורך דעם, האָב איך דורכגעלאָזט די געלעגנהייט צו זען י. י. שוואַרצן. אָבער פאַרפאַלן! הנעשה אין להשיב – דאָס אַפגעטונענע קען מען שוין נישט צוריקבאַפן. עס איז מיר אָבער באַשערט געווען דורכצובריוולען זיך מיט י. י. שוואַרצן מיט אייניקע יאָר שפּעטער.

מיינער אַ חבר פון ניו-יאָרק – אַ נאָענטער פריינט פון י. י. שוואַרצן, האָט מיר געשריבן, אַז י. י. שוואַרץ האָט תרעומות, הלמאי איך האָב אים נישט געשיקט מיין "אין קאַנאַדע" און "דאָס ווייסע הויז".

איך האָב אים געשריבן, אַז "אין קאַנאַדע" האָב איך נישט קיין איבעריקע קאַפּיעס. איך וועל זיך באַמיען צו קריגן ביידע טיילן, און אויב מיר וועט זיך איינגעבן, וועל איך זיי אים צושיקן, אָבער דעם ראַמאַן אין פּערזן "דאָס ווייסע הויז" שיק אים איך אַרויס. דער אמת איז, איך בין גישט געווען זיכער צו י. י. שוואַרץ וועט האָבן אויף דער עלטער דאָס געמיט זיך אַריינצולעבן אין מיין "דאָס ווייסע הויז", דערצו נאָך, האָב איך געוואוסט, אַז ער איז זייער צוגעלייגט נאָכן אומקומען פון זיין טאַכטער און איידעם אין אַן אויטאָמאָביל-עקסידענט.

איך וואָלט אַוודאי נישט געהאַט קיין פאַריבל, ווען ער רופט זיך בכלל נישט אָפּ. איז טאַקע אַוועק אַ לענגערע צייט, און איך האָב פון אים נישט געהערט. איך האָב שוין כמעט פאַרגעסן, אַז איך דאַרף פון אים דערוואַרטן אַן ענטפּער. איז פון בראַנקס, ניו-יאָרק, מיט דער דאַטע יוני 14, 1968, אומגעריכט פאַר מיר אַנגעקומען אַ בריוול בזה הלשון:

"ליבער חבר שלום שטערן:

"אייער בוך 'דאָס ווייסע הויז' מיטן בריוו זיינען סוף כל סוף צו מיר דערגאַנגען. איך האָב מיך גענומען צו לייענען, זיך פאַרלייענט און הנאה געהאַט. פאַראַן דאָרט סצענעס, וואָס פאַרכאַפן דעם לייענער. תחזקנה ידיך!

"פאַר אייך און אייער משפּחה און פאַרן ברודער יעקב (געמיינט דעם דערציילער יעקב זיפּער – ש. ש.) האָב איך תמיד אַ וואַרעמקייט און אַ היימישקייט.

"אם ירצה-השם, אויב איר וועט קומען האַרבסטצייט קיין ניו – יאָרק – זוכט מיך אויף וועלן מיר אַביסל פאַרברענגען און טאַקע גוט זיך דורכשמועסן.

"מיט האַרציקע גרוסן צו אייער גאַנצער משפּחה אייער י. י. שוואַרץ.

”נ. ב.: כ'האָב אויבן געזאָגט: דאָס בוך איז סוף כל סוף צו מיר דערגאַנגען — ווייל אין זעלבן הויז וואוינט נאָך אַ ייד מיטן נאָמען שוואַרץ און דאָס בוך איז אָפגעלעגן ביי אים אַ פאָר טעג, איידער כ'האָב עס באַקומען. ד.ז.”

אין די עטלעכע שפּעטערדיקע בריוו זיינען אַריינגעקומען אינטערעסאַנטע אַרויסזאָגונגען פון י. י. שוואַרצן וועגן דיכטער און דיכטונג. ער האָט תּמיד געהאַט בלויז גוטע ווערטער וועגן דעם שאַפן פון זיינע פעך־חברים. אָנהייב ווינטער פון דעם יאָר איז מיר טאַקע אויסגעקומען צו זיין אין ניו־יאָרק. איך האָב אייניקע מאָל טעלעפּאָנירט צו י. י. שוואַרצן און אים נישט געטראָפן. מען האָט מיר איבערגעגעבן, אַז ער איז איינער אַליין. ער פילט דעם עלנט פון זיין־אַליין אויף דער עלטער. ער וויל זיך טוליען צו אייגענע, אָבער די אייגענע רוען שוין אויפן בית־הקברות־פעלד אונטער די מצב־שטיינער.

איך האָב געבעטן נאָענטע מענטשן, אים איבערגעגעבן, אַז איך בין אין ניו־יאָרק, און איך וויל אים זען. עמיצער האָט זיך פּאַרט פּאַרבונדן מיט י. י. שוואַרצן און זיך באַמיט איינצואַרדענען אַ צונויפקום אין אַ היימיש הויז, אָבער דאָס איז געווען כּמעט אין לעצטן מאָמענט, ווען איך האָב געדאַרפט צוריקפּאַרן קיין מאַנטרעאַל. אַזוי אַרום, האָב איך שוין נישט באַוויזן צו זען י. י. שוואַרצן, און צום לעצטן מאָל זיך אויסשמועסן מיט אים, איז מיר שוין נישט באַשערט געווען.

איז מיר געבליבן זיין בוך. שורשען די בלעטער און איך פּאַרנעם זיין טיפּע בענקשאַפּט, זיין באַוואונדער פּאַר דער רייכער שיינקייט פון דער אַמעריקאַנער לאַנדשאַפּט. עס איז ווי ער זאָל זיין אייגן געשטאַלט אַריינשטעלן אין דער ראַם פון דעם גרינעם, בלענדיקן אַרום. אין דער טיף פון געמיט ציטערן די געאיידלעטע און בילדלעכע פּערזן, וואָס טרייסטן אין דער בענקשאַפּט פון ליכטיקן אומעט:

איך האָב זיך אויף מיין שוועל פון יוגנט
אין מאלשטראָם פון ניו־יאָרק געפונען.
ביים גרויסן ברעג פון געלן האַדסאָן,
וואו ס'גיסן זיך צונויף די שטראַמען
פון גאָר דער גרויסער וועלט דער ברייטער
און כ'האָב זיך אויסגעלערנט ליבן
דעם גרויסן, אייביק ווילדן אומרו:
געווען אַ שפּריץ פון זיינע וואַלסן,
אַ בליץ צווישן זיינע בליצן.
ביז טייער איז ער מיר געוואָרן
מיט זיינע זיגער און באַזיגטע.
מיט זיינע אומגליקן און גליקן,
מיט זיינע רייכטימער און דלות,
מיט זיין פּאַרשטיקטן קרעכץ און יובל.

איך ליב זיין ראָזן האַרבסט אין פאַרקן פון קופער און פון בראַנז געגאַסן.
 פון קופער און פון בראַנז געגאַסן,
 מיט זיינע וואַרעם-בלויע הימלען.
 איך האָב ליב דעם ים-ברעג פון נירדזשירזי
 וואו אייביק שלאָגן אָן די וואַלן
 און גיסן זיך פון גרין אַריבער
 אין העל-בלוי און טונקל-בלויען
 באַזוימט מיט פערלדיקע שפיצן.
 און איצטער, ווען מיין קאַפּ נעמט גרויען,
 שטיי איך אויף די קענטאַקער פלאַכן
 מיט זייער ווייכן בלויען הימל
 און ברייטער, נישט געצוימטער ווייטקייט,
 מיט פרישע, ליכטיקע פרימאַרגנס.
 (פונעם אַרײַנפיר-ליד צו "קענטאַקי" "Blue Grass")

י.י. שוואַרצס פּאָעטישע בילדלעכקייט פאַרמאָגט אין זיך אַ
 דעטאַליזירטע באַשרייבערישקייט און די פילקלאַנגיקייט פון רעטשיטאַטיוו.
 ער כאַפט נישט אויף קיין איינציק בילד, ער האָט ליב אין זיין פאַרגאַפּטקייט
 צו ווייזן די נאַטור אין פּלאַם פון אירע פאַרבן. האָב איך טיילמאַל דעם
 איינדרוק, אַז ער ציט בכיוון אַריין בילד אין בילד, אַז דער לייענער זאָל זיך
 אויך אָפּשטעלן, און באַוואונדערן און דערפילן דאָס געמיט פון דעם אַרום,
 און באַוואונדערנדיק דערזען דאָס גאַנצע וואַרט-געמעל מיט אַלע
 מיניענדיקע פאַרבן.

דערביי נוצט ער די סאַמע געוויינלעכסטע ווערטער. די פּערזן זיינען
 פריי און אומגעצוימט. אַזאַ איז געווען זיין פאַרם און סטיל. אין אַזאַ ליריש-
 דערציילערישער דיכטונג האָט ער זיך געאיבט דאָס גאַנצע לעבן זיינס. מיט
 אַט דער פּשטות האָט ער דערגרייכט די באַרג-שפיצן אין דער יידישער
 אַמעריקאַנער פּאָעזיע.

י.י. שוואַרץ איז געשטאַרבן זאַט אין יאָרן — אָבער קיין שיבה טובה
 איז אים נישט באַשערט געוואָרן. איצט האָט דער טויט איבערגעריסן דאָס
 ליכטיקע געוועב פון זיין שעפּעריש לעבן. אָבער דאָס ליכט, וואָס שטראַלט
 אַרויס פון זיין "קענטאַקי" פון זיינע "יונגע יאָרן" פון זיינע אויסגעצייכנטע
 איבערזעצונגען — האָט דער טויט נישט געקענט פאַרלעשן, און וועט אין
 שפּעטערדיקע צייטן נישט פאַרשווינדן.

י.י. שוואַרץ איז געווען דער לעצטער פון די "יונגע", מיט אים איז
 אָפּגעשלאָסן געוואָרן דער הערלעכער פּעריאָד פון אונדזער גרויסן און יונגן
 פּרילינג אין דער יידישער דיכטונג אין אַמעריקע.

די גלויביקע טעג פון יענער זוניקער, זינגענדיקער צייט, וועלן אייביק זינגען אין דער יידישער ליטעראטור, און פון צווישן אָט דעם לויטער לירישן געזאַנג, וועלן מיר תמיד אין בענקשאפט־טריום פאַרנעמען דאָס אומעטיק־נאַגנדיקע און אויפגעלויטערטע געזאַנג פון "קענטאַקי". אונדזערע טריט וועלן טרעטן אין די גראָזן באַפערלט מיט ווייסן מאָרגן־טוי, ווייל אויך מיר אין שטוינען האָבן דערזען:

ליב איז די ערד אויף וועלכע איך טרעט —
פריש איז די ערד און פרוכטבאַר און פעט.
מיידלשע ערד, אַזוי נאַכגיביק און מילד,
קושט מיינע טריט מיט איר גראָז און קילט.

פון שלום שטערן

דאָס יאָמער-געוויין פון זוסמאַן סעגאַלאָוויטש

כ'האָב ליב דאָס פרעמדע לאַנד,
 דאָס לאַנד פון צאַרטע לידער —
 דאָ לעבט אַ גרויסער טרויער
 פון מײַנע גלות-ברידער...
 כ'האָב ליב דאָס פרעמדע לאַנד,
 דאָס לאַנד פון בונטע פאַרב...
 דאָ בין איך ניט געבוירן,
 דאָ וועל איך אפשר שטאַרבן!...

(מאָטאָ פון ז. סעגאַלאָוויטש צו זײַן פּאַעמען-בוך "אין קאַזמיערוש")

אין פאַרן-מלחמהדיקן פּוילן איז ז. סעגאַלאָוויטש געווען דער צום מערסן געלייענטער שרײַבער. מען האָט זיך געקוויקט מיט זײַנע נאָך-ליבע-בענקנדיקע ראָמאַנען און דערציילונגען. די יוגנט אין די יידישע שטעט און שטעטלעך האָט דורכגעלעבט דעם טרויער פון טרוים און פאַרליבטקייט אין זײַנע ליבע-באַשרײַבונגען אין די ראָמאַנס-פּאַעמען פון "אין קאַזמיערוש" (ײן האָבן דאָס שטעטל גערופן "קוזמיר"). "רייזעלע דעם שוחטס", "רעגינע", דעם ראָמאַנס אין פּערזן "סעמירקעס ליבע", זײַנען אומעטום געזונגען געוואָרן. פאַרליבטע בחורים און מיידלעך, פאַראומעטיקטע פון זייער אייגענער ניט-דערגרייכטער ליבע, האָבן טרוימעריש אַרויסגעציטערט אָט די גאַרנדיקע, מעלאָדישע סטראָפּן:

"שוואַרצע אויגן האָבן פּײַער —
 דיײַנע זײַנען שוואַרץ,
 האָסט געוואָרפן הייסע פּונקען
 אין מײַן מיידליש האַרץ".
 אַדער "ביסט אַוועק... נאָר נישט געפונען
 האָב איך מער מײַן רו;
 ס'קומען אַנדערע, נאָר קײנער
 ליבט מיך נישט, ווי דו".

ז. סעגאַלאָוויטש איז נישט געווען קיין פּאַעטזינגער. אין זײַנע פּערזן האָט געפּעלט דער ציטער פון מוזיקאַלישקייט. ער איז אויך נישט געווען קיין מאָלערישער פּאַעט. ער איז געווען נאַראַטיוו-באַשרײַבעריש אין זײַנע

שטילע, צאָרט-לירישע און טיילווייז סענטעמענטאַלע פּערזן. סענטימענטאַל, אָבער גלייכצייטיק געאיידלט, האַרציק-אָפּן, טרוימעריש, מיט בענקשאַפט נאָך פּרעמדע ווייטן. אין תּוך איז זײַן שטימונג דאָס אומעט- און ווייטיק-געמיט פּון אַ ייִדישן פּאָעט, וואָס ברענגט אים נאָענט צום האַרצן פּון דער יוגנט, וואָס איז אויך ווי ער, דורכגעליטן און דורכגעלייטערט אין דעם שווערן יאָך פּון דער טאָג-טעגלעכקייט. אָט די יוגנט איז פּאַרליבט און וויל געליבט ווערן און נאָענטהיימיש איז איר דער פּאָעט. אַנדערש איז סעגאַלאָוויטש געווען אין זײַנע ראַמאַנען ווי אין "אייביק-איינזאַם".

"דאָס אַנאַרכיסטישע מיידל, "אַנטאַשאַ" זײַן העכסטע קינסטלערישע דערגרייכונג איז געווען דער ראַמאַן "די ווילדע צילקע". אין דער בעלעטריסטיק איז ער געווען אַן אינטערעסאַנטער דערציילער, אַ פּייסאַזשיסט, האַרציק-ליריש. ער האָט מיט זײַן אינטימען אופן פּון דערציילן צוגעצויגן דאָס האַרץ פּון לייענער.

ז. סעגאַלאָוויטש האָט געהאַט גרויס הצלחה ביים לייענער-עולם. ער איז געווען פּאַרשט פּאַר אַ ראַמאַניסט וואָס טיילט זיך מיטן גורל פּון זײַנע לייענער. טאַקע דערפּאַר איז ער באַליבט געווען בײַ גרויסע פּאָלקס-שיכטן, אָבער קײן גרויס מזל בײַ דער קריטיק האָט ער נישט געהאַט.

דעם טעם פּון דעם געפּיין איך אין תּוכן און שרײַב-סטיל פּון זײַנע ווערק, ער איז געווען צו אָפּן, צו דירעקט, צו פּאַרשטענדלעך, אונדזערע קריטיקער פּון אַמאָל און הײַנט האָבן ליב סתּרי-תּורה. מע זאָל זיך קענען אַרײַנגריבלען און אויספּלפּולן דעם מיין פּון דעם מחבר. בײַ אונדז האָט ליטעראַטור אויך געדאַרפּט זײַן אַ האַרב שטיק-פּראַבלעמאַטיק... ז. סעגאַלאָוויטשעס ווייכקייט און וואַרעמקייט האָבן די כלומרשטע מפּונקים, קריטיק-שרײַבער נישט געקענט אויפּנעמען, בפרט, אַז ער נעמט אַזוי שטאַרק אויס בײַם פּאָלקס-מענטש. דער אמת איז: ז. סעגאַלאָוויטש האָט מער אויפּגעטאַן פּאַרן לייענער ווי פּיל שרײַבער, אויסגערימטע דורך די קריטיקער, וואָס האָבן געקנעלט תּורה, און נישט געלערנט דעם לייענער וואָס אַרויסצופּילן פּון אַ בוך. די איבערלעבונגען פּון די לייענער און שטיקער עכט, היימיש, ייִדיש לעבן, האָט ז. סעגאַלאָוויטש אין לירישער שטימונג פּאַרצייכנט, און טאַקע אויך פּאַרקאַרבט לדור דורות אין פּיל פּון זײַנע אינטערעסאַנטע און אָפּט-רירנדיקע שריפטן, אין פּאָעזיע און בעלעטריסטיק.

ז. סעגאַלאָוויטש האָט געגעבן שטייגער-שילדערונגען פּון דעם תּחום אין דער ייִדישער סביבה, און טיילווייז אויך דעם נישט-ייִדישן אַרום דעם לעבנס-פּיר פּון דער פּוילישער און ייִדיש-פּאַרפּוילישטער פּעריפּעריע. אָט די אַנדערשקייט האָט גערייצט דעם ייִדישן לייענער און אַרײַנגעבראַכט אַ נייע פּאַרב אין ברייטן בילד פּון דער רעאַליטעט אין דער ייִדישער ליטעראַטור.

אין דעם געראַנגל מיט דער שווערער נויט, אין די קליינע פריידן וועלכע האָבן אין געוויסע מאָמענטן אַרומגענומען דעם יידן פון פוילן, אין אָט דער ווירקלעכקייט, וואָלט ז. סעגאַלאָוויטש געוויס געווען אויסגעלעבט זיינע יאָרן אין דער שעפּערישקייט פון זײַן שטימונג פון שטילן אומעט. איז דאָס נישט געווען באַשערט. דאָס אומגליק פון דער מאָרד-מלחמה האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף פוילן. ז. סעגאַלאָוויטש איז געלאָפּן פון דער טויט-שריפה און דאָס פּייער, ווי אַ שטורעמדיקער טײַך, איז אים נאָכגעלאָפּן. זײַן אַנטרינונג פון היטלערס שווערד באַשרײַבט ער אין צוויי פּאָעטישע פּנקסים אין בוך "דאָרטן" (א בויס פון פוילן) — מגילת פליט), ניו יאָרק, 1946, און "איצטער", "צוקונפט" פּאָעמען, "ציקאַ", 1948. דעם שוידער פון דעם לויפּן צו אַנטרינען פון דעם פּאַרצוקנדיקן פּייער פון היטלערס מאָרד-חילות גרוילט אויף דאָס געביין.

אין אימה, אין צאָרן לעסטערט ער און שעלט, אַז פּאַרוויסטיקט זאָל ווערן אָט די וועלט פון מאָרד און צעשטערונג. דאָך געפּינט ער אַ זכות אויפּן מענטש, וואָס דאָס געפּיל פון דערבאַרעמונג האָט זיך נישט פּאַרלאָשן אין אים, אַפּילו אין דער דאָזיקער גרויזאַמקייט. פּליטים, ווי ער, ווילן אים העלפּן. רירנדיק איז די מילדקייט פון מענטשן, וועמעס גוטע טואונגען ער דערהויבט:

"צום גונסטן פון מענטש מוז מען זאָגן,
מען האָט נישט דערשטיקט דאָס געוויסן...
אין שרעקלעכן וועג נידערשלאָגן,
מען האָט זיך געטיילט מיטן ביסן.
געווען בין איך שוואַך און אַ קראַנקער,
האָט איינער געוואָלט זײַן מיין טרעגער...
איך האָב נאָך אַזויפּיל צו דאַנקען
פאַר וואָסער און ברויט, פאַר געלעגער."

די פּיס, אין שרעק, האָבן אים געטריבן פּאַרויס. געווען איז ער אין ראָוונע, אַרײַן קיין ווילנע, און פון דאָרט קיין קאָוונע. אין קאָוונע האָט די מלחמה נאָך נישט דערגרייכט. עס איז געווען נאָך פאַר היטלערס אַנפּאַל אויפּן ראַטנפּאַרבאַנד. די יידן פון אוקראַינע, פון וואָלין, פון ליטע און רוסלאַנד האָבן אַלעמאַל געשמט פאַר רחמנים בני-רחמנים. זיי האָבן זיך תמיד אויסגעצייכנט מיט העלפּן יידישע מלחמה-געליטענע (אַזוי איז עס אויך געווען אין דער ערשטער וועלט-מלחמה).

אָט די שיינע יידישע מידה פון העלפּן זייערע אַנטרווענע ברידער, איז די הערלעכע שײַן, וואָס האָט באַלויכטן דעם פּינען-וועג פון דורות-יידן. דעם האַרציקסטן לויב און די לויטערסטע בענטשונג שענקט ער די ליטווישע יידן, אין שיינע פשוט און טיף-איבערגעלעבטע פּערזן:

אין קאָוונע דאָס איז דיר נישט ראָוונע —
דאָ האָט מען מיט אונדז זיך פּאַרנומען.

מען איז מיט טרייקייט באַפּאַלן,
 געזאַרגט פאַר דעם קלענסטן צופּרידן...
 אויב גאַט וועט טיילן מעדאַלן,
 דאָס ערשטע — פאַר ליטווישע יידן.
 צי קאָן מען די מענטשן פאַרגעסן?
 די אַלע די טייערע נעמען.
 דאָ גייט נישט אין טרינקען, אין עסן,
 דאָ דאַנקט זיך פאַר האַרץ ביז פאַרקלעמען.
 די טירן געעפנט פאַר פליטים
 פון שוסטער ביז רייך, ביז נגידיש,
 גערעדט האָט מען האַרציק ביז גרייטקייט
 און טאַקע אין פשוטן יידיש."

ז. סעגלאָוויטש האָט, על-פי צופאַל, אויסגעמיטן אַרייַנצופאַלן אין די
 חיהשע נעגל פון די דייטשן. מיט אַ סאַוועטישער שיף פון אָדעס, גייט ער
 דורך די שרעקלעכסטע עינויים און שרעקן און קומט אָן אין חיפה-פּאַרט.
 אין דעטאַל באַשרייבט ער זיינע איבערלעבונגען און די מענטשן
 וועלכע ער באַגעגנט אויף דעם וואַנדערוועג פון שוידער.

אין ארץ-ישראל, אויפן באַדן וווּ ער דאַרף געפינען מנוחת-הנפש,
 האָט אים די געזונטע, געבענטשטע רו פאַרלאָזן. נישט דאָס לאַנד איז דער
 גורם צו זיין טרויער. דאָס אומגליק, וואָס האט זיך טיף איינגעגראָבן אין זיין
 געדאַנק און געמיט, פאַרטרייבן די געגאַרטע שלוח פון אים. וואַרים, ווי
 אזוי קען ער איינשטילן אין זיך דעם צער? יידיש-פוילן, ווייסט ער, איז חרוב
 ונחרב געוואָרן. שיינ איז ארץ-ישראל, אָבער אין בענקשאַפט טויכן אויף די
 יידישע שטעט און שטעטלעך — זיין וואַרשע, זיין לאַדזש, אַלע זיסע זאַפטן
 פון אַלט-היימישן — האַרציקן, טראַדיציאָנעלן שטייגער-לעבן. אויך די
 ביטערקייט פון דער נויט און דעם דלות, אין וועלכן דאָס רוב פון די פוילישע
 יידן האָבן געזונקען, שילדערט ער אין אַלע זיינע פאַרמעס. דאָך פאַלט די
 שייַן פון ליכט, פון אַלט און נייַ אין יידישן לעבן, וואָס האָט זיך ווי
 צונויפגעפּעדעמט און געוועבט אין נייע מאַדערנע פאַרמען פון אויסלעבן
 זיך געזעלשאַפטלעך. עס גליט אין אים די בענקשאַפט נאָך דעם לאַנד, וווּ
 יידן האָבן אין משך פון קרוב טויזנט יאָר טיף-איינגעגראָבן זייערע
 וואַרצלען. עס קומט אָן שווער דאָס אַרויסרייסן זיך פון דעם סביבה-באַדן
 אין וועלכן מען האָט אויסגעוואַרעמט, און אַפילו אויסגעפּייניקט, די
 קינדשהייט, די יוגנט, די מיטל-און עלטערע יאָר.

פאַר ז. סעגלאָוויטשן איז פוילן געווען היים. אין קאזימיערוש זיינען
 געווען פאַרצייכנט זיינע טריט. אָט די מאַלערישע לאַנדשאַפט האָט זיין
 געמיט פאַרקריצט אין צארטע בענקנדיקע לידער און פאַעמען. ערד-
 שטויב, דער גאַלדענער זאַמד, אַ שטיינדל, בוים און געביי, אָפגעריבן און
 געבויגן, אָבער שייַן אין שטיין, אין ציגל-געפאַסטע מויערלעך — דאָס אַלץ
 איז געווען זיין... די יידן זיינען געווען די אַרומיקע וועלט אין וועלכער ער איז

געווען טיף-איינגעוואַקסן, און פון איר איז אַרויסגעוואַקסן די אַנרעגנדיקע שטימונג פון זײַן שאַפן. ער איז געווען אַן אַרויסגעריסענער פון זײַן שוין פאַרוויסטיקטן באַדן. איבערפלאַנצן זיך און זיך איינפלאַנצן, אַפילו אין לאַנד פון דער יידישער בענקשאַפט, האָט ער נישט געקענט. באַוונדערט ער די שיינקייט פון ארץ ישראל און די בענקשאַפט פירט אים צוריק צום אַמאָל, צו דעם טרויער פון דעם רעגן אין פוילישן האַרבסט:

איך קוק אויף דער פאַלמע דער גרינער
און טראַכט פון דער ווייטער בעריאַזע...
ווי קאָן מען פאַרשטיין מיטן זינען
די דאָזיקע מעטאַמאָרפּאָזע?
דער הימל פון דאַנעט דער בלויער
די שפע פון ליכט אויף די וועגן...
פאַרוואַס-זשע פאַרגיי איך אין טרויער
נאָך אונדזערס אַ האַרבסטיקן רעגן?

אין דער זאַמלונג פאַעמען "איצטער" באַשרייבט ער די שרעקן און ענויים פון די וואַס זײַנען דורך פלערליי צופאַלן, אַרויס קוים לעבעדיקע פון די קאַנצענטראַציע-לאַגערן, פון די וועלכע זײַנען שוין געשטאַנען בײַ די פלאַמען פון די גאַזאוויונס, און זײַנען אַהין נישט אַריינגעשטויסן געוואָרן. דאָס דערציילן אים אייניקע פון דעם שארית, געראַטעוועטע אין תל-אביב, אין קאַפעטעריעס און אויף פאַרשידענע באַגעגענישן מיט זיי. פון זיי ווערט ער געוואויר די שוידערן פון אונדזער טראַגעדיע. הגם, ער האָט שוין נאָך פאַר די ניצול-געוואָרענע דערציילער געוויסט פון דעם גרויל און אומגליק פון פאַרוויסט ווערן. איצטער שרייט שוין אַרויס דעריאָמער פון די סאַמע טיפן פון זײַן האַרץ. דאָס גאַנצע געבייט איז אנגעזאַפט מיט פיין. דאָס יאָמער-געוויין פלייצט פון אים. זײַנע טרערן פון אַן אַבל אין עלנט, ווערן פאַרשלונגען אין דעם באַרג אַש פון פאַרברענטע יידישע גופים. עס איז, ווי ער זאָל זיצן אויף דעם פאַרשרפעטן יידישן לעבן אין די יידישע שטעט און שטעטלעך, און זען דאָס שוידער-בילד פון חורבן:

"די לעצטע מזוזה אַרונטערגעריסן...
איך וועל שוין דאָרט קיין מאָל ניט קומען, ניט וויסן.
ניט זען און ניט הערן דעם קול דעם באַגערטן...
וואָס איז דאָרטן פאַרבליבן פון שטעטל צעשטערטן?
אַן אַפּקלאַנג, אַ קאָזימיערוש אַ וואָרט אָן אַן עכאָ,
נישטאָ שוין קיין דבורה, נישטאָ שוין קיין נעכע...
נישטאָ קיין דערוואַכן, קיין פרייטיק, קיין קידוש,
נישטאָ שוין קיין זמירות, נישטאָ שוין קיין חסידות...
פאַרשטומט איז דאָס שטעטל און אַלע די שטעטלעך –
פון יידישע קינדער – בלויז ליידיקע בעטלעך...
האַרץ מיינס, פון אומגליק! וואָס איך וואָלט נאָך וועלן:
מײַן שאַטן זאָל דאָרטן פאַר מיר זיך פאַרשטעלן,
מײַן שאַטן זאָל ווידער בײַם ברונעם זיך זעצן
און שפּאַטן פון מענטש און פון זײַנע געזעצן.

און עמעצער זאל, ווי אַ שד זיך צעשרייען:
 עס זאל שוין פאר קיינעם קיין מקלט ניט סטייען.
 מיין שאַטן זאל ויצן ביים ברונעם און היטן
 דעם ליידיקן נעכטן אין מאַרק־פלאַץ אין מיטן...
 בייטאָג זאל ער שילטן מיט פינצטערע קללות,
 ביינאַכט זאל ער וויינען אויף חורבן פון גלות."

ער איז צעבראַכן פון יאוש און די קללות זיינען די פּיילן דורכגעגליט
 אין ווייטיק, וועלכע ער שליידערט אין אַ וועלט, וואָס איר האַרץ איז
 פאַרשטייניקט געווען צו אונדזער אומגליק. דאָס איז אַזאַ צער, אָן שום
 טרייסט, וואָס האָט צעבראַכן דאָס האַרץ פון דעם טיף־געליטענעם און אין
 יסורים־געלייטערטן פּאַעט־מקונן ז. סעגאַלאָוויטש.

זיינע פּערזן זיינען פּייער פון פּיין. עפּעס אַ נס איז געשען, וואָס ער
 האָט געפונען כּח צו פאַרענדיקן די שוידער־מגילה פון אונדזער חורבן.

ער שילדערט קאַמף־בילדער פון דער קעמפּנדיקער וואַרשעווער
 געטאָ, ווי ער אַליין זאל האָבן געווען איינער פון די קעמפּער. עס איז נישט
 קיין זעונג וואָס מען שטעלט זיך פאַר, נאָר דאָס קראַכן פון די קוילן, דאָס
 געיאַמער פון די פּאַלנדיקע, און דאָס פּייער נעמט אים אַרום, כאַפּט אונדז
 אַלעמען אַרײַן אין זײַנע שלינגענדיקע פּלאַמען. דאָ שטייען אַלע קעגן טויט.
 אַלע ראַנגלען זיך מיטן נאַצי־מערדער — פרומע און ניט־פרומע. אַלע
 פּאַרטייען שלאָגן זיך אונטער דער פּאַן פון נקמה נעמען פונעם דײַטשישן
 רוצח וואָס איז אויפגעשטאַנען צו פאַרטיליקן דאָס שארית־יידן. ווייטיקט
 דאָס האַרץ: יאָ, קעגן טויט זײַנען מיר יידן געגאַנגען צוזאַמען! פאַרוואָס
 האָבן מיר איצט אַזעלכע יידן־אַנרייצער פון מחלוקתן, וואָס דערלאָזן נישט
 קיין צוזאַמענאַרבעט פאַרן אויפהאַלט פון אונדזער יידישער אייגנאַרט? אַט
 די פאַרדאַרבער פאַרסמען די לופט, און העצן כּסדר, אַז עס זאלן נישט
 פאַרקומען קיין צוזאַמענדיקע געטאַ־פּייערונגען. מיר ווייסן שוין פון
 אַנדערע כּראַניקער און עדי־ראיה, אַז אין דער געטאַ איז געווען אַחדות אין
 אויפשטאַנד קעגן די נאַציס. אָבער זאל דער דאָזיקער גרויסער און מוטיקער
 אמת דאָ פאַרצייכנט ווערן, ווי עס שילדערט אַט די העראַיק ז. סעגאַלאָוויטש אין זײַן ספּר־הקינות "דאַרטן":

"אין געטאָ האָט געקעמפט אין איינעם
 דער אַפיקורס מיטן פרומען...
 די פּלאַמען האָבן אויך אין איינעם
 די יידישקייט אַרומגענומען.
 די שולן און די חסידים־שטובן,
 די רויטע פּאַנען מיט דעם טלית,
 דעם אַרבעטערס חברים־קלובן,
 די רײַכקייט מיטן גאַנצן דלות.
 איך פּרוּוו דערגיין צו יענע רייען,
 דערגיין, דערזען דעם שרעק פון גיהנום..."

אָט לויפט אַ ייד אַרויס פון פייער...
 זײַן טריט, זײַן בגד נעמט שוין ברענען.
 איך זע זײַן ביקס און זײַן קאַפּאַטע,
 איך זע ער צילט, איך הער דאָס שישן
 און פּלוצלונג ווערט עס אַלץ פּאַרשאַטט
 און מערער קאָן מען שוין ניט וויסן.
 איך קריך אַרײַן אין די ידיעות,
 ווי אין אַן אַנגעגליטן קעסל...
 איך רײס מיין ליב, איך רײס קריעה
 אויף יעדער טויטער גאַס און געסל..."

בעתן ליינענען אָט די דורכגעטרערטע פּערזן, האָב איך געהאַט דאָס
 פּײַנלעכע געפיל, אַז דאָס זײַן צעטיילט און אָפּגעשיידט, אָפּילו אין טאָג פון
 אונדזער חורבן־געוויין, איז אין סאַמע תוך אַ פּאַרשוועכונג פון די קדושים
 — די גבורי האומה אונדזערע. איך האַלט אויך, אַז בײַם עפענען דעם יום־
 אָדער־ליל־הזפרון פון די געטאָ־קעמפּער, דאָרף מען פּריער פּאַרליינענען
 אָט די פּריער־ציטירטע פּערזן וועגן דעם כלל־ישראלדיקן־גיין־באַנאַנד אין
 שלאַכט, קעגן דעם נאַציסטישן אויסראַטער פון העכער זעקס מיליאָן יידן.

יא, מיר האָבן פיל ביכער וואָס באַשרײַבן און באַקלאַגן אונדזער
 פּאַרוויסטונג, אָבער דאָס סאַמע אויפּטרייסלענדיקע, ווייטיקדיקע געוויין
 יאָמערט פון ז. סעגאַלאָוויטשעס דורכגעבלוטיקטע פּערזן. עס איז ממש צו
 שטוינען, ווי בײַ אַזאַ עמאַציאַנעל־אַנגעצונדן געמיט האָט ער נאָך באַוווּזן
 אויסצואיינלען אין פיל פּערזן מענטש און לאַנדשאַפט. פּאַעטיש און
 מאַלעריש זײַנען די פּייסאַזשן און די שטייגער־סביבות פון דעם לעבעדיקן
 יידישן פּאָלק, וואָס איז פּאַרטיליקט געוואָרן, זיי ווערן באַלעבט מיטן אָטעם
 פון זײַן פּאַעטישן וואָרט. מיטן צויבער פון זײַן אַמאָליקער האַרציקער
 מילדקייט פון דערצײלן און שילדערן.

זײַנע "איכה"־פּערזן זײַנען איינציקאַרטיק אין דער פּאַרם, און אין
 דעם אופן פון פול מאַכן דעם לאַגל פון טרערן, וואָס פליסט פון דעם מיט־
 ווייטיק־אַנגעצונדנעם האַרץ־קוואַל. זײַנע פּנס־בלעטער ברענען נישט.
 ווי די פּאַרמעטן מיט וועלכע מען האָט אַרומגעוויקלט ר' חנינא בן תרדיון.
 די אותיות פליען נישט אין די הויכן, און פּאַרשווינדן נישט אין די רוימען,
 אָבער די ווערטער ברענען מיט אַזאַ פּײַן אַז די נשמות פון אונדזערע קדושים
 מורמלען דורכן שאַרף פון די בלעטער.

עס איז דאָס הייסע אָש פון אויסגעקוילעטן פּאָלק וואָס וועט קיינמאַל
 זיך נישט אָפּקילן. דער צער וואָס האָט געבויערט ז. סעגאַלאָוויטשעס געביין
 און געברענט אין זײַן האַרץ, וועט אַנצינדן דעם צאַרן פון קיין מאַל נישט
 שענקען נאַצי־דייטשלאַנד פאַרן יידישן לעבן. מיר דאַרפן טאַקע זײַן
 אַנגעלאָרן מיטן קאַמפּסגיניסט קעגן נאַציזם און האָבן מוט און בטחון, אַז
 סוף כל סוף וועלן מיר ברענגען דעם ליכטיקן נצחון פון שלום. דערבײַ אָבער
 מוזן מיר געדענקען, אַז מיר זײַנען אבליים און זעען פאַר זיך דעם פּאַעט ז.

סעגאל־אָוויטש, אָט דעם צעבראַכענעם ייד, וואָס קלאָגט אויפן בראַך פון
אונדזער פּאָלק:

“איך וואָלט וועלן זײַן מיט אייך און זיצן
אויף אַ שוועל,

און זיצן אויף אַ שוועל פון אַ חורבה האַלב־צערײַסן...
מיט אייך פאַרנעמען אונדזער וויסטן תל־און טײלן זיך מיט טרײַסט און מיטן
לעצטן ביסן.

איך האָב קיין מאָל ניט געוויסט, אַז מיר זײַנען אַזוי נאָענט,
וויי איצטער אין די טעג פון אימהדיקן שטרעם.

איך וואָלט וועלן זײַן מיט אייך אויף אונדזער אַלטן פּראָנט,
אויף אונדזער אַלטן פּראָנט פון גלױבן און יסורים.”

פון שלום שטערן

ש. ניגער מיט זיך אליין

ש. ניגער — "פון מיין טאָגבוך"

אַריינפיר פון חיים בעז
אַרויסגעגעבן פון
אַלוועלטלעכן יידישן קולטור־קאָנגרעס.
תשל"ב, ניו־יאָרק, 1973.

א.

לעצטנס קומט מיר, טייל מאָל אויס, צו אַמפּערן זיך מיט אייניקע יונגע יידישע געלערנטע — פּראָפּעסאָרן פון יידישער ליטעראַטור — וועגן ש. ניגער דעם קריטיקער און זיין פירנדיקער ראָלע אין דער יידישער ליטעראַטור־קריטיק.

איך באַשטיי, אַז ש. ניגער איז געווען אַ ליטעראַטור־קריטיקער אין זיין שרייבער־דור, און דעריבער איז ער צווישן די באַטייטנדיקסטע שעפּערישע פּערזענלעכקייטן אין דער יידישער ליטעראַטור. און זיי ווילן מיר באַוווּיזן, אַז ש. ניגער איז געווען מער גריבלער ווי קריטיקער, און אַז ער האָט ניט פּאַרמאָגט דעם טאַלאַנט פון אַן אַנאַליטיקער, אים זאָל אויך האָבן געפּעלט די געשליפּנקייט פון סטיל און דאָס ליכט, וואָס וואַרעמט אָן דאָס וואָרט פון אַ פּאַרטיפּטן קריטיק־שרייבער.

איך זע ש. ניגער דעם קריטיקער, וואָס האָט פון צייט־צו־צייט געקאָנט אויפלויכטן און דורכלויכטן אַ ווערק פון אַ שרייבער, וואָס איז געווען עסטעטיש און אינהאַלטלעך לויט זיין גוסט און גייסט און לויט זיין מאָס פון שאַצן אַ קינסטלעריש ווערק.

וואָס עס האָט טייל מאָל פּאַרמינערט ש. ניגערס דערגרייכונגען, איז זיין שקלאַפּיש זיך אָנהאַלטן ביי דער שיטה און דעם מעטאָד פון דעם גרויסן פּראַנצוזישן קריטיקער סען בעף, און דעם ביז גאָר טיפּן קריטיקער און דערהויבער פון דער רוסישער ליטעראַטור — ביעלענסקי. ש. ניגער האָט נישט באַנומען, אַז די יידישע ליטעראַטור איז גאָר פון אַן אַנדערדיקן שטייגער־באָדן. דער סימבאָליזם אין רעאַליזם, האָט ש. ניגער געהאַלטן דאָרף זיין די דערגרייכטע הויך פון יעדן שעפּערישן שרייבער אין דער צעבליטער יידישער ליטעראַטור (דעריבער איז אים פּרעמד געווען אברהם רייזען).

מיט דעם צוגאַנג האָט ער אַריינגעפירט אַייניקע פּאַרדינסטפולע שריפטשטעלער אין די שאַטנדיק־פּאַרהוילענע לאַבירינטן פון מיסטיציזם.

יעדע פֿאַרם, יעדע שטרעמונג האָט אַ חשוב אָרט אין דער ליטעראַטור. אָבער שטויסן די ליטעראַטור בלוז לויט זיין איינשטעל, האָט שוין במילא דערפירט, אַז צוליב זיין איינזייטיקייט, זיינען וויכטיקע שרייבער נישט געזען און אויסגעטייטשט געוואָרן לויט זייער אויפטו און זייער קינסטלערישן רעגרייך, נאָר פֿאַרקערט — פֿאַרשטעלט געוואָרן.

ש. ניגערס נטיה צום סימבאָליזם, געבונדן מיט די שאַטנס פון מיסטיציזם, האָט אים געבראַכט שטענדיק אַנצושפּאַרן זיך אויף שרייבער-ראַמאַנטיקער, וואָס אין זייער שאַפּן שווימען די פֿאַרטונקלענדיקע נעפלען פון מיסטיציזם. ער האָט אויפגענומען און געלויבט יענע רעאַליסטן, וואָס ער האָט אין זייערע ווערק דערזען די שימערדיקע שיינ פון פֿאַרהערלעכן דעם אַנגענומענעם שטייגער אין אונדזער נעכטן.

דאָס איז געווען די ראַם אין וועלכער ער האָט אַריינגעפּאַסט די יידישע ליטעראַטור. דער רעזולטאַט איז געווען, אַז ש. ניגער האָט צו אָפט געפּשטלט. ער האָט געדרשנט. ער האָט אין אַ קלאַרן טעקסט אַריינגעטייטשט דאָס, וואָס איז דאָרט גאַרנישט געווען. אַזוי אַרום, איז זיין סטיל און לשון אַליין געוואָרן פֿאַרנעפּלט, און עס איז שווער געווען צו דערגיין צום מיינ און תוך פונעם ווערק.

גאָר נישט-גינציק פֿאַר דער ליטעראַטור איז געווען זיין אָפּגעבן זיך בלויז מיט אייניקע שרייבער. סיי אין דער בעלעטריסטיק, סיי אין דער דיכטונג, האָט ער אַרויסגעשטעלט און אַרויסגעהויבן בלויז געציילטע שעפּער, ווי די פֿאַרשטייער פון דער מאַדערנער יידישער ליטעראַטור. די ליטעראַטור ווי אַ גאַנצקייט האָט ער ניט געזען.

הגם י. לי. פרץ איז געווען אַ ראַמאַנטיקער, האָט ער זיך תמיד געראַנגלט מיט זיינע ווערק, מחמת י. ל. פרצס ראַמאַנטיציזם איז געשטאַנען אויף אַ רעאַלן באַדן. ער האָט י. ל. פרצן דעם גרעסטן קינסטלער — הן אין פֿאַרם און הן אין טעמאַטיק — נישט באַנומען און ממילא נישט געקענט — אויפנעמען, אפילו אין זיין געדיכט-געשריבענעם בוך וועגן י. ל. פרץ. אַט דאָס ווערק איז בפירוש אַ דורכפּאַל. היות, אין און אַרום פרצן איז גרינג צו דרשענען, איז עס נישט קיין פשוטער פּשט אויף פרצעס ווערק, נאָר הוילער דרש.

אָבער מיט אַלע פּגימות, וואָס מיר געפינען אין זיין קריטיק שרייבן, איז ש. ניגער דער באַטייטנדיקסטער און אַנגענומענסטער ליטעראַטור קריטיקער צווישן דער ריי טאַלאַגנירטע ליטעראַטור-קריטיקער, אין זיין דור און סביבה.

צו דערמאָנען בלויז אַ צאָל פון זיי: נחמץ מייזל, ב. ריווקין, קלמן מרמר, שכנא עפשטיין, לעאַ פּינקלשטיין, משה כץ, דער לעבעדיקער, דר. אלכסנדר מוקדוני, משה אַלגין, אברהם טאַבאַטשניק (אן אויסגעצייכנטער

עסייאיסט און קריטיקער־שרייבער) און דער פרעכטיקער עסייאיסט און אינטערעסאנטער דיכטער, י. ב. ביאליסטאצקי, וואָס זיין עסיי וועגן י. ל. פּרץ, איז פון די אַנרעגנדיקסטע אין דער יידישער עסייאיסטיק. שוין אָפּגערעדט, אַז אין דער סאָוועטיש־יידישער ליטעראַטור זיינען געווען הויך־טאַלאַנטירטע ליטעראַטור־קריטיקער, און מיט דער צייט וואָלט דער דערציילער און פּאַרשער מאיר ווינער, אַן ספּק, געוואָרן דער געקרוינטער יידישער קריטיקער. נאָך אים האָט די גאַנצע יידישע ליטעראַטור שוין מער נישט זוכה געווען צו אַזאַ מעכטיקן טאַלאַנט.

מיין איינדרוק וועגן ש. ניגערס קריטיק־שרייבן, האָב איך געפרוּאוּט איבערגעבן אָן שום פּערזענלעכע טענות צו אים. אויב עס גייט אין זיין באַמערקן מיין שרייבן, האָט ער געשריבן וועגן מיר אייניקע מאָל און תמיד גינציק. און ווען, ער האָט געקליבן מאַטעריאַלן פאַר זיין אַנטאַלאַגיע "קידוש השם", האָט ער אויסגעוויילט פיר לידער מייע. לסוף האָט ער אַריינגענומען איין גרעסער ליד. די איבעריקע דריי זיינען נישט אַריין, ווייל עס זיינען געווען קעגנער (מצד מיטערעדאַקטאָרן) אַז מען זאָל אַריינלאַזן אַ שרייבער פון "יידישע קולטור"... ש. ניגער האָט געמוזט נאָכגעבן די פּאַדערונג, אָבער דאָך באַשטאַנען, אַז כאַטש איין ליד זאָל אַריין.

ב.

נאָך אַט דעם אַריינפיר, וועל איך צוטערעטן צו זיינע טאָגבוך־פּאַרצייכענונגען.

יא, די דאָזיקע מאַמענט־שטימונגען, (און דאָס אַרויסרעדן זיך און אַפּרעדן זיך פון אייגענעם האַרצן), וואָס זיינען אויסגעצויגן אויף העכער 200 זייטן, האָב איך געלייענט אייניקע מאָל, בכדי צו זיין זיכער מיט מיין איינדרוק און גלייכצייטיק צו זיין גערעכט צו די עמאָציעס פון ש. ניגערן דעם טאָגבוך־שרייבער.

מיר דאַכט זיך, אַז איין שנור קאָן געצויגן ווערן — פון לייוויקס און ש. ניגערס בריוו־אויסטויש צו ש. ניגערס טאָגבוך. אויך אין די דערמאָנטע בריוו (געדרוקט אין "פּנקס פאַר יידישער ליטעראַטור־פּאַרשונג", באַנד צוויי) רעדט ניגער פון זיין אַליינקייט, פון זיין אַרומגערינגלט מיט אַ פייערדיקער שנאה פון פיל אַנגעזעענע יידישע שרייבער (דאָס איז געווען די ראַם פון זיין שרייבערישער סביבה).

און דעריבער באַמיט ער זיך צו זיין, וואָס ווייטער פון דער ליטעראַטן־קיבעצאַרניע אין ניו־יאָרק, היות, ש. ניגער האָלט, אַז די טענות צו אים זיינען אומגערעכטע, און די חשדים פון איינזייטיקייט פאַלשע, לכן קומט ער ביי זיך צום אויספיר, אַז ער איז אין דעם זין, אַ צדיק גמור; און לייוויק רעדט אויך אין אַזאַ טאָן, אַז ער איז פון די געציילטע צדיקי־הדור אין דעם יידישן ליטעראַרישן וועלטל אין אַמעריקע.

ה. לייוויקס שאַרפּער אַרויסטריט קעגן "די יונגע" און ניגערס

אויסריידן אים, אז מען טאר אין אזא טאן נישט שרייבן באווייזט, אז ווען עס איז געקומען צום ביסל כבוד איז ה. לייזיק נישט בייגעשטאנען דעם נסיון.

ש. ניגערס האלטן זיך פאר דעם אויסדערוויילטן, פארן גערודפטן, ווען מען איז אליין א רודפער מיט דער פען אין האנט; דאס ארויסשטעלן די אייגענע צדקות, גיט נישט צו קיין כבוד זיין שרייבערישער פערזענלעכקייט. ש. ניגערס וועלן אויסמיידין די רכילותן פון דער שרייבערישער קיבעצארניע לאזט פריי זיין פען אין טאגבוך, און נידערט אראפ צו דער גייסטיקער סביבה פון קאפע ראַיאַל — ווי ער זאל האָבן הנאה געהאט פון קאָנען, אין פאַרבאַרגעניש, באַרעדן די גרויסע, טאַקע די סאַמע פני פון דער יידישער ליטעראַטור. יא, מיט זיך אליין און פאַר זיך, קען מען ברעכן אַלע צווימען און אַרויסברענגען וואָס עס ליגט אויפן האַרצן.

איך מײן, אז ש. ניגער האָט נישט אויסגערעכנט, אז זיין טאָגבוך זאָל דערזען די ליכטיקע שיין. זיינע מחשבות און איינדרוקן האָבן געדאַרפט זיין פאַרהוילט פון אַ פרעמד אויג — אַ פּריוואַט-זאַך און נישט פאַרן געברויך פון לייענער.

נאָר אויב שוין יאָ פאַרעפנטלעכט, האָבן טייל מאַמענט-פאַרצייכענונגען וועגן עטלעכע שרייבער געדאַרפט אַרויסגענומען ווערן, ווייל עס איז נישט קיין כבוד פאַר ש. ניגערן און עס ברענגט אומכבוד די שרייבער, וועלכע ער כאַראַטעריזירט אויף אזא אופן, וואָס פאַרשעמט די משפּחה פון דעם נפטר.

איך דערלויב זיך צו ברענגען דעם ערשטן "מוסטער" פון אזא סאָרט שרייבן וועגן דעם רעליגיעזן, לירישן פּאָעט י. י. סיגאַל — פון וועמעס לידער דער עלנט אליין וויינט אַרויס.

ווער עס האָט געקענט י. י. סיגאַל, זיין סביבה און זיין שווערן געראַנגל מיט זיך, וואָלט זיך בשום אופן נישט אויסגעדריקט וועגן אים ווי עס טוט ש. ניגער אין זיין נאָטיץ, אין סיגעייט, 7טן יאַנואַר, 1941:

"י. י. סיגאַל פאַרוואַרפט מיך מיט בריוו — בעט זיך רחמים איך זאָל אים ניט פאַרשעמען און שרייבן וועגן זיינע נייע לידער — דאָס הויז פון די פשוטע. ער שלאָפט ניט קיין נעכט, שרייבט ער, ער איז געוואָרן נערוועז, און אלץ דערפאַר, וואָס די רעצענזיע האָט זיך פאַרשפעטיקט. אגב, באַנונגט ער זיך ניט מיט זיינע אייגענע בריוו. ער האָט אַנגעשטעלט אַלע זיינע פּריינט און באַקאַנטע אין ניו-יאָרק און זיי באַמבאָדירן מיך ממש. זיי אַלע ווייסן ניט, אז דאָס פאַרציט דעם ענין. איך קאָן ניט שרייבן — ווייל איך פיל זיך נישט פריי — ביי אַזעלכע אומשטענדן. איך שטעל אָפּ געוויינלעך מיין קאַרעספּאַנדענץ מיט דעם שרייבער, וואָס שיקט מיר אַ בוך. כ׳האַב עס שוין סיגאַלן אַ מאָל געשריבן. עס העלפט ניט. איז די רעצענזיע טאַקע אזוי וויכטיק? כ׳רעכען, אז עס איז מער אַן ענין פון קיבעצארניע. די שונאים ניצן

עס אויס“.

וואָס וואָלט איך געטאָן, ווען איך וואָלט פאַרנומען אין דער ליטעראַטור־קריטיק די זעלבע פּאַזיציע, ווי דער נפטר שמואל ניגער? איך וואָלט זיך באַצויגן מיט שעצונג צום פּאָעטישן טאַלאַנט פון אַ י. י. סיגאַל און וואָלט נישט אָפּגעצויגן מיט דער רעצענזיע, בכדי אים נישט צו פאַרשאַפן קיין עגמת־נפש. וואָרים פאַר סיגאַלן אין זיין סביבה אין מאַנטרעאַל, איז די רעצענזיע געווען שוין גאַר וויכטיק...

ש. ניגער באַמערקט וועגן שרייבער — די שטענדיקע יושבים אין קאָפּע ראַיאַל, וואו זיי זיינען געזעסן און שנאהדיק געשניטן איינער דעם צווייטן. איז וועגן אָט דער דאָזיקער קיבעצאַרניע, גיט ער אַנצוהערן אַטוואָס: “ניט נאָר זיצן שרייבער, זי זיצט אין זיי. עסט זיי אויף גייסטיק”. ריכטיק! איך האָלט עד היום, אַז וואָלטן יידישע שרייבער אין ניו־יאָרק און אין אַנדערע שטעט זיך געווען אָפּגעגעבן מיט בויען די יידישע קולטור, מיט לכל הפחות איינהיימישן דאָס יידישע וואָרט ביי זייערע קינדער, וואָלט אונדזער מערכה פיל בעסער געווען.

ניגער גיט איבער אין זיין טאָגבוך, אַז נאָך משה לייב האַלפּערנס טויט , האָט זיין פרוי געדאַרפט אַנקומען צו צדקה. אַז משה לייב האַלפּערן האָט קוים געהאַט איבערצוקומען דעם טאָג, וועגן דעם דער־ציילט זי. וויינפער אין זיין זכרונות־בוך “משה־לייב האַלפּערן”. דאָך דאַרף ציטירט ווערן, וואָס ש. ניגער פאַרצייכנט וועגן אַ פּאַל מיט משה לייב האַלפּערנס אלמנה: “די פרוי האַלפּערן איז געגאַנגען ערגעץ אין אַ קאָמיטעט, וואָס טיילט צדקה. דאָכט זיך אַ שטאַטישן — אָבער זי איז גלייך אַרויס אַ פאַרוויינטע — זי האָט דערזען פרוי... (די פרוי פון אַ באַוואוסטן יידישן דיכטער — רעדאַקציע). ניט בלויז נאָכן טויט פון איר מאַן, ביי זיין לעבן נאָך מוז די פרוי אַנקומען צו צדקה. און ביידע — אי האַלפּערן, אי... — האָבן דאָך אַזוי פיל פריינט, אַזוי פיל פאַרערער! זיינען צווישן די פריינט און פאַרערער דאָ יידן גבירים! ביי לייטן טרעפט, אַז מען ווייסט ניט פון אַ פּאָעט, מען קען אים נישט, מען אינטערעסירט זיך נישט מיט אים. ביי אונדז מאַכט מען אַרום אים דעם גרעסטן טומל — און מען לאָזט זיין פּאַמיליע אַנקומען צו בעטל־ברויט. וואָס טומלט איר? — ווילט זיך פּרעגן — וואָס מאַכט איר אַנשטעלן?”

ש. ניגערס טענה באַציט זיך אויפן רעכטן צד, און איך האָלט, אַז דער זעלבע פאַרדראָס איז אויך חל אויף אונדזער פּראָגרעסיווער סביבה. מיר האָבן היפּשלעך אונטערגעזינדיקט מיט דער באַציאונג צו אונדזערע אייגענע שרייבער. מיינט אימיצער אפשר, אַז בלויז פרוי האַלפּערן און די פרוי פון אַן אַנדערן באַוואוסטן פּאָעט זיינען געדריקט געוואָרן פון דער נויט. אָט וואָס נאָך ש. ניגער גיט איבער: “י. י. שוואַרץ איז אַן אַרבעט. ב. ריווקין האָט ניט וואָס צו טאָן. ניט בעסער איז די לאַגע פון ל. שאַפּיראַ, פון א.

ראבאָי. י. י. שוואַרץ וועט אַרויספאַרן זאַמלען אַבאַנענטן פאַר זיין בוך פון דער העברייאישער פּאָעזיע. איך האָב אים צוגעגעבן מוט דערצו. ער האָט דאָך נישט קיין אַנדער ברירה. אָבער, גאָט מיינער, וויפל בזיונות ער וועט האָבן אויסצושטיין..."

בעתן איבערלייענען ניגערס באַקלאַגן די נעבעכדיקע מערכה פון גרויסע יידישע שעפּער, האָב איך זיך דערמאַנט י. י. סיגאַלס אַ ליד, וואָס ער פּלעגט פאַר מיר אָפט לייענען פון אויסנווייניק וועגן דעם בזיון פון קריגן שטיצע פון די כלומרשטע מנדבים.

דיין פרוטה — די נישט-גוטע נדבה
האָט פאַרשאַלטן מיין האַנט און פאַרדאַרט.
זיך פאַרזעצט אין מיין האַרץ ווי אַ סאַווע,
ווי אַ קוימען
אין אַ פינצטערער נאַכט.

ש. ניגער האָט אין זיין טאָגבוך אַ צאָל זייער טרעפלעכע באַמערקונגען וועגן קונסט און ליטעראַטור. טיף אין תּוֹך — זיינען זיי נישט. דאָס רוב פון זיינע פאַרצייכענונגען גיט ש. ניגער אַוועק צו כאַראַקטעריזירן שרייבער (אָפט — צו באַריידן). ער ראַנגלט זיך מיט דער שאַרפּער לופט פון שנאה און רכילות פון "קאַפּע ראַיאַל", אָבער ער מיידט זי נישט אויס אין זיינע טאָג-שטימונגען. ער זאָגט חלילה נישט אויס פון חדר, ווי אַזוי דאָס טיילן די פרעמיעס פון "לאַמעד-פּאַנד" איז צוגעגעאַנגען. ער גיט נאָר אַ שרייב — לאַמור, אַזוי צו זאָגן: "ענדלעך, איבערגעקומען די היינאַריקע זשורי פון לאַמעד-פּאַנד. דער סוביעקטיוויזם פון איינעם פון די זשורי-לייט איז געווען נישט צו דערהאַלטן...דניאל (ניגערס ברודער דניאל טשאַרני) גייט אָפט אין קאַפּע. ברענגט ער מיר גרוסן, און ווי זיי זע איך, אַז ניט-קיין-עגאַצענטריקערס זיינען ביי אונדז נישט אַ אויף אַ רפואה. יעדער האָט נאָר זיך אין זינען."

אַסור, נישט געווען מיט וואָס מקנא צו זיין ש. ניגערס מערכה. ער איז געווען צווישן פייערן פון שנאה. אָבער זיין פּסקנען, אַז אַלע יידישע שרייבער, זיינען געווען "עגאַצענטריקערס" און האָבן געהאַט אין זינען "נאָר זיך", איז אויך אַ זאָג אויף אַ הייסער און בייזער מינוט, און געזען די שרייבער בלויז פון דרויסן...

איך האָב געקענט אייניקע ביז גאָר טאַלאַנטפולע דיכטער, וואָס ניגער האָט, מיט זיין נישט קענען אויפנעמען זייער דיכטונג, זיי טיף ווי געטאַן. זיי זיינען נישט געווען קיין עגאַצענטריקער, ווי ש. ניגער שטעלט פאַר. איך וועל דאָ דערמאַנען דעם פּאָעט און עסייאַסט ב. י. ביאַלאַסטאַצקי, וואָס ש. ניגער האָט שטענדיק פאַרלייקנט די פּאָעטישע ווערט פון זיין ליד. נאָך ערגער איז ער זיך באַגאַנגען מיטן דיכטער אַלטער עסעלין. איך מיין, אַז ל. שאַפּיראַ און יהושע ראַפּאַפּאַרט האָבן זיך אויך פאַרשטאַנען אויף דיכטונג און זיי האָבן דערקענט די אייגנאַרט פון עסעלינס ליד און אים אָנערקענט.

ווי אן אייגנארטיקן און טיף-עמאציאָנעלן פּאָעט. אָבער ש. ניגער האָט אַלטער עסעלינען נישט פאַרגונען די פרעמיע וואָס איז אים צוגעטיילט געוואָרן פון אַ קולטור־קאָמיטעט אין ניר־יאָרק און אָנשטאָט אים באַגריסן, האָט ער אָפּגעדרוקט אַ מאַמר אין וועלכן ער האָט ווידער און ווידער באַטאָנט, אַז ער איז ווייט פון געבן אים זיין "אַטמעטקע"...

אויף אַ שטייגער פון חוּזק רעצענזירט ער י.י. סיגאַלס לידער בוך "ספר יידיש" ("טאָג", זונטיק, 13טן אויגוסט, 1950).

גאַנץ אָפט האָט ש. ניגער זיך באַגייסטערט פון די לידער פון אַ גאַנץ מיטלמעסיקן דיכטער און צעפאַלמעסט די דיכטונג פון אן אַריגינעלן פּאָעט.

אין דער קאַפּע זיינען געזעסן פּאָעטן, וואָס האָבן אויך פאַרשטאַנען אַ ליד. זישע לאַדוי, מאַני לייב און ראובן אייזלאַנד האָבן אויך עפעס געוואוסט אין די קליינע אורווירטלעך... האָט טאַקע זישע לאַנדוי אין זיין "אינדול" ניגערן נישט געשאַנעוועט. נאָך זישע לאַנדויס טויט האָט ש. ניגער אָנגעשריבן אַן אָפּשאַץ־אַרטיקל וואו ער האָט זיך באַמיט קליין צו מאַכן דעם דיכטערישן באַטייט פון זישע לאַנדוי. מ'האָט אָבער דערקענט די שטעך...

ש. ניגער האָט ניט געקאַנט סובל זיין די סוביעקטיוויטעט פון אַנדערע, און ער אַליין איז טייל מאַל געווען אַזוי סוביעקטיוו, אַזש עס האָט געריסן די אויגן. ער איז נישט בייגעשטאַנען דעם נסיון פון נישט־אַפּרעכענען זיך, אַזוי, אַז דאָס וועלן זיך אַרויסשטעלן אויפן פּיעדעסטאַל פון הוילער ערלעכקייט, איז אויך אַ סאָרט באַשיידנקייט פון... פאַרריסנקייט.. מילד גערעדט.

אַ נישט אָנגענעמען איינדרוק לאָזן איבער ניגערס פאַרצייכענונגען וועגן א. ליעסינען און אַנדערע שרייבער, וועמען ער שטעלט אַרויס אין נישט קיין העל ליכט. ער האַלט שטאַרק פון ליעסינען, ווי אַ דיכטער. ער האָט פיל געשריבן וועגן אים אין הויכער אָנערקענונג. דאָך איז די קאַפּע־רכילות אויך געפלאָסן פונעם מויל פון ש. ניגערס פען, ווען ער איז געזעסן ביחידות מיט זיין טאָגבוך, און אים פאַרטרויט זיין ביטער האַרץ. אַט ווי ער כאַראַקטעריזירט ליעסינען: "געהאַט אַ געשפרעך מיט א. ליעסינען און, ווי זייער אָפט — אַוועקגעאַנגען מיט אַ ביטערן נאַכטעם. וועגן קיינעם האָט ער קיין גוט וואָרט ניט. מאַריס ראָזענפעלד איז געווען אַ גראַפאַמאַן, דאָס אייגענע מ. ל. האַלפּערן."

"דער מענטש מיינט, אַז ער האָט צוגענומען ביי גאַט דעם גאַנצן טאַלאַנט, דעם גאַנצן אמת, דעם גאַנצן מוט — און פאַר אַנדערע איז גאַרנישט געבליבן. ווי אַזוי עגאַצענטריש, אַזוי ווייבעריש־סוביעקטיוו? — איך קאָן נישט פאַרשטיין."

וועגן נאָך צוויי טעלעפּאָן־געשפרעכן מיט א. ליעסינען שרייבט ניגער,

אַז "ליעסין רעדט ווידער קעגן האַלפּערן, ה. ליוויק, י. ל. פּרץ און שוין דאָס וויפּלט מאָל, ווידער גלאַטשטיין און לעיעלעס און אָפּאַטאַשו. דאָס איז אַ גרופּע, וואָס איז קעגנעריש צו אים. לאַזט אים ניט רוען. ער קען נישט פּאַרטראַגן קיין "נישט-אַנערקענונג". נו, און ניגער גופּא האָט געקאַנט אַראַפּשלינגען און פּאַרשוויגן, ווען זישע לאַנדוי, דער לעבעדיקער, ד"ר מוקדוני האָבן אים צו נישט געמאַכט ווי אַ ליטעראַטור-קריטיקער? אַוודאי זיינען זיי געווען אומגערעכט. עס האָט געאַרבעט די שנאה פון ביידע זייטן...

ש. ניגער האָט גרינג נישט געקענט פּאַרבייגיין די אַרויסטריטן קעגן אים. דער אַנגעגריפענער און דער נישט-אַנערקענטער פּילט זיך דערנידעריקט, בפרט, ווען ער ווייסט דעם כּוח און ממילא ווערט פון זיין טאַלאַנט. בפרט, ווען ליעסין — אין אַ טייל דיכטערישע נאַציאָנאַלע פּאַעמעס, — איז איבערגעשטיגן זיינע פּאַרלייקענער די "הייליקע חברותא" פון לעיעלעס, ליוויק און אָפּאַטאַשו...

ש. ניגער מאַכט אַט די באַמערקונג וועגן ליעסינען: "ער, ליעסין, קאָן נישט פּאַרטראַגן מען זאָל זאָגן אַ גוט וואָרט אויף אַן אַנדער דיכטער... און דאָס איז דאָך איינער פון אונדזערע גרעסטע און בעסטע..." אַז ש. ניגער האָט געהאַלטן, אַז א. ליעסין איז געווען "איינער פון אונדזערע גרעסטע און בעסטע" (א. ליעסין איז דאָס טאַקע געווען) האָט ער געדאַרפט שאַנעווען זיין כּבוד, ווייל ש. ניגער האָט זיך מסתמא משער געווען, אַז זיין טאַגבוך וועט ניט בלייבן קיין פּריוואַט זאָך.

ניגער האָט אויך באַמערקונגען וועגן דער "מאַרגן-פּרייהייט" און בכלל וועגן קאָמוניסטן, וואָס ווייזן, אַז ניגערן איז געווען דערווידער אַלץ, וואָס איז געקומען פון דער פּראַגרעסיווער פּעריפעריע. ער לאַזט נישט דורך קיין שום געלעגנהייט צו דערלאַנגען אַ שטאַך די לינקע. ער האַלט זיך אין איין אָפּגרענעצן פון דעם מאַסן-מענטש. ער איז צופּרידן, וואָס ביי משה לייב האַלפּערנס לוויה איז געווען אַ קליינער עולם. און אַזוי טוט ער זיך שרייבן:

"אויף מ.ל. האַלפּערנס לוויה האָב איך, אגב אורחא, באַמערקט, אַז עס איז גוט, וואָס דער עולם איז אַ קליינער, מער אייגענע מענטשן, אַן יענעם מאָב פּרעמדע (אונטערגעשטראַכן פון מיר), וועלכע קומען געוויינלעך צו יעדן פּאַראַד. האָט דער פּאַרשטייער פון 'מאַרגן-פּרייהייט' געשריבן, אַז מיר האָט הנאה געטאַן, וואָס עס זיינען ניט געווען קיין קאָמוניסטן. מיינט ער, אַז די קאָמוניסטן זיינען די איינציקע פּרעמדע צו דער לוויה פון אַ דיכטער? עס זיינען דאָ נאָך, וואָס זיינען פּרעמד דעם פּאַעט. עס זיינען דאָ נאָך, וואָס דאַרפן, אין בעסטן פּאַל, זיין נאָמען, זיין פּרעסטיזש און אין ערגסטן פּאַל — דאָס אויך נישט. עס איז נישט נאָר נויטיק צו זיין אַ קאָמוניסט, צו זיין גלייכגילטיק צום טויט פון אַ דיכטער."

ש. ניגער האָט שוין גאָר געוואוסט, אַז אַ היפשע צאָל יידישע דיכטער, די סאַמע באַרימטסטע, האָבן, אין געוויסע פּעריאָדן, פון זייער שאַפן, זיך

ממש געטוליעט צו דער "מאָרגן-פרייהייט". וואָס, וואָס, קיין "פרעמדע" צו אַ פּאָעט זיינען די לינקע נישט געווען, "און גלייכגילטיק צום טויט פון אַ דיכטער" — קיין מאָל ניט!!!

יא, ש. ניגער, זאָל ער אויף מיר דאָרטן אין ליכטיקן גן-עדן קיין פאַריבל נישט האָבן, שכרו במקומו עומד (זיינע אויפטואונגען זיינען די דערגרייכונגען פון דער גאַנצער יידישער ליטעראַטור — קריטיק), אָבער קיין גרויסער בעל-לשון און סטיליסט, איז ער נישט געווען. מיט דעם האָט ער זיך קיין מאָל נישט אויסגעצייכנט. דאָס קומט בולט אַרויס אין זיין "טאָגבוך", וואָס איז געשריבן אין אַ גרוי און מאָגער לשון.. אין אַלגעמיין איז מיין איינדרוק פון זיין טאָגבוך, אַז עס גיט גאַרנישט צו צו דער געשטאַלט פון ש. ניגערן. נישט אויפגעהויבן העכער פון די וואָס האָבן געצונדן דאָס פייער פון שנאה צווישן שרייבער. לכן — דעריבער, וועמען איז נויטיק געווען אונדז מהנה צו זיין מיט אַזאַ טאָגבוך, וואָס האָט נישט קיין אינטערעסאַנטן אַנרעגנדיקן געמיט-און-שטימונג-מאַטעריאַל? פאַרן שרייבער פון דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע איז דער טאָגבוך נישט קיין קוואַל פון וואַנען צו שעפן.

איך מיין: אפשר פאַרן כבוד פון ש. ניגערן, וואָלט גאָר גלייכער געווען, ווען מען זאָל געווען אַט די גרויסע טאָגבוך-בלעטער דן זיין לגניזה...

פון שלום שטערן

אלטער עסעלין: אויף אַ באַזונדערער סטעזשקע

דער שאַטן פון טויט האָט פאַרשלונגען דעם מידן גוף פון דעם אומרויאקן און איינזאַמען פּאָעט אלטער עסעלין, וואָס איז מיט דער פיין פון עלנטשאַפט געגאַנגען אויף אַ באַזונדערער סטעזשקע.

זיין גיין איז געגליכן צו איינעם באַלאָדענעם מיט אַ שווערן פּאַק, וואָס קלעטערט צו אַ באַרגיקער הייך...

אַ שווערן טרויער האָט געטראָגן זיין געמיט, און אין פּלאַם פון טרויער, האָבן אַלע זיינע ווערטער געוויינט פון געבראַכנקייט:

מיט מיין הייליקן לאַסט וועל איך פּאַלן,
מיט דעם קנאַק ווי דער בראַך פון אַ בייך;
שטיל, ווי די נאַכט אין די שטאַלן,
מיט מיין אייגענעם ווייטיק פאַרגיין.
קייער וועט גאַרנישט דערקענען
אויף מיין בלוטיקער האַרץ ביים פּלויט,
דימענט פון חלום וועט ברענען
און לויכטן ביים ראַנד פון מיין טויט

אַלטער עסעלין — ליריש אין געמיט, האָט זיך תמיד באַמיט נישט אַריינצופאַלן אין סענטימענטאַלן ים פון טרערן. זיין לירישקייט איז דאָס קענען אויסמיידן און נישט פאַרבלאַנדזשען אויפן וועג וועלכן פיל אַנדערע פּאָעטן האָבן אויסגעטראָטן.

אַזוי אַרום האָט ער שטענדיק געהאַלטן ממש אין איין לוייערן צו געפינען דאָס סאַמע פּאַסיקסטע וואָרט, זאָל זיך אַריינפאַסן אין געפּעס פון זיין פּאָעטיש ליד, וואָס קוואַלט פון דער טיף פון זיין געמיט.

האָט ער געפונען נייע, פּרישע ווערטער צו פּורמען מיט זיי זיין ליד, דורכגעגאַנגען אין פּלאַם פון יסורים?

דער אמת איז דאָך, אַז קיין נייע ווערטער זיינען גאַרנישט בנמצא. אפילו די אַליין-געשאַפּענע ווערטער, זיינען אויך נישט מער ווי אַ מאַדעלירונג פון אַ שוין-פאַראַן וואָרט. געוויס איז דאָס שעפּערישקייט, אָבער קיין ניי וואָרט איז עס פאַרט נישט. עס איז בלויז אַ מין באַנייאונג פון אַ וואָרט.

וואָרים אין תוך זיינען אַלע ווערטער שוין געניצטע און ממילא זיינען זיי אַלט און אָפגעריבן.

דער עכטער פּאָעט ווייסט דעם סוד פון אָפּקלייב. דעריבער היט ער זיך פון איבעריקע ווערטער. אויסגעאיידלט איז דער חוש פון דעם טאַלאַנטפולן דיכטער, און אין סאַמע פּאַרעלטערטע, אפילו אין די אַרכיאיאישע ווערטער, אָטעמט ער אַריין דעם רוח-החיים פון קונסט, און די ווערטער ווערן באַלעבט, און בלייבן שוין אויף אייביק לעבן מיטן כוח פון הייליקן, שעפּערישן פונק, וואָס גליט אין זיי.

אַלט עסעלין איז געווען אַנדערשדיק מיט זיין קענען אין דער שטימונג פון טרויער, און אויך אין די זעלטענע מאָמענטן פון פּאַרגאַפונג און פרייד, איבערגעבן זיינע עמאַציעס און טראַכטענישן אין לידער, אין וועלכע זעלטן, זעלטן געפינען מיר אין זיי אַן איבעריק און אָפגעריבן וואָרט. באַנייט און געשליפן זיינען די ווערטער מיט וועלכע ער עפנט פאַר זיך, און פאַר אונדז זיין וועלט פון אומגלויבן און פון זיין ראַנגלען זיך צו בלייבן אין ליכט פון גלויבן.

אַט דאָס טיילט אים אויס פון אַנדערע פּאָעטן פון זיין דור. ער האָט נישט געשטורעמט די פעסטונגען פון די געוועלטיקער און די רייכע, וואָס באַרויבן דעם אַרבעטער און אַרעמאַן. אַלטער עסעלין איז אָבער אין געמיט געווען אַ פּראָלעטאַריער. ער איז דער בעל-מלאכה, וואָס האַרעוועט שווער און זיין גאַנץ פאַרמעג איז דאָס ביסל געצייג:

מיין שכן האָט אַלץ —
אי ברויט, אי לאַנד, אי רום,
זיין לעבן שפּילט ווי אַ לוסטיקער וואַלץ.
זיין נאַמען ברענט ווי אַ פייערשילד
וואָס הענגט אין מיטן שטאַט;
אַ קנעכט איז אים אפילו גאַט.

נאָר איך בין אַרעם, האָב גאַרנישט ניט,
נאָר אַ האַמער, אַ זעג און אַ דלאָט
און אַ דימענט וואָס לויכט אין מיין פינצטער ליד,
און אַ טרער וואָס ברענט אין מיין תפילה צום גאַט.

פּאַרוואָס אַזאַ פּאַרלירנקייט? ווער קען זיך דען דערגרונטעווען צו דער טרויעריקער טיף פון אַן אומרואיקן פּאָעט, וואָס איז ווייט פון דער דעמאָלט-נאָך רויש-שעפּערישער יידיש-נייריאַרק?

אַלטער עסעלין האָט אָבער מיט זיין בעל-מלאכהשן יחוס-שטאַם קיין מאָל נישט אָפגעבראַכן. ער האָט געפילט, אַז ער איז איינער פון דער גרויסער מחנה פּראָלעטאַריער, וואָס האַרעווען און הונגערן. אַט דאָס האַרעווענדיקע פּאַלק ווילן מיט פּאַלשע ברכות פּאַרויסן דאָס ביטערע לעבן, דער רב און דער פּריסט. אין פייער פון צאָרן צינדן זיך זיינע צעברויזטע רייד:

אונדז געהערט אַ שוואַרצער שטח שטאַטיש האַרטע ערד, שטיגן גאַריקע פון שטאַל און שטיין מיט קרעכנדיקע טרעפּ און גראַבע ברויט מיט באַב און קרויט צום פרעס פון שוואַרצע טעפּ, און קרייטעכער וואָס פאַסן פאַר מאַלפּעס און פאַר פּערד. טויזנט מאָל געהערטע ברכה פון דעם רב און פריסט שאַלט נאָך אַלץ אין גאַטעס הויז — דאָס לינגערישע קול, און אַז מען פאַלט צו פרי אין יאָר, איז דאָ אַ שטאַט־שפיטאל.... זיסע רוי: אַזוי אמאָל ווערט אונדזער לעצטע שעה פאַרויסט.

פאַר אַט דער רעאַלער שילדערונג אין מעכטיקע, דיכטערישע פּערזן, האָט אַלטער עסעלין געוואונען דעם ערשטן פּריז אין אַ לידער־קאַנקורס פון דער "מאָרגן־פּרייהייט". דאָס איז נישט דאָס איינציקע ליד, אין וועלכן ער דערמאָנט זיין נאָענטשאַפט מיט די יגיע־כּפימניקעס. צווישן די פאַרריסענע ביי זיך, וויל ער זיך נישט געפינען. נישט פון זיי שטאַמט ער, נישט מיט זיי וויל ער אין דער אייביקייט אַוועק. בלויז מיט זיינע ברידער וויל ער זיין, און דאָס אַפּשיידן זיך פון לעבן זאָל אויך געשען צווישן זיי. די ערשטע פיר שורות אין ליד "גורל" זיינען אין טאָן פון חיים נחמן ביאַליקס "יהי חלקי עמכם":

איך בין פון שטאַלצע ניט געקומען,
וועל מיט שטאַלצע לייט ניט גיין,
נאָר ווען דער לעצטער רוף וועט קומען,
וועל איך מיט מיינע ברידער גיין.
ווי פאַרציטערטע און שטומע,
ווי פאַרמשפטע צום טויט —
מיט אויגן אָפענע און פרומע,
מיט טרויער אויסגעשפּרייט.

יאָ, אַט די "אויגן אָפענע און פרומע, מיט טרויער אויסגעשפּרייט", האָבן אים געהיט און אים אויסגעהיטן, אַז דער סם פון שנאה זאָל אים נישט ברענגען צום מאַמענט פון יאושדיקן פאַרלייקענען דאָס האַפּן און טרוימען. אַ טרוימער און אַ פאַרבענקטער איז ער געווען זיין גאַנץ לעבן. דער דיכטער אין אים האָט אים געפירט, און נישט ער האָט געפירט דעם דיכטער. אַזוי אַרום איז דער אויפבליץ פון אַ געדאַנק געוואַרעמט געוואָרן אין קוואַל פון געפיל.

ווי יעדער יידישער פּאָעט־אימיגראַנט, האָט ער געהאַט אַ נעכטן, מיט אַהיים־ירושא פון דורות, וועלכע האָבן אים דערמאָנט אין דעם איינגעהיימישטן שטייגער, וואו, די שייך פון עבר שיינט העלער אין דער בענקשאַפט. אַלטער עסעלין פילט, אַז ער טוט דאָ הי נישט, וואָס דער זיידע, האָט געוואָלט ער זאָל טאָן. דער זיידע האָט אים מיטגעגעבן אַ תּפּילין־זעקל, ליגט עס אין אַ קופּערט. עס איז ליכטיקע געדענקעניש אין זיידנס געשטאַלט און הנהגה, אָבער ער איז נישט קיין יורש פון אַט דער ירושה. קלאַגט אין אים דער ווייטיק פון בענקשאַפט:

וואָס טוט מען מיט מיין זיידנס תפילין-זעקל?
 אַ רעשטל פון זיין שיינעם נאָמען.
 וואָס איך האָב אויף די טראַקטן פון מיין וואַנדער מיטגענומען;
 דער שדי בלאַנקט נאָך אויפן שוואַרצן סאַמעט.
 איצט ליגט עס אין מיין קופערט ניט פאַרשלאָסן;
 ניטאָ זיך וואָס צו היטן.
 זיין אַנדענק, וואָר. ער איז מיר טייער –
 ווי שימערירנדער טוי אַנטקעגן מאַרגנשטערן
 מינעוועט זיין שיין אין מיין זיכרון.

די לידער וועגן זיידן זיינען געווען פאַרקריצט צום שטענדיקן
 געדענקען. אָט די לידער אין קליינע שנויים געפינען מיר אין ביידע לידער-
 ביכער זיינע: "אונטער דער לאַסט" און "קנויטן".

אָט די לידער זיינען געווען די בריק געבויט אין בענקשאַפט צום-קיי-
 מאַל-זיך-מער-נישט-צוריקקערנדיקן-עבר. בכלל האָט אַלטער עסעלין
 געלעבט אין זיך, מיט זיך, און מיט די פּאָעטן פון זיין דור, וועלכע ער האָט
 פאַרערט און געגאַרט זיי צו זען. עס האָט אים שטאַרק וויי געטאַן, ווי אים
 האָט זיך געדאַכט, אַז אָט די שרייבער, וועמען ער שעצט אַזוי הויך, און האָט
 זיי ליב, זיינען נישט נאָענט מיט אים, און נעמען אים נישט אויף ווי ער האָט
 זיך פאַרדינט. און פאַרנעמען נישט דאָס קול פון זיין בעטנדיק ליד, וואָס ציט-
 ערט אין דער טיף פון זיין צעבראַכן געמיט. לידער האָט ער געשריבן צו און
 וועגן די אים נאָענטע פּאָעטן, ווי יוסף ראָלניק און מאַני לייב. פאַר משה לייב
 האַלפערן האָט ער ממש געקניט אין פאַרהערלעכונג. ער איז געווען
 צעווייטיקט אויף דער נישט צו וואַרעמער באַציאונג צו אים מצד פּאָעטן און
 די פירנדיקע ליטעראַטור-קריטיקער (בראש מיט ש. ניגער). אָט דעם
 פאַרדרוס און ווייטיק פלעגט ער גאַנץ אָפט אַרויסברענגען אין זיינע בריוו צו
 מיר. מאַטעריעל איז אים געגאַנגען שלעכט. עס זיינען געווען די יאָרן פון
 קריזיס, און די נויט האָט געדריקט אין הויז. ער האָט זיך געפילט, ווי מען
 האָט אים דערווייטערט פון רויש פון דער ליטעראַטור. איז אין אָט דער
 אַליינקייט מיט זיין טרויער האָט ער געשריבן לידער וועגן זיין געגנט פון
 אַרעמע שכנים. ער האָט געשילדערט זיין און די אַרעמשאַפט, דעם עלנט
 פון זיינע שכנים אַרום אים, אין לידער ווי אין: "ביי אונדז אויף די גאַסן". זיין
 לעבן איז אַזוי שווער, ווי דאָס לעבן פון זיינע שכנים. אָבער ער שעמט זיך
 נישט מיט דער האַרעוואַניע, וואָס ברענגט בלויז דאָס מיזערנע לעבן פון
 אַרעם-זיין. ער איז שטאַלץ מיט זיין בעל-מלאכהשן געצייג, כאַטש:

שווער און מיזאָס ווי מיין לעבן
 שפּאַן איך מיט מיין שווערן קלעם –
 איך האָב אַ שבועה זיך געגעבן
 ניט צו שעמען זיך מיט דעם.
 עס זאָל מיין דלאָט, מיין לאָם און האַמער
 ניט פאַרשעמען מייע הענט,
 ווי אין לייב פון מייע שטאַמער –

בלוט, וואָס פון מיין זיידן ברענט.
 אויף מייע פלייצעס — לאָסט פון אייזן,
 ווי שאַגאַל וואָלט אויסגעמאַלט,
 פאַר גאַט וועל אין מיין האַרץ באַווייזן —
 כ׳האַב מיט דעם פאַר ברויט געצאַלט.

ער האָט טאַקע זיך געפילט, ווי אָפּגעצוימט פון אַלעמען, אין זיין שטענדיקן געראַנגל מיט זיך. עס איז אָבער נישט רעכט צו מיינען, אַז ער איז געווען פון די דיכטער וואָס מען האָט פאַרזען. ערנסטע און חשובע שרייבער און ליטעראַטור־קריטיקער האָבן פאַרנומען זיין דיכטעריש קול, און האָבן באַוואונדערט די אייגנאַרט פון זיין טאַלאַנט, און געשריבן מיט שעצונג וועגן דער טיף פון זיין דיכטעריש ליד. ל. שאַפיראַ האָט זיך גערימט מיט אים. י. ראַפּאַפּאַרט האָט געשריבן מיט אַנטציקונג וועגן אים אַזוי אויך נחמן מייזל און ד״ר מוקדוני און פיל אַנדערע. דער איינציקער, ביי וועמען ער האָט נישט אויסגענומען, איז געווען ש. ניגער, וואָס האָט אים נישט פאַרגונען דאָס וואָרט פון אַנערקענונג אפילו, ווען אַלטער עסעלין האָט באַקומען אַ פריז פאַר זיין אויסגעצייכנט פּאַעטיש בוך ״לידער פון אַ מברניק״.

צוגעצויגן געוואָרן צו אַלטער עסעלינס דיכטונג זיינען די, וואָס האָבן זיך אַריינגעלעבט אין זיין וועלט פון געדאַנק און געפיל. מען האָט געדאַרפט צוגעוואוינט ווערן צו זיינע פרעמדווערטער (אינטער־נאַציאָנאַלע ווערטער). ביי אים איז עס געווען אַ טייל פון זיין וואָרט־אוצר מיט וועלכן ער האָט געבויט זיינע פּערזן. טיילמאַל איז פּריקער געווען דאָס חכמהנען זיך, דאָס קליגלען זיך. עס האָט געקענט מאַכן דעם איינדרוק פון פּאַזע. דאָס איז אָבער געווען ביטערער סאַרקאַזם. אַן אויסלאַכן דעם שקרן, דעם אָפּנאַרער, דעם תקיף און בעל־דעה, וואָס זיין חוצפה נעמט זיך פון דעם אָנגעזאַמלטן עשירות. דאָס האָט ארויסגערופן זיין צאָרן, און ער האָט, ווי משה לייב האַלפּערן (פון וועמען ער איז געווען באַאיינפלוסט), געקלאַפט מיט די פּויסטן פאַר כּעס, און גלייכצייטיק געחוזקט און געריסן פּאַסן פון זיך און פון יענע פּוסטע לייט. אַט די לידער זיינען נישט באַהויבט מיטן וואַרעמען אַטעם פון זיין ליריש געמיט.

ער האָט אָבער ווינציק פון אַט דעם זשאַנער. משה לייב האַלפּערנס השפּעה. משה לייבס ווירקונג אויף אים האָט אויפגעברויזט זיין געמיט, אָבער זיין גאַנג איז געווען גאַר אַן אַנדערער. אַ שטענדיק גיין אין טרויעריקן, ליכטיקן אַליין. עסעלין איז אַ פּאַעט, וואָס בעט און טענהט זיך אויס מיט גאַט און מענטש. אַלטער עסעלין האָט אַרויסגעלייענט פון תּנ״ך דעם פיין און דאָס האַפּן פון אייביקע צייטן. דאָס ליד איז געווען זיין אַנשפּאַר — די טרייסט אין דעם באַזונדער זיין:

איך בין פאַרליבט אין דיכטער און אין לידער,
 ווי גאַט, אייביק איז דאָס וואָרט פון דעם פּאַעט.
 אַפט לעב איך אַזא שיינקייט איבער
 ווי קיטס ביים פאַרענדיקטן סאַנעט.

גלייכצייטיק האָט ער באַגערט צו ווערן אַזוי באַליבט, און איבער דער וועלט באַוואוסט, ווי אַמאָר קאַיאם, ווי ווערלעין און פון דער טיף פון זיין ליד זאָל מען הערן זיין קול און אין טרוים זאָל זיין דער גלי פון זיין געמיט.

ער האָט געהאַרעוועט אויף אייגנס. אַן אייגן פּאַעטיש פּאַרמעג האָט ער געשאַפן, און אונדז איבערגעלאָזט, הגם ער איז נישט באַרימט געוואָרן ווי קאַיאם און ווערלעין, און אפילו נישט, ווי די יידישע פּאַעטן בני דורו. ער האָט דאָך דערגרייכט די הויך פון אַ פּאַעט, וואָס זיין פּאַעטישע אייגנאַרט איז פּאַרקריצט געוואָרן אין כמעט יעדן ליד זיינעם.

אַלטער עסעלין האָט זיך דיכטעריש געפלייסט צו דערגרייכן אין דער טיף פון אויסדרוק און אויסשלייפן דאָס וואָרט, עס זאָל פשוט זיין, אַנגעלאָדן מיט דער שטימונג פון זיין געמיט. אָבער זיין לירישע פשוטות, פליסט נישט פון פּאַלקסקוואַל. עס איז אַן אייגענע, געפונענע פשוטות פון צונויפזינגען וואָרט מיט וואָרט. אייניקע לידער אין פּאַעטישער פּאַלקסטימלעכקייט זיינען אין דער קלאַנגפולקייט, אין געמיט, אין גייסט, אין האַרציק-טרויעריק באַדויערנדיקן פּאַלקסטאָן.

אַלטער עסעלין דער ליידנדיקער פּאַעט (וועלכער פּאַעט איז דען נישט אַ ליידנדיקער?) האָט מיטגעליטן מיט יעדן ליידנדיקן אין עלנט.

זיין מיטפילן דעם פּאַרשטויסענעם, און פון דער אַרומיקער סביבה-פאַרשעמטן, נעמט זיך, נישט בלויז, ווייל אַלטער עסעלין, איז געווען אַ טראַכטנדיקער און געפילפולער פּאַעט, נאָר, ווייל ער דער בעל-פּראַצע, ווי ער באַקרוינט זיך אַליין, האָט גוט געקענט די פוסטקייט פון דעם עולם אַרום אים:

ניט ווי יענע ווייך-הענטלער מיט קאַרמאָזין-נעגל, וואָס עסן (אויס איידלקייט) טאַרט מיט אַ גאַפל. איך בין אַ בעל-מלאכה מיט דלאָטן און זעגן, און קוים וואָס מיר קלעקט אויף ברויט און קאַרטאַפּל. איך טראָג ניט קיין "האַנטשן" און בלום אין די לאַצן, און שייך לאַקירטע, ווי אַ לומפ אַן אַדעסער; איך פיר אַ לעבן ווי עס פאַסט אַ בעל-פּראַצע, נאָר מיר ווערט פון דעם אַ האָר ניט בעסער. איך אַרבעט פון אַלכע אויס שאַפעס און בעטן, און שלעסער פאַרייכט איך מיט שרויפן און קאַרבע, נאָר מיינע פּרנסות — ווי יענער בעטלער, וואָס שלעפט זיך אַרום מיט אַ לאַך אין טאַרבע... נאָר ניט דאָס — עפעס אַנדערש מיך מאַטערט: פאַרוואָס איז באַשערט מיר אַ האַרץ פון אַ שוטה? פאַרוואָס זאָל מיך אַרן אַ בעטל אין פּלאַטער... און אפילו די שטומע לבנה מיר וויי טאָן?

אים אַרט "אַ בעטל אין פּלאַטער". דאָס איז שוין דער גורל פון יעדן געפילפולן פּאַעט. אַלטער עסעלין האָט יעדע זאָך באַרירט, און ממילא אים וויי געטאָן.

פאַראַן אָבער געוויסע מדרגות אין דער וועלט פון געפילן. אָפּט באַפּאַלט אַ מילדע פאַראומערטקייט. ממילא פאַרמאָגט אין זיך אַלטער עסעלינס ליד די דינסטע ניואַנסן. ער האַלט אין איין אויסאיידלען זיין אייגן־געפונענע פאַרם. מחמת יעדעס באַנייט, דורכגעציערט וואָרט און ליד, ברענגט מיט זיך די פאַרב פון גליענדיקן פייער, וואָס דאָס איז דער אייביקער רוח־חיים פון דער קונסט.

אַלטער עסעלין איז נישט פילאַרטיק אין מאַטיוון. דאָס זיינען בלויז ניואַנסירטע טענער. אָבער ער האַט באַדן אונטער די פיס, און ער איז תמיד אין דער סאַמע טיף פון דער לעבעדיקער רעאַליטעט און כמעט קיין מאָל נישט אויסער איר

מעג עס אים אַליין, ווי ווי טאָן, זאָגט ער זיך אַליין דעם ביטערן אמת. אזוי איז עס, ווען אין פאַריאושקייט זעט ער נישט קיין יורש, וואָס זאָל האַלטן און ממילא היטן זיין ירושה פון די אַבות. אָט די שרעק באַפּאַלט יעדן יידישן ייד, ווען ער ווייסט, אַז ער האַט נישט ווער עס זאָל איבערנעמען זיין אַנגעזאַמלטע רייך־גייסטיקע ירושה:

יינגל ליבער,

וואָס וועט זיין אַז די צייט וועט אַריבער:
איך וועל געהערן צום גראַז פון די אַבות
און דו — צום וויפלטן גלגול — אַ "האַמאָ נאַוואוס",
איך וועל ניט צערטלען דיך מער און ניט קושן,
וואָס וועסטו טאָן מיט דער שווערער ירושה
וואָס איך לאָז דיר דאָ איבער אין אַפענע שאַפעס:
תכלית פון וואָך, פערל פון יום־טוב און שבת,
דורות האַבן אַ תוך דאָרט באַהאַלטן.
וואָס וועסטו טאָן מיט די אַלטע, ברוינע פּאָליאַנטן:
חובת־הלבבות, חיי־אדם, קב־הישר, עין־יעקב,
און דיניקע ביכלעך לידער — געשאַנקען
פון יידישע פּרינצן, מאַנאַרכן —
עס זאָגט מיר דאָס האַרץ אַז דו וועסט זיי ניט דאַרפן,
כאָטש זוכן זיי וועסטו, אין דעם בין איך זיכער,
דורך אַנדערע וועגן און אַנדערע ביכער.

דער פּריציפּטיקער טויט פון משה לייב האַלפּערן האַט אים אויפגעטרייסלט און ער האַט אַרויסגעפלאַצט אין יאָמער פון געוויין:

משה לייב, מיר איז ביטער.
מיר איז שווער, איך זינק.
ווען איך זע דיך אין תהום,
כ׳וואַלט אַרונטערגעשפרונגען.

אָט די פּערזן אין געקלאַג איז אַ נישט־געהאַמעוועט כליפען ביים מאַלן אין ווערטער דעם פאַרטרעט פון מ. ל. האַלפּערן — וואָס איז פּרי פון לעבן אַרויסגעריסן געוואָרן. אין זיין ליריש־רירנדיקן ליד "מלאך גוטער" ("אין אַנדענק פון משה לייב האַלפּערן") בעט ער זיך ביים מלאך דעם טויט־

ברענגער, ער זאל זאגן, ווי אזוי לעשט ער אויס דעם פלאם פון לעבן אין הארץ פון פאָעט. ער וויל באַראַיאַקט ווערן פון זיין ענטפער. אים ווילט זיך אויסדאַכטן, אַז אין דעם מלאכס רייד וועט ער געפינען די ליכטיקע פעדעמער פון טרייסט, וואָס דאָס זאָל זיין דער שכר פון פאָעט, וואָס זיין ליד ווערט נישט פאַרלוירן אין ים פון אייביקייט. די צייט היט גאַר אויף זיין געדעכעניש. עס איז אַ גרויס פאָעטיש ליד, ווי אַ געבעט פון רחמים, אין גלי פון טרערן:

מלאך גוטער, אין ווייס און פּיאַלעט,
ווי רייסטו אויס דאָס האַרץ פון אַ פּאָעט?
שניידסטו מיט אַ מעסער? שטעכסטו מיט אַן אָל?
קענסטו אַ דיכטער-האַרץ טויטן מיט אַ מאָל?
— איך שנייד ניט מיט אַ מעסער, איך שטעך ניט מיט אַן אָל,
איך קען ניט אַ דיכטער-האַרץ טויטן מיט אַ מאָל;
איך ענדיק נאָר דעם חלום וואָס איז אויסגעטראַכט,
און קאַלט ווערט דאָס האַרץ, ווי פּעלד-ערד ביי דער נאַכט.

מלאך גוטער, אין ווייס און פּיאַלעט,
וואָס טוטו מיט דעם רומפּולן פּאָעט, —
נאָך דעם ווי דו נעמסט אַרויס די פּען פון זיינע הענט,
און טויט קומט — ווייל טרוים האָט אויסגעברענט;
און אַרום אים נאָך אַלץ פּאַניקער און קלוגע אין געוויין,
און טרער פּאַלט ווי פּעדער אויף אַ שטיין —
נעמסטו מיט דעם אַרון, דעקסטו אים צו מיט ערד?
— איך ריר ניט-אָן דעם ארון, כּבאַדעק אים ניט מיט ערד,
עס ווערט ניט פון אים וואָס פון יעדן ווערט, —
איך טראָג אים נאָר אַריבער אַ דינע ווינטנבריק,
און יעדער נייער דור ברענגט אים לעבעדיק צוריק.

אַלטער עסעלין איז נישט געגאַנגען אויפן ברייטן וועג. ער האָט זיך דורכגעשניטן אַ סטעזשקע אין דעמאָלטיקן געדיכטן וואָלד פון יידישע פּאָעטן. ער איז געווען אַנדערש אין געמיט, אין פאַרם. דעריבער האָט ער באַלד פון באַגינען פון זיין שאַפן, אַרויפגעלייגט זיין אייגענעם פּאָעטישן זיגל אויף זיינע לידער. זיין אייגן-אויסגעשניטענע סטעזשקע איז נישט געווען קיין משעול צר, נאָר האָט זיך מיט דער צייט צונויפגעבונדן מיטן הויפט-שליאַך פון דער יידישער פּאָעזיע. ער איז געגאַנגען באַזונדער. מעגלעך, אַז דאָס איינזאַם-זיין איז אים ליב געווען, און דאָס גליק פון אויסלעבן זיך אין ליד, האָט געליכטיקט אין טרויער פון אַליינקייט, און עס האָט אים דערהויבן צו שאַפן פיל דיכטערישע לידער, וואָס וועלן נישט פאַרזונקען ווערן אין תהום פון צייט.

אַלטער עסעלין איז געווען אַ פּאָעט פון גאַר הויכן ראַנג, און דער "גוטער מלאך" האָט געוויס אין אים געשטילט דעם פּייַן, און אויך אים מסתמא פאַרויכערט דאָס אומקערן זיך מיט זיין ליד אין רויש פון אַלע צייטן; אויך אים האָט דער גוטער מלאך אַזוי-אַרום איינגענומען און געטרייסט:

איך ריר ניט אן דעם אָרון, כ'באדעק אים ניט מיט ערד, עס ווערט ניט פון אים
וואָס פון יעדן ווערט, —
איך טראָג אים נאָר אריבער אַ דינע ווינטנבריק,
און יעדער נייער דור ברענגט אים לעבעדיק צוריק.

**מיט אַלע וואַקלענישן, מיט זיין גאַנצן ראַנגלען זיך מיט אומגלויבן, איז
ער דאָך געבליבן דער טיף-גלויביקער אי אין דער ליכטיקער באַשאַפונג
פון אַ ליד, אי מסתמא מיט יענע מענטשן — די בעלי-פראַצע ווי ער.**

און זיין טרויער ווערט געלינדערט גראָד אין די ווערטער, וואָס
דערהויבן אים אין גלויבן:

איך זאָג אייך שטרענג און זאָג אייך אָפן:
איך גלויב נאָך אַלץ אין וואָס איר לעסטערט.
איך, וואָס בין פון אייך אַנטלאָפן,
זאָג אייך שטרענג און זאָג אייך אָפן:
איר האָט דעם אומגליק נאָך פאַרגעסערט,
איר האָט אַליין דעם וועג פאַרפעסטעט —
איך זאָג אייך שטרענג און זאָג אייך אָפן:
איך גלויב נאָך אַלץ אין וואָס איר לעסטערט.

אַלטער עסעלין האָט אונדז אַנפאַרטרויט זיין ליד, לאַמיר עס היטן
פאַר די ווייסטע דורות. ווייל דער אויסגעטראַכטער גוטער מלאך "האַט
אים בלויז אַריבערגעטראָגן די דינע ווינטנבריק און יעדער נייער דור דאַרף
אים און אַלע יידישע פּאַעטן ברענגען לעבעדיק צוריק". אַמין!

פון שלום שטערן מאַנטרעאַל

די פונדאַמענט-לייגער פון דער יידיש-סאָוועטישער ליטעראַטור

די סאָוועטישע יידישע שרייבער, וועלכע זיינען פאַרשניטן געוואָרן דורך דער מערדערלעכער האַנט פון סטאַלין, זיינע מאַכט-האַבער און משרתים, זיינען געווען צווישן די סאַמע רעפרעזענטאַטיווסטע פונדאַמענט-לייגער און אויפבויער פון דער אייגנאַרטיקער יידיש-סאָוועטישער ליטעראַטור.

ואלאה הם — און דאָס זיינען זיי צום אייביקן געדענקען: דוד בערגעלסאָן, דער נסתר, פרץ מאַרקיש, דוד האַפּשטיין, איציק פעפּער, לייב קוויטקאָ און זייערע פען-חברים.

מיט וואָס טיילט זיך אויס די יידיש-סאָוועטישע ליטעראַטור פון איר ליכטיקן בראשית אָן? ערשטנס, מיט איר אַנדערשדיקן און נייעם אינהאַלט, וואָס האָט ממילא געמוזט איינאייגענען צו זיך נייע סטילן און פאַרמעס. די וואַרט-פאַרבן פון איר בילדערלעכקייט האָבן געדאַרפט זיין צוגעפאַסט צו דער נייער זיך-פאַרמינדיקער לעבנס-ווירקלעכקייט. אַזוי אַרום, האָבן מיר געקראָגן אַן אוצר פון נייע, פּרישע און בפירוש דרייסטע ווערטער-שאַפונגען, וואָס האָבן געגעבן אויסדרוק צו גלויבן אין דער רושיקער פּרייד פון דעם אַקטאַבער-ניצחון. גלייכצייטיק האָט אויפגערוישט די באַגייסטערונג פון בויען דאָס לאַנד און זיך אַליין איבערבויען.

דאָס ערשטע מאָל, נאָך טויזנטער יאָרן אַפּרעמדן די יידן פון דער ערד, זיינען יידן אַרויף אויף דער ערד. זיי זיינען געוואָרן אַקערער און זייער. די דעקלאַסירטע יידישע מאַסע האָט זיך געדאַרפט פּראָדוקטיוויזירן. עס איז געווען אַ שווערער פּעריאָד אין לעבן פון די סאָוועטישע יידן. נישט אַלע זיינען רייף געווען פאַר אַט דעם היסטאָרישן מאַמענט.

אין יענע יאָרן האָט איזי כאַריק אויסגעשריגן אין טיפּן ווייטיק: "שטעטעלע, פאַרשווינד!" אַבער דער איבערברוך איז געקומען אין דער פּיין פון יענער צייט. טענער פון אַ ניי-און-ליכטיק געזאַנג האָבן אויפגעשאַלט אין דער יידישער סאָוועטישער ליטעראַטור — איבערהויפּט, אין דער דיכטונג.

עס האָבן זיך דערהערט לידער וועגן ערד, און לידער צום אַריינגיסן

זיך פון הונדערטער טויזנטער יידן אין די פיל נייע אינדוסטריעס פון לאַנד. מען האָט געצויגן פון וואַרשטאַט צו די גרויסע פּאַבריקן. עס איז אויפגעקומען די אויפלעבונג פון איבערבויען דאָס יידישע לעבן. צוזאַמען מיט דעם אַלעמען איז די יידישע קולטור אויפגעריכט געוואָרן. יידן איז געגעבן געוואָרן די ברייטע מעגלעכקייט צו פאַרמירן דאָס נייע גייסטיקע-קולטור לעבן אין זיין גערעדטן לשון – אין זיין יידיש. אזוי אַרום, האָט געזאָלט, אין די ראַמען פון סאַציאַליסטישן געבוי, געשטאַלטיקט ווערן דער נייער יידישער שטייגער אויף סאַציאַליסטישע פונדאַמענטן.

האָט די יידישע ליטעראַטור דערהערט די פייגל זינגען נישט נאָר שבת-שירה, נאָר טאַקע אויפן אייגענעם צעאַקערטן און אויפגעאַנגענעם באַדן. עס האָט אַ שלאַג-געטאַן דער ריח-השדה. אַנגעטרונקען מיט דער האַניקדיקער לופט, האָבן די מיענדיקע הענט אַ רעד געטאַן מיט געזאַנג פון פרייד:

לאַנגע אַנגעמידטע טעג,
און די נעכט פאַרקאָועטע
קומט באַגינען אויפן סטעפּ
זיך מיט רו אַ כאַווע טאַן.
ראַזע בושלעס אַ צוג
בלויע הויך באַשייטערן;
לייגט זיך טאַג צו פענצטער צו
און מיט ליכט ער שרייט אַריין,
און ער וועקט דאָרט און ער רופט:
— סיוואַרטן פּערד און וועגענער!
נאָר פון לאַנג איז מען שוין אויף.
פאַרטיק, גרייט אין וועגן אַריין.
אַנגעשניטן ברויט צום טיש,
איינגעהייצט די אויוונס:
און מ'איז קרעפטיק און מ'איז פריש.
און מען קוקט אין הויף אַריין.
— ווער צום אַקער, ווער צום פי,
ווער עס וואַרט אַ רגע נאָך. —
נ'ראַנדעל איז אַרויס פאַרפרי
דאָרט דעם טאַג באַגעגענען".

(פון פרץ מאַרקישעס "אין סטעפּ",
פון דער פּאַעמע "ניט געדייגעט")

און דער פאַרטרוימטער ליריקער דוד האַפּשטיין, וואָס האָט אויסגעזונגען זיין ליד אויף די דינסטע סטרונעס פון זיינע איידעלע פּאַעטיש-בילדלעכע שורות, איז שוין מער נישט געווען "עלנט אויף די רוסישע פעלדער". אים ציט צום פעלד, ווייל עס וועלן שוין אינגיכן גאַלדיקן די זאַנגען אויף דער זון. עס איז דער ציטערדיקער קלאַנג פון ביאַליקן:

אצא לי השדה ואשמע
מה דבר אדוני מן הקמה.

(איך וועל מיר ארויסגיין אין פעלד און הערן, וואָס גאָט רעדט דורך
דער תבואה. פריי איבערגעזעצט. — ש. ש.)

אַבער ביי דוד האָפּשטיין איז אַ ליכטיקער קלאַנג פון זען, אַז פעלדער
בליען:

ס'האָט היינט פון פעלד אַ פּרישער ווינט
אויף הייסע גאָסן זיך פאַרקליבן
און ניט געוואוסט, ווי איין ווי אויס,
און שטיל געבליבן.
פון טונקעלן הויז בין איך ארויס,
דעם ווינט אנטקעגן אַנקומען —
און ס'האָט דער ווינט מיך שטיל און לינד אַרומגענומען...
איך האָב צעקושט זיך מיטן ווינט
און אַן אַ וואָרט געוואָר-געוואָרן,
וואָס טוט אויף די פעלדער זיך אַצינד —
דאָרט בליט שוין קאָרן!
עס וועט מיר קלינגען ביז נאַכט
דער שטילער שאַל פון ווייטן האָרן:
עס בליט שוין קאָרן!...

און לייב קוויטקאָ שעפט נחת פון קאַלינינדאָרף, פון פריידאָרפער-
קאָלווירט, וואו ער טרעפט זיינע פריינט, זיין מאַמען, זיין שוועסטער. ער
גרויסט זיך מיטן אויפטו און ער טראָגט אין זיין תמימותדיק האַרץ בענטשונג
פאַר די וואָס האָבן פּרוכטיק געמאַכט די ערד:

איך האָב אייך אין קאַלינענדאָרף געזען, מייענע פריינט,
און שטאַלץ. מיט אייך, מיט אייער ווערק, איך וועל פאַרגעדענקען.
וואָס האָט איר דען אַזוינס געטאָן דער ערד, וואָס זי צעשטיינט,
וואָס זי האָט זיך צעלאָזט אַזוי איר גאַנצע גוטס אייך שענקען?
מיין מאַמען כ'האָב באַגעגנט דאָ אין פריידאָרפער קאָלווירט,
ניט וויכטיק, ווי מען רופט זי, אַ געזונט אין איר געביין.
איר זון בין איך, און טייער איר, כאָטש ניט פון איר געבורט,
און זי איז האַרציק-טייער מיר, צום האַרצן ביז געוויין.
מיין שוועסטער איז אַט-די, וואָס כ'האָב אין וויינגאַרטן געטראָפן,
איך האָב מיט איר באַקענט זיך דאָ, איר מיר געזען אין בליט.
ווי מוטיק איז די פרוי ביי אונדז! איר האַרץ איז שטאַלץ.
פון זינט איך האָב גערעדט מיט איר, איז שטילער קלינגט מיין ליד.

אַט די טענער אין פאַרשידענע ניואַנסן פון פריידיקע געזאַנגען, זיינען
אייגן כמעט אַלע יידיש-סאָוועטישע פּאָעטן און פּראָזע-שרייבער.

ענלעך צו דער יידישער סאָוועטישער ליטעראַטור פון יענעם ליכטיק-
אויפגערודערטן פעריאָד, איז די העברייאישע חלוצים-ליטעראַטור, וואָס
אירע זין האָבן אויפגעריסן פּלאַסטן פון פאַרשטיינערטער ערד, און זי
באַלעבט מיט דער אייגענער פּראָצע. דער זעלבער אַראַמאַט שלאַגט פון
זייערע פעלד-געזאַנגען. די זעלבע בענטשונג פאַר מי, פאַר טוי, רעגן און
גאָלדענעם זאַנגען-שניט.

אין יענע בראשיתדיקע טעג פון הויכן גלויבן און האָפֿן האָט נישט בלויז די ערד צוגעטוליעט צו זיך דעם ייִדישן פֿויער, נאָר עס האָט גערופן דאָס בויען פֿון פֿאַבריקן, און דורך דעם רויש פֿון מאַשינען האָט געזונגען די פֿרייד, פֿון דער גרויסער אויפֿבוֿיִציט:

מען קאָן ניט,
אוי, מען קאָן קיין רגע ניט וואַרטן.
די דלאַניעס בייסן זיך,
עס ציט, עס גלוסט זיך מיען.
אַט דאָ וועט די פֿאַבריק זיין —
דערווייל נאָר אַ פֿאַרקן שטעקט,
און דאָ, וואו דערנער וואַקסן,
וועט וויינשטאַק בליען.
ביינאַכט איך הער זיך איין אין קלינגען פֿון פֿורגאַנעס,
עס קלינגט דאָס יונג טשוהון אין נאַכט אויף שטיין:
געדולדיק האָבן מיר דאָס דאַרפֿס גוטס פֿאַרלאָדן אין וואַגאַנעס.
געדולדיק איצט מיט שטאַט־גוטס פֿאַרן מיר אַהיים.

(לויב קוויטקאָ)

אַזוי טיף אין דער עמאַציע און מעכטיק אין בילדלעכער דערציילערשיקייט איז געווען דער נאָך־מלחמה־און־רעוואָלוציע־פֿעריאָד. אָבער דער נייער זינגענדיק־זיגערישער טאָן האָט אויפֿגעקלונגען אין ברויז פֿון דער רעוואָלוציע. די שווערע שלאַכטן, דאָס מקריב זיין זיך בכדי צו פֿאַרפעסטיקן די רעוואָלוציע, דאָס פֿאַרטרייבן פֿון אַלע גרענעצן די כלערליי ווייס־גוואַרדייער, וואָס האָבן אַרומגעקלאַמערט די יונגע סאָוועטן־מאַכט — מיט אַט דעם ברויז, איז אָנגעלאָדן געוואָרן די יונגע ייִדיש־סאָוועטישע ליטעראַטור, וואָס צו איר האָט זיך צוגעצויגן דער גרויסער געניטער מייסטער־שאַפֿער דוד בערגעלסאָן.

פֿון יענע אומרויאַקע און שווער־געפרוועטע יארן, האָט די ייִדישע סאָוועטישע ליטעראַטור געקראָגן דעם קוואַליטאַטיוון הויך־קינסטלערישן צושטייער אין בערגעלסאָנס "מידת הדיון", "צוג־ווינטן" און אַ צאָל אַנדערע זייער אַנרעגנדיקע דערציילונגען.

די פּאַזיע־און־פּראָזע־ווערק פֿון פּרץ מאַרקיש, זיינען עד היום אַ טייל פֿון אונדזער גרויס־ליטעראַריש פּאַרמעגן. אויף אייביק האָט ער זיך אַריינגעשריבן מיט זיין פּאַעמע "צוויי ברידער" און זיין ראָמאַן "דוראין־דור אויס". צו דעם דאָזיקן טיף־ייִדישן ברייטשטחדיקן ווערק פּאַסן זיך אויסגעצייכנט די ליכטיק־לירישע פּערזן פֿון דוד האַפּשטיין:

אוי, ווי גוט איז מיר צו וויסן,
עס האָט דער ליכטיקער פּאַדעם
זיך ניט איבערגעריסן.

די טעמאַטיק פֿון מלחמה, רעוואָלוציע און בירגערקריג האָט אויפֿגערודערט ביז די סאַמע טיפֿן כּמעט אַלע ייִדישע סאָוועטישע וואַרט־

קינסטלער.

דעם שוידער פון יענער צייט, האָט מיט פלאַם פון פיין, אַריינגעגאַסן
 אין זיינע לידער איציק פעפער. עס איז די דיכטונג אין ריטם פון דער צייט –
 עמאַציאָנעל און פילקלאַנגיק:

וויפל מאַמעס, וויפל מאַמעס קלאַגן,
 ליגט ביי יעדן ראַג אַ נאַקעט קינד,
 ליגן נאַקעטע פאַרפרוירענע
 און די מענטשן אויף די גאַסן זיינען בלינד.

אשר שוואַרצמאַן האָט מיט זיינע מלחמה-און-רעוואָלוציע לידער
 געגעבן דעם טאָן. און ווען די שפיז און די פאַן איז אַרויסגעפאַלן פון זיין
 האַנט, האָט זי ווייטער מיט פייער פון יידישן ברויזיקן וואָרט, הויך
 אויפגעהויבן דער גרויסער פאַעט איציק פעפער:

האַנט צו האַנט און פלייצע צו פלייצע,
 פוס צו פוס און שינעל צו שינעל –
 אונדזער ערד איז אַ פרישע און ווייצענע,
 אונדזער הימל איז רויכיק און העל“.

אַט וואָס איציק פעפער גיט איבער וועגן זיך דעם קעמפער-
 פאַרטיידיקער פון דער רעוואָלוציאָנערער פאַן:

צווישן היים און וועג – בין איך,
 צווישן מיר און וועג - מיין פערד,
 און די פיס זיינען גרינג,
 און גרייט איז מיין זאַק און שווערד.

וואו יאָגט זיך אַזוי איציק פעפער? צו זיינע רויע אַרמייער – די
 דרייסטע שלאַכטלייט. זיי וואָס שטייען קעגן שונא "מיטן וואַרעם בלוט און
 האַרצן" (אשר שוואַרצמאַן) האָבן נישט קיין ביקסן און קיין ברויט. איציק
 פעפער היט זיך אויס פון ראַמאַנטיק, און ער שילדערט פראַסט-אַפן, אַן שום
 פאַרשטעלטקייט די העראַיאַיק:

זיי וואַרטן צעוואָרפן אויף שניי
 מיט ביקסן אין הענט,
 באַוואַקסן מיט אומעט און קויט –
 מיר פאַרן, מיר פאַרן צו זיי,
 מיר פירן זיי קוילן און ברויט.

איציק פעפער, דער האַרציקער יאַט פון דער רויער אַרמיי, ער –
 דער היטער פון דער רעוואָלוציע, האָט אויף אַ וואונדערלעך-פאַעטישן
 אופן געפונען דאָס פראַסטע, זינגענדיקע, גלייכצייטיק, דערציילעריש-
 שילדערנדיקע וואָרט מיט וועלכן אַוועקצושטעלן אַן אייביקן מאַנומענט
 יענער העראַיאַישער צייט.

הונדערטער פראַזע באַשרייבונגען זיינען נישט מסוגל איבערצוגעבן דאָס
 געפיל און געמיט פון אַ יאַט, וואָס באַוואַכט די גרענעץ, ווען פון אַלע זייטן

לויערט דער שונא, ווי עס טוט עס איציק פעפער אין זיינע אויסגעצייכנטע
לידער-געמעלן:

שווער איז איצטער אונדזער צייט,
ביקס אויף פלייצע, ביקס ביי זייט.
ציטערט בלוט אין הייסן לייב:
אָדער שטיי דאָ, אָדער בלייב!
דאָרט ביים גרענעץ דאָרט ביים פעלד
שטייען יאָטן אויסגעשטעלט.
קיין מאָל דורשטיק, קיין מאָל מיד
שטייען יאָטן און מע היט.

די יידישע ליטעראַטור האָט נישט געהאַט קיין אייגענע מלוכה מיט
חיילות, ביקסן, שווערדן און קוילן – וואָרפער. פּלוצעם זיינען טויזנטער
יוגנטלעכע אַרײַן אין שלאַכט פּאַרטיידיקן די רעוואָלוציע. די קעמפּנדיקע
יאָטן האָבן געפונען זייער פּאָעט אין איציק פעפערן, וואָס האָט דער
ערשטער געפונען די סאַמע פּשוטסטע, האַרציק-פּאַלקסטימלעכע
רירנדיקע ווערטער איבערצוגעבן דעם ריטם פון מאַרשירנדיקע רויט-
אַרמייאישע פּאַלקן, דעם אימהדיקן גערויש פון באַן-רעדער, וואָס יאָגן זיך
צו די פּראָנטן:

אַ ציגאַר אין מויל, אויף דער זייט דאָס היטל –
בלאָנדע קאַמסאַמאַלקעס פון דערפּל און פון שטעטל.
פון דערפּל און פון שטעטל, פון נאַקעט און פון חורבות
בלאָנדע קאַמסאַמאַלקעס – הונגעריק און באַרוועס.
ליגן אויסגעוואָרפן יאָטן, קאַמסאַמאַלקעס,
ערגעץ גייען פּאַלקן, ערגעץ שיסן פּאַלקן.
איז אַ יאָט געפּאַלן. ליגט אַ יאָט אין וואונדן,
מיט אַ ווייסן פּאַרטעך וואונדן צוגעבונדן.

איז דער צויבער פון איציק פעפערס דיכטונג חל בלויז אויף די לידער
פון בירגער-קריג און רעוואָלוציע? דאָס וואָלט געמיינט פּאַרשמעלערן זיין
באָדן און אים אָפּזונדערן פון אַלע אַנדערע איבערלעבונגען, פון יענע יונג-
ליכטיקע עמאַציעס, וואָס מיט איר איז געבענטשט די טרוימעריש-
פּאַרליבטע יוגנט. איציק פעפער, דער רויט-אַרמייאישער יאָט, האָט
געשפּרייזט אין נייעם לעבן, ער איז געווען איינער פון די אויספּאַרמירער פון
דעם זיך-ענדערנדיקער לעבנס-פּאַרם:

אונטער זון, ווי ווייסע בערן,
וואַקסן טעג אין גרויסן סאַד.
און אין ווייטקייט פון די שטערן
טאַנצן יאָטן אין אַ ראָד.
פון די סטעפעס ווינטלעך בלאָזן
און אַ פייערל דערברענט.
גייען מיידלעך אין די גראָזן
מיט די עמער אין די הענט.

איציק פעפער האָט זיך אויסגעצייכנט אין פּאַלקמאַטיוון. ער האָט דאָס געמיט פון פּאַלקסליד צוגעפּאַסט צו דעם שטייגער פון דער נייער מיליע:

כ'האָב דיר אויסגענייט אַ האַנטעך
מיט אַ רויטן זוים,
האָט אַ רוף געטאַן דאָס לאַנד דיר,
ביסט אַוועק, מיין טרוים.
כ'האָב דיר אויסגענייט אַ טיכל
מיט אַ רויטן האָן,
זאָגן אַלע, אַז אינגיכן
קומט מיין ליבער אָן.
שטיי איך, קוק אויף די וועגן
צו מיין ליבער רייט,
טלאַען רוישן, ווי אַ רעגן,
נאַר ס'איז זייער ווייט.

איציק פעפער איז געווען אַ סאָוועטישער דיכטער מיטן גאַנצן לייב-
און-לעבן, אָבער ווי אַ ייד און אַ יידישער פּאַעט האָט ער אין זיין געמיט
געטראָגן די טרוימען און באַגערן פון יענע יאָרן, וואָס האָבן געצונדן די
פּאַנטאַזיע צו קענען בויען די יידישע אייגנאַרט ביים אַמור, אין ווייטן
ביראָבידזשאַן:

שלאָף, מיין קינד, פאַרמאַך די אויגן,
טונקלער ווערן בערג,
ס'איז אַן אַדלער דורכגעפּלויגן,
זיין זאַלסטן, ווי ער.
און ווי ער זאַלסטו זיך הויבן,
זיין מיט וואַלקנס גלייך,
דורך די אַוונטיקע שויבן
קוקט דער בירע טייך.
ס'פּלעג דיין זיידע טראָגן קייטן,
קייטן אין סיביר.
אַט דער קאַנט מיט זיינע ברייטן,
ער געהערט שוין דיר....
ס'פּלעגט דיין טאַטע אויף די וועגן
שלעפּן דעם געווייזן,
אויף אַמורער שיינע ברעגן
בויען מיר אַ היים.

* * *

אַט די גרויסע פּונדאַמענט-לייגער פון דער הויך-קינסטלערישער
יידיש-סאָוועטישע ליטעראַטור, זיינען נישט אַרויס פון רויש פון דער
בויענדיקער צייט. דער נעכטן האָט זיך אין זייערע ווערק צונויפגעבונדן מיטן
לעבעדיקן זיך-פאַרויסבאַוועגנדיקן היינט. עס איז געוואָרפן געוואָרן אַ
בריק, וואָס האָט אָנגעכאַפט ביידע ברעגן... אָבער, נאָך-איידער, היטלער

האָט פאַרוויסט די יידישע ישובים אין סאָוועטן־פאַרבאַנד, האָט זיך דער יידישער קולטור־באַדן אָנגעהויבן טרייסלען אונטער די פיס פון די שעפער און בויער פון דער יידישער קולטור. אונטער סטאַלינס האַק זיינען געפאַלן איזי כאַריק, משה קולבאַק, מאַקס עריק און אַנדערע. די יידישע שולן זיינען איינציקווייז געשלאַסן געוואָרן.

און דאָ איז היטלער געקומען. און אַלע פייער־ווינטן האָבן געטראָגן דאָס אַש פון פאַרברענטן יידישן געבייך. די ערד האָט זיך געהויבן פון די מאַסן־קברים. די יידישע סאָוועטישע שרייבער האָבן זיך געבראַכן אין פיין, אָבער זיי האָבן געפילט, אַז זיי דאַרפן פאַרשרייבן לדור דורות, וואָס דער נאַצי־דייטש האָט געטאָן צו אונדז יידן, ווי ער האָט פאַרשניטן מיליאָנען פון אונדזער פּאָלק. זיינען פון די פלאַמען אָפּגעראַטעוועט געוואָרן די מאַנומענטאַלע ווערק פון חורבן און גבורה. אַזוי זיינען אין פיין פון הייליקן פּלאַם געשריבן געוואָרן נסתרס חורבן־דערציילונגען "דער זידע מיטן אייניקל", "העשל אַנשעלעס", "מאיר לאַנדשאַפט", "פּלאַרא" און אַנדערע. מיר האָבן אויך זוכה געווען, אַז פון נסתר זאָל אונדז בלייבן דאָס סטיליסטיש־געשליפענע ווערק "די משפּחה מאַשבער", וואָס שליסט איין אַ ברייטע סביבה מיט אייגנאַרטיקע יידישע געשטאַלטן פון נאָך פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה. אַ רייף־פאַרטראַכטע קונסט־שאַפונג, וואָס איר ליכט וועט פאַלן אין די ווייסטע דורות. פון פּאָעטישער, דורותדיקער דויערהאַפטיקייט איז די באַלאַדע "שאַטנס פון דער וואַרשעווער געטאָ" פון איציק פעפער. קיין מאָל וועט נישט אַריין אין תהום פון פאַרגעסנקייט פּרץ מאַרקישעס פּאָעטישער עפּאָס "מלחמה". אייביקער בטחון וועט שטאַרקן אונדזער האַרץ דער אומפאַרגלייכלעכער וואַרט־שלייפער — דער סאַמע גרעסטער פּראָזע־דערציילער אין דער יידישער ליטעראַטור, דוד בערגעלסאָן. דער הייליקער, העראַאישער שייך פון דורות שיינט אַרויס פון אַזעלכע דערציילונגען פון חורבן, ווי "יאַרצייט־ליכט" און די דראַמען "פּרינץ ראובני" און "לא אמות כי אחיה" — איך וועל לעבן, איך וועל נישט שטאַרבן — די גאַנצע יידישע ליטעראַטור, פון די פונדאַמענט־לייגער ביז די סאַמע אחרונים, איז דורכגעגליט מיטן טרויער אויף אונדזער אומגליק בימי היטלער הרוצח.

דוד בערגעלסאָן, דער נסתר, דוד האַפּשטיין, פּרץ מאַרקיש, לייב קוויטקאָ, איציק פעפער און זייערע פען־ברידער. וואָס סטאַלין האָט אַזוי אכזריותדיק איבערגעריסן דעם פּאָדעם פון זייער לעבן, זיי האָבן גרויס און באַרימט געמאַכט די יידישע סאָוועטישע ליטעראַטור. מיט געפילן פון ליבע און דאַנקבאַרשאַפט האָבן זיי געזונגען און באַזונגען זייער געבוירנלאַנד — דאָס סאָוועטנלאַנד. אָבער דער לויך פאַר דעם אַלעם, איז געווען סטאַלינס גזר צו פירן זיי צום טויט.

נישט איין מאָל טראַכט זיך: "זו תורה וזו שכרה?" דאָס אומגליק מיט אַט די קדושים־שרייבער איז אַ בכיה לדורות — דאָס געוויין און געקלאַג

פון דער יידישער ליטעראַטור אויף אייביקע אייביקייטן.

איציק פעפער, וואָס האָט אַזוי שטאַלץ זיך גערימט מיט יידיש: "יידיש איז מיין רעכטע האַנט", ער האָט אין גרויס פרייד אַ זינג געטאַן:

יידיש שמעקט מיט פרוכט מיט רייפער,
יידיש שמעקט מיט פרוכט מיט שטייפער,
ס'האָט די שפראַך אַ דאָך אַ גרויסן
און אַ פּרעכטיקן אינדרויסן.
ווי אַ גלייכע צווישן גלייכע.
גיט זי קיינעם זיך ניט אונטער:
ווי אַ רייכע צווישן רייכע,
קלינגט זי יום־טובדיק און מונטער...

נישט בלויז האָט אין זיין סאַוועטיש היימלאַנד פעפערס געליבט לשון
— יידיש נישט קיין גרויסן דאָך היינט, נאָר ער אַליין, און זיינע
וואונדערלעכע שרייבער-ברידער, האָבן נישט קיין מצבה־שטיין. מיר ווייסן
נישט וואו מיר זאָלן קומען מיט די לאַגלען-טרערן אין אונדזער אויף
שטענדיק־טרויעריק־געוואָרן־האַרץ.

איין טרייסט: זייער שעפּערישע ירושה איז געבליבן — אַ ליכט פאַר
דורות. אין געמיט פון פּאַלק וועט זייער הייליקער אַנדענק קיין מאָל נישט
אויסגעמעקט ווערן! די העלע שיינ פון זייערע שאַפונגען שטאַרקן אונדזער
גלויבן, אַז יידן אין די ווייטסטע דורות, וועלן וויסן, און גוט איז, וואָס דער
ליכטיקער פּאָדעם האָט זיך נישט איבערגעריסן.

תנצב"ה!

שלום שטערן

דאָס ליכטיקע און פּאָעטיש גרויסע געזאַנג פון לייב קוויטקאָ

אין זכות פון זיין גרויסן פּאָעטישן טאַלאַנט פאַרנעמט לייב קוויטקאָ אַ באַזונדער אַרט אין דעם גאַרטן פון דער יידישער דיכטונג. זיין אייגנאַרט איז קאַנטיק אין אַלע זשאַנערן, אין וועלכע עס האָט געזונגען זיין געמיט. לייב קוויטקאָ האָט געהאַט זיין באַזונדערן חן.

ער איז געווען תּמימותדיק, שפּילעוודיק און מילד אין זײַנע לידער פאַרן קינדערוואַרג, און ערנסט אין דער שטימונג פאַר דערוואַקסענע. און טאַקע ווי אַ גרויסער און רײַפער פּאָעט האָט ער אין ריטמישע, בילדלעכע פּערזן געזונגען פון זיך, און באַזונגען די רעאַלע סביבה-וועלט אַרום זיך. די שיינקייט פון זײַן פּאָלקסטימלעך שעפּערישן סטיל, באַשטעטיקן אַלע זײַנע לידער, אין וועלכע מיר דערקענען די אייגנאַרט פון זיין פּאָעטישן אויסדרוק.

פאַר זײַן ראַפינירטער און רײַפער געניטשאַפט אין בויען פולע, פולקלאַנגיקע פּערזן, איז מוסטערהאַפט די לידער-זאַמלונג "געקליבענע ווערק", צונויפגעשטעלט פון בעטי קוויטקאָ, דערשינען אין פאַרלאַג "סאַוועטסקי פּיסאַטעל", מאַסקווע 1967 (479 זײַטן), אַזוי אויך דערקענען מיר דעם מײַסטער אין דעם פּרעכטיקן ביכל (אַלבאָם-פאַרמאַט) "אַלעפּבייס" (אַלף בית), מיט לידער און מעשהלעך פאַר קינדער. דער שער-בלאַט איז באַצירט מיט חיות און פּייגל, ווי אויף אַ היימישן "מזרח" אַדער געמעלן אין די אַמאָליקע שולן. די שײַן-געשניצטע אותיות, און דער שער-בלאַט, זײַנען געצײכנט פונעם באַגאַבטן מאַלער-קינסטלער מיכאַיל יאַ. הן די אותיות, הן די באַפּוצונג פון שער-בלאַט זײַנען טראַדיציאָנעל-יידיש און ממש רירנדיק, ווען מען קוקט זיך אין זיי גוט אײַן. אַ ליכטיקע שיינקייט שטראַלט אַרויס פון דער צײכענונג פון אַ בוים, און אַ הירש, וואָס יאַגט זיך צווישן די ברייטע בלעטער פון די צווייגן. דאָס איז אַ געמעל אין געמיט פון היימיש-יידישן שטייגער.

עס איז אמתער פון אמת, אַז די צײכענונגען פון מיכאַיל יאַ זײַנען יידישער אין דער שטימונג און ממילא אין אינהאַלט, ווי עס זײַנען לייב קוויטקאָס לידער פאַר קינדער אין דעם ביכל "אַלף בית", וואָס איז דערשינען אין "אַגיו מלוכה-פאַרלאַנג, דער עמעס", מאַסקווע 1947, 48

זייטן. אינטערעסאַנט, אַז אין סוף פון ביכל איז אויך אָפּגעדרוקט דער פּולער אַלף-בית מיט די שלאָס-אותיות מיט וועלכע עס באַניצן זיך יידן אין אַלע מקומות.

דערשינען איז דאָס הערלעכע ביכל אין אַ טיראַזש פון 25 טויזנט. נו, קיין יידישע שולן, ווי מיר איז באַקאַנט זיינען אין 1947 שוין נישט געווען אין ראַטנפאַרבאַנד, איז פאַר וועמען און פאַר וועלכן קליינוואַרג האָט מען דאָס ביכל אַרויסגעגעבן?

איך שטעל זיך אַזוי ברייט אָפּ אויף דעם "אַלעפּבייס" מחמת דאָס איז אַ זכר פון אונדז פון דער ווייטנס, פאַר אונדז איינגעגלויבטע, וואָס האָבן אויסגעפאַנטאַזירט גוטע יאָרן פאַר יידיש און פאַר יידישער קולטור און ליטעראַטור, בימי סטאַלין הרשע. געווען אַ געוויסער פּעריאָד פון רעאַלן אמת אין דעם אויפבלי פון יידיש און יידישע שפּעפּרישקייט, דאָס רעשט האָבן מיר אין אונדזער נאַאיוויטעט אויספאַנטאַזירט: אַז עס איז און עס וועט זיין אַ המשך לדורות!

איז יאָ, פון מיין באַמערקונג, אַז די צייכענונגען פון מיכאַיל יאָ זיינען יידישער אין דעם אַלעפּבייס-ביכל, ווי לייב קוויטקאָס לידער דאָרטן, זאָל בשום אופן נישט בלייבן דער איינדרוק, אַז די שטימונג פון יידישן געמיט ציטערט נישט אין פּאָעטישן גאַלד-געוועב פון זיין דיכטונג. עדות פון זיין, אין צער צעבראַכן געמיט זיינען די לידער-קינות אויפן פאַרטיליקט ווערן פון די יידן. זיינע טרערן מישן זיך אויך אין אַש פון פאַרוויסטיקט-געוואָרענע יידישע שטעט און שטעטלעך דורך די ברוינע נאַצי-דייטשישע מאַרד-חילות.

אין די יאָרן פון אויפבויו און פרידן, האָט זיך לייב קוויטקאָ אַרויסגעהויבן מיט זיין רייכן, פּאָלקסטימלעכן שפּראַך-אוצר, וואָס ער האָט מיטגענומען פון דעם דורותדיקן יידישן קוואַל, ווען יידיש איז געווען דאָס רעדנדיקע לשון פון מאַסן יידן אין זייערע קאַמפּאַקטע היימערטער.

לייב קוויטקאָ — ווי עס גיבן איבער שרייבער, וואָס האָבן אים נאָענט געקענט — איז געווען דער סאַמער נאַאיוו גלויביקער, אַז די סאָוועטנמאַכט קען קיין עוולה נישט באַגיין, סיידן עס ווערט ערגעץ געמאַכט אַ טעות. אָבער מען דאַרף נישט דאָס אויסערותן זיך פון אַנדערע. אין די לידער זיינע, פרייט ער זיך מיטן אויפבויו, מיטן אויפקומען פון נייע בנינים און פאַבריקן, מיט דער גערעטעניש אין די קאַלווירטן. ער שילדערט זיינע איבערלעבענישן ווען ער איז געווען אַ גאַסט אין יידישן קאַלווירט "קאַלינינדאַרף". איטלעך איינע איז דאָרטן זיין מאַמע, יעדע מיענדיקע האַנט — זיין נאָענטע שוועסטער. ער איז באַרוישט פון דער פרייד, וואָס מען הייבט אָן אויספאַרמירן אַ ניי פּראָדוקטיוו יידישן לעבנס-אופן. ער האָט געגלויבט אַז מען שמידט אַ זיכערע ראַם, אין וועלכער עס וועט זיך אויפהאַלטן דער גייסט פון יידן און יידיש, אויף אַ פרייען, נייעם שטייגער.

אָט דאָס האָפּן, און טיפּן גלויבן, קוואַלט אַרויס אין אַ סך נישט־דערזאָגטע ווערטער. אַ ליכטיקער סוד אַזאַ, וואָס ער, און אַ סך פון זײַנע פען־חברים, האָבן געוואַרעמט אין זײַער האַרץ.

אין דערהויבונג גייט זײַן ליכטיק געזאַנג:

“איך האָב אין קאַלינינדאַרף געזען אײַך מיײַנע פּרײַנט,
און שטאַלץ מיט אײַך, מיט אײַער ווערק,
איך וועל אײַך פאַרגעדענקען.
וואָס האָט איר דען געטאַן אַזױנס דער ערד,
וואָס זי צעשײַנט,
וואָס זי צעלאָזט אַזױ איר גאַנצע גוטס אײַך שענקען?
מײַן מאַמען כ׳האַב באַגעגנט דאָ אין פּרײַנדאַרפער קאַלוירט,
ניט וויכטיק, ווי מען רופט זי, אַ געזונט אין איר געביין.
איר זון בין אײַך, און טײַער איר, כּאַטש ניט פון איר געבירט,
און זי איז האַרציק־טײַער מיר, צום האַרצן ביז געוויין.
מײַן שוועסטער איז אַדײ, וואָס כ׳האַב אין ווײַנגאַרטן געטראָפּן,
איך האָב מיט איר באַקענט זיך דאָ, איר מי געזען אין בליט.
ווי מוטיק איז די פּרוי בײַ אונדז! איר האַרץ איז שטאַלץ און אָפּן.
פון זײַנט אײַך האָב גערעדט מיט איר,
איז שטאַלצער קלינגט מײַן ליד.”

לייב קוויטקאָ שרײַבט אין זעלבן טאָן פון אַנטציקונג פאַר אַלע אויפגעקומענע קאַלווירטן וווּ נאָר ער טרעפט זײ אָן. ער זונדערט זיך נישט אָפּ. יעדע דערגרייכונג איז דער פאַרויסגאַנג פון לאַנד, און דער נצחון פון זײַן גלויבן. דאָס ליד זײַנס איז נישט פון עמעצן, וואָס שטייט פון דרויסן, און זאָגט “פי טוב!” אין זײַנע לידער, איז דער אײַנדרוק פון אײַנעם, אָן אינעווייניקסטן — אַ בויער, וואָס טראָגט אַליין די ציגל צום נײַעם בנין פון אַ וועלט, אין וועלכער ער חלומט, וועט האָבן פאַר יעדן גיטער פול מיטן גליק פון פּרײַהייט:

“שטײַנער אײַנציקע, מײַן קינד,
ציגל סטאַסנוײַז צעוואַרפן —
פאַר דער שוועל פון אונדזער מאַרגן,
פאַרן קרײַז פון אונדזער גליק.”

בײַ לייב קוויטקאָ קוועלט אין גלויבן דער זאָג:

“נעמט זי, די וועלט, אין די הענט און מאַכט זי אײַך בעסער,
און איז זי אײַך ענג, איז פליט און מאַכט זי אײַך גרעסער!”

צו אויסאַרבעטן, אַז די וועלט זאָל ווערן בעסער, איז געווען דער טרוים פון דעם ליבן פּאָעט לייב קוויטקאָ. ער האָט, ווייזט אויס, מיטן גאַנצן האַרץ געגלויבט, אַז דער נײַער מלוכה־סיסטעם אין ראַטנפאַרבאַנד, וועט שוין אַלץ אויסבעסערן, אַז עס זאָל אַלעמען זײַן בעסער...

נו, אַזאַ ציל איז דערהויבן, און דערהויבט דעם פּאָעט. זינגט ער אין גוטן מוט, און באַזינגט דעם אַרום אין וועלכן, ער האָט געזען ווונדער אין דער אויפגיין פון אַ נײַעם פּרײַען מאַרגן. אַפילו דעם בײַזן, ביטערן האַרבסט,

נעמט ער אָן פֿאַר ליב, הגם מען איז פֿאַרקאַטערט, און מען טאָפֿטשעט אין בלאָטע, אָבער אים איז דאָס אַלץ ניהא, ווייל:

”נאַר ס’איז מיר ליב דער עול פון האַרבסט,
 סע פֿרייט מיין בלוט,
 סע פֿרייט און קוויקט,
 ווייל לאַנד מיינס,
 לאַנד מיינס —
 ברייטס און שטאַרקס —
 נאָך הייסן שניט
 זיך קילן דאַרף,
 זיך גרייטן דאַרף
 פֿאַר נײַער שאַרף
 פון הייסער זון און הייסן שניט.”

געוויס. אין דעם בראשית־פֿעריאָד פון אויפבויו, האָט אַלץ געשימערט מיט דער שיינקייט פון אויסבעסערן. דערצו האָט ער געהאַט אַרום זיך אַ נעץ פון יידישע שולן, יידישע אינסטיטוטן, אַפילו יידישע געריכטן און אַ שפע פון יידישע ביכער, צײַטונגען און ליטעראַרישע און וויסנשאַפֿטלעכע זשורנאַלן און זאַמליכער. האָט דער שוונג פון אַרומיקן געבוי אַנגערעגט אַלע יידישע שרייבער צו שילדערן און באַזינגען די וואָר פון דעם היינט, וואָס זאָגט צו אויפן ליכטיקן פלי אין דער אויפגעבויטער וועלט פון מאַרגן.

האָט לייב קוויטקאָ, ווי אַלע יידיש־סאָוועטישע שרייבער, געשילדערט, באַזונגען און געלויבט די אויפטאונגען פון מאַמענט, און איבערגעלאָזט אין דער פֿאַרמע פון בעלעטריסטיק און דיכטונג, וואָס זײַנען הערלעכע וואָרט־מאַנומענטן פון יענעם אויפגעשײַנטן אַמאָל. שוין דאָס פֿאַעטישע פֿאַרמעג פון יענע יאָרן האָט לייב קוויטקאָן דערהויבן צום הויכן ראַנג, פון די עטלעכע מנינים הערלעכע פֿאַרשטייער פון דער יידיש־סאָוועטישער ליטעראַטור. זײַן פֿאַעטישער אויפשטייג דאַרף געמאַסטן ווערן מיט זײַנע לידער אויסגעוואַרעמט אין האַרץ־קוואַל פון דורות־יידן. אין דער שטייגער־ראַם אין וועלכער עס האָט זיך געהיימישט זײַן קינדהייט־און יוגנט, דאָרט האָט גערוישט דאָס ליד פון זײַן לעבן. זײַן פֿאַלקסטימלעכקייט שטאַמט פון פֿאַלקס־געפיל. עס איז אַ טעות צו מיינען, אַז ער האָט לכתחילה געשאַפן אַ צאָל פֿאַלקס־לידער. ער האָט אַרײַנגעוועבט פֿאַלקס־געפילן אין זײַנע אויסגעאיידילטע פֿאַלקסטימלעכע און מוזיקאַלישע פֿערזן, וועלכע האָבן זיך אין אַ נײַעם, געלייטערטן קלאַנג אויף סײַ אַרײַנגעזונגען אין האַרץ פון פֿאַלק.

זײַן היימישע האַרציקייט מאַכט אים ליב־נאָענט צום געמיט פון גרויס און קליין. עס איז, טיילמאָל, אומעט געוועבט אין שײַן פון געלעכטער, וואָס איז נישט־אויסלאַכעריש און נישט־אַפלאַכעריש, נאָר האַרציק־שטיל. נו אַרבה, וועמען וועט איר באַדויערן: די פֿאַרליבטע כלה, וואָס וואָרט אין פֿלאַמיקער בענקשאַפֿט אויפן אַנפלי פון איר געליבטן — דעם רײַטער, צי

דעם פאַרלאָזענעם חתן? ייִדישעלעך איז דער שטייגער ווי "עס פּאַרן מחותנימלעך און דער חתן אין מיטן". ער דערמאָנט אין די ראַמאַנסן, ווען דער ריטער-דער רעטער יאָגט זיך אויף אַ פּערד מיט זײַן געליבטער, וואָס ער האָט נאָר וואָס אַרויסגעראַטעוועט פון אַל דאָס בײַז און שלעכטס:

אוי — אוי,
שפילן אַלע,
וואָס זשע שווינגט אַזוי די כלה?
אוי!

ווי מיר זען אַרויסגעפאַרן
פליט פאַרביי אַ רײטער,
פליט פאַרביי אַ רײטער,
האָט די כלה אויפגעפלאַמט,
ווי אַ פּײער — שײטער,
ווי אַ פּײער-שײטער.

אוי, אוי,
שווינגן אַלע,
נאָר סע זינגט אַליין די כלה...
אוי!

שליטעלעך, איר שליטעלעך,
מעגט צוריק שוין פאַרן,
מעגט צוריק שוין פאַרן,
חתן-לעב, אוי חתן-לעב,
אַז וויי צו דינע יאָרן,
אַז וויי צו דינע יאָרן.

אוי, אוי,
אויקען אַלע,
זעט, אַ חתן אַן אַ כלה —
אוי!

"זינען מיר אַרויסגעפאַרן
אויפן ערשטן שליטן,
אויפן ערשטן שליטן,
אַלע מחותנתעס —
די כלה אין דער מיטן,
די כלה אין דער מיטן.

אוי, אוי,
זינגען אַלע,
נאָר סע שווינגט אַליין די כלה.

זינען מיר אַרויסגעפאַרן
אויפן צווייטן שליטן,
אויפן צווייטן שליטן,
אַלע מחותנימלעך —
דער חתן אין דער מיטן,
דער חתן אין דער מיטן.

זינגען אַלע,
אוי, אוי,
נאָר סע שווינגט אַזוי די כלה.

זינען מיר אַרויסגעפאַרן
אויפן דריטן שליטן,
אויפן דריטן שליטן,
כלהס צד און חתנס צד —
די קלעזמער אין דער מיטן,
די קלעזמער אין דער מיטן.

אין זעלבן גייסט איז געשריבן זײַן ליד "אַן אַלטער ניגון". די סטרוקטור פון דעם ליד באַשטייט פון בערך 56 שורות. טאַקע נישט קיין פיל-פּערזיק ליד. אין פאַרגלייך צו זײַנע נאַראַטיווע לידער, הייסט עס נישט קיין גרויס ליד. עס איז אַבער אַ גרויסע פּאָעטישע שאַפונג — אַ ווערק פון קונסט, וואָס איז פּאָלקסטימלעך אין וואַרט-אַפּקלייב, און אין געמיט. באמת אַ ליכטיקע פּשטות, וואָס דאַרף באַוונדערט ווערן. עס איז גלייכצײטיק אויך אַ געזאַנג צו אַלע די, וואָס באַגערן אַז דער ניגון זאָל צאַרט ציטערן אין זײער האַרץ. פון דעם דאַרף מען דרינגען, אַז אַן דער העכערער וועלט פון קונסט, קען דער מענטש נישט אָנגיין. וואַרים אַ משל איז דאָ נחמניו, וואָס וועט גיבער אויסגיין פון יסורים, אבי ער האָט זיך זײַן ניגון, וואָס מיט אים הויבט ער זיך אויף און שוועבט אַוועק אין די ערגעצן הויך און ווייט... עס איז אין דער שטימונג, אין גייסט פון י. ל. פּרץ, אַבער דער שרייב — נוסח איז אין דער פּאָלקסטימלעכער אייגנאַרט פון קוויטקאַס הערלעכער דיכטונג.

אַט די גרויס־פּאָעטישע פּאַלקסטימלעכע שאַפּונג, די אַריגינעלע
איינפאַלער־שקייט, ווייזט לייב קוויטקאָ אַרויס אין זיינע לידער פאַרן
קליינוואַרג. וואָס זיינען צוגעפאַסט אויך צום גייסט און געמיט פון
דערוואַקסענע. בילדלעך איז אַריינגעפאַסט יעדעס וואָרט אין די קורצע,
געצוימטע, ריטמיש־געזאַנגפולע פּערזן:

שוין דער פאַסטעך ביי די פי, זון ביי בערגלעך אויף די קני. טוי אויף בלומען פונעם סאַד, דימל־בלוי איז גרויסע ראָד."	"האַסטיק־לאַסטיק צייט זיך אויס טו זיך אָן באלד, גיי אַרויס! ווייל דער טאַג דאָך האַלט שוין ווייט, טאַנצט און פילדערט שוין אַ צייט."
---	--

לייב קוויטקאָ ווייזט אַרויס גרויס בעריעשקייט אין צונויפּשפּיל פון
ווערטער, ווען ער געפינט זיך אין דער קינדער־וועלט פון פּאַנטאַזיע און
וואַרהאַפטיקייט. עס מאַכט דעם איינדרוק, ווי ער האָט יענע תּמימות־דיקע
קינדער־שקייט און וויזיאַנערישקייט קיין מאָל נישט פאַרלאָזן. ער לעבט אין
דעם ווונדער, ווי זיי באַטראַכטן דעם אַרום פון צעבלי און וווקס. מען זאַגט,
אַז פּאַעטן זיינען אָפט מאָל ענלעך אין זייער פאַרגלייכונגען פון זאַכן, ווי
קינדער טוען עס. זינגט ער אין זייער מעטאַפּאָריש לשון:

וועט אייך דאָס ווילדגראָז ניט פאַרקלעמען. וועט איר אָטעמען קאַנען פריי, וואַקסן ניי — הויך און בייכיק, פּעסט און קיילעכיק, היי זשע, זעט זשע ווערט אונדז שטאַרק, וואַקסט אונדז אויס אַזאַ אַ באַרג."	"אייגעלעך פון קאַרטאַפּל, אין דער ערד גייט אַרײַן! מיט ערד מיט וואַרעמער דעק איך אייך אייין. ליגט זיך, פיקט זיך, וואַרעמט זיך אויס, די גרינע היטשקעס שטעקט אַרויס. כיוועל אייך באַשאַרן, פּרען און קעמען."
---	---

קינדער פאַרשטייען גוט אַט אַזעלכע בילדלעכע רייד, ווייל אויך זיי
זעען אַזוי אַ פּעלד מיט "קאַרטאַפּל וואָס האָט אייגעלעך"...

ער איז דער סאַמע עכטסטער מייסטער פון ליד פאַרן יונגוואַרג.
אַפילו דעם באַטייט פון חלומות נעמט ער אויף, ווי עס לעבן זיי דורך
קינדער. ער טייטשט אַזוי: אַז אַפילו דער גוטער חלום איז אַ חלום בלויז און
פון דעם בייז־שרעקנדיקן חלום, לאַכט ער זיך אויס. עס איז דאָך בלויז אַ
חלום:

אראָפּ פון געלעגער,
דאָס וואָס צו איז פּריש,
סע חנדרל און שיינט
די טיי אויפן טיש.
און פּריש איז די לופט,
אַ פּייגעלע רופט,
כ'האַב עס אַליין אַלץ
אויסגעפרוּווט."

"מיר אַז אַ חלום
חלומט זיך אָן,
וועק איך זיך אויף
און קוק זיך אַרום.
אַ חלום אַ גוטער —
אַ חלום איז בלויז!
אַ חלום אַ שלעכטער —
לאַך איך זיך אויס.

פאַראַן ביי אים אַ צאָל לידער פאַר קינדער מיט אַ מעשה-
אַרטיקן אינהאַלט. אין אַט די לידער-מעשהלעך, פאַרלירט ער קיין מאָל ניט
דעם קאַנטראָל פון מוזיקאַלישן ריטם. די וואָרט-געמעלן ליכטיקן פאַרן אויג
מיט זייער שיינקייט און העלער פאַרביקייט. וואָלטן אין סאַוועטנפאַרבאַנד
געווען יידישע שולן, וואָלטן זיך יידישע קינדער געפרייט מיט דעם
קלאַנגפולן יידישן וואָרט, און זיך געקוויקט מיט אַזעלכע לידער-מעשה-
לעך ווי "דאָס פּערדל פון ביינאַכט":

דער קאַפּ און די טלאָען
מיט שוואַרצן געמאַלט.
ניט פשוט מיט שוואַרצן
נאַר טאַקע לאַקירט,
און טאַקע דאָס ציימל
מיט זילבער באַצירט."

"געקומען צופאַרן
דער פאַפּאַ ביינאַכט,
ער האָט פון דער רייזע
אַ פּערדל געבראַכט.
אַזאַ פּערדל אַזאַ מינס,
ווי מאַקס האָט געוואָלט:

אין אַט דעם לידער-זשאַנער פאַרן קליינוואַרג, איז דאָ די
אַטמאָספּערע פון דער קינדער-וועלט. קוויטקאָ איז מקפיד אויף יעדן וואָרט
און קלאַנג. ער ווערט כמעט קיין מאָל נישט געשטרויכלט מיט אַ
שלאַכעריקער שורה. די ווערטער שטראָמען אין גלייכן, אין וואַרעמען
ריטם. עס דאַכט זיך, אַז דער שטילער רוש פון די פּערזן, טראַגט איין
ערגעץ אַוועק אין אַ וועלט אַ ווייטער, וואָס דער גרויסער פּערזן-שמידער
לייב קוויטקאָ האָט אויסגעפאַנטאַזירט.

* * *

עס איז דעריבער אַ גרויסער צער צו הערן דאָס געוויין אויף אונדזער
בראָך, פון אונדזער פּאַלק — פון אַט דעם געזונטן זינגער — דעם מאַן מיטן
ריינעם האַרץ. עס איז געוויין אַן טרערן. אַ קלאַג, וואָס טרייסלט אויף דאָס
געביין, בעת ער דערציילט דעם שוידער פון מלכה גערשאַנאוואַ, די
איינציק-לעבן-געבליבענע פון אַ גרוב, אַנגעשטאַפט מיט יידישע הרוגים.
וואַסיליסאַ קאַרפּאַוונאַ מיט איר איינשטעלן איר לעבן טראַגנדיק שפּייז צו
מלכהן, וועקט אין אונדז דעם צוטרוי צום געשטאַלט פון מענטש. אָבער אַט
די טיפע מענטשלעכע פּריינטשאַפט מילדערט נישט זיין און אונדזער צער
אויפן אומגליק פון אונדזער פּאַלק. לייב קוויטקאָ, וואָס פרייד און האַפּן, איז
געווען דאָס ליכט פון זיינע לידער, איז אַזוי פאַרקלעמט פון דעם גרויל. די

ווערטער וואָס רייסן זיך פון צווישן די פאַרשטעמעטע ציין, בריען אין פיין, ווי פיינערדיקע קוילן. אַט איז פון פיין דער גרויל, וואָס בויערט דורך דאָס געביין:

"לייד געבראַטענע, לייד פאַרזאַטענע, שטומע לייד,
אַ וועלכע ים-טיף איז צו אייך געגליכן!
ניט מיט שפרוך צו שטילן אייך, ניט מיט טרייסטגערייד,
ניט איבערשרייען אייך מיט שופרות פון יריחו.
איז די יונגע אַניאָ געשטאַנען פאַרן קאַמענדאַנט,
די אויגן אָנגעשטעלט אויף אים, די גרויסע, בלויע,
די קינדער אירע מאָנט ער, אירע קינדער ער פאַרלאַנגט,
איר וואָווען און מאַרוען פונעם יידן אָשר כהן.

אירע קינדער מאָנט דער דייטש ווי זיינס, איר לייב און בלוט,
אין אַשרן געראַטענע, איר וועלט מיט פריידן.
— מאַמע, ווער האָט מאַכט געגעבן אַט דעם מערדער מיטן רוט
אונדז פייניקן, אונדז מאַרדעווען און אונדז צעשיידן?!"

מען ליענט לייב קוויטקאָס לידער פון פאַרן היטלעריסטישן אָנפאַל
אויפן סאַוועטנפאַרבאַנד, זיין האַפּערדיק געמיט פירט אַריין אין זון-
העלקייט. מען מיינט, אַז די טרער פון טרויער גליטשט זיך קיין מאָל נישט
אויף זיין מילד געזיכט, אַז אין זיין אויג בלוזי די טרער פון פרייד קוועלט.
לייב קוויטקאָ דער געבענטשטער מיט אַ גרויסן פאַעטישן טאַלאַנט, וואָס
האַט דערפרייט מענטשן מיט זיין ליכטיקער פאַעזיע, זיצט אַבלדיק אין צער
געבראַכן, און אין אים וויינען אַלע ווערטער אויפן אויסראַט פון די יידן אין
קאַלכאַז "מייפעלד". די טרערן גליווערן אין אים. דער גרויל יאַמערט דורכן
מויל פון זיין ליד, וואָס דערציילט פון דער גרוב וווּ עס זיינען אַריינגעוואָרפן
געוואָרן די געהרגעטע מייפעלדער יידן:

"אַט דאָס איז דער קאַלכאַז פון מייפעלד, וווּ די יידן
באַוויזן האָבן ווונדער מיטן וויינשטאַק אינעם סטעפּ?
פון הינטער ווילדער ערד דערטאַפט דאָס וואַסער און באַלעבט
די שטחן מיט הורטן שאַף, מיט קעלטערס וויין, מיט לידער?
און איצט — די הייסע כוואַליעס שטויב אין פנים פאַכן,
דער טרוקענער קורח באַפאַלט די פיס און שטעכט.
סאיז מייפעלד קאַלכאַז? דאָס האַרץ איז איינגעבראַכן,
אין בראַך ליגט אונדזער מי, פאַרשעמט אונדזער רעכט.
אַט דאָס איז אונדזער וויינגאַרטן? מיר בלייבן שטיין אין מיטן.
אַט דאָ האָט מען געטייט די מייפעלדער אַליין,
אין וועג דאָ צווישן וויינשטאַקן זיי ליגן פאַרשיטע,
פאַרשניטענע משפּחות, גרויס און קליין."

אויך זיינע מעכטיקע מלחמה-און-נקמה-לידער זיינען דורכגעווייקט
אין די פיינערן פון פיין. עס איז אין אים נאָך נישט פאַרלאָשן די שרעק און
דער טרויער פון די פאַגראַם-יאָרן, אין דעם שוידער-פּעריאָד פון בירגער-
קריג, ווען די באַנדיטן פון ווראַנגל, דעניקן, פעטלירע און מאַכנאָ האָבן
געשאַכטן יידן אין אוקראַינע, און וווּ נאָר זייער רוצחישער פוס, האָט די ערד

באטראַטן. אין דעם לאַגל-טרערן אויף יענעם אומגליק אונדזערן, זידט נאָך אַלץ די טרער פון צער אין לייב קוויטקאָן, וואָס דערציילט, אַז אין שכנישן הויף בושעווען שוין די רוצחים, און ער מייסטערעוועט אַ פידעלע פאַרן קינד, און זאָלן די רוצחים כאַטש צוואַרטן ביז ער וועט די לעצטע סטרונע אַנציען אויפן פידעלע. עס איז אַ צונויפשטראַם פון טרערן, ווי אין וידוי-זאָגן, ווי אין האַרציקן פיוט, ווי אי קלאָגן פון קינות. דער איינדרוק איז, אַז גראַד אין דעם שטילן באַצערטן טאָן, טרייסלט אויף דאָס געשריי פון שרעק. פון ווייטיק רייסט זיך אַזש איבער די סטרונע אין פידעלע פון אייגענעם האַרץ. דאָס ליד איז דאָטירט, יאָר 1919:

“איך זאָל כאַטש ענדיקן מיין דינינק פידעלע,
וואָס שניץ און טעסע עס אַ גאַנצן פרי.
פון שוועבלעך-קעסטעלע מיט פינגער פיבערישע
איך שניף און טעסע עס אַ גאַנצן פרי.

— ביז געוויטער, וואַרט אַ ווייל פון יענער זייט!
איך מוז פאַרטעסען נאָך דעם אונטערטייל.
און דו, טויט, שטיי אַ ווייל ביים שוועל און וואַרט אויף מיר —
איך מוז פאַרגלעטן דעם אויבערטייל.

נאָך אַלע גרוילן און פיינען האָט לייב קוויטקאָ געפונען אין זיך די קראַפט פון גלויבן צו רימען, און זיך באַרימען מיט זיין לאַנד. זיין פאַלק, זיין וואַרט, רופט ער אויס, טאָר מען נישט אַפטיילן פון זיין סאָוועטן-לאַנד.

די העלע טרייסט אין געוויין פון “רחל מבכה על בניה” (רחל באַוויינט אויף אירע קינדער), פליסט אויך צו אים די טרייסט אין גליק פון גלויבן, פון זיין אין בונד מיט אַלע פעלקערשאַפטן אין זיין לאַנד. די גאַנצע שטימונג אין ליד “מיט מיין לאַנד”, איז תנכיש אין סטיל. אויסגעשאַרפט זיינען די אויסגעפיילטע אין האַרציקער שטילקייט, די ליריש-ליכטיקע פערזן:

“אין דיר, מיין לאַנד, איז גרויס מיין פאַלק —
און רחל טאַנצט מיט אירע קינדער;
אַן דיר, מיין לאַנד, איז קליין מיין פאַלק —
און רחל וויינט אויף אירע קינדער.
ס'פאַלק שטייט אויף פאַרטאָג אויף גליק פאַר זיך און לאַנד.
און שליפּט מיר אַן דאָס וואַרט ביז שאַרף און גלאַנציק.
כ'האַלט עס ווי געווער אויף וואַך דעם פאַלק און לאַנד און היט עס אַפ פאַר
זיי ווי זייער פלאַנצונג.

אַן דיר, מיין ליד, איז פוסט מיין וואַרט —
און רחל זאָגט עס ניט די קינדער;
מיט דיר, מיין לאַנד, לעבט אויף מיין וואַרט —
און רחל זינגט עס מיט די קינדער!”

טעמאַטיש קאָן לייב קוויטקאָ באַצייכנט ווערן, ווי דער גליק-גלויביקסטער דיכטער אין סאָוועטן-לאַנד — איר סאַמע געטרייסטער פאַטריאַט, וואָס האָט זיך אנטציקט מיט יעדן ציגל אַריינגעטעסט אין אַ געביי, און באַזונגען יעדן נייעם שפראַך. הגם, פיל פון זיינע לידער האָבן

אויף זיך דעם צייכן פון מאַמענט — פון פעריאָדן שוין אַנטרונענע פון אונדזער זכרון; האָט דאָס זאַמד־שטויב פון דער צייט, נישט פאַרדעקט דעם שימער פון פּאַעטישן גינגאַלד, וואָס ער האָט אַרײַנגעפּרעסט אין דער העלער־טיף פון זײַנע לידער, וואָס פיבערן מיטן ליכט פון גליק און גלויבן. עס איז אַ לאַנג־דויערנדיק־געזאַנג, וואָס לעבט מיטן געשאַנק פון לעבן, אין העלן שײַן פון עכטער דיכטונג.

* * *

לייב קוויטקאָ האָט פון זײַן פּידעלע, וואָס ער אַליין האָט אויסגעטעסעט, אַרויסגעצײטערט די סאַמע ליכטיק־רירנדיקע געזאַנגען. אָבער נישט אַלע סטרונעס, האָבן זײַנע פינגער געהאַט צײַט צו באַרירן, ווייל "די רוצחים האָבן שוין געהוליעט אין שכנישן הויף"... איצטיקס מאָל זײַנען עס נישט געווען די אוקראַינישע פּאַגראַמשטיקעס, נאָר סטאַלינס באַנדיטן, וועלכע "האַבן פאַרהאַקט די טיר מיט זײַער בליק". וואָס האָט אין יענעם מאַמענט געטראַכט לייב קוויטקאָ? געוויס איז ער געשטאַנען אַ דערשראָקענער קעגן די אויסגעשטרעקטע, אַנגעלאַדענע ביקסן. אָבער זײַן גלויבן אין דער גערעכטיקייט פון זײַן לאַנד — זײַן סאָוועטן־מאַכט, איז זיכער געווען צעבראַכן. בײַ אַזאַ פאַרגלויבטן אין יושר פון דעם סאָוועטן־לאַנד, איז דאָס גרויליקער פון דער גרויל געווען נישט בלויז דאָס שטיין און זען דעם טויט פאַר די אויגן, נאָר אויך דעם גלויבן, אַז די וועלט קאָן בעסער ווערן, איז צעשמעטערט געוואָרן. איז אפשר האָט ער געהאַט נאָך צײַט צו טראַכטן וועגן דעם אַז "פּרײַהייט איז טײַערער פון לעבן" ווי עס דערציילט זיך אין זײַן אַלעגאָריש רירנדיק מעשהלע "דאָס טײַערסטע פון אַלץ"; פונעם פּייגעלע אויף אַ בוים, וואָס אַ יעגער האָט געשיקט אַ פּײַל אַדער אַ קויל און עס פאַרווונדיקט. האָט אַן אַלטיטשקע זיך דער־נעענטערט צום פּייגעלע, און אים געזאַגט:

— "גיב מיר אַפּ דאָס, וואָס דיר איז טײַערער פון אַלץ, וועל איך דיך צוריק געזונט מאַכן.

— גוט, זאָגט דאָס פּייגעלע, — איך גיב דיר אַפּ דאָס טײַערסטע פון אַלץ, אַבי הייל מיך אויס. די אַלטיטשקע האָט מיט איר ציטערדיקער האַנט אַנגערירט דאָס פאַרווונדעטע אָרט, איז עס באלד פאַרהיילט געוואָרן. האָט דאָס פּייגעלע אַ פּאָך געטאַן מיט די פּליגעלעך אַוועקצופּליען.

— וואַרט, מײַן טײַערע, — האָט די אַלטיטשקע געזאַגט, — גיב מיר אַפּ, אַט דאָס וואָס איז טײַערער פון אַלץ.

— וואָס זאָל איך דיר אָפּגעבן — האָט דאָס פּייגעלע געפּרעגט. — דינע פּליגעלעך — האָט די אַלטיטשקע געענטפּערט.

— דאָס קאָן איך ניט! בעסער דער טויט, איידער צו לעבן אַן פּליגעלעך! ווי אזוי וועל איך פּליען אויף דער פּרײַ?

— נו, פּלי דיר, געזונטערהייט! האָט די אַלטיטשקע געזאַגט, — נאָר פון היינט אַן און ווייטער זאָלסטו געדענקען, אַז דאָס טײַערסטע פון אַלץ איז אויך טײַערער אַפּילו פונעם לעבן.

דאָס פּייגעלע האָט צעשפּרייט די פּליגעלעך און זיך אויפּגעהויבן מיט אַ געזאַנג: "פּרײַהייט איז טײַערער פון לעבן!"

וואָס קענען מיר דרינגען פון אַט דעם רמז וואָס איז פאַרהוילט אין אַט דעם אַלעגאָרישן מעשהלע פאַר קינדער?

— אוי, וואָלט לייב קוויטקאָ געענטפערט: עס איז פאַר אייך, קינד און קייט, איר זאָלט דאָס געדענקען!...

ווי שוידערלעך עס איז! דאָס סאָוועטן-לאַנד האָט לייב קוויטקאָ און זיינע פען-חברים באַלוינט מיט טויט, פאַרן גרויסן דיכטערישן געשאַנק, וואָס זיי האָבן אַזוי ערלעך און הערלעך אַלע יאָרן צוגעטראָגן צו דער יידישער ליטעראַטור, און ממילא זיינען די קונסט-שאַפונגען אין יידישן וואָרט, אויך געוואָרן דאָס אייגנס פון אַלע ליטעראַטורן אין סאָוועטנפאַרבאנד.

לייב קוויטקאָס "אַלעפּבייס" איז דערשינען אין מאַסקווע אין 1947. דאָס יידישע קולטור-לעבן האָט שוין געצאַנקט אין די וואַרגנדיקע הענט פון סטאַלינען. מען האָט שוין דאָרטן אָנגעהויבן צו פאַרמעקן יעדע צורה פון אַ יידישן אות. לייב קוויטקאָ וואָס זינגט אַז:

"אַן אַלף האָט פיר עקעלעך —
אַ שטעקעלע מיט צוויי פלעקעלעך"

אַט די שטעקעלעך פון גאַנצן יידישן אַלף-בית זיינען שוין געווען צעלאַמט, און די רעשטלעך האָט מען אָנגעהויבן צעפיצלען אויף פיץ-פיצלעך. מיט אַט דעם פּיין, אַז אויך זייער יידיש וואָרט וויל מען פאַרטרייבן פון לעבן אין יידישן פּאָלק, זיינען אַט די גרויסע יידישע שרייבער — געזאַלבת מיט אַ מעכטיקן טאַלאַנט, געשטאַנען קעגן אָנגעלאָדענע ביקסן, וועלכע האָבן געצילט די קוילן אין האַרץ פון גאַנצן יידישן פּאָלק...

דאָס פידעלע האָט זיך אַרויסגעגליטשט פון קוויטקאָס האַנט. ביזן היינטיקן טאַג, און עד סוף פל הדורות, פאַרנעמען מיר דאָס שטילע, ווייטיקדיקע כליפען פון די איבערגעריסענע סטרונעס פון אַט דעם יידישן פידעלע, וואָס מורמלט אין פּיין פון טרויער:

"אין" דיר, מיין לאַנד, איז קליין מיין פּאָלק —
און רחל וויינט אויף אירע קינדער."

"איך דערלויב זיך צו בייטן דאָס וואָרט "אַן" אויף "אין". איך בין זיכער, אַז וואָלט לייב קוויטקאָ געלעבט, וואָלט ער אין געהיים, אַליין אַויסגעמעקט דעם "אַן" אויף "אין". (ש.ש.)

פון שלום שטערן

יוליאַן שוואַרץ: "ליטעראַרישע דערמאָנונגען"

פאַרלאַג קריטעריאַן, בוקאַרעשט, 1975.

די פּאָלקס־זינגער, ווי וועלוול זבאַרזשער, זעליג באַרדיטשעווער, שמשון פּערשט האָבן מיט זייערע לידער און מעלאָדיען אויך דער־גרייכט די פאַרוואַרפּנסטע יידישע שטעטלעך אין מדינת פּוילן. זיי זיינען אַריינגעדּרונגען אין געמיט פון דעם ברייטן יידישן פּאָלקס עולם אין רומעניע, און זיך געטראָגן איבער גרענעצן, צו די ווייטסטע, יידישע מקומות אין פאַרשידענע לענדער.

עס זיינען געווען אָט־די באַגאַבטע טרובאַדורן, וועלכע האָבן צוגעגרייט דעם באַדן פאַרן פּרילינג פון יידישן טעאַטער אין רומעניע.

דער ליכטיקער אויפּרויש פון דעם פּאָלקס־געזאַנג פון וועלוול זבאַרזשערס זינגענדיקע גרופן אין די שענקען, וויין־קעלערס און קרעטשמעס, אין דער סביבה פון רומענישע יידן, האָט אַרויסגערופן געהויבענע געפילן, און באַאיינפלוסט דעם נאַכקום פון שפּעטערדיקע פּלעיאַדן הויך־באַגאַבטע פּאָעטן. אין איציק מאַנגערן האָט דאָס יידישע און רומענישע פּאָלקס־ליד, אין צויבערדיקער, ליכטיקער בענקשאַפט אויפּסניי אויפגעקוואַלן אין דער טיפּסטער טיף פון זיין פּאָעטישער, העל־זעערישער וויזיע.

איציק מאַנגער מיט זיין אויפּשטייג אין דער יידישער דיכטונג, האָט שוין ממילא דערפירט דער־צו, אַז יידישע שרייבער און לייענער איבער גאַר דער יידישער וועלט, זאָלן אין גרויס נייגער ווענדן זייערע אויגן צום אויפּשטייג פון נייע, פּרישע שעפּערישע קרעפטן אין כמעט פאַרגעסענעם, שעפּערישן, יידישן לעבן אין רומעניע.

איציק מאַנגער (לויט מיין באַנעמען אים) איז געווען דער לעצטער גרויסער יורש פון די פּריילעך־מאַכער, די פּאָלקס־זינגער. ער האָט איבערגעשמידט דאָס פּרימיטיווע פּאָלקס־ליד אין דער טרוימערישער בענקשאַפט פון זיין האַרץ. אין פיבער פון אויפּסניי אויסגעלייטערטן וואַרט האָט אויפגעציטערט דאָס באַצויבערדיקע מעלאָדישע פּאָלקס־ליד, וואָס האָט זיך אַליין צעזונגען.

ווען מיר וואַלטן היינט געהאַט אַן אויפּבלי פון נייע יונגע פּאָעטן אין

דער יידישער ליטעראטור, בין איך, אין ספק, צי איציק מאנגער וואָלט געווען זייער אָנרעגער. זיין ליריש, רייך-פאַרביק ליד, איז געווען אַן אָפּשלוס פון אַ גאַנצער תקופה פּאָלקס-זינגער.

גיכער וואָלטן זיך, דיכטער אין רומעניע, געקערט צום מאַדערנעם אימאַזשיניסט און טעאַטראַל דעם גרויסן דיכטער יעקב שטערנבערג.

וואָרים, מיט דער העכסטער אָנערקענונג, וואָס איציק מאַנגער האָט געקראָגן פריער אין רומעניע, און שפּעטער אין אַלע יידישע ישובים איבער דער וועלט, איז קענטיק, אַז אין זיינע טריט זיינען די יינגערע פּאָעטן נישט געאַנגען, נישט אין תוכן, נישט אין דער פּאָלקסטימלעכער פּאָעטישער פּאַרם פון זיינע ליכטיק-לירישע געזאַנגען. אַ באַווייז זיינען די פּאָעטישע שאַפונגען פון די יונגע קרעפטיקע דיכטער קובי וואָהל און בערל שנאַבער. אפשר איז עס דערפאַר, הגם אין איציק מאַנגערס לידער איז פאַראַן אַ סך חנעוודיקע טעאַטראַלישקייט, כאָטש ער איז אַ יחיד במינו. ווי שלום-עליכם איז ער אַן איינציקאַרטיקע דערשיינונג. מען קען פון ביידע שטאַרק הנאה האָבן, באַוואונדערן זייער טאַלאַנט, אָבער מושפע ווערן פון זיי, איז שווער, ווייל ווער עס פּראַוווט זיי אימיטירן, זעט אויס ווי חזק, גאַנץ מעגלעך, אַז מיט מאַנגערן איז געווען די חתימת התקופה פון די רומענישע פּאָלקס-זינגער. די נאָכגעקומענע פּאָעטן, האָבן געזוכט נייערע פּאַרמען פאַר זייער יחידיש ליד, ווייל דער תכלית פון זייער שאַפן איז געווען דער געראַנגל מיט דער נויט און מיטן בייז, וואָס די בייזע געוועלטער פון דער אונטערדריקערשער סיסטעם טראַגט מיט זיך.

מיין אָפּשטעלן זיך אַצינד אויף מאַנגערן, איז נישט מחוץ דעם אינהאַלט פון יוליאַן שוואַרצס אויסגעצייכנט בוך, וואָס אין זיין ליטעראַרישער וואַגיקייט, האָט עס אויך דעם גרויסן זכות פון קולטור-היסטאָרישקייט. זיין אַרומנעם איז נישט בלויז דער אויפשטייג פון יידישן טעאַטער פון גאַלדפּאַדען און זיינע בני-דור די הערלעכע מיטשאַפער. גלייכצייטיק געפינען מיר אַ באַטייטנדיקע צאָל פּאָעטן, וואָס זיינען געווען שעפער און אַקטיוו אין דער יידישער ליטעראַטור אין רומעניע.

איציק מאַנגער האָט מיט זיין אַריינשאַפונגען אין דער יידישער דיכטונג, אויף ס'ניי אַרויפגעשטעלט דאָס יידישע, שעפּערישע רומעניע אויף דער מאַפע פון דער יידישער ליטעראַטור, און יוליאַן שוואַרץ צייכנט אַליין די מאַפע פון דער יידישער פּילזייטיקער און פּילפאַרביקער קרעאַטיווקייט אין רומעניע פון ווייטן אַמאָל און פון דעם שארית-בינע-קינסטלער און שרייבער אין דעם היינט, אין יידישן לעבן אין רומעניע.

דורך יוליאַן שוואַרץ ווערן מיר באַקאַנט מיטן בראשית פון יידישן טעאַטער. דער באַגינען פון צוריק מיט הונדערט יאָר אַנטפּלעקט דעם גאַנצן אַרומנעם פון דעם שטייגער-לעבן פון יידן אין די קוואַרטאַלן, וואָס האָבן זיך געצויגן צום טעאַטער-גאַרטן "זשיגניצאַ". אַט דעם באַשיידענעם

“זשיגניצאָ גאַרטן”, איז עס באַשערט געוואָרן צו ווערן דער היכל פון דעם אויפגייענדיקן גאַלדפאָדען טעאַטער און זיך אַריינשרייבן אין דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור און טעאַטער. וואָס ראַנגלען זיך עד היום פאַר זייער עקזיסטענץ. שוישפילער פון גרויסן פאַרנעם זיינען אויפגעשטיגן פון אַט דעם ממש פרימיטיוון, פאַרוויילערישן יידישן טעאַטער. גרויסע טאַלאַנטן האָבן דאָרטן זיך אויסגערייפט.

גאַלדפאָדען וואָס האָט געשאַפן זיינע ווערק אין דער וויזיע פון טרוים און בענקשאַפט. האָט געהאַט מיטשותפים, דאָס זיינען געווען זיינע אַקטיאָרן – גרויסע טאַלאַנטן, וועלכע האָבן לעבעדיק געמאַכט גאַלדפאָדענס שאַפונגען אין דער ראַם פון ווייטסטן אַמאַל, און פון דער ווירקלעכער אַרומיקייט. אַזוי עכט און וואַרהאַפטיק זיינען געווען יענע יונג-אויפגעשפראַצטע (הגם נאָך נישט גענוג אויסגעאיבטע אין דער טעאַטער-קונסט) שוישפילער, אַז דער עולם טעאַטער-גייער, האָט די סצענעס אויף דער בינע, וואָס זיינען פאַרגעקומען פאַר זייערע אויגן, אָנגענומען ווי ווירקלעכקייטן אין דער טאַגטעגלעכקייט. מחמת עס זיינען געווען סיטואַציעס און פאַסירונגען אַרויסגענומען פון דער ווירקלעכער יידישער סביבה. יוליאַן שוואַרץ גיט איבער אַזאַ פּאַל: “צוויי יידענעס נעמען זיך שטאַרק צום האַרצן און נעמען זיך אָן פאַר מירעלען, די געפּלאַגטע יתומה, וועלכע די שטיף-מאַמע שעלט און שלאַגט אָן אויפהער. די אַקטריסע ראָזאַ פרידמאַן, שפּילט אַזוי גוט די שטיף-מאַמע, אַז די צוויי דערמאַנטע יידענעס, סטראַשען זי בעת דעם שפּילן: “מירן שוין זען ווען דו וועסט אַרויסקומען!” און צום סוף פון ספּעקטאַקל האָבן די יידענעס, מיט זייערע מענער, און זייערע באַקאַנטע, אָפּגעוואַרט די שטיף-מאַמע (ראָזאַ פרידמאַן) מיט שטיינער...”

אייניקע פון די גרויסע אַקטיאָרן, וואָס האָבן געשפּילט אין גאַלדפאָדענס טעאַטער אין “זשיגניצאָ”-גאַרטן, האָבן שפּעטער זיך באַזעצט אין ניו-יאָרק, און האָבן גרויס געמאַכט דאָס יידישע טעאַטער אין אַמעריקע.

אַזוי אַרום, איז “זשיגניצאָ” געווען די דראַמאַטישע שול פון מעכטיקע שוישפּילערישע טאַלאַנטן. אינטערעסאַנט איז אויך, אַז פון די אָפּשאַצונגען אין דער אַלגעמיינער רומענישער פרעסע איז פאַרצייכנט דער פּעריאָד פון דעם בראַשית פון יידישן טעאַטער אין רומעניע. דאָס זיינען איינגטלעך באַגלויבטע מקורות צו דער געשיכטע פון יענע, שווערע בליי-יאָרן.

יוליאַן שוואַרץ ברענגט אַרויס אַ ריי אינטערעסאַנטע געשטאַלטן וועלכע זיינען געווען שעפּעריש אַקטיוו אין טעאַטער און מחוץ דעם טעאַטער. אייניקע מאַנאַגראַפּיעס זיינען פּרעכטיקע וואַרט-פאַרטערעטן. זיי פאַרמאַגן די אַטמאָספּערע פון דער צייט-סביבה, און הייבן אַרויס די קינסטלער, וואָס מיט זייער הויכער שעפּערישקייט זיינען זיי געוואָרן

פאַרשטייער פון אַ פּעריאָד מיט אַ הערלעכן צושטייער אין די פאַרשידנסטע זשאַנערן פון קונסט.

יא, ווי אַ גרויס, שיינענדיק ליכט, וואָס בויערט דורך דעם נאַכט-חושך, האָט אין יענער צייט זיך באַוווּן דער אָפּערעטן-שרייבער גאַלדפּאַדען. זיינע אָפּערעטעס און פּיעסן פון היסטאָרישע און היימיש-סביבהדיקע שילדערונגען פון דער יידישער לעבנס-רעאַליטעט, האָבן אין בענקשאַפט אויפגעזונגען אין האַרץ פון פּאָלק. זיינע געזאַנג-לידער זיינען באַהאַרציקט און באַליבט געוואָרן פון יידן אומעטום. דער אויסגעווייטיקטער הומאָר פון די האַצמאַכס. יא, פון "האַצמאַך איז אַ בלינדער וואו זיינען מיינע קינדער", האָט גאַלדפּאַדענען געמאַכט פאַר אַ נאָענט-אייגענעם, צווישן פּאָלק.

גאַלדפּאַדען האָט מיט דער בענקשאַפט פון פּאָלק, זיך אומגעקערט קיין כּנען, און צוזאַמען מיט די אַבות געפּיטערט שאָף און רינד און געוואַנדערט פון גראַזלאַנד צו גראַזלאַנד.

נאָך יענער אויפּקום-תּקופּה, נאָך דעם אויפשטייג פון יידישן טעאַטער, צוזאַמען מיט דער הערלעכער, הויך-קינסטלערישער יידישער ליטעראַטור, האָבן מיר ערשט באַגריפּן דעם גאַלדפּאַדענישן אָנהייב.

יוליאַן שוואַרצס מאַנאַגראַפּיעס לייענען זיך מיט גרויס אינטערעס. ערשטנס, איז ער אַ געדולדיקער און געטרייער פאַרשער. זיין קאַנסטרוקציע איז אויפגעבויט אויפן באַדן פון אָפּגעקליבענע פּאַקטן. והשנית, באַקענט ער אונדז מיט אַלע ליב-האַרציקע טאַלאַנטן, נישט בלויז פון דרויסן. ער באַמיט זיך גלייכצייטיק צו געבן זייער אינערלעכע, שעפּערישע וועלט, אין וועלכער זיי האָבן געלעבט, זיך געראַנגלט און זיך קינסטלעריש אויסגעלעבט.

יוליאַן שוואַרץ ציט אַריין דעם לייענער מיטן כּוח פון הסברה און דערציילעריש-שילדערנדיקן מעטאָד. ער איז אַ גרויסער בעל-מסביר אין זיין אינפאַרמאַטיוו-קלאַרן סטיל. אייניקע געשטאַלט-און-סביבה-שילדערונגען לייענען זיך ווי בעלעטריסטיק, אַדער זיי האָבן דער צויבער פון אַ וואונדער-מעשה פון ווייט, ווייטן אַמאָל. די געשטאַלטן ווערן אונדז היימיש-באַקאַנט, און ליב און ליכטיק און נאָענט. אַט די פּולע און גאַנצע דערגרייכונג פון יוליאַן שוואַרצס שיינע באַשרייבונגען, איז דער רעזולטאַט פון אַ האַרציק-קלאַרן אינפאַרמאַטיוו סטיל מיט אַ לשון צוגעפאַסט צו יעדער פּערזענלעכקייט, פּאַסירונג און סיטואַציע.

דאָס זיינען באַראַקטעריאָציעס פון אויסערגעוויינלעכן ליטעראַרישן און היסטאָרישן צושטייער צו דער געשיכטע פון יידישן טעאַטער, יידישער ליטעראַטור, יידישן פּאָלקס-ליד, און פון דער מאַדערנער יידישער ליטעראַטור (דער עיקר די דיכטונג).

מאַנאַגראַפּיע-שרייבער דאַרפן זיך באַקענען מיטן באַשרייב און דערצייל-מעטאָד פון יוליאַן שוואַרץ, וואָס איז אַ געוועב פון עלעמענטן פון

אינפארמאציע, אפשאצונג און ביאגראפישע פארצייכענונגען.

יוליאן שוואַרץ עפנט אויף די טיר צו דעם אַמאָל, און דורך דעם האָט

ער צוגעגרייט און אויסגעפאַרשט מאַטעריאַל פאַרן געשיכטע-שרייבער פון יידישן טעאַטער, און פון דער דיכטונג אין רומעניע. מיט טיפן ערנסט און גרויס ליבשאַפט האָט ער זיך אַריינגעלעבט אין דער אַטמאָספּערע, אין דער ברייטער קאָלירפולער פאַנאַראַמע פון דער תקופה. עס איז אַ וואַרעמער אינטימער אַרט באַשרייבן. אָט אין דעם אַרט איבערגעבן יענע שווערע, יאָרן פון געראַנגל, באַהעלט ער אין ליבשאַפט יענע פאַרגאַנגענע שיינקייט, וואָס וועט זיך צו אונדז שוין קיין מאָל מער נישט אומקערן. עס זיינען פאַרקריצט לזכרון עולם, די היסטאָריאָגראַפן-פּאָלקלאָריסטן, ווי דער ערשטער כראָניקער פון רומענישע יידן יעקב פסנתיר, וועלכער איז געווען אַ קלעזמער און פּאָלקס־זינגער, און דעם פובליציסט משה שוואַרצפּעלד, וואָס איז געווען אַ באַגאַבטער היסטאָריאָגראַף און פּאָלקלאָריסט, און משה טשיליבי, וועמען יוליאן שוואַרץ באַצייכנט "דער מערקווירדיקער פּאָלקס־חכם". אייניקע זיינען געווען פּילזייטיק באַגאַבט, אַזוי איז דער מוזיקאַלאָג אַלפרעד הענרי ערלעך גלייכצייטיק געווען אַ פּאָלקלאָריסט. מילאַס לעמיש דער קאָפעלמייסטער פון יידישן טעאַטער אין גאַרטן זשיגניצאַ, איז ווי אַ לעגענדאַרישע פיגור, וואָס איז אַרויפגעשטיגן פון דער אַלט־נייער יידישער סביבה. אַזוי איז אויך מיטן ערשטן סצענאַגראַף פון יידישן טעאַטער סאַלאַמאַן ראַטשטיין. מען וואונדערט זיך: טאַקע פון וואַנען האָבן זיי זיך גענומען? וואַרים מען דאַרף דאָך כסדר אין זינען האָבן, אַז מיר האַלטן ביי די ערשטע שטאַפלען פון יידישן טעאַטער אין רומעניע, איין ענטפער: דאָס פּאָלק איז דער שטאַרקסטער, שעפּערישער כוח, און ער האָט דאָס אויסגעצייטיקט אין זיינע טיפן, די אַלע טאַלאַנטן צו דעם סאַמען שעפּעריש־באַגינענדיקן אויפגאַנג.

הויך־שעצנדיקע אַנערקענונג פאַרדינט, אַן ספק, דאָס בוקאַרעשטער יידישע מלוכה־טעאַטער. עס איז באמת אַ נחת צו לייענען וועגן אַזעלכע מוזיק־שאַפּער ווי לודאָויק פעלדמאַן, האַרי מאַיאָראָוויטש און קאַפלער

דער וואַגיקער שעפּערישער צושטייער פון דאָס נעכטיקע, בינדט זיך מיט דער באַמייאונג און דעם דערגרייך אין דער היינטיקייט אין יידיש־רומעניע. יוליאן שוואַרץ האָט דאָס איינגעזאַמלט און פאַרשריבן לדורות. אַזוי אַרום, אַז צוזאַמען מיט די פּלאַסטיקער מאַקס הערמאַן־מאַקסי און שמחה שוואַרץ, מיט די וועלוול זבאַרושער מוזיק־שאַפּער, טענצער, שוישפּילער, ווערן אונדז נאָענט אַ צאָל יידישע שרייבער און פּאָעטן, וואָס וועגן דריי פון זיי האָבן מיר דריי פיינע ליטעראַרישע עסייען פון יוליאן שוואַרץ, געשריבן אין הויכער שעצונג וועגן זייער דיכטונג. יונג איז אַוועק פון דער וועלט דער פּאָעט קובי וואָהל, וואָס איז געווען אַן עכטער ליריקער אין זיינע ווייטיקדיקע סאַציאַלע און טיילווייז אויך רעוואָלוציאָנערע, אויפֿרודערנדיקע לידער. אין אַ ליריש, טרויעריקן טאָן שילדערט יוליאן

שוואַרץ דאָס שטאַרבן פון קובי וואָהל. ער ליגט שוין פיר חדשים קראַנק. עס פאַרנאַכטיקט. ביי זיין בעט וויינט זיין מאַמע. אין דרויסן גייט אויף דאָס פרייד-גערויש פון קינדער, וואָס שליטלעך-זיך אין דער ליכטיקייט פון ווייסן פרישן שניי. עס שטאַרבט דער 24-יאָריקער דיכטער קובי וואָהל, באַשאַנקען מיט אַן עכט, לירישן טאַלאַנט. עס איז אַ באַשרייבונג, וואָס אין איר שווימט די טרער פון צער.

אַט זיינען אייניקע דורכגעווייטיקטע שורות פון קובי וואָהלס אַ שילדערונג פון דער נויט אַרום אים:

דאָס שטיל געוויין פון קליינע קינדער,
אין פייכטע שטיבער, אונטער פוילע דעכער.
דער צער פון פנימער פאַרקרימטע,
ציינער קריצן פון די קעלער-לעכער.

בערל שנאַפער, וואָס אויך אים האָט דער טויט צו פרי אַרויסגעריסן פון שעפּערישן לעבן, האָט איבערגעלאָזט אַ דיכטערישע ירושה, וואָס איז אַ ווערטפולער פּאָעטישער צושטייער צו דער יידישער פּאָעזיע אין רומעניע. ער איז געווען דער דיכטער פון די מיענדיקע הענט, פון דער אַרעמקייט.

אַ מוסטער פון זיין אופן שילדערן די ביטערע נויט און פּראַצע זיינען אַט די בילדלעך-באַשרייבערישע פּערזן:

אין דער קרומער מילנער גאַס
פון אין דער פרי ביז שפּעט ביינאַכט
ברומט די מיל, זינגען מילנער וועגן זיבן,
יעדער איינער, אַ טרויעריק ליבע — ליד.

יוליאַן שוואַרץ הויבט תמיד אַרויס דאָס סאַמע תוכיקסטע אין שאַפן פון אַ פּאָעט. ער ווייזט אונדז שטענדיק דעם אַפּשטאַם פון דעם דיכטער, פון זיין פּעריפּעריע און דעם איינפלוס פון דער צייט אויפן געמיט פון זיין ליד.

יאַ, "ליטעראַרישע דערמאַנונגען" פון יוליאַן שוואַרץ האָט אַ קולטור-היסטאָרישן, און אַ וואַגיקן ליטעראַרישן ווערט. עס איז אַ שייך, מיט ליבשאַפטאון-האַרץ-געשריבן-בוך. עס איז אַ בוך וואָס בלעטערט דעם נעכטן און דערמאַנט אין דער שיינקייט פון יידישן שאַפן.

פון שלום שטערן

די דיכטונג פון מעינקע קאץ

מעינקע קאץ איז אן אויסגעצייכנטער יידישער פאָעט אין צוויי לשונות, אין יידיש און אין ענגליש.

ער איז היימיש אין ענגליש ווי אין יידיש. דער וואָס לייענט מעינקע קאָעס לידער אין ענגליש, וועט אים גאַרנישט איינפאַלן, אַז ענגליש איז נישט זײַן געבוירן־שפּראַך. אין דעם פּאַל, איז ער אין דער טראַדיציע פון פּריערדיקע יידישע שרײַבער, וועלכע פלעגן שאַפן אין דרייַ לשונות: יידיש, העברעיִש און אויך אין רוסיש.

דער בראשית פון מעינקע קאָעס שרײַבן לידער איז געווען אין יידיש. נישט נאָר איז דאָס פּאָעטישע וואָרט געווען אין יידיש, נאָר זײַן געמייט איז פול מיט דער בענקשאַפט צום יידישן שטעטל, וואָס דאָס לשון און דער שטייגער־לעבן זײַנען געווען דאָס גײַסטיקע בלוט פון מחשבות, געפילן און מעשים.

בײַ מעינקע קאָץ האָט דער גאַנצער אַרום גערעדט יידיש, אַפילו דאָס טײַכעלע, אין זײַן שטיל־מורמלענדיקן פּלוס, רעדט יידיש:

“מאַמע, אויף וואָסער שפּראַך קען דאָס טײַכעלע רעדן?
ווער קען, ווי שלמה, די שפּראַך פון טײַכעלע פּאַרשטיין?
— דאָס טײַכעלע קען, ווי איך און דו יידיש רעדן —
איז גרינג, ווי יידיש, די שפּראַך פון טײַכעלע פּאַרשטיין.”

אין דיכטער מעינקע קאָץ, האָט יידיש אָנגעצונדן דאָס העלע ליכט פון לויכטן אייביק, בײַ אים קען גאַרנישט געמאַלט־זײַן, אַז יידיש זאָל, חס־וחלילה, אַמאָל פּאַרלאַשן ווערן:

— מאַמע, ווי לאַנג וועט נאָך ייד מיט ייד יידיש רעדן?
— אַזוי לאַנג ווי טײַכעלעך וועלן וואָסערלעך געבן,
אַזוי לאַנג ווי וואָסערל מיט וואָסערל וועט רעדן,
אַזוי לאַנג, מיין קינד, ווי טײַכעלעך וועלן לעבן.”

מעינקע קאָץ פּאַרטרייבט פון זיך יעדן ספק, אַז עס קען קומען צו אַ סוף פון זײַן געליבט לשון מאַמע־יידיש. ער האָט אויך גרויס בטחון אין דעם אייביק־זײַן פון אונדזער פּאַלק:

”מאמע וויפל וואסערלעך קען דאס טייכעלע פארמאגן?

— אזוי פיל שטערן האט נאר אברהם געפונען.

אזוי פיל יאר, מיין קינד וועט אונדזער פאלק טאגן.

דורך אזוי פיל שפיגלען, שפיגלען זיך זיבן זונען.”

אין זיין ערשטער היים, אין מיכאילישעק, איז דער אַרום, נישט סתם וואָס האַלט־אויף דעם אופן פון יידיש־לעבן. מעינקע קאַץ הויבט ארויס דאָס אייגנאַרטיקע געשטאַלט פון דער פאַרוואַרצלטער דורות־דיקייט. זײַנע דיכטערישע פּערזן ווערן באַלעבט אין דער אַטמאָספּערע פון אַלץ, וואָס איז געווען יידיש. אַלע געשעענישן אויפן גאַנצן יידישן שטח האָבן בײַ אים אַ באַזונדערע פאַרביקייט.

אזוי אַרום, איז דער קעמפּערישער גײסט אין יידישן וואָרט, אויך מיט הירש לעקערט אין ”טױטן־צעל”. בײַ מעינקע קאַץ איז יידיש תפילה, בענקשאַפט, האַפּענונג, און אויך קאַמף און צאָרן — לשון אין געראַנגל מיט די פּײַניקער, מיט די רוצחים, וואָס שטעלן־אויף תליות:

”ברודער, לערן זיך יידיש פון אייביקן הירשקע לעקערט, דעם ליכטיקן שוסטער־יונג פון ווילנע — ירושלים פון ליטע:

יידיש — דער צאָרן פון די ערשטע ערשטער־מאַי מאַרשירער,

דורך שמיץ פון פּאַן וואַלס ריטער.”

דער פאַרטיפּטער פּאַעט מעינקע קאַץ האָט זיך שוין אַרײַנגעשריבן אין דער יידישער דיכטונג מיט זײַן באַזונדעראַרטיקן פּאַעטישן צײַכן. אַפילו אַז מען זאָל נישט געפּינען זײַן נאָמען אויף זײַנס ליד, וועט מען עס באַלד צואײַגענען צו אים, צוליב דעם אייגנאַרט פון זײַן פּאַרם און סטיל.

דער אינהאַלט פון זײַן פּאַעטישער שאַפונג איז רײַך אין מאַטיוון. זײַן טעמאַטיק איז פּילטאַניק, ממילא ציטערן פּילקלאַנגיקע טענער אין ריטמישן געבוי פון זײַנע פּערזן. ער איז טייל מאָל מיסטיש, טייל פון זײַנע אימאַזשן זײַנען אין געוועב פון אַבסטראַקציע און טרוים. אָבער ער איז תמיד אויפן באַדן פון רעאַליטעט. זײַנע פּייסאַזשן זײַנען אַ פאַרטיף אין דער לעבעדיקער לאַנדשאַפט. בײַ מעינקע קאַץ איז נישטאַ קיין פאַרגליווערטיקייט. אַלץ אַרום באַוועגט זיך, אַלע דוממים רעדן צו אים, פאַרטרויען זיך צו אים. זײער אַנטפּלעקטן סוד פאַרהוילט ער אין זײַנע בענקנדיקע לידער.

אַט נעמט ער אונדז אַרײַן אין דער אַטמאָספּערע פון זײַן שטאַט, און גלײַכצײטיק איז ער מיט אונדז אין נײַ־יאָרק, געשטאַלטן, וואָס טרעטן קיין מאָל נישט אָפּ פון אים, זײַן טאַטע־און־מאַמע, וואָס רוען שוין אין שאַטן פון דעם אייביקן מערנישט־זײַן... די לידער צו דער מאַמע, מאַדאַנע, און צום טאַטן זײַנען געשריבן אין פּיבער פון בענקשאַפט, און גלײַכצײטיק אין דער שטימונג פון געלײטערטן טרויער, וואָס דערהויבט אים, אין זײַן ליכטיקער דערמאַנונג. דער חומש, די מעשהדיקע ליכטיקייט פון אַ ווייט, ווייט אַמאָליקער רעאַליטעט (אויף די פּלױנען פון פּנען) ליכטיקט אין דער שטימונג פון זײַנע לידער. רבקה, די געליבטע זײַנע פון באַראָ פּאַרק, וואַלט

ער געוואלט זאל אים אַקעגן קומען אין נגב, ווי יצחק אָבינו האָט באַגעגנט די מוטער רבקה, די שיינע יונגפרוי. ווו דער דיכטער מעינקע קאָץ זאָל זיך נישט געפינען, אין דער וויזיע איז ער נישט אַרויס פון שטעטל. אין געמיט טראָגט ער דעם ניגון און טרוים, וואָס עס זינגען און דערציילן צו אים די בלעטער פון חומש, און די נביאותן פון ישעיהו הנביא פון זיין "והיה באחרית הימים". דאָס רעאַלע און גייסטיקע בילד פון שטעטל שטייט תמיד פאַר אים. ביי מעינקע קאָץ, דעם טיף־פילנדיקן ליריקער, זינגען די פאַרלויפענישן אין ווייטן חומשיקן אַמאָל כמו אַ היינטיקע וואָר:

"אַ. בענטש מיך, גאָט, אויב כ'האָב

ווען אַ קערנדל שיינקייט פאַרווייט,

איך זאָל ווי יצחק אָבינו ביי אַ ברונעם פון נגב,

רבקה פון באַראָ פאַרק זען — אויף אַ קעמל פון נגב,

מיט אַ קרוג וואָסער אויף איר שמאַלן אַקסל, ווי קלאַרע פרייד".

אין זיין גאַנג דורך די גאַסן פון ניר־יאָרק ברענט אין אים דער ווייטיק פון חורבן. קלאַגט ער אויף דעם פאַרוויסטיקט ווערן פון זיין שטעטל:

"פאַרטאָג.

גוט איז מיר אַזוי, מיכאַלישעק!

וואָס דיין באַגינען הערט קיין מאָל ניט אויף לעבן מיר צו בלוען.

גוט איז כאַטש אין ליד זיין, לעם דיר, אַן איינציקע שעה".

פון אַ צאָל פון זיינע לידער קען זיך שאַפן דער איינדרוק, אַז מעינקע קאָץ האָט זיך גאַר פון שטעטל נישט אַרויסגערירט. ער זיצט נאָך דאָרט מיט זיין בענקשאַפט. דאָס וואָלט געמיינט, נישט דערזען דעם פּאָעט מעינקע קאָץ אין זיין טיף און פאַרנעם. ער איז טיף פאַרוואַרצלט אין אַמעריקאַנער באַדן, נישט נאָר דערפאַר, וואָס ער האָט געשאַפן קרעפטיקע, פּאָעטישע לידער אויך אין ענגליש. ער איז אַרומגענומען מיטן דרויסן פון ניר־יאָרק. ער וואָלט אין רוים פון דער וועלט־שטאָט. ער וואַנדערט אין דער שטילער טיף פון דער נאַכט, וואָס הילט איין גאַס און שטוב. אין "אַושן פאַרקוועי", אין ניר־יאָרק, שפּרייזט ער און טראַכט זיך זיינע נאָגנדיק־בענקנדיקע מחשבות פון דער נעכטיקייט אין שטעטל, פון אומגליק פון פאַרטיליקט געוואָרענעם יידישן פּאָלק אין די היימען פון אַמאָל. דאָך איז אַלץ — דאָס געמעל פון דעם דרויסן, די אַרומיקע גאַסיקע און שטוביקע אַטמאָספּערע — נישט מיכאַלישעק, נאָר ניר־יאָרק, און "אַושן פאַרקוועי", ווען אַלץ אַרום פּרילינגט. עס איז אַ באַווונדערנדיק געזאַנג צו דער ווונדער־שטאָט ניר־יאָרק און צו איר פּילפאַרמיקן אויסזען:

"די שיינקייט פון דער עוועניו טוט אַזש וויי.

ביז לויטערסטן לויטער טוט אַלץ אַזוי באַנג.

דער פּרילינג פאַרט אויף בייסיקלעך דורך "אַושן פאַרקוועי",

דער פּרילינג צעשוועבט די שלאַנקע מיידלעך שלאַנקער".

אויך די ליבע ווערט דאָ אויסגעאיידלט אין גאַרנדיקן ציטער פון זיין

וואָרט:

"די ריינע רגעס פון דער ערשטער ליבע,
ווי מיט ליפן, אין דער לופט, צו באַרירן.
אַוונט, פון טאָג איז אַ לעצטער קוש געבליבן,
דער קוש האָט דורך פֿייערן פון שטאַט זיך צעצירט."

די ליבע אין אים איז דער פלאַם פון עראַטיק, נאָר מעינקע קאַץ,
ווייסט דעם סוד ווי צו פאַרדעקן די נאַקעטקייט. ער ווייסט, אַז דאָס
פּאַעטישע ליד נעמט פריער אַרײַן אין זיך דעם רויש פון באַגערטע
איבערלעבונגען, און שפּעטער ציטערן אויף אין-פרייד אויפגעלויכטענע
דערמאָנונגען.

דאָס איז אויך חל אויף די אין פֿיין אויפגעוואַכטע דערפאַרונגען פון די
אין נויט-געפֿיניקטע טעג און נעכט פון דער מאַמען און דעם הונגעריקן
הויגעזינד. דער סאַציאַלער עלעמענט אין זײַן דיכטונג, זײַן פּלאַמיקער
באַגער, אַז די וויזיע פון אייביקן שלום זאָל וואָס גיכער מקיים ווערן, איז בײַ
אים געבונדן מיטן כסדרדיקן האַפן אויף די גרויסע טעג פון אויסלייזונג. עס
זאָל אויסגעלאָשן ווערן די שנאה, וואָס שאַרפט דאָס שעכט-מעסער, און די
באַגערטע פּרײַנטשאַפט זאָל דערנענטערן פּאַלק צו פּאַלק. אַט די טרוימען
זײַנען ווי גאַלדענע פעדים אין פּיל פון זײַנע קלאַנגפולע געצוימטע און
אויך דערציילערישע פּערוזן.

איך האָב פריער דערמאָנט, אַז מעינקע קאַץ איז גלייכצײטיק אַ ייִדיש-
ענגלישער פּאַעט. ער האָט שוין אַרויסגעגעבן אייניקע לידער-ביכער אויף
ענגליש. ער איז אויך דער רעדאַקטאָר פון דער ענגלישער פּערטליאַר
שריפט "ביטעררוט". אַ דיכטערישע דערגרייכונג איז זײַן לידערבוך "בוירנינג
ווילעדזש". בכדי אויפצונעמען זײַן דיכטונג אין ענגליש, איז נויטיק אַ
באַזונדערע אָפּשאַצונג. איך וויל דאָ בלויז אַנרעגן צו לייענען זײַנע לידער
אין ענגליש. ממש אַן אימה באַפּאַלט בײַם לייענען די לידער: "טו אַרמיס",
"ביפּאַר" "עפּטער בעטל" ("צוויי אַרמייען"), "פאַר דער שלאַכט", "נאָך דער
שלאַכט", מעינקע קאַץ שילדערט די פּאַרטייעטע שטילקייט פון פאַר דער
שלאַכט און די פאַרגליווערטע שטילקייט נאָך דער שלאַכט. אַלץ איז
פאַרשטומט געוואָרן, "אַפּילו די סאָוע שטומט פאַר פּחד".

אין ענגליש האָט ער ממש אַרויסגעשטויסן דעם גראַם פון זײַנע
לידער. אין ייִדיש זײַנען סטראַפּן אין צונויפקלאַנג מיטן ווייכן גראַם. אין
ענגליש איז דער שטילסטער קלאַנג פון גראַם אויך נישטאַ. אַפּילו דעם
אַסאַנאַנס ניצט ער זעלטן. אַ שאַד, מחמת, לויט מיין טראַכטן, זײַנען גראַם
און אַסאַנאַנס צוימען וואָס בינדן דעם פּערוז און פאַרהיטן אים פון
צעפּאַרנקייט. נו, דער וויכוח וועגן גראַם וכדומה איז שוין נישט פון איצט.
דער עיקר זײַנען נישט די סטיל-און-פאַרם-מיטלען, נאָר די פּאַעטישע
דערגרייכונג. מעינקע קאַץ איז אין דער ענגלישער דיכטונג געקומען צו
הויכער אַנערקענונג, אין זכות פון זײַן עכטן פּאַעטישן טאַלאַנט.

יא, אין א סך פון זיינע דורכגעווייטיקטע לידער וויינט דער צער. ווי א יידישער דיכטער געפינט ער נישט קיין טרייסט. ער ראנגלט זיך מיטן יאוש, ער זוכט שטארקונג אין דעם אייביק יידישן בטחון, אַז אין ווייטן שפעטער וועלן אויפשיינען די גרויסע טעג, וואָס וועלן דערנענטערן מענטש צו מענטש:

”אפילו די ווייטע פרייד פונעם מענטש פון הונדערט יאָר אַרום,
איז אזוי נאָענט לעבן אונדז, ווי אין חלום אַ ברודערס האנט־דרוק.
דורך נאכט און טויט אזא ליכטיקן אַנזאָגער הער איך קומען —
ווערן מיר אַלע מיט זײַן חכמה פון הונדערט יאָר אַרום קלוג.
ער גייט דער מענטש פון הונדערט יאָר אַרום דורך אונדזער ווייטן טאָג.
מיט זײַן אומרו זעען מיר אַלע —
יערן וואָלקנדל איילן:
דער שטאַרקסטער חשק פאַלט פונאַנדער ביים באַריר פון זײַן פאַרטאָג,
ער שפאַנט און מײלן פון שטח בײַטן זיך אויף מײלן פון צײַט.
ווערט אַ וויילינקע אַיעדער — אַ מענטש פון הונדערט יאָר אַרום —
לויכט גלײַך אויף אַ דור פון ברידער: שוסטער, דיכטער, בויער — טרוימער.
דער שוסטער נעמט די שיק מיט דער ליבשאַפט פון אַ טאַטן אַרום.
דער סעדער אין סאָד ווערט אַליין —
פון גליק אַ פאַנטאַטישער בוים.”

פון שלום שטערן

די אלעגארישע ספורי- מעשיות פון איינעם וואָס זוכט די וועלט פון יושר

וואָלף טאַמבור, "לעבעדיקע מתים",
מעשיות פונעם עולם האמת. פאַרלאַג
"קריטעריאַן" בוקאַעשט, 1976.

וואָלף טאַמבורס צושטייער צו דער יידישער בעלעטריסטיק איז אַ
וואָגיקער. ביז איצט באַשטייט זיין שעפּערישע מי פון זעקס ביכער, און ער
גרייט צום דרוק אַ בוך "פון א' ביז ת" (יידיש-פרעסע אין רומעניע) און אַ
בוך "קלאַנג און אַפּקלאַנג" (דערציילונגען). ער איז אויך דער רעדאַקטאָר
פון דער חודש־שריפט כתבי־עת, וואָס ווערט געדרוקט אין דרייַ לשונות –
אביסל יידיש, אַביסל עברית און דאָס איבעריקע אין רומעניש.

וואָלף טאַמבור קען גוט העברעייש, און איז אויך אַ בקי אין
תלמוד, דאָס ווערט באַשטעטיקט מיט די ציטאַטן פון דער גמרא. פאַר אַ
מאָטאָ ברענגט ער דרייַ מאַמרים: פון פסחים, פון סנהדרין און פון ברכות. אַ
טרעפלעכע כאַראַקטעריזאַציע פאַרן אינהאַלט פון די "לעבעדיקע מתים"
איז די אַגדתא פון פסחים:

"ר' יוסף דער זון פון רבי יהושע בן לוי איז אַוועקגעפאַלן אין אַ
לעטאַרגישן שלאָף. ווען ער איז צו זיך געקומען, האָט אים דער פּאַטער
געפרעגט: "וואָס האָסטו דאָרטן געזען?" האָט דער זון געענטפּערט: "אַ
פאַרקערטע וועלט האָב איך געזען: די וואָס זיינען דאָ די אייבערשטע, זיינען
דאָרט די אונטערשטע, און די וואָס זיינען דאָ די אונטערשטע זיינען דאָרטן
די אייבערשטע". זאָגט צו אים דער פּאַטער: מיין זון, אַ קלאָרע וועלט
האָסטו געזען..."

דאָס וואָס ר' יוסף דער זון פון ר' יהושע בן לוי האָט געזען אין חלום
פון לעטאַרגישן שלאָף, האָט וואָלף טאַמבור געזען אויפן וואָר, אין דעם
רעאַלן אַרום. ער האָט נישט בלויז געזען דעם עולם הפוך (די פאַרקערטע
וועלט), נאָר ער איז, ווי עס ווייזט מיר אויס פונעם סיפור המעשה, אויך
געווען אַ קרבן פון אַט דער ברוטאַלער ווירקלעכקייט.

עס איז אַן אלעגאָריש ווערק, וואָס דאָרף פאַרשטאַנען ווערן, אַז דאָס
קומט פאַר אויפן עולם האמת (אויף יענער וועלט), דאָס וואָס געשעט
דאָרטן – די אַלע קרום פאַרקערטע משפּטים, איז דער שוים פון אומרעכט,
וואָס ווערט אַפּגעטאַן קעגן די רעכט־און־גערעכטיקייט קעמפּער. אַט די
מעשים רעים קומען פאַר טאַקע דאָרטן, אין דעם נייעם וועלט־סדר, וועלכן

זיי אליין האָבן געהאַלפן אויפשטעלן. מען צאָלט זיי אָפּ דערפאַר מיט די האַרבסטע שטראָפּן, מיט פאַרשיקונג, מיט וואַגלעניש, מיט פלערליי ענויים קשים. ווער זיינען די שופטים? ווער זיינען די אַנקלאַגער? די נעכטיקע חברים. זיי אליין, די איצטיקע ריכטער און אַנקלאַגערס, זיינען אויך צייטווייליק. אויך זיי קענען מאַרגן געמשפט און פאַראורטיילט ווערן אויפן זעלביקן גרויזאַמען אופן.

אַ סך עקבערדיקע פראַגעס און ספקות הייבט דאָס בוך אַרויס. ערשטנס: דאָס אומגליק פון אַנטיסעמיטיזם, די שנאה צום ייד — אַלע זיינען שוין טויט... בלויז די נשמות שוועבן אַרום... און ווערן געמשפט. אייניקע ליגן שוין אויפן זעלבן צווינטער צווישן נישט־יידן. דאָס מיינט דאָך אַלע אין איין סביבה. נו, ערשט איצט, גיט מען איטלעכן ייד צו פילן, אַז ער איז אַ ייד מבטן ומלידה...

וואָלף טאַמבור האָט זיך קינסטלעריש גאָר אייגנאַרטיק אַן עצה־געטאַן מיטן מאַטעריאַל. ער שטעלט נישט פאַר בלויז הוילע אַרומוואַגלדיקע נשמות, וואָס פאַרסודען זיך איינער פאַרן צווייטן. ער ציט אויף זיי אַרויף דעם הויט־און־פלייש פאַנצער, ווי אויף אַ לעבעדיקן גוף — איטלעכע נשמה גיט אליין איבער איר טראַגישע לעבנס־געשיכטע — ווי אַזוי זיי האָבן געלעבט און זיך געפירט אָט דאָרטן, בעת זיי האָבן געלעבט געוויקט צווישן די לעבעדיקע. מיר האָבן דאָ ביאָגראַפיעס, און לעבנס — אופנים פון אַ פאַרשיידנמיניקן יידיש־רעוואָלוציאַנערן טיפּאַזש פון שטאַט־און־שטעטל. מיר שטוינען פון זייער מוט. מיר זיינען נתפעל פון זייער קראַפט, פון שטענדיק זיין גרייט זיך מקריב צו זיין פאַר דער הויכער אידייע פון אַ קאָמוניסטן, די פרייהייטאון־גערעכטיקייט־קעמפער פאַר אַ גערעכטן סאָציאַליסטישן סיסטעם שפלו טוב... לסוף, ווען זיי קומען שוין אויף יענער וועלט, טאַקע ווי אַלע גערעכטע און צדיקים דאַרפן זיצן, געפינט מען אין יעדן איינעם פון זיי אַ פגם. איטלעך איינער האָט אַ פלעק אין דער משפּחה און ווערט ממילאָ פסול פאַרן בית־דין־של־מעלה.

דער קריפל קאַפּמאַן מיט די צוויי האַרבן שילדערט זיין ביטער לעבן. אַלע האָבן אים אויסגעמיטן. מיידלעך, גיט ער אָבער צו, האָבן זיך גאָר געריסן צו גיין מיט אים אין בעט.. אָבער דורכגיין מיט אים די גאַס, האָבן זיי זיך געשעמט. די קאָמוניסטישע פאַרטיי ציט אים אַריין אין דער אַרבעט. ער דערפילט זיך אַ גלייכער מיט גלייכע. ער ווערט אַ זעצער, אַרבעט ערגעץ אין אַ פינצטערן צימער זיבן יאָר. אויך די חברטעס זאָגן זיך אָפּ צו גיין מיט אים אין גאַס. דער תּירוך: קאַנספּיראַציע. אַזאַ נפּשל ווי קאַפּמאַן מיט צוויי האַרבן וועט די געהיים־פּאַליציי גלייך דערקענען. פאַרשטייט ער דאָס. אַזוי אַרום, איז ער ווידער אליין. ער ווערט אַרעסטירט, און אין טורמע האַלט ער זיך באַזונדער פון די איבעריקע אַרעסטירטע. די חברותא באַמיט זיך נישט אים אַריינצוציען אין זייער קרייז. זיי ווילן נישט פאַרשטיין די פּסיכאָלאָגיע

פון דעם, וואָס איז זײַן גאַנץ לעבן איזאַלירט געוואָרן צוליב זײַן מום. איצטער ווערט ער געמשפט פֿאַר "אינדיווידוואַליסטישער האַלטונג אין תּפּיסה"... געשטאַרבן איז ער פֿון נישט קענען באַקומען קײן שום פענסיע. ער האָט געהאַט אַ הויכן בלוט-דרוק און נאָך קראַנקײטן. האָט ער נישט געהאַט קײן רעכט אויף אַרבעטסלאָזער פענסיע, מחמת, ער האָט דאָך נישט געאַרבעט גענוג. האָט ער געוואָלט קריגן זײַן דאָסאַר פֿון אַן אַנטי-פּאַשיסטישן-קעמפּער, האָט מען עס אים נישט געוואָלט אַרויסגעבן. פֿון אַרומיאַגן זײַך פֿון אײַן ביוראַ צו דער צווייטער, פֿון האַרצווייטיק שטאַרבט ער. זײַן ווײַב באַגראַבט אים אויפֿן צווינטער, נישט אויפֿן ײִדישן בית-עלמין, ווײַל פֿאַר אַ נישט-ײִדישן מאַן וועט זײַ מײַנט זײַ, קריגן אַ גרעסערע... פענסיע. דאָס אָפּנאַרעריי און צביעות רײַסט די אויגן:

ווען אַט דער קאַפּמאַן שטאַרבט קומט אַ פּאַרשטייער פֿון דער פּאַרטיי, פֿון דעם אַנטי-פּאַשיסטישן-אַפּטײַל מיט בלומען, מיט אַ רעדע, וואָס רימט דעם נפּטר, און ער זאָגט — לאַמור, אַזוי צו זאָגן: "מיר האָבן געפֿונען זײַנע פּאַפּירן — די העראַישע באַשרײַבונג פֿון אַן אַנטי-פּאַשיסטישן קעמפּער". ווי קען מען אויפֿנעמען און אָננעמען, אַזאַ סאַרט נײַע אוממענטשלעכע "מאַראַל"? און וווּ? אין וועלכער "נײַער" געזעלשאַפּט? דאָס פּאַסירט, געדענקט, אויפֿן "עולם האמת" — אין דעם נײַעם אײַנגעשטעלטן וועלט-סיסטעם פֿון סאַמע אמת און יושר.

וואָלף טאַמבור אילוסטרירט מיט נאָך משפּטים. אײַנעם משפּט מען, ווײַל ער האָט געהאַט אַ געוועלבל. ער איז געווען אַ מיטגליד פֿון דער פּאַרטיי, און די זיצונגען פֿון דער פּאַרטיי זײַנען פּאַרגעקומען אין זײַן קרעמל. ווען מען כאַפט אים, ווערט ער ממש פּאַרפּאַלן אין טורמע. ער האָט אײַנגעשטעלט זײַן לעבן און שיעור נישט רוינירט זײַן גאַנצע פּאַמיליע. אָבער דאָס רעכנט זײַך נישט. ער איז געווען אַ קרעמערל... ער האָט געהערט צום בורזשואַנעם קלאַס... ווערט ער גע-משפּט פּאַר נישט-זײַן קײן אײַגענער צווישן דעם אַרבעטער-קלאַס. נאָך אײַנער האָט אַזאַ פּסול: זײַן פּאַטער איז געווען אַ שוחט, האָט ער נישט די כּשרע חתימה פֿון אַן אָפּשטאַמיקן פֿון אַ פּראַלעטאַריער... איז משפּט און שטראַף... די באַשולדיקטע האָבן נישט קײן עדות. עס זײַנען יאָ דאָ עדות אויפֿצווייזן זײַער אומשולד, נאָר די עדות האָבן מוראַ אַרויסצוטערעטן, וואָרעם מען וועט זײַ שפּעטער אויך משפּטן און שטראַפֿן...

דאָס זוכן פּגימות אויף קאָמוניסטן פֿון נישט-יחוסדיקן פּראַלעטאַרישן אָפּשטאַם איז אַזוי אומזיניק, ווי עס איז ברוטאַל. וואָס-זשע האָט מען דאָ געזוכט? משמע, אַז ווען די נעכטיקע אונטערדריקטע זײַנען געוואָרן די געוועלטיקער, האָבן אַט די נײַע מושלים. אין נאָמען פֿון סאַציאַליזם, אײַבערגענומען דעם אומיושר און די סיסטעם פֿון אונטערדריקן, פֿון די פּריערדיקע אויבער-האַרן. זײַ האָבן געוואָרפֿן אין די תּפּיסות, פּאַרשיקט אין קאַנצענטראַציע-לאַגערס, געפּײַניקט מיט כל-המיניפּײַניקונגען, צעשלאָגן

און פארהונגערט צום טויט, זייערע אייגענע חברים־קעמפער און מיטקעמפער. עס איז אויפגעקומען אַ סאַרט פארפלאַנטערטע פּלפּוליסטיק וואָס איז אויסן געווען איטלעכן צו פאַרפלאַנטערן אין דער נעץ פון שקרים און בלבולים.

פון די מעשים און ליידין פון די געמשפטע ווערט אויסגעקנאַטן דאָס געשטאַלט, און דאָס מסירות־נפש פון די רעוואַלוציאַנערן־קאַמוניסטן, וואָס ווערן שפּעטער פאַרשטויסן און צעטראַטן טאַקע פון די, וואָס זיינען איצט, צייטווייליק ביי דער מאַכט, און זיי רייניקן... זייערע אייגענע, ווי זיי וואַלטן געהערט צו אַ סאַרט אומווערטיקן ערב רב...

דער גאַנצער סיפור־המעשה איז איינגנטלעך אַ דיאַלאָג צווישן דעם חבר זעליק־אָוויטש, דעם פראַגעשטעלער, און דעם חבר מאַנידעס, וואָס האָט פריער זיך פאַרשטעלט פאַר אַ נייט־ייד, ווייל אַזוי איז געווען די סיטואַציע און אויף אַזאַ אופן, האָט ער זיך געקענט — אָדער ער האָט געמיינט, אַז ער וועט קענען — בעסער באַשיצן זיין אייגן נעבעכדיק, דערנידעריקט, לעבן. אַט דער מאַנידעס, וואָס ווייזט גאַר שפּעטער אַרויס גרויס מוט, איז אין תּוֹך, אַ טיף ייִדיש־פּילנדיקער מענטש, אַ קאַמוניסט, וואָס איז שטאַלץ אויף זיין פאַלק און זיין שפראַך און קולטור. ער איז דער אומגלויביקער און דאָך גלויביקער. ער ווייסט, אַז מען האָט אים אָפּגענאַרט, אָבער אין סאַציאַליזם גלויבט ער. אָבער נישט אין זיין איצטיקער פאַרעם פון אומרעכט און מורא. מאַנידעס גיט צו פאַרשטיין דעם עולם הפּוֹך אויף אַזאַ שטייגער: "די מלאַכים וואָס משפטן אונדז, זיינען נישט מער ווי נשמות, וואָס זיינען אַ מאַל אויך געווען פונקט אַזוי ווי מיר, וועלכע האָבן געקעמפט פאַר יושר, ביז מסירת נפש... איר ווייסט וואָס הייסט מסירת נפש? ווי אַזוי סע ווערן פאַרוואַנדלט פון ערלעכע נשמות, וועלכע זיינען לויט אַלע זייערע אייגנשאַפטן ממש מלאַכייִ־חבלה... אין צווישן האָט פאַסירט איין "קלייניקייט" — זיי זיינען געקומען צו דער מאַכט. איר דאַרפט פאַרשטיין סע זיינען פאַראַן צווייערליי מאַראַלן: איינע פונעם געפייניקטן און איינע פון דעם פייניקער..."

דאָס בוך איז אַ בינטל מיט נישט פאַרענטפערטע פראַגעס, מיט ספּקות וועגן די ישר־קעמפער, וואָס פאַרכאַפן די מאַכט און זאָגן, אַז זיי טוען אַלצדינג בכדי צו באַלעבן דאָס האַרץ פון מענטשן אין אַ נייעם גייסט, פאַר דער "נייער געעזלשאַפט", פאַרן "נייעם טיפּ מענטש, וואָס מען וויל באַשאַפן". אַט דער געדאַנקען־גאַנג, דער איינשטעל און דער ציל פון אַזאַ אידיע, ווערט לחלוטין אָפּגעפרעגט פון דעם רעאַלן אַרום. וואַרעם, פאַלש איז אַט דער ציל גאַר פון באַגינען. מען רעדט וועגן אויסלייזען "די מענטשהייט", און מען פאַרגעסט דעם מענטש, דעם יחיד.

דער וויכּוּח דרייט זיך, אַז מען זאָל דאָס ראָד פון דער שיף, וואָס מען קירעוועט צום נייעם, דערווייל נאָך אומבאַקאַנטן זויס פון אויפגייענדיקן

מארגן און צום ליכטיקן טרוים, פירן מיט די מאסן פון גערעכטיקייט. אן אומרעכט און רציחות. מען טאָר מער נישט באַרעכטיקן צעשיסונגען מיטן אויסרייד: "אז מען האַקט ביימער פאַלן שפענער". מען האַקט דאָ נישט קיין ביימער. נייַערט מענטשן צעהאַקט מען און די שפענער זיינען נישט קיין אַפּשניצלעך פון האַלץ, נאָר מענטשן, מענטשן און ווידער מענטשן.

מאָנידעס טענהט און קלאַגט אָן די וועלכע האָבן געקעמפט פאַר גערעכטיקייט. אַז זיי האָבן דערווייל אליין אויפגעשטעלט אַ וועלט פון אומגערעכטיקייט...

מאָנידעס קען נישט אָננעמען אַט אַזאַ רוצחישן שטייגער פון פאַרפעסטיקן די רעוואָלוציע: "דווקאָ וועגן אַט די שפענער רעדט זיך דאָך — זאָגט מאָנידעס — איר האָט פאַרשטאַנען? סע פאַלן צו פיל שפענער און די "וועלט", די וועלט, וואָס פּרעדיקט יושר, וואָס לייגט אַיין וועלטן פאַר "גערעכטיקייט", טאַקע אַט יענע וועלט ווערט פאַרשטומט און עפנט נישט דאָס מויל, ווען די שפענער זיינען נישט אירע, אָדער מאַכן זיך גלייך זיי וואָלטן נישט געווען אירע."

די כּונה פון דעם בעלעטריסט וואָלף טאַמבור איז געווען צו ווייזן דעם גאַנצן שוידער-וועג, וואָס דויערט עד היום, מיט קליינע שינויים, כדי צו פאַרריכטן און אויסבעסערן. ווייל פאַרט האָט שוין מאָנידעס געהאַט די געוואָגטקייט צו אַמפּערן זיך מיטן פּראָקוראַר און אים אויפווייזן די אומרעכטן און פאַרברעכנס... דאָס בוך פאַרמאָגט דעם דין-בויגעוודיקן שטאַל פון יעדן אמת-און גערעכטיקייט-קעמפּער, אַז מען דאַרף שטיין כּסדר קעגן די שלעכטס-טוער. "מע דאַרף פּונאַנדער-בלאָזן פון דאָס נייַ" — זאָגט מאָנידעס — "אַן אַלט-נייע לאַזונג: גוטע נשמות, פאַראייניקט איך!".

דאָס בוך, איז אויסער אַ קינסטלערישע דערגרייכונג, אויך אַ דאָקומענט פון דעם דור פון אונדזער צייט, געשריבן אין אַ דערציילערישער פאַרעם. ערטערווייז זיינען די פאַסירונגען און איבערלעבונגען פאַרצייכנט ווי אין אַ פּנקס, וואָס דאַרף אַפּגעהייט ווערן לדורות. עס ווערן אין אים באַשולדיקט די שלעכטסטוער — די געוועלטליקער אין די "טאַגעס פון גערעכטיקייט" וואָס טוען אַפּ אַלדאָס בייז. גלייכצייטיק איז עס אַ וואָרענונג צו שטעלן זיך קעגן דעם אַנגעוואַקסענעם בייז, לויט דעם אַלט-נייעם לאַזונג פון "אַלע גוטע נשמות, פאַראייניקט זיך!".

* * *

ווי אַזוי איז די קאַנסטרוקציע פון אַט דעם ווערק? עס איז אַ נייַער שטייגער פון צונויפבינדן אַזאַ געוואָגטן, און ממילאָ אַמביציעזן נאַראַטיוו. ביי וואָלף טאַמבור רעדן די פּערזאָנען גופא. נישט ער דערציילט וועגן זיי, נאָר די אַלע געליטענע רעדן זיך אויס דאָס האַרץ, און דערציילן דעם אומגליקלעכן גאַנג פון זייער לעבן. זייער ביטערע מערכה איז נישט, פון ווען זיי האָבן געקעמפט קעגן פאַשיזם און פאַשיסטישע רעזשימען, נאָר גראַד אויפן "עולם האמת"

(שוין אין דער נייער רעאליטעט, אין דעם נייע געווענעם סאציאליסטישן סיסטעם), ווען מען משפט זיי פאר חטאים, וועלכע זיי און זייערע חברים זיינען נישט באגאנגען. פריער זיינען זיי געווען גאנץ אין זייער גלויבן. איצטער זיינען זיי צעבראָכענע מענטשן, נשמות וואָס ליידן, ווייל זיי האבן נישט מער דעם באַדן פון גלויבן, וואָס זאָל זיי שטאַרקן. אַרויסצואַנטפלעקן אָט די טיפע עמאָציעס, איז קינסטלעריש פיל שווערער, ווי שילדערן סביבות, סיטואַציעס און מענטשן אין טעגלעכן צוזאַמענשטויס... דאָך האָט וואָלף טאַמבור דערגרייכט די קוואַליטעט פון הויכן קינסטלערישן אויסדרוק אין אָט די רעדנדיקע יחידים — די נאַראַטאָרן פון זייער אייגענעם וועג אין לעבן, ווערן ביי טאַמבורן צונויפגעוועבט. די באַזונדערע פּעדעס שטריקן זיך צונויף, ווי איין שנור, עס ווערט איין גאַנצקייט. אַלע טרעפּענישן, אַלע רייד פון און וועגן די יסורים ברענגען אַרויס די געדאַנק־און געפיל־וועלט פון די לייַדנדיקע, און דאָס געשטאַלט פון די מענטשן ווערט דאָס קינסטלערישע אויסגעצייטיקטע צייטבילד פון אונדזער נישט־ווייטן־עבר — און גלייכצייטיק דער געראַנגל אין אונדזער הייַנט. אַזוי אַרום, אַז וואָלף טאַמבור האָט אויסגעפאַרטיקט אַ וואָגיק, אַנרעגנדיק און אינטערעסאַנט ווערק — אַ שפּיגל פון דער און יענער וועלט... פון דער צעמישעניש פון דעם עולם הפוך אין אונדזער דור.

”די לעבעדיקע מתים” איז אין תוך נישט קיין בוך פון יאוש. עס איז דאָס ערלעכע אַנאַליזירן פון דעם רעאַלן אַרום. וואָלף טאַמבור לאָזט אונדז וויסן: אַזוי איז עס געווען און אַזוי איז עס, אפשר (טיילווייז), אויך הייַנט. עס איז נישט קיין ווערק פון אומגלויבן, נאָר אַ שאַפּונג אין קינסטלערישן וואָרט, וואָס זוכט דעם גלויבן.

דער הויך טאַלאַנטירטער בעלעטריסט וואָלף טאַמבור פאַרלירט נישט דעם צוטרוי, אַז עס וועט זיך ענדערן צום בעסערן, צו אַ גערעכטיקערן טאַג. ווייל: ”איין זאך איז אַבער יאָ זיכער, אַז דאָס וועט אויסזען אַנדערש... ווייל — אונטער דער זון איז תמיד דאָ נייעס, און וואָס עס איז געווען וועט שוין אַזוי אַדער פּונקט אַזוי, נישט זיין — נאָר שלימותדיקער, בעסער, העכער. הלאַזי, מע זאָל עס זוכה זיין!...”

דאָס זיינען געווען די רייד און דאָס טראַכטן פון מאַנידעס. און וואָלף טאַמבור באַמיט זיך צו באַקערעפטיקן די וויזיע פון טרוימערישן האַפּן מיט דעם באַקאַנטן זאַג און צוזאַג אויף דער גערעכטיקייט און דער צוקונפּט: ”יאָ, איך וועל נאָך צוגעבן: אויב איך האָב אַנגעהויבן דאָס מעשה־בוך מיט ”מה טובו” — וועל איך פאַרענדיקן מיט ”אני מאַמין”, איך גלייב אין אַ ליכטיקן מאַרגן”...

און איך וויל צוגעבן: היות איך גלייב אין ישעיהו הנביאס ”והיה באחרית הימים”, האָב איך צוטרוי, אַז אין די יאָרן, וואָס וועלן קומען אין ווייטן שפּעטער, וועט סאָציאַליזם איינשטיין אין די הענט פון די גוטע

מענטשן, זיי וועלן קעמפן, מנצח-זיין און בויען א וועלט פארן גליק פון יעדן מענטשן. דערווייל אָבער, האָב איך געלייענט, און אייניקע מאָל איבערגעלייענט די "לעבעדיקע מתים". אַזאַ בוך האָט געקענט דערשיינען בלויז אין רומעניע. אין דעם גופא ליגט שוין דאָס אַנדערש-זיין און ווערן. דאָס איז דער ערשטער פּרילינג-שטראַל, וואָס דאַרף און מוז צעגיין, בכדי דאָס ליכט פון דער געגאַרטער וועלט פון גערעכטיקייט, שלום און פּרייהייט, זאָל טאַקע קענען אויפגיין! ...

פון שלום שטערן

מעשה און מוסר

וואָלף טאַמבור: "האַרבסט מיט זון" (דערציילונגען).
פאַרלאַג קריטעריאַן, בוקאַרעשט, 1980. הילע: סערדזשו דינקולעסקו.

צום הויך טאַלאַנטירטן דערציילער וואָלף טאַמבור קען מען נישט צוגיין מיט די פאַראַנענע מאָסן. ביי אים גילט נישט דאָס, וואָס איז אָנגענומען ביי דער קריטיק, ווי אַזוי אויפצונעמען אַ קונסט־שאַפונג. ער — און דער העברעישער באַמט גרויסער ראַמאַניסט און דערציילער עגנון — האָבן פאַר זיך אויסגעקליבן דעם באַזונדער־אַרטיקן וועג פון שפּראַכלעך באַהעפטן דאָס אַרכיישע לשון פון משנה, גמרא, אַגדתא און תנ"ך, מיטן סאַמען נייעם און פרייען אויסדרוק פון היינט. דער קינסטלערישער כח איז זיי בייגעשטאַנען, און דאָס לשון און דער סטיל האַרמאָניזירן. דערפון איז אונדז באַשערט געוואָרן, אַז פונעם מויל פון זייער פען, זאָלן געבוירן ווערן הויך־קינסטלערישע ווערק.

וואָלף טאַמבור, וואָס איז אַ בקי אין תנ"ך, אין ש"ס און פוסקים, וועבט אַריין אין זיינע הערלעכע מעשיות מאַמרי חז"ל. ער פאַסט זיי אַריין אויפן ריכטיקן אַרט, און זיי דערקלערן דעם משל אין די סיפורי־החיים און ברענגען אַרויס דעם מוסר־השכל אין נמשל. וואָרן, אין זיי אַלע אַנטפלעקט זיך אויף סיני דאָס געשטאַלט פון שטעטל, און דער גאַנג פון דעם ברוטאַל־ברויזיקן היינט.

דעריבער עפנט ער דאָס בוך מיט אַ מודעה און לאַזט וויסן: "איטלעכס וואָרט פון דאָזיקן בוך איז נישט מער ווי פון פּראָסטע מעשיות. סע שטעקן אין זיי נישט קיין שום פאַרבאַרגענע סודות אָדער כוונות. מע דאַרף בכּן זיין געוואָרנט נישט צו דרינגען קיין שלעכטס פון אַנדייטן, וואָס זיינען נישט געמאַכט געוואָרן בכיוון. אַדרבאַ, מע דאַרף זיך אַפּלערנען אַ מוסר, ווי אַזוי צו גיין אויפן דרך הישר, וואָס זאָל זיין, ווי מע זאָגט: "רעכט פאַר גאַט און שייך פאַר לייט".

דאָס איז, הייסט עס, דער ציל פון זיין שרייבן. אייגנטלעך איז דאָס געווען די שליחות פון דער מאַדערנער יידישער ליטעראַטור פון איר בראשית אָן. די טענדענץ פון מאַנעדיקן וואָרט איז: דורך קונסט, אַרויסצוברענגען פּראָטעסט קעגן אומרעכט, און אַרויסהויבן דאָס העלע, הייליקע ליכט פון דער צעבראַכן געוואָרענער אייגנאַרט פון יידישן שטייגער צוזאַמען מיט דער אויסלעשונוג פון שטעטל.

וואָלף טאַמבור באַמייט זיך, איבערלאָזן לדורות די טיף-פאַרקאַרבטע צייכניס אין אונדזער באַצערט געמייט. וואָרן, ער האַלט (און מיט רעכט), אַז אין זכות פון יענע הערלעכע געשטאַלטן מיט זייערע שיינע מידות און מעשים טובים, איז אונדז געבליבן אַזאַ שיינקייט, וואָס טאָר נישט פאַרשטויבט ווערן. דאָס איז דאָך, אייגנטלעך, געווען פּרעס שאַפונג-וועג פון אַנטפלעקן דעם אַמאָל און דערהויבן אונדזער גייסט פון "גרויסע, שטאַלצע יידן".

לאָמיר זיך באַקענען מיטן דערצייל-מעטאָד, וואָס דורך אים אילוסטרירט ער די אומערלעכקייט, וואָס איז שוין געוואָרן אַ שטייגער-פירונג, מיטן אויסרייד צו דערמוטיקן שרייבערישע שעפּערישקייט.

דערציילט ער, ווי זיין פּריינד מאַנידעס קומט אים אָפּגעבן מזל-טוב, אַז מען האָט אים מזכּה — געווען מיט אַ ליטעראַטור-פּריז פאַר זיין שאַפן. דער חקרן און בעל-יסורים (זע זיין בוך "לעבעדיקע מתים"), מאַנידעס, איז מבטל די שאַפונגען פון דעם בעל-הפּריז-געווינער. ביז לסוף שטימט אויך ער אַיין אַז ער האָט ניט אַזאַ גרויסן קינסטלערישן זכות, מען זאָל אים צוטיילן אַ פּריז.

דער שמועס פירט זיי צום באַשטעטיקן פאַר זיך, אַז ס'רוב פּריז טרעגערס ווערן באַלוינט נישט צוליב ליטעראַריש-קינסטלערישער דערגרייכונג, נאָר פון די גוטע ברידער, וואָס זיי האָבן אין דער זשורי.

דער שרייבער וויל גאַרנישט קיין פּריז, פון עפעס אַ פּאַנד, עטאַבלירט פון אַ ייד אַ גביר, אַן עם האַרץ. ער גלויבט אַפילו נישט צי די זשורי האָט דאָס בוך געלייענט.

מאַנידעס האַלט גאָר, אַז אַנשטאַט געבן פּריז צו שרייבער, וואָלט גלייכער געווען גרינדן אַזאַ פּונדאַציע, וואָס זאָל מהנה-זיין מיט פּריזן כאַטש אַ מנין לייענער.

די מערסטע פון זיינע בילדלעך-באַשרייבערישע דערציילונגען זיינען אַנגעגליט מיטן פּיין פון יחידים, וואָס זיינען די נישט-פאַרהיילטע, ווונדיקע צייכנס פונעם שוידער פון זייערע איבערלעבונגען. אין אויפגעטרייסלטן געמיט פון אַ צווייטנס ליידנסוועג, זעט ער זיך אַליין און אויך דעם גרויל פון יידישן פּאַלק, אין גאַנג פון די בלוטיקע עפאכעס.

כאַראַקטעריסטיש פאַר זיין געפיל-וועלט איז די טיף-פּסיכאָלאָגישע דערציילונג "אַנגעצויגענער נערוון-סיסטעם". עס ווערט אין איר דערציילט פון דעם אומגליקלעכן לעבנס-גאַנג פון יונג-פּרויאישער שיינקייט — די געהילף פון אַ שוואַרץ-קינסטלער — אַן אמתער קאַליקע אין דער קונסט פון שוואַרצקינצלעריי. זי — מיט איר רייץ, האָט געדאַרפט זען אַז די אויגן פונעם עולם זאָלן זיין געווענדט צו איר, און ממילא זאָל מען נישט זען די אומגעלומפערטקייט פון דעם מאַגיקער — דעם "מייסטער". האָט ער זי

ארויסגעלאָזט אויף דער בינע, אין אַ קלייד, וואָס האָט אַנטפלעקט איר בלענדנדיקן קערפער. דער עולם האָט געגאַפט, קוקנדיק אויף איר, און נישט אַכטונג געגעבן, וואָס דער שוואַרצקינצלער טוט. שפעטער פאַרשוואַנגערט זי פון אים. זי מוז פאַרלאָזן איר אויסשפילן איר נאַקעטקייט פאַר די אויגן פון אַ המון אַנגעגאַסן מיט תאוּוה. זי האָט מפּיל-געווען, געוואָרן שווער קראַנק, געהונגערט, און דאָך זיך געצוימט נישט צו ווערן קיין פּראַסטיטוטקע. דערנאָך איז זי ווי געפאַנגען געוואָרן פון אַ געניטן מעסער-וואַרפער, וואָס שליידערט אָט די שאַרפן אַרום איר שיין געשניצטן גוף. אָבער אָט די געצוימטע שרעק, אַז דאָס מעסער קען זיך אַמאָל אַרײַנגליטשן אין איר געביין, האָט צעשרויפט אירע נערוון, זי איז געוואָרן היסטעריש.

דאָס איז אַבילדלעכע שילדערונג פון אַן איינצלנער יונגפרוי, וואָס מען האָט אויסגענוצט און דערפירט צו משוגעת. זעט עס אויס, אַז די גאַנצע פאַסירונג פון איינער אַ שיינקייט — אַ יונגפרוי, איז בלויז אַ משל צו זײַן לעבן, און צום פּײַנען-וועג פון יידישן פּאָלק, אין וועלכן מען וואַרפט שוין העכער צוויי טויזנט יאָר מעסערס. און אָט ווי ער מאַכט זײַן אויספיר: "און צוריק געשמועסט, איז עס בלויז זי אין יענעם מצב, מיט צופיל אַנגעצויגענע "סטרונעס", גרייט צום פּלאַצן!?"

און איך גופא, וועלכער דערציילט די דאָזיקע מעשה, מיינע יידישע נערוון-סטרונעס, זײַנען דען ווינציקער אַנגעצויגן? ! וואַרפט מען דאָך אויך אין מיר, אין מײַן נישט נאַקעטער נשמה, בלאַנקנדיקע מעסערס, נישט פון נעכטן, נישט פון אייער-נעכטן — נאָר זינט שוין צוויי טויזנט יאָר.

יאַ, אויך מײַנע "סטרונעס" זײַנען אַנגעצויגענע — נישט פון הײַנט צי פון נעכטן, נאָר פון שוין צוויי טויזנט יאָר אַזוי... און אפשר קנאַפע פיר טויזנט..."

אין זײַן פּאַרטערטירן דעם שוואַרצקינצלער, דעם פינגער-הוט-שפילער באַנדי, פּעדעמט ער אַרײַן אין דער דערציילונג — אַ שטיק מוסר. קודם, מע דאַרף וויסן די כללים פון כלערליי אַזאַרט-שפילן. דערצו, וואַרנט ער, אַז מען זאָל זיך בשום אופן נישט לאָזן אַרײַנציען אין קאַרטן-שפיל, אין פינגער-הוט-שפיל מיט די קערנדלעך באַהאַלטן אין איינער פון די פינגער-הוטן, און שפילן און פאַרשפילן די אַקסן און דאָס פאַרמעג...

אָט דער פינגער-הוט-שפילער איז אַן אמתער פלינקער שוואַרצקינצלער און אַ שווינדלער פון אומווירדיקסטן גראַד. דער "באַנדי" איז אַ ייד. איז ווי אַזוי איז ער געקומען צו אָט דער מלאַכה בזויה? די מעשה הויבט זיך אָן נאָך פון די יוגנט-יאָרן זײַנע, ווען אָט דער באַנדי איז געווען אַ יינגל פון אַרום 14, ער איז צוגעצויגן געוואָרן פון אַ ציגיינער מיידל אין זײַנע יאָרן, און ער איז אַוועק מיט די ציגיינער און אין זײַערע בוידן, האָט ער זיך אויסגעלערנט אויך דאָס שווינדלער-פאַך פון פינגער-הוט-שפיל. געשווינדלט האָט ער אויף אַזאַ אופן: ער האָט געהאַט צוויי

אונטערשפילער. דער ערשטער שטעלט איין און פארלירט. דער צווייטער שטעלט איין און געווינט. דערנאך דרייט זיך שוין די שפיל, און ער באַשווינדלט אַרעם און רייך — סוחרים און פויערים. די פאליציי אַרבעט האַנט און האַנט מיט באַנדיין און זיינע מיט, שותפים.

ווען היטלער אַקופירט רומעניע, פארלירט באַנדי זיין שוואַרץ־פינצטערע מלאכה. וואָלף טאַמבור מאַכט השערות, וואָס פון באַנדיין האָט געקענט ווערן. אַ מסור, אַדער אַ מאַביליזירטער אין די פאַשיסטישע באַטאַליאָנען, די צוואַנגסאַרבעט באַטאַליאָנען אויפן אוקראַינישן פראַנט. אַדער גאַר האָט ער זיך אַרויסגעריסן פון די מאַרד־באַנדעס און געוואָרן אַ חוור־בתשובהניק, אַ קעמפער קעגן פאַשיזם און אומגעקומען אויף קידוש השם. אַדער, ווי עס האָט זיך געטראָפן מיטן משומד, מיכל־איציק ווידער, אַ מאַרמאַרעשער ישיבה־בחור, אַ דינס אַן איידעם, וועלכער האָט "אויסגעביטן דאָס רענדל", געשריבן אַנטיסעמיטישע אַרטיקלען וועגן "טוב שבגויים הרוג" אין די רומענישע צייטונגען, אונטערן נאָמען "מיכאַ וואַידאָ"... האָט דאָך נאָך דער מפלה פונעם פאַשיזם תשובה געטאַן, האָט ער דאָך אויסגעהויכט זיין נשמה אויפן קבר פון רבי שמעון בר יוחאי — פאַסטנדיק תעניתים פאַר חרטה און תשובה.

דאָס איז איינגטלעך דער סוף פון דער מעשה, אָבער ביי וואָלף טאַמבור, וואָס רייסט אָפּט איבער דעם געוועב פון דעם דערציילן, מיט אייגענע באַמערקונגען און דערקלערונגען, טוט ער דאָס אויך איצט איך זיין דערציילונג "אַפּפאַל" און בכדי מען זאָל זיך נישט חקרנען, און קומען צו אַנדערע שלוסן, ברענגט ער דעם פאַראינטערעסירטן לייענער קיין ישראל, וווּ ער, וואָלף טאַמבור, איז אויף אַ באַזוך ביי זיינעם אַ פריינד פון דער היים, פון אַמאָל, פון פאַרן חורבן. און דאָרט האָט ער דאָס ביזע באַגעגעניש מיט איינעם אַ קאַמוניסט — אַ צאַברע, וואָס מיט דער חוצפה פון אַ טעמפּ געוואָרענעם סטאַליניסט, וואָס אויף אים זאָגט דער מחבר, וואָס גיט צו פאַרשטיין דעם דרייצניאַריקן יוסי לאַמור — אַזוי צו זאָגן: "איך בין טאַקע יאָ אַ קאַמוניסט, נאָך דערצו פון אַ קאַמוניסטן־לאַנד... נאָר דער פריינד אינערער איז נישט קיין קאַמוניסט, ווי ער זאָגט — ער איז אַ פאַפּוגיי... בעת איך בין אַ ייד, און נישט קיין דעמאָגאָג". און טראַכט בשעת מעשה: "אויב יענער יושר־פרעדיקער קעגן די 'שווינדלערס' איז נישט קיין לייבלעכער ברודער אַדער זון, פון דעם סיגעטער פינגערהוט־שפילער..."

"וואָלט איך אייך באַגעגנט ביי אונדז אין דער סאַציאַליסטישער רומעניע, וואָלט איך אייך אָנגעכאַפּט ביים קאַלנער, און אייך געפירט צו דער מיליציע און אייך אָנגעקלאַגט פאַר כוליאָנזם און אַנטיסעמיטיזם — ביי אונדז זעצט מען אייך אין תפיסה פאַר אַזעלכע ווערטער... נאָר, איבעריקנס, וואָלט איך אייך אויף מיין אייגענעם חשבון, כאַטש אויסגעזעצט די ציין..."

וואָלף טאַמבור איז אַ צעווייטיקטער יידישער שרייבער. ער איז געווען אין גיהנום-אוישוויץ. דאָרט זיינען פאַרברענט געוואָרן זיין פרוי און קינדער. אויך זיין מאַמע איז צעאַשט געוואָרן אין יענע פּייער-אויונס. שרייבט ער צו דער מאַמען און צום טאָטן בריוו. די מאַמע אַ זיילעכל-רויך, און דער טאָטע איז געהרגעט געוואָרן אויפן שלאַכט-פעלד. ער רעדט זיך אויס פאַר זיי. איז, פון אַט די טרערנדיקע רייד זיינע, קוועלן אָן טרערן אין די אויגן פון לייענער.

וואָלף טאַמבור שרייבט אָפט אין גלי פון זיינע יסורים. דער טרויער בריט און שטילט זיך נישט איין. אין ס'רוב פון זיינע מעשיות, געשריבן אין נוסח פון חסידישע ספורי-נפלאות (וונדער-מעשיות), פון מוסר-ספרים, זיינען אין געמיט אַזוי צאָרט און ציטערדיק ווי די תחינות פון שרה בת-טובים. אַלע עוולות און אומגליקן פון נישט לאַנג-צוריק זיינען זיין פּיין, און גלייכצייטיק, מיינט ער נישט צו זאָגן, אַז דאָס איז געשען אין גאָרן פאַרצייטנס, ניין, דער נעכטן איז דער שפיגל אין וועלכן מיר זעען די גרוילן און אומגליקן פון היינט, וואָס דער נעכטן האָט געבוירן, און נישט איבערגעשניטן, זיינען געוואָרן זיינע וואַרגנדיקע שטריק...

“האַרבסט מיט זון” איז אַ בוך פון צער – אַ בוך פון אַ הויך-ראַנגיקן דערציילער, וואָס מיט דער קראַפט פון זיין טאַלאַנט, איז ער אונדז מהנה מיט ווערק וועלכע זיינען נישט בלויז צום לייענען און האָבן אַ קינסטלערישע הנאָה, – אין זיי דאַרף מען זיך פאַרטיפן און אַראַפּנעמען זיך פון זיינע רייד אַ מוסר השכל, ווי אַזוי מען דאַרף זיך פירן, און נישט אַננעמען דאָס געשטאַלט פון אַ חיה רעה...

פון שלום שטערן

י.א. ראָנטש — דער פּאָעט

י.א. ראָטש איז געוואָרן אַ בן־שמונים. לכבוד זײַן לאַנג און פּילאַרטיקן שאַפן, פאַרדינט דער חשובער שריפטשטעלער י.א. ראָנטש אַן אָפּשאַצונג פון אַנערקענונג פאַר אַלע זײַנע ווערק אין פּאָעזיע און פּראָזע. מחמת אין זכות פון זײַנע קינסטלערישע שאַפּנונגען, ווערט פון אונדזערע פּראָגרעסיווע קריטיק־שרײַבער אַרויסגעוויבן זײַן טאַלאַנט אין פאַרשיידענע זשאַנערן אין דער יידישער ליטעראַטור.

וואָלט איך דאָך געדאַרפט אין אַ ברייטערער אַרבעט, פרווון אַרומנעמען זײַן גאַנץ שאַפן. י.א. ראָנטש האָט געשאַפן טאַלאַנטפולע ווערק אין דער קונסט פון דערציילערישקייט. ער האָט אונדז באַרייכערט מיט אַ צאָל שײַנע דערציילונגען, מיט אַ ברייט־פאַרמיקן אינטערעסאַנטן ראָמאַן "מאָטעק און סאַלטשע". אַנגעזען זײַנען אויך זײַנע ביכער פון אַ קריטישן כאַראַקטער. ער איז אויך אַ גוטער קינדער־דערציילער — זײַנע קינדער דערציילונגען לייענען זיך מיט גרויס אינטערעס. (אַ שאַד וואָס מיר פאַרמאָגן שוין הײַנט נישט מער די קינדער־לייענער אין אַמעריקע, איז פּוילין, אין ליטע און ראַטנפאַרבאַנד). דערצו איז י.א. ראָנטש אַ פייאַיקער זשורנאַליסט און אַ רײַזע־באַשרײַבער, וואָס ווייסט וואָס מען דאַרף אויסלאָזן: וואָס עס לײַנט זיך נישט צו באַשרײַבן. אין זײַן זשורנאַליסטישער אַרבעט פאַרמאָגט ער טאַקט און מאַס. יא, י.א. ראָנטש איז געבענטשט מיט אַ גרויס־שעפּערישן טאַלאַנט, וואָס האָט אים געבראַכט אַנזען אין דער יידישער ליטעראַטור. (אַפּילו שרײַבער און לייענער פון רעכטן צד, וואָס פאַרשווייגן אים, ווייסן דאָס, נאָר ווי ענטפּערט הײַנט דער רוס אויף יעדער עוולה פון ס.פ. "עטאָ פּאָליטיקאָ!" און טוט אים עפעס!...) און דאָך וועל איך זיך אָפּשטעלן בלויו אויף איין צווייג פון זײַן שעפּערישער אַקטיוויטעט, אויף זײַן פּיל־זשאַנערדיקער, גרויסאַרטיקער דיכטונג. וואָרים, בײַם איצטיקן מאַמענט, אויב איך זאָל אויפנעמען אין אַלגעמיין זײַן ברייטן שעפּערישן פאַרנעם אין דער יידישער ליטעראַטור, וועט זיך מיר סײַ ווי נישט איינגעבן אַרויסצוברענגען דאָס קלאַרע געשטאַלט פון דעם שריפטשטעלער, און זײַן ברייטע פאַרביקע טעמאַטיק. וועל איך דאָ פרווון כאַראַקטעריזירן זײַן פּאָעזיע און זײַנע שעפּערישע פּעריאָדן.

י. א. ראָנטש איז אַ דיכטער, וואָס קעמפט אין זײַנע לידער קעגן אומרעכט, אונטערדריקונג, קעגן הונגער און קריג. ער איז תמיד געשטאַנען מיטן געפּיניקטן און אין שטרייט מיט די געוועלטער און רייכע, וועלכע באַרויבן דאָס פּאָלק. אין זײַן לידער זאַמלונג "אינדיאַנער זומער", אין ליד "צו אייך" איז דאָס זײַן מאַטאָ, כמעט פאַר אַלע זײַנע דיכטערישע לידער-זאַמלונגען:

"און וווּ ס'איז דאָ אַן אויג, וואָס טרערט
אָ האַרץ, וואָס פּיניקט זיך און קוועלט –
דער ווייטיק פון דער קראַנקער ערד
דערטראַגט זיך צו מיין שטיל געצעלט.
ס'געוויין פון הונגער און פון גויט –
איז מיין געוויין, איז מיין געקלאַג;
דער שמאַרץ פון ווונדן, בלוטיק־רויט,
איז אין מיין וויי, איז אין מיין פּלאַג."

אין פעריאָד פון דעם שרעקלעכן קריזיס אין אַמעריקע און קאַנאַדע, האָבן די שאַרפע יאָרן פון פּיין, זיך טיף איינגעשניטן אין זײַנע לידער. דעמאָלט האָט י. א. ראָנטש באַוווּזן זײַן אַנדערשקייט אין אויסדרוק פון וואַרט. עס האָט זיך שוין דעמאָלט אַרויסגעהויבן די אייגנאַרט פון זײַן דיכטונג. טעמאַטיש האָט ער טאַקע געזונגען ווי אַלע קעמפּער-פּאַעטן, אָבער נישט מיטגעזונגען אין כאַר. ער האָט געזונגען מיט זײַן אייגן קול:

"יום־טובן – ווען ווונדן פּינען,
זינגען – ווען עס קוואַלט געוויין,

רייכסטע סעודות, פּינסטע וויינען – בלויז פאַראַן אין קאַמף אַליין."

אין "אינדיאַנער זומער" געפינען זיך אַ צאָל זייער שיינע ליבע־לידער אָנגעווייעט מיט אַ בענקענדיקער שטימונג. מאַלעריש זײַנען אויך די בילדלעכע האַרבסט־לידער. י. א. ראָנטש איז אין תּוֹך אַ לירישער זינגער און ער איז שטענדיק אויף דער וואַך נישט צו פאַרלירן די פּאַעטישע שטימונג אין זײַנע קאַמפּמאַטיוון.

אין "הונגעריקע הענט", לידער און פּאַעמעס (1936), פאַרלאַג "סיגנאַל "ביים "פּראָלעטפּען" איז צעברויזט זײַן געמיט, עס הערט זיך דאָס ווייטיק־געשריי פון די הונגעריקע, דער געוואַלד פון שאַפּ, וואָס שלינגט־איינן די טעג פונעם אַרבעטער און צעברעכט זײַן גוף און דערשלאַגט זײַן געמיט. אַט־די האַרבע, האַרטע ווירקלעכקייט פיבערט צאַרנדיק אין זײַן אומרויך ליד:

"זיי טוליען זיך צום שטיינערנעם אַספּאַלט
און ראַיען זיך אין קאַנען מיסט
ווען רעגן גיסט,
ווען נאַכט איז קאַלט,
שטרעקן זיך די אַרעדריקע הענט
צו די גרויע, גלאַטע ווענט."

"הונגעריקע הענט" איז אַ קייט ווייטיקדיקע און אין צאָרן־

אויפגערוישטע לידער, וואָס שפיגלען אָפּ די וואָר פון יענער ווירקלעכקייט אין וועלכער מיר אַלע זײַנען געווען אין קלעם פון דער נויט. די לידער לייענען זיך נישט בלויז, ווי דאָקומענטן פון אַן אַנטרונגענער צײַט, נאָר זיי וועקן אין אונדז דאָס געפיל פון עכטער פּאַעזיע, וואָס באַווירקט אונדז און וואָרנט אונדז גלײַכצײַטיק, אַז מיר טאָרן אויף קײן אײַן מאָמענט נישט אויפהערן זיך ראַנגלען מיט די וואָס ברענגען דעם הונגער־פּײַן אויף דער וועלט, דאָס מלחמה־אומגליק אויף דער וועלט. אין דער זעלבער צײַט קאָן ראַנטש זײַן אידיליש שטיל. פּריש איז דאָס פּאַרביקע געמעל פון זײַן ליד "אַ פּישער־דאָרף אין מעיז", אַ ווונדערלעך בילד אין אַפּגעקליבענע, געשליפענע פּערזן:

"אַ שטילער שמייכל רוט געמיטלעך אויפן האַפּן־שטעטל
און אײַנגעהאַלטן שפּרײַזט דער מענטש אויף טראַטאָרן שמאַלע.
עס שמעקט מיט פּיש געזאַלצענע, וואָס טריקענען זיך אויף ברעטער,
די ברוינע ים־לײַט צופּן פּויל די אײַנגעקשטע מאַזאַלעס.
אויף הויפּט־גאַס הענגען אויסגעשטעלט אינדיאַנישע געוועבן
און קערבעלעך געפלאַכטענע פון שמעקעדיקער קאַרע.
אין קוישן ליגן הויפּנווייז אין מושלען די קרעבן
און שוויינגנדיקע קרעמער האָבן אויגן בלויע קלאָרע.
אין האַפּן אַנקערן די מיליאָנערסקע ווייסע יאַכטעס.
נאָר קינדער דאָרפּישע פון אַרים פּישער־לעבן טרוימען.
אין הויפּן ליגן שיפּלעך אונטער שווערע שטייפּע פלאַכטעס
און אונטן — גרינע כוואַליעס קלאַפּן אַן אין טיר און שווימען."

דאָס דערפּל איז אויך געטראָפּן פון קריזיס. די פּישער, די טרעגער, די מאַטראָסן גייען אַרום ליידיק און פּאַרכמורעט, ווייל דער רויש פון לעבן איז פּאַרשטומט געוואָרן אין האַפּן: "נאָר טויט דער האַפּן איז, / עס קומען נײַט, ס'פּאַרלאָזן נײַט קײן שיפּן". די קללה פון אַרבעטלאָזיקייט הענגט ווי אַ שאַטן אויפן מאַלערישן פּישער־דערפּל. מען האָט דעם אײַנדרוק, אַז דאָס דערפּל איז פּאַרוויגט אין רו ... אָבער די שטילקייט איז טיף אויפגערודערט פונעם שאַרפּן טרויער פון די פּישער־לײַט, וואָס זײַנען אַרויסגעשטויסן געוואָרן פון דער אַרבעט.

י. א. ראַנטש איז געגאַנגען מיטן שטראָם פון דער אויפגערגטער צײַט מיט זײַן טראַט און שעפּערישן וואָרט. ער איז געווען אַקטיוו אין "פּראַלעטפּען". אָבער ווי אַן עכטער דיכטער, האָט ער נישט געשריבן קײן צײַט־פּראַקלאַמאַציעס פון פּראַטעסט און צאָרן, נאָר לידער אין אַ פּאַעטישן טאָן, וואָס אין זיי איז פּאַרקריצט געוואָרן אַ צעטרייסלטע וועלט. די שילדערונגען פון יענעם פּעריאָד זײַנען באַהויכט מיט דער שטימונג פון שיפּער איבערלעבונג און רודערן־אויף מיט זייער עכטן פּאַעטישן טאָן:

"דער שונא אויף דער ערד האָט געוונקען
און שעלמיש געלאַכט פון באַגינען.
געבלענדט פּאַרן אויג האָבן פונקען

די ווייסע מיט פערעמער דינע.
 געלעבט האָט אַ מענטש זיך געלאָסן,
 געזויגט פון דער ערד אַלע נויטן.
 דאָס לעבן געריסן האָט פּאַסן,
 זיך אויסגעברענט האָבן קנויטן.
 דער טויט האָט מיט עקבויערס געבויערט,
 נאָר ס'האַרץ איז געבליבן אין גאַנצן.
 פון טיפּן, געלייטערטן טרויער
 געשפּאַצט האָבן ריפּער די פּלאַנצן."

(פון ליד "צום אַנדענק פון שרה מרמר")

די "פּראָלעטפּעניקעס" האָבן איבערגעלאָזט אַ באַרג ליידיקע פּערוזן
 — ליידיק ווי אויסגערדראָשענע זאַנגען. אָבער אויף י. א. ראָנטש איז גילטיק
 דער זאָג: "נכנס בשלום ויצא בשלום" (אויף די פיר תנאים וועלכע די
 אגדתא דערציילט, אַז זיי זיינען אַריין אין פרדס, איז דער איינציקער אַרויס
 בשלום ר' עקיבא).

איך מיין, אַז דאָס האָט דער טאַלאַנט אים אויסגעהיט ער זאָל פּאַעטיש
 נישט געשטרויכלט ווערן. ער איז פון "פּראָלעטפּען" מיט זיינע "טעאָריעס"
 אַרויס נישט קיין געניזוקטער.

* * *

דורכגעגליט אין צער זיינען די פּערוזן פון דער סעריע "מיין שטאַם"
 (ניו־יאָרק) 1947. די שורות, אין שטילן ריטם, כליפּען אויפן אומברענג פון
 די זעקס מיליאָן יידן. עס איז נישט קיין קלאַג־געשריי. גראַד, אַט דאָס
 שטילע ווייטיקדיקע געוויין ווירקט אויפּטרייסלענדיק אויפן לייענער. די
 ווערטער אַליין זיינען נישט קיין שרייאַיקע, אָבער דאָס געשריי פון צער,
 ברעכט דורך די געפרעסטע שורות, און דער גרויל שוידערט אויף:

"די קאַרבן אויף מיין ברייטן שטערן —
 דאָס איז דער שטעמפל פון מיין פיין.
 ס'איז וויסט דאָס אויג — דער קוואַל פון טרערן,
 מיין שכן פּרעגט: צי וועל איך זיין.
 איך ווייס: איך בין אַליין געבליבן,
 אַ יתום פון מיין שטאַם.
 געביין און מאַרד־אויזן צעריבן,
 דעם גוף פאַרצערט פון גאַנץ־סם."

אין דער זאַמלונג "לידער" זיינען אויך פאַראַן מאַטיוון אויף
 סאַציאַלער טעמאַטיק. ווי אין זיין פּריערדיקער דיכטונג, פאַרמאָגט אויך די
 זאַמלונג דעם צונויפוועב פון יידישע, יחידישע (אינדיווידועלע) און
 סאַציאַלע מאָנונגען. דאָס מאַכט זיין דיכטונג פולער, און ממילא
 אינטערעסאַנטער. דאָס געפיל פאַר יושר און דעם "קאַמפּס־גייסט" האָט ער
 אַריינגעזאַפט אין זיך פון חומש, פון די פּלאַמיקע רייד פון די נביאים — די
 פּרייהייט־ און גערעכטיקייט־מאַנער. דאָס איז דער אייביק־לויטערער

קוואַל, אין וועלכן דער אמת פאַר דער פרייהייט־און די דערהויבנקייט פאַר אַיטלעך איינעם, לויכט און באַלויכט די טריט פון דורות, וואָס גאַרן נאָך דעם פריי זײַן און נאָך פרידן פון אַלע פעלקער.

און גנאָדיק איז אויך געווען די מוזע, וואָס ער האָט זיך נישט אָנגענומען מיט די טעאָריעס פון "די יונגע", און אויסגעמיטן דעם טומל פון ס'רוב פראַלעטניקעס וואָרים קערט מען זיך אָפּ פון טעמאַטיק, זײַנען די געשליפנסטע פערזן אויסגעהוילט פון אינהאַלט... בעת מען צוימט די לירישע שטימונג, פאַרלירן די פערזן די וואַרעמקייט פון פּאַעזיע. די לידער זײַנען דעמאָלט געגליבן צו פאַרלאָשענע קוילן...

עס איז דאָס קינסטלערישע געווינס פון דעם דיכטער י. א. ראָנטש, וואָס אין די מערסטע לידער זײַנע ריזלט דאָס וואַרעמע בלוט פון דער ליריק. זיי זײַנען אָנגעלאָרן מיט דער קראַפט פון אַ דיכטער וואָס זײַן ציל איז אַ פרייערע און מער גנאָדיקע וועלט. דאָס איז דאָס שליחות צו וועלכן עס טרוימט יעדער ערלעך־שעפּערישער מענטש. י. א. ראָנטש האָט זיך אויסגעקליבן אַט דעם דיכטערישן גאַנג. דאָס איז געווען און איז אַ בענטשונג פאַר זײַן פּילזײטיקן שאַפן עד היום הזה.

* * *

אין זײַנע לידער, דורכגעפיבערט אין פּייערדיקן טרויער, אויפן בראַך פון אונדזער פּאָלק, מישן זיך טרער־און־טרייסט. דאָס איז דער אַרב פון די נביאים — די קעמפּער, וואָס האָבן געצאָרנט און דערנאָך געקלאָגט אויף חורבן־האומה, און גלייכצײטיק געזוכט די טרייסט פאַר זיך און פאַרן פּאָלק. וואַרעם אָן דער לינדערונג דורך טרייסט, צעטרייסלט זיך דער באַדן אונטער די טריט, און פאַרלאָשן ווערט אין האַרץ דאָס ליכט פון האַפן. אַט זײַנען פערזן פון "געוויין און טרויער":

"ס'וועט מײַן האַרץ אויף אייביק קלעמען,
ניט די לעצטע רויז פון שפעטן זומער,
ניט פון האַרבסט די לעצטע כּריזאַנטעמע.
נאָר די שטילע יידן, ערלעך־פרומע,
וועלן קיין מאָל שוין צו מיר ניט קומען."

און אַט שטאַרקט ער דאָס געמיט מיט דערהויבענע ווערטער פון טרייסט:

"כ'בין געווען דער ערשטער מיט דער ביבל,
כ'בין דער ערשטער מיטן תהילים.
ס'האָט מײַן זיידע אינעם חסידים־שטיבל,
פול מיט ברען, געזאָגט זײַן תפילה
און זיך אויסגעלאַכט פון יעדן איבל
און געוויצט זיך מיטן טויט אַפילו."

דאָס איז יידישער נוסח פון באַוויינען די פאַרוויסט־געוואַרענע געבוירנערטער, אין די ווויזן־לענדער פון אַמאָל. ער גרויסט זיך מיט די

זיידעס — די וואָס האָבן אין נויט און פֿיין געהיט דאָס אַרב פון די דורות. ער פּאַלט טאַקע אַרײַן אין שווערן יאוש, דאָך האַלט ער זיך אָן אין דער שנור וואָס ציט זיך אַזש פון מתן-תורה, פונעם סיני-פלאַם, וווּ משה פון חומש אַרויס, האָט געקריצט אויף די טאַוולען פון שטיין די צען געבאָטן "פון נישט הרגענען! פון פירן אַ רײן און גערעכט לעבן". דעריבער קען ער שוין ניט זאָגן, אַז ער איז דער לעצטער, אַז דאָס גאַנצע פּאַלק איז איז פּאַרלוירן געגאַנגען. אויפגעמונטערט אין דער האַפענונג פון טרייסט, פּאַרמאַגט ער די שטאַרקונג פון אויסצורופן:

"איך, דער לעצטער ייד, בין גאָר דער ערשטער,
 בין דאָס פּאַלק פון בוך, דאָס בוך פון ביכער.
 נײַן, ניט אויסגעראַט מיין שטאַם. אָט
 הערשט ער מיט די צען געבאָט,
 דעם מענטש פּאַרזיכערט,
 ס'איז ניט שפעט נאָך, לערן אויס זיי גיכער:
 זאָלסט ניט הרגענען!"

אַט אַזעלכע סטראָפּן זײַנען פון אַ צעווייטיקטן דיכטער, וואָס ראַנגלט זיך מיטן אייגענעם צער, און געפינט די שײַן, וואָס פּאַלט אויף אים אַזש פון אונדזערע אַבות אַבותינו, וועלכע האָבן דורך דעם ספר-הספרים (תנ"ך) געשמידט די אידייע פון אַראָפּוואַרפן די קייטן.

דאָס איז דער דורותדיקער יידישער גאַנג. דאָס איז אייגנטלעך טראַדיציע און נוסח יידישע פּאַעזיע.

אין זײַנע סאָציאַלע מאָטיוון, טרעט ער כסדר אַרויס קעגן דעם רײַכן; קעגן דעם וואָס שטאַפט זיך אָן מיט פּל — טוב פון דער גנאָדיקער ערד, און דעם בויערער און פּלאַנצער טרייבט מען אַוועק פונעם טיש פּול מיט זעט. די פּאַעמע "די וועלט, די שפּײַזערין", כאַראַקטעריזירט כמעט אַלע זײַנע לידער מיט סאָציאַלע מאָטיוון. איין שוואַכקייט זײַנע איז דאָס אָבער צו פיל און צו אָפט ניצט ער די ליניע פון ווייסער און שוואַרצער פּאַרב. איין זײַט פּולו ווייס, כּולו יושר, דער צווייטער צד — אַלדאָס ביזו. עס איז דאָך פּאַרט נישט אַזוי אין דער ווירקלעכקייט. אין דער לעבנס-סביבה מיט אַזאַ מאָס פון מעסטן די סיסטעמען וואַקלט זיך כסדר די וואַג פון דער וואַגשאַל. ער פּאַלט דעמאָלט אַרײַן אין בלויון אַרײַנזאָגן דעם גביר — דעם בלוט-זויגער... כאַפּן זיך דעמאָלט אַרײַן נישט קיין פּאַעטישע ווערטער און גאַנצע פּערזן. וואַרים, דאָס וואָס איז נישט וואַר אין לעבן, קען שוין ממילא נישט זײַן אמת אין דער קונסט. עס ווונדערט מיך אויפן געניטן, הויך-באַגאַבטן דיכטער ראַנטש, וואָס קען גוט מענטשן און שילדערט לעבנס-סביבות אין זײַנע טאַלאַנטפולע בעלעטריסטישע ווערק, ער זאָל זיך אַרײַנגליטשן אין אַזעלכע שורות:

"ער איז דער רויבער-פּראַנט
 אין אַ צילינדער-הוט.

אָ נעסט ווערט אויסגעברייט
און ער באַהערשט זיך גלייך.
ער פרעסט און זויפט אָן שיעור
און טרעט אויף פרישער בלום,
וואָס איז אַ ליב געשאַנק
פאַר אַלעמען צוגלייך

א.י.וו. א.י.וו.

* * *

די צאַרט-ציטערדיקע ליריק איז אַן עדות אויף דער דיכטערישער
געשאַטאַלטיקונג. אויפן אויפשטייג פון בוך. לירישער און געצוימטער איז ער
אין זיינע פּייסאַזשן, איבערהויפט צווישן בערג-שפיצן און וואַסער-
שטראָמען. די בילדער פון די מעכטיקע פעלדזן זיינען סקולפּטאַריש אַזוי
רעליעף זיינען זיי אויסגעהאַמערט:

”דער באַדן געל, די גרעזער בריון, די בערגער ראַסטיק,
די היץ פאַרטריקנט האַט,
ביינאַכט איז פּראַסטיק.
אַן אויסשטעלונג פון בערג אין לויטערדיקן רוים
דו גאַפּסט און גאַרסט באַגרייפן מדברדיקן טרוים.
עס שטייען בערג דאָ וי אַלטע קירכן-גלעקער,
אַ באַרג צעשפּאַלטן איז פון אַ געניטן העקער.
אַ שוואַנגערדיקער באַרג האַט אויסגעסטאַרטשעט בוין
אַ שטרעק געטאָן צום טורעם זיך צום הימל הויך.”

(”זוויסטעניש מאַהאַוויי” קאַליפּאַרניע –
פון בוך ”עס ווערט שוין שפּעט”)

די זעלבע אויסגעשליפענע וואַרט-בילדער געפינען מיר אין די לידער
”יוטאַ”, ”דאָס אומשולד-טייכעלע”, ”דער אַספען-בוים”, ”צפון-ראַנד פון
גרענד קעניאַן” וכדומה. דאָס לידער-בוך ”עס ווערט שוין שפּעט”, איז פולל
אין זיך אַלע פאַרבן, קלאַנגען און מאַטיוון אין דער קינסטלערישער פאַרם
פון זיין דיכטערישן שאַפן. אפשר טראַכט ער זיך, אַז ”עס איז שוין שפּעט”.
אַבער קוואַליק איז די בענקשאַפט נאָך דער אייביק-בליענדיקער ליבע. אין
איר הייליקער גלוסט, זוכט ער די נאַענטקייט פון דער סאַמע נאַענטסטער:

”קום!

איך האָב געזוכט דיך אומעטום.
קיינ פרייד אַן דיר זיך ניט פאַרגונען –
נאָר דיך אין ערגעץ ניט געפונען.
גענוג אַרומגעבלאַנקעט קוואַר און שטום.
דער אַפגעלעבטער קען ניט ליבן.
אַזויפיל טרוימען אַנגעקליבן.
אַזויפיל גנאָד אין פולע קויבערס.
די זון גייט אויף פאַר די וואָס גלויבן.
זי עפנט די פאַרמאַכטע בלום.
קום.”

י.א. ראָנטש איז אַ פּולקלאַנגיקער פּאָעט אין אַ גרעסערע צאָל
קינסטלעריש-אויסגעשטאַלטע לידער.

(אַ פּערזענלעכע ווינטשעוואַניע: מיין ליבער י. א. ראָנטש: צו דייןע
אַכציק יאָר, שיק איך דיר מייןע האַרציקסטע ברכות: זיין געזונט, האָבן
מנוחת-נפש, און זאָל דיר באַשערט זיין נאָך אַ סך, אַ סך געבענטשטע
שעפּערישע יאָרן מיט דיין זוגתך מרת עלקע. אָמן).

פון שלום שטערן

אין געראַנגל מיט זיך

אליהו רייזמאַן

"ווידערקלאַנג"

וואַרשע, 1974 .

אַ דיכטער אין געמיט איינזאַמט תמיד. ער רייסט זיך אַרויס פון רוישיקן אַרום, אפילו, ווען ער איז אין אים, אפילו ווען ער איז אויך איינער פון די וואָס רוישן אין מענטשן-גערויש.

דאָס מיינט נישט, אַז ער וויל זיך אַפזונדערן פון כלל. אַ סאַציאַלער דיכטער, וואָס שטייט אויפן אייגענעם נאַציאָנאַלן באַדן, און דער שטייגער פון דער לעבנס-פאַרם פון זיין פּאָלק איז זיין מיליע — אַט אַזאַ דיכטער, דורכגעגליט מיט די דערפאַרונגען און אַנגעזאַפט מיט די נאַציאָנאַל-באַפרייערישע און סאַציאַלע אידייען פון זיין פּאָלק, איז קיין מאָל נישט אויסן צו זיין אויסערן שטראַמיקן-גאַנג פון זיין פּאָלק, פון זיינע ראַנגלענישן און קאַמפן. ער איז אומעטום מיטן פּאָלק, און דאָס פּאָלק איז די ליכטיקע רעגונג פון זיין פּאַעטישן שאַפן.

דאָס פילן זיך פאַראיינזאַמט שטאַמט ביי יעדער שעפּערישער פּערזענלעכקייט פון זיין אַפטן פאַרלירן זיך, בעתן דערזען, אַז זיין גלויבן האָט די רעאַליטעט צעשמעטערט. די רויע ווירקלעכקייט האָט צעריסן דאָס ליכטיקע געוועב פון טרוים.

דער פּאַעט ווערט דעמאָלט אַריינגעוואַרפן אין אַ געראַנגל מיט זיך. דאָס ליכט אין אים ווערט פאַרשלונגען פון דעם געדיכטן שאַטן. ער בעט אויף נאַכט און נישט אויף טאָג. וואַרעם אין דרימל וועבט דער חלום ווידער דעם טרוים פון גליק, פון זיין ליכטיקן האַפן.

פון אַזאַ געמיט און פאַרנעם איז געווען דער נישט לאַנג צוריק פאַרשטאַרבענער דיכטער אליהו רייזמאַן.

ער איז געווען אַ יידישער סאַציאַלער פּאַעט, וואָס איז אויפגעהאַדעוועט געוואָרן אין דער שטעטלדיקער נויט. אין אים זיינען פאַרפלאַנצט געוואָרן די הויכע אידייען פון קעמפן פאַר סאַציאַלער גערעכטיקייט אין דער וועלט.

אַליין אַן אַרבעטער כל ימיו, האָט ער געטראָגן אין זיך די הערלעכע ירושה פון ברענגען דעם גלי פון זיין קאַמף-וואַרט צו די יידישע אַרבעטער

און פֿאַלקמאַסן. גלייכצייטיק האָט אליהו רייזמאַן — דער סאַציאַלער, און טיילווייז רעוואָלוציאָנער, פּאָעט, אין דער שטימונג קיין מאָל זיך נישט אַרויסגעצויגן פון דעם יידישן לעבנס־אַרט פון זיין היימ־שטעטל. ער האָט נישט בלויז געלערנט תנ"ך. דער הייליקער צאָרן פון די נביאים האָט געפירט זיין פען. אין פיל פּערזן זיינע איז דאָס לשון, און אפילו דער סטיל, אונטער דער השפּעה פון חומש און די נביאים. דער יידישער שטייגער האָט אין דער בענקשאַפט אויפגעזונגען דאָס געזאַנג צום געוועזענעם, וואָס איז אַכזריותדיק אָפּגעמעקט געוואָרן, און וועט שוין קיין מאָל מער זיך נישט צוריקערן אין אַזאַ פּאַרם.

אברהם רייזמאַן איז געווען אין אַלע ברויזן פון קעמפּערישן אַרום. ער האָט אין זיין שאַפן — פּעריאָדן פון קאַמף, פון קלאַג אויפן חורבן, פון צוריקזוכן דעם אייגענעם גלויבן. ער איז אין דעם שטענדיקן עקשנותדיקן רייסן זיך צוריק אויפצובויען דעם הערלעכן בנין פון גלויבן, כאָטש אַרויפציען איבער זיך די פּאַן פון האָפּן, און צוריקברענגען אין געמיט די שטימונג פון האָפּן. איך אונטערשטייך האָפּן, ווייל דעם גלויבן האָט די ווירקלעכקייט אַרויסגעריסן פון אים, איבערהויפּט אין די יאָרן פון 1967-1968, ווען די יידישע שולן, דער פּאַרלאַג, די יידישע קולטור־געזעלשאַפּט־לעכע אינסטיטוציעס אין פּוילן זיינען מיטן צאָרן פון אַנטיסעמיטיזם אָפּגעווישט געוואָרן. די בויער און פירער פון אַט דעם קליינעם, אָבער אַקטיוו־שעפּערישן יידישן ישוב האָבן דאָס ווילדע פּייער פון אַנטיסעמיטיזם שוין מער נישט געקענט איבערטראַגן, און זיך געלאָזט אין דער וועלט, זוכן אַ מקום־מנוחה פאַר זיך, אויף ס'ניי אויפצושטעלן זייער געזעלט ערגעץ אין פּאַרשידענע פרעמדקייטן.

דאָ איז חל דער זאַג: איז דאָס דער לוי פּאַר יידישע רעוואָלוציאָנערן און בויער פון סאַציאַליזם? איז דאָס דער שכר צו זיינע געטרייסטע יידישע קעמפּער און בויער? אַט דער פּיין האָט, ווי אַ דאָרן זיך אַריינגעשטאַכן אין געמיט פון דעם איידעלן און אייגנארטיקן פּאָעט אליהו רייזמאַן. ער האָט זיך פּלוצלינג דערזען אַרויסגעשליידערט פון רושיקן אַרום. ער האָט ממש אָנגעהויבן שוידערן פון זיין אַלייניק און עלנט. ביי וועמען און מיט וועמען איז ער געבליבן?

האָט זיך אָנגעהויבן דער געראַנגל אין אים, דאָס מאַנען. און גלייכצייטיק האָט פון זיינע לידער אַרויסגעקלאַנגט דאָס געוויין פון טרויער. אליהו רייזמאַן, וואָס האָט געשריבן כמעט אַלע זיינע לידער בלשון יחיד, פון זיך און וועגן זיך, איז געוואָרן דאָס מאַנענדיקע און דאָס קלאַגנדיקע קול פון דעם מוראדיק איינגעשרומפּענעם יידישן ישוב אין פּוילן. ער איז אויך געווען דער פּראָטעסטירער און טרעגער פון טרויער און צאָרן פון אַלע די, וואָס האָבן זיך דערפילט אַרויסגעשטויסענע און אָפּגענאַרטע. אַזוי אַרום, איז זיין יחידיש ליד געוואָרן דאָס ליד פון כלל.

ווייל אין אים האָבן זיך געצונדן די טרויערן און ווייטיקן פון דעם כלל. אליהו רייזמאָן איז געוואָרן דאָס רעדנדיקע מויל, און דער פיבערדיקער אומרו פון די פאַרשעמט און פאַרשטומט-געוואָרענע יידישע אַרבעטער און פּאָלק־מענטשן, נישט בלויז אין פּוילן, נאָר אומעטום, וואו עס זיינען פאַראַן אַקטיוו־שעפּערישע פּראַגרעסיווע, יידישע יידן. מען האָט אים דערפירט צו א שטופּע אין אומגלויבן. פון וואָנען קיין צוריקקער איז פאַקטיש נישטאָ. נישט בלויז איז אויסגערונען דער גלויבן, נאָר דאָס האָפּן האָט זיך אין אים אויך פאַרלאָשן:

זיבן הימלען אויסגעטראַכט,
אָ גאָט מיך צו שרעקן האָסטו באַדאַרפן!
נאָר איך פון אַלע האָב איינעם געמאַכט
און אים פון דאַרטן אַרויסגעוואָרפן.
אַמאָל געוועלטיקט האָט דיין פרומע בייטש,
האַבן זינדיקע אויף שייטערס געפלאַקערט,
יעדע תורה ליגנערט מיט אַן אַנדער טייטש,
דער וואָרעם פון ספק אין מוחות אַקערט.
וויי צו דיר, נאַריש־קלוגע וועלט
פון ווייס און שוואַרץ, גרין און רויט!
העלישע פייערן בריען מיט קעלט
און אַלץ צוזאַמען זינקט אין קויט.

אין געראַנגל מיט זיך, ווערט ער פון ווייטיק אַזוי פאַרקלעמט, ווי עס זאָל טאַקע שוין נישט זיין צו וועמען זיך צו ווענדן, צו וועמען, דער געשלאָגענער און צעווייטיקטער, זאָל קענען, כאַטש פאַרגיין זיך, אין אַ תפילה:

אויב נישט צו גאָט
און נישט צום מענטש,
באַשאַפענעם אין גאָטס געשטאַלט —
צו וועמען דען,
אין וואָס פאַר אַ ווינקל פון וועלט
זאָל איך זיך ווענדן?
צום בוים אין וואַלד?
צום ווינט אין פעלד
די אייגענע אויגן מיט אייך זיך בלענדן? —
זייט מיר מגלה דעם סוד.

פון צער, וואָס די האַפּענונג אויף גרויסע און ליכטיקע, פרייע טעג, איז נישט מקוים געוואָרן, האָט ער אַנגעהויבן זען, ווי אַ גלגול פון דורות־יידן, וואָס לויפן אין שרעק פון לאַנד צו לאַנד. איין גורל, ווי געחתמעט פאַרן גאַנצן יידישן פּאָלק. ער — און זיי — איין געשטאַלט. מען האָט גערודפּט און געקוילעט יידן, פון ווייטן אַמאָל אַן, און דאָס טוט מען דאָך אויך היינט מיט אונדז. צו אים איז עס דאָך געשען אַזוי:

איך בין דער גלגול פון מיינע עלטערזיידעס
און וואָגל אַרום אין קריעה-געריסענע בגדים,
מיט לאַגלען בלוט אויף די לענדן
און קניפּ צונויף נאָך דעם איבערגעהאַקטן פּאַדעם
אויף אַלע פון ליכט און פינצטערניש,
פון הויכע בערג פון צום ראַנד פון שאול-תחתייה.
איך בין דער גלגול פון מיינע טאַטעס, וועמען די פּייל פון סנחריב האָט אין
האַרץ געטראָפּן,

דער טאַראַן פון וועספּאַסיענען
די ווענט פון זייער הויז געבראַכן,
די הייליקע צוואַנג פון טאַרקוועמאַדאָ — דאָס לייב געריסן,
דאָס פרומע פייער פון אויטאָ דאָ פע
זייער לייב און לעבן פאַרברענט.

ב'בין דער גלגול פון זיך אַליין,
פון אַשוויענטשימס און טרעבלינקעס געקומען,
טראַג איך אַ גאַנצע וועלט מיט אַש אויף מיין קאַפּ.
די זון, ווי אַ פּרעמדע, קערט איר פנים פון איר אָפּ.
נאַכט הינטער מיר און פאַר מיר נאַכט
מיט פינצטערניש מיין וועג פאַרצויגן
די צייט אַליין טאַנצט פאַר מיר אַן אומגליק־טאַנץ —
וועמען נאָך בין איך גרויס אין די אויגן!?

דער פיין האָט אין אים געשריגן: "וועמען נאָך בין איך גרויס אין די
אויגן?! ממילא האָט זיך אין זיין טרוים דאָס ליכט פון האָפּן פאַרהוילן אין
דער פינצטער פון טרויער און ווייטיק. די שיינ האָט זיך פאַרהוילן אין די
קלאַג־ווערטער פון געבעט. עס אַזוי געווען, ווי די נאַכט וואַלט פאַרדעקט
דאָס טאַג־ליכט. אַבער דאָס ליכט ווערט דאָך נישט פאַרלאָשן. עס שטראַלט
אַריין אין דעם חושך. אַזוי אַרום, איז דאָס ליכט, פאַרשטעלט אין דעם
שאַטן פאַרבאַרגן. און מיט אַט דעם ליכט אין קוואַל פון זיינע ווערטער האָט
ער געזוכט צו אויפלעבן אין זיכרון די אייגנאַרט פון יידיש־שטעטלדיקן
שטייגער. אין דער בענקשאַפט שווימט־אויף גראַד דאָס אידילישע פון אַ
פרייטיק־פאַרנאַכט, ווען יידן גייען מקבל־שבת־זיין. אין דעם ערב־שבת־
דיקן־גאַנג צו דער שול, בית־מדרש און חסידים־שטיבלעך שפּרייטן יידן די
שלווה אויף געסלעך אין מאַרק. יידן טראָגן אַ גאַנצע וואַך אַ באַרג פון
דאגות און צרות, האָבן זיי זיך פון זיי, ווי אַרויסגעשאַקלט, און זיינען
דורכגעשטראַלט געוואָרן מיט דער מנוחה, וואָס דער שבת לייגט ביי זייערע
שוועלן. אַט די ליכטיק פּאַעטישע שילדערונג, דערמאָנט אין שלום אַשס
ערב שבת אין שטעטל. דער אונטערשיד: בעת שלום אַש האָט באַשריבן
(אויך פּאַעטיש) דאָס שטעטל, איז געווען אַ שטעטל פול מיט יידן, און דאָ
זוכט אליהו רייזמאַן עפעס אַן אויפגלי פון טרייסט אין דערמאָנען זיך אין
דעם, וואָס איז געווען און וועט שוין קיין מאָל מער נישט אויפשטיין צום
לעבן:

אַראַפּגעטרייסלט פון די וואַטענע שטיוול

דעם שטויב פון שליאכן און יאָרִידן,
גייען זיך בנעימות, אויסגעטשוכעטע פון דרימל,
שבת-מלכהדיקע יידן.

פֿאַמעלעך, די האָר און די בערד צעצוואַנגן,
ווי דינע בעזימדיקע ריטלעך,
גייען זיי באַזונדער און אַלע אין איינעם
מיט שכר-הליכהדיקע טריטלעך.
באַלעבאַטיש די הענט פֿאַרלייגט אויף היגטן,
באַמקען זיי די יידן און טריטלען,
גאַרנישט צו רעדן, צו פרעגן,
און די געסלעך פון קרום-קוילעכדיקן שטעטל
אויף תּחום-שבתדיקע וועגן.

דער רויטער שניטקרעמער נפתלי
און אהרן-שיע דער שערער,
שלמה-בער דער בעל-עגלה
און בענדיק דער קוימענקערער.

דאָס ליד "שבת-מלכהדיקע יידן", איז אַ פֿאַטישע שילדערונג, אי
געשריבן, איך וואָלט געזאָגט, אין אַ רעאַלן און קלאַרן סטיל. איך מאַך די
באַמערקונג, מחמת אַ היפשע צאָל פון זיינע לידער, זיינען פֿאַרנעפּלט, ווי
ער וואָלט געוואָלט פון זיך גופא פֿאַרהוילן די שרעקנדיקע ווירקלעכקייט.
זיין צערהאומה און זיין פיין פון דער שווערער קראַנקהייט, וואָס האָט
געווייטיקט אין אים, און אויסגענאַגט זיין געביין, האָט אים
אַריינגעשליידערט אין די פיבערן פון גרויל, און פֿאַרשאַטנט די ליכטיקייט
אין אים.

אליהו רייזמאַן איז אַריין אין טאָל פון טרויער און שרעק, און נישט
געזען די שימערדיקע אָפּנקייט צו דעם זוניקן דרויסן, ווייל עס
זיינען שוין נישט געווען קיין טראַפּנס טרייסט, וואָס זאָלן לינדערן זיין טיפּן
צער. פֿאַר אים האָט זיך תּמיד באַוויזן דאָס געשטאַלט פון זיין מאַמען, וואָס
איז פֿאַרברענט געוואָרן אין אַ קרעמאַטאָריע, אין דער בענקשאַפּט-וויזיע,
אין טרויער געוויין פון אַ שטענדיקן אבל. אויסגיסנדיק זיין בענקשאַפּט נאָך
דער מאַמען, איז אַט דאָס קלאַגליד דאָס געוויין אין בענקשאַפּט נאָך די
מיליאַגען יידישע מאַמעס, וואָס זיינען אויסגעגאַנגען אין די פייערן פון די
קרעמאַטאָריעס, אין שרעקלעכן פיין פון גסיסה, וואָס איז אויפגעגאַנגען
אין שוואַרצן רוך פון קוימען:

אמי מורתי —

וואו ביסטו, מאַמע?!

ווער האָט פֿאַרלאָשן דיין צורה?

אויסגעברענט האָבן

קרעמאַטאָריע — פּלאַמען,

נאָר דיין אַש

קאָן נישט קומען צו קבורה.

איך בענק נאך דיר, מאַמע,
 ווי אַ מאַל,
 ווען איך האָב נאָך אפילו
 מיין קליינינקע וועלט
 נישט פאַרשטאַנען,
 נאָר אין "גאָט פון אברהמס"
 אין בין – השמשותן שטילע
 געפילט, אַז מיט דיר
 די שכינה אין הויז איז פאַראַנען.
 לייבט אין דער שטילקייט
 אויף שפיצן פינגער אומגעגאַנגען,
 אין דיר זיך געשפיגלט.
 שבת – קודשדיקע שקיעה
 איז שטיל אויסגעגאַנגען,
 דו האָסט זי מיט ניגון באַגלייט,
 אַ, מאַמע מיינע, מלאך אָן פליגל!
 אַ, מאַמע,
 אין וואַרקען פון טויבן,
 אין שעפטשען פון בלאַט אויפן בוים,
 אין טויאיקן ציטער פון גראַז –
 דיין קול לאַז מיך הערן.

אליהו רייזמאַן איז געווען אַ לירישער פּאָעט – מער זאָגער, ווי
 זינגער. ער האָט ווינציק מוזיקאַלישע פּערזן אין פּאַרם פון ווייכן גראַם.
 ס'רוב פון זיינע פּאָעטישע שאַפונגען זיינען געשריבן אין פרייע פּערזן. אָבער
 זיי פאַרמאָגן אַן אַריגינעלע מעטאַפּאָריק. זיינע אימאַזשן, כאַטש טייל מאַל
 אַ ביסל צו אַבסטראַקט, שאַפן אַן אַריגינעלע פּאָעטישע בילדלעכקייט.

ווערליק זיין געמיט-צושטאַנד, וואַלט אפשר דער קלאַנגפולער גראַם
 אַנגעטאַן אַ צוים אויף זיינע צעווייטיקטע ווערטער. סיי ווי אין זיינע פּערזן
 איז דער רויש פון זיין טרויער, און דער שטילער ריטם פון זיינע לידער איז
 אין זיין געשליפענעם און הייספּיבערדיקן פּערזן.

אליהו רייזמאַן, ווי שוין געזאָגט, האָט זיך געפונען אין די פייער-
 רינגען פון געראַנגל. ער האָט געלעכצט נאָך אַ טראַפּן טרייסט, ווי אַ
 דורשטיקער אין מדבר, נאָך איין וואַסערשלוך, און ער האָט זיך געבעטן:

זאָג מיר:
 איז שוין אַלץ פאַרפאַלן?
 די ווענט פון מיין הויז
 וועט אַ שטורעם צעטראַגן?
 און דאָרט וואו אויסגעטריקנט האָט אַ קוואַל,
 וועט שוין קיין מאַל קיין וואַסער נישט שלאָגן?
 זאָג מיר:
 ס'איז טאַג,
 כאַטש כ'ווייס נאָכט איז אַרום –
 אין הימל יאַרצייטיקט אַן איינזאַמער שטערן.

כ'ווייס: אין פינצטערניש
 יעדער וועג איז קרום,
 נאָר אַ וואָרט פון טרייסט
 איז גוט אַמאָל צו הערן.

אליהו רייזמאן האָט נישט אַראָפּגעבלאָנדזשעט אין שאַטנטאָל, ער איז אַהין אַריינגעשטויסן געוואָרן. אויך פון דאָרט, האָט ער געזוכט די שייַן פון טרייסט, צו קענען צוריקברענגען אין זיך דעם טרוים און די טרייסט פון אויף סיני האָפּן. אָבער ער האָט צו דעם נישט זוכה געווען. אין פּוילן איז אויסגעגאַנגען אין גרויסע יסורים דער אייגנאַרטיקער, טיף-יידישער, סאַציאַלער דיכטער אליהו רייזמאן. דער לעצטער גרויסער יידישער ליריקער אויף דער פּוילישער ערד. אַ גרויס ליכט איז פאַרלאָשן געוואָרן. און די שייַן פון זיין ליכט איז אין זיין וואונדערלעכער דיכטונג.

פון שלום שטערן

אינדרוקן פון גיטל מייזילס שעפערישן וועג

גיטל מייזיל: עסייען

פאַרלאַג י. ל. פּרץ, תל-אביב, ישראל

תשל"ד — 1974.

גיטל מייזילס קריטיש-מעמואַריסטישער עסייען-בוך, האָט דריי אָפטיילונגען. דאָס זיינען געפילפולע אָפשאַצונגען וועגן יידישע, העברייאישע און אויך נישט-יידישע וואַרט-קינסטלער.

וועגן אָט די אַלע שרייבער און זייערע ווערק איז אַ סך געשריבן געוואָרן. איז וואָס אייגנטלעך קאָן אַן עסייען-זאַמלונג פון דער פאַרטיפטער קריטיק-שרייבערין גיטל מייזיל צוגעבן, צו דעם שוין פון פריער-געזאַגטן — למשל, וועגן דוד בערגעלסאָן, דער נסתר, לייב קוויטקאָ, פּרץ מאַרקיש, און וועגן אַזעלכע גרויסע שוישפילער ווי מיכאַעלס, בנימין זוסקין, וכדומה? אַזאַ געדאַנק לויפט דורך, איידער מען הויבט אָן לייענען דאָס בוך, אָבער ווי נאָר מען הויבט אָן זיך איינהערן, וואָס גיטל מייזיל דערציילט וועגן די שרייבער, און דעם אופן ווי זי באַנעמט זייער שטענדיקן שעפערישן געראַנגל צו דערגרייכן שלימות, ווערט מען אַזוי אַריינגעצויגן אין דער היימיש-האַרציקער שילדערונג פון יענע מייסטער — שאַפער, אַז מיר פאַרנעמען דאָס קול פון אַ געבענטשטער דערציילערישער-קריטיק-שרייבערין, וואָס פאַרמאָגט דעם וואונדערלעכן טאַלאַנט צו רעדן אין אַפענער נאָענטשאַפט מיטן לייענער, טאַקע כדבר איש אל רעהו. דעריבער איז אַזוי אַנגענעם צו לייענען און זיך באַקענען מיט די שרייבער פון דער נאָענט. דער טרויעריק-עלעגישער טאָן פון דוד בערגעלסאָנס ווערק, ווערט געמילדערט דורך איר פאַרטערטירונג.

דורך איר אויסטייטשן בערגעלסאָנס ווערק, באַגערט זי צו וואַרפן אַ העלע שוין אויף די פאַרשידנסטע פעריאָדן פון זיין שאַפן. זי וויל פּרואוון פאַרשטיין זיינע בלאַנדזשענישן. וואַרים. בערגעלסאָן האָט געזוכט אַ מקום מנוחה פאַר זיך, און געוואַנדערט פון מדינה צו מדינה. און אויסגעקליבן האָט ער זיין געבוירנלאַנד רוסלאַנד, וואו פאַרן שכר פאַר זיין שאַפן, האָט דער סטאַלין-רעזשים אים באַצאַלט מיט אַ קויל אין האַרץ.

גיטל מייזיל, אַ נאָענטע קרובה פון בערגעלסאָנען, האָט גוט געקענט דוד בערגעלסאָנען. זי פאַרמאָגט אָבער די געהעריקע מאַס פון אַביעקטיווקייט, די דיסטאַנץ פון אַ קריטיק-שרייבערין צו קענען ערלעך

אַנאַליזירן זיינע ווערק פון "אַרום וואַקואַל" ביז צו דער העראַאישער דראַמע "פּרינץ ראובני".

גיטל מייזיל דערפילט, אַז מען דאַרף זאָגן דעם אמת, אַז בערגעלסאַן האָט היפּשעלעך מגזם געווען אין זיין צוגאַנג צום יידישן לעבן מיט זיין נעגאַטיוויזם אין "פענעק". נאָך מער: די טענות פון מחבר אין די פּריערדיקע שאַפונגען זיינען קינסטלעריש געמילדערט און געלייטערט געוואָרן פון עפעס אַ מיין טרויער נאָך אַ וועלט וואָס גייט אונטער. מיט דער צייט אָבער איז פונעם טרויער-הויך קוים געבליבן אַ שפור. מיט דער צייט פאַרוואַנדלט זיך בערגעלסאַן פון אַ צד – אין אַ באַשולדיקער, און כדי דער גור-דין זאָל זיין וואָס שטרענגער און גערעכטער, באַניצט ער זיך מיט פאַרבן שוואַרצער פון שוואַרץ".

גיטל מייזיל איז נישט פורש בשמו פון דעם ראַמאַן פענעק". אָבער עס איז קלאַר, אַז אַזאַ געדיכט-נאַכטיקן שאַטן, האָט ער געוואָרפן אויפן הויז פון מיכאל לעוויין דעם נגיד און למדן.

פאַרוואָס איז געקומען אַרויסצוברענגען מיכאל לעווינען אין אַזאַ פינצטער ליכט? אין אמת פון דער שטעטל-רעאַליטעט, איז דאָך מיכאל לעוויין ענלעך צו שלום אַשס ר' יחזקאל גאַמבינער אין "שטעטל". מיכאל לעווינס שטוב איז געווען אָפן פאַר אַלעמען. און זיין למדנות און פירעכץ דערמאַנט דאָך אין י.ל. פּרעס שטאַמפּאַטער פון "פיר דורות פיר צוואות". דאָס געשטאַלט פון מיכאל לעוויין דאַרף געקערט ווערן מער אין שייין פון ליכט, ווי אין דער טונקלעניש פון שאַטן.

דאָס נעמלעכע האָב איך געשריבן וועגן "פענעקן", טאַקע אין "יידישע קולטור" מיט אייניקע יאָר צוריק, און דער פאַרשטאַרבענער פיינער קריטיקער נחום אויסלענדער האָט אין אַן איינגעהאַלטענעם טאָן דערווידערט אין "סאָוועטיש היימלאַנד" קעגן מיין קריטיקירן פענעקן אויף אַזאַ שטייגער. נו אין פענעק זיינען דאָ מעכטיקע און פּרעכטיקע קאַפיטלען. און דאָס איז פאַר זיך גופא אַ הויכע קינסטלערישע דערגרייכונג. אָבער, למען האמת, דאַרף געזאָגט ווערן, אַז אַ קינסטלער טרעט אָפּ פון דעם אמת פון דער רעאַליטעט, פאַרלירט ער ממילא אויך דעם אמת פון דער קונסט.

אָבער היינט איז גרינג צו פאַרשטיין בערגעלסאַנען און זיין אַנשטרענגען זיך צו פאַרלויקענען די שיינקייט פון נעכטיקן יידישן לעבנס-שטייגער, צוליבן שאַטן-געוועב. עס איז געווען דעמאָלט אַ פּעריאָד פון "איבערשאַצן", און פאַרלויקענען, און די בייזע לעבנס-אומשטענדן האָבן דוד בערגעלסאַנען, ווי פיל אַנדערע שרייבער און פּאָעטן אַראַפּגעשטויסן פון שליאַך. סיי ווי סיי דוד בערגעלסאַן איז געווען און געבליבן דער סאַמער גרעסטער וואַרטמייסטער אין דער יידישער ליטעראַטור, דער בוימייסטער פון מייסטערשאַפונגען.

זייער טרעפלעך כאַראַקטעריזירט גיטל מייזיל דוד בערגעלסאַנס טרוימערישן ציל אין זיינע ווערק. ער האָט באַגערט צו דערגרייכן דאָס גליק פון מענטשן, און מיט זיין שאַפן, האָט ער געפירט צו אַט דעם הויכן ציל, אין דער אייביקער בענקשאַפט פון מענטשלעך גליק: "בעצם האָט זיך שוין אינעם ראַמאַן נאָך אַלעמען אַנגעהויבן זיין אייביקע 'דין-תורה' מיט די יידישע נגידים, וואָס צו זיי האָט ער געהערט לויט זיין אַפּשטאַמונג און דערציאונג".

דורכגעדרונגען מיט אַ טיפער בענקשאַפט און שטרעבונג צו אַ גערעכטן מענטשישן גליק, האָט "נאָך אַלעמען", פונקט ווי זיינע אַנדערע ווערק פון אַמאָל, זיך אַריבערגעוואָרפן ווי אַ בריק, אין דער נאָך רעוואָלוציע צייט.

אין דוד בערגעלסאַנס צוויי נאָך-מלחמה-פיעסן וועגן אונדזער חורבן גליט ווידער אויף דער בטחון וועגן דעם יידישן פּאָלק, וואָס פירט אַן אייביקן געראַנגל פאַר זיין לעבנס-קיום. און ווען פרינץ ראובני קומט אום אין שלאַכט, איז פאַרן אויסהויכן דעם לעצטן לעבנס-אַטעם זיינעם זיינען די לעצטע ווערטער דורכגעגליט מיט דעם גלויבן פון שטאַרקן דעם שלאַכט-פירער שבת: "איך שטאַרב... די שלאַכט פיר ווייטער. מיין צוואה דורך דיר איך לאָז: דו קעמפּסט, מיין פּאָלק, דאָס הייסט, דו לעבסט, מיין פּאָלק..."

דער נסתר דערציילט: ווען פרץ איז געשטאַרבן, האָט בערגעלסאַן, דער ווייטאַנערקענטער שרייבער, זיך פאַרלאָרן און געוויינט: "אויף וועמען האָט ער, פרץ, אונדז איבערגעלאָזט?"

גיטל מייזיל ווייכט נישט אַפּ פון איר באַמיאונג צו דערזען אַ שרייבער אין זיין אינערלעכער שעפּערישער, אידייאיש-קינסטלערישער וועלט, און גלייכצייטיק באַקענען דעם לייענער מיט געוויסע מאַמענטן פון זיין לעבן. אַט די אייגנשאַפט פון איר עסייאטישן שרייב-מעטאָד האָט די גרויסע מעלה, וואָס דער שרייבער ווערט דערקאַנטער דורך צייכענען זיין אויסערלעכן אויסזען, און אויך זיין דרך החיים — ווי אַזוי ער האָט געלעבט און זיך אויפגעפירט אין זיין סביבה כל ימיו. אויף אַזאַ שטייגער איז געשריבן איר מאַנאַגראַפישע עסיי וועגן דעם קדוש, דער נסתר, וואָס איז הייליק געווען אין זיין גאַנצן לעבנס-באַנעם. זיין שאַפן קאָן פאַרגליכן ווערן צו אַ סופר, וואָס ציילט יעדעס אות און ציטערט איבער יעדן וואָרט. אַזאַ איינדרוק קריגט מען ביים לייענען דעם נסתרס יידיש-קודשדיקע ספרים, און הייליק-דערהויבנדיק ווירקט אויף אונדז גיטל מייזילס טיף-איבערגעלעבטע, טיף-דורכגעלויכטענע עסיי, וואָס איז אַן אַרומנעם פון נסתרס שאַפן אויף אַ שטח פון קנאַפע 17 זייטן. זי אַנטפלעקט דעם בראשית פון נסתרס שאַפן, ווען מיט אויסטערלישע, מיטאַס-מעשהלעך, האָט ער געוואָלט וועלן פאַרשטיין די מיסטעריע פון דעם מענטש אין דער וועלט.

עס איז געווען מעשה אין נוסח פון אַ משל, מען זאל זיך דערפון אַראָפּנעמען אַ מוסר:

כ'האָב אַ מעשה צו דערציילן,
ווי ס'אַמאָל, אין יענע יאָרן,
ווינטער־צייטן האָלץ צום האַקן
אין אַ וואַלד אַ גוי געפּאַרן.

פון אַט דעם קלאָרן וואָרט־קלאַנג אין דערציילן פון וועלטן ווייט־פאַרהוילענע, האָט ער זיך מיט דער צייט אָפּגערוקט. ער איז אַרויס פון פאַרבאַרגעניש, און אונדז איבערגעלאָזט ווערק פון אייביק־קינסטלערישן ווערט. טיף־יידישע און שאַרף־סאַציאַלע ווערק. ער האָט געשילדערט אַ רעאַלע וועלט אין זיינע מלחמה־דערציילונגען. אין זיין "משפּחה מאַשבער", האָט ער אַרויסגעהויבן געשטאַלטן, וואָס אין זייערע מחשבות, יידישר־שטייגערישן רעדנסאַרט, און מיט זייער מוסטער־האַלטן לעבנס־פירונג, העלער געמאַכט דעם נסתרס בענקשאַפט צו זען אַ נייע וועלט מיט דערהויבענע מענטשן, וואָס וועלן ווי לוזי מאַשבער אין זיין "משפּחה מאַשבער" קענען זיין אַ מוסטער מיטן אומגיין מיט מענטשן און זיי לערנען:

"איידער מען גייט באַשטראַפּן אַ מענטשן, וואָס בלאַנדזשעט אויף גייסטיקע וועגן און שטעגן — דאַרף מען פריער אויפקלערן די סיבות פון זיין שולד. מען זאל, חלילה, זיך נישט אַיילן אים אָפּשטויסן, מען זאל נישט אָפּזאָגן אים דאָס לעבן אויף דער און אויף יענער וועלט!"

אַבער אויף נסתרן האָט מען גוזר מיתה געווען, און אים געפירט צו דער שחיטה, ווען ער איז געווען דער איידלסטער פון די איידלסטע — געהייליקט דורך דעם שטייגער פון זיין שטילן־ערלעכן לעבן און שאַפּן. אין גאַנצן איז דער נסתר אַלט געווען 60 יאָר ווען די סטאַלין־מערדער זיינען געקומען איבערשניידן דעם פּאָדעם פון זיין יונג לעבן, און עס איז געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר נסתרן צו זאָגן (ווי מען גיט איבער): "איך וואָרט שוין לאַנג אויף אייך" — האָט זיך דער נסתר געווענדט צו יענע פאַרשוניען — "גרייט און וויליק צו טיילן דעם גורל פון מיינע חברים און פריינט. מיינע כתבים? איך האָב זיי געשריבן נישט צוליב אייך. זוכט זיי נישט, איר וועט זיי נישט געפינען".

אין גיטל מייזילס עסייען־זאַמלונג געפינען זיך אָפּשאַצונגען וועגן לייב קוויטקאָ, פּרץ מאַרקיש, שלמה מיכאַעלס און מאַקס ריינהאַרד, בנימין זוסקין, צוויי ביכער אין איין אַטעם וועגן מעמואַרן־בוך פון נאַניעדרזשאַ מאַנדעלשטאַם און "אַלץ שטראַמט" פון וואַסילי גראַסמאַן, איציק קיפּניס, י. פּאַפּיערניקאָוו יעקב פּרידמאַן, עלי שעכטמאַנס ראַמאַן "ערב", מרים אולינאַווער, רייזל זשיכלינסקי די פּרויען־דיכטערין, אַנו עולים, יוכבד בת־מרים, הדסה רובין, ווירדזשיניאַ וואולף און אירע מיטצייטלערס, ימי צקלג, אַ פאַר ווערטער וועגן דער עמאַציאַנעלער מאַפע פון ישראל, חברים מספרים, ביכער, אַ פאַר צוגאַבווערטער.

איך האָב אויסגערעכנט דעם אינהאַלט, בכדי דער לייענער זאָל וויסן די פילזייטיקייט פון אירע עסייען. איך שטעל זיך נישט אָפּ אויף די איבעריקע עסייען, מחמת זיי זיינען אַלע געשריבן מיט אַן אינטיים־עמאָציאָנעל געמיט. מיט מיין איבערגעבן מיין איינדרוק פון די עסייען וועגן בערגעלסאָן און דעם נסתר, איז געווען מיין כוונה, אַז דער לייענער זאָל זיך באַקענען מיט דער הויך־באַגאַבטער עסייאַסטין גיטל מייזיל, וואָס איר בוך איז נישט בלויז נאָך אַ בוך אַפּשאַצונגען וועגן שרייבער און דיכטער, וואָס קריטיק־שרייבער מיט זייערע טייטשונגען און אַריינטייטשונגען (נוצנדיק דערביי די פון לאַנג־שוין אַפּגענוצטע טערמינאַלאַגיע פון קריטיק־שרייבעריי), איז אַנשטאַט צו דער־נענטערן דעם שרייבער צום לייענער, דערווייטערט מען אים גאָר.

גיטל מייזיל ברענגט די שרייבער נאָענט צום געמיט פון לייענער, ווייל עס איז אַ בוך מיט אַ היימיש־האַרציקער אַטמאָספּערע. די שרייבער, וואָס איר האָט ליב געהאַט, און זיי זיינען אייך נאָענט, ווערן דורך אירע געפילפולע עסייען, נאָך נאָענטער און ליבער, ווייל מער דערקענטער און פאַרשטענדלעכער.

גיטל מייזיל האָט נאָך אַ גרויסע מעלה, ווען אפילו נישט אַלע אַרויסזאָגונגען נעמט מען אָן, האָט מען באמת גרויס הנאה פון איר אייגנאַרטיקן שטייגער פון שאַצן אַ ווערק, און דערהויבן אַ שרייבער מיט די ליכטיקסטע געפילן פון שעצונג.

דאָס עסייען־בוך פון גיטל מייזיל לייענט זיך מיט גרויס אינטערעס. עס איז ממש צו באַוואונדערן, אַז אַזאַ ערנסט און פאַרטיפט בוך, מיט אויסגעצייכנטע גוט־פאַרטראַכטע עסייען זאָלן זיך לייענען ווי אינטערעסאַנטע, גוט און שיין געשריבענע בעלעטריסטיק.

אזאַ בוך עסייען שרייבט זיך נישט גרינג און גלאַטיק. אַזעלכע עסייען פיבערט מען אויס. דעריבער זיינען אייניקע עסייען רירנדיק אין געצייטער פון דער איבערלעבונג.

יא, עס איז אַ געפילפול בוך. דורך אים ווערט די עסייאַסטין גיטל מייזיל אונדז היימיש־נאָענט, און היימיש־וואַרעם דאַרף יעדער לייענער אויפנעמען איר עסייען־בוך, וואָס וועט פאַר אים עפענען די טיר צו דער לויטערער שיין וואָס האָט געקוועלט אין האַרץ פון גרויסע יידישע מייסטערשאַפּער, וואָס זייערע ווערק וועלן באַלויכטן דעם וועג פון די ווייט־ווייטסטע דורות.

פון שלום שטערן

וועגן מיינ פאָעמע "אין קאָנאָדע"

מיט אַ פּאָר חדשים צוריק איז דערשינען אין מאָנטרעאל שלום שטערנס גרויסע פּאָעמע "אין קאָנאָדע". וואָס האָלט 480 זייטן און באַשטייט פון 110 קאַפּיטלעך. עס איז דער ערשטער באַנד, און דער דיכטער אַרבעט איצט אויפן צווייטן טייל, וואָס באַדאַרף שילדערן יאָסלעך. די צענטראַלע געשטאַלט פון דער פּאָעמע, אין זיינע ווייטערדיקע איבערוואַנדלונגען און אַרויסברענגען די סכיבות, אין וועלכע ער זעצט-פּאָר זיין לעבן און ער זעצט-פּאָר זיין קולטור-שאַפּערישן וועג. שלום שטערן איז דער דיכטער פון אייניקע לידער-זאַמלונגען, און "אין קאָנאָדע" איז זיין ערשט ווערק פון אַזאַ גרויסן פּאַרנעם.

מיר האָבן זיך געווענדט צום דיכטער מיט דער בקשה, ער זאָל אויפקלערן פּאָר אונדזערע לייענער די מאַטיוו, וואָס האָבן אים באַוואויגן צו פּאַרמעסטן זיך אויף דעם-אַ ווערק. אויף אונדזערע שריפטלעכע פּראָגן, האָט שלום שטערן אונדז צוגעשיקט די חשובה, וואָס מיר גיבן דאָ ווייטער. — נחמן מייזל.

איך וועל אָנהייבן מיט דער ערשטער פּראָגע: א) "וואָס אַזוינס האָט אייך געשטויסן זיך צו נעמען פּאָר דער-אַ טעמע?"

אין 1949, נאָך מיינ ערשטן באַזוך אין פּוילן, איז פּאַרגעקומען אין מיר אַן ענדערונג. איך האָב געזען דעם גרויסן חורבן, ווי די קליינע יידישע שטעטלעך, און די גרויסע שטעט מיט קוואַרטאַלן פול מיט יידן און רוישיק יידיש לעבן, ווי דאָס אַלץ איז פון אונדז אַנטרונען געוואָרן אויף אייביק. די נאַציס האָבן פּאַרטיליקט דאָס יידישע לעבן און דעם יידישן שאַפּן אין פּוילן מיטן גאַנצן אַלטן און נייעם לעבנס-שטייגער. אַ יידישע וועלט — אין שטויביקן אַש. באַרימטע יידישע שטעט אין פּוילן, ווי לובלין, לעמבערג, קראָקע, זאַמאַשטש, ווילנע און וואַרשע, וואו עס איז אויפגעאַנגען דער אור התורה, דאָס דורותדיקע און ניי-מאָדערנע יידישע שאַפּן, וועט זיך שוין צו אונדז מער נישט אומקערן. און די יידן — די אַלע טיפּן און געשטאַלטן זיינען נישטאַ מער. קאָן מען פון ווייטיק בלייבן אַזוי פּאַרקלעמט, אַז אפילו קיין קלאַג-ליד זאָל מען נישט קאָנען אַנשרייבן. איך האָב געפילט, איך קאָן נישט שרייבן וועגן דעם גרויסן, הערלעכן נעכטן, ווען עס ליגט אַלץ אין חורבן. איך האָב געזען דעם חורבן און דעם גרויל פון חורבן און איך האָב דערפילט, אַז מען דאַרף זיך אַ קערעווע טאָן ערגעץ אנדערש.

דאָס איז געווען די ערשטע ווירקונג, וואָס האָט מיך אַרויסגעשטויסן פון שוין-לאַנג אויסגעלייגטן טראַקט, צו אַפּלעבן דעם גרעסטן טייל פון טראַפּן לעבן אין אַ ניי לאַנד, און כסדר אין בענקשאַפּט, זיך ציען צום היימשטעטל און שילדערן דאָס לעבן פון מעבר לים. איך פּאַרלייקן נישט די

וויכטיקייט און דעם קינסטלערישן ווערט פון יענע, וואָס ברענגען אַריין אַ נייעם טאָן אין דער שטעטלדיקער טעמאַטיק. אָבער די מערסטע זיינען, לויט מיין איינדרוק, אימיטירער. זיי גיבן כמעט גאַרנישט צו, צו דעם, וואָס עס האָבן שוין דערציילט, געשריבן און געשילדערט די ריזן פון דער יידישער פּראָזע, די קלאַסיקער: מענדעלע, פּרץ און שלום עליכם, א. מ. ווייסענבערג, אַש, רייזען, דוד בערגעלסאָן, דער נסתר, י. אַפּאַטאַשו, י. י. זינגער וכדומה.

מיר, יידישע שרייבער, — די געראַטעוועטע נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, זיינען אימיגראַנטן, וואָס זיינען פיל פיינען און פיל נסיונות דורכגעגאַנגען דאָ הי, אין די נייע וואוינ־לענדער, ביז זיי זיינען געוואָרן היימלענדער. מיר האָבן מיטגענומען שטיקער פון דורותדיקן שטייגער און געפרוּאוּט אַרויפציען אַ ניי געצעלט, און די שיינקייט און די אידייען־ריינקייט פון דעם אַמאָליקן היימשטעטל געפרוּאוּט איבערפלאַנצן דאָ הי, עס האָט דאָ געברויזט אַ יידיש־אַרבעטער און פּאָלקס־לעבן. געווען אידייען־קאַמף, שווערער געראַנגל. מען האָט געבויט די יידישע קולטור און געשאַפן די יידישע ליטעראַטור. אין יענעם געראַנגל זיינען געווען יידישע הייזער אין קאַנאַדע, וואָס זיינען נאָך געווען היימען פאַרן יידישן רעליגיעזן און טראַדיציאָנעלן לעבנס־שטייגער, און מיר, די יידיש־יונגט, זיינען געקומען אָנגעלאָדן מיט הויכע אידייען און דערהויבענע אידעאַלן. מיר האָבן געפירט קאַמפן אין שאַפ, אויף דער יידישער גאַס און געווען פול מיט גלויבן אין העלע טעג, וואָס וועלן אויפליכטיקן פאַר אונדז. אונדזער קאַמף איז געגאַנגען שענער און דערהויבענער צו מאַכן דאָס יידישע לעבן. מיר זיינען געווען אַרעם, זיך געמוטשעט פאַרן שטיקל ברויט, אָבער מיר האָבן זיך געריסן אַריינצוברענגען די שיינקייט און די ליכטיקייט פון אונדזערע אידייען אין אונדזערע הייזער, אין אַלע אונדזערע טואונגען. עס איז געווען אַ שיינער דור, אַ דור, אָנגעלאָדן מיט אידייען און באַלויכטן מיט הויכן אידעאַליזם. און די צייט שטייט נישט. יענער פּעריאָד האָט זיך שוין כמעט אַוועקגערוקט פון אונדז. די מענטשן, די קעמפּער און בויער, ווערן וואָס אַ טאָג ווינציקער. ליגט א חוב אויף די שרייבער, וועלכע זיינען געווען אין געראַנגל פון יענער צייט, צו דערציילן און שילדערן יענע פּעריאָד אין היגן לעבן.

מוזן מיר עס טאָן. מיר דאַרפן קינסטלעריש עס אויפכאַפן, מיר זיינען דערווידער די שאַבלאַנע וואַריאַציעס פון די קדושה און אהבת־ישראל־לידער. עס איז אַ סימן, אַז מען האָט נישט קיין באַדן, אַז מען האָט זיך אַרויסגעטרייסלט פון דער אייגענער וועלט פון אידייען און אידעאַלן. אַ דיכטער וואָס איז טיף פאַרוואַרצלט אין פּאָלקס־לעבן, אין שטייגער־פאַרם, דאון שעפט פון די אייגענע, דורותדיקע קוואַלן, דאַרף נישט דערקלערן, אַז ער איז אַן אהב ישראל, און דאַרף זיך נישט רייניקן טאָג איין טאָג אויס. פון זיין גאַנץ שאַפן, פון געמיט פון זיינע שאַפונגען, דאַרף אַרויספליסן דאָס

נאַציאָנאַלע, אין וואונדערלעכן געוועב מיט די סאַציאַלע מאַטיוון פון זיין צייט. מיר איז מער נחא אפילו שוואַכע אַנשטרענגונגען צו שילדערן דאָס יידישע און אַלגעמיינע לעבן אין קאַנאַדע אין אַמעריקע, ווי די גאַנצע פאַרפלייצונג פון דער פאַרפּרומטער ליריק. אַ שוואַכער אַנהייב וועט דערפירן צו ווייטערדיקע פאַרמעסטן. און אפילו די שוואַכסטע שילדערונגען פון היגן לעבנס-שטייגער מיט אַלע זיינע פאַרקרומטע, פּריקרע שנויים קאָן נאָך אַלץ באַלויבטן ווערן מיט אַ סך אינערלעכער שיינקייט.

דעריבער איז מיר אַזוי נאָענט י.י. שוואַרץ. אמת, די פּאָעטישע קוואַליטעט פון "קענטאַק" איז נישט אומעטום דערפירט געוואָרן צו קינסט-לערישער שלימות, אָבער י.י. שוואַרץ איז געווען אַ פּיאַנער. ער האָט דער ערשטער זיך אַריינגעריסן אין אַ נייער מיליע. ער האָט אויפגעשטעלט אַ בנין לדורות. ער האָט געזען דאָס נייע אין דעם ייד אין דער נייער וועלט. אַזוי דאַרפן מיר אויך צוגיין צו דעם לירישן און האַרציקן דערציילער א. ראַבאָי. ער איז אַ שרייבער פון דער היגער ווירקלעכקייט. נישט תמיד רייסט ער אונדז מיט. אָבער עס רייצט אונדז זיין תמימות, די האַרציקע און ליכטיקע פאַרליבטקייט אין דער היגער נאַטור. צו לאַנג האָבן מיר געקוקט לעבר לים פאַראַן דאָס געפיל וואָס פּייניקט, אַז מיר זיינען געבליבן אַליין, ווייל דער עולם האָט זיך אָפּגערוקט פון אַרבעט און קאַמף. גאַנץ אָפט באַפאַלט אייך דער טרויער, וואָס באַטריבט דאָס געמיט, אַז עס איז נישטאָ פאַר וועמען צו זינגען דאָס קאַמפּס-ליד. אין אַט אַזאַ שטימונג געפין איך זיך גאַנץ אָפט. מיר קריגן צום מערסטן ביכער, געדרוקט אין די שטאַטן, אין די לאַטיין-אַמעריקאַנער לענדער, אין קאַנאַדע, אָבער זיי האָבן אין תוך קיין שייכות נישט מיטן לעבן פון די לענדער. מיר דאַרפן אַנהייבן צו באַקומען קאַנאַדער ביכער, אַרגענטינער ביכער, אַמעריקאַנער ווערק, וועלכע זאָלן זיין דאָס שפּיגל-בילד פון די לענדער פון נאָענטן עבר און דעם שטרעבנדיקן היינט.

אייער צווייטע פּראָגע: "איז דאָ עפעס אַזוינס ספּעציעלעס אין קאַנאַדע בכלל און אינעם יידישן ישוב פון קאַנאַדע בפרט, וואָס האָט אייך געצויגן ווי אַ דיכטער און אַ מענטש-ייד, צו פאַרפיקסירן עס אין אַ פּאָעמע?"

מען האָט אַ טבע ביי אונדז צו באַטראַכטן קאַנאַדע און אַמעריקע ווי אַ שטוב מיט אַן אַלקער. אַמעריקע — די ברייטע שטוב, און קאַנאַדע — עפעס אַן אַלקער, ווי אַ צוטשעפעניש צו דער גרויסער און רייכער אַמעריקע.

נו, די נאָענטקייט צו ניו-יאָרק האָט אין געוויסע פּעריאָדן געשטערט קאַנאַדע זיך גייסטיק צו אַנטוויקלען אויף אַן אייגנאַרטיקן אופן. מען האָט אַ סך איבערגענומען און אַ סך נאָכגעמאַכט דאָס יידישע לעבן אין די שטאַטן. איז זעט עס טאַקע אויסערלעך אויס, אַז עס זיינען נישטאָ קיין גרויסע

אונטערשיידן צווישן אַמעריקע און קאַנאַדע. עס איז אָבער בלויז אַזוי דער אויסערלעכער איינדרוק. אין דער טיף האָט זיך אויספאַרמירט אַ ייד וואָס איז קאַנאַדיש אין זיין כאַראַקטער, אין זיין אַרט דענקען אין דעם שטייגער פון בויען זיינע געזעלשאַפטלעכע און קולטור-אינסטיטוציעס. עס איז נישט קיין צופאַל, וואס אין מאַנטרעאַל האָבן מיר יידישע טאַג-שולן אין יידיש, אין העברייאיש. דער קאַנאַדער ייד איז ווינציקער אַסימילירט און ממילא זוכט ער מער זיך איינצולעבן אין אַ יידישער סביבה. ער בויט שולן, ער שטעלט אויף יידישע פּאָלקס-ביבלאָטעקן, די בריקן צום מאַרגן, וואָס זאָל ווערן המשך אין טראַדיציאָנעלן גייסט. און ווען איך זאָג "טראַדיציאָנעל", מיין איך נישט דווקא אין רעליגיעזן זין. כ'מיין טראַדיציאָנעל אויך אין דעם וועג פון וועלן אויפהאַלטן דעם אַרבעטער-און פּאָלקס-גייסט. און היטן די שיינע פּאָלקס-טראַדיציע, געבונדן מיטן קאַמף פאַר סאַציאַליסטישע אידיען. דאָס האָט דעם קאַנאַדער ייד געמאַכט מער שטייגער, מער גענויגט צו מצוות מעשיות. עס מיינט אויפהאַלטן אַ יידיש לעבן. אַוודאי, איז אַלץ נישט אַזוי לויטער דאָ ביי אונדז. אָבער די קאַנאַדישע לאַנדשאַפט, די מער-גענויגטקייט צו לעבן היימיש-און-שטייגער, האָט שוין געשאַפן אַן אָנהייב פון אַ לעבנס-פאַרם, וואָס אין איר פאַרבט זיך דער נייער לעבנס-דרך פון היגן ייד.

ווען מען באַקענט זיך מיטן היגן ייד אין זיין היים, דערקענט מען די אַנדערשקייט און מען דערפילט די באַזונדערע פּאָלקסטימלעכקייט, וואָס איז געבליבן און וועבט זיך נאַטירלעך צונויף מיטן אַלגעמיינעם אַרום. מיין איינדרוק, אַז דער קאַנאַדער ייד איז שטילער, באַשיידענער, אַז ער איז נישט אַזוי גאַסיק-אַסימילירט, ווי דער אַמעריקאַנער ייד. ער איז נישט אַזוי זעלבסט-זיכער, פאַרריסן, ווי דער אַמעריקאַנער אַסימילירט-געוואָרענער ייד.

אפשר איז דאָס דער רעזולטאַט פון דער אַלגעמיינער אַמעריקאַנער ארומרינגלונג. מיר, קאַנאַדער יידן, האָבן געהאַט אַנדערע דערפאַרונגען, אַנדערע לעבנס-באַדינגונגען און טראַדיציעס, וואָס האָבן אַרױפגעלייגט אויף אונדז אַן אַנדער מין חותם. דערצו דאַרף מען נישט פאַרגעסן, אַז די קאַנאַדער אימיגראַציע איז אַ יינגערע, און זי האָט געהאַט צייט אין דעם פּראַצעס פון צופאַסן זיך און אַריינפאַסן זיך אין דער נייער לעבנס-סביבה, אויסצומיידן אַ סך פון די קרומקייטן אין די שטאַטן.

מעגלעך, אַז עס איז בלויז אַזוי מיין איינדרוק, בעט איך מחילה ביי די אַמעריקאַנער יידישע לייענער פון דער "יידישע קולטור".

מיך האָט, ווי אַ דיכטער און ווי אַ ייד, שטאַרק גערייצט דער ייד אין קאַנאַדע, איבערהויפט דער יונגער און עלטערער יידישער אימיגראַנט, וואָס איז אַריינגעפאַלן אין די גרינע יאַרן, ווי אין אַ פּיינען-טאַל. דער געראַנגל האָט מיך שטאַרק גערייצט און עס איז געוואָרן מיין אַמבציע אַנצושרייבן אַ ראַמאַן אין פּערזן, וואָס זאָל שילדערן יענעם פּעריאָד פון שווערן געראַנגל,

אָבער גלייכצייטיק אויך פול מיט אידעאָליזם, דורכגעלויכטן מיט הויכע האָפנונגען.

דריטע פּראָגע: "זיינען ביז איצט געווען פּראַוון אין דער יידישער ליטעראַטור, אין דער פּראָזע אָדער פּאָעזיע — אַרויסצוברענגען קאַנאַדע און געבן איר אַ קינסטלערישן תּיקון?"

אויף ווי ווייט מיר איז באַקאַנט זיינען אַזעלכע פּראַוון נישט געמאַכט געוואָרן. געווען אייניקע פּאָעטן, וועלכע האָבן, ווי נאָר זיי זיינען אַראָפּ פון דער שיף, אויף דער גיך, געפּראַווט אַ באַזינג טאָן די קאַנאַדער לאַנדשאַפּט, אָבער מער ווי אַ פּאַלשער טאָן האָט זיך אין דעם דאָזיקן שנעלן, פּאַרכליניעטן באַזינגען, נישט געהערט. עס איז געווען נישט איבערגעלעבט. מען דאַרף צוגיין מיט טראַדיציע, מיט אַמביציע און מיט גרויסן ערנסט און אפילו גרייט זיין אויף אַ דורכפאַל. ווייזט אויס, די קאַנאַדער פּאָעטן און נאָוועליסטן איז לייכטער צו גיין אויפן אַלטן, גלאַטן וועג, איידער אָנהויבן אויסטרעטן אַ נייעם וועג. מען דאַרף אויך ווערן מער עפישער, ווי שרייבן די שאַבלאַן-באַקאַנטע ליריומען.

אויב מיר האָבן נישט געזען קיין באַמיאונגען קינסטלעריש צו געשאַלטליקן דאָס יידישע לעבן אין קאַנאַדע, האָבן מיר אָבער אַ צאָל פּיאיאָקע שרייבער פון דער געשיכטע פון יידישן קאַנאַדע, ווי ב. ג. זאַק, ש. ראַזנבערג, ד"ר יוסף קיידזש, אַ. אַנד.

פּערטע פּראָגע: "וואָס פאַר אַ שוועריקייטן זיינען געשאַטאַנען פאַר אייך ביים רעאַליזירן אייער דיכטערישע אויפגאַבע? האָט דער נייער אינהאַלט נישט פאַרלאַנגט ביי אייך קיין נייע פאַרם? האָט איר גובר געווען די שוועריקייטן?"

אויף דער פּראָגע איז מיר צום שווערסטן די ענטפּערן. איך וועל אָבער זיך באַמיען קלאַר מאַכן אייניקע מאַמענטן. ראַשית, האָב איך געדאַרפט זוכן דאָס אייגנטימלעך-קאַנאַדישע אין דער לאַנדשאַפּט און דעם ייד אויף דער ערד פון דעם שיינענדיקן שניי און שווערן ווינטער. עס איז אָבער נישט געווען בלויז אַ פּראָגע פון נאַטור-שילדערונגען, צום שווערסטן איז די סביבה-שילדערונג, און דאָס אויסגעשאַלטליקן מענטשן, אַריינבלאַזן אין זיי דעם רוח-החיים פון דער קונסט. און דאָ מוז מען אויסנוצן אַלע קונסט-מכשירים, די דערצייל-פאַרם, דעם דיאַלאָג. מען מוז אַריינברענגען לירישע ווייכקייט, וואָס זאָל זיך אַריינזינגען אין די עפישע געמעלן, און שאַפן דערציילערישקייט און פּאָעטיש-געזאַנג. אַזוי אַרום, האָב איך זיך געדאַרפט לערנען דערציילן אַ מעשה, וואָס זאָל דעם לייענער פאַראינטערעסירן. אַרויסשילן דאָס סאַמע שטייגערש-כאַראַקטעריסטישע, וואָס זאָל זיין נאָענט צום געמיט און גייסט פון דעם לייענער, וואָס איז אַליין געווען אַ מיטוויקער אין אַט-דער סביבה, און ער קאָן זיין אַן עדות, אויב זיין שרייבער זאָל פעלשן... איך האָב געמוזט נוצן פאַרשיידענע פאַרמען, און

פון אַט-די פאַרמען אַרויסאַנדערשן מיין פאַרם, וואָס זאָל זיין דאָס קינסטלערישע געפעס, אין וועלכן עס זאָל קאַנען אַריינגעגאַסן ווערן דער נייער אינהאַלט.

צי עס האָט זיך מיר איינגעגעבן צו באַצווינגען דעם רויען שטאַף, און באַהערשן אַלע שטרויכלונגען, אויף דעם איז מיר גאַנץ שווער צו ענטפערן. אין אַלגעמיין, קאָן איך מיינען, אַז יאָ. אָבער דאָס שלימותדיקסטע ווערק איז נישט אַן פעלערן. מסתמא זיינען פאַראַן ערטער, וואו אין פאַרמעסט איז נישט אַרויס די פולע פאַרם, ווי איך האָב געוואָלט. איין זאַך, איך האָב נישט מורא געהאַט צו וואַגן און צו שמידן מיין אייגענע פאַרם. איך האָב געזוכט די פאַסיקע פאַרם און נישט אַ פאַרם עמעצן צו געפעלן ווערן. איך האָב געהאַלטן כסדר פאַר די אויגן דעם לייענער, און זיך באַמיט צו זיין קלאַר און פאַרשטענדלעך און גלייכצייטיק אין דער קלאַרקייט נישט פאַרלירן די פאַעטישע שטימונג.

פינפטע פראַגע: "איז די פאַעמע געוואָקסן בעתן שרייבן? איז זי אַריבערגעוואָקסן די מאָסן און גרענעצן, וואָס איר האָט זיך לכתחילה געשטעלט?"

בעת איך האָב אָנגעהויבן שרייבן, האָב איך מורא געהאַט, אַז מיר וועט נישט סטייען אויף די ערשטע פאַר קאַפיטלען. אָבער אין פראַצעס פון שאַפן, האָבן זיך אָנגעהויבן אויסצוקלאַרן כלערליי מאַמענטן, און אַלץ נייער מאַטעריאַל האָט זיך אָנגעזאַמלט. די טיפן און געשטאַלטן האָבן זיך געקלאַמערט, איך זאָל אין זיי נישט פאַרגעסן. זיי ווילן בלייבן פאַר דער געשיכטע, און אין דער געשיכטע פון דער יידישער קינסטלערישער ליטעראַטור.

זעקסטע פראַגע: "זיינען די אויסגעפילטע פערזאָנען און סיטואַציעס רעאַלע, — גענומינן פונעם אַרומיקן לעבן? זיינען די הויפט-געשטאַלטן אַרויסגעוואָקסן פון אייער סביבה? זיינען דאָ אויטאָביאָגראַפישע שטריכן און מאַמענטן?"

די טיפן און די הויפט-געשטאַלטן זיינען פון דער יידיש-קאַנאַדישער ווירקלעכקייט. דער געוויקל פון די פאַסירונגען איז אויך היסטאָריש אמת. אַ סך לייענער, איבערהויפט אין מאַנטרעאַל, זאָגן, אַז זיי זיינען געווען מיטבאַטייליקטע אין אַט-די געשעענישן.

עס איז פון מיין סביבה, אָבער איך האָב געפרוואוּט אויסצוקנעטן געשטאַלטן, לויטן אייגענעם צוגאַנג צו ליטעראַטור בכלל. איך האָלט, אַז דער ציל פון ליטעראַטור, איז נישט בלויז צו שילדערן די ווירקלעכקייט, ווי זי איז, נאָר ווי דער שרייבער וויל זי זען. און דער תכלית פון יעדע טעמע דאַרף זיין אַרויסצופירן אַזעלכע געשטאַלטן, וועלכע זאָלן ווערן אַ מוסטער, זאָלן זיין בכוח מיטצורייסן, פירן פאַרויס צו ליכטיקייט, ווייל זיי אַליין זיינען

דורכגעליכטיקט מיט דערהויבענע אידעאלן. עס איז ווי דער וואונדערלעכער קינסטלער י. ל. פרץ האָט געזאָגט: "נישט אייער ליכט, אייער אָנצינדער וויל אין זיין". אויב מען קאָן אָנצינדן אַ קליין ליכטל אין דער פינצטערניש, איז דאָס אַ גרויסער אויפטו אין דער ליטעראַטור.

פאַראַן ביאָגראַפישע שטריכן, אָבער זיי זיינען ניט דאָמינירנדיק. דאָס וואָס אייניקע קריטיקער רופן אָן די פּאַעמע, ווי אַ ביאָגראַפיש־פּאַעטיש ווערק, שטימט נישט מיט דער ווירקלעכקייט. הגם עס שאַפט זיך אַזוי דער איינדרוק.

זיבעטע פּראָגע: "ביז וואָנען זייט איר דערגאַנגען און דעם ערשטן טייל, און וואוהין פירט איר ווייטער די הויפט־געשטאַלטן און די פּאַסי־רונגען?"

דער צווייטער טייל גיט אַ ברייטע שילדערונג פון פּראָנציוזישע פאַרמער אין די לאָרענשן־בערג אין קוויבעק. אין יענער צייט זיינען די פּראָנציוזישע פאַרמער געווען פּרימיטיוו און תּמימותדיק, טיף אַריינגעוואָקסן אין שטייניקן באַדן, אין דער טיף פון טונקלע געדיכטע וועלדער. היינט איז יענע געגנט "ציוויליזירט" געוואָרן. מען האָט אָנגעבויט דאָרטן האָטעלן, און דער תּמימותדיקער חן איז פאַרמעקט געוואָרן. אָבער אין דעם פעריאָד, וואָס איך באַשרייב, איז דאָרטן געווען אַלצדינג ניי, טאַקע בראשיתדיק. די פאַרמער זיינען געווען פרום, אָבער אויך גאַסטפּריינטלעך און גוט צו יעדן פּרעמדן און דורכגייער. אויב עמעצער האָט זיי גערייצט קעגן ייד איז געווען דער גלח. איך גיב אויך די שווערע יאָרן פון אומלעגאַלקייט, פון אונטערדריקן די אַרבעטער־באַוועגונג. דעם אָנהייב פון פּראָגרעסיווע אַרבעטער־פירער געפין איך גראָד אין פּראָנציוזישן דאָרף, וועלכע פאַרלאָזן די שווערע אַרבעטס־באַדינגונגען אין דאָרף, אין וואַלד, אין דער זעג־מיל און ווערן אַרבעטער אין דער גרויסער שטאָט.

די מערסטע געשטאַלטן, איבערהויפט יאָסל, פייגע, ר' הענער, פיער, חוה זיינען אויך פאַראַן אין רוש פון די נייע געשעענישן. דער ערשטער טייל האָט מיך אַ סך געלערנט אין פרט פון באַאַרבעטן דעם מאַטעריאַל און ווי אַזוי אַרויסצוכאַפּן דעטאַלן און זיי אַריינזעבן אין גאַנג פון דערציילן און שילדערן.

איך האָף אַזוי־אַרום אויסצומיידן אייניקע חסרונות פון ערשטן טייל, וואָס זיינען מסתּמא פאַראַן, ווי זיי זיינען אומפאַרמיידלעך אין גרעסטן קונסט־ווערק. אך האָב בלויז איין באַגער: אַז דער צווייטער טייל זאָל אַזוי רעדן צום געמיט פון לייענער, ווי עס האָט געטאָן דער ערשטער. ער האָט געעפנט אַ קליין טירל צו דער וועלט פון לעזער.

אַכטע פּראָגע: "האָט איר געהאַט פאַר זיך עפעס מוסטערן, יידישע אָדער נישט־יידישע, ווען איר האָט געשריבן אייער ווערק?"

די פּאָר גרעסערע פּאָעמען מיט סביבה־שילדערונגען אין יידיש, האָבן נישט געקאָנט זיין פּאָר מיר קיין מוסטער, נישט אין סטיל און נישט אין שטייגער פון דערציילן. איך האָב געהאַט צו טאָן מיט אַ נייער וועלט, וועלכע איך האָב מיר איינגעהיימישט און ליב באַקומען, און מיין ציל איז געווען זי איינהיימישן מיט אירע מענטשן אויך דעם לייענער. איך האָב נישט געוואָלט קיין גלייכגילטיקן לייענער, נאָר דער לייענער זאָל זיך דאָרטן געפינען, און אויב זיי האָבן זיך דאָרטן דערזען ווי אין אַ שפיגל־בילד, איז עס צו פּאַרדאָנקען, וואָס איך האָב נישט געהאַט קיין מוסטערן נאָכצוגיין. די אַלע דורכפּאַלן, ווי די דערגרייכונגען, זיינען אַן אַרויסוואַקס פון אייגענער, אַנגעשטרענגטער קינסטלערישער אַרבעט. דער גאַנצער פּאַרמעסט איז אַן אייגענער, אַנגערעגט פון דער אַרומיקער סביבה.

פון שלום שטערן

איך פֿאַר
קײן קאַנאַדע

היינט פֿאַרט מען נישט. היינט פליט מען, און אין איין מעת־לעת באַווייזט מען אַנצוקומען פון עבר לים קיין מאַנטרעאַל. אָבער אין 1927 איז מען אַפילו נישט געפֿאַרן, נאָר מען האָט זיך געשלעפט מיט באַנען און אין קליינע שיפלעך און אין שיפן, וואָס האָבן אויסגעזען אין מײַנע אויגן ווי מעכטיק־געבויטע טורעמס.

איך וואָלט, אייגנטלעך, געדאַרפט אָנהייבן מײַן נסיעה פון מײַן געבוירנשטעטל טישעוויץ, אָבער אויסדערציילן אַלץ, וואָס האָט מיט מיר פֿאַסירט ביז וואַרשע און אין וואַרשע גופא, וואָלט עס זיך געדאַרפט ציען אין ממש צענדליקער המשכים. (אגב, אָט דאָס אַרויספֿאַרן פון שטעטל און דאָס אַרײַנפֿאַרן קיין וואַרשע, האָב איך פֿאַרשריבן אין מײַן מעמואַרן־בוך).

לכן — דעריבער איז דער אָנהייב פון וואַרשע. אייניקע וואָכן האָב איך געדאַרפט זײַן אין אָט דער הערלעכער שטאָט. מיך האָבן פֿאַרכאַפט די שיינע גאַסן, די הויכע הערלעכע בנינים. אָבער דער רויש פון די רעדער, פון קלינגענדיקע טראַמווײַען האָט מיך פֿאַרטויבט.

פערד האָבן אָן אויפהער געפויקט מיט די פֿאַדקאָועס אויפן שאָסיי, און פונקען־פֿייער האָבן געשפּריצט פון אונטער זייערע פיס. דאָס האָבן זיי געשלעפט לאַסטוואַנגס און דער הילך פון די קײַקלענדיקע רעדער האָב איך פֿאַרגליכן צום קנאַלן פון דונערן. איך האָב געטראַכט אין וואַרשע דונערט כּסדר, כּאָטש עס רעגנט נישט אַזוי אָפט... פון דער באַרימטער מאַרשאַלקאָווסקאַ־גאַס, בין איך ממש אַנטציקט געוואָרן. איך בין שוין נישט געווען קיין פּראָווינציאַל, וואָס באַגײַסטערט זיך פֿאַר אַ גרויסער שטאָט, נאָר מאַרשאַלקאָווסקאַ האָט פֿאַרמאָגט אַן אייגנאַרטיקע באַצויבערנדיקע שיינקייט.

דאָך האָב איך זיך אין די אַריסטאָקראַטישע גאַסן געפילט ווי אַ פּרעמדער, ווי איינער וואָס האָט פֿאַרבלאַנדזשעט אין אַ ווײַטער פּרעמד. היימיש איז מיר געווען אין די יידישע גאַסן און געסלעך.

דער גרעסטער יידישער טומל איז געווען אויף די נאַלעווקיס. אומעטום אָן אויסגעמיש פון וועלטלעכער און חסידיש־טראַדיציאָנעלער

הלבשה. די יידישע גאסן האָבן געהאַט אַן אייגענע דורות-יידישע, שטייגערשע פּאַרב.

איך האָב זיך אויפגעהאַלטן אין דער אַרעמער, יידישער געגנט. די נויט האָט ממש געשניטן ביים האַרצן. קיין צייט זיך אַרומצוקוקן און באַקוקן די שטאָט און די פּאַרשיידענע געגנטן, האָב איך נישט געהאַט. דערצו בין איך געווען באַלאָדן מיט אַ סך זאָרג. אַלע מאָל אַ נייער שטער. אַט פעלט אַ פּאַפּירל צום קענען אַרויספּאַרן פון דעם ייִדן-האַסנדיקן פּוילן. געווען טעג פון גיין צום דאָקטאָר און זיך באַראַטן מיט די באַאמטע פון "האַיאָס". און דאָרטן האָט מען זיך משתדל-געווען פאַר יעדן אימיגראַנט, און די אָנגעשטעלטע האָבן פּיל געהאַלפּן. מיך האָט סתם אָפּגעגליקט. אין "האַיאָס" האָט געאַרבעט מיניער אַ בן-עיר, משה בערגמאַן. ער איז אַוועק פון שטעטל, ווי אַן אויפגעקלערטער. יענע יאָרן, האָט מען אים געהאַלטן פאַר אַן אַפיקורס. באשר בכּוּ, ער האָט זיך אונטערגעשניטן די קאַפּאַטע (געטראָגן אַ שיינעם אַנצוג), זיך געראַזירט, געלייענט ביכלעך און אויך שוין געקענט אַ גוטן פּויליש...

עס איז תמיד געווען היימלעך מיט אים. ער וווינט היינט אין ישראל. ער אַרבעט אין חיפהער פּאַרט. ער האָט דאָרטן איינגעפירט אַ שיינע ביבליאָטעק אין עברית און יידיש פאַר די פּאַרט-אַרבעטער. אין ישראל האָב איך אויסגעפונען, אַז משה בערגמאַן איז כלימיו געווען אַ רעליגיעזער ייד און פירט זיך טראַדיציאָנעל-יידיש. על פי נס, האָט ער זיך געראַטעוועט פון די מאַרדהענט פון די היטלעריסטן. דער "האַיאָס" האָט אים געשיקט מיט אַ געוויסער שליחות קיין אַרגענטינע, איז ער דאָרטן קראַנק געוואָרן, אָפּערירט געוואָרן. דאָס איז געווען צוויי טעג איידער ער האָט געדאַרפט צוריקפּאַרן קיין וואַרשע. זיין פרוי מיט די קינדער זיינען טאַקע אומגעקומען. ער האָט חתונה געהאַט מיט אַ יידישער פרוי פון אַרגענטינע זייער אַ ווילער און גוטהאַרציקער מענטש.

נו, האָט משה בערגמאַן מיך אַרויסגעפּלאַנטערט פון אַלע צרות. ווען נישט ער, וואָלט דער דאָקטאָר, אַ וויסטער אַנטיסעמיט מיך און נאָך אַנדערע אימיגראַנטן געווען אָפּגעצויגן מיטן וויזיט צו אים נאָך צוויי טעג. איך וואָלט פּאַרשפעטיקט די שיף און וואָלט געדאַרפט בלייבן אין וואַרשע נאָך אַ צוויי וואָכן. און איך בין געווען אין אַזאַ סיטואַציע, אַז איך האָב געמוזט (צוליב כמה וכמה טעמים) זיך געפינען ווי צום גיכסטן אויסער דער פּוילישער גרענעץ.

משה בערגמאַן האָט אַלץ אויסגעפּוועלט. אַלע פּאַפּירלעך צוגעגרייט צו דער צייט. מיט אַ וואָך פריער האָט מען געדאַרפט זיין אין "ווייהעראָווע" (דאָס גרענעץ-שטעטל), צו קענען אין צייט אויפשטייגן אויפן קליינעם שיפל אין גראַנסק.

די צענדליקער יאָרן האָבן נישט אָפּגעמעקט אין מיר דעם פּרימאַרגן פון מיין אָפּפּאַרן פון וואַרשע. עס איז שוין געווען סוף חודש נאָוועמבער. אַ געדיכטער נעפל האָט פאַרהילט און פאַרהוילן די שטאָט. די סטאַנציע איז געווען אָנגעפּאַקט מיט אַרויספאַרנדיקע. פּאַליציאַנטן קאַנטראָלירן די פּאַספּאַרטן, דעם באַגאַזש. עס ווינטיקט. מענטשן מיט פעק, קוישן און הילצערנע קעסטלעך ווערן פאַרהאַלטן. עפעס האָט מען געפונען אַ פּגם אויף אַ פּאַספּאַרט. דער שיפּ-אַגענט און די יידן האָבן זייער שומר ישראל — אַ האַיאַס-אַנגעשטעלטן, און ער טענהט, און ציט אַרויס יידן פון די, וואָס זוכן צו קריגן אין יד אַרײַן... אַן דעם גייט עס נישט...

נו, איך בין אַדורך אָן שום מכשול. און דאַרף שוין באַלד אַרײַן אין דער באַן. משה בערגמאַן שמייכלט צופרידן. ער איז געבליבן מיר צו געבן, ווי ער האָט געזאָגט, קוראַזש, ווייל אַלץ איז בײַ מיר אין אַרדענונג. מיין מאַמע ע"ה, וואָס איז אייניקע וואָכן געווען מיט מיר אין וואַרשע, פּאַלט צו צו מיר מיט אַ גרויס געוויין און דערבײַ לאַזט זי מיר וויסן, אַז דער טאַטע ע"ה, איז געווען בײַם רבין און דער רבי האָט מיר געשיקט זײַן ברכה, און אויך מבטיח געווען, אַז איך וועל מיט השם יתברכס הילף קומען קיין קאַנאַדע בשלום. די מאַמע זעט באַשיימפּערלעך, אַז דעם רבינס ברכה און הבטחה ווערן מקוים. סאַמע נסים. איז דאָך גוט! האַלט זי מיך אַרום און כליפעט און ציטערט. אין דרויסן ווינטיקט. ערשטער פּײַף. מײַנע טרערן גליטשן זיך אויף דער מאַמעס פנים, און דער ווינט הוידעט די אָפּגעפּליקטע ביימער און טראָגט זיך מיט דער אָפּרוישנדיקער באַן. און אין זײַן געשריי, הער איך דאָס געוויין פון דער מאַמעס צעבראַכן געמיט.

פאַרשוונדן וואַרשע מיט איר פּרימאַרגן-נעפל און נאָדלדיקער קעלט. די באַן סאַפעט און איילט זיך ערגעץ אין אַן אומבאַקאַנטער ווייט, וואָס שרעקט, און גלייכצייטיק ציט עס צו קומען אַהין, וואָס גיכער. די באַן יאָגט פאַרויס און שפּײַט מיט גרוי-שוואַרצע וואַלקנס רויך. אָבער מיר דאַכט זיך, אַז די באַן קריכט ערגעץ באַרג-אַרויף. אַז דער אַטעם פאַרכאַפט איר און דעריבער סאַפעט זי אַזוי שטאַרק. אָבער ווי גיך די באַן זאָל זיך נישט יאָגן, איז עס פאַמעלעך... אין דרויסן איז טאַקע קאַלט, אָבער מיר, אין וואַגאַן פאַרקלעמט, באַדן זיך אין שווייס. די ענגשאַפט איז גרויס. אַ סך זיצן אויף די די אייגענע פעק. צו מאַרגנס מיטן ערשטן שטראַל פון פּרימאַרגן האָט זיך די באַן אָפּגעשטעלט נישט ווייט פון דער גרענעץ ווייהעראַווע. איטלעך איינער שרעקט זיך טאַמער וועלן די דאָקומענטן נישט געפּעלן דעם פּריץ — דעם אַלמעכטיקן פּאַליציאַנט. מיט די פעק טאַפטשעט מען זיך אויף אַ זאַמדיקן וועג, אין דער דײַ-שנייקער ווייסקייט פון מאַרגנפּריי. און אַט איז די גרענעץ. באַוואַפּנטע פּאַליציאַנטן אין ביידע זײַטן. אַ פּײַף. אַן אויסגעשריי: "באַטשנאַשטש" (אַכטונג)! פאַרמירט איין לאַנגע רײ! האַלטן די פּאַספּאַרטן גרייט!

די אוקראַינישע פּויערים און פּויערטעס, אַלט און פיל יוגנט, ווערן

צעטומלט. פון דער באַן צום שלאָגבוים ביי דער גרענעץ איז אַ פערטל וויאָרסט. דער פרימאַרגן זוניקט. דער העל-בלויער הימל שווימט אויפן בלענדנדיקן געפרייר. מיר שפּרײַזן אין צוויי רײען און דאָס טאַפּטשען און קלינגען פון די בענטש-לייכטער, טעפּ און שיסלעך פון די אימיגראַנטן, צעטרייסלט די שטילקייט און פאַרשטאַרקט דעם אומרו אין געמיט.

די אוקראַינער פאַרהילכן מיט זייער געשריי: "מאַיטשע פאַשפּאַרט, דאָקומענטי? יאָ מאַי! ציטערן אין דער לופט די ענטפערס.

די רײען רוקן זיך פאַרויס. איך שטיי שוין פנים אל פנים מיט אַ געזונטן פּאַליציאַנט, מיט אַ פעט-אַנגעגאַסענער צורה. גראָבע וואַנצעס אַרויפגעדרייט ביי די שפיץ. צוויי גרינצאַרנדיקע אויגן שטעכן זיך אײַן אין מיר און ער ברומט אַרויס: פאַספּאַרט, דאָקומענטי! איך ווײַז אים אַלע פאַפירן. ער דרייט מיין פאַספּאַרט, איז בודק מיניע דאָקומענטן. איך דערקען שוין, אַז דער ערל קען נישט לײענען. יידן דערשמעקן, אַז דער שומר יכולט נישט אין די קליינע אותילעך און שושקען זיך. עס איז גוט פאַר יידן. ער וועט זיך נישט קיין סך עוסקן מיט אונדז. אַזוי איז געווען. ער האָט נישט צופיל בודק געווען. ער האָט אַ געשריי געטאַן צום שוקענדיקן עולם: זשידזשי! און מיר האָט ער אַפּגעגעבן דעם פאַספּאַרט און אַרויסגעברומט: מאַרש, מאַשקו (אַלע יידן זײנען בײַ זיי געווען מאַשקעס). איך בין שוין געווען אין דער צווייטער זײט. נאָך מיר האָט זיך געצויגן אַן עולם מיד, אויסגעהונגערט און האַלבשלעפעריק. אָבער אַ שמייכל פון פרייד האָט אַראַפּגעשײנט פון אַלעמענס פנימער. מען איז געווען צופרידן, וואָס מען איז שוין אַרויס פון דער פּוילישער השגחה... מען צעטיילט אונדז אין באַראַקן, און מיר זײנען אַריבערגעגאַנגען אויף קעסט פון דער שיפסקאַמפאַניע "וויטע סטאַר לינע" (מיר האָבן געלייענט פּאַנעטיש ווי אויף יידיש און פּויליש פון ווייט סטאַר ליין)

דאָס "ווייהעראַווע" האָט זיך מיר טיף אײַנגעגעסן אין די ביינער. מען האָט אונדז געגאַלט, ווּנאַר אַ האָר זיך געפונען אויפן לײב. די גאַלמעסערס האָבן אונדז צעבלוטיקט. מיר זײנען געווען ווי רעקרונטן, וואָס דאַרפן אַרײַנגעשטויסן ווערן אי די קאַזאַרמעס. מען האָט געפאַרעט אונדזערע בגדים, מען האָט אונדז מכבד געווען מיט אַ שוויץ באַד און אַ שפּריץ, וואָס דאָס קאַכעדיקע וואַסער און דער דאַמפיקער רויך האָבן ממש געבראַטן דאָס לײב.

אַזוי אויסגעצוואַגן האָט מען זיך געדאַרפט באַווייזן פאַר זײַן הוד כבוד — די מעדיצינישע קאַמיסיע. ווי נאָר דער דאָקטאָר פלעגט צולייגן זײַן טרײַבל, האָט מען געציטערט פאַר זײַן פּסק-דין.

ווען מען האָט זיך אַפּגעפאַרטיקט אויך מיט אַלע אונטערזוכונגען, האָט זיך אַנגעהויבן דאָס וואַרטעניש אויף דער שיף (דאָס קליינע שיפל) וואָס האָט אונדז געדאַרפט ברענגען קיין ליווערפּול. יעדן טאָג האָט מען

אונדז געלאָזט וויסן, אַז מיר זאָלן זײַן גרײט מיט אונדזער געפּעק אויפּצוזעצן זיך אויף דער שיף. אָט דער מאָרגן האָט זיך אַזוי אַוועקגעצויגן העכער 10 טעג.

פּרײטיק האָבן דרײַ בחורים באַשלאָסן צו גיין באַזוכן דאָס נאַענטע שטעטל און אויסגעפינען צי איז טאַקע דאָרטן פּאַראַן אַ סינאַגאָגע. (אַזוי האָט דער שיפּאַגענט געזאָגט) וועלן זיי שוין זיך אײַנבעטן צו זײַן שבתדיקע אורחים. פּאַרנאַכט זײַנען די דרײַ בחורים צוריקגעקומען און איבערגעגעבן: עס איז אַ שײן שטעטל. דאָרט איז דאָ אַ שײנע סינאַגאָגע. זיי האָבן געזען און גערעדט מיטן שולדינער און גרויסראַבינער, און פונעם שמועס האָבן זיי געדרונגען, אַז זיי זײַנען נישט גערן צו האָבן "די אָסט-יודן — די שנאָרערס — פּאַר אורחים אויף שבת". האָבן די אימיגראַנטן זיך גע-קאַכט און אײן ייד — אַ געהויבענער באַיאַנער חסיד האָט געשמייכלט און צו די וואָס האָבן געזידלט, געזאָגט, מע זאָל זיך באַרויין. מע טאָר נישט אַרויסברענגען קײן שם רע אויף יידן. והשנית, וואָס פּאַראַ מעשים טובים קען מען דערוואַרטן פון משה מענדעלסאָנס נאַכגייער. די מערסטע פון זיי האָבן זיך דאָך געשמדט. דער שמש און דער ראַבינער זײַנען ביז גאָר פּײַנע לײַט. זיי האָבן דאָך נאָך פּאַרט אַ סינאַגאָגע — אַ געבעט הויז, ווי זיי רופן עס אויף דײַטשיש. איז דאָרטן וווּ עס איז דאָ אַ ספר תורה, טליתים, סידורים, חומשים, טאַקע מיטן ביאור פון משה מענדעלסאָן. וואָרום יידן — זײַנען יידן, ווען זיי זאָגן "שמע ישראל".

אײן מיידל (האַכטשע) איז צוגעגאַנגען צו ר' גרשונען דעם באַיאַנער חסיד און געהאַט אויף אים פּאַריבל, למאי ער איז אַזוי מלמד זכות אויף די פּאַרריסענע דײַטשישע יידן, וואָס עס שטייט זיי נישט אָן אונדזער יחוס... ר' גרשון האָט אַרײַנגענומען זײַן לענגלעך שפיציקע באָרד, וואָס דאָס זילבער האָט אַרויסגעהעלט פון זײַנע גלאַטע ציכטיק-אויסגעוואַשענע האָר. ר' גרשון האָט גוטמוטיק און מילד אויסגעניגונט די ווערטער: "איר ווייזט מיר אויס צו זײַן אָן אויפגעקלערטע, אַ קלוג און זייער חנעוודיק פּלה-מיידל, זאָלט איר וויסן, אַז דאָס איז דער דרך פון אונדזער רבין זאָל מאַריך ימים זײַן, אַז מ'טאָר נישט באַרעדן קײן יידן. מ'טאָר קײנעם נישט שעלטן, בפרט קײן ייד". איז אָט דעם גרשונען האָבן אַלע פּאַרשטאַנען, און ליב זײַנען מיר געווען זײַנע רייד. ער איז געפּאָרן קײן טאַראַנטאָ צו זײַנער אַ טאַכטער און איידעם, וואָס מסחרט מיט שניט-סחורה.

האַט מען פּאַרוכט דעם ביטערן טעם פון ווייהעראַווע. און דער נס איז געשען. אויפצומאַרגנס האָט מען אונדז אַוועקגעפירט קײן גדאַנסק, וווּ די שיף האָט שוין געוואַרט אויפן אימיגראַנטישן עולם, וואָס איז געווען אַן אמתער ערב-רב פון פעלקערשאַפטן און לשונות.

עס איז געווען קאַלט און ווינטיק. נאָר דער הימל האָט געלויטערט מיט זײַן זוניקן בלוי. עס האָט זיך געקענט דאַכטן, אַז די גאַלד-שטראַליקע

זון-פאסן שלעפן די שיף... די שיף האָט זיך געהוידעט אויף ברויזיקע כוואַליעס. פונדעסטוועגן, זיינען מיר געזעסן אויף די רוי-שטולן און באַווונדערט די אַרומיקע ליכטיקייט. פלוצלינג קומט צו אַ פאַרסאַפּעטער, אַ דערשראָקענער יונגעראַמאָן און ווייזט אויפן רעדל, וואָס איז געווען דער מעסטער פון דער ימיקער טיף. דער יונגעראַמאָן מיטן שוואַרץ-צעפאַכעטן פאַרשפיצטן בערדל, לאָזט אַלעמען וויסן: "יידן, מיר זיינען פאַרלאָרן, די שיף בלאַנדזשעט! איך קוק אויפן רעדל פאַרבונדן אין שטריק, וואָס ווייזט מסתמא דעם וועג. איך פיל מיר בלאַנדזשען. איך געדענק, איך דער פרי זיינען מיר אַרויסגעפאַרן גלייך פאַרויס, איצטער האָט זיך די שיף ערגעץ פאַרקירעוועט. דער קאַפיטאַן און די מאַטראַסן לויפן אַרום ווי פאַרסטע מינו. אַלע זיינען אַזוי פאַרלאָרן." מען האָט דעם קליינשטעטלדיקן דער-שראָקענעם ייד אויסגעלאַכט. אָבער ער האָט זיך אַלץ נישט באַרויקט. "איר לאַכט, אָבער עס טרעפן אַזעלכע זאַכן מיט שיפן. איך האָב אַליין געלייענט פון אַזאַ אומגליק מיט אַ שיף. טאַקע אין 'מאָמענט'." (אַ גרויסע ברייט-פאַרשפרייטע טאָגצייטונג אין פּוילן, פאַר דער מלחמה.)

דער עולם חוזקט, אָבער דער ייד שרעקט זיך פאַרט. ער בעט זיך מען זאָל גיין רעדן מיטן קאַפיטאַן. נו, איז מען אַוועק צום שיפס-קאַפיטאַן און אים איבערגעגעבן, אַז אַ פאַסאַזשיר שרעקט זיך, ער מיינט אַז מיר בלאַנדזשען. דער שיפס-קאַפיטאַן אַ הויכער, אַ ברייט-פלייציקער מיט אַ גוט פנים און צוגעלאָזענעם שמייכל, האָט גאַרנישט געלאַכט, און דערקלערט, אַז דער ים, די אומענדלעכע ברייטיקייט און העלע בלויקייט, ווירקט אויף אייניקע פאַסאַזשירן, אַז זיי ווייזט זיך אויס, אַז די שיף פאַרלירט דעם וועג, רופט אַריין דעם יונגמאַן, וועל איך אים פאַרזיכערן, אַז מיר בלאַנדזשען נישט.

די שיף האָט זיך געדראַפּעט אויף די צעשטורעמטע כוואַליעס, און מיר האָבן, נאָך אייניקע טעג פאַרן, דערפילט דעם צאַרן פון צאַרנדיקן ים. דער קאַפּ האָט זיך געדרייט. עס האָט געאיבלט. מען איז שוין מער נישט געלאָפן צום פרישטיק און מיט גרויס הנאה געזויגן דעם זאַפט פון די פאַמעראַנצן. די מערסטע פאַסאַזשירן זיינען געווען אין די קאַיוטעס, און געלעגן ווי דערטשמעלעטע און געבראַכן מיט דער גרינער גאַל. אַזוי האָט מען זיך דערשלעפט קיין לייווערפּול, אויסגעבלאַסט און פאַרמאַטערט...

וועדליק דער ביטערער מערכה אין ווייהעראַווע, איז לייווערפּול געווען פאַר אונדז אַ דאַטשע — באַקוועמע בעטן און צימערן. שוין געגרייטע טישן פון אַלעם גוטן. דאָס איז טאַקע געווען אויפן חשבון פון דער שיף-קאַמפאַניע. אָבער עס האָבן זיך מיט אונדז אָפּגעגעבן אויך דער "האַיאַס" און אַנדערע ווילטעטיקע אינסטיטוציעס פון דער קהילה. זיי האָבן אַרויסגעוויזן גרויס וואַרעמקייט און מיטגעפיל. די אָפיציעלע אָנגעשטעלטע פון "האַיאַס", די בחורים און מיידלעך, איבערהויפט די מיטליאַריקע מענער און פרויען, האָבן גערעדט מיט אונדז יידיש. אונדז

געבראכט יידישע צייטונגען פון פוילן און אַמעריקע. זיי האָבן אונדז אַרויסגעפירט פון דער לאַנגווייל און פאַרגרינגערט דעם אומרו פון דאַרפן נאָך דאָ הי דורכגיין אַ מעדיצינישע קאַמיסיע און קריגן די וויזע ביים קאַנאַדער קאַנסול. זיי האָבן אונדז געוויזן די שיינע שטאָט ליווערפּול מיט אירע בלומען, גערטנער און פאַרקן. אָבער דער נעפל, וואָס פלעגט אָפט פאַרוועבן די שטאָט אין אַ גרויען טוך, האָט אָנגעוואָרפן אַ מרה־שחורה אויף די אימיגראַנטן. שיינע און גאַנץ הויכע מויערן, אָבער די ווענט סאַזשע־שוואַרץ. דאָס האָט מען אונדז דערקלערט, איז פון דעם נעפל, וואָס פאַרשמירט די ווייסע שטיינער מיט אַ שוואַרץ־גרויען רויך.

אַזוי האָבן מיר זיך באַקענט מיט ליווערפּול און דאַנקבאַר געווען דער גנאָדיקער גוטסקייט פון ליווערפּולער יידן. בערך צוויי וואָכן האָבן מיר געוואַרט אויף דער שיף אין ליווערפּול. צוויי טעג פאַרן אָפּפאַר איז געוואָרן אַן אמתע בהלה. מע פירט אונדז מחנותווייז זיך פאַרען און באַדן. אויך די וועש ווערט געפאַרעט. פון אַט דעם וואָשן און רייניקן זיך האָט זיך ביי מיר געשאַפן דער איינדרוק, אַז די מאַנטרעאַלער גאַסן מוזן זיין שפּאַגל־ריין. און געוויס אין די הייזער זיינען קיין אומפלייט נישטאָ... אַ טאַג פאַרן אָפּפאַר האָט מען אונדז געפירט צו די דאָקטוירים און צום קאַנסול. די דאָקטוירים האָבן שוין נישט אַזוי בודק־געווען ווי אין וואַרשע און ווייהעראַווע. אַ קלאַפּ מיט די פינגער און צוגעלייגט דאָס טרובקעלע, אויסגעהערט דאָס האַרץ און די לונגען און באַשטעטיקט די פאַפירן. דאָ הויבט זיך אַן דער יום־הדין. אַ לאַנגע ריי ציט זיך צום טיש פון קאַנאַדער קאַנסול. ער זיצט מיט אַ שטרענג פנים און בליקט אַריין אין דעם "אַפּידיוויד", צי איז חלילה נישטאָ עפעס קיין פגם אין אים, און דערנאָך פאַרהערט ער אייך: פון וואָנען מען קומט, ווו געבוירן, ווי אַלט, וואָס פאַראַ פאַך, צו וועמען מען פאַרט און דער נאָמען פון דער גאַס ווו מען וועט וווינען ביים קרוב ופדומה. אַט שטיי איך שוין מיטן פנים טאַקע לפני הוד כבודו דעם קאַנסול. אין שטעטל האָט מען געציטערט פאַרן מינדסטן פאַליציאַנט, און דאָ אַזאַ גרויסער שררה פון אַזאַ גרויסער מדינה קאַנאַדע.

יידן שושקען זיך, מיר זאָלן כאַטש נישט־אין זיין אין זיינע אויגן און ער זאָל אונדז גלייך געבן די וויזע. נו, לייג איך אַוועק מינע פאַפירן און פאַספאַרט. פון אַלע פראַגן, פּרעגט ער מיך בלויז (אויף דייטש) אויף וועלכער גאַס וווינט דיין ברודער, און ווו איז די פּרץ־שול? זאָג איך הויך, ווי אַ יינגעלע, וואָס מען פאַרהערט שבת דאָס חומש — מיין ברודער וווינט אויף "צאַלאַניאַל" דער קאַנסול שמייכלט. הינטער מיר שטייט אַ וואַרשעווער ייד, אַן אמתער גלוח, און ער וויל באַווייזן דעם קאַנסול, אַז ער קען ענגליש, אַז מען דאַרף זאָגן "קאַלאַניאַל" און נישט "צאַלאַניאַל", אַזוי זאָגט ער מיר אונטער — יונגערמאַן, מען לייענט "קאַלאַניאַל". דער קאַנסול שטעמפלט מיין פאַספאַרט און דרייט זיך אויס צו יענעם ווילקענעוודיקן יידן און פּרעגט אים, וויפל מאָל ער איז שוין געווען אין

קאנאדע. דער ייד ווערט ווייס און הויבט אן שטאַמלען: איך פאַר דאָס ערשטע מאָל. פּונוואָנען קענט איר ענגליש? אַ דערשראָקענער ענטפּערט ער — איך בין אַ וואַרשעווער און האָב זיך געלערנט אַביסל ענגליש אויף אַוונט-קורסן. דער קאַנסול האָט געצווייפּלט אין די ענטפּערס פּונעם יידן. דאָ האָט זיך גלייך באַוויזן אַ פאַרשטייער פון "האַיאַס און געזאַגט דעם קאַנסול, אַז אין וואַרשע זיינען דאָ אַוונט-קורסן, וווּ מענטשן, וואָס גרייטן זיך צו אימיגרירן קיין קאַנאָדע, קיין אַמעריקע, לערנען זיך אויס אַביסל לייענען און פּלאַפּלען ענגליש. דער קאַנסול האָט זיך געישובט, געקוקט אויפן וואַרשעווער ייד און זיין פּרוי מיט אַ פּיצל קינד אויף דער האַנט און אַ פּרעג געטאָן דער פּרוי צי זי קען אויך לייענען ענגליש. די יידענע, אַ גאַנץ חנעוודיקע, האָט זיך פאַררויטלט און אַרויס מיט אַ מענה-לשון: הער קאַנסול, מײַן מאַן וויל זיך נאָר באַווייזן פאַר מענטשן, אַז ער קען און ווייסט בעסער פאַר אַלמען. אויסגעריסענע יאָר, האָב איך פון אים געהאַט פון זיין לויפן דריי מאָל אַ וואָך אין אַוונט זיך לערנען ענגאַליש. ער קען מסתמא אויפן שפּיצפּינגער און פּינט זיך אויס פאַר מענטשן, אַז ער איז אַ גרויסער ענגאַליש-קענער. דער קאַנסול און דער האַיאַס-פאַרשטייער האָבן זיך צעלאַכט, און דער קאַנסול האָט אַוועקגעלייגט זיין כשרן שטעמפל. און די רײ האָט זיך גערוקט פאַרויס. (די אוקראַינער פּויערים האָבן געטאַרעט איינער דעם צווייטן: מאַיטשע דאָקומענטי, מאַיטשע פאַשפּאַרט?)

מיר זיינען שוין ווידער אין דער דריטער קלאַס וואָס יידן רופן "דאָס לאַך". בעטלעך אויף בעטלעך. עס זעט אויס, ווי אַ סאָלדאַטן-באַראַק. אַ געהילך פון לשונות. אַ געיאָמער פון קינדער. איצטער זיינען צוגעקומען אויך איטאַליענער. מיט זיי איז פּריילעך געוואָרן. זיי שפּילן אויף מאַנדאַלינען, און זינגען לידער און אַריעס. ר' גרשון, פאַרטיפּט אין אַ מדרש, כאַפט אַ זייטיקן קוק אויף דער פּריילעכער חברה איטאַליענער און צעשמייכלט זיך, דאָס איז דאָך אַן אמתע אָפּערע! עמיצער פּרעגט אים: ר' גרשון, איר האָט געהערט אָפּערע-געזאַנג? אַ שאלה, אין שטעטל האָט דער אַפּטיקער אַ גראַמאַפּאָן. דאָס גאַנצע שטעטל קוויקט זיך מיט די ניגונים. גרויסע מנגנים אָט די איטאַליענער!

דער ערשטער מעת-לעת איז דורכגעגאַנגען גאַנץ רויק. אַבער וואָס ווייטער די שיה האָט זיך געשניטן פאַרויס, אַלץ שטאַרקער האָט זי זיך געטרייסלט. דער עולם איז געלעגן ווי פאַרשיפורט. מע האָט געקרעכצט. ר' גרשון האַלט זיך בעסער פון אַנדערע. ער מוז דווקא האָבן אַ מנין דריי מאָל אין טאָג. מילא, די וואָס זיינען געלעגן מיט קאַלטע טיכער אויף די קעפּ, צו זיי האָט ער זיך נישט געווענדט מען זאָל גיין דאַוונען. האָט זיך געמאַכט אַזוי, אַז דאָס רוב דאַוונער האָבן פשוט נישט געקענט אויפהויבן דעם קאַפּ. האָט שטענדיק געפּעלט אַ צענטער... איז געזעסן פאַררוקט אין אַ ווינקל אַ יונגערמאַן מיט אַ קאַפּ געקרייזלטע שוואַרצע האָר. אויגן האָט ער געהאַט ברוינע. פון זיין ברוינעם בליק האָט אַרויסגעהעלט אַ היימישע

פריינטלעכקייט. געווען איז ער אַ לינקער פועלי-ציון. געפאָרן איז ער קיין טאַראַנטאָ. פאַרוואָס טאַראַנטאָ? ערשטנס, זיין מומע וווינט דאָרטן. צווייטנס, טאַראַנטאָ איז פאַרשמט מיט איר שטאַרקער לינקער פועלי-ציון אַרגאַניזאַציע. ער אַליין איז געווען אַ מעבל-סטאַליער, אַ געוועזענער ישיבה-בּחור. אויב מען זאָגט פועלי-ציון – דאָרף מען זיין אַ פּועל. ער איז געווען זייער אָנגעלייענט. אויסגעצייכנט געקענט יידיש און העברעיִש. אין שטעטל האָט ער געלערנט מיט חלוצים העברעיִש בהברה הספרדית (מיט דער ספרדישער הברה). ער האָט זיך נישט געמישט מיטן עולם. דערהויפּט איז אים געווען פרעמד איינער אַ ליטווישער בחורץ – אַ געזונטער און שיינער יונג, מיט אַ טשופּרינע רויט-גאַלדענע האָר. די מיידלעך האָבן געקלעפט אַרום אים. אַ באַרימער איינער אין דער וועלט. אָט דער געבראַטענער ליטוואַק, וואָס האָט נאָך גערעדט מיטן סין, האָט געלאָזט וויסן, אַז זיין אָנקל אין מאַנטרעאַל איז פאַרמעגלעך. ער האָט פיר לאַסט-אויטאָמאָבילן (טראַקס). איך וועל אַרבעטן ביי אים. עס וועט נישט נעמען לאַנג און אויך ביי מיר וועלן זיין אַזעלכע משאַ-וועגענער, וואָס מיין אָנקל רופּט "טראַקס".

מיך האָט ער גערופן שלימזלדיקער פּאָעט! פּוילישע דריפקע! איך האָב אים באַגעגנט אייניקע מאָל אין מאַנטרעאַל. ער איז טאַקע רייך געוואָרן, פּעט געוואָרן. ביי יעדער באַגעגעניש פּלעגט ער אַזוי חוזקן: נו, איר סרײַבט (שרײַבט) נאָך אַלץ די לידעלעך? איר זײט געווען אַ לאַ יצלח און וועט שוין אַזוי בלייבן! דער אמתער אַלרייטינג.

אויף דער שיף איז ער אַרומגעאַנגען ווי אַ האַן צווישן הינער... דער פועלי-ציון האָט אים שטענדיק אויסגעמיטן. נאָר איין מאָל ביים טיש, ביי פּרישטיק, ווען עס האָט נישט געשטורעמט, איז דער ליטווישער פּראַנט געזעסן אַרומגערינגלט מיט דער טשאַטע מיידן. גראַד האָבן מוּניע מיט ר' גרשונען זיך מתּופּח געווען וועגן יושר, אַרבעטער און באַלעבאַטיים, וועגן פּאַלעסטינע און משיח. דער ויכּוח איז געווען אַ הייסער, אַבער מיט רעספּעקט איינעם צום צווייטן. האָט דער ליטווישער פּראַנט געוואָלט זיך אויספּינען פאַר די מיידלעך און זיך אַריינגעפּלאַנטערט אין דעם שמועס. היות, ער איז געווען אַן עס-האַרץ, האָט ער געזאָגט זאָכן, וואָס האָבן מוּניען אויפּערעגט, און ער האָט אַרויסגעברומט: דו, פּוסטער קאַפּ! גיי שטאַפּ אַן אַ קאַפּ די נאיווע קליינשטעטלדיקע מיידלעך! עס איז שיעור נישט געקומען צו אַ געשלעג. נאָר די מורא אַז פאַר אַזאַ געשלעג, קען מען נאָך פאַרהאַלטן אין האַליפּאַקס, האָט צוריקגעהאַלטן דעם ליטווישן בחורעץ, וואָס האָט זיך געריסן צו מוּניען מיט די קולאַקעס. פּון דעמאָלט אָן, האָט דער פּראַנט פאַרלוירן דעם גאַנצן חן אין די אויגן פּון די מיידלעך, ווייל מיט אַ פּוסטן קאַפּ, שטייט זיי נישט אָן צו ליבן זיך, בפרט אויף דער שיף.

אָט דער מוּניע, וואָס איז, פּונקט ווי ר' גרשון, געווען אַ צוגעלאָזענער, נישט קיין גרויסהאַלטער, האָט זיך געהאַט זײנע פּרינציפּן. ער איז געווען

מער לינקער פועל (אַרבעטער), ווי אַ פועלי-ציון, וואָס גרייט זיך קיין פּאַלעסטינע און וויל זײַן פון די בוני הגליל... היות ר' גרשונען האָט שטענדיק געפּעלט אַ צענטער צום מנין, פּלעגט ער בעטן בײַ מוניען, אַז ער זאָל זיך אויך לאָזן מצרף זיך זײַן צום מנין כאָטש איינמאָל אין טאָג, און דער מוניע האָט איין ענטפּער: ר' גרשון, אין קען נישט דאָווענען... וואָס הייסט איר קענט נישט דאָווענען? איר לייענט דאָך לשון קודשדיקע ביכלעך! אָבער דאָווענען קען איך פשוט נישט. מען האָט מיך נישט געלערנט דאָווענען און קיין דאָווענער בין איך קיין מאָל נישט געווען. ווייס איך נישט מיט וואָס מען עסט דאָס אייער דאָווענען.

איין פרימאַרגן, נאָך אַ שרעקלעכער שטורעמדיקער נאַכט, איז גרשון אַרויס מיט אַ געבעט, אַז מען דאַרף אָפּגעבן אַ שבח צום אייבערשטן. מיר זיינען ניצול געוואָרן פון דערטרונקען ווערן. יידן, מען דאַרף בענטשן גומל. איז ווידער פעלט נעבעך ר' גרשונען אַ צענטער. ער טשעפעט זיך אָן אין מוניען, אַז ער מוז היינט ווייזן, אַז ער איז אַ ייד... ניין יידן וואַרטן אויף אַ צענטן. איין ייד האָט היינט יאַרצײט! מוניע רירט זיך נישט פון אַרט. איך בין פרינציפיעל קעגן רעליגיעזע פאַרמען! איך וועל נישט ברעכן מײַנע פרינציפּן! דאָ האָט ר' גרשון שוין מער ניט אויסגעהאַלטן און איז צוגעשטאַנען צו מוניען מיט אַזאַ מזמור: "אַזוי גאַר, איר זענט אַ פּאַלנער "בעזבאָזשניק"! איר שלאָגט זיך מיטן רבוננו של עולם! וואָס מײַנט דאָס שיינע וואַרט "פרינציפּיעל"! הערט, ר' מוניע, טײַער חברל, איר מײַנט טאַקע אַז איר זענט אַן אַפיקורס! נאָך מײַן ויכוח האָב איך אויסגעפונען, אַז איר גלויבט גאַר, איך האָלט גאַר ווייניק פון אייער אַפיקורסות! איר זײַט מער מאמין פון מיר... נאָר איר האָט זיך פאַרפלאַנטערט אין אייער פועלי-ציוניסטישן שולחן ערוך — וואָס איר רופט "אונדזער פּלאַטפאָרמע".

וואָס פּלאַפּלט איר? עס פּאַסט גאַרנישט פאַר אַזאַ יודע ספר, ווי איר זענט, צו רעדן סתם ווערטער. איר קענט זיך זײַן אַ מאמין בסאָציאַליזם (איך גלויב אויך אין יושר, אין ערלעכקייט, אָבער אַן יראת-שמים, זיינען יענע רייד פּוסטע).

זעט איר אונדזער פּיטן (פּאַעט — געמיינט מײַן ווייניקייט) איז אויך פון די קטני-אמונה. ער וואַקלט זיך. אָבער ער האָלט פון "אַל תּפּרוש עצמך מן הצבור"!

מוניע האָט פאַרמאַכט דאָס בוך פון ברענערן, פון וועמען ער האָט שטאַרק געהאַלטן, גענומען זײַן הוט און געגאַנגען דאָווענען מנחה. פּלוצלונג האָט ער זיך אויפגעשטעלט און אַרײַן אין כאָר פון די צוויי קדיש-זאַגער, וואָס האָבן יאַרצײט. נאָכן דאָווענען פּרעג איך אים: וואָס האָט איר זיך אַליין אָפּגעטאַן? איר זענט דאָך שוין אַרויס פון דער פרינציפּן-צוים! זײַט וויסן, איך האָב זייער גערן דעם ר' גרשונען. ער איז זייער אַן ערלעכער מאַן, אַ תּמים, טאַקע פון די "אַשרי תּמימי דרך". איך האָב די גאַנצע צײַט זיך

געראַנגלט מיט זיך. איך האָב זיך נישט געוואָלט אונטערגעבן צו זאָגן קדיש נאָך מיין טאַטן, נאָך וועלכן איך האָב מיט צוויי וואָכן צוריק געהאַט יאַרצייט. מיין טאַטע איז דערהרגעט געוואָרן פון די באַלעכאַוועס אין אַ פּאַגראַם. ביים דאַווענען האָבן זיך מיר געשטעלט טרערן אין די אויגן. מיין טאַטע דער קדוש האָט נישט קיין קדיש-זאָגער. פאַרוואָס קומט עס אים! עס איז אַ ווונדערלעכע יידישע טראַדיציע דאָס יאַרצייט-האַבן. איז: "בתוך עמי אָני יושב". איך ווין און לעב מיט מיין פּאַלק, און מען טאָר נישט מיט פּרינציפּן צעברעכן אַלע יידישע רעליגיעזע, טראַדיציאָנעלע טראַדיציעס...

ר' גרשון, אַ שיינענדיקער, איז צוגעגעאַנגען צו מוניען, און אים געזאָגט: איך בין גערעכט, איך גלויב טאַקע נישט אייערע ספּרימלעך. ברענער איז באמת אַ גוטער שרייבער אָבער מיט אַ זייער טרויעריק געמיט. ער שרעקט שטאַרק איבער מיטן צער, וואָס בויערט זיין געמיט.

פון יענעם מאַמענט אָן, האָבן מיר זיך געהאַלטן צוזאַמען אויף דער שיף און אויף דער באַן. מען האָט אונדז אַ נאָמען געגעבן די "טראַיקע". די דריי פּילאָסאָפּן, האָט אַ יידענע אונדז גערופן.

אין אַ פּראַסטיקער נאַכט, אַנגעשטאַכן מיט זילבערנדיקע שטערן אויף דער בלויז-זיידענער הימל-טור, האָט די "רעדזשיינאַ" מיט אייזערנע שטריק זיך איינגעפעסטטיקט אין האַלעפּאַקסער האַפּן. אויך דאָ איז נישט אַזוי גיך אויפגעפּראַלט געוואָרן דאָס טויער צו די שטעט און דערפער אין קאַנאַדע. מען האָט אונדז אַריינגעפירט אין אַן אימיגראַנטן-הויז מיט פאַרענטשעס, וואָס טיילן אָפּ ריי פון ריי. ווידער האָט מען געדאַרפט דורכגיין אַ מעדיצינישע קאָמיסיע. ערשט ווען דער דאָקטער האָט באַשטעטיקט אַז מען איז געזונט, האָט מען געשטעמפּלט די לאַנדונג-קאַרטע. דאָ איז פּאַר-געקומען אַ קאָמישע זאַך. דער דאָקטער האָט געהייסן אַ פרוי לייענען אַ געדרוקטע קאַרט אין עטלעכע אויסלענדישע שפּראַכן, צווישן זיי אויך יידיש. געדרוקט איז געווען אַטוואָס: "איך פיר 12 קישנס, 12 מעשענע לייכטער און נאָך אַנדערע שטוב-זאַכן". דער דאָקטער וויל אויף אַזאָ אופן אויספרובירן צי די אויגן זיינען נישט קראַנק, און צי די ראייה איז אַ גוטע. און די יידענע לייענט הויך אויף אַ קול דאָס גאַנצע צעטל און צעשרייט זיך, אוי, אָשר, מען וויל מיך דאָ עפעס אָפּנאַרן. איך פיר אַזויפיל זאַכן? וואָס מיינען זיי "איך בין חלילה אַ גנבטע". אַ פּוילישע פרוי פאַרברעכט די הענט און צעכליפעט זיך: "אויך איך האָב נישט אַזאָ גרויסן באַגאַזש!

דער דאָקטער געפינט אַלעמען געזונט. אַלע מיט די שטעמפּלען לאַזן זיך צו דער וואַרטנדיקער, יאַמערדיקער באַן, וואָס שפייט מיט שוואַרץ-גרויע וואַלקנס רויך, און שרעקט די איילנדיקע אימיגראַנטן, וואָרום ווער עס וועט פאַרשפעטיקן, וועט מוזן דאָ וואַרטן צוויי מעת-לעת אויף דער צווייטער אימיגראַנטן-באַן.

איך בין געווען פון די לעצטע צו לויפן צו דער באַן. מיר האָט אויס-

אויסגעפעלט פינף דאָלער צו ווייזן. איך בין געווען פון די לעצטע צו לויפן געפעלט פינף דאָלער צו ווייזן, אַז איך קום נישט אָן קיין פרוטה. אַ מאָן פון "האַיאָס", האָט מיר אַרײַנגערוקט דאָס פינפערל, און אַ זאָג געטאָן — איך פאַר אויך מיט אַט דער באַן קיין מאָנטרעאַל. מיר דאַכט, אַז עס איז געווען שמחה פעטרושקאַ.

מען האָט אָנגעפאַקט פולע וואַגאַנען. אין דרויסן האָט געגליט דער ווייסער פראָסט. דאָס אייז אונטער די פיס האָט געקרישלט ווי ווייסע שטיקלעך גלאָז. די ביימער פאַרקלעמטע אין פאַנצערן פון בלישטשענדיקן אייז האָבן געלויכטן ווי אָנגעצונדענע ליכט. אין וואַגאַן איז געווען ענג און הייס. דער ציגאַרעטן-רויך האָט זיך שווער געלייגט אויפן האַרץ. ענג, דושנע און הייס. דאָך זיינען אַלע געווען אויפגעלייגט. דער מאָן פון האַיאָס האָט זיך באַוויזן אין מיין וואַגאַן און מיר איבערגעגבן אַ גרוס פון מיין ברודער זיפער. ער איז מיינער אַ גוטער פריינט. ער שרייבט דאָ אין "קענעדער אַדלער". ער דרוקט שיינע חסידישע מעשות. ער איז אַ לערער אין דער פּרָך-שול. זאָרגט נישט, ר' ייד מען ווערט נישט פאַרלאָרן, בפרט, אַזאַ בחורל ווי איר. איך ווייס, איר עוסקט זיך מיט לידער. קיין לעבן מאַכט מען נישט פון דעם, אָבער זיין אַ דיכטער און שאַפן עכטע דיכטונג איז אַ גרויס געשאַנק פאַר אַ מענטש — אַן אמתע מתנה. זיין פּויליש-יידישער אַקצענט, זיין יידיש מיט למדנישע ווערטער און אויסדרוקן האָבן מיר ממש מחיה געווען.

אַ מידער בין איך איינגעשלאָפן אויף מיין הילצערנעם קעסטל. איך האָב זיך געפלאָנטערט פון חלום צו חלום. אַט פירט מיך דער טאַטע צו דער באַן, און זאָגט מיר אַן צו האַלטן זיך בײַ יידישקייט. עס זיינען דאָ אַ סך פרומע יידן אין מאָנטרעאַל, יידן וואָס קענען גוט לערנען. אייניקע רבנים זיינען גרויסע לומדים. דיינע אויפגעקלערטע יידן טוען אויך פאַר יידישקייט אויף זייער שטייגער. זאָל דיר גאָט שענקען געזונט, און צו אַ פרנסה וועסטו זיך שוין אַליין מיט דער צײַט דערשלאָגן. דער רבי האָט דיר געשיקט זיין ברכה. איך וויל בלויז נאָר זוכה-זײַן אַז איך און די מאַמע זאָלן אין גיבן קענען קומען צו זיין מיט אייך, ווייל איר זענט בײַ מיר געגליבן, איך מיין, יאַנקל (יעקב זיפער) און דו ווי יוסף הצדיק, וואָס דער אייבערשטער האָט אים געשיקט צו ראַטעווען די בני-יעקב אין צײַט פון דעם הונגער אין כנען. ווי יעקב אַבינו האָט געזאָגט צו יוספן: "כי למחיה", דער רבוננו של עולם האָט אים געשיקט צו זיין זייער שפּײַזער.

איך האָב זיך אויפגעכאַפט פון שלאָף, און מיר האָט האָט זיך געדאַכט, אַז איך הער דעם טאַטנס רייד. ווידער זינק איך אין אַ חלום: וואַרשע — די מאַמע שטייט מיט מיר בײַ דער באַן, און וויינט: אין פּײַן און אַרעמקייט האָב איך אויפגעהאַדעוועט מיינע קינדער און איצטער ווערן זיי פאַרוואַגלט אין אַ ווייט, פרעמד און קאַלט לאַנד. דער אייבערשטער זאָל זיך דערבאַרעמען! אין זכות פון מיינע הייליקע אַבות, פאַרהאַף איך אייך נאָך

אלעמען צו זען און מיר זאלן בקרוב אלע זיין צוזאמען.

פארטאג האט זיך די באן אריינגעשליידערט אין ווינדזאר סטיישאן. דער דרויסן האט געבלענדט מיטן ווייס פון געפריר און שניי. מיר זיינען אריין אין מיין פעטערס און מומעס הויז. אין יענע יארן, נאך דער ארעמקייט פון שטעטל, אין דער ענגשאפט פון שלאפן אין עס-צימער און איר דער קיך, האט מיר דעם פעטערס דירה אויסגעזען ווי א געראמע און באקוועמע ווינונג. דאס הארעווען אויף פרנסה, האב איך אויסגעפונען אין א וואך ארום. סיי ווי דער טיש איז געווען געגרייט מיט פל-טוב. אבער איידער איך האב עפעס טועם-טעם געווען, האט מיך מיין מומע, ע"ה, מכבד-געווען מיט א גלאז ביטער-זאלץ. דאס האט געדארפט זיין א רפואה זיך אפצורייניקן פון די ים-חולאתן. דערנאך האט מען זיך געפרייט ארום געגרייטן טיש. די פרוכטן און מיין מומעס געשמאקע מאכלים זיינען געווען זיס צו מיין גומען. אזוי ארום האב איך פארוזוכט דאס זיסע און דאס ביטערע פון זיין אן אימיגראנט, אין א נאך נישט איינגעהיימישט לאנד וווּ דו קענסט נישט קיינעם און קיינער קען נישט דיך.

און פון דעם ביטער ביטערניש איז אויך ארויס דאס זיס, און נישט נאך האב איך ליב קאנאדע, איבערהויפט מאנטרעאל, נאך וווּ איך זאל נישט זיין, בענק איך נאך מיין ליב-געווארן היימלאנד קאנאדע.

שלום שטערן

די גלויביקע בויער

אין מאַנטרעאַל איז געשאַפן געוואָרן דער "איקוף" ווי נאָר עס איז גע-
קומען דער רוף אויפצושטעלן אָט דעם יידישן פּראָגרעסיוון קולטור-פּאַר-
באַנד. עס האָט אָנגערעגט דער טרוים פון האָבן אַן אַרגאַניזאַציע, וואָס זאָל
אַרומנעמען די ווייטסטע יידישע ישובים און זײַן אַ שיצנדיקע וואַנט קעגן
דער אַסימילאַציע, וואָס רײסט אָפּ פון אונדז די יוגנט, און מיר פאַרלירן אַזוי
אַרום פעיקע און טאַלאַנטירטע כוחות, וואָס וואָלטן געקענט זײַן אונדזער
יידיש-שעפּערישער המשך. מיר זײַנען נאָך אַלע געווען יונג אין יאָרן און
טרוימעריש איז געווען דער גײסט פון בויען.

אין מאַנטרעאַל האָט מען נישט געדאַרפט אַרגאַניזירן אַן "איקוף", ער
איז גלײַך אויפגעקומען. מיר האָבן זיך געווענדט קיין ניו יאָרק מען זאָל
אונדז שיקן ז. וויינפערן. מיט זישע וויינפערן בין איך געווען זייער
צונויפגעחברט נאָך פון די יאָרן, ווען ער, ב.י. ביאַליסטאַצקי און בערל
לאַפּין האָבן אַרויסגעגעבן דעם "אויפקום". איך האָב זיך טאַקע אָנגעהויבן
דרוקן אונטער זייער רעדאַקציע. אַזוי אַרום בין איך באמת געווען
אויפגעלייגט, וואָס מײַן נאָענטער פּריינד און חבּר-פּאַעט ז. וויינפער וועט
קומען, און ווערן דער אָנרעגער אין דער "איקוף"-אַרבעט.

דער "איקוף" אין יענע ערשטע יאָרן איז פינאַנציעל געווען
אַרעמלעך... עס איז געווען ממש פון האַנט צום מויל... האָבן מיר פאַר
וויינפערן נישט געקענט באַשטעלן אַ צימער אין אַ לײטישן האַטעל, האָבן
מיר אים באַשטאַט אין אַ קליין האַטעלעכל, אָן באַקוועמלעכקייטן...
וויינפער איז געווען צופרידן, אבי מען זאָל קענען זאַמלען וואָס מער געלט.
פּלעג איך מיט אים גיין מבית לבית, באַנייען אַבאַנענטן און קריגן גרעסערע
בײַשטייערונגען.

אײַן עפנטלעכע לעקציע פלעגן מיר האָבן מיט אים אין "אַרדן"
(פאַראייניקטער יידישער פּאַלקס-אַרדן), און אַן אַוונט האָבן מיר אויך
געהאַט מיט אייניקע גרעסערע בײַשטייערערס. די גרעסערע סומעס פלעגן
טאַקע געזאַמלט ווערן בײַם צוזאַמענקום. דאָס זײַנען געווען שיינע,
ליטעראַרישע אַוונטן. ז. וויינפער האָט געהאַלטן אַ רעפּעראַט. אַ טיש איז
געווען געגרייט פון כל טוב... געוויינלעך זײַנען די מסיבות פאַרגעקומען אין

די פארמעגלעכע הייזער פון סאָל לאַפיצקי און נחמן רעזניק. אָבער די אמתע שמחת-איקוף מיט וויינפערן, איז געווען אין הויז פון דער קולטור-טוערין שרה מינדעס. דאָרטן איז געווען היימישעלעכער און וואַרעמער. געוויס האָט וויינפער גערעדט. מען האָט זיך אונטערגעלענט מיט די מטעמים אויפן געגרייטן טיש. מען האָט געזונגען, און וויינפער אַליין פלעגט זינגען זיינע "טויבן" און "א פאַסטובל". ביי אָט די היימישע מסיבות פלעגט וויינפער איבערגעבן פון זיינע ערשטע אַרויספאַרן אין ווייטע שטעט און שטעטלעך אַוועקצושטעלן אַן "איקוף".

האָט ער איין מאָל דערציילט וועגן זיין ערשטן אַרײַנפאַר קיין פעטאַלומאַ. די יידן – "טשיקן-פאַרמערס" (האַדעווער פון עופות). האָבן אים האַרציק אויפגענומען. צוגעגעבן מוט צו זיין דער שליח פאַרן "איקוף". ביים איבערגעבן זיינע ערשטע באַזוכן אין פאַרשיידענע מקומות, איז וויינפער מער נישט געווען קיין "קאַלעקטאָר" (ווי ער פלעגט זיך גוטמוטיק רופן). נאָר אַ לעקטאָר, אַ היימישער בעל-דרשן. אין זיינע אויגן האָט געשימערט אַ העלער בלוי. די בלאַנדע האָר זיינען געפאַלן אויף זיין שיינעם שטערן. ער איז געשטאַנען און געמאַלן בילדער אין פאַעטישע ווערטער. ער האָט דערציילט וועגן געוויינלעכע באַגעגענישן און טרעפּענישן, און אַ ליכטיקייט האָט געצונדן זיין געזיכט. ער האָט גערעדט מיט גרויס ליבשאַפט וועגן חברים און חברטעס. די דערהויבנקייט האָט געקוועלט פון די ווערטער. פון דער האַרבער וואָר (זאַמלען געלט איז נישט קיין ליכט שטיקל אַרבעט). האָבן זיינע ווערטער, אויפגעבויט ווונדער. ער האָט דעם עולם געהאַלטן געשפאַנט מיט זיינע שילדערונגען, און שטייגער פון דערציילן סײַ ביי זיינע לעקציעס, סײַ ביי די פריוואַטע צונויפקומס, וואָס זיינען גאַנץ אַפט אויך פאַרגעקומען איך הויז פון פרידאָ עלבלינג.

וויינפער אַליין האָט טיף איבערגעלעבט יענע אַרויסטריטן. ער איז אַליין נתעלה געוואָרן און דערהויבן דעם עולם אַרום.

אַט די הערלעכע מאַמענטן האָבן אַנגעווייעט אין אים די שטימונג צו אַ צאָל געפילפולע פּערזן, אין וועלכע ער כאַראַקטעריזירט זיך אַליין, בעת ער שוועבט אין זיין וועלט פון טרוים. דער מיטנוואַכיקער אָוונט ווערט פאַרוועבט אין אַ מין עונג-שבת... אָט די הייליקע פּייערלעכקייט נעמט אַלעמען אַרום, ווייל דער גלויביקער ז. וויינפער ציט זיך פּסדר צו דער העלער שײַן פון האַפּן אויף אַ טאַג, וואָס וועט זיין פּלו טוב...:

"דו טוטט אַ פּאַל אַרײַן גאָר פּלוצלונג, אַזוי אומגעריכט אין וויסטן, אַפּשיידנטן און פאַרוואַרפּנדיקן ישוב, און פּנימער צעצינדן זיך אַנטקעגן דיר, ווי שבת-ליכט, און אַרום דיר גייט אויף אַזאַ מין צויערלעכער בישוף". (פון ז. וויינפּערס ליד: "כ׳ג׳י דערציילן"). אַזוי אַרום, איז די וויינפּער-וואַך אין מאַנטרעאַל געווען דער יום-טוב פון יאָר ביי די איקופּניקעס.

פון די אַקטיווסטע טוער אין מאַנטרעאַלער "איקוף" איז געווען מיין טיערער שוואַגער שלום קרישטאַלקע זכרו לברכה. ער איז געווען אַנגעלייענט אין אונדזערע ביידע ליטעראַטורן, אין יידיש און אין העברעיִש. זיין גאַנץ חיות איז געווען דאָס יידישע וואָרט. די יידישע ליטעראַטור איז געווען דער באַדן פון זיין גייסטיק אויסלעבן זיך. מיר האָבן אים געקרוינט מיטן נאָמען "מיסטער איקוף". ער האָט אַט דעם נאָמען כשר פארדינט מיט זיין איבערגעגעבנקייט און ליבשאַפט צום "איקוף" — צו זיינע בויער און שרייבער.

אַ מנהג איז געוואָרן ביי אים און ביי מיין שוועסטער שפרה (איר צו לאַנגע יאָר), אַז די פרייטיק צונאַכטסטיקע סעודה האָט וויינפער, אין אַ געהויבן געמיט דערציילט פון זיין שטעטל טריסק, פון זיין אָנהייב-שרייבן אין אַמעריקע, פון "די יונגע". ער האָט ממש געצונדן די הייליקע ליכטער פון שבת-קודש. אַזוי שיינ, האַרציק און בילדלעך פלעגט ער אַפּשילדערן זיין אַרויספאַרן פון שטעטל, און פון זיין אַרײַנקום אין דער יידישער ליטעראַטור. זיין פאַרערטער פּאָעט איז געווען משה לייב האַלפּערן. ער האָט אים געהאַלטן פאַרן גרעסטן פּאָעט. ער האָט אים און זיין ליד ליב געהאַט. האָט ער גערעדט וועגן משה לייבן, איז עס געווען אַ מזמור שיר למשה לייב האַלפּערן.

דער אויסערלעך-פריידיקער און גוטמוטיקער וויינפער, איז אַפט אַרײַנגעפאַלן אין אַ שווערן אומעט. אין אַזאַ שטימונג פלעגט ער זיך צוכאַפן צום טיש, און שרייבן אַ ליד. איין מאָל גאַר פרי, ווען מיר האָבן געדאַרפט אַרויספאַרן "קאַלעקטן", האָב איך וויינפערן געטראָפן זיצן איבערגעבויגן איבער אַ בויגן-פאַפּיר און שרייבן אַ ליד. איך זאָג, וויינפער, מען דאַרף זיך לאָזן אין וועג. און ער פאַרענטפערט זיך, אַז עפעס האָט אַ שאַרפּער טרויער זיך אין אים אַנגעצונדן און ער מוז פאַרענדיקן דאָס ליד...

פּלוצלינג האָט ער זיך אויפגעהויבן, און אַ זאָג געטאַן, איך וועל שוין אין אָונט פאַרענדיקן דאָס ליד. איצט בין איך דאָך דער שליח פון "איקוף", און זיין שליחות פאַר דער פּראַגרעסיווער יידישער קולטור, איז אַן עבודת-הקודש, וואַרים, אויב מירן נישט האָבן קיין געזיכערטן "איקוף", וועלן מיר נישט האָבן דעם זשורנאַל, נישט קענען אַרויסגעבן קיין ביכער, נישט האָבן קיין עולם, און קיין לייענער. אַ ליטעראַטור אָן לייענער (אַ סך צי אַ מיעוט) לעבט נישט...

פון צייט צו צייט פלעגט אויך קומען נחמן מיזיל, טאַקע אויך קאַלעקטן. מיר פלעגן אַליין דורכפירן די זאַמלונג, און מיזיל האָט געהאַלטן אייניקע לעקציעס. סײַ וויינפערן, סײַ מיזילן האָבן מיר באַצאַלט פאַר די געהאַלטענע רעפּעראַטן.

נ. מיזיל האָט נישט אַראַפּגעקוקט אויפן עולם. ער האָט זיך נישט געהאַלטן חלילה פאַרריסן, נאָר ביי דער גאַנצער היימישקייט, איז געווען אַ

דיסטאָנץ... מיזילן איז נאָכגעגאַנגען דער שם־טוב פון די "ליטעראַרישע בלעטער", און די באַרימטקייט פון אַ ליטעראַטור־קריטיקער. זיין טראַגן דעם עול פון דער יידישער קולטור און ליטעראַטור האָט מען באַווונדערט, און הויך האָט מען געשאַצט זיין טראַגן באהבה דעם יאָך פון בויען די יידישע קולטור. מען האָט אים אַרויסגעוויזן נאָענטקייט. מען האָט געהאַט גרויס אָפּשיי פאַר זיינע באַמיונגען, און פאַר זיין גרויסן צושטייער צו דער יידישער ליטעראַטור. ער איז דאָך אומעטום געווען דער בויער און שאַפער.

אויך מיט אים האָבן מיר געיומטוב'ט און זיך געפרייט. אויסער די אַפיציעלע אַרויסטרעטונגען און מסיבות, פלעגן מיר (איך און מיין שוואַגער שלום קרישטאָלקע) קומען אין די אַוונטן צו אים אין האַטעל, און שמועסן וועגן ליטעראַרישע ענינים. די פּראַבלעמען און דער מצב פון דער יידישער ליטעראַטור, האָבן אונדז געבראַכט זאָרג און אומרו. דערצו האָט זיך מיזיל געהאַט זיינע באַליבטע ראַמאַניסטן, פּאָעטן, שרייבער און ליטעראַטור־פּאַרשער. מיר פלעגן זיך שטאַרק אַמפּערן וועגן די קינסטלערישע דערגרייכונגען פון געוויסע שרייבער. פון די שרייבער פון וועלכע ער האָט געהאַלטן, האָט ער נישט געלאָזט אַפּדינגען קיין איין וואָרט פון שבח. טאַמער ווערט זיין געהויבענער שריפשטעלער חלילה געקרוידעט... אַזוי אַרום, פלעגט אַמאָל קומען צו אַ מילדן איבעררייד צווישן אונדז.

עס האָט זיך מיר פּאַרקריצט אין זכרון אַ מאַמענט, וואָס וועקט שטענדיק אין מיר טיפע בענקשאַפט. עס איז געווען אַ מילדע ווינטער נאַכט. מיר ביידע (שלום קרישטאָלקע און איך), זיינען געקומען צו מיזילן אין האַטעלעכל אויפנעמען אייניקע ענינים וועגן דעם סדר פון די אַרויסטרעטונגען און צונויפקומס. אַפּגעפּטערט די פּראַגן, זאָגט מיזיל, עס איז היינט אַזאַ שיינער אַוונט, עס דערמאַנט מיך אין קיעווער נעכט. טאַקע אויפן קרישטאָטעק, ווען איך פלעג אַרומשפּאַצירן מיט אייניקע יידיש־סאָוועטישע שרייבער, דערהויפּט מיט דוד־בערגעלסאנען. לאַמיר אַרויס־גיין, לאַמיר כאַפּן אַ שפּאַציר אַרום אייער באַרג, וואָס זיין צלם לויכט פון דער סאַמער ווייס־באַוואַלדיקטער הייך.

זיינען מיר געגאַנגען אין דרייען. עס איז אויסגעקומען צו דרייען און קירעווען זיך, ביז מיר זיינען געקומען צום מאַנומענט, וואָס הויערט צופּוסנס דעם באַרג. אַ שניי, זילבערדיק און לינד, האָט געפּלאַטערט אַרום די לאַמפּן. מיר זיינען געטראַטן ווי אין ווייכן פּוך. אַ ווייסע שלוח האָט גערוט אין דעם אויסגעשטערטן אַרום. דער באַרג האָט געבלענדט מיט דער קרוין פון אייז. ווייסע פּערל האָבן געשימערט פון די שנייקע ציכן נ. מיזיל האָט לכתחילה געשוויגן און זיך געקוויקט מיט דער פּרישער, מילד־קילער לופט. אַבער שלום קרישטאָלקע, וואָס איז געווען אַ זאַמלער פון בריוו — געשריבן צו אים און פון אים צו שרייבער, און אויך אַ געטרייער

היטער פון אפשצונגען וועגן זיינע באַליבטע שרייבער און ליט. זשורנאַלן, האָט אַ זאַג געטאַן, אַז מען היט נישט גענוג די אויסגאַבן פון היינט, וועלכע וועלן מיט יאָרן שפעטער זיין יקר-מציאותן. מייזיל האָט געהאַלטן מיט שלומען, און גלייכצייטיק אַפילו באַשטעטיקט אַז דער "ייוואָ" אין ניו יאָרק, זאַמלט נישט גענוג מאַטעריאַל פאַר דער צוקונפט. איך האָב אָבער געהאַלטן, אַז זאַמלען איז טאַקע וויכטיק פאַר דער געשיכטע, אָבער מער ענערגיע און געלט דאַרף מען אָפגעבן דער היינטיקער אַקטיוו-שעפּערישער ליטעראַטור, נישט יעדע שמה דאַרף מען קלייבן, וווּ עמעצער דרוקט עפעס אָפּ אין אַ ווייטן, פאַרוואַרפענעם ישוב. איר מייזיל האַלט דאָך, אַז מען דאַרף זיך אַפּרופן אויף יעדן שרייבער אַבי עס קומט פון מרחקים... בין איך נישט קעגן דעם דערמטיקן יעדן ליטעראַרישן פּרוו. אָבער מען דאַרף נישט איבערטרייבן דעם באַטייט פון די שרייבער, למשל, אין לאַטיין-אַמעריקע, אין מעקסיקע. עס מוז זיין אַן אָפּקלייב.

מייזילן האָט שטאַרק פאַרדראָסן מיין דערווידערן זיין צוגאַנג. ער איז רויט געוואָרן... מייזיל, ווי נאָר עפעס האָט אים אַ ברי געטאַן פּלעגט ער זיך באַגיסן מיט דער רויטלעכער פאַרב... ער האָט אין אַ בייזלעכן טאַן מיר פאַרגעוואַרפן, אַז איך וויל האָבן אַ מנין אויסדערוויילטע... איר נעמט אָן, אַז די גאַנצע יידישע ליטעראַטור האָט אַ צוויי-דרײַ צענטערן מיט גרויסע פאַרשטייער אין אונדזער ליטעראַטור. מיר זיינען אַ פּאַלק אין דער וועלט, צווישן בלערליי פעלקער און פאַרשידענע לענדער. די שיינקייט און מעכטיקייט פון אונדזער ליטעראַטור ליגט אין דער פּילאַרטיקייט פון שטייגער-סביבות וווּ יידן וווינען. יעדע נייע פּלאַנץ איז אונדז טייער. די פּראַכט פון נייע לענדער און פּייזאַזשן וועלן רייכער מאַכן די ליטעראַטור.

איך האָב נישט אָפּגעפרעגט זיינע אַרגומענטן. היינט, וואָלט איך געוויס מיט פּרייד באַגעגנט נייע שפּראַצונגען אין דער יידישער ליטעראַטור. אָבער ביי יענער צייט האָבן נאָך באַשיינט אונדזער ליטעראַטור די גרויסע מייסטער אין אַמעריקע, אין ראַטנפּאַרבאַנד, האָב איך נישט נוטה-געווען צו מייזילס פּרייען זיך מיט קוואַנטיטעט אַליין. איך האָב בלויז געהאַלטן פון דער קוואַליטעט פון קינסטלערישער דערגרייכונג.

שלום קרישטאַלקע וואָס האָט כּמעט זיך נישט אַריינגעמישט אין אונדזער שמועס, האָט אַ זאַג געטאַן, אַז גערעכט איז מייזיל, אַז וואָס גרעסער דער שטח פון יידישן שאַפן וועט זיין, אַלץ מער טאַלאַנטן וועלן מיט דער צייט אַרויסוואַקסן פון די נייע יידישע ישובים. מייזיל האָט זיך צעשמייכלט און צוגעגעבן, אַז ער האָט גרויס הנאה פון דעם שמועס. ער איז זיך פשוט מחיה צו הערן אַז די שרייבער וואָס ער, מייזיל, האַלט פון זיי, זיינען אויך שלום קרישטאַלקעס באַליבטע שרייבער. שלום האָט געלויבט מייזילן, אַז ער האָט אַ צאָל שרייבער אַרויסגעפירט און באַרימט געמאַכט מיט זיינע ליטעראַרישע אָפּהאַנדלונגען. און אַגב, איז ער אין גאַנצן מסכים

מיט מיזילן וועגן חשוב-האלטן און היטן יעדן נייעם ליטערארישן אויפקום אין אלע אלטע און נייע יידישע ישובים. מען דארף זאמלען און זאמלען, עס זאל זיין א זכר לדורות.

מיזיל אן אויפגעלייגטער, האָט געשפּרייזט און מיר נאָך אים. ער האָט פאַרהויבן דעם קאָפּ צו די מיניענדיקע שטערן, וואָס האָבן זיך געשווענקט אין דער טיפּער בלוי פּון די העלע, זילבערנע הייכן. ער האָט גערעדט ווי צו זיך אליין, אַזאַ בריליאַנטענע נאַכט דערמאָנט אים אין פּיל ענלעכע דערהויבענע מאַמענטן. דאָס האַרץ ווערט ווידער פּול מיטן גלויבן, אַז מיר'ן נאָך האָבן אַ סך נחת פּון אונדזער פּאַלק, און פּון דער יידישער קולטור.

ביים צוריקפירן אים אין האָטעלעכל און געזעגנדיק זיך מיט אים, האָט מיזיל אונדז האַרציק באַדאַנקט, און געזאָגט, היינטיקע נאַכט וועט זיך מיר שרייבן גרינג. איך דאַרף נאָך היינט פאַרענדיקן מיין אַרטיקל פאַרן קומענדיקן נומער "יידישע קולטור".

אויך מיר זיינען געווען דערפרישטע פונעם שמועס. מיר האָבן ביידע גערעדט צווישן זיך, אַז מיט מיזיל'ן איז גרינגער צו טראָגן דעם עול פון בויען און פאַרשטאַרקן דעם "איקוף".

אַז מיזיל, אַדער וויינפּער זיינען אַוועקגעפאַרן, האָבן מיר געבענקט נאָך זיי, און נאָך דער יום-טובדיקער שטימונג, וואָס זיי האָבן געשפּרייט אין אונדזער יידיש-פּראָגרעסיווער סביבה, אָבער דאָס האָט גלייכצייטיק געווירקט, אַז מיר זאָלן מיט אַ גרעסערן פאַרנעם טאָן די "איקוף"-אַרבעט.

אַזוי האָבן זיך יאָרן געקייטלט. עס איז מיר קיין מאָל נישט געקומען אויפן זינען, אַז אַט די יאָרן פון שווערן געראַנגל, און די וואָכן פון קולטור-יום-טוב, מיט וויינפּערן און מיזיל'ן קענען ראַפּטום איבערגעריסן ווערן. אמת, ווען וויינפּער איז אין מאַנטרעאַל פּלוצלינג פאַרשלאַפט געוואָרן, זיינען געווען טעג, אין וועלכע, עס האָט זיך אויסגעוויזן, אַז וויינפּער וועט די שווערע קאָמפּליקאַציעס פון דער אַפּעראַציע נישט איבערטראָגן. זיינע יסורים זיינען געווען אומבאַשרייבליך. עס איז געווען אַ צער צו קוקן, ווי ער ראַנגלט זיך. אין די שטאַרקע פּרעסט, יענעם ווינטער, בין איך, מיין סאַניע און שלום קרישטאַלקע כמעט נישט אַפּגעטראָטן פון זיין בעט. ער האָט זיך געראַנגלט מיטן טויט, און אים בייגעקומען. די שמחה איז געווען גרויס. בלויז אַ רבין באַגלייט מען אַזוי אַרויס, ווי מיר (אַ היפּשער עולם איקופניקעס) האָבן מיט טרערן פון פרייד זיך מיט אים געזעגנט ביי דער באַן.

אָבער לאַנג איז דאָס גליק אונדז נישט באַשערט געווען. מיט אייניקע יאָר שפּעטער האָט וויינפּער אַנגעהויבן ליידין אויפן האַרץ. אַן אומעט האָט זיך באַזעצט אין זיינע בלויע אויגן. ער האָט זיך אָבער געשטאַרקט און

אָנגעגאַנגען מיט זײַן שליחות. אין דער סביבה פון די איקופניקעס, איז ער געווען דער זעלבער רעדנער. ער האָט זיך ווידער באַוווּזן אין דער טרוימערישער שטימונג פון אַ פּאָעט, און גערירט די צוהערער מיט די רייד, וואָס זײַנען געווען דער ווונדער פון דער וואָר פון מי און גלויבן.

ביי זײַן לעצטן באַזוך איז ער געווען זייער אומרויק. ער האָט אָפט געשלאנגען די פילן, און אַ שווייס. פלעגט באַשלאַגן זײַן פנים. דעם לעצטן זונטיק פאַר זײַן אָפּפאַר, איז ער באַשטאַנען, אַז ער פילט זיך פיל בעסער, און ער וויל מיר זאָלן ביידע גיין זען אַ מואווי. האָב איך אים צוליב געטאָן. מיר זײַנען געזעסן אפשר אַ האַלבע שעה, און ער האָט דערפילט, אַז עס פעלט אים אויס אָטעם. ער איז געוואָרן בלאַס. ער האָט אַראַפּגעשלאנגען אַ פיל, מיר זײַנען אַרויס אין דרויסן. און איך האָב אים געבעטן, וויינפער, לאַמיר צופאַרן צו אַ שפיטאַל. אויב איר וועט דאַרפן בלייבן דאָהי אייניקע וואָכן, זײַנען דאָ פאַראַן אַזעלכע גוטע האַרץ־ספּעציאַליסטן ווי אין ניו יאָרק. פּאָלגט מיך און בלייבט דערווייל דאָ. אָבער וויינפער האָט זיך איינגעשפּאַרט, איך וויל אַ היים פאַרן. אויב אין אַ שפיטאַל, וויל איך בעסער אין ניו יאָרק. צומאַרגנס האָב איך זיך מיט אים געזעגנט ביי דער באַן. מיין האַרץ האָט מיך געשראַקן. אין אַ צוויי וואָכן אַרום האָבן מיר באַקומען די וויסטע בשורה, אַז מיין נאָענטער פּען־חבר, דער געטרייער "איקוף־שליח, דער הויכבאַגאַבטער לירישער פּאָעט, דערציילער און עסייאַסט, ז. וויינפער איז נפטר געוואָרן.

איך האָב וויינפערן נישט פאַרגעסן. אָפט בלעטער איך זײַנע בריוו, און לייען זײַנע לידער און זײַן געשטאַלט שטייט מיר פאַר די אויגן. זײַנע רייד ציטערן מיט זײַן צאַרט־דינעם קלאַנג. און דער ווונדער פון זײַן וואָר ליכטיקט אין זײַן שעפּערישן וואָרט, אין זײַנע גלויביקע מעשים.

אַברהם דזשענאַווסקי איז באַשטימט געוואָרן פאַרן גענעראַל סעקרעטאַר פון "איקוף". דאָס ערשטע מאָל, וואָס ער איז געקומען קיין מאַנטרעאַל דורכצופירן די יערלעכע געלט־אַקציע, איז ער געווען אומזיכער ביי זיך. ווי אַזוי קען איך זײַן דער ממלא־מקום פון וויינפערן. — אַזוי האָט ער זיך פאַר מיר פאַרטרויט. פאַר זײַן עפנטלעכן אויפטריט מיט אַ לעקציע אין "אַרדן", האָבן מיר פאַרבראַכט אַ גאַנצן טאָג אין שמועסן וועגן "איקוף", וועגן דער פּראָגרעסיווער ליטעראַרישער סביבה וכדומה. דזשענאַווסקי האָט אַרויסגעוויזן בקיאות אין דער יידישער ליטעראַטור. דערצו אַ דערפאַרענער קולטור־געזעלשאַפּטלעכער טוער, אַ פעיקער אַרגאַניזאַטאָר, וואָס האָט ליב דעם "איקוף". הויך האָב איך געשעצט זײַן קענען ווערן נאָענט מיט מענטשן. אַ האַרציקער פּאָלקס־מענטש פון אַ הויכער מדרגה. ער האָט שטאַרק אויסגענומען ביי די איקוף־טוער און ביים עולם. מען האָט זיך ממש צוגעבונדן צו אים. די טראַדיציע איז נישט איבערגעריסן געוואָרן. ער האָט געהאַלטן איין עפנטלעכע לעקציע אין

“אַרדן” און אַ צווייטע אין דער מסיבה פון די “איקוף” לייען-קרייזן. אַמאָל אין הויז פון די עלבלינגס, און אַמאָל אין הויז פון די מינדעסעס. יום-טובדיקע אַוונטן זיינען דאָס געווען. דער עולם האָט הנאה-געהאַט אים צו הערן. ער האָט געהאַט גרויס נחת פון דער נאָענטשאַפט און שעצונג, מיט וועלכע מען רינגלט אים אַרום. אַברהם דזשענאַוסקי פלעגט ווי וויינפער פריער, זיין דער אַנגעלייגטער גאַסט פרייטיק-צונאַכטס ביי די קריש-טאַלקעס אין הויז.

שבת (אַזא מנהג איז געוואָרן ביי אונדז) האָבן מיר צוזאַמען געגעסן מיטיק אין האָטעל-רעסטאָראַן. נישט די סעודה – די דברי-קולטור, האָבן געשאַפן אַ חברישע נאָענטשאַפט צווישן אונדז. ער פלעגט קומען אַרום פריילינג-צייט (מערץ-אַפּריל) און איך פלעג מיט בענקשאַפט וואַרטן אויף אים. מיט דזשענאַוסקי האָט מען נישט געדאַרפט מיטגיין מבית לבית. ער האָט אַליין אומעטום געטראָפן. ער האָט נישט געוואַלט קיין מיטבאַגלייטער. סיי ווי, איז דער הויפט איינמאַנער געווען שלום קרישטאַלקע. צוזאַמען האָבן זיי שטענדיק געזאַמלט די צוגעזאַגטע סומע. נ. מייזילן פלעגן מיר איינלאַדן אויף לעקציעס.

אַזוי האָט אַ יאָר זיך געוועבט אין אַ יאָר. יאָרן האָבן זיך געבונדן, און אונדזער איקופישער-שטייגער פון אויסלעבן זיך, איז ווידער נאַרמאַל געפלאָסן. עס איז טאַקע געוואָרן שווערער, אָבער מיר האָבן זיך נישט אונטערגעגעבן.

איז אַט באַזעצט זיך מייזיל אין ישראל אין קבוץ אלומים, אַרבעט מיט כסדר אין יידישע קולטור, און דער רעדאַקטאָר ווערט איטשע גאַלדבערג. איז מען צופרידן, און מען האָפט, אַז נחמן מייזיל דער באַרימטער ליטעראַטור-קריטיקער, בויער פון דער יידישער ליטעראַטור און קולטור אין רוסלאַנד, אין פּוילן, אין אַמעריקע, וועט מאַריר ימים-זיין, און וועט זיין שעפּערישע עשירות לאַנג-לאַנג, נאָך אַריינברענגען אין די קינסטלערישע גיטער פון דער יידישער ליטעראַטור. האָבן מיר לאַנג נישט געהאַט די זכיה אויף דעם. אויך דער ליב-נאָענטער נחמן מייזיל – איינער פון די גרויסע פאַרשטייער פון אַ גרויסן דור שריפטשטעלער און קולטור-בויער, איז פרי אַרויסגעריסן געוואָרן פון לעבן. ער איז נפטר און נקבר געוואָרן אין ישראל ווהיין ער האָט די לעצטע יאָרן באַגערט צו לעבן און שאַפן.

מיט נחמן מייזיל האָט נאָך אַ זייל פון “איקוף” זיך אַ וואַקל געטאַן. מיר האָבן זיך דערפילט פאַראַבלט און פאַראיינזאַמט, דער בנין האָט זיך טאַקע אַ טרייסל געטאַן, און דער “איקוף” איז געבליבן שטיין גאַנץ אין זיין גלויבן ממשיך צו זיין די הייליקע “איקוף”-אַרבעט פון מייזילן און וויינפערן.

מיר האָבן זיך איצט ממש געטוליעט צו דזשענאַוסקי. די לעצטע פאַר יאָר האָט ער זיך כסדר געקלאַגט אויפן האַרצן. שטענדיק געטראָגן די פּוילן, און באמת אַכטונג געטאַן אויף זיך. ביי זיין לעצטן באַזוך האָבן מיר זיך

אזוי פאררעדט, אַזש מיר האָבן געמוזט כאַפֿן אַ טעקסי, און קוים באַוווּן צו קומען אין צײַט. עפעס האָט ער געהאַט אַ פֿאַרגעפּיל, אַז מיר זעען זיך צום לעצטן מאָל. עס איז איבעריק איצט צו דערמאָנען, אַז איך האָב אַברהם דזשענאָוסקי געהאַלטן פֿאַר אַ נאָענט־אייגענעם חבר און פּרײַנד. ער איז געווען אַ פעיקער מענטש — אַ פּראָגרעסיווער קולטור־געזעלשאַפטלעכער טוער, וואָס זײַן וויכטיקער צושטייער צום ייִדישן לעבן וועט נישט פּאַרשטויבט ווערן פון די זאַמד־ווינטן פון דער צײַט.

אַברהם דזשענאָוסקי האָט מען ליב געהאַט. ווײַל ער איז געווען פון די טוער העוסקים בצרכי צבור באמונה. מיט זײַנע מעשים האָט ער זיך אַרײַנגעשריבן אין דער געשיכטע פון "איקוף" צום אייביקן געדענקען.

אזוי אויך וועט אַרויסשײַנען דער נאָמען פון שלום קרישטאָלקע, וואָס איז געווען אַ געטרייער און גלויביקער בויער פון "איקוף". ער האָט זיך ממש געפּרייט מיט יעדן נומער "ייִדישע קולטור" און מיט יעדן נײַדערשינענעם בוך.

די פיר נפּטרים — זישע ווײַנפּער, נחמן מײַזל, אַברהם דזשענאָוסקי און שלום קרישטאָלקע, דאַרפן פֿאַרצײכנט ווערן ווי העלדן פון "איקוף" וואָס זײַנען געווען די עקשנותדיקע היטער און בויער פון ייִדישן קולטור־לעבן. איטלעך איינער שעפּעריש אויף זײַן שטייגער.

יא, דער טרויער בויערט טיף אין געמיט. שטעלט זיך דער ווינטער. מאַנטרעאַל ליגט פֿאַרמויערט אין אײַז. אין טעג פון זון בלענדט דאָס זילבער פון הויך־געדיכטן שניי. אָבער ווײַנפּער און מײַזל זײַנען מער נישטאַ. אַפּגעטאַן האָט זיך די פּרײַד פון יום־טוב פון איקופישע־טעג־און־וואָכן אין דער פּראָגרעסיווער ייִדישער סביבה אין מאַנטרעאַל.

אין מערץ־אַפּריל טאַפּיעט דער שניי. אַ צײַכן אַז עס פּרילינגט שוין. אין יענע חדשים נאָגט אַ טיפּע בענקשאַפּט. אַברהם דזשענאָוסקי וואָלט געדאַרפט שוין זײַן, אָבער ער וועט זיך שוין מער נישט באַוווּזן. די אייביקייט האָט אים און זײַנע חברים ערגעץ וווּ פֿאַרהוילן, און זיי זײַנען געבליבן אין אונדז צינדן דאָס ליכט פון געדענקען אין אונדזערע בענקענדיקע טעג. אַז ביים דערמאָנען זיי זאָלן מיר אין טרויער אָבער אויך פֿאַראַן די שטילע טרייסט, וואָס פֿאַרמילדערט דעם צער: זייער ערלעכע, הערלעכע מי האָט אויפגעשטעלט דעם בנין "איקוף". זייער גײַסט לעבט אין אונדזערע טואונגען.

מיר האָבן דאָס גליק צו האָבן פֿאַרן רעדאַקטאָר פון "ייִדישע קולטור" — דעם גרויסן געלערנטן, אויסגעצײכנטן פּילזײַטיקן שרײַבער איטשע גאַלדבערג. ער איז אונדזער אַנרעגער, ער שטאַרקט אין אונדז דעם גלויבן אַז דאָס ייִדישע שעפּערישע וואָרט און דער "איקוף" וועלן ווײַטער וועבן די גאַלדענע פעדעם פון דער ייִדישער ליטעראַטור. אַז קיין שום שטורעמס וועלן נישט איבעררײַסן אונדזער ליכטיקן המשך.

צו 40 יאָר "איקוף"-זשורנאַל ווינטש איך אַז מיר זאָלן האָבן אַ סך נחת פון "איקוף" און פון אַלע "איקוף"-בויער און מיטאַרבעטער אין דער "יידישע קולטור".

גוט יום-טוב צום דערגרייכן 40 יאָר!
וואַרים מיר טאַרן זיך נישט לאָזן פאַרשווענקען פון טרויער און ספקות. מיר דאַרפן שטיין אין געראַנגל מיט כלערליי אַסימילאַציע-פרעדיקער און שונאי-יידיש. מיר זיינען דאָך געבענטשט מיטן גליק פון גלויבן אין המשך פון דער יידישער קולטור, דעריבער דאַרפן מיר האָפן, אַז דויערנדיקע וואַר וועלן ווערן ז. וויינפערס טרוימערישע פערזן:

"זיי וועלן קומען, קומען, —
אַט די נייע, לייכטנדיקע טעג,
און אויפגרינען אויפסניי וועט אונדזער וועג.
און גאַנץ וועט ווערן אויך די בריק,
וואָס איז אַהינטער אונדז צעפאַלן".

שלום שטערן

דער גערֶאָטענער אָנהייב

כאַראַקטעריזאַציע פון דער לידער־זאַמלונג "באַגינען", רעדאַקטירט פון אַ רעד. קאַלעגיע אין פּאַרלאַג "אויפגאַנג", טאַראַנטאָ 1928, קאַנאַדע.

א.

שוין העכער אַ יאָר ווי אין קאַנאַדע האָט אויפגעהערט צו דערשיינען "דאָס וואַכנבלאַט", וואָס האָט געהאַט פאַרשיידענע נעמען. פריער: "דער קאַמף", "דער וועג" און שפּעטער אונטערן נאָמען "דאָס וואַכנבלאַט" אונטער דער פעאיקער רעדאַקציע פונעם טאַלאַנטירטן פובליציסט יהושע גערשמאַן. אין "וואַכנבלאַט" שפּיגלט זיך אָפּ די סביבה פון די יידישע פּראַגרעסיווע אַרבעטער און פּאַלקס־מענטשן, די שווערע קאַמפּן פון דער אַרבעטערשאַפט אין קאַנאַדע, דאָס בויען די הערלעכע יידישע מאַריס ווינטשעווסקי־שולן, און פאַרשיידענע קולטור־אַרגאַניזאַציעס, ווי די כאָרן, דראַמאַטישע גרופּן, וואָס האָבן גאַנץ אָפּט געהאַט הויך־קינסטלערישע אויפפירונגען פון שפּיל און געזאַנג. באמת דער גאַנצער בריוו פון אַ יונג־טרוימעריש לעבן איז פאַרקריצט אין די יאָרגענג פון אונדזער וואַכנשריפט. אונדזער יונג בלוט אין קאַמף פאַר אַ וועלט, וואָס זאָל געבוירן די געגאַרטע גערעכטיקייט און דעם שלום, האָט הייס און גלויביק געטריפט פון די בלעטער.

די יידישע שרייבער, פון די אַלט־איינגעזעסענע און די נייע־געקומענע נאָכן ערשטן וועלט־קריג, האָבן זיך געטוליעט צום "קאַמף" און די מערסטע האָבן מיטגעאַרבעט אין "קאַמף"־"וועג"־"וואַכנבלאַט". בלויז אַ מיעוט פון די שרייבער פון יענעם אָנהייב־פּעריאָד, האָבן זיך נישט געפונען אין דער פּראַגרעסיווער יידישער פּעריפּעריע. אזוי אַרום האָט זיך אַנגעזאַמלט אַ גרויס ליטעראַריש פאַרמעג אין דער יידישער פּראַגרעסיווער פּרעסע.

די רדיפות פון דער רעגירונג האָבן אונדז נישט געבראַכן, און דער חרם מצד דעם רעכטן צד אויף דער יידישער גאס האט אונדז נישט געבויען. למען האמת "דאָס וואַכנבלאַט" האָט זיך פאַרמאַכט נישט צוליב מאַנגל אין פינאַנצן (הגם עס איז נישט אַנגעקומען גרינג). איר קול אין שריפט איז פאַרשטומט געוואָרן, ווייל איר פאַרדינסטפולער, טאַלאַנטפולער רעדאַקטאָר און זשורנאַליסט, האָט זיך געמוזט צוריקציען פון דער אַרבעט צוליבן שוואַכן געזונט. דאָס איז דער אמת פון די סיבות, וואָס האָבן גורם געווען איר אונטערגיין. אָבער, מיר האָבן ערגעץ־וווּ פאַרזען. מיר האָבן זיך באַצייטנס, מיט יאָרן צוריק נישט צושטאַרק באַמיט צוצוגרייטן אַ שרייבער, וואָס מען זאָל קענען אין זיינע הענט איבערגעבן "דאָס וואַכנבלאַט". עס איז

טאקע אַ פּאַקט. אָבער אַט-דער פּאַקט, וואָס מען האָט שוין נישט געקענט בייקומען, מינערט נישט דעם שאַרפּן ווייטיק פון די יידיש-לייענערס, וואָס האָבן אים אויסגעטראָגן נאָענט צו 60 יאָר. עס איז געבליבן אַ לידיקייט אַרום אונדז. מיר האָבן פּאַרלאָרן די סאַמע-שעפּעריש-אַקטיווסטע פּאַזיציע אין קאַנאַדע. מען האָט צעטרייסלט דעם באַדן פון אונטער די פּיס. "דאָס וואַכנבלאַט" איז געווען מיין ליטעראַריש-געזעלשאַפּטלעכע טריבונע. און נישט בלויז פאַר מיר. אויך אַ היפּשע צאָל ליטעראַטן אין פּאַרשידענע יידישע ישובים האָבן פּאַרלאָרן דעם וואַרשטאַט וווּ זיי האָבן זיך געלערנט שרייבן און רייף-געוואָרן. טאָקע צוליבן שווערן קלאַפּ פונעם איבעררייסן זיך פון "דאָס וואַכנבלאַט", דאַרף מען פּאַרצייכענען די גרויסע השפּעה וואָס דער "קאַמף" האָט געהאַט אויף די יידישע שרייבערס אין קאַנאַדע.

ב.

אין יענעם ברויז-פּעריאָד איז פּאַרגעקומען אַן אויפּלעב צווישן די יידישע שרייבער. די אַלט-איניגעזעסע שרייבער, ווי י.י. סיגאַל, א.ש. שקאַלניקאָוו, איידע מאַזע, אסתר סיגאַל, זיינען שוין געווען באַקאַנט אין דער ליטעראַטור-סביבה פון ניו-יאָרק. דער אַנערקענטסטער איז געווען י.י. סיגאַל. מיר, די ניי-געקומענע, זיינען געווען אַ פּלעיַאָדע יונגע בחורימלעך — גרינע, אָבער אידעיש נישט פון איין געוועב — געווען לינקע פּועלי-ציון, יידישיסטן, און די מערסטע נאָענט צו דער לינקער באַוועגונג. בנימין קאַץ איז געווען אַ קאָמיוגיסט. אים האָט אַרויסגעהאַלפּן אין אַרויסגעבן "באַגינען" דער קאָמיוגיסט יידיש-ליבהאַבער, קולטור-און-שול-טוער יאַסל קליינשטיין, וואָס האָט זייער ליב געהאַט די יידישע ליטעראַטור. ביידע זיינען געווען שריפטזעצער און ביידע האָבן געהאַט אַ באַגער צו העלפּן אַרויס-הויבן די יונגע טאַלאַנטן אין קאַנאַדע, און גלייכצייטיק שאַפּן אַ פּאַרלאָג אַרויסצוגעבן ביכלעך (בפּירוש ביכלעך, אין העפּטן-פּאַרמאַט) און אַ זשורנאַל.

ווען בנימין קאַץ האָט אָנגעהויבן קלייבן מאַטעריאַל פאַר דער לידער-זאַמלונג "באַגינען", האָב איך זיך דעמאָלט געפונען אין די "לאָרענשאַן מאָנטעינס" (לאָרענשאַן-בערג, אין "מאָנט-סיני") סאַנאַטאָריום פאַר טובערקולאָזע). מיין גאַנצער באַגאַזש פון גערוקטע לידער איז באַשטאַנען פון אַ צענדליק לידער אין אַ ליטעראַרישער וואַכנשריפט (נישט פּאַרבייטן מיטן פּראָגרעסיוון "וואַכנבלאַט") אין אַ יונגט-פּועלי-ציון-זשורנאַל דערשינען אין ניו-יאָרק. דער דיכטער און הייסער קאָמיוגיסט בנימין קאַץ האָט מיך פּאַרבעטן צו באַטייליקן זיך אין "באַגינען". אויף מייע צוגעשיקטע לידער, האָב איך פון אים באַקומען אַן אַפּרוף פון לויב און אַז די רעדקאַלעגיע האָט באַשטימט צו עפּענען די זאַמלונג מיט מייע לידער. דאָס זיינען געווען לידער אין פּרייד פון אַ יונגער ליבע. דער סאָציאַלער עלעמענט האָט נישט געגליט דעמאָלט אין מייע

שורות, אפילו נישט קיין שום טרויער-שטימונג וועגן מיין פיבערן אין סאנאטאָריום אויף אַ בעט, איינגעדעקט מיט אַ פוטער, ביי אַן אָפן פענצטער אין די שטאַרקסטע פרעסט. אזוי האָט מען דעמאָלט געהיילט די פאַר-צערנדיקע קראַנקייט, וואָס מען האָט גערופן "די ווייסע קרענק פון ווייסן פרינץ". איז יאָ, בנימין קאַץ האָט ביי קיינעם נישט פאַרלאַנגט קיין לידער מיט אַ סאָציאַלן און רעוואָלוציאַנערן אינהאַלט. דאָס האָט געשאַפן די גינציקע אַטמאָספּערע, אַז די מערסטע פאַרבעטענע זאָלן זיך באַטייליקן. שוין עטלעכע טעג, ווי איך האָב אייניקע מאָל איבערגעלייענט די שאַפונגען אין "באַגינען". איך לייען און איך באַוונדער דעם טאַלאַנט, וואָס אַט-די גרינע יוגנט האָט מיטגעבראַכט פון עבר לים – דאָס רוב אַריבערגעקומענע פון פּוילן – און אויך האָבן מיר געוואַרעמט אין זיך דעם טרוים און דעם גלויבן, אַז אויך דאָס געשטאַלט פון היגן היימישן שטייגער, וועט זיך אונדז איינגעבן איינצופלאַנצן אין דער יידישער ליטעראַטור.

איך לייען די לידער, וואָס זיינען יונג און פריש, און עס וויעט פון זיי די עכטע שטימונג פון פּאַעזיע. גלייכצייטיק האָט זיך אין מיין האַרץ באַזעצט אַ טיפער טרויער, וואָס די מערסטע פון די באַטייליקטע האָט דער טויט צו יונג אַרויסגעריסן פון לעבן.

ג.

פון די עלף פּאַעטן, אין וועלכע דער קנויט פון לעבן ברענט נאָך (און הלוואַי אויף לאַנגע יאָרן), זיינען בנימין קאַץ און שלום שטערן. אויף די איבעריקע אומעטיקט שוין גאַנץ לאַנג דער מצבה-שטיין. איטלעך איינער מיט זיינע טראַגישע איבערלעבונגען, וועלכע ער האָט מיטגענומען אין דער אייביקער אייביקייט. טראַגיש איז געווען דאָס לעבן פון דעם זייער באַגאַבטן פּאַעט מאיר גרינבערג. ער איז געווען אַ לינקער פּועל-ציון. ער האָט זיך פאַרליבט אין אַ מיידל, ריווטשע. אויך זי האָט אים ליב געהאַט. נאָר זי איז געווען אַ קאָמוניסטקע. אַוועקפאַרן פון פּוילן, האָט ביי איר געהייסן דעזערטירן פון שלאַכט-פעלד... האָט זי זיך אָפּגעזאָגט מיטצופאַרן מיט גרינבערגן קיין קאַנאַדע. אין צווישן-צייט איז זי אַריינגעפאַלן אין תּפיסה. ווען זי איז אַרויס פון דער טורמע, האָט זי זיך פאַרבונדן מיט אַ דייטשישן קאָמוניסט שמידט. ער איז אומגעקומען אין אַ קאַנצענטראַציע-לאַגער. גרינבערג האָט דערווייל אַריבערגעבראַכט זיינס אַ קווינקע פון לאַדזש, מיט איר חתונה-געהאַט, אָבער קיין שלום-בית איז נישט געווען. ער האָט געהאַט צוויי זין מיט איר און לסוף האָבן זיי זיך געגט. מלחמה-צייט האָט ער זיך אָנגעשלאָסן אין דער קאַנאַדער אַרמיי, צוריק-געקומען אַ האַרץ-קראַנקער. על-פּי-נס האָט זיך ריווטשע געראַטעוועט. זי איז צו אים געקומען פון פּוילן. זיי האָבן חתונה-געהאַט. אָבער דאָס גליק האָט לאַנג נישט געדויערט. גרינבערג האָט געקראַגן אַ האַרץ-אַטאַקע און אַוועק פון דער וועלט. ער האָט זיך געגרייט ווידער צו נעמען די פען אין דער האַנט. ריווטשע, דאָכט מיר, איז אַוועק פון קאַנאַדע און זיך באַזעצט אין ישראל.

סייווי איך האָב פֿאַרלאָרן איר שפור זי, די געטרייע קאַמוניסטקע, וואָס איז גרייט געווען זיך מוסר־נפש־זיין פֿאַר דער פֿאַרטיי, איז געווען אַנטוישט אין דער פֿאַרטיי, אין סאַוועטן־פֿאַרבאַנד. זי האָט דאָך געלעבט דאָרט און דאָרט איבערגעלעבט דעם קריג. אַז איך האָב זי געפרעגט וועגן סטאַלינען, האָט זי אין צאָרן אַ ברום געטאָן: "אַט דער מערדער, וואָס האָט חרוב געמאַכט דאָס לאַנד און פֿאַראומווירדיקט די העכסטע און הערלעכסטע אידעאַלן פון קאַמוניזם".

מער האָט זי נישט געוואָלט רעדן. בלויז מיט אַנגעטרערטע אויגן אַ זאָג געטאָן: אויף מיין פֿאַרטיי וועל איך נישט רעדן. "מען שפּיט נישט אין ברונעם פון וועלכן מען האָט געטרונקען".

ריווטשע איז געווען זייער אַ קלוגע, אַ דורכגעליטענער מענטש, מיט אַ סך וויסן און דערפֿאַרונג. ביים געזעגענען זיך מיט איר, האָט זי מיר געזאָגט: "איר זענט גרינבערגס בעסטער חבר, זאָלט איר געדענקען, דיקטאַטור אַרױפגעצווונגען פון סטאַלינען דאַרף מען באַקעמפן, אָבער אין סאַציאַליזם גלויב איך..."

ריווטשע איז געווען ביי מאיר גרינבערגן די נאַגנדיקע בענקשאַפט, וואָס אין חלום האָט זי זיך צו אים שטענדיק באַוויזן אַ פֿאַרוויינטע, אַ פֿאַרקלעמטע צווישן תּפּיסה־ווענט. בייטאָג האָט ער צו איר גערעדט אין שאַפּ, ביים ניי־מאַשין. איר טרויעריקער בליק האָט אים געשניטן און אַנגעלאָדן זײַן געמיט מיט צער. אין זײַן ליד "ריווטשען אין דער תּפּיסה" וויינען די ווערטער. זיי וויינען און געפינען נישט קיין טרייסט:

"כּיזע דײַך הינטער גראַטעס,

זיבן ריגלען,

אַ שווינגנדיקע, ריידן דינע בליקן,

שניידן זשאַווער פון דינע ריגלען.

כּיזע דײַך הינטער גרויע מויערן,

חבר דו — אַזוי שאַטנדיק באַהעלט — —

דו אין אונדזער האַרץ,

אַ יונגער פּרימאַרגן, וואָס גייט אויף צו דער וועלט.

ציען זיך דינע תּפּיסה טעג

פֿאַרוויינטע, מיט צער אין די אויגן

צינדסטו דעם חושך מיט פּונקען,

דורך צער גייט אויף דיין ליכטיקער גלויבן.

כּיזע דײַך האַלב אין חלום,

האַלב אין דרעמל...

אַ יונגער אַדלער אויף די העכסטע שפיצן

צו דעם הימל!"

מ. גרינבערג, וואָס זײַן יונג־בענקנדיק לעבן איז געווען דורכגעוועבט מיט פּײַן, האָט אין פּיל פון זײַנע פּערזן געצוימט אין זיך דעם טרויער; ער האָט געזוכט, אַז זײַן ליד זאָל דורכגעליכטיקט ווערן מיט דער גאַרונג נאָך

פרייד. ער האָט געלעכצט נאָכן געבאָרן ווערן פון אַ ליד:

”איז שוויגנדיקע נעכט,
ווען הימל-ערד מיט צאָרטן קוש באַהעפט,
גיט אויף ניי לעבן מיט שטיל געבענטשטער פרייד,
מיט זאָפטיקע טרויבן, איבער פעלד און בייט.
ווער איך אַ גרעזעלע,
קושן פערלדיקע טויען — באַזילבערן מיין געמיט
און אין לויטערקייט פון טויען
גיי איך אויף מיט מיין ליד.”

ד.

אַ צאָרטע דיכטערין איז געווען אסתר סיגאַל (די שוועסטער פון י. י. סיגאַל). אירע ציטערדיקע שורות אין די פינף לידער, זיינען בענקשאַפטן נאָך ליבע. זיי זיינען געשפונען אין גלוסט, מיט רייצנדיק-רופנדיקער עראָטיק. אין אירע לידער זינגט נישט די פרייד פון ליבע, זיי זיינען דאָך אַ געוועב פון אומעט, וואָס גראָד די דערגרייכטע ליבע האָט אַריינגעטריפט אין איר געמיט:

”נו, וואָס איז איצט, —
אַז מיר זיינען שוין געקומען
צום געגאָרטן הויז?
און דו נעמסט מיך אַיין,
רעדסט מיר אויס
און זאָגסט מיר צו...
מיר איז אַלץ נאָך אומעטיק,
און איך טראַכט פון וויינען,
כ׳בענק נאָך קליינע קינדער,
וואָס שפילן זיך אין זאַמד.”

אסתר סיגאַל איז געווען אַ לירישע דיכטערין, די טאַלאַנטפולסטע צווישן דער פלעיַאָדע פּאָעטן אין קאַנאַדע. אין איר ״באַגינען״ פאַרמאַגט זי אייניקע אויסגעצייכנטע לידער. אַ שטאַרקן איינדרוק לאַזט נאָך היינט איבער איר סאַציאַל ליד: ״מיין מאַן, דער פּרינץ, דער בעקער״, פון וועלכן אונדזער קלמן מרמר האָט זיך גאַרנישט געקענט גענוג אָפּלויבן. זי האָט נישט דערקלעטערט צו דער פּאָעטישער הויך, וועלכע זי וואַלט געקענט, לויט איר טאַלאַנט אַרויפּשטייגן, ווייל — אַזוי טראַכט איך — זי האָט אַפּרייסנדיק זיך אין די שפּעטערע יאָרן פון דער פּראַגרעסיווער סביבה, פאַרלאָרן דעם באַדן פון אונטער די פּיס. עס האָבן מסתּמא אויך גורם-געווען אַ סך אַנדערע סיבות...

א. ש. שקאָלניקאָוו (איז געווען אַ בעקער) דער מאַן פון אסתר סיגאַל. געוויס האָט ער פאַרמאַגט פּאָעטישן טאַלאַנט, אָבער קיין מזל נישט געהאַט. ער האָט נישט באַקומען די פאַרדינטע אַנערקענונג. פון די שאַרפּסטע פאַרלייקענער פון זיינע לידער איז געווען זיין שוואַגער י. י.

סיגאל, וואָס זײַן מײנונג האָט געגילט אין קאַנאַדע. און אַז שיקאַלניקאָוו האָט פאַרדינט גוטע, און אַפילו ווערטער פון לויב, האָבן באַווײַזן אַ צאָל פון זײַנע לידער אייניקע יאָר פאַר זײַן פריען אַוועקגיין. זײַן און אסתר סיגאלס ליטעראַרישער איבערבלייב געפינט זיך געוויס בײַ זייער טאַכטער, וואָס ווײַנט אין ישראל.

אין "באַגינען" איז א.ש. שיקאַלניקאָוו פאַרטראָטן מיט פיר שטילע לידער, וואָס גיבן איבער דאָס רײַנע געפיל פון צוויי, וואָס האָבן זיך ליב, אין אַ שטוב, וואו עס האָט זיך באַזעצט די נויט. רירנדיק איז זײַן ליד "מײַן האַנט". אַט די האַנט, וואָס זינגט דאָס "געזאַנג פון אַרבעט", און דער זינגער וויגט דאָס קראַנק-געוואַרענע קינד:

"מײַן האַנט וואָס קאָן
דאָס געזאַנג פון אַרבעט,
דאָס ליד פון ברויט —
מײַן האַנט וויגט איצט
אַ קראַנק קינד
און זינגט דאָס ליד
פון רו און שלאָף.
אַ קלאַנג פון אַרבעט,
געזאַנג פון ברויט —
ס'איז אַזאַ פרייד
וואָס שטראַמט דורך מײַן האַנט
און ווי אַ ווייטער פאַס ליכט
שטרעק איך מײַן האַנט
צום קראַנקן קינד,
גלעט עס,
וויג עס
וויג עס
און שטיל עס איין".

ה.

די דיכטעריין איידע מאַזע איז געווען שטאַרק באַאיינפלוסט פון "די יונגע". זי האָט זיך געהיט פאַר אַ פראַסט און הויך וואָרט. אַגב, אויך י. י. סיגאל און די מערסטע יונגע פּאַעטן זײַנען געווען אונטער דער השפעה פון "די יונגע". איידע מאַזע האָט כמעט נאָכגעזונגען יוסף ראַלניקן. עס האָט אַרויסגעקלונגען זײַן שטילער הכנעהדיקער טאָן, זײַן געזאַנג און געבעט.

שיין און שפילעוודיק זײַנען אירע קינדער-לידער. פאַרן קליינוואַרג האָט זי געפונען דאָס פאַסיקע וואָרט, דאָס זינגענדיקע וואָרט. די לידער פאַר דערוואַקסענע זײַנען אָנגעגאַסן מיטן וויי-און-געוויין פון טרויער. זי האָט פאַרלאָרן אַ קינד. אין חלום, אין וואָרט, קומט זי אָפט צום בערגעלע, וואו עס רוט דאָס געביין פון איר קינד. דאָס ליד "מײַן בערגעלע" איז אָנגעזאַפט מיטן צער פון אַ צעווייטיקט מאַמעדיק האַרץ:

"די לופט דאָ אַזוי גוט און שטיל

און ווייך דאָס גראַז צום ליגן,
און ביי מיין זייט אַ בערגעלע:
איך קום ביינאָכט אים וויגן.
דאָ שטייען בערגעלעך אַ סך,
בערגעלעך איינזאַמע.
נאָר ביי מיין זייט דאָס בערגעלע –
דעם בין איך אַ מאַמע.”

1.

ש. נעפאָם איז געווען לינק־געשטימט. אים איז ליב געווען די ליטעראַרישע סביבה. חיונה האָט ער געצויגן פון זיין אַ קאָנדוקטאָר אויף אַ טראַמוויי. ער איז געווען אַ ליבער און ערלעכער מענטש. זיינע באַגריפן וועגן קונסט און פּאָליטיק זיינען געווען טרוימעריש־נאַאיוו. מיר האָט זייער אימפּאָנירט זיין תמימות. מיר איז געפעלן זיין שטאַלץ, וואָס ער האָט אַ צאָל פון זיינע לידער געדרוקט אונטער דער רעדאַקציע פון יהוּאַשן. יהוּאַש איז ביי אים געווען די העכסטע מדרגה פון פּאַעזיע. ש. נעפּאָם איז תמיד געווען אויפריכטיק אין זיין ליד. ווען ער האָט נישט אויפגעהויבן צו הויך זיין קול, האָט ער געפונען ווערטער, וואָס זאָלן בילדלעך איבערגעבן זיין שטימונג אין זיין שילדערן דעם דרויסן. אַזוי האָט ער, מיט די סאַמע געוויינלעכע און שטילסטע ווערטער, אויסגעמאַלן אַ דאָרפישן פייסאַזש אין אַ ליד “נאָך אַ זומער־שטורעם אין דאָרף”. די צייט האָט נישט אַפגעשווענקט די שיינקייט פון דער געמיטלעכער שטימונג:

“פון פּאַרטאָג האָט דער רעגן
געקלאַפט אין מיין שויב.
האָט געזאָגט און דערציילט
אויף זיין פּיינלעכער שפּראַך,
פון דעם ווייצענעם פעלד,
פון דעם קאָרן און פּלאַקס,
פון די פּערד, פון די אַקסן
און קלאַדקע פון טייך.

און די כמאַרעס, זיי האָבן געצויגן צום וואַלד.
איז דאָס דאָרף נאָך אין גרויען געלעגן פּאַרוויגט.
און דאָס גרינס איז געהאַנגען געדולדיק געוואָרט,
פון די נאַכטיקע שטורעם די צווייגן צעפליקט.”

ער האָט טיף איינגעקוקט אין דעם אומעטיקן אויסזען פון דער אַרומיקייט, נאָכן רעגן:

“האָט דער האַן זיך פּאַרשפעטיקט,
דעם טאָג ניט געוועקט.
און דער צעבער ביים ברונעם,
פּאַרשטומט אויף דער קייט.

בלויז אַ קו האָט צערעוועט מיט בענקשאַפט די לופט
און דער רעגן פּאַרטאָג האָט געטריפט שטילערהייט.”

אין זיין ערשטן בוך “אין געראַנגל” געפינען זיך אַ צאָל פּיינע לירישע

לידער. אָבער ש. נעפּאָם האָט זיך אַליין אַראָפּגעשלאָגן פון זײַן גלײַכן וועג. ער איז ראַפּטום געוואָרן אַזוי לינק און זיך געפּלייטט צו ווערן אַ פּראָלעטאַרישער דיכטער. נו, די פּאָעטישע לירע דאַרף אַרויסציטערן קלאַנגפולע בילדלעכע פּערזן פון דער ווירקלעכער וואָר. אָבער ווען מען רוישט צו-שטאַרק אויף אַט-דער פּאָעטישער לירע, ווערט דער קלאַנג הייזעריק און טעמפּ. אַלע עלעמענטן פון דער קונסט-שאַפּונג מוזן געוואַרעמט ווערן מיטן דינעם ציטער פון ליריזם. ליריק איז דער רוח-חיים פון דער פּאָעטישער קונסט, פון יעדער קונסט. ש. נעפּאָם, אין זײַן בוך "פּענטעס", האָט זיך אַליין געפּענטעט...

ער האָט זיך געלערנט גיין אויף אַ באַדאַרנטער סטעזשקע און נישט בלויז האָט ער זיך אויסגעגליטשט, נאָר ער האָט זיך צוליב דער באַמבאַסטיק, אַראָפּגעגליטשט פון זײַן אייגן-באַקאַנטן באַדן. עס איז אַ שאַד, וואָס ער האָט נישט באַוווּזן צו פאַרהיטן דעם מיט שווערער מי אייגן-געפּלאַנצטן גאַרטן. סײַווי ש. נעפּאָם איז אין יאָרן געווען דער עלטסטער פּאָעט, וואָס האָט פאַרגונען זײַנע יונגע קאַלעגן דאָס ביסל אַנערקענונג. ער איז געווען אַ גוטער פּריינט און אַן איידעלער מענטש. זײַנע עטלעכע צענדליק שײנע לידער דאַרפן אײַנגעשלאָסן ווערן אין יעדער יידישער אַנטאַלאָגיע פון פּאָעזיע, ווי מוסטערן פון עכטער שפּערישקייט, ווי עס זײַנען אַט אַזעלכע ריטמישע שורות:

"אונדז טרייבן ווינטן,
רויע ווילדע ווינטן,
צום געל-און רויטן
פאַרנאַכטיקן פאַרגיין..."

ז.

מיט בלאַסע פּערזן זײַנען פאַרטראָטן דער דעמאָלט נאָך יונגער (אויך פּרי-פאַרשניטן-געוואָרן דורכן טויט) מ. קרייצער און די צוויי עלטערע דיכטער א. ניסנעוויטש – דער שטאַרק-פאַרגלויבטער אין קאַמוניזם, און נחמיה סיגאַל (אַ ברודער פון י. י. סיגאַל). די דריי זײַנען, אַן ספּק, געווען באַגאַבט אין צונויפּשטעלן פּערזן, אָבער זיי האָבן נישט געהאַט קיין וואָרט-געפּיל און נישט באַנומען, אַז בילד אין אַ פּאָעטישער פּאַרם, דאַרף אַרויסהעלן מיט דער אײַגנאַרט פון דער באַזונדערקייט פון איר פאַרביקער פּאַרם. אַן דער פּאַרב פון בילדלעכן וואָרט בויט מען נישט אויף די אײַגנאַרטיקע קאַנסטרוקציע וואָס זאָל אין זיך אַרײַננעמען די שײַן פון פּאָעזיע...

ח.

מ. סעגאַל איז געווען אַ יתום. ער איז אַריבערגעבראַכט געוואָרן קיין קאַנאַדע מיט אַ גאַנצער גרופּע יתומים, וועמענס עלטערן זײַנען אויסגעקוילעט געוואָרן פון די פאַרגאַמטשטיקעס, די מערדער-מחנות,

בעתן בירגער־קריג אין רוסלאַנד, איבערהויפט אין אוקראַינע. ער איז געווען פון נידעריקן וווקס, אַ פול־געפּאַקטער און גערעדט האָט ער אַ ביסל הייזער־קלעך. שטענדיק פאַרצאָגט. ער האָט אויסגעקוקט נעבעכדיק, אין זײַנע אויגן איז געשוומען אַ קאַלטער טוי פון טרויער.

זײַנע לידער אין "באַגינען" זײַנען געווען אַן אַנזאָג, אַז אַ בחורל מיט טאַלאַנט האָט זיך באַווײַן צווישן אונדז, די לידער זײַנען טאַקע געווען אומגעהובליעוועט, אָבער עס האָבן צוגעצויגן אַ צאַל שורות אין כּמעט יעדן ליד זײַנעם. ער האָט טאַקע צופיל געניצט די ווערטער "שלאַנג", "שלאַנגען", ווי אַ שלאַנג וואָלט זיך געוויקלט אַרום זײַן האַלדז. אין זײַן ליד "מײַן נשמה" באַראַקטעריזירט ער זיך אַליין. ער דערציילט ווי ער פילט, ווי ער פיבערט דורך זײַנע טעג און נעכט:

"מײַן נשמה, געשוואַרצט, ווי הימל אין איר שוואַרצער נאַכט.
באַטריבטע שעהן צוען זיך אין מײַנע געדאַנקען אַן אויפהער,
לאַנגזאַמע, טריבע שעהן!
רויכיקע, פאַרנעפלט, ציט זיך, ווי אַ שלאַנג אין מײַן גוף.
מײַן בלוט פאַרטרונקען און צעגאַסן,
ווי הימל אין רויטלעכן שײַן.
מײַן נשמה צאַנקט אין אירע שוואַרצע לעצטע מינוטן
ווי אַ לאַמפּ פאַרן אויסגיין..."

דער צייכן פון זײַן פאַריתומטקייט האָט זיך טיף אַרײַנגעקריצט אין זײַנע פּערזן.

פּלוצים פאַרלאָזט מ. סעגאַל קאַנאַדע און לאָזט זיך אַוועק קיין ניר־יאַרק קריגן מער אָנערקענונג. מיטן יתומדיק געבעט אין די אויגן, שטיל און הכּנעהדיק, עפנט ש. ניגער די טיר פאַר אים. ער דרוקט אָפּ אַ שײַנע סעריע לידער אין יוסף אָפּאַטאַשוס און לייוויקס "זאַמלביכער". ער גיט ארויס אַ בוך לידער אין וועלכן עס זײַנען אַרײַנגעקומען מער ווי אַ מנין פּאַעטישע לידער. ש. ניגער האָט אין אַן אָפּשאַצונג וועגן מ. סעגאַל און זײַן לידער־בוך אים נישט געזשאַלעוועט קיין לויב. ער האָט מיר געשיקט זײַן בוך מיט אַ האַרציקן בריוו און אַ דאַנק פאַר מײַן שטענדיקן מוטיקן און אויפּמונטערן אים צו שרײַבן. מער האָב איך פון אים נישט געהערט. עפּעס זײַנען דערגאַנגען קלאַנגען, אַז ער האָט חתונה־געהאַט. וואָס ער טוט האָט מען דאָ נישט געווסט. ער איז פאַרשוונדן. פאַרפאַלן געוואָרן ווי אין וואַסער אַרײַן. מען זאָגט, אַז ער האָט זיך גענומען דאָס לעבן... מען זאָגט און מען זאָגט... אָבער קיין זאך איז נישט באַשטעטיקט געוואָרן. וואו איז טאַקע ערגעץ אַהין געקומען מ. סעגאַל? מײַן איינדרוק איז געווען, אַז מאיר סעגאַל האָט געוואָלט באַווײַן, אַז ער קען שטייגן העכער פון אַלע זײַנע חברים. מיטן דרוקן זיך אין "זאַמלביכער", מיטן אַרויסגעבן אַ פּײַן בוך לידער און גלײַך קריגן אַ גוטן אָפרוה פון ש. ניגערן, איז ער אַרויס פון צירקולאַציע ווי אַ דיכטער. ער האָט זײַנס באַווײַן. שוין אַלץ אויפּגעטאַן... דער טרויער האָט אים געגריזשעט. דער יתום האָט זיך אַליין אָפּגעטאַן און

אפשר אַוועק רוען אין דער אייביקייט... עס איז אַ גרויסער ווייטיק און געוויס אַ פאַרלוסט פאַרן דיכטערישן יידישן ליד.

ט.

בנימין קאַץ איז געווען אַ יתום, אַן אַריבערגעקומענער מיט אַ גרופע יתומים. אָבער גייסטיק און פיזיש נישט געבראַכן. ער איז געווען אַ פעאיקער און פלינקער זעצער. ער האָט זיך פאַגעשטעלט אין זײַן גלויבן, אַז דער סאָוועטן־פאַרבאַנד וועט ברענגען די גאולה שלימה פאַר אַלע אונטערזאַכטע, בתוכם אויך דאָס יידישע פּאָלק. גלייכצײטיק האָט ער זיך אָנגעשטרענגט איינצוהיימישן זיך אין קאַנאַדע און זינגען און באַזינגען דאָס לאַנד. אָבער זײַנע ערשטע פּראוון צו מאַלן די קאַנאַדישע לאַנדשאַפט און ווירקלעכקייט, האָט זיך נישט איינגעגעבן. זיבן יאָר (ווי ער זינגט אין אַ ליד) אויף דער היגער ערד, זײַנען נישט גענוגנדיק געווען ער זאָל זיך איינזאַרצלען אין קאַנאַדישן באַדן. צופרי נאָך געווען צו דערקענען די היגע אייגנאַרט. עס איז אָבער צו זײַן פאַרדינסט, וואָס ער האָט זיך דער ערשטער אָנגעהויבן ראַנגלען מיט דער טעמע קאַנאַדע. ער האָט אויך געוואָלט אַרײַנגליען דעם סאָציאַלן עלעמענט אין זײַנע קאַנאַדער מאַטיוון. און עס קלאַגט דער ווייטיק אינעם "ליד פון יונגן מאַינער", וואָס יונג האָט דער קוילן־שטויב צעגריזשעט זײַנע לונגען, און ער שפּײַט מיט בלוט. עס איז אַ ליד, וואָס רודערט־אויף און מאַנט רעכענונג פאַר די יונג־פאַרלאַשענע לעבנס:

אויפגעשריבן, פאַרמעקט און ווידער אויפגעשריבן,
אַז ווערטער קײקלען זיך, ווי בליז פון מויל:
קאַן מען דען דערציילן, דאַרף מען דען דערציילן,
אַז איך שפּײַ אויס געמיש פון בלוט און קויל?
קאַן מען דען דערציילן, דאַרף מען דען דערציילן
פון יונגע לעבנס, וואָס אין בליאונג פוילן —
קאַן מען דען אויפשרײַבן, דאַרף מען דען אויפשרײַבן,
די רייד, וואָס פאַלן הילפלאַזע אויף קוילן?

איך מײן, אַז דער סאָציאַלער עלעמענט איז נאַטירלעך אַרײַנגעוועבט אין זײַנע ווייטיקדיקע און דאָך רואיקע פּערזן... דער צונויפגוס פון סאָציאַלע, קאַנאַדישע און יידיש־נאַציאָנאַלע מאַטיוון, וואָלטן געווען דער געראַטענער זשאַנער זײַנער. האָט בנימין קאַץ זיך אַרויסגערוקט פון דער פּראָגרעסיווער יידישער שרײַבער־סביבה, און גלייכצײטיק אויפגעהערט פאַרעפנטלעכן זײַנע לידער. צי ער שרײַבט? איך ווייס נישט. אין אַ טייל פון זײַנע לידער איז ער צו קאַלט. עס פעלט דער פרישער טוי פון ליריזם, אָבער בנימין קאַץ האָט פארמאגט דעם גלי פון אַן עכטן פּאעט. ער וועט פאַרנעמען אַ חשוב אָרט צוליבן אויפשטעלן די קליינע ביבליאָטעק "אויפגאַנג", אין וועלכן עס זײַנען דערשינען ביכלעך אויפן חשבון פון די צוויי "גבירים"־זעצער... בנימין קאַץ און יאַסעלע קליינשטיין... דערצו איז אַרויס אונטער זײַן רעדאַקציע דער זשורנאַל "העפטן". דאָס געהערט צו זײַן

זכות. אויב בנימין קאָץ שרייבט נאָך לידער און דערצילונגען, איז שוין צייט זיי זאָלן דערזען די ליכטיקע שיין. פאַרוואָס איז ער שוין אַזויפיל יאָרן געוואָרן אַ פאַרבאָרגענער? ער קאָן שרייבן. דאַרף ער נישט מורא האָבן צו אַנטפלעקן דעם אומרו אין זיין ליד. אַגב, מיט דער גרופע אַרום "באַגינען", ווי מיט דער פראַגרעסיווער פעריפעריע, זיינען געווען פאַרבונדן אויך גרשון פאַמעראַנץ וואָס האָט זיך באַזעצט אין טאַראַנטאָ און געהאַט צו דערצילן פון זיך ניסים ונפלאות. ער איז געווען אויסגעקאַכט מיט די סאַמע גדולים-שרייבער אין וואַרשע. (אַ בוך מעמואַרן וועגן אָט די שרייבער איז דערשינען, דאַכט מיר, נאָך זיין טויט). ער איז געשטאַנען אין שטענדיקן בריוואַויסטויש מיט אַפאַטאַשון און לייוויקן. אַלץ וואָס לייוויק האָט געשריבן איז געווען ביי אים קודש-קדשים. לייוויקן האָט ער פאַרהערלעכט. פלעגט ער רעדן וועגן לייוויקן איז ער אַריין אין אַזאַ התלהבות, אַז ער האָט פאַרשלונגען די ווערטער. גרשון האָט אַ ביסל געשטאַמלט. ער האָט אונדז (די "נאַוויבראַנצעס") דערצילט, אַז ווען לייוויק איז געקומען קיין סאַקאָלאָוו, האָבן זיי אויסגעשפאַנט די פערד פון דער קאָטש און אַליין געפירט די קאַרעטע. די יוגנט האָט געוווּן זייערע טאַטעס און מאַמעס, אַז אויך זיי זיינען חסידים און האָבן אויך אַ רבי... פאַמעראַנץ האָט, דאַכט זיך, פאַרשפּעטיקט דאָס אַריינגיין אין "באַגינען", האָט ער געהאַלטן אין איין טענהן: חברה, איך דאַרף זיך אַינמעלדן. ווי אַ דיכטער דאַרף איך זיך אַינמעלדן... נו, ער האָט זיך צופיל און אומעטום געהאלטן אין אַינמעלדן... ער האָט מיטגעאַרבעט אין "קאַמף" אונטער יתרוס נעמען: סאַקאָלאָווער, "אַ נייער" וכדומה. ער האָט אייניקע יאָר געדרוקט ליטעראַטור-קריטיק אין "יידישע קולטור". שפּעטער זיך אַפּגעטרייסלט פון לינקס און געשריבן אין דער "פרייער אַרבעטער שטימע", "צוקונפט". אַליין אַרויסגעגעבן אַ ליטעראַרישן זשורנאַל און נישט אַריינגעלאָזט זיינע קאַלעגן פון דער פראַגרעסיווער מחנה. טאַקע אָט די שרייבער, וועלכע ער האָט פריער גערימט אין דער "פרייער אַרבעטער שטימע". מיר זיינען די ערשטע יאָרן געווען גאָר גוטע פריינט. עס איז געווען אַ פריינטשאַפט וואָס אין אַ געוויסן פעריאָד, איז עס איז אים צוניץ געקור מען... ער האָט זיך אויך אַרומגעריסן מיט ש. ניגערן. געוואָלט ווייזן, אַז ער פאַרשטייט בעסער ליטעראַטור פון אים. פאַמעראַנץ האָט געקענט ליטעראַטור, אָבער ער האָט געהאַט אַ צו-פליסיקע פען און זיך תמיד געפלייסט אַרויסצואווייזן זיין בקיאות. ער איז געווען אַ לידער-שרייבער (געקענט, הייסט עס, די מלאכה פון צונויפשטעלן פערזן) אָבער דער פאַעטישער פונק האָט פאַרט נישט אַרויסגעהעלט פון זיינע לידער. ער האָט צעפטרט זיינע פעאיקייטן אויף צופיל געביטן. אין דער ליטעראַטור אַז מען וויל זיין אַלץ, בלייבט מען ביי גאַרנישט. אין זיין אויפריכטיקייט האָב איך אַפט געספּקט. ער האָט צו פיל און צו הויך געטומלט. און אַ ליטעראַרישער טומלער פאַרטויבט זיך און יענעם מיטן טומל...

י.

אויך שמשון פיזל, המכונה היום ש. אפטער, איז געווען פון די קאלעגן, וועלכע איך האב זייער גערן געהאט און געווען צווישן אונדז יאָרן פון נאָענטשאַפט. איך וויל דאָ פאַרצייכענען אַן עפיזאָד וועגן שמשונען. ער האָט מיך געבעטן אַרויפצוקומען צו אים. ער וויל מיר פאַרלייענען זיינע לידער און דערציילונגען. האָט ער געלייענט עטלעכע דערציילונגען וועלכע זיינען מיר ביז גאָר געפעלן. דערנאָך האָט ער אַרויסגעשלעפט אַ בינטל לידער און גענומען לייענען און זיי האָבן ביי מיר נישט אויסגענומען. דאָס פענצטער איז געווען אָפן. האָט אַ הונגעריקער ווינט זיי אַ כאַפּ געטאָן און אַוועקגעטראָגן. שמשון איז געוואָרן אויסער זיך. האָב איך אים באַרויאַקט, לאַמר, אַזוי צו זאָגן: "שמשון, ביסט אַ פיינער דערציילער, אָבער לידער לאָז איבער פאַר מאיר גרינבערגן. דו ביסט אַ געבוירענער דערציילער". שמשון האָט קיין פאַראיבל נישט געהאַט אויף מיר. אויך ער איז געוואָרן אַ תושב אין ניריאַרק. זיך געדרוקט אין "יידישע קולטור". נחמן מייזל האָט אים זייער מקרבֿ-געווען. ער האָט געקראָגן די "איקוף" פרעמיע פאַר זיין בוך "אין דער רוימישער געטאָ". געלט פאַרן אַרויסגעבן אַט-דעם ראָמאַן, האָט ער באַקומען פון דער אלמנה פון אַ טאראנטער לינק-געשטימטן קולטור-טוערן, אין אַנדענק פון איר מאַן לואי. דערווייז איז שמשון אַפטער אַוועק, וויי פיל אַנדערע, אין רעכטן צד. ווי זאָגט זיך עס אין תלמוד: "למקום שאדם רוצה לילך, מוליכים אותו" ("דאָרט וואוהין אַ מענטש וויל גיין, פירט מען אים"). עס איז זיין פריווילעגיע. אָבער ער איז מיר געבליבן נאָענט. איך געדענק אים גוט פון יענע ערלעכע, טרוימערישע טעג פון יאָרן צוריק, דערצו איז ש. אפטער אַ פיינער און אינטערעסאַנטער ראָמאַניסט, וואָס האָט מיט טאַלאַנט און ערלעכער מי פאַרדינט זיין אַנערקענונג.

יא

און אחרון, אחרון חביב — לייזער טרייסטער. ער אויך האָט געמאַכט זיין דעביוט אין פאַרלאַג "אויפגאַנג". מיר אַלע האָבן זיך געטוילעט צו די פראַגרעסיווע יידישע קולטור-אַרגאַניזאַציעס און זייערע טריבונעס. ל. טרייסטער איז טאַקע געווען איינער פון אונדז, נאָר דאָך זיך געהאַלטן אַ ביסל פון דער זייט. ער איז געווען, דאָכט מיר, אַ רימער צי אַ טאַפעצירער. ער האָט געהאַט אַ פעסטן טראַט און זיין פנים האָט אויסגעדריקט זיכערקייט אין זיך און אַנטשלאַסנקייט צו דערשלאַגן זיך צו אַן אַנגעזען אַרט אין סאַמע אויבנאָן. צווישן די נייע יונגע פראַזאַיקער.

מיינ ערשטע באַגעגעניש מיט אים איז פאַרגעקומען אין אַ רעסטאָראַן. דאָס פלייש איז געווען האַרט ווי לעדער. אָבער טרייסטער האָט געקויט אויף ביידע באַקן. ער איז נאָר-וואָס געקומען פון דער אַרבעט אַן אויסגעהונגערטער. נאָכן אַפפאַרטיקן זיך מיטן עסן, האָט ער אַרויסגעצויגן אַ מאַנוסקריפט און געלייענט אַ דערציילונג. אויף מיר האָט אַ שלאַג געטאָן

דער ריח פון א צו-שטארק-אויפרייצנדיקער עראָטיק. אינטערעסאַנט דערציילט, אָבער צו נאַטוראַליסטיש. די כאַראַקטערן זײַנען געווען לעבעדיק געמאָלן, און אַפילו די דעטאַלן זײַנען געווען שאַרף געצייכנט. דאָך האָט זיך מיר אויסגעוויזן, אַז דער נאַטוראַליזם קען אים אַראָפּפירן פון וועג. איך האָב עס געזאָגט טרייסטערן און ער האָט ביז אַ ברום געטאָן.

מיר האָבן זיך צעזעגנט אין נישט קיין צו-געהויבענע שטימונג. מאיר גרינבערגן האָב איך איבערגעגעבן מיין איינדרוק: טרייסטער איז אַ קרעפטיקער טאַלאַנט, אָבער ער דאַרף באַזײטיקן אַ סך שטרויכלונגען, ווי מיר אַלע. מיר זײַנען אין תּוֹך נישט-מער ווי אָנהייבערס.

אָבער גראָד יענער צונויפטרעף האָט מיך געבראַכט נאָענט צו טרייסטערן. ער איז אויך געוואָרן אַן איינוואוינער אין ניו-יאָרק. חתונה-געהאַט און כּסדר געאַרבעט אויף זיך. ער האָט אַ סך געלערנט אין ניו-יאָרק. ער האָט אין זיך אַרײַנגענומען אַלגעמיין און נאָכמער יידיש וויסן. ער האָט זיך קיין מאָל נישט געוואָלט נאָרן. ער האָט געהאַרעוועט אויף זיך. בײַ מיין צונויפטרעף מיט אים און מיט זײַן שײנער און אינטעליגענטער פרוי פעני, איז פאַר מיר געזעסן אַ נײַער און היימיש-נאָענטער שרײַבער. פון אַ היפשער צאָל פון זײַנע דערציילונגען, דראַמעס און ראַמאַנען בין איך באמת געווען אַנטציקט. ער האָט זיך נישט אפגעריסן פון דער יידישער טראַדיציע אין דער יידישער ליטעראַטור. ער איז אַ מעכטיקער רינג אין דער קייט פון דער יידישער פּראָזע. גלײַכצײטיק האָט ער זיך אַרויסגעהויבן מיט זײַן אופן פון אויפנעמען די רעאַלע מיליע מיט זײַנע שטייגער-שילדערונגען פון יידיש-פוילן, און ער האָט זיך אַזוי טיף אַרײַנגעלעבט אין דעם לעבנס-רויש אין אַמעריקע, אַז ער האָט גערײפּט און איז געוואָקסן. פון זײַנע וויכטיקע ווערק זײַנען בײַ מיר זײַן דראַמע "דער קעניג שאול" און זײַן ברייט-פאַרמיקער ראַמאַן "בײַ די טייכן פון ניו-יאָרק". די פּייסאַזשן, די טיפּן, די קאַנסטרוקציע פון די אומדערוואַרטע סיטואַציעס, פאַרכאַפּן ממש דעם לייענער. ל! טרייסטער איז אין גײסט מיר זייער נאָענט. ליב איז מיר זײַן שאַפּן, ווײל אין זײַנע ווערק ליכטיקט אַרויס די שײניקייט פון מענטשן, וואָס ראַנגלען זיך מיטן ביז און פאַרלירן נישט דאָס מענטשלעכע געשטאַלט, אין וועלכן זיי זײַנען געפורעמט געוואָרן.

יב.

דער סך-הכל: פון יענעם אָנהייב אין קאַנאַדע, האָט די יידישע ליטעראַטור נישט דערלייגט. מיר האָבן געמאַכט אונדזער וואַגינן צושטייער. ווי אַזוי האָט די קריטיק אויפגענומען אונדזער "באַגינען" און די ביכלעך פון דער "קליינער ביבליאָטעק"? נישט זייער דערמוטיקנדיק. "באַגינען" האָט נישט געהאַט קיין צו-וואַרעמע אויפנאַמע. אַ בעסערע מערכה האָט געהאַט מיין לידער-ביכל, אין אַלבאָם-פאַרמאַט — "נאָענטקייט". העכער 40 אַפרופן געשריבן מיט פּיל וואַרעמקייט.

נאך 42 יאָר — צו קיין נייעם באַגינען האָבן מיר דערווייל נישט דערגרייכט. מיר האָבן אַראָפּגענידערט צום טרויער פון אַוונטיקן פאַרגיין. מעג ער זיין אין סאַמע גלי פון גאַלדן-רויט. עס אַוונטיקט...

נאָך אונדזער גרויסן בראַך אין דער צווייטער וועלט-מלחמה, האָבן זיך דערשלאָגן צו די קאַנאַדער ברעגן העכער צוויי מנינים פליטים-שרייבער — נישט קיין מענטשן, וואָס זייער אָנהייב איז געווען אין קאַנאַדע. צווישן זיי האָבן זיך שוין געפונען טייל הויך-באַגאַבטע פּאַעטן און דערציילער. דאָס איז אַ פּאַזע אין אַ נייעם סביבה-פּעריאָד אין יידישן ישוב אין קאַנאַדע.

קיין נייער צוזאַגנדיקער אויפשטייג ווי "באַגינען" וועט אויף יידיש דאָ-הי מער נישט זיין. איז זאָלן כאַטש בלייבן די קורצע פאַרצייכענונגען פון יענעם אויפקום פאַרן קומענדיקן ערלעכן פאַרשרייבער פון דעם גאַנג פון דער ליטעראַטור אין קאַנאַדע. קיין נאַכקום זע איך נישט מער. אפשר וועט די צוקונפט אַרויסברענגען פון זיך נייע יונגע נאַכקומער... מען דאַרף וואַרעמען אין זיך דעם בטחון — "והמאמין — יאמין!..."

יא, בכדי צו קענען לעבן מיטן בטחון פון האָבן אויפשטייגנדיקע טעג, דאַרף מען אַנשעפּן זיך מיט פרייד און גיין מיטן ליכטיקן אויפּרויש, טאַקע ווי עס האָט דער טרויעריקער און טיף-לידנדיקער מאיר גרינבערג געזונגען אין "באַגינען":

"עם לייטערט זיך דער הימל,
שוין ליכטיק אלע וועגן —
קומט, לאַמיר שפּאַנען,
ס'וועט די פרייד אונדז גיין אַנטקעגן!
קומט, לאַמיר שפּאַנען
איבער פעלדער, איבער לאַנען,
איבער פעלדזיק-קרומע וועגן —
מיט שטיקער פּלאַמען אין די הענט,
צו צינדן קאַלטע ברעגן".

שלום שטערן

אין דער לידער-וועלט פונעם דיכטער נח יצחק גאָטליב

אין זיין בוך "בלויע גנאד" און אין זיינע צוויי נאראטיווע פאעמעס "מאנטרעאל" און "חלוצים" אנטפלעקט נח יצחק גאטליב זיין געפילס-וועלט און עכטן עמאציאנעל-לירישן טאלאנט. אין ברייט פארמיקע פערזן, זינגט ער פון זומער און אָסיען בעת ער גייט ארום אין דער גרין שאטנדיקער שטילקייט אין די לאָרענשן בערג. ער איז דארטן אליין, אבער נישט קיין עלנט פאָראיינזאמטער. ער איז ארומגענומען מיט אזא שטום פארסודעטער רו וואס שטילט איין זיין געמיט. ער שוועבט אין א ליכטיקן טרוים. א פארגאפטער ציטערט אויף אין אים א געזאנג פון שטוינונג און לויב. אזוי איז ער אויך אין א צאל פון זיינע עראטישע ליבע-לידער. אין אלע זיינע לידער רוישט דאס בלוט פון א לירישן פאעט. דאך נישט אומעטום, נישט שטענדיק פירט ער אונדז אריין אין דער שטימונג פון זיין געמיט, ווייל טיילמאל ווערן זיינע איבערלעבענישן פארבלאסט אינעם פלוס פון די ווערטער, וואס ער קען נישט פארהאמעווען.

ער איז מערסטנס באשרייבעריש, אין זיין פרוו צו שילדערן דאס געשטאַלט פון דער דארפישער לאנדשאפט, וועמעס שארף-לויטערע לופט ער אטעמט איין. כאטש ער קען זיך מיט איר שיינקייט נישט אנזעטיקן, איז נאר דארטן, ווו ער פארהאלט דעם ווערטער-שטראם און ווערט א מאלער מיט דער פען און איילט זיך נישט צו באשרייבן יעדע דעטאל, צעליכטיקט זיך די שיינקייט פונעם בארגיקן ארום אין שיינע נאטור-לידער, וואס זיינען רייך אין בילדער און אין העל-קלארע פארבן.

אין כמעט אלע זיינע לידער-זאמלונגען (עלף אין צאל) אנהייבנדיק מיטן "בלויע גנאד" (דערשינען נאך אין קאוונע, אין 1927) און ענדיקנדיק מיטן לעצטן בוך (אין 1968) וועבט זיך איין מאטיוו. אַן אויסנאם זיינען בלויז די צוויי דערציילערישע ווערק "חלוצים" און "מאנטרעאל".

ער וויל דערקענען בלויז זיך. עס איז איין לאנג ליד וועגן זיין געפילן-וועלט. ער דערציילט פון די קליינע טראפנס פרייד, וואס ווערן אפטער פארגאסן מיטן גלי פון טרויער. ווייזט אויס עס איז שוין אזוי דער שטייגער פון פאעטן, וואס זייער געמיט איז באטריבט מיט טרויער. ווי האט דער

מייסטער משלים-דיכטער אליעזר שטיינבארג געזונגען: "אומעטיק אויף דער וועלט דער געראמער".

אבער צוליבו שפילן אויף איין סטרונע, דערפירט דאס אפט צום אימיטירן זיך אליין. נ.י. גאטליבס דיכטן איז אין דעם אַרט דיכטן, נישט קיין יוצא מן הכלל. זעלטן, אז לירישע פערזן-שאפער, זאלן אויסמיידן איבערחזרונגען און דאס איבערזינגען זיך אליין.

גאר אנדערש איז זיין פאעטישער גאנג אין די נאראטיווע פאעמען. אין "חלוצים דערגרייכט ער א העכערע קינסטלערישקייט ווי אין "מאנטרעאל". מיין איינדרוק איז. אז אין "מאנטרעאל איז ער געווען א תושב-פראסט און פשוט א יידישער פאעט, וואס האט געוויינט אין מאנטרעאל, אבער מיט די צוועלף "קבוצות" אין ליטע, וועלכע מען האט גערופן "גליל" האט ער געלעבט אין גייסט פון ליכטיקן טרוים צו פארן אין "ארץ" און זיין א בויער אין לאנד פון די אבות. אט די פריידיקע איבערלעבענישן האט ער מיטגענומען מיט זיך. מיט טיפן געפיל זינגען זיי ארויס פון זיינע ציטערדיקע דערציילעריש-מאלערישע פערזן.

אין "מאנטרעאל" דערציילט ער, אז ער איז זייער פארליבט אין דער שטאט. ער לאזט וויסן אז:

מיט שרייבער מער פארקניפט זיך:

ראבינאוויטש, מדרש, זאק;

און אינדרויסן מער פארליבט זיך,

אין איעדן היגן פארק.

אין איעדן סקווערל,

אין איעדער היגער גאס -

און צומאל, ווען ס'פלעגט מיר ווערן

ענג דא, אונטן, אינעם רעש".

איז וואס געשעט? ער אנטריינט צו דער שטיל אין די לארענשן-בערג. ער באשרייבט ווי דער מאלער מאניעוויטש באזוכט אים, אין א ווינטער-טאג. אין א ברענענדיקן פראסט מאלט ער א בילד, און ווען ער ברענגט דאס געמעל אריין אין הויז, גייט אפ דער פראסט. דאָס אייז צעטאַפיעט זיך און די פארב מאכט נאס דעם דיל. ער דערציילט פון שניי-און-אייז פון בלעטערדיקן גרין, אבער קיין ווארט-פארב פאר א בילדלעכע פאנאראמע געפינט ער נישט. אין וואס באשטייט דער אויפטו פון "מאנטרעאל"? שוין דאס וואס עס איז אים געלונגען אנצושרייבן א כראניק וועגן זיין לעבן פון די קינדערישע און יוגנט-יארן. ער עפנט דאס טירל צו זיין פאַראומערט געמיט. אין דעם ערשטן טייל באקענט ער אונדז מיט זיין געמוטשעט לעבן. א גאנצן זאק מיט יסורים אין פיין און דער שימער פון דער קליינער פרייד ווערט דערטרונקען אין תהום פון לייד. קראנקהייט און נויט. ער האט תמיד געדענקט און מיר געדאנקט פארן אריבערנעמען אים קיין קאנאדע. אין צווייטן טייל פון זיין "מאנטרעאַל" דערמאנט ער, ווי געשטארקט ער איז

געווארן פון מיין לאזן אים וויסן, אז איך קען אים שיקן "פאפירן" צו קומען אהער. אט דעם פריידיקן מאמענט, באשרייבט ער אין אַ צאָל אויפגעהייטערטע סטראפן:

"קומט מיר אן א בריוול פלוצים
פון א ווייטן, קאלטן לאנד:
אויב איך, גאטליב, בין מרוצה –
שרייבט צו מיר א יונגערמאן, –
קען ער מיר "פאפירן" שיקן –
קיין קאנאדע כ'זאל;
ס'וואַרטן אפשר נישט קיין גליקן
דארט אויף מיר, אין מאנטרעאל;
אבער ברויט וועט מיר ניט פעלן
און איך קען נאך ווערן רייך:
ס'איז קאנאדע יונג און קוועליק,
ס'איז קאנאדע גרויס און רייך.
און ווער איז ער, א-דער גוטער,
אָ – דער ליבער יונגערמאן
(מיר צו ווייזן אזא גוטסקייט,
אויסצושטרעקן אזא האנט)?
איז זיין נאמען שלום שטערן –
א משורר – יונג צעבליט.
טוט ער דארטן לעצטנס הערן
פון מיין נאמען און מיין ליד".

יא, איך האב אים אפגעראטעוועט פון היטלערס גאז-אויזונס, אבער מילדערן זיין דחקות און ארויסציען פון אים דעם וויי, דעם טרויער, האב איך נישט געקענט. איך האב זיך דעמאלט אליין געראנגלט מיט דער ארעמקייט, מיט דער שארפער נויט.

אין מאנטרעאל האט ער פארזוכט (נאך אלע זיינע גליקן ווי א לידער-שאפער) דעם ביטערן טעם פון אלייניקייט און פיין. ער עסט קעסט ביים פאבריקאנט שאפראן, ער פילט זיך היימיש אין הויז פון דער דיכטערין איידע מאזע, ער רופט אָן גאסן ווי עספלענעיד, וואן-הארן וכדומה, אבער דורך אנרופן נעמען פון גאסן, ווערט נישט געבוירן דאס געשטאלט פון דער שטאט.

אין דעם ערשטן טייל פראלט ער אויף דער לאנגן פיינען-וועג, וואס ער איז דורכגעגאנגען אין זיין קינדהייט און יוגנט. אים האט געצויגן דער שיינער דרויסן, אבער דער טאטע, דער ראש-הישיבה האט אים געמוסרט און געהייסן בויען זיך און ניגונען איבער דער גמרא. ער וואלגערט זיך אין ישיבות, און ווי האט אברהם רייזען געזונגען: "עסן טעג און שלינגען טרערן". ער האט דורכגעגרוילט אלע אומגליקן פון ערשטן וועלט-קריג. ער ווערט קראנק אויף טיפוס. אין זעלבן שפיטאל, ווו ער איז געלעגן און געפיבערט, זיינען געשטארבן זיינע צוויי ברידער. ער האט קיין איין גוטע

שעה נישט געהאט. ער איז אויפגעטרייסלט געווארן פון ווייסגוואַרדייאישע שחיתות אויף יידן. אט די שוידערן האבן אין טיפן טרויער זיך איינגענעסטטיקט אין זיין געמיט. ווען עס שטילט זיך איין, באקענט ער זיך מיט אייניקע סאַוועטישע יידישע שרייבער וועלכע ער דערמאנט מיט גרויס ליבשאפט. אויך טראגט ער אין זיך א נאגנדיקע בענקשאפט נאך רוסלאנד און נאך אירע גוטע מענטשן, וועלכע ער באזינגט אין א פארבענקטער שטימונג בעת זיין צוריקפאר קיין ליטע, זיין היימלאנד:

“רוסלאנד! מיט וויפל טויטן
האסט שוין באצאלט ביז היינט
פאר דיין נייער וואָר — צעפיינט?
רוסלאנד! אין ערד אין דיינער
ליגט שוין אויך מיין טאטע טויט,
ברידער צוויי-געראַטן-מיינע
(ערשט צעבליט זיך און-שוין טויט).
רוסלאנד! איך האב א חלק —
היפשעלעך גרויס-אצינד אין דיר.
כאַטש ביטער איז דער חלק —
ביסטו אלץ נאך נאענט מיר.
ס'זיינען נאענט מיר דיינע מענטשן
(אויך אצינדערט ביי דיר קנעכט);
כ'טו זיך, רוסלאנד, אויכעט בענטשן
(אויך אצינדערט ביי דיר קנעכט);
כ'טו זיך, רוסלאנד, אויכעט בענטשן
מיט די שרייבער דיינע-עכט”.

אין אלע זיינע לידער איז קאנטיק די השפעה פון די יידיש-סאוועטישע פאעטן, ווי עזרא פייניבערג, איזי כאַריק און איציק פעפער.

נח יצחק גאטליב פארמינערט טיילווייז דעם פאעטישן ווערט פון זיינע לידער, מיטן צו הויכן רוש פון זיינע גראמען. נישט קיין ריטמיש — מוזיקאלישן קלאנג פארנעמען מיר, נאר א טומל פון צו פיל און צו אפט איבערחזרנדיקע גראמען.

“מאנטרעאל” פארענדיקט זיך מיט א לאנג, ברייט-שורהדיק ליד “קיבוץ גלויות” און הויבט זיך אן מיט אזעלכע קלאפנדיקע גראמען:

“אויף ערדן, אויף ימען, מיט הימלישע שליאכן
פון לענדער, ישובים און כרכין
עס טראגן זיך מחנות, המונים זיך ציען
צו זוניקע ראנדן פון הייליקן ציון”.

די איבעריקע פערזן דערמאנען צו שטארק אין דעם פערזן-געבוי פון איציק פעפערס טעמאטישע לידער.

“מאנטרעאל” איז אַ כראַניק פון דעם ליידנס-וועג פונעם דיכטער. פאראן אין דער פאעמע שטעלן וועלכע פארמאגן א פאעטישן און אויך א

קולטור-היסטארישן ווערט. אין דעם, מיינ איך, ליגט דער אויפטו פון אט דער פאעמע, וואס איז דורכגעווייקט מיט טרערן פון טרויער.

פאעטיש געשטיגן איז ער אין דער פאעמע "חלוצים". די גראמען צעשטערן נישט דעם ריטם. ער ניצט זיי אין א קינסטלערישן געוועב מיט א ריי מוזיקאלישע אסאנאנסן. דאס שאפט א הארמאנישע גאנצקייט אין די באזונדערע לידער, אין וועלכע ער שילדערט די צוועלף קבוצות מיט די חלוצים און חלוצות. דערצו ווערט ביי אים די לאנדשאפט באלעבט מיט א מאלערישער בילדלעכקייט, וואס ווייעט אן א ליכטיק-פריידיקע שטימונג.

אין זיין שילדערן די בחורים און מיידלעך זיינען זיי אלע געראטן, שיין אין אויסזען און כמעט אלע האבן שווארצע, אדער בלויע אויגן און פארצויבערן מיט זייער געשטאלט. די בחורים זיינען שטארק, יונג און פליסיק אין דער ארבעט. דאס זעלבע איז חל אויף די מיידלעך. אלע הארעווען שווער, אבער תמיד פארגרינגערן זיי זיך די הארעוואניע מיט טענץ-און-געזאנג. ווו נאר א פרייע מינוט, דרייט מען זיך אין א הוירא.

נח יצחק גאטליב איז אין די קבוצות א לערער-דערציער. אויך ער גרייט זיך צו עלייה. אויך ער איז מיט זיי אויף הכשרה. אין קבוצות ליידט מען זיך און גענוג-און גענאך פון די פריצים ס'רוב דייטשישע גוט-באזיער. אבער עס האלט זיי אויף דער טרוים, וואס גיכער עולה צו זיין קיין "ארץ".

דאס פארזיסט זיי די שווערסטע מאמענטן. נח יצחק גאטליב איז מיט זיי אין לייד, אין פרייד און ער באזינגט זייער הויכן אידעאליזם און פארהערלעכט אט דעם טרויערישן או דערהויבענעם דור פון חלוצים. זיין געזאנג זינגט זיך אויך אריין אין אונדזער געמיט. מיר אטעמען די דופטיקע לופט פון דער פיל-פארביקער, דארפישער לאנדשאפט. אין אט דער פאעמע איז פארהאן אטמאספערע, וואס באוויקט מיט דער וואר פון דער סביבה-רעאליטעט. ווי דער פאעט ווערן מיר אויך דערהויבן, וואס נענטער מיר באקענען זיך מיט אט די הערלעכע געשטאלטן אין די קבוצות. יענע חלוצים געבענטשט מיט הויכן אידעאליזם, זיינען געוויס טיף דורכגענומען געווארן מיטן שאל-געזאנג פונעם העברעישן פאעט יעקב כהן וואס האט געקרוינט די חלוצים ווי דער דור פון "תחייה" און "גאולה" (אויפלעבונג און "אויסלייזונג").

די בחורים און מיידלעך, וואס זיינען געקומען אויף הכשרה, האבן איטלעך איינער געהאט די דערפארונגען פון היימען אנגעלאדן מיט פיין און דחקות. בלויז געצילטע זיינען צוגעצויגן געווארן צו די גלילער-קבוצות, נישט צוליב נויט, נאר גראד, ווייל זיי זיינען געווען אומצופרידן מיטן רייכן, צעבאלעוועטן, אבער פוסטן לעבן. זיי האבן געזוכט אינהאלט, אין וועלכן זיך אנצוהאלטן. ווי עס איז געווען מיט עדינה, וואס איר פאטער איז געווען א גוט-באזיער. דער חלוצישער גייסט האט אויך אנגערגנט די זינגערין מינעלע, וואס האט שוין געזונגען אין דער אפערע, געווען א "שטערן" אין

דער קרוינשטאט. אזוי אויך האט אט דער טרוים און חלוצים געבראכט די טענצערין תחינה, געווען שוין אן אנערקענטע באלערינע, וועלכע גאטליב פרווט אויסשניצן איר שוין געשטאלט:

"געווען איז תחינה א הויכע,
א שלאנקע — א סאסנע א יונגע;
בלוי-אויגיק, מיט רייציקן שמייכל;
רויט-האריק, מיט פיס צוויי-פול ווונדער.
אין שילעך אויף קנאפל הויכע,
מיט צעפ צוויי מיט גראבע און לאנגע;
באדופטעט מיט איידעלע ריחות,
מיט טייערע צירונג באהאנגען."

נח יצחק גאטליב איז געווען נישט בלויז א לערער א געשיקטער פונעם "מרכז", ער האט מיטגעלעבט מיט די קבוצות. ער איז פארליבט אין דער שיינער חביבה. עס זיינען צוויי יונגע הערצער אין יונג-פריידיקן אויפציטער פון דער ליבע. ער רופט זי "ילדה". אבער די ילדה איז "עולה" און ער קען נישט מיטפארן. נעסטיקט אין אים די בענקשאפט נאך דער צארטער חביבה. און אויך יארן שפעטער, שוין אויך דא הי שטראלט צו אים איר געשטאלט. אין דער בענקשאפט צויבערט די איבערלעבעניש פון יענעם געלייטערטן אמאל:

"לופטיק, וויי פייגלשע קלאנגען,
דופטיק, וויי פייגלשע קלאנגען,
דופטיק, ווי ביימערשער צוויט,
גייט אין מיין זעל א געזאנג אויף,
בליט אין מיין הארץ אויף א ליד."

בעת ער שפרייזט צו א קבוצה, איז ער נישט בלויז א דורכגייער, וואס באקוקט דעם שימער פון דער שנייאיקער וויסקייט. ער ווערט ווי באהאפטן מיט דער ווייס — שטראליקער שטומקייט. כאטש עס פראסטיקט, און די וועלט איז פארטוליעט אין אומעט, ליכטיקן די בילדערישע פערזן:

"...און אט קום איך אנעט-עס איז שוין פארנאכט צו און שפאן דא אוועקעט מיט וועג-דעם פארטראכטן, דורך רייען בעריאזעס און אנדערע בוימער, וואס שטייען אצינדערט מיט נאקעטע קרוינען: נאר שניי אויף די קעפ זיי די הוילע עס לויכט זיך, און א ווינטל א שטעכיק מיט קאלטקייט באהויכט זיי. זיי שטייען און שטארן, זיי שטייען און שטומען, און שפרייטן ארום זיך א צעווינטערטן אומעט..."

אזעלכע איידעלע געמעלן וועגן דער שיינקייט פון דער נאטור, זיינען צעווארפן איבערן גאנצן בוך. די פאעמע וואלט געוויס ארויסגעקומען גאנצער און פולער, ווען ער רעדט נישט אזוי פיל וועגן זיך. ווארום דאס רייסט איבער די פעדים פונעם נאראטיוו, וואס איז געבויט אויף אייניקע טרעפעלך-אפגעקליבענע סביבה-שילדערונגען. אמת, אין א דערציילע-רישע פאעמע פון אזא לירישן פארנעם, איז נישט תמיד מעגלעך אויסצו-

מיידן איבערחזרונגען. אבער דאס איבערזינגען און נאכזינגען זיך אליין, האָט ער זיך געקענט פארהיטן, ווען ער וואלט זיך געהאלטן ביים כלל פון שפארעוודיקייט פון ווארט. סיי ווי "חלוצים" איז געווען זיין געפונענער זשאנער. נח יצחק גאטליב באווייזט זיך אין אט דער פאעמע, ווי א דיכטער אין אויפשטייג. "חלוצים" איז א פאעטישער דאָקומענט פון שיינעם בויערישן דור. פאר אט דעם צושטייער אליין פארדינט נח יצחק גאטליב גרויס שעצונג און אנערקענונג.

שלום שטערן

דער דיכטער א. ש. שקאלניקאָוו

(1896 — 1962)

דער דיכטער א. ש. שקאלניקאָוו האָט געבראַכט קיין מאַנטרעאַל דעם גלי פון טאַלאַנט און צוויי מיענדיקע הענט. פון 1919, פון דעם יאָר, וואָס ער האָט באַטראַטן דעם באַדן פון מאַנטרעאַל, האָט ער זיך איבערגעגעבן צו שרייבן לידער און פאַרדינען אויף ברויט אין אַ בעקעריי.

אין אַ צאָל שיינע לידער האָט ער געזונגען וועגן זיין גיין צו דער אַרבעט נאָך פאַרן אויפבלוי אויף טאַג און זיין גליען זיך ביים באַקאויוון שעהן לאַנג. אָט די לידער זיינען פון זיינע געראַטנטטע שאַפונגען:

״ס'האָט די מי
מיך אויסגעלערנט אויפשטיין פרי
און מיט דער פרישקייט פון טאַג
זיך דערפרישן,
איינאַטעמען די שיין פון זון,
וואָס לייגט זיך רוען אויף מיין קישן״.

אויסער דער האַרעוואַניע אין דער בעקעריי, האָט ער אויך גענומען אויף זיך דעם עול פון אויפשטעלן אַ טריבונע פאַר די יידישע שרייבער (דערהויפט פאר פּאָעטן) אין קאַנאַדע, באַמיענדיק זיך ארויסצוגעבן ליטעראַרישע זשורנאַלן אונטער פאַרשיידענע נעמען. ער איז אויך געווען אַ מיטערדאַקטאָר אין ״עפאכע״ (י.י. סיגאל, א. אלמי און א. ש. שקאלניקאָוו אין ״רויערד״ ״ניואַנסן״. ער האט אין זיי אַריינגעבראַקט א היפּשן טייל פון זיין שווער-פאַרהאַרעוועטן פאַרדינסט. אויף דעם געביט איז ער געווען אַ פּיאַנער. אזוי אַרום האָט שקאלניקאָוו געהאַלפן שאַפן אַ געוויסע אַטמאָספּערע פון אַ ליטעראַרישער סביבה אין מאַנטרעאַל.

עס איז דעריבער זייער פּינלעך צו דערמאָנען אַז אָפט, שוין צו אָפט, האָט א. ש. שקאלניקאָוו ביים לעבן נישט געקראָגן די אַנערקענונג, וואָס ער האָט כשר פאַרדינט ווי אַ באַגאַבטער דיכטער. די פאַר געציילטע אַרויס-געהויבענע שרייבער האָבן נישט צו גינסטיק אויפגענומען זיינע לידער. אַ גרויסן חלק האָט אין דעם געהאַט זיין שוואַגער י. י. סיגאל, וואָס האָט שטענדיק געאייפערט, טאַמער חלילה רוקט זיך עמעצער אַרויס אַביסל

העכער פון אים. (דאָס איז געווען אַן אומזיסטע נישט־פאַרגינערישקייט, מחמת עס זיינען אין אונדזער סביבה דעמאָלט נישט געווען קיין מער באַגאַבטע פּאָעטן פון י. י. סיגאַל). שוין אין "עפּאָכע" (מאַנטרעאַל 1922) שטעלט זיך י. י. סיגאַל אָפּ אויף א.ש. שקאַלניקאָוס ערשטלינג לידער־בוך "פּאַר אַ ברענענדיקער זון" און לאזט וויסן, אַז אין דעם בוך זיינען דאָ מער שלעכטע לידער ווי גוטע. "די מערסטע לידער זיינען פאַרדאַרנט..." נישט אין קיין מילדן, דערמוטיקנדיקן טאָן, האט סיגאַל גערעדט וועגן שקאַלניקאָון. הגם, ער זאָגט פאַרויס (נביאות), אַז גראַד די "ווילדקייטן" מיט וועלכע די לידער זיינען אַרומגעוואַקסן, וועלן אים העלפן זיך אַנטוויקלען...

איך דערמאָן יענע רעצענזיע, ווייל איך מיין, אַז דאָס האָט גלייך אין אַנהייב געשאַפן אַ נישט־גינסטיקע באַציאונג צו שקאַלניקאָוס פּאָעטיש שאַפן. אַזוי אַרום האָט מען פאַרזען די עכטקייט פון זיין טאַלאַנט, וואָס האָט אַרויסגעשימערט פון פיל פון זיינע טיף־איבערגעלעבטער און ערלעכער קינסטלערישער מי.

מ'האָט געדאַרפט פאַרמאָגן שקאַלניקאָוס עקשנות און טיפן גלויבן אין זיין אייגענעם טאַלאַנט, צו האָבן דעם מוט כסדר צו אַרבעטן איבער זיך און ממש הובלעווען זיינע פּערזן. ער האָט געמילדערט דעם פּיין פון זיין טרויער, אין די שטימונגען פון טרוים, צו אויפבויען זיך אַ געצעלט, ערגעץ ווייט פון דער טומלדיקער שטאָט. דאָרט וועט ער אין רו, אין דער גלוסט צו דער ליבסטער, וווינען און געניסן די פּרייד פון דער ליבע. טעג וועלן זומערן און די זון מיט איר פּרימאַרגן ליכט וועט אויסבאָדן דעם גרינעם אַרום. די שטילקייט, וואָס זשומעט דאָרט וועט אים פירן ביי די וועגן פון פעלד און וואַלד און די צאַרטע גלוסט צו דער ליבסטער וועט דאָרטן אויפגיין אין פּרייד:

"ביי די פּיס דאָס פעלד

אַזוי ווייך און גריין,

און אין מיין האַרץ איז ערשט טאַג געוואָרן,

פול מיט רייץ אין ווייסן דורכזיכטיקן קלייד;

זיי מיין פּרייד!"

ער זוכט פּרייד אין דער רו, וואָס איז ערגעץ. ער וויל זיך אַרויסטרייסלען פון דער פּיין פון זיין קינדערישן אַ מאָל, וואָרום אים האָט אויסגעהאָדעוועט די נויט. ער זוכט אַנטרינונג פון יענע האַרבע, הונגעריקע קינדערישע יוגנט־יאָרן, ווען דער טאַטע האָט אים גאָר יונג געטריבן צו דער אַרבעט: ער שילדערט אַט דעם פּיינלעכן גאַנג אין רואיקע אָבער טיף רירנדיקע פּערזן:

"האָט ער מיך אויפגעוועקט

גאָר גאָר פרי

פאַר דער האַנט מיך גענומען

און געפירט צו דער אַרבעט.

אויף דער וועלט,
 און אין מיין האַרץ איז ערשט טאָג געוואָרן,
 אַ יונגער זומער האָט געשפּראַצט אַרום הייז,
 און – ווייט אַרויס
 איז דער וועג אין גראַז, אין טוי געלעגן;
 איך האָב געוואָלט אים עפעס פרעגן,
 האָט ער מיין האנט געהאַלטן שטייף
 און שטייפער נאָך געשוויגן.”

די דערפאַרונג פונעם שווערן לעבן, האָט אים אויך פאַרהאַרטעוועט.
 דאָס ליד איז געוואָרן דאָס לעבעדיקע בלוט וואָס האָט גענערט זיין גייסט
 און גוף. ער האָט תמיד געפונען אינהאַלט און אָנהאַלט אינעם וואָרט-
 אויסדרוק. דורכן וואָרט האָט ער געקראָגן זיין לויין און דערפילט דעם
 וואַרעמען אָטעם פון שעפּערישקייט.

אין אַ צאָל פאַרטיפּערטע לידער, האָט זיך באַוויזן דער ווונדער פון
 פּאָעטישן טאַלאַנט:

“ווייט, ווי דורך זילבערנע זיפן
 שווימט אויף גאַלדענע נעצן
 פון ערגעץ דער אָונט צו –
 טראָגט אויף זיינע לבנה-ליפן
 דעם קילן אָטעם פון מידקייט
 צום בלויען קוש פון רו.....”

פיל פון זיינע סטראָפּן זיינען ביאַגראַפישע פרטים פון זיין
 געמוטשעטער טאָג-טעגלעכקייט. אַ מוסטער איז דאָס ליד “דאָס ווייסע
 קלייד” וואָס איז געשריבן, אין דער שטימונג פון אַ פּאַלקס-געזאַנג. די
 שורות זיינען דורכגעוואַרעמט מיט שטילער, אויפגעהייטערטער תמימות,
 וואָס זיין ליבסטע האָט אין ליבשאַפט אויפגענייט זיין ווייס ארבעטער-
 העמד:

“מעסט איך אָן דאָס ווייסע קלייד,
 דאָס לייזונט קלייד – ניט פון טויט –
 דאָס האָט מיין ליבסטע מיר אויפגענייט
 אַ קלייד צו דער אַרבעט ביי ברויט.
 טו איך אָן אינמיטן פון דער נאַכט
 דעם ווייסן יאָך אויף מיין לייב
 ביים שטילן שלאָף פון קינד און ווייב,
 ביים ווייסן שטויב פון געמאַלענעם ווייץ,
 ביים פריילעכן קנאַל פון האַלץ-געהייץ –
 און דאָס האַרץ ווי אַ מיל
 טוט אין נויט אַ לויף אונטערן ווייסן קלייד,
 וואָס מיין ליבסטע האָט מיר אויפגענייט.”

איז וואָס איז פאַרט די סיבה פון דעם נישט וואַרעמען אַפּרוף אויף זיין
 שאַפּן? מיין איינדרוק איז, אַז עס נעמט זיך ערשטנס, פון דער שפּראַך

אַרעמקייט זיינער. ער האָט זיך באַנוצט מיט אַ קאַרגע צאָל ווערטער. ער איז נישט געווען קיין שפראַך־עושר. ער האָט טאַקע נישט געדאַרפט זיך היטן פון ווערן צו ווערטערדיק. ער האָט נישט פאַרמאָגט דעם קינסטלערישן חוש צו קענען אויסקלייבן און אָפקלייבן דאָס פּאַסיקע וואָרט. מיט וועלכן זיין ליד זאָל געבוירן ווערן. עס איז טיילמאָל פּיינלעך צו פילן, ווי ער מאַטערט זיך צו געפינען דאָס וואָרט אויף אַרויסצוברענגען די אַנגעזאַמלטע געפילן. ער ניצעוועט איבער די זעלבע ווערטער צו באַצייכענען זיינע איבערלעבונגען. פון צו אָפטן באַנוץ ווערן די ווערטער אָפּגעריבן, און דאָס שוואַכט אָפּ דעם איינדרוק פון דער פּאַעטישער שטימונג. די אויסגעבלאַסטע שורות פעלט דאָס וואַרעמע בלוט פון דער ליריק, און ממילא פאַרלירן זיי דעם צויבער פון עכטער דיכטונג.

אַט די נישט געראַטענע לידער ווערן פאַרצויגן מיט אַ שאַטן, ווי ער וואָל בלאַנדזשען אין דער פינצטער, גראַד אין העלן טאג. גאַר אָפט לאָדט ער איבער די פּערזון מיט "ליכטיק", "ליכטיקייט", און פון אַלע באַצייכענונגען ווערט אויף קיין טראַפעלע נישט־ליכטיקער...

אַט די טיילווייזע אומבאַהאַלפּנקייט, האָט גורם געווען ער זאָל אַ לאַנגע צייט נישט קענען זיך אַרויסהייבן מיט זיין ליד.

וואָס איז געווען א.ש.ש. שקאלניקאווס זשאַנער? עס איז נישט גרינג צו באַשטימען. עס איז ביי אים אַן אַנוואַרף פון באַגערן און טרוימען, וואָס הייבן נישט אַרויס קיין באַזונדערע טעמאַטיק, וועלכע זאָל זיין דער קען־צייכן פון זיין שאַפן. מען פילט אָבער אין דעם זיין צאַפּלען זיך אין דער שרעק פאַרק טויט, זיין גלי אין גלוסט פון דער ליבע, און זיין געזאַנג צו דער אַרבעט. די לידער ביים הייסן שיין פון אויוון זיינען, דאַכט מיר, די שענסטע און פּאַעטיש־שטאַרקסטע אין די צוויי שפּעטערדיקע לידער זאַמלונגען: "לידער", מאַנטרעאל 1926, "אין ליכט פון טאָג" מאַנטרעאל 1939. דער באַגער צו ווערן אַ פּראַלעטאַרישער דיכטער און צוטראַגן אַ צושטייער צום גייסט פונעם רעוואָלוציאַנערן ברויז, אין זיין צייט. פון זיי זיינען געבליבן אַ בינטל שוואַכע, טענדענציעזע סטראַפּן. בכלל, האָט דער פּראַלעטאַרישער פּעריאָד נישט איבערגעלאָזט קיין וואַגיקע שאַפונגען, נישט אין דער פּאַעזיע, נישט אין דער פּראָזע. עס איז געווען די באַמבאַסטיק פון הויכרעדעריי. אין דעם איז שקאַלניקאוו נישט געווען קיין אויסנאַם. ער האָט אָבער אַ צאָל לידער וואָס זיינען לויטן שטייגער פון זיין שאַפן, שטילע, סאַציאַלע לידער, וואָס זיינען עכט און רעדן צו אונדזער געמיט:

דאָס ליד פון דער פרוי
וואָס וואָשט פּרעמדע דילן
קאָן זיך מיט פּרייד נישט שפילן
עס איז ווי דאָס וואַסער גרוי
און צאַנקט נאַכאַנאַנד
אויף איר מידער האַנט,

קאלט און רוי.

דאָס ליד פון דער פרוי,
וואָס וואָשט פרעמדע דילן
פויזעט אויף די הוילע קני
ווי אַ קינד וואָס וויל זיך שפילן
מיטן מיסט אין שטוב
און פאלט איבערן שוועל
ווי איבער אַ גרוב״.

די קליינע צאָל סאָציאַלע לידער שילדערן דאָס האַרבע לעבן פון די וואָס האַרעווען שווער און מוטשען זיך אין דער נויט. זיי דערוועקן מיטגעפיל און מאַנען צו קעמפן פאַר די רעכט פון דעם אַרעמען. ווען ער דערציילט וועגן זיין מי, דערקענט ער זיך דורך זיין ליד. עס ווערט ליכטיק. (אַן דער מאַטערניש פון די אַדיעקטיוון ״העל״. ליכטיק ״ליכטיק״). זיין שטימונג גיט זיך איבער אין אַ מילדער, שטילער בילדלעכקייט:

״אונדזער אַרבעט –
אַ פּריש, זאַפטיק ברויט;
באַקן מיר ברויט
טאָג און נאַכט
אין הייסן שלאַכט
מיט דער נויט.
עס טוט אַ ברי
הייסע, ברוינע ברויטן;
ווי פון קנויטן
גייט אויף ווייסער רויך,
זאַפטיק, ווייך
און שיכורט די אויגן
וואָס ברעכן זיך פון שלאַף.
און די נאַכט מיט רו פאַרצויגן
בלאַנדזשעט שטיל צום סוף;
ראָזער מאַרגן אויף צווייגן
וועקט די בלעטער פון שלאַף״

א. ש. שקאָלניקאָוו איז אידעיש געווען באַווירקט פון דער שיטה פון די עסטעטיקער, פון קונסט לשם קונסט, אָבער דוקא אין זיינע טעמאַטישע לידער האָט זיך אַרויסגעוויזן די עכטקייט פון זיין שאַפן. דאָס זיינען לידער, וואָס אַטעמען מיטן אמת פון דיכטונג. מחמת, אין זיי האָט ער אַריינגעבלאָזן דעם אַטעם פון לעבן, דעם אייביקן רוח־חיים פון יעדער לעבעדיק־געבוירענער קונסט.

אודאי פילט מען אָפט די ווירקונג פון י.י. סיגאַלן אינעם טאָן פון שקאָלניקאָוו שאַפן. עס איז אָבער אַ שעפּערישע השפּעה, וואָס איז געווען צום גוטן. מען דאַרף אָבער נישט צושרייבן די גינסטיקע באַווירקונג בלויז צו י.י. סיגאַלן, מחמת סיי י.י. סיגאַל און סיי אסתר סיגאַל, איידע מאַזע און א.ש. שקאָלניקאָוו האָבן געשאַפן אין טאָן פון ״די יונגע״. (מאַני

לייב און ראָלניק) ממילא איז אין דער שטימונג דאס געווארן דער תוך פון זייערע לידער. אזוי אַרום זיינען אַלע פיר דערמאָנטע פּאָעטן (איטלעך איינער לויט דער קראַפט פון טאַלאַנט) געווען פון די טאַלאַנטירסטע נאַכקומער פון "די יונגע".

עס דויערט יאָרן לאַנג ביז דער טאַלאַנט פון יעדער שעפּערישער פּער-זענלעכקייט פּאַרמירט זיך אויס און געפינט די פּאַרם פּאַסיק צום אינהאַלט פון זיין שאַפן. דאָס נעמלעכע איז חל אויף שקאַלניקאָון. אין די לעצטע יאָרן, פאַר זיין פּריען אַוועקגיין אין לאַנד פון אייביקן נישט-זיין, האָט ער זיך ווי געפונען. ער האָט אָנגעהויבן זען זיך דורך יענעם. וואָרום פאַראַן פּאָעטן און בעלעטריסטן וואָס שילדערן די מיליע און די מענטשן, וואָס ראַנגלען זיך אין איר, און דורך דעם דערקענען זיי זייער אייגענע געדאַנק-און געפילן-וועלט.

אין די לעצטע נומערן "מאָנטרעאל" און אין "קענעדער אָדלער" יוביליי נומער האָט ער אָפּגעדרוקט אַן אָנהייב פון אַ פּאָעמע וועגן "מאָנטרעאַל — זיין היימשטאָט". אין אָט די פּערזן דערגרייכט ער אַ גאַנצקייט. (וואָס דאָס איז געווען זעלטן צו געפינען אין זיינע פּריערדיקע לידער). די שורות בינדן זיך. אפילו די עטלעכע פּראָזאַישע שורות באַשטעטיקן די עכטיקייט פון דער שילדערונג. עס איז די רעאַלע וואָר פון דער יידישער סביבה, אין די יאָרן פון רושיקן אימיגראַנטן פּעריאָד. וואָס אין דער פּאַרמלאָזיקייט, האָט זי געשימערט מיט דער פּאַרב פון אַ יידישער אייגנאַרט.

א. ש. שקאַלניקאָו האָט קינסטלעריש באַוויזן צו פאַרוועבן אין אַ שטילן טאָן די בענקשאַפט נאָך יענעם יידישן לעבן דאָ הי ווי ער האָט עס געקענט, און שפּעטער דערקענט זיך אַליין, אין זיין שטילן, געמיטלעכן רויש.

"ווי דער פּאַלנדיקער שטייב פון זון,
שפּרייטסטו זיך אויס
אויף "מעין" סטריט
און ווערסט ליכטיק אין באַגינען,
לאָזסט זיך פילן מיטן ריח
פון פלייש. פיש און ברויט
און ס'הערן זיך די שווערע טריט
פון עלטערע יידן וואָס גייען
צו דער נאַענטער שיל דאָווענען".

דאָ, זיינען טאָן און טעמע קינסטלעריש באַהאַפּטן. אָט דער געראַטענער אָנהייב האָט זיכער געקענט זיין אַן אָנרעג צו שילדערן אין אַן עפישער, פּאָעטישער פּאַרם דעם לעבעדיקן שטייגער פון אונדזער נעכטיקער ווירקלעכקייט דא הי.

א. ש. שקאַלניקאָו האָט באַטראַטן דעם קאַנאַדער באַדן נישט מיטן

באָגער צו ווערן רייך, נאָר מיטן טרוים, אַז דער גלי פון זיין טאַלאַנט זאָל דאָ גאָלדיק אויפבליען. האָט ער אַלע זיינע יאָרן געהאַרעוועט אויף ברויט און זיך געראַנגלט מיט די ווערטער אויף צו געבן פולן אויסדרוק צו זיין געמיט. ווען ער האָט שוין דורך מיפולער דערפאַרונג אָנגעהויבן דערגרייכן די שטופע פון אויסרייפן זיינע לידער אין דער איידעלער שיינקייט פון דער שעפּערישער קונסט, וואָס האט זיך אַנטפלעקט אין די טרויעריקע און דורכגעטרערטע לידער ווי "לזכר י. י. סיגאַל" און אין זיין אָפּשייד-ליד, וואָס איז אין נוסח פון אַ צוואה (געדרוקט אין "מאַנטרעאַל" יוני 1940)

"נעמט מיך, חברים
און טראָגט מיך אוועק,
ווי די ערד איז גרייט
און האָט ניט קיין וועג
צו אייך, צוריק.
זאָל קיינער ניט קלאַגן
ביי דעם שוואַרצן וואָגן,
ביים קאַסטן מיט רו...
איך אַליין בין גאגאַנגען,
אין טרויער געפאַנגען"...

האָט דער טויט אַרויסגעשלאָגן די פען פון זיין האַנט.

א. ש. שקאַלניקאוו, דער אַקטיווער, טאַלאַנטירטער פּאַעט, האָט זיך כשר פאַרדינט, אַז מען זאָל מאַכן אַן אָפקלייב פון זיינע סאַמע צייטיקסטע לידער, וואָס זיינען אַ כבוד פאַר אים און אַ כבוד פאַר דער יידישער פּאַעזיע אין קאַנאַדע.

שלום שטערן

דער דיכטער י. י. סיגאל

(כאראקטעריסטיק)

י. י. סיגאל איז געווען איינער פון די טאלאנטפולסטע פארשטייער פון דעם דור פאָעטן פון נאך "די יונגע". אין געמיט און אין געפיל, געהערט ער צום שעפערשן אויפשטייג פון די נאכקומער פון די "יונגע". מיט זיין הויכן טאלאנט, האט י. י. סיגאל געבראכט א וואגיק, פאעטיש פארמעג וואס דער שטויב פון דער צייט וועט נישט קענען פארדעקן. ער זינגט אין טיפן געבעט. ער אנטפלעקט דעם טרויער פון זיין צעבראכן געמיט. עס איז א געבעט און א ווייטיק פון דעם שטענדיקן געראנגל מיט זיך.

אין א צאל לידער אנטפלעקט ער זיך ווי א ליריש סענסיטיווער פאעט פון א הויכן ראנג. אט דאס פאעטיש פארמעג איז דויערהאפט און מיט דעם וואגיקן צושטייער וועט ער בלייבן ווי א פאָעט וואס האט מיט זיין פאעטיש ווארט זיך אריינגעזונגען אין הארץ פון דעם ערנסטן לייענער.

י. י. סיגאל איז געווען זייער א פראדוקטיווער פאעט. ער האט זיך אויפגעהויבן אין דער פרי מיטן ליד אין הארצן און געגאנגען שלאפן מיטן ליד אויף די ליפן. ער זאגט טאקע אפט אין זיינע לידער אז ער וויל זיך ראטעווען פון דעם אליין זיין, פון דער פארלוירנקייט און טרויער וואס איז דער הויפט־טאן פון זיין פאעזיע. ער זוכט זיך אויך צו ראטעווען פון דער אפגעזונדערטקייט פון זיין אייגענער און פאר אים ענגער סביבה.

א הארץ אָנגעוויגן מיט פיין פון טרויער, האט ער געבענקט נאכן יונגן א מאל, נאך זיין געבוירנשטעטל. אים דאכט זיך אויס, אז דארט, אין דער היים פון זיין נעכטיקייט, איז געווען א גאנץ, היימיש, יידיש, פרום און ריין לעבן, אין וועלכן ער וואָלט זיך געפילט היימיש עד היום. ער פאהערלעכט ר' פנחס קאָרעצער — דעם איש תם וטהור פון צווישן די חסידישע רביס.

ער לויפט אין זיין בענקשאפט אלץ צוריק צום נעכטן און אלע זיינע דערמאָנונגען זיינען וועגן דעם. ער פילט אז ער איז פון דארטן ארויס־געריסן געווארן, און דאָ הי קען ער זיך נישט איינהיימישן. ער איז אן אויסגעוואָרצלטער. ער איז א פרעמדער, וואס האט נישט און זוכט נישט

קיינ נייעם באָדן, אין וועלכן זיך אויפסניי איינצוואַרצלען.

ווער זיינען זיינע געשטאלטן, וואס צו זייער ליכט ציט ער זיך? דאס זיינען דער בעש"ט און ר' פנחס קארעצער.

אין דער זאמלונג "לידער פון י. י. סיגאל" (ניו יארק 1926) דערציילט ער פון זיין טרויעריק געמיט. ער — וואס איז דאן נאך קיין דרייסיק יאר נישט אלט געווען, פילט, אז ער איז שוין אריינגעטראטן אין אָפּבלי פון זיינע טעג. דער טרויער האט אים אפשר געלייטערט, אבער די פיין האט גלייכצייטיק אויסגענאָגט זיין יונג געביין. ערגעץ איז ער פאַרבלאָנדזשעט געווארן און ער קען דעם וועג צו דער אפנקייט פון מענטשן-וואלד נישט געפינען. דעריבער קלאגט ער אויפן וועלקן פון זיינע טעג:

"נאך קיין פולע דרייסיק יאר
טרעט איך אויף מיין ערד ניט
און שוין געלט אויף מיר די וועלט אין קראנקער רייפיקייט.

— מיך ציט אין שאטן פון אלע, קרומע פאַרקנס,
און דער ריח פון וועלק, וועקט אין מיר זיסע טרערן.

— איך פארקוק זיך אין דער הויך
קוק זיך ארום

און ווייס קלאר דעם וועג, די וועלט,

און ווייס קלאַר וווּ צו גיין,

נאר איך וויל דערהערן א קול וואס רופט מיך

רופט מיך פון פארבלאָנדזשעטקייט..."

י. י. סיגאל מיט זיין מעכטיקן טאלאנט, וואָלט געקענט אויפהויבן און דערהויבן זיך אין גרויסע פאעטישע שאפנונגען, אין וועלכע מען וואלט געהערט דעם גאנג פון מענטשן אין דעם ליכטיקן רויש פון לעבן.

דאס טראגן אין זיך דאס שווערע געפיל, אז פרי וועט דער טויט אונטערשניידן זיין לעבן, האט פאר אים אלע וועגן פארשאַטנט. אט די אָנונג האט פארוויסטיקט דאס געמיט. זיין ליד "שטיינערדיק" (געשענקט מאני לייבן) איז א געוויין דורך פארשטשעמעטע ציין:

"א שאטן פון מיין אייליקן סוף
גרויט אויף אין ליכט פון יעדן אין דער פרי.
איך לעב אין אָנהייב פון מיין לעצטער שטראף,
ביים אויפואכן צום שאטן פון מיין סוף.
איך גיי פארשולדיקט פון מיין שטוב ארויס."

אויב מען האט איבערגעלייענט איין ליד זיינס, קען זיך שאפן דער איינדרוק אז מען האט שוין איבערגעלייענט אלע זיינע לידער, פון אלע זיינע לידער-זאמלונגען, דאָס האָבן אייניקע רעצענזענטן אים פארגעווארפן. דאס מיינט אבער זייער אויבנאויפיק אויפנעמען די צאָרט ציטערדיקע ליריק פון י. י. סיגאל, וואס איז געגליכן צו א היינמיש-הארציקן בעל-תפילה, וואס זיין געבעט צו גאט קוואלט פון דער סאמע טיף פון טרויעריקן געמיט ארויס.

אמת, י.י. סיגאל וואַריאירט די זעלבע מאָטיוון, אבער אין יעדער וואַריאַזאַציע איז פאַראַן דער פּאָעטישער קאָליר פון א נייעם ניוואנס. דורך אט די ניוואנסן מיידט ער אויס מאנאטאניע.

י.י. סיגאל וואס איז געשטאנען אונטער דער השפעה פון די "יונגע" האט ווי זיינע פארגייער און גרויסע פאַרשטייער פון קונסט־לשם־קונסט־שיטה, געטריבן פון זיך יעדן אַנטייט אויף טעמע. טעמאטיק האט געמיינט אריינגיין צווישן מענטשן, זינגען פון — און ממילא שוין פאר — אן אייגענער פערפערע. פון דעם האבן זיך "די יונגע" אין באגין פון זייער אויפקום שטארק געהיט. י.י. סיגאל, וואס די העכסטע דערגרייכונג אין דער יידישער פאעזיע, איז ביי אים געווען מאַני לייב, האט גראד אפגעווייכט פון מאני לייבס נוסח, און בלויז, דאכט זיך מיר, אויפגענומען זיין ווונדערלעכע, דיכטערישע מוזיקאלישקייט. פונדעסטוועגן, זיינען פאראן ביי אים לידער וווּמען דערפילט מאַני לייבס איינפלוס אין דער פארם. אין הכנעהדיקייט און אין שטילן געבעט (א סארט תפילה בלחש) איז ער נאענט צו יוסף ראָלניק. אין זין פון פארם און פערזן־בוי איז דער דאזיקער איינפלוס געווען א ברכה פאר סיגאלן. פון דער צווייטער זייט, האט ער, דורך זיין איינשטעל, גאַנץ אָפט פארלוירן יעדן חוש פאר דער וואָר פון דער ארומיקער ווירקלעכקייט. ער איז געבליבן הענגען כמעט ווי אין דער לופטן, און זיך געראנגלט מיטן באגער צו שאפן אן עפיש־פּאָעטיש ווערק, וואס זאל ארויסהויבן זיינע פארהערלעכטע געשטאלטן. אזוי האט ער געטרוימט אנצושרייבן א דראמאטישע פאעמע "דער בעל שם טוב".

שוין אין לעקסיקאן פון דער יידישער ליטעראטור פון זלמן רייזען, דערשינען אין ווילנע, 1927, ווערט דערמאָנט אין דער ביאָגראפיע פון י.י. סיגאל: "ער ארבעט די לעצטע יארן אויף א גרויסער דראמאטישער פאעמע "דער בעל שם טוב". אין די פערציקער יארן, בעת זיינעם א באזוך אין ניו יארק, האט ער, אין זיין אינטערוויו אין "טאג" איבערגעגעבן, אז ער ארבעט לעצטנס אויף א דראמאטישער פאעמע "דער בעל שם". ער האט זיך בלויז פארמאסטן און זי נישט פארענדיקט? מסתמא געווען ביי אים די אמביציע צו שאפן אין א פאעטישער ראם איין גרויס עפיש ווערק. עס דערמאנט אין דעם וואס דער גרויסער אירלענדישער דראמאטורג שאָן אַקייסי האט געשריבן אין זיינע מעמוארן וועגן שעליס א דראמע: "אלע פרעגן די זעלבע פראגע: פארוואס האט שעלי נישט אנגעשריבן מער ווי איין אקט פון זיין דראמע" — דערויף ענטפערט ער מער־ווייניקער אזוי: "איך האָב געלייענט שעליס נישט־פארענדיקטע דראמע. שעלי איז געווען א גרויסער פאעט און נישט קיין דראמאטורג. ער האט די דראמע נישט פארענדיקט, פשוט, ווייל ער האט נישט געקענט..." י.י. סיגאל האט אפשר אויך נישט געקענט, אויף אן עפיש ווערק דארף מען זיך קאנצענטרירן, ארויספירן מענטשן און שאפן אקציע. און דאס איז נישט געווען אין דער קראפט פון זיין טאלאנט. י.י. סיגאלן איז געווען גרינגער אויסצוזינגען לידער צו און

וועגן בעל שם טוב. דא האט די פאנטאזיע פריי געארבעט, אבער אויפשטעלן א קאנסטרוקציע פון א דראמאטישער פאעמע, דאס האט דער לויטערער, שטילער זינגער י. י. סיגאל, נישט געקענט באווייזן, ווארעם, בלויז מיט ווערטער, אפילו מיט די סאמע אפגעקליבנסטע, און סאמע אויסגעאיידלסטע ווערטער, וואלט דער קינסטלער נישט געקענט אויפבויען זיינע אָנגופיקע געשטאלטן. דערצו איז י. י. סיגאל געווען ווייט פון דעם חסידישן לעבן און שטייגער-פירונג אין די אמאליקע יידישע שטעט און שטעטלעך. אין רוב פון זיינע בעש"ט-לידער נעמט ער דעם בעש"ט ארויס פון דער ראם פון זיין דאָרף-און שטעטל-סביבה.

ער שטעלט זיך אים פאַר, ווי ער איז פון אים וויזואנעריש אויס-געטרוימט געווארן אין דער פארהייליקטער גייסטיקייט. דער בעש"ט איז ביי אים א מענטש לויט זיין שטימונג, אבער ער איז נישט קיין מענטש אין געשטאלט פון בלוט-און-פלייש, נאר ער שוועבט, כסדר, אין די עולמות העליונים.

י. י. סיגאל האט זיך געפילט פריי אין פרייען פערז (ווייסן פערז) אפשר שוין א ביסל צו פריי... אן שום צוים. דער רעזולטאט איז געווען, אז אין די ווייסע פערזן איז ער מער זאגער, ווי זינגער. דאס ינגאָלד פון פאעטישן פערז ווערט אפט צעשמאלצן אין די נישט-געהאמעוועטע שורות.

י. י. סיגאל האט געהאט זעענדיקע אויגן פאר דער נאטור, אויפצוכאפן פייסאזשן און זיי אריינליכטיקן אין זיינע לידער. דאך צייכענען זיי זיך נישט אויס מיט קיין איבעראשנדיקער בילדלעכקייט. ער פינקלט אויף דא און דארט מיט א מעטאפאר. מען באוונדערט זיין שפראך-עשירות, אבער יעדער גוטער לייענער דערפילט, אז ווען ער זאל געווען וויסן דעם סוד פון זיין קארג אויפן ווארט, וואָלט זיין ליד דערגרייכט דעם ווונדער פון פאעטישער גאנצקייט.

י. י. סיגאל איז א מאריך. און אין לירישע לידער דארף מען זיך כסדר צוימען. וואס אין עפישער פאעזיע איז אפט א מעלה, איז אין לירישן ליד, די באריידעוודיקייט דער גרעסטער חסרון דעריבער, איז מיין איינדרוק, אז גראד אין זיינע לידער אין וועלכע ער נעמט צו הילף דעם גראם צו דערגרייכן ריטמישקייט, קריגט דאס ליד די פארם פון איין גוס. דער שטילער און איידעלער גראם שאפט א פולקלאנגיקע מוזיקאלישקייט, און מיר דערפילן דאס געמיט פון דעם פאעט אין אומעט פון דעם דורכגעציטערטן ליד:

"אויף דיין ערד וועל איך זיך לייגן,
און ווידוי זאגן שטילערהייט.
און אויף דיין ערד וועלן מיינע אויגן
איינדריםלען אין קלארן טויט
און אויף דיין ערד וועלן לייגן צווייגן,
א בינטל צווייגן אנגעגרייט.

און אויף די צווייגן — ליכטיק שווייגן,
 דערמאן זיך ווי אין חומש שטייט:
 אט איז דאס האלץ, אט איז דאס מעסער,
 און ווו איז, פאטער, די קרבן-שאף?
 שטילע גייען זון און פאטער
 צום בארג ארויף."

(פון בוך "ליריק" מאנטרעאל 1930)

י.י. סיגאל האט כסדר געוואלט אויפגעפנען פארן פרעמדן דרויסן
 זיינע טאג-און-נאכט עמאציעס, אויסדערציילן, ווי ער פילט, און ווי ער
 פירט זיך אויף "אין זיין טונקעלן באוויזן":

"איך צינד ניט אן קיין ליכט אין מין טונקעלן באוויזן,
 איך צי אראפ פון זיך די קליידער בלינד,
 איך לייג זיך אויף מיין געלעגער:
 אויפן וועג ווו איך גיי איינזאם ארום,
 ניט ווייט פון מיין באוויזן,
 טרעף איך קיינעם ניט.
 איך ליג אויף מיין געלעגער
 אלט, שטום, אליין.
 קליין איז די שעה
 מיט געשענקטן שלאָף,
 וואס רוט אויף מיר.
 און לאנג און היל
 ווי וויסטער וועג,
 מיין ווארטן
 אויפן בלויען שנירל פון פרימארגן,
 און די גרויסע פענצטער
 פון מיין באוויזן."

י.י. סיגאל האט אין זיינע לידער געזען בלוזי זיך. דאס ליד איז געווארן
 דער שפיגל פון זיין געמיט. נישט קיין שפיגל אין ליכטיקן בלענד, ווען די שייין
 פון דער זון פאלט אויף אים — נאר אויך דאס שפיגל-גלאז האט געטונקלט.
 דעריבער, ווען ער שרייבט וועגן ניו-יאָרק, וועגן ברוקלין, וועגן מאנטרעאל,
 איז עס נישט בכדי צו שילדערן ניו-יאָרק, נאר ווי ער פילט אין מענטשן-
 וואלד פון אט דער גרויסער וועלט-שטאט. אזוי ארום, בלייבט בלוזי דער
 נאמען ניו-יאָרק, ברוקלין וכדומה. מען קען אבער בשום אופן נישט
 ארויסקריגן דאס אויסזען און דאס געשטאלט פון אט די שטעט. דער סאמע
 עיקר — די בילדלעכע שילדערונג פעלט.

א ליד איז, לפי דעתו, קודם כל בילד. א פאעט דארף זיין אן
 אימאזשיסט. מען קען זיך נישט אָנלענען בלוזי אויפן געפילפולן ווארט. אָן
 אימאזשן איז א ליד — א בנין אָן פענצטער, בלינד. די אויגן פון א שטוב
 זיינען די שויבן, און א ליריש ליד פארמאגט, אויסער די שטימונג פון געמיט,
 אויך זעענדיקע אויגן, אין וועלכער דער דרויסן ווערט פאַרבילדערט. אָן
 דעם בלייבט ווינציק פון דעם לעבעדיקן ארום.

כאראקטעריסטיש אבער פאר י. י. סיגאל איז, וואס אומעטום לויכט ארויס די געבענטשטיקייט פון זיין גרויסן פאעטישן טאלאנט, סיי אין זיין זאגן, אין נוסח פון פאעטישן פיוט, סיי אין דער פולקלאנגיקייט פון זיין מוזיקאלישן פערז, וואס פארמאגט דעם איידעלן קלאנג פון ווייכן, ריטמישן גראם. מיין איינדרוק איז, אז בכדי זיין ליד זאל נישט פארלירן דעם פאעטישן רייץ, האט ער זיך געפלייסט, אַז זיינע פערזן זאלן אין דער שארפער געשליפנקייט האבן אין זיך דעם דיך-ציטערדיקן קלאנג פון ליריק.

עס פארקלעמט ממש דאס הארץ פון צער צו הערן זיין געבעט, אז ער זאל זיך נישט אויסברענגן אין אייגענעם פייער פון לעבן, א פרעמדער צווישן אייגענעם...

”פארבינד מיך מיט וועלטן און מיט מענטשן,
איך שטיי אין מיין פרעמדקייט צעבראכן
פארהאקט אונטער ביזע טירן.
עס וועט דאך א מדבר פון וויסטקייט,
אלע וועגן פארווילדן ביז איבער די פלויען.
ווי וועל איך זיך לאזן לויפן
אין דער געדיכטער פארווילדקייט,
ווי וועסטו מיין רופן דערהערן
פון מיין פארשטיקטיקייט.
כיוועל ווערן אליין איבער זיך
א פארטריקנדיק וואסער.
כיוועל ווערן אליין איבער זיך
א פארצערנדיק פייער.
כיוועל ווערן אליין איבער זיך
א טויטלעכע בלינדקייט.”

קיינער האט נישט פארנומען, אז דער פיין צינדט דעם טרויער אין זיין ליד. דעריבער. ווייזט זיך מיר אויס, אז סיגאל האלטן זיך אין באזונדערקייט, זיין ”זיין פארווינקלט“, ווי ער אליין זאגט ”עדות“ אויף זיך, שטאמט פון זיין מורא-האבן ארויסצוגיין, און נאך מער ארויסצוטערעטן קעגן די פני העיר, די כלומרשטע שיינע יידן. (סיגאל האט זיי ביטולדיק גערופן די ”קולטורניקעס“). ער האט אבער נישט געהאט קיין מוט מורד צו זיין כאטש א קליין ביסל אין זיין סביבה, ווו ער האט זיך געפילט ווי אן ארויסגעשטויסענער... אנדערשדיק, פולער, ברייטער, פילזייטיקער וואלט זיין דיכטונג געווען, ווען ער זאל זיך גראד געווען מישן אין די ענינים פון דער וועלט און ארויסגעטרעטן קעגן די עוולות און אויך קעגן דער סביבה וועלכע איז אים, אין תוך, דערווידער געווען. ער וואלט אפשר אזוי ארום, אויסגעברייטערט דאס געווערק פון זיינע מאטיוון, און די שטילע, בענקענדיקע און וויינענדיקע טענער, אין זיינע לידער, וואלטן אפטער און מערער דערהערט געווארן. ער וואלט דעמאלט אפשר אין אן עפישער פארם געשטאלטיקט דעם שטייגער פון זיין סביבה, מיט אלע חסרונות און מעלות, און געגעבן פליגל צו זיין בייסיקער איראניע. עס וואלט געבליבן א

יש, גראד נישט מאין, נאר פון אן אקטיווער, וואָרער ווירקלעכקייט. ווארום, אט האט י. י. סיגאל א צאל פרעכטיקע לידער וועגן יידיש. מיט טיפער ליבשאפט צו מאמע יידיש, האט ער באוויזן, אז מען באליידיקט דאס יידישע לשון — די מאמע יידיש, וואס פון איר פליסן זיינע געלייטערטע ווערטער. דורכן מויל פון זיין פען, קען ער אין שטארקער איראניע א בייטש טאן די אדונים אין ארץ ישראל, וואס דערנידעריקן יידיש, און ווילן יידיש נישט ארויפלאזן אויף דער שוועל פון זייערע שטיבער.

“מאמע יידיש

וועסט נעמען אונדזער פאק מיט ספרימלעך
 אויף דייע געטרייע אקסל — איבער דער וועלט.
 אפשר וועסטו קאנען ערגעץ אפשטעקן
 אביסעלע פון אונדזער נייעם אלטווארג.
 אפשר וועט דער גוטער האר פון אקספארד,
 קעניגסבערג, קאלאמביע, מקיגיל
 אפקויפן ביי דיר א פאר שפאגל נייע שמות.
 אפשר וועט דער גוטער, פיינער אדון
 פון דער אוניברסיטה דירושלים
 ברעכן די הארטנעקיקייט,
 און דיר ארויפלאזן אויפן ערשטן מארמאר-טרעפל.
 אפקלייבן ביי דיר א בלעטל אש,
 א דפל מענדעלע,
 א קונטרס שלום עליכם.
 רעד אים איין דעם אדון,
 בייג זיך פאר זיין שטאלץ,
 ראטעווע פאר אונדז א חלק אייביקייט
 זאל זיין אין שטיוב,
 אין פינצטערן ביינאכטיקן שארף
 פון די ווילגעלערנטע ארכיוו-עכברים,
 אבער עפעס, עפעס.
 פארוואס זאלן מיר מער ווי איטלעכער פארשעמט זיין.
 שטעל זיך איין פאר אונדזער גרויסער קריוודע.
 פאָרויכער דעם אדון,
 אז ס'איז שוין דאס לעצטע מאל.
 און זאָג אים צו נאך א מתנה —
 אונדזערע טינטערלעך און פערערס,
 אפשר וועט ער זיך לאקאמענען אויף אזא אנטיק.
 און דו אליין וועסט זיך נאך איינבעטן ביי אים אין דינסט —
 אפקערן די טרעפ פאר די איידעלע טריט
 פון די געבענטשטע קינדער פון דער האַרנטע —
 וואס דארפן אנצינדן דעם נייעם, העלן פאָקל
 איבער די שפיצן פון די אלטע, גרויע בערג.”

דאס זיינען די זעלטענע, געוואגטע טענער פון דער
 געזעלשאפטלעכקייט אין זיין דיכטונג. אים האט געצויגן קיין קארעץ, צוריק
 צו אן אויסגעחלומטן עבר, וואס פאר אים איז דאס געוואָרן אן אייביקע

לעבנס-וואָר. אין אים האט גענאגט פון בענקשאפט דער טרויער, אז ער האט פארשפעטיקט. א גאנצער דור, וואס זיין געמיט איז גאר אין דעם שטייגער פון נעכטן:

“באווייליק נאך איינמאל דעם ווונדער פון אנהייב
א יום-טוב אין אויגן,
א יום-טוב אין פענצטער,
א יום-טוב קומט אן אין א שטילן פארנאכט
אזוי ווי א מאל.
אט, מיר זיינען געבליבן נאך עטלעכע יידן אזעלכע,
וואס זיינען געבליבן אן אנדענק פון נעכטן,
אזוי ווי די ליכט אין די לייכטער,
וואס צאנקען ביים גרוי פון פענצטער פארטאג.
עס צינדן זיך העל
אין אונדז די נשמות,
און מיר — מיר האבן פארשפעטיקט.
מיר האבן פארשפעטיקט
און זיינען געקומען
געקלאפט אין די טירן,
מ'האט געעפנט די טירן.
מ'האט געעפנט די טירן.
א ליידיקער חלל.
— ווו איז דער בעל שם טוב?
— שוין נסתלק געווארן.
דער בראצלעווער?
— שוין אויך נסתלק געווארן.
— און דער בארדיטשעווער?
— ער האט אן ענטפער באקומען פון אויבן,
— אזא פינצטערן ענטפער באקומען פון אויבן,
וואס האט אים פארשטומט אין זיין חדר פארווארפן
און ער קומט נישט ארויס מער,
און לאזט נישט אריין צו זיך קיינעם,
א ליידיקער חלל.”

בעתן לייענען זיינע לידער-זאמלונגען, האט מיך כסדר געמאטערט די פראגע: וואס איז טאקע געווען די סיבה, וואס י. י. סיגאל האט אזוי באגערט צו א לעבנס-שטייגער, וואס אויפשטעלן אים אויף ס'ניי האט מען אין דער נייער צייט, אין די נייע לעבנס-באדינגונגען שוין נישט געקענט. פונדאנען איז געקומען צו אים די פארהערלעכונג, אז אלץ אין די ווייטע, אמאליקע טעג איז געווען יום-טובדיק און ער האט דעם דאזיקן יום-טוב פארשפעטיקט?

איז י. י. סיגאל דער ליריקער געווען א ראמאנטיקער? איך ווייס נישט. איין זאך איז קלאר: ער האט זיך ממש געבראכן פון טרויער אין דעם איינזאם-זיין, אין וועלכן ער האט זיך אליין פארטריבן. פון אט דעם וויסטן עול פון עלנט, האט י. י. סיגאל אויסגעצויבערט א היפשע צאל הויך-

פאעטישע לידער. עס איז ווי ער וואלט אין דער טונקלקייט געוועבט דעם שאטן מיטן ליכט פון זיין ליד. אט די ליכטיקייט גייט אויף פאר די אויגן פון אלע זיינע לידער-ביכער. א היפשע צאל ווונדערלעכע לידער טאקע אין ווארט-און-געמיט-וואריאציע, האט י. י. סיגאל איבערגעלאזט.

״זינג מיר די געזאנגען
פון אן אלטער וועלט —
זון-רויש צווישן זאנגען
אויף א רייפן פעלד.
אזא טאג א גרויסער
שפאנט איבער דער וועלט.
שניידט און לאזט מעשר
ביי דער ברעג פון פעלד.
איך בין אויך געקומען
מיט די ארעמעלייט
און איך האב גענומען
מיין חלק ארעמברויט.
איך בין זיכער געגאנגען
צו מיין שטיל געצעלט
מיט מיין ביסל זאנגען
פונעם ברעג פון פעלד,
זינג איך די געזאנגען
פון אן אלטער וועלט,
זון-רויש צווישן זאנגען
אויף א רייפן פעלד.“

י. י. סיגאל איז יונג אויסגעריסן געווארן פון לעבן און ער האט דאך באוויזן איבערצולאזן א פאעטיש פארמעג — א שיינע ירושה לדור דורות. י. י. סיגאל איז געווען און געבליבן א לירישער פאעט פון הויכן ראנג, און ממילא א וויכטיקע פיגור אין דעם אויפבלי פון דער יידישער ליטעראטור. געבענטשט זאל זיין זיין אנדענק!

די דיכטערין אסתר סיגאל

מיט אסתר סיגאלס בוך "לידער" (ארויסגעגעבן פון זרובבל-ברענטש 219 א.נ.א.פ. 1928 טאראנטא) האב איך זיך באקענט אין 1929, בעת איך בין געווען א פאציענט אין מאונט סיינא סאנאטאריע. איר עלצטער ברודער נחמיה סיגאל — א משכיל, וואס האט געשריבן (אין יידיש) מליצהדיקע פערזן.

נחמיה האט זיך געגרויסט מיט י. י. סיגאלן, און אויף אסתרן, האט ער געזאגט, אז זי איז אויך א דיכטערין. אסתר סיגאלס לידער זיינען מיר געווען זייער ווינציק באקאנט.

איך בין געווען נייגעריק צו דערוויסן זיך די וואָג און די ווערט פון איר דיכטערישן טאלאנט האט מיר נחמיה אויסגעבארגט איר בוך.

איך האב גענומען לייענען, און פון ליד צו ליד, האט זיך פאר מיר אנטפלעקט אן עכטע דיכטערין. זי איז מיר נאענט געווארן מיט איר קלאָרער, פאעטישער בילדלעכקייט. איך האב נחמיהן איבערגעגעבן מיין איינדרוק פון אירע לידער און אים געבעטן, ער זאל שרייבן אסתרן מיין מיינונג און אויך מיין בעסטן גרוס. אסתר האט מיר געדאנקט (אין א בריוו צו נחמיהן) און פארגעלייגט, אז מיר זאלן זיך באגעגענען, ווען מיר וועט דערלויבט ווערן אריינצופארן אין שטאט. איך בין אייניקע מאל געווען אין שטאט און קיין איינמאל נישט באוויזן זי צו באזוכן.

באגעגנט האב איך זיך ערשט מיט איר אויף א פאעזיע-אזונט אין קולטור צענטער; עס האבן געלייענט אלע פאעטן, וועלכע האבן זיך דעמאלט געדרוקט אין "קאמף".

ש. פערל האט גענומען דעם עולם מיט זיינע לידער וועגן ארבעטסלאָזע און מיט זיין הייטערדיק ליד: "א חזירל א קליינס טאנצט אין מיין הארץ, ווילט זיך מיר באגילדן אלץ, וואס איז שווארץ" אסתר סיגאל איז געזעסן נאענט צו מיר און א זאג געטאן: פארוואס עפעס א חזירל? פארוואס נישט א קיעלע, א קאטשקעלע, א קעצעלע, א ווייס ציגעלע?...

נאך פערלען איז אויפגערופן געווארן אסתר און זי האט געלייענט שטילע, לירישע לידער, וועלכע האבן געווייעט מיט דער שטימונג פון גלוסט און בענקשאפט נאך ליבע.

איך בין געווען דער סאמער לעצטער פארלייענער.
— אסתר האט זיך נענטער צוגערוקט צו מיר און אריינגעשושקעט-שיינע, דורכגעלעבטע לידער אין אייער סאנאטאריע סעריע.

מיר איז ליב געווען צו הערן אירע ווערטער פון אנערקענונג, גלייכצייטיק האב איך באמערקט, אז דער אָפּשאַצער איז קאלט געבליבן צו מיינע לידער און אַז ער האט מיר פארגעווארפן, אז איך בין בלינד צום איצטיקן פעריאד פון רעוואלוציאנערן ברויז.

— אסתר האט ארויסגעזייערט עטלעכע ביטערע ווערטער: אט די פארטעמפטע קלאפערס, וואס פארשטייען זיין אין פאעזיע!
נאך יענער ערשטער באקאנטשאפט, האט זיך איינגעשטעלט א קאַלעגיאַלע נאענטשאפט צווישן אונדז.

מיט אייניקע וואכן שפעטער האט זי מיר טעלעפאנירט, און מיך געבעטן, אז איך זאל קומען צו איר, אויף א גלעזל טיי. די שקאלניקאווס האבן דעמאלט געוואוינט אויף עספלאניד.

עס איז געווען א ברענענדיקער תמוז-טאג. די ביימער אין פארק, האבן זיך מיר אויסגעוויזן, ווי זיי חלשן איינצואַטעמען די קילקייט פון דעם שטילן ווינטל, וואס האט געשויערט די בלעטער.

אן אויסגעשעפטער פון דער פארעדיקער חמימה, בין איך אריין אין אסתרס ריין אבער גאנץ קליין דירהלע. אויפן טיש אין א בלוי-באצירטער שיסל האבן זיך גערויטיקט עטלעכע פרישע אפלעסינען, (אראנדזשעס) אין פאדערשטן צימער איז געווען קיל און לופטיק. דער בוים אקעגן פענצטער האט געוועבט אויף די שויבן א שאטנדיקן פארהאנג...

— אסתר האָט אנגעגאסן צוויי פולע גלעזער טיי, שטארק אָנגעצויגן, — אסתר האט זיך גענומען פארענטפערן פארן פארבעטן מיך אין אזא אָנגעהייצטן טאג, איך בין היינט אין דער שטימונג אייך צו לייענען עטלעכע פון מיינע לידער. דערצו האב איך א באדערפעניש זיך א ביסל אראפצוריידין פון הארצן.

— אירע לידער זיינען געווען שטילע, לירישע, דורכגעפיבערט אין גלוסט, אין בענקשאפט נאך ליבע.

— איך האב געזאגט, אז די לידער וועלן אויסנעמען ביי איטלעך איינעם, וואס האט א געפיל פאר עכטער דיכטונג. — אויב אזוי, האט זי ארויסגעפלאצט אין גרויס פארדראס: פארוואס מיידיט איר אויס צו שרייבן וועגן מיין בוך "לידער".

איך האב דערווידערט איר טענה און געפרוואוט איר אויפווייזן, אז אין מיינע נאטיצן "איינדרוקן און דערמאנונגען", האב איך זיך שוין אייניקע מאל זיך אפגעשטעלט אויף אירע לידער געדרוקט אין זשורנאלן. דאס איז פאר איר נישט געווען קיין פארענטפער. הערט שטערן, נאט אייך מיינ בוך און שרייבט! שוין צו אפט רימט איר מיינ יאנקלען (י. י. סיגאל) אין אייערע ליטערארישע פארצייכענונגען.

איך פארגין אים דעם נחת, אבער ער איז מקנא און פארגינט קיינעם ניט, אייך אויך ניט. געוויס ער האלט פון אייך, אבער ער וויל נישט דערלאזן, אז איר זאלט קריגן א צו שטאדקן אָנזען אין דער ליטערארישער סביבה אין ניו-יארק. אים אַרט זייער וואס א. ליעסין דרוקט אייך פיר מאל אין יאר אין דער "צוקונפט" וואָס מאני לייב האט אין א בריוו צו אים זייער געלויבט אייערע סאנאטאריע-לידער. פאר באוויליקן אים מיט אן אוצר פון שבחים, וועט ער אייך אפצאלן מיט זלולים. (ליידער, איז עס מקוים געווארן נאך מיינ צוריקקער פון מיינ ערשטן באזוך אין פּוילן נאך 1948). כסדר טשעפעט ער זיך צו שקאלניקאוון. זיינע לידער טויגן ניט.

פארוואס טויגן זיי ניט? שקאלניקאו איז א זייער פיינער דיכטער, ער איז אויך א גרויסער נאר... וואו ער האט א סענט, בראַקט ער אים אריין אין די זשורנאלעכלעך. יאנקל איז געווען א שותף צו כמעט אלע ליטערארישע טריבונעס, וואס זיינען דערשינען אין מאנטרעאל, אבער א שותף גארנישט צו טאן, פון מיר, האלט ער כלומרשט, אבער איך בין נישט געגאנגען פארויס, ער מיט זיין איבערחזרן איין מאטיוו, איין שטימונג, ווי ווייט פארויס איז ער געגאנגען? אלע קאנאדער שרייבער זענען ביי אים גראפאמאנען. איך האב קוים באוויזן זי צו בארואיקן.

איר ביידע נויטיקט זיך שוין מער נישט אין קיינעם הסכמה. אייערע לידער האבן שוין לאנג באשטעטיקט אייער ביידנס פאעטישן טאלאנט.

מעגלעך, אז איך הויב צו אפט ארויס סיגאלס דיכטונג, ער איז מיר נאענט געווארן פון זינט זיינס א ליד, וואס איז געדרוקט געוואָרן מיט יארן צוריק. מעגלעך, אין דער "צוקונפט".

איך קען נישט אנדערש ווי פארערן און ליב האבן דעם דיכטער י. י. סיגאל פאר אט די פערזן:

"דיין פרוטה די נישט גוטע נדבה,
האט פארשאלטן מיינ האנט און פארדארט.
זיך באזעצט אין מיינ הארץ
ווי א סאוע, ווי א קוימען
אין א פינצטערער נאכט"

איך האב צוטרוי צו סיגאלן און צו זיינע פאעטישע לידער, און אויב עס וועט זיך אים אמאל פארגלוסטן (ער האט דאס שוין איינמאל געטאן, ווען עס איז דערשינען "באגינען") בייזוויליק מיך באפאלן, וועט עס מיך טאקע אַרן, אבער ער איז נישט דער ערשטער און וועט מסתמא נישט זיין דער לעצטער.

— אסתר, אין אן אויפגערעגטן טאן; איך שעץ אייער ווארעמע באציאונג צו אונדז, אבער איר נארט זיך אליין. י. י. סיגאל איז אייך נישט קיין פריינט. מיר האבן נישט קיין ליטערארישע סביבה. מיר האבן א דיכטערין איידע מאזע — וואס האט זיך אליין געקרוינט ווי די מאמע פון די שרייבערס — די נעבעכס... איך האב נישט געפילט, ווי צו אמפערן זיך מיט איר, עס איז געווארן שפעטלעך. די זון האט שוין געהאלטן ערב דער שעה פון פארגיין. מיט איר בוך "לידער" (מיט דער כונה נאכאמאל צו לייענען) האב איך זיך אומגעקערט אהיים.

א ביטערניש האט זיך אפגעזעצט אין מיין געמיט פון אירע ביזע רייד פון וועלכע עס רעדט ארויס דער ווייטיק. די וואס דארפן דערנענטערן. לסוף מיט דער רשעות פון נישט פארגינען — דערווייטערן זיי עכטע, שעפערנישע טאלאנטן.

און אסתר? יא, די שטימונג פון איר ליד, אין שטילן, לירישן קלאנג האט געציטערט אין מיין געמיט.

מיט אייניקע וואכן שפעטער האב איך אפגעדרוקט אן אפשאצונג וועגן איר בוך "לידער" וואס האט שטארק אויסגענומען ביי אסתרן.

צווישנצייט, האט שקאלניקאוו זיך באוויזן מיט א סעריע ישראל-מאטיוון (וועלכע זיינען אריין אין א ישראל-אנטאלאגיע) און מיט אייניקע לידער מיט פייע סביבה-שילדערונגען וועגן מאנטרעאל, עס איז א בילד אין וועלכן, ער האט פאעטיש ארויסגעהויבן די רעאליטעט פון יידיש מעין סטריט (סט. לארענס סטריט) אין די גרינע יארן. די לידער פארמאגן די אטמאספערע פון יענעם פעריאד. א.ש. שקאלניקאוו האט דערגרייכט די מדרגה פון האבן א ביסל נחת פון אנהויבן ווערן אנערקענט. האבן מיר דאך, ווי שלום עליכם זאגט: "א גרויסן גאט" און ער טוט שוין אכטונג אז אזא ווי שקאלניקאוו זאל זיך נישט צו לאנג פרייען מיט דעם טראָפן פרייד פון זיין פאעטישן אויפשטייג. איז ער פלוצלינג שטארק קראנק געווארן און אויפן בעט אין שפיטאל ארויסגעלאזט זיין לעצטן אטעם. איך האב אים באזוכט אייניקע מאל, ער האט געהאט גרויסע ווייטיקן. ביי מיין לעצטן באזוך, האט ער מיך געבעטן, אז איך זאל העלפן אסתרן צונויפצושטעלן א זאמלונג פון זיינע לעצטע לידער. ער האט זיך געראנגלט מיטן טויט, זיין פנים איז געווען פייכט פון די אנגסטן, אין וועלכן זיין צעפייניקטער גוף האט זיך געווייקט, אין פייער פון פיבער. נאך שבעה, האט מיר אסתר טעלעפאנירט, אז זי וועט מיר צושיקן שקאלניקאוו'ס זאכן, צוצוגרייטן א בוך צום דרוק.

עס זיינען אוועק עטלעכע וואכן און דער מאטעריאל איז נישט אנגעקומען, האב איך איר טעלעפאנירט און געפרעגט, הלמאי, זי שיקט נישט צו די זאכן? ערשט זי האט זיך צעבעסט: איר און אלע פאעטן זייט ניט ווערט, וואס די ערד טראגט אייך! מען דארף ניט קיין לידער! פאר וועמען ארויסגעבן א בוך פאר די מייז אין קעלער...?

וועמען פון אייך האט געארט דאס מאטערניש און די יסורים פון שקאלניקאוון? עס איז געווען דער צארן פון צער. דאס איז געווען איר לעצטער איבעררייד מיט מיר אין גיכן האט זי זיך באזעצט אין ישראל. זי האט געוואלט זיין צוזאמען מיט איר טאכטער — מאשע, מיטן איידעם און די אייניקלעך.

מיט עטלעכע יאָר שפעטער, האב איך זי געטראפן דרייען זיך אהין און צוריק ביים "ארדן-צענטער"... פריער האט זי אפגעשטעלט מיין סאַניען און איר געזאגט, אז זי האט געהערט, אז היינט אוונט וועט דא רעדן טים באק. סאניע האט איר דערקלערט, אז מען האט איר נישט ריכטיק אינפארמירט. ווייזט אויס, אז זי איז נישט געווען זיכער, וואס סאניע האט איר געזאגט, האט זי מיך געפרעגט: פארוואס וועט דא היינט אוונט ניט רעדן טים באק? האב איך איר פארזיכערט, אז אפילו אין די פריערדיקע יארן, פלעגט טים באק דא זעלטן אויפטרעטן, בפרט, היינט נאכן דער צעשיסונג פון די יידישע סאוועטישע שרייבער. היינט קומט דא פאר א קולטור אוונט.

איך האב זי געבעטן אריינגיין, האט זי נישט געוואלט. איך האב זי געפרעגט, ווי אזוי האט זי זיך איינגעלעבט אין ישראל? — אן אויפגערגעגט האט זי א זאג געטאן: איך בין געפארן אין א יידיש לאנד, רודפט מען דארט יידיש. איך האָב געמיינט, אז עס איז א סאציאליסטישע געזעלשאפט, געטראפן האב איך א ברוטאל-קאפיטאליסטישן סיסטעם מיט רייכע און א שפעקולאנטן קלאס, וואס לעבן אין וואוילטאג. און דאס פאלק מוטשעט זיך. טפּו, זאל דאס אלץ ווערן!...

זי איז געווען צערייצט. זי האט זיך אפגעקערט פון מיר און מיט בייזע טריט פארשוואנדן אין דער אוונטיקער טונקלעניש.

איך האב געהאט גרויס מיטלייד מיט איר. זי האט זיך געפילט אליין און עלנט נאכן טויט פון שקאלניקאוון, דערצו האט זי זיך נישט געקענט אריינפאסן אין קרייז פון די ניי געקומענע שרייבער, האט זי זיך אליין ארויסגעשטויסן פון דער ליטערארישער סביבה סיי דא הי, סיי אין ישראל.

זי האט זיך אפגעפרעמדט אפילו פון די, וואס האבן געשעצט איר טאלאנט און געווען מיט איר היימיש און נאענט.

מיט מיינע דערמאנונגען וועגן אסתר סיגאל בין איך אויסן געווען, אז מען זאל כאטש א ביסל זיין באקאנט מיטן גלייכגילטיקן ארום, וואס דאס האט פאראומערט דאס געמיט פון דער סאמע וויכטיקסטע, פרויען-דיכטערין, וואס איז אויפגעשטיגן אויפן קאנאדער באדן.

לויט איר אָרט שרייבן, דערקאַנט מען די אייגנארט פון איר פאעטיש ליד. אירע פערזן זיינען געבויט פון א געניטער האנט, זיי צייכענען זיך אויס מיט א קלארער בילדלעכקייט אין פאסיק אפגעקליבענע ווערטער, וועלכע אנטפלעקן די עמאציאָנעלע וועלט פון דער פרוי, וואס איז

פארליבט און באגערט נאך קערפערלעכע נאענטשאפט. די גלוסט צערוישט דאס פיבערדיקע בלוט, וואס די ליבע לייטערט אין באהעפטונג. אַ טרינק צו מיר, אַ טרינק צו מיר מיט דייענע אויגן, ניט מיין וויין — כ'זויל שיכור זיין, מיט דייענע אויגנס — שייך. ליב מיך ניט, צערטל מיך, גלעט מיט דייענע פינגער מיר די האַר. קוש מיך לייכט ווי עס קושט א קינד. און מיט א לויטער געמיט פארשווינד"

די מערסטע ליבע לידער זיינען דער פאעטישער אויסדרוק פון דער יונג-פריילינגדיקער ליבע, פון יונגן אמאל, אין פלאמיקער גארונג פון זיין א ווייב "א יונג פרוי מיט קוואַלן יונגן וויין".

זי בענקט נאכן צויבער פון פארליבט און געליבט-זיין, דאך ברענגט נישט די ליבע קיין לאנגדויערנדיק גליק, וואָרים זי מאַנט, אז דער טרוים פון דער ליבע, זאל אויך אזוי צויבערן אין דער וואָר. דאס פאראומערט איר געמיט און רייצט אָן איר צארן קעגן דעם וועמען זי האט ליב. און זי איז ביז אויף זיך אליין:

"כ'בין ביז און צארנדיק — —

סם איך מיטן צאָרן מיין אייגן בלוט.

און ווען דו גייסט פון שטוב אוועק,

ווער איך אזוי אומבאהאלפן, גוט"

יא, זי האט "קוואַלן יונגער וויין" וואס שוימען גלוסטיק, ווען זי איז ווייב, און איר מיידל-וויין שלאגט אן דאס הארץ פון געליבטן:

קוועלט מיין קוואַלדיקער מיידל-וויין

אין דיין שוימיק בלוט אריין — —

ווערסטו יונג אזוי און ווילד,

די אויגן גלעטן מילד,

און די הענט איבערן לייב

סודען ווייך — — —

ווייב — — — ווייב — — — ...

זי גארט נאכן גנאד פון דער ליבע, אבער זי ראנגלט זיך מיט דער ליבע, מיט אירע קליינע טראפנס פרייד, וואס פארצערן איר לייב:

"זוך מיך ניט אויף דיין געלעגער

מיט שלאפנדיקע-פארבענקטע הענט,

ווייסט דען ניט?

ווייסט דען ניט?

אז די ליבע האט מיך פארלענדט"

זי באגערט און ווארט אויף איר ליבסטן און, ווען ער טרעט די שוועל אריבער און דערנענטערט זיך צו איר, לעשט זיך אויס דער פלאם, און עס זעצט זיך אפ דאס גרוי פון אש... ווייל דאס ווייב וואס בליט אין דער ליבע, ווערט אין איר פארוועלקט: "דו ביסט א גרעזעלע א קליינס":

זאגט מיר שטיל די ערד — —

מיך האט גאט געבענטשט

מיט פרייד און צער.
 בלי איך, און וועלך גאָר און דאָר,
 פרוכפער זיך און נער.
 די פרוי מוזט וועלן אין מיין אייביקן באגער,
 אז ניט פארוועלקט זאל ווערן דער זאמען אין זיין לייב:
 דיר איז באשערט צו זיין א מאמע און א ווייב
 דער ברויז פון ליבע איז דער הייסער קוואל פון איר געזאנג
 עס איז אנטפלעקטע עראַטיק, אין וועלכע מיר פילן ממש דעם
 פיבערדיקן אויפציעטער פון לייב אין באהעפטונג, אבער אסתר סיגאל
 לייטערט די גלוסט מיט אויסגעאיידלטע צארט־שעפטשענדיקע רייד. די
 עראטיק ווערט דערהויבן אין דער שטימונג פון אירע פאעטישע לידער,
 וואס זיינען גלוסטנדיק און בלענדן ווי זאנגען צעזונגענע אין גאלד פון דער
 תמוזדיקער זון.

גינסטיק פאר איר שאפן איז געווען, וואס זי איז נישט פארזונקען
 געווארן אין דעם צויבער פון פארליבט־און־געליבט — זיין, אנדערש וואָלט
 אריינגעטראטן די מאנאטאניע פון וואריאירן. זי האט נישט געדארפט זוכן
 קיין סוזשעטן. זי האט געשעפט פון די איבערלעבונגען, וואס האבן
 גענעסטיקט אין איר געמיט. אין מאָלערישע, שטילע פערזן האט זי
 אריינגענומען די דאָרפישע לאנדשאפט. מיר פארנעמען דאָס רוישן פון
 טוויאיקן ווינט אין דעם פאסטאראלן־ליד "פרי אין דארף" עס פארשמעקט
 דער ריח־השדה, דאס פעלד איז פארוועבט אין דער מארגנשטיל, דער
 ארום פארטוליעט אין שלוח, וואס בארואיקט מיט איר היימלעכער רו:

"אויפן ברייטן־מיט פון פעלד
 וואס איז שוין ביי די זייטן האלב פארגעלט,
 גייט א בארוועס שגדל מיט אן אלטן גוי,
 א דערפרישטער אין זילבערן־טוי
 גייט א שווער לעבן זיי די ראב'ע קו
 און פארגייט זיך אין א לאנגן מו — מו.
 עס שמעקט דער דארף מיט פרישע מילך
 און רייפן היי און מיט ברייטער רו."

די שילדערונג פון די גרינע יאָר, איז א געטריי בילד פון דעם פעריאד,
 ווען אין די שעפער ביי די מאשינען, זיינען ס'רוב געווען באזעצט מיט יידישע
 ארבעטער פון שניידער־צעך.

די מאמעס מיט די קינדער־וועגעלעך פלעגן קומען כאפן א ביסל
 פרישע לופט אויף "פלעטשערס פילד"... די מאמעס אליין מידע פון
 האָרעווען אין הויז און מיט פיצלעך קינדער פלעגן איינדריםלען ביי די
 קינדער־וועגעלעך. עס האט זיי פארשלעפערט די קילע ווייכקייט פון גראז,
 און די טאטעס אויסגעשעפטע פלעגן טרעפן זייערע פרויען, פארנאכט, ווען
 זיי האבן זיך אומגעקערט פון מידן טאג ארבעט:

"די טאטעס רוען אפ

לעבן ווייב און קינדער
אויפן אויסבעט פון גראזיקן גרין".

וואָר, יענער ביטער-זיסער אמאל איז פארשוואונדן, אבער די רעאליטעט איז פארבילדערט געווארן אין אסתר סיגאלס דערציילעריש ליד. גראד אין די קליינע סאציאלע לידער, האט זי זיך ארויסגעהויבן, ווי א הויך באגאבטע, סענסיטיווע דיכטערין, אט די מאטיוון זיינען א דערגרייכונג פאר איר און א צירונג אויף דער טעמאטיק פון דער סאָציאלער, יידישער דיכטונג. א פולע און א גאנצע, דיכטערישע-שאפונג איז דאס ליד; "מיין פרינץ דער בעקער".

"מיין פרינץ-מיין מאן דער בעקער,
ווי עס קומט נאר אן די נאכט,
טוסט אויס פון קאפ די קרוין,
טוסט אויס פון זיך דאס בלויע קלייד,
ציסט א קלייד פון ליינט אן.

דעם יום-טוב פון די אויגן טוסטו אויס
שליכסט פון פאלאץ ארויס,
אט בלייבסטו שטיין ביים קעלער-שטוב — —
אזוי ווי יוסף פאר דער גרוב,

בייגסט איין דיין שטאלצן קאפ
און גייסט די שמאלע טרעפ אראפ,
איבער א פולן מולטער ברויט
שטייט מיין פרינץ — —
מיין מאן דער בעקער
אין א לייזונגענעם קלייד
ביי דעם אנגעהייצטן אויוון
ברייט ער און צעברענט די הענט,
און דאס פייער גרויסט זיך, רייצט זיך:
דא ווערן דייענע נעכט פארברענט"...

פשוט, דערציילעריש זיינען די פערזן. און די גראמען ווי תמיד ביי איר קוים, מען דערהערט זייער קלאנג. עס איז, דאכט זיך, בלויז די בענקשאפט פון דער פארליבטער פרוי נאך איר מאן, וואס וואכט, ער זאל צוריק קערן מיטן אויפבלוי אויף טאג. זי פייניקט זיך נישט צו צופארדרימלען, ווייל: עס קען דער שלאָף, ווער ווייסט, חס וחלילה, אויסטרינקען די פולע ברוסט מיט פרייד; אין תוך האבן מיר א רעאלע שילדערונג פון דער נישט גאַר-ווייטער ביטערער ווירקלעכקייט דער טאָן, דער סאציאלער תוכן, און דאס פארטרוימטע און דורכגעטרערטע געמיט פירט אריין אין א שטימונג פון וואָר און טרוים. און די פרוי — די פרינצעסין אין די שטילסטע גאַרנדיקסטע ווערטער מאָנט פאר זיך און פאר איר מאן פאר די "פארברענטע נעכט", זי איז וואָך אט "די קליינינקע פרינצעסין" ווייל זי "שטעכט דעם שלאָף די אויגן אויס — —

ער זאל נישט זען דעם וועג צום פאלאץ

עס זאל דאס בעט זיין גלאט און ריין,
 ביז עס וועט דאס ראז פון מארגן
 ברענגען דעם פרינץ אין בלוי א היים..."

דאס איז איינס פון די גרויסעפאעטישע, סאציאלע לידער אין אונדזער
 דיכטונג. אזעלכע סאציאלע לידער האבן אונדז געשענקט די אייגנארטיקע
 פאעטן ווי די ביאלאסטאצקי, ז. וויינפער און בערל לאפין.

אסתר סיגאלס פאעזיע איז א געוועב פון פרייד און נאָכמער פון
 טרויער, פון שווערע איבערלעבונגען און ביטערע דערפארונגען. אין די
 צאפלדיקסטע שעהן פון פארליבט זיין, ווייסט זי אז זי און איר מאָן — דער
 פרינץ — ראַנגלען זיך מיט דער נויט און איר מאנס און אירע טעג, זיינען די
 טעג און נעכט אויסצומוטשען דאס שטיקל ברויט.

אז מען וויל זיך באקענען מיטן קוואל פון איר שאפן, דארף מען זיך
 אומקערן צו איר היים פון דער קינדהייט און יוגנט, וואו עס האט געפייניקט
 די נויט. בעתן ליענען דאס ליד "מיין מאמעס לייכטער" שווימען ארויס די
 דורכגעווייקטע שורות פון חיים נחמן ביאליקס "התדע מאין נחלת את
 שירי" (ווייסטו פונוואנען איך האב געירשנט מיין ליד מיין געזאַנג) אויך
 אסתר סיגאל האט מיטגענומען די נויט, און דעם טרויער פון דער היים.

אסתר פארהערלעכט דעם ערב שבת, ווען די מאמע בענטשט די
 ליכט, און פארשפרייט אין שטוב די דערהויבנקייט פון שבת-קודש, אבער
 פון איר מאמען וויינט ארויס דער גאנצער צער פון דער פארעלנטער
 אלמנה וואס מאכט קידוש איבער חלה:

"אלע-פרייטיק-צונאכט טוט מיין מאמע אן
 א ווייס זיידן טיכל,
 וואס ליגט א גאנצע וואך
 פארשלאסן אין קאמאר,
 לייגט מיין מאמע א ווייסן טישטעך אויפן טיש
 און צינדט אן זיבן ליכט
 אין זיבן מעשענע לייכטער
 ווערט ווייס-חלומדיק אין שטוב בי אונדז
 און שטיל וויינט מיין מאמע שטיל
 בענטשנדיק ליכט...
 שטייט א ליידיקער מיין טאטנס קידוש-בעכער,
 שוין צוויי און צוואנציק יאר
 און עס מאכט מיין מאמע קידוש איבער חלה אלע פרייטיק צונאכט.
 ס'קוקן פרעמד אויף מיר די פייערן פון די שבת-ליכט
 און טוקן זיך און ציטערן פאר מיין הויך.
 צאנקט און צאפלט זיך מיין וואכעדיקע ארעמקייט
 אין די פייערן פון די שבת ליכט.
 זיפט זיך פייער-שטויב, שבת-שטויב אויף מיין טונקעלן שאטן,
 וואס לוערט אויף דער וויסקייט
 פון מיין מאמעס הייליקן חלום....

א פאעטישע פארצייכענונג, אין ווייסן פערז, (פרייען פערן) פון פרום-טראדיציאנעלן שטעטלדיקן שטייגער. עס איז אבער נישט נאר דער אופן, ווי די מאמע הייליקט דעם פרייטיק-צו-נאכט, אט די פרומע פארהייליקטע שיינקייט, איז טאקע נישט פארבלאָסט געווארן אין איר זכרון. אזוי אויך איז אין איר פאַרקריצט, דא געווארן דער עלנט און דער ווייטיק פון דער דחקות אין שטוב "די וואַכעדיקע אָרעמקייט" אט די פיינלעכע דערפארונגען האבן זיך טיף איינגעגראבן אין איר געמיט. דער ווייטיק האט זי תמיד דערמאנט, אז די נויט האט זי אויסגעקנאָטן, און עס איז געבליבן דער בריענדיקער טרויער.

אין אייניקע פערזן האבן מיר א כאראקטעריזאציע פון איר געפילן-וועלט:

"כ'האב אין לוסטן געברענט,

האב אין זיך זיי פארברענט,

איצט קום איך א ריינע

אין א שניי-ווייסן העמד..."

אין לוסטן, אין פיינען האט זי זיך פארברענט און א געלייטערטע איז זי געקומען מיט אירע אייגענע טעג, מיט צארט-ציטערדיקע טענער, וועלכע אנטפלעקן די שיינקייט פון איר פאעטיש שאפן.

עס איז א ווייטיק, וואס אין איר פארביטערטקייט האט זי זיך אפגעריסן פון דער שרייבערישער סביבה און איבערגעריסן מיט די סאמע נאענסטע צו איר אין גייסט, אין געמיט.

אסתר סיגאל האט זיך אפגעפרעמדט, אבער מיט אירע קינסטלערישע לעבעדיקע לידער ווערט זי היימיש-נאענט, איטלעך-איינעם וואס ווערט דערהויבן פון עכטער דיכטונג. און אסתר סיגאל איז געווען אַ הויך באגאבטע דיכטערין, וואס האט מיט איר רייכן טאלאנט בארייכערט די יידישע דיכטונג אין קאנאדע.

אינדרוקן פון אַלטער קאַציזנע'ס ווערק

אין די יאָרן 1967 און 1969 זיינען אין ישראל, אין די פאַרלאַגן "י.ל. פּרץ" און "המנורה" דערשינען די געזאַמלטע שריפטן פון אַלטער קאַציזנע אין צוויי פּראַכטפולע בענדער.

שוין עטלעכע טעג, ווי איך בין אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער שעפּערישער וועלט פון אַלטער קאַציזנע, דער אינהאַלט פון די ווערק און די פּאַרטעטן פון די שרייבער וועקן אין מיר דערמאָנונגען פון נישט ווייטן עבר.

אַט זעען מיר אַ בילד פון אַלטער קאַציזנע, פּרץ מאַרקיש און משה בראַדערזאָן, אַט זיינען פּאַטאַגראַפיעס פון שרייבער-גרופּעס. קיין איינער פון די אַלע אויפן לעצטן בילד לעבט שוין נישט מער. די מערסטע זיינען אומגעקומען דורך די הענט פון די נאַציס. (אייניקע יונג געשטאַרבן פון דעם לאַנגן יסורים-וועג) און פּרץ מאַרקיש מיטן געשניצטן פנים און שיינעם קאַפּ האָר — אומגעבראַכט בימי סטאַלין.

אַט איז דאָס געשטאַלט פון אברהם מאַרעווסקי אין דער ראַל פון "דוכוס". דאָס האָט מיך צוריקגעפירט צו די פריע צוואַנציקער יאָרן, ווען איך האָב אים געזען אויסצייכענען זיך אויף דער בינע אין דער דאָזיקער ראַל. דעם גאַנצן עולם האָט ער מיטגעריסן מיט זיין שפּילן. פּונקט אַזוי האָב איך קיינמאַל נישט פאַרגעסן אברהם מאַרעווסקי אינעם געשטאַלט פון מיראַפּאָלער צדיק, אין אַנסקייס "דיבוק". מאַרעווסקי'ן האָב איך ווידער געזען אין פּוילן בעת מיין לעצטן באַזוך דאָרטן. ער איז דאָן שוין געווען קראַנק און צעבראַכן. איך האָב אים דערמאָנט אַט-יענע שיינע יאָרן פון זיין קינסטלערישן אויפשטייג, און אַלץ אין אים האָט דאָכט זיך געוויינט, הגם טרערן זיינען אין זיינע אויגן ניט געשטאַנען.

אברהם מאַרעווסקי האָט מיט זיין רעזשי און מיט זיין שפּילן דעם "דוכוס" דערנענטערט דעם אידישן עולם צום אייגנאַרטיקן און פּילזייטיקן שריפטשטעלער אַלטער קאַציזנע. איך בין זינט אַ לענגערער צייט געוואָרן קאַציזנע'ס אַ לייענער און טיילווייז אויך זיינער אַ פאַרערער. יאָרן זיינען אַפּגעלאָפּן — שרעקלעכע יאָרן פון אומקום פון העכער זעקס מיליאָן יידן.

אויף אַ גרויזאַמען אופן איז אויסגעקוילעט געוואָרן. אַט־דער גרויסער שאַפער פון קינסטלערישער ליטעראַטור. איצט ליגן פאַר מיר צוויי בענדער פון קאַציונ'ס רייכן שעפּערישן פאַרמעג.

איך לייען און פאַרלייען זיך און קאָן זיך נישט אַפרייסן פון זיין דראַמע "דער דוכוס". דער רושם איז אַזאַ שטאַרקער. דער געדאַנק גראַבט טיף און יעדער מענטש זיינער שטייט פאַר אונז לעבעדיק אין הויכער קינסטלערישער געשטאַלטיקונג.

טראַכט איך: ווען מיר האָבן אַ יידיש טעאַטער, אפילו טעאַטער־גרופּעס אין גאַר דער אידישער צעוואַרפנקייט וואַלט מען זיי געדאַרפט רעקאַמענדירן אויפצופירן קאַציונע'ס "דוכוס". איז אויב צו דעם קאַנען מיר היינט נישט זוכה זיין, זאָל מען כאַטש אַט־דאָס דראַמאַטישע ווערק לייענען.

"די קראַנקע פּערל"

בכלל געפינען זיך אין אַט־די צוויי בענדער אַזאַ קינסטלערישער מאַטעריאַל, פון דראַמע, דערציילונג און פאַעזיע, וואָס וועט פאַראינטערעסירן דעם גוטן לייענער.

למשל, די דערציילונג "די קראַנקע פּערל" פון דער סעריע "אַראַבעסקן", ציט אַיך אַזוי אַריין, מ'פאַרגעסט, אַן דאָס האָט אַלטער קאַציונע אויסגעפאַנטאַזירט אַ סיפור־המעשה וועגן דער מלכה שבאָ מיט איר ווייטיקדיק־גאַרנדיקער ליבע צו מלך שלמה, און קראַנק זיינען געוואָרן אירע פּערל, בלייך־קראַנק. מ'דאַרף זיי אָנוואַרעמען. אַ וואַרעם פרויען־האַרץ דאַרף אין זיי אַריינגעבן ניי לעבן מיטן רוש פון איר גליענדיק בלוט. אויפן וועג קיין ירושלים באגעגנט זי דאָס פאַסטער־מיידל שולמית איר — דער ברויזיקער הירטן אין די בערג גיט די מלכה שבאָ די פּערל אויסצוואַרעמען אויף איר יונג הייס־גלוסטיקן לייב.

די גאַנצע דערציילונג, ווי אין אַלגעמיין אַלטער קאַציונע'ס שאַפן, איז סימבאָליש. יאָ, בעת מ'לייענט "די קראַנקע פּערל" פאַרגעסט מען, אַט דאָ האָבן מיר אַ שולמית פון שיר השירים מיט דער מלכה שבאָ, און אַז דאָס איז געשען בלויז אין געדאַנק פון קינסטלער. דאָך זיינען די געשטאַלטן אַזוי מייסטערהאַפּט־רעאַל, געמאָלן, אַז פאַר די אויגן שטייט אויף די ווייטע ווירקלעכקייט אין ארץ־ישראל פון שלמה המלכ'ס צייטן. האָט דען געקאַנט זיין אַן אַנדער בילד אין דער ראָם צו יענער ווירקלעכקייט, ווי זי ווערט אויסגעוואַרעמען אין "די קראַנקע פּערל".

אַלע קריטיקער פון קאַציונען האַלטן אין איין צייכענען די שטריכן אין זיין שאַפן, וואָס זאָלן אים "זאַלבן" פאַר אַ פּרץ־תלמיד. פאַרשטיי איך באמת נישט, וואָס מיינט דאָס? אין אַ געוויסן זין זיינען מיר אַלע תלמידי פּרץ. דעם דרך פון פּרצ'ן האָבן מיר אַלע אָנגענומען, אָבער איטלעך

איינער האָט זיך אויסגעטראָטן זיין אייגענע סטעזשקע. אויף אַזאַ שטייגער איז אַלטער קאַציונע אַ פּרֿיך-תּלמיד. נאָכמער תּלמיד איז ער אין זוכן דאָס פּאַרהוילענע אין יעדער זאַך. עס האָט אים געצויגן צו יעדער געשעעניש, וואָס איז אויסטערליש, וואָס האָט אין זיך דעם צויבער פון אַ לעגענדע.

זיין באַזונדערער וועג

אין לשון, אין סטיל, קינסטלעריש אידייאיש איז אַלטער קאַציונע געווען אַן אַריגינעלער, אין אייניקע ווערק אַ גרויסער קינסטלער. אין וואָרט, אין פּאַרם איז באַ קאַציונען אַלצדינג אייגנס.

קאָן דען אַנדערש זיין באַ אַן עכטן קינסטלער?

דערצו, האַלט איך, אַז מ'קאָן זיך געפינען אונטער דער השפּעה פון פּרֿיץ און אין פּרֿיצעס סטיל קאָן מען זיך בשום אופן נישט "אויסלערנען" שרייבן. דאָס נעמעלעכע איז שוין חל אַויף שלום-עליכמיס שפּראַך און פּאַלקס-סטיל, די "נאָכמאַכער" זיינען קאַליע-מאַכער און פּאַרשוועכער פון דער קונסט פון אַט-די צוויי גרויסע קלאַסיקער אונדזערע. אַזוי אַרום, איז ביי מיר אַלטער קאַציונע אַ יחיד במינו מיט זיין אויגנאַרטיקן שטייגער שרייבן.

אַזוי האָט ער זיך זיין באַזונדערן וועג אויסגעקליבן אין זיינע באַלאַדן. דער תּוכן כמעט תּמיד — אַ געוועב פון לעגענדע אין דער וואָר פון דער טרויעריקער ווירקלעכקייט. אָבער די קאַנסטרוקציע — אין וועלכער באַקאַנטער דיכטערישער פּאַרם קומט זי אַריין? די שפּראַך, — איז זי אַ פּאַלקסטימלעכע, ווי דאָס פּאַלק האָט גערעדט? מער ניין, ווי יאָ.

אַלטער קאַציונע "פּאַעטעוועט" ניט. ער באַמיט זיך אַפּילו נישט צו אויפהייבן די ווערטער העכער פון דער ווירקלעכער סביבה אין וועלכער אַלצדינג איז באַ אים פּאַרגעקומען. ער איז געוויינלעך אין דער שפּראַך און גראַד דורך דער דאָזיקער געוויינלעכקייט, מיידט ער אויס דאָס גרוי פון מאַנאַטאַניע, און דערהויבט דעם אַרום. ער בלענדט מיטן צויבער פון דער יידישער סביבה'דיקער וואָר.

אַזוי אַרום האָבן מיר אַ נייעם מוסטער פון באַלאַדן-שאַפּונגען אין דער אידישער פּאַעזיע. נישט די פּאַלקסטימלעך-מוזיקאַלישקייט פון מאַני לייב אַדער מאַנגער, נאָך אויך אַלטער קאַציונעס אין דער שטימונג פון דערציילן:

"נישט פון אַלטע גוטע צייטן, נסים זעלטענע
נישט פון בלוטיקן געראַנגל מיטן אַשמדאי,
איך וועל זינגען, ווי אַ ייד איז פון דער וועלט אַוועק
מיט אַ קללה אויף די ליפּן פּאַר'חתמ'עטע."

אַדער:

"אַ פּרילינג, ווען דאָס אייז האָט שוין גערירט,
דאָס מיידל-האַרץ האָט אויפגעוואַכט אין ציטער.

דער מלאך פון חלומות האָט פאַר איר
 דאָס אומרואיקע בלומענפעלד צעפליטערט.
 און הייס און באַרוועס טרעטן אירע פיס.
 און קיל און שטיל די בלומען בלייבן ליגן.
 פאַרוואָס איז אַזוי טרויעריק און זיס
 אברמלס גמראַ'דיקער ניגון?"

* * *

דאָס וואָס איך פאַרצייכן דאָ איצט, איז בשום אופן ניט קיין אַפּשאַצונג
 פון אַלטער קאַציזנע'ס שאַפן. זיין פּילזייטיקע טעמאַטיק, זיין פאַרביק-
 מאַלערישער סטיל, פאַרדינט אַ ברייטאַרומנעמענדיקע אַרבעט, דאָ האָב
 איך בלויז געוואָלט איבערגעבן מיין פּרישן איינדרוק בעת'ן לייענען זיינע
 ווערק.

דר. יוסף קעידזש

דער שרייבער און קולטור- געזעלשאפטלעכער טוער.

דר. יוסף קעידזש האָט פיל דערגרייכט אין זיינע פאַרשאַרבעטן אויפן געביט פון סאַציאַלאַגיע, געשיכטע פון יידישער אימיגראציע און מיט זיינע סקיצן פון דער געשיכטע פון קאנאדער לעבן, וואס זיינען אייגנטלעך שטריכן צום גאנג אין גייסט פון לעבן אין קוויבעק.

זיין בוך "צוויי הונדערט יאָר פון יידישער אימיגראציע אין קאנאדע", איז מער פון א געשיכטלעך-פינקטלעכע באשרייבונג פון דער יידישער איינוואנדערונג קיין קאנאדע. עס איז אַ טיילווייזע געשיכטע פון אויפקום און איינוואַרצלען זיך פון יידישן ישוב אין קאנאדע.

דר. יוסף קעידזש מיט זיין פרייען און פליסיקן יידיש האט א חוש פארן וואָרט, און ער מיינט אויס פון איבערלאָדן זיינע ארבעטן מיט איבעריקע דעטאלן און ציטאטן, וואס וואָלטן אָפגעצויגן דעם ליענער פון דעם סאמען תוך און תוכן פון בוך.

דר. קעידזש איז אויסן געווען צו דערציילן די געשיכטע פון יידישער אימיגראציע אין קאנאדע, אז דער ליענער זאל באקאנט ווערן אי מיט די שוועריקייטן, אי מיטן יידישן ישוב און זיינע באמיאונגען אריינצוברענגען וואס מער יידן דאָהי.

דער שטייגער פון זיין שרייבן (באשרייבן) איז אין א דערציילערישער פאַרם. אויף אזא אופן האט ער אויך גלייכצייטיק געגעבן א בילד פון דער יידישער סביבה אין פארשיידענע פעריאדן. עס איז אים געראָטן צו שילדערן דעם אין און ארום פון דעם קולטור-געזעלשאפטלעכן יידישן לעבן דאָהי. עס איז די שטייגער-פארב, וואס מיט איר האט ער געצייכנט דאס געשטאלט פון דער יונגער, פרישער נעכטיקייט אונדזערער אויפן קאנאדער באָדן. דער ליענער האט צוטרוי צום גוט-אויסגעדרטן מאטעריאל, וויסנשאפטלעך באארבעט און אָביעקטיוו דערציילט וועגן די אופנים פון דעם אריינקום פון יידן, אין פארשיידענע פעריאדן. דר. יוסף קעידזש איז זיך טאָקע סומך אויף דער פאַקטאַלאַגיע, גלייכצייטיק, דורך זיינע שילדערונגען פון דעם דעמאלטיקן (עד היום) אקטיוון יידישן לעבן. באקומט זיך די אייגנארט און די אַטמאָספּערע פון דעם קאנאדער יידישן

ישוב, וואס האט אין גאנג פון די יאָרן זיך אויסגעפורעמט אין אן אייגן געשטאַלט.

אזוי ארום, איז די ווירקונג פון זיינע געשיכטלעכע ווערק, ווי מען זאל לייענען בעלעטריסטיק מיט אינטערעסאנטע גוט-אריינגעבויעטע סיטואציעס. איך האב געטראכט, אז אפשר פארטרייבט ער גאר פון זיך אַליין דעם דערציילערישן טאלאנט, בכדי צו טאן זיין פאַרשערישע ארבעטן.

ביידע ביכער זיינע צייכענען זיך אויס אין אינהאלט, סטיל און קאנסטרוקציע. דר. יוסף קעידזש מיט זיין זעלטענער פייאיקייט פון קלאָרער באשרייבערישקייט, ברענגט ארויס די סיבות פון אימיגראציע. די נויטן און די רדיפות אויף יידן, וואָס האבן געטריבן מאסן-יידן אין אייראפע אויסצורייסן זיך פון דורות-לאנג איינגעזעסענע ישובים, פשוט צו ראטעווען דאס נפש. אויב פארן ערשטן וועלט-קריג, איז די אימיגראציע פאר יידן געווען כמעט א פרייע, איז נאכן קריג דאס אימיגראציע געזעץ געווען נישט נאר נישט גינסטיק פאר אַן אריינלאָז פון יידן דא, וועדליג די פאדערונגען, איז אויסגעקומען, אז פאר יידן, איז דער אריינקום כמעט פארווערט.

אזוי ארום, איז פאר אחינו בני ישראל — די סאמע געליטנסטע און נויטליינדניקע, וואס זיינען געבליבן אָן שום מקור פרנסה, זיינען די ברעגן פון קאנאדע פארצוימט געווארן.

אין אט דער שווערער (טיילמאל אוממעגלעכער) לאגע האט זיך אויסגעשטרעקט די העלפנדיקע האנט פון די יידן אין קאנאדע. אין די מערסטע פאלן האט דער יידישער ישוב באוויזן, אז זיי זיינען די בני-רחמנים, דערוואָקסן צו מעשים. מיין איינדרוק איז, אז עס האט זיך טיף איינגעקריצט אין זייער זכרון, אז אויך זיי — די יידישע איינוואוינער פון קאנאדע, זיינען גאר נישט לאנג אויך געווען אימיגראנטן, וואס האבן נישט פארגעסן דעם הארציקן קלאנג פון חומשדיקן ניגון, ווי יוסף נעמט איין זיינע ברידער מיט די ווערטער: "כי למחיה שלחני אלהים לפניכם" (ווארום צו דערהאלטן אייערע לעבנס האט מיך גאט געשיקט אייך פארויס איבערזעצט פון יהואש). איך האב געלייענט די באשרייבונגען פון דר. יוסף קעידזש און זיך געגרויסט מיט זייערע אומדערמידלעכע באמיאונגען, אז כאטש קליינע צאָלן זאלן קענען אריינקומען אין לאנד.

לידער, זיינען אבער געווען אייניקע פאלן, ווען די צו שטרענגע פארויכטיקייט פון די טוער פון "אימיגראנטן הילפס פאַריין" האבן ווי נאָכגעלאזט די הענט. צוליב אט דער שלאַבריקייט פון מוט, האבן א געוויסער מיעוטי-יידן נישט פארטרָטן דעם קאנאדער באדן. און דער "אימיגראנטן הילפס פאראיין" האט פארלוירן יעדע שפור פון זיי. עס רודערט אויף דאס געמיט, מחמת עס איז נישטא קיין תירוץ, און אויך נישט קיין פארגעבונג פאר דעם.

דר. יוסף קעידזש, ווי א געשיכטע-שרייבער איז אָפֿן און אויפריכטיק מיטן איבערגעבן יענע פאלן. ער באהאלט גארנישט. אים טוט וויי, ער קען זיך דאס אליין נישט דערקלערן. עס עקבערט די פראגע: פארוואס איז געווען אזא שטרענגער פאָרויכט מצד די טוער (דאס באציט זיך צום פראַיעקט פון אריבערברענגען א גרעסערע צאל יתומים נאכן ערשטן וועלט-קריג). איז דאָס בלויז געווען נישט איבערצוטערען דעם געזעץ, צי מען האט זיך טאקע נישט צו שטארק באמיט?

סיי ווי אין גאָרוויניקע פאלן האט דער ישוב נישט אויסגעפירט די אָנפארטרויטע שליחות.

אין אלגעמיין אבער האבן יידישע קהילות אין קאנאדע (דערהויפט אין מאנטרעאל) ארויסגעוויזן הארציקייט און גרייטקייט אין דערמעגלעכן יידן זיך צו באזעצן אין קאנאדע. א דאנק דער מי פון די עסקנים פון "אימיגראנטן הילפס פאראיין" האט מען זיך דורכגעשפארט, דורך די קליינע עפענונגען פון דעם פאָרהאַקנדיקן אימיגראציע געזעץ.

אין געוויסע סיטואציעס האט מען אויך געמוזט אנקומען צו שתדלנות. געוויס, איז ביטער ווען מען דארף אויסנוצן אט דאס אלטע מיטל. מען קען טאקע פרעגן, פארוואס האט מען דערלויבט אזא דיסקרימינאציע-געזעץ לגבי יידן?

עס וועט אבער נישט פאָרמינערן דעם פאקט, אז אָן דעם משתדל-זיין זיך, וואלט דא היינט געווען ווינציקער יידן. פאראן מאמענטן, וואס דאס מיטגעפיל פון קאנאדער יידישן ישוב אין זייער הארציקן אפרוה און זאָרג פאר די יידישע אימיגראנטן, איז ממש רירנדיק. אין דעם זין האט יידיש מאנטרעאל דעם גרויסן זכות, וואס די הערלעכסטע קאפיטלען אין דער געשיכטע פון יידישן ישוב, געהערן איר.

סך הכל: "200 יאר פון יידישע געשיכטע אימיגראציע אין קאנאדע" פון דר. יוסף קעידזש איז אן ערלעך בוך, געשריבן פון א טאלאנטפולן געשיכטע שרייבער.

פון גאר אן אנדערן כאראקטער איז זיין ענגליש-פראנצויזיש בוך

("סקיצן פון קאנאדער לעבן אונטערן פראנצויזישן רעזשים")

אויך דא האט זיך דר. קעידזש זיין וויסנשאפטלעכן און דערצילערישן שרייב-מעטאָד. איין קאפיטל קייטלט זיך אין צווייטן, לויטן גאנג פון די געשעענישן. עס איז אן אינפאָרמירנדיק בוך מיט ליכטיקע, אבער נאך מער מיט טרויעריק-טראגישע פעריאדן. עס איז ממש א נס, ווי אזוי אין דעם ים פון ליידין, פון נויט און הונגער, האט זיך אויספאָרמירט א באזונדער ארטיק שטייגער לעבן אין קוויבעק.

דאס פראנצויזישע קוויבעק האט פון זיין סאמען באגינען באוויזן אויפצושטייגן ווי אן אייגנארט פון א באזונדערע נאציאנאליטעט.

באוואונדערונג פארדינען די פיאָנערן פאר זייער דרייטקייט און אויסדויער. רום באַקרוינט די געוואגטע זוכער און געפינער פון נייע וואסער-וועגן און ערד-שטחים, וואס האבן געזוכט, געפארשט און געפונען טייכן, וועלכע האבן פארבונדן די ווייטסטע געגנטן. אזוי ארום האבן זיי געהאלפן אויסברייטערן. אנטוויקלען דאס לאנד, און פארשטארקערן די פאזיציע פון די פראנצויזישע קאָלאָניסטן. אבער די רייבונגען און ראנגלענישן צווישן די צוויי פעלקערשאפטן, די ענגלענדער און פראנצויזן, האט דערפירט צו מיליטערישע איבערפאלן פון ביידע צדדים. דאס ראָד פון פאליטיק איז געדרייט געוואָרן אין די קעניגלעכע הויפן פון ענגלאַנד און פאריז. און ביידע הויפטשטעט זיינען געשפונען געווארן אינטריגעס, און דאס אומגליק פון מלחמה האט געהויערט איבערן לאנד. סיי פראנקרייך סיי ענגלאַנד האבן געוואלט פארכאפן און באהערשן. די לעצטע שלאכט אויף "די פליינס אף אייבראָהאַם" (פלויען פון אייבראָהאַם) איז אייגנטלעך געווען די ענד פון קליינע. פארצויעגענע שלאכטן. בילדלעך ווערט געשילדערט די לעצטע דערדריקנדיקע שלאכט. מיר דערוויסן זיך פון דעם אינערלעכן צושטאנד פון דער באלאגערטער שטאָט קוויבעק. די גיריקייט נאָך מאכט האט צעבראָכן די אייניקייט, אפגעשוואכט די שלאכט-גרייטקייט פון דער פראַנצויזישער ארמיי.

אין דעם אופן ווי די געשעענישן אנטוויקלען זיך, ווערט קלאר באלד פון אנהייב, אז די שלאכט וועט זיך ענדיקן מיטן נצחון פון דער ענגלישער ארמיי.

די העגאַמאַניע איז טאקע פון דעמאלט אן אריבער אין די הענט פון די ענגלישער מאכטהאַבער, אבער די אויפטוען און דערגרייכונגען פון פראנצויזיש-קאנאדע זיינען וואָגיקע. פון די בלעטער פון דער קאנאדער געשיכטע זיינען ארויס די רומפולע ים-פֿארער און פארשער. קוויבעק האט אָנגענומען אַן אייגן-אַנדערשדיקע ניי-פראַנצויזיש געשטאלט. (א קוויבעקער פראנצויז איז נישט דאס זעלבע ווי א פראנצויז פון פראנקרייך). פראנצויזן האבן זיך נישט אסימילירט. זיי האבן אפגעהיטן זייער פראנצויזישע שפראך. אין נייעם שטייגער און לעבנס-פיר האט זיך אויסגעשטאלטיקט די פראנצויזישע נאציאנאליטעט אין קוויבעק.

דאס ווערט קלאר אין די ביז גאר אינפארמירנדיקע, אינטערעסאנטע סקיצן פון דר. יוסף קעידזש. מיר באקענען זיך מיט די לעבנס-געשיכטן פון פיל פראנצויזישע פערזענלעכקייטן, מענער און פרויען, וואס האבן מיט זייערע העראַישע מעשים, אויף שטענדיק זיך אריינגעשריבן אין געדענק-בוך פון דער קאנאדער געשיכטע. מיר דערוויסן זיך ווער עס זיינען געווען אט די דרייטע, באגאבטע און קאלירפולע מענטשן וועמענס נעמען עס באשיינען פיל מאנטרעאלער גאסן. מיר קריגן גרויס אפשיי פאר די געוואגטע פיאנערן-קעמפער — די עקשנותדיקע, גלויביקע בויער פון דער אייגנארטיקער פראווינץ קוויבעק.

וועגן דעם אלעמען שרייבט דר. קעידזש מיט געפיל און פיעטעט. די פיאנערן, די לאנדשאפט און די סביבה ווערן צו אונדז דערקענט. דורך דעם נעכטן פארשטייען מיר בעסער די איצטיקע פאליטישע און עקאנאמישע סטרוקטור אין קאנאדע און די גערעכטע און אומגערעכטע טענות און פאָדערונגען פון קוויבעק פאר באזונדערע רעכט.

צו דער געשיכטע פון קאנאדע איז דאס בוך "סקיצן" א צושטייער פון גרויס באטייט. עס איז א ליכטיק בוך. נישט גראַד, וואס אלץ איז דארט ליכטיק, עס איז ליכטיק ווייל עס באַלויבט דעם גאַנג פון די געשיכטלעכע געשעענישן. הויכע שעצונג פאַרדינט ד"ר יוסף קעידזש פאַר זיין קולטור־געזעלשאפטלעכע טעטיקייט. ער איז איינער פון די געטרייסטע יידישע קולטורטוער און דערמוטיקער פון יידישער שעפערשיקייט אין אונדזער סביבה. ער באמיט זיך, אז יידישע שרייבער זאלן האבן די מעגלעכקייט ארויסצוגעבן זייערע ביכער. כמעט אלע בוך־קאמיטעטן זיינען אוועקגעשטעלט געווארן א דאנק דער באמיאונג פון דר. יוסף קעידזש. ווי א שרייבער און קולטור־טוער איז ער אין דער טראדיציע פון די אַמאָליקע יידישע שרייבער אין רוסלאנד, פוילן וכדומה, וואס האבן גאנץ אָפט געשריבן אין דריי לשונות, אויף יידיש, העברעאיש און טיילווייז אויך אויף דער לאנדספראך.

דר. יוסף קעידזש שרייבט אויף יידיש, ענגליש און פראנצויזיש. דאס איז דער אופן פון זיין שעפערשישן אויסדרוק.

דר. יוסף קעידזש איז דער עקזעקוטיוו דירעקטאר פון "האיאס", זייער א פארנומענער מענטש, דאָך האט ער באוויזן נישט פארזונקען צו ווערן בלויז אין זיין ארבעט (אגב א הייליקע ארבעט). ער געהערט צו די גאר, גאר ווייניקע פון די דאהי דערצויגענער יידישער אינטעליגענץ, וואס האט זיך נישט אפגעריסן פון דעם יידישן לשון און זיך נישט אַרויסגעריסן פון דער יידישער קולטור־סביבה.

אויף זיין שטייגער העלפט ער שמידן דעם המשך פון אונדזער יידיש שעפערשיש לעבן. זאל ער זוכה זיין ארויסצוגעבן נאך נייע ווערק, וואס וועלן געוויס זיין א וויכטיקער און ליכטיקער צושטייער צו דער יידישער און אלגעמיינער ליטעראטור אין קאנאדע.

דאס טרויעריקע ליד

פון איידע מאזע

דער דויער פון א קונסט-שאפונג ווערט כמעט תמיד באשטעטיקט דורך א געוויסער לענג פון יארן.

דאך, נישט אלעמאל באשטימט די צייט דעם דויער פון א ווערק (אין פאָעזיע, אין פראזע). דער כח-הקיום פון יעדע שאפונג איז די עכטקייט פון זיין קינסטלערישן אויסדרוק. דאס איז אויך חל אויף א קליינער צאָל פון איידע מאזעס לירישע לידער, וואס לעבן מיט דער טרויעריקער שטימונג פון איר צעבראכן-געווארן געמיט, ווען דער מערדער — דער טויט, האט פון אירע הענט ארויסגעריסן איר קינד.

פון אָט דעם טיף-טרויעריקן ברונען פון פּיין, האָבן אויפגעקוואַלט אירע שטילע, ציטערדיקע, טרערנדיקע מאמע-לידער, וואס יעדער וואָרט איז א הייסע, נישט-טרייסטנדיקע טרער, וואס פארמערט דעם צער אין טרויעריק-בענקענדיקן געמיט:

“איך ברענג רו פון בית-עולם
 צו אייך, מאמעס פון דער וועלט
 איך בין געזעסן און געוואכט דארט
 און געהארכט דורך היץ און קעלט.
 האב געפרעסט מיין ברוסט צו שטיינער
 און מיין קאפ צו טיפער ערד.
 געהארכט, געהארכט, מיט א פארשפיצטן אויער,
 און האב גארנישט ניט געהערט.
 אחוץ א פויגל אויף א בוים וואו
 רעדט זיך איבער מיטן ווינט,
 אחוץ א מאמע ביי א שטיין וואו
 וויגט זיך שטיל איבער איר קינד.
 חוץ א קלאנג, וואס טראגט זיך איבער
 פון בארואיקטן געוויין;
 חוץ א שטיין, וואס קוקט זיך איבער
 אין גרויער שטומקייט פון א שטיין.
 חוץ א גרינקייט פון די גראון
 און די ווייעקייט פון דעם פעלד —

אויסער דעם איז אלעס שטיל דארט.
אויסער דעם — אַ שטילע וועלט.

אט די דורכגעלעבטע פערזן ווירקן מיטן אמת פון איר פאעטישן טאלאנט.

שטיל קלאגט דאס באצערטע געמיט און צינדט מיט איר טרויער די פארגליווערטע שטומקייט ביים מצבה־שטיין. עם איז דער פיין פון בענקשאפט וואס טרערט אין עלנטן־אליין:

”די לופט אזוי גוט און שטיל,
און ווייך דאס גראז צום ליגן,
און ביי מיין זייט א בערגעלע —
איך קום באנאכט אים וויגן.
דא שטייען בערגעלעך א סך,
בערגעלעך איינזאמע;
דעם בין איך א מאמע.
דורך לבנהדיקע נעכט,
בין איך דא געזעסן,
לבנה־סודות אויסגעהערט,
און האב זיך שיעור פארגעסן,
אז ניט א לבנה היט איך דא,
ניט די בערגעלעך איינזאמע,
נאר דעם קליינעם בערגעלע,
וואס איך בין אים א מאמע.”

איידע מאזע האט געהאט איר פאעטיש־העכערע דערגרייכונג אין די דורכגעטרערטע מאמע־לידער. אין אלגעמיין באמערקט זיך אין איר דיכטונג, אזוי איז נישט צו שטארק איבערקלייבעריש אין וואָרט. זי איז נישט געווען צו שטרענג צו זיך. ממילא זיינען אַ היפשע צאל פערזן שלאָבריק אין דער קאנסטרוקציע. איר אַרט ניט צו ניצן אזעלכע אלטע וואָרט־פּאַרונגען, ווי ”לבנה־סודות” און אזא מעטאפאר (און ענלעכע); ”שטאם איז פעסט און שטארק ווי אייזן”. די ”לבנה־סודות” און דער פארגלייך ”פעסט און שטארק ווי אייזן” זיינען שוין געווען אלט און אפגעריבן אפילו אין יאר 1931 (ווען דאס בוך איז ארויסגעגעבן געווארן פון דער יידישער קולטור־געזעלשאפט אין מאנטרעאל).

אויך איר שפראך־אוצר איז נישט קיין צו רייכער. זי וואריאירט צו אפט מיט די זעלבע ווערטער. עם איז אויך א וואונדער אויף איידע מאזען וואס האט זיך געהאדעוועט אין א דארף און קארג זיינען אירע נאטור־געמעלן. אבער נישט נאר ווינציק זיינען זיי, זי האט נישט אין איר ווערטער־געברויך די פארב מיט וועלכע צו מאַלן די לאנדשאפט און דעם דרויסן, וואס ענדערט זיין געשטאלט אין משך פון יאר.

דאס נישט זיין בכח צו פארבילדלעכן מיטן ווארט די נאטור, פארמינערט אפט די שיינקייט פון פאעטישן אויסדרוק, אבער עס

פארקלענערט ניט דעם טיפן איינדרוק פון אירע מאמע-לידער דורכגעגליט אין די פייערן פון טרויער. דאס ווערט באשטעטיקט דורך דער קליינער צאל פון אירע עכטע לידער. טאקע אין יענע לידער, אין וועלכע זי מיידט אויס סענטעמענטאַלישקייט, דעמאלט פליסט אין איר ווארט דאס לויטערע בלוט פון דער באלעבנדיקער ליריק. יא, עם זיינען די עמאציאנעלע ווערטער מיט וועלכע דער פאעט בויט זיינע פערזן און מען דארף זיך זייער היטן נישט אריינצופאלן אין א סענטעמענטאלן אויסגוס.

איידע מאזע האט באוויזן ארויסצוברענגען אירע איבערלעבונגען אין א צאָל פּאָעטיש-לירישע לידער אין וועלכע מיר פארנעמען דעם שטילן געקלאַג פון צער און דעם אויפרויש אין דער ליכטיק-טרייסטנדיקער פרייד פון געליבט-זיין.

”מיר איז גוט וואס דו האסט מיך ליב,

גוט צו הערן געצערטלטע נעמען.

עם שפרייטן דינע רייד א מילדע ליכט ארום מיר,

ווי די זון איר גאלד אויף מיינע מידע ברעמען.

געווארט, געווארט א לאנגע צייט.

עלטער, קליגער און מידער געווארן;

עם נעמט די פרייד מיט געמאָסטענעם טראט,

ווי עס פאסט פאר פרייד אין די מיטעלע יארן.

ווי שטילער וואסער וואס ווייס זיין גאנג,

ווי געוואשענער זאמד אויף זוניקע ברעגן,

דיין זארג פאר מיר, ריין געוואשענער וואל,

געגרייט פאר מיין טראַט אויף שטילע וועגן.”

דער שטילער הכנעהדיקער טאָן, דאס שטענדיקע געבעט נאך גנאָד, שטאמט פון דער צו שטארקער השפעה אויף איר דיכטונג פון יוסף ראלניק און י.י. סיגאל. בכלל איז אין איר דיכטונג זייער אַנזעעוודיק די השפעה פון ”די יונגע” סיי אין פארם סיי אינעם אופן פון ארויסברענגען ווערטער אויסגעאיידלט און שטיל. גלייך ווי ”די יונגע” האט זי אפגעשטויסן פון זיך טעמאטיק, וואס זאל באַלעבן סביבה-שילדערונגען און די וואָר פון דעם ברויזיקן ארום, פאקטיש אויסמיידן די ווירקלעכקייט מיט איר בייזן גערויש. אַ דיכטער, אזוי צו זאגן, דארף זיך אריינציען אין זיך, אין געמיט מיט די אייגענע שטימונגען און איבערלעבונגען.

זי האט זיך אליין געפענטעט אין שטענדיקן באַגער תמיד אריינקוקן אין אייגן הארץ און וואס ווינציקער זען וואס טוט זיך אין ברומענדיק-בלוטיקן דרויסן.... רעדן שטיל און שוועבן מיט אן אויסגעטראַכטן חלום וואס זאל קיינמאל נישט אויפהערן.

”זאל מיין חלום בלייבן חלום,

זאל ער קיינמאָל ווערן וואָר,

אז מיין חלום וועט בלייבן

וועט ער אייביק בלייבן שייך.”

פאראן ביי איר אייניקע סאציאלע לידער וועגן שווערע האָרעוואניע, ליידן פון אַן ארבעטלאזער פרוי וכדומה. זי באשרייבט אין זיי די ארעמשאפט און די ארעמע, ווי עס האט אין די אפט-איבערוואריארטע נוסחאות, עס געטאן י.י. סיגאל מיט זיין גרויסן טאלאנט. דוקא באמיט זיך דא איידע מאזע אַרויסברענגען דעם פיין, פון די אַרעמע אין זייער ביטערער נויט. אבער דאס זיינען מער מיטגעפיל לידער, וואס טרייסלען נישט אויף מחמת. אין תוך, איז עס געווען א וועלט וואס איז איר פרעמד געווען, ממילא, האט זי זיך נישט אריינגעלעבט אין דער געבראכקייט און אין צאָרנפיין, וואס געוועלטיקט מערסטנס אין די הייזער פון די ארעמע. זיינען אט די עטלעכע לידער אומגעהוּבלעוועט, ... אז דאס איז געווען א פרעמדער באַדן פאר איר שעפערש ליד, ווערן מיר געוואויר שפעטער אין איר שאפן, אין פיר, פשוטע ריטמיש דערציילערישע שורות.

”עברייטייטש און יידיש,
שטאם פון מיינע לידער,
און זייער גורל, טאטע,
דער עלנט פון דיין סידור.”

איר פאעטישן אויפשטייג האט זי אויך געהאט אין אירע גוט-געבויטע, געגראמטע לידער וועגן און פאר קינדער. אין דער קינדער-וועלט האט זי זיך נישט געדארפט אריינלעבן. מיט איר מאמעדיק געפיל איז דאס געווען די וועלט פון איר געמיט.

”איך וועל נאכגיין נאך דיר,
אויף דייע דינינקע שטעגן,
נאכגיין און היטן דיך שטיל.
איך וועל נאכגיין נאך דיר –
אין דייע גרינינקע וועלדער,
און דערציילן דיר מעשהלעך פיל.
איך וועל נאכגיין נאך דיר
צו דייע כישוף-פאלאצן,
שטיין אונטערן פענצטער
און היטן דיין שפיל.”

און דאס האט זי מיט אן ערלעך געמיט און מיט קינסטלערישער געניטשאפט געטאן. אירע לידער פאר קינדער און פון דער קינדער-וועלט האבן זיך נישט דערהויבן צו דער הויכער קינסטלערישער מדרגה פון די פאעטן וואס האבן פיל געשאפן פאר קינדער, ווי י.ל. פרץ, מאני לייב, ז. וויינפער. מלכה לי. משה שיפריס, א. קאץ, גויכבערג און אנדערע, נישט אין דער שטימונג, נישט אין אימאזש האט זי דערגרייכט צו זייערע אויסגעשליפענע, מוזיקאלישע פערזן, ממש רירנדיק איז איר אָננעמען גוטויליק די ווירקונג אויף איר קינדער-ליד פון אייניקע ענגלישע-אמעריקאנער שרייבער, וואס האבן זיך אויסגעצייכנט מיט שרייבן פאר קינדער, ווי ר.ל. סטיוונסאן, וויטקאם ריילי, יודזשין פילד, עמילי דיקענסאן,

ניקאלאס וואשלי, וו.לינדזוי א.א.וו.. (לייענט וואס זי זאגט וועגן דעם אין איר אריינפירווארט צום בוך "וואקסן מיינע קינדערלעך").

עס ווייזט אויס, אז עס איז איר געראַם געווען אין דער אויסגעחלומטער קינדער-וועלט פון מאני לייבן, וואס ליכטיקט אזוי אין איר ליד "דער שלאָף":

"פון ערגעץ פון ווייטן, פארכישופטן לאנד,
קומט אָן דער שלאָף מיט א זעקעלע זאמד;
נאך א לאנגן טאג פון ארבעט און שפיל,
ווערן קינדערלעך, מידע, רואיק און שטיל.
קוקן פארחלומט צום פארכישופטן לאנד,
דערזעען דעם שלאָף מיטן זעקעלע זאמד.
ווי ער שארט זיך פון פענצטער צו פענצטער ביים וואנט,
שעפט פון דעם זעקעלע גאלדענעם זאמד.
פארשיט מידע אויגן מיט גאלדענעם שייך —
ביז קינדערלעך שלאָפן איין."

אירע קינדער לידער, אפן, הארציק און פשוט, רעדן צום געמיט פון קינד, און ברענגען אים אין זיין אייגענער וועלט פון חלום און וואָר.

לייכט דער גראם, אבער איטלעך וואָרט איז אויפן ריכטיקן אָרט. זי היט זיך אויס פון טאָפּל-גראם, וואס צעשטערט אפט דעם שטילן ריטם אין די פערזן. זי וויל אזוי נאענט קומען צום הארץ פון קינד, אז זי דערציילט און רעדט צו אים אין די איינפאכסטע ווערטער. דערמיט דערגרייכט זי א פארווינגדיקע מוזיקאלישקייט, וואס אין דער בענקשאפט פון חלום ווערט שייך און ליכטיק דער טאג; און אין חלום פון דער נאכט שפרייזט ער פריי אין דער שימערדיקער שייך פון די שטערן.

אין אייניקע פון אירע קינדער לידער, האלט זי אין איין ארויסווייזן איר צער אויפן טויט פון איר יונג קינד. זי דערציילט "דאס מעשהלע פון די שיפעלעך, וואס זיינען געשוואומען צו א ווייטן לאנד פון גליק" און דאס אומגליק האט געטראפן, אז אינעם "מעשהלע פון קליינע שיפעלעך און א גרויסן גליק" איז איין שיפעלע אוועקגעשוואומען און פארנומען מיין גאנצן "דאס אומגליק מיט דעם שיפעלע, וואס קומט ניט צוריק" האט גורם געווען אז איר גאנץ לעבן, זאל אירגעמיט זיין אָנגעטרערט מיט צער. פונדעסטוועגן איז מיר שווער צו באנעמען איידע מאזעס אויסמיידן דאס גרויסע אומגליק וואס האָט געטראפן אונדזער פאלק בימים ההם — אין אונדזערע טעג. ווי איך האב געקענט איידע מאזען איז זי געווען זייער א סענסיטיווע דיכטערין. אזוי אויך אין לעבן. געוויס איז זי אויפגעשוידערט געווארן פון אונדזער בראָך. זי האט געשוויגן. אפשר קען אויף איר געזאגט ווערן, ווי מיר האט געזאגט דער הויך-טאלאנטפולער פאעט ב.י. ביאליסטאצקי: "איך שרייב נישט קיין קינות אויף אונדזער חורבן. איך האב מורא, אז מיט מיינע

ווערטער וועל איך גאר פארשוועכן דעם הייליקן אנדענק פון די קדושים".

וואס זשע ווערט קלאר פון אזעלכע אפענע, אויפריכטיקע רייד, אז מען מעג און מען דארף דערמאנען א שרייבער פארוואס ער מיידט אויס געוויסע מאַטיוון אין זיין שאפן. אבער מאַנען ביי אים קאן מען נישט. מחמת יעדע שעפערישע פערזענלעכקייט אייגנט־אין צו זיך אזא טעמאטיק, וועלכע איז אים נאענט, און אין וועלכער ער פילט, אז מיט דער ערלכער באמאיונג פון זיין טאלאנט, וועט ער דערגרייכן זיין קינסטלערישע אמביציע. יעדער שרייבער קירעוועט אליין זיין געפילן־וועלט, און עם טרעפט, אז ער בלאַנדזשעט גאר אוועק אין א פארקערטער ריכטונג. וואָר. דער שרייבער פירט זיך אליין, אבער וואו ער קאן אמאל פארפאַרן... ווייסט ער אליין נישט אין פאַראויס. היוצא לנו מדברינו: מען דארף אפשר אַנווייזן אויף געוויסע מאַטיוון, וואס פעלן ביי א שרייבער, אזוי אויך נישט פארבייגיין די שלאַבריקייטן אין פארם און סטיל. אבער קודם כל דארף יעדער קריטיק־שרייבער ארויסהויבן דאס קינסטלעריש־פארהאנענע אין די שאפונגען פון א שרייבער. איידע מאזע האט מיט איר ערלעכער, שעפערישער מי איבערגעלאָזט אין דער יידישער דיכטונג אין קאנאדע אַן עכט־פאעטיש פאַרמעג.

נישטא קיין ליכטיקער געדענקען, ווי ליענען און זיך אריינלעבן אין זייערע ספרים. דאס נעמלעכע דאַרף געזאגט ווערן וועגן איידע מאזעס פיר לידער־זאַמלונגען. אַן אנגעווייטיקט געמיט דערציילט, און מיט טרויער אַנגעטרערטע פערזן וועגן דעם פיינלעכן וועג פון איר לעבן.

די לידער וועגן און פאר קינדער האבן, קען זיין, געלינדערט א ביסל איר טרויער; און מעגלעך זי האט טיילמאל אויך געפונען אין זיי א טרייסטנדיקע רו: אז אלע ווייטע שיפן פון די ווייסטטע ווייטן וועלן די קינדער צוריקברענגען צום ברעג:

״טונקל איז דער טייך
 אין ראם פון גאלדיק זאמד —
 רוט ניט שטיל קיין רגע,
 טראגט זיך נאכאנאנד.
 שיף איך מיינע שיפן
 אין זיין ברויזיקן שוים —
 ציען מיינע זעגלען
 אין א ווייטן רוים.
 שווימען מיינע שיפן
 פארביי א בארג, א טאל,
 ווערט טונקלער דאס וואסער —
 ווערט שטילער וואס אמאל.
 ווייט אוועק דער טייך,
 מיילן ווייט דער וועג —
 ווער וועט מיינע שיפן

מיר ברענגען צו א ברעג?
 שפילן זיך דארט קינדער
 אויף יענעם ווייטן וועג –
 זיי וועלן מיינע שיפן
 מיר ברענגען צו א ברעג.”

אין טרוים האבן די קינדער, מסתמא, געאנקערט אירע שיפן צו א גאלד־זאמדיקן ברעג. איינס איז זיכער, דער טרויער וואס האט געבויערט אין איר געביין, מיט אט דעם עלעמענט האט זי אויפגעבויט אירע לירישע טרויער־און־געבעט לידער. מיטן פאעטישן אמת פון איר טאלאנט, האט זיך איידע מאזע אריינגעשריבן אין בוך פון געדענקען פון דער יידישער דיכטונג אין קאנאדע.

פון שלום שטערן

א רייף און קינסטלעריש ווערק

י. פינער: "צוויי משפחות"

ראַמאַן פאַרלאַג י. ל. פּרץ, תל-אביב, ישראל, 1971.

אין דעם ראַמאַן "צוויי משפחות" שילדערט י. פינער צוויי משפחות, וואָס וואַנדערן אַרויס פון פּוילן און ווערן תּושבים אין פּאַריז. אַלע פּאַסירונגען און דער גאַנצער נייער אַרט לעבן דרייען זיך אַרום דער אַרעמער משפּחה פון יאָסל גראַסמאַן דעם שוסטער און אַרום דער רייכער משפּחה פון פינחס שטיין.

י. פינער, דער זייער אינטערעסאַנטער דערציילער, שיילט אַרויס בלוז צוויי יידישע משפּחות פון דעם רוישיקן פּאַריז, און דורך זיי הייבט ער אַרויס די סביבה פון די יידישע אימיגראַנטן. י. פינער דערציילט אונדז נישט קיין סך וועגן דעם יידישן לעבן פון שטעטל פעטשיני, און אויך נישט פון דער גרויסשטאָט לאַדזש, פּונוואַנען פּנחס שטיין מיט זיין משפּחה איז געקומען.

מיר ווערן בלוז געוואויר, אַז פּנחס שטיין האָט עוקר-געווען פון לאַדזש, ווייל ער האָט באַנקראַטירט, און יאָסל דער שוסטער, וואָס מען האָט אין שטעטל גערופן דער רוצח, איז אַוועק קיין פּאַריז, ווייל אין שטעטל האָט ער געשוסטערוועט און געהונגערט מיט דער משפּחה, און זיין ווייב יוכבד פלעגט ער שלאָגן מכות רצח, ער איז געווען פּאַרביטערט, און זיין גאַנצן כּעס אויסגעלאָזט אויף יוכבדן, זיין ווייב — די גוט האַרציקע געטרייע מאַמע פון זיינע פינף קינדער.

יאָסל איז אַוועק און פון זיך נישט געלאָזט הערן. מען האָט שוין געמיינט אין שטעטל, אַז יוכבד וועט בלייבן אַן אייביקע עגונה, אַ מאַרק הענדלערין מיט פינף קינדער. פּלוצלונג לאָזט יאָסל וויסן, אַז ער נעמט זיי גאַר צו זיך קיין פּאַריז. דאָס שטעטל האָט געמיינט, אַז איר יאָסל איז אין פּאַריז באַגליקט געוואָרן. אַ קלייניקייט, ער רופט די משפּחה צו זיך, ער ציט זיי אַרויס פון דעם קעלער שטוב און נעמט זיי אַזש קיין פּאַריז. מסתּמא, איז ער שוין דאָרטן געוואָרן אַ גרויסער עושר.

אַרויסגעוויזן אָבער האָט זיך, אַז יאָסל האָט אין פּאַריז אויך געהאַרעוועט שווער און ביטער, און איז פּאַרבליבן דער זעלבער מר לב און אַרעמאַן. דער זעלבער בייזער מאַן און טאַטע, ווי ער איז געווען. ער האָט די

משפחה אַוועקגעפירט אין דעם שטאַט טייל "בעלוויל" און אַריינגעזעצט אין אַ קעלער שטוב. אַזוי איז אויסגערונען דאָס עשירות פון יאָסל דעם שוסטער. י. פינער שילדערט טאַקע נישט דאָס שטעטל פון נאָכן ערשטן וועלט־קריג אין מדינת פּוילן. ער ברענגט אַרויס אין קורצע, שאַרפע שטריכן דעם אויפפיר פון יוכבדס טאַכטער, די שיינע פּערעלע, מיטן שיינעם חיימקע, דעם זון פון ר' שמואל דעם האַלץ־סוחר. זי האָט געוואוסט, אַז ער וועט מיט איר נישט חתונה האָבן, אָבער די ליבע באַציאונגען צווישן ביידע זיינען שוין נישט געווען אַזוינע צניעותדיקע, ווי מיר האָבן געמיינט, אַז עס איז געווען אין שטעטל.

דעם שלייער פון דער צניעות פון די יידישע טעכטער ווערט אַראַפּגעצויגן נאָך איידער מען איז אַרויס אין דער גרויסער וועלט. קיין פאַריז, צו דער פאַמיליע גראַסמאַן, קומט אויך זייער פלימעניצע רייזעלע, וואָס שטאַמט פון אַ דאָרף. איר פאַטער, אַ פרומער ייד, אַ למדן, זיצט יומם ולילה און לערנט, און די מאַמע מיט די טעכטער זיצן דאָרטן געבויגן ביי דער ניי מאַשין, און זיי זיינען מפרנס דאָס הויזגעזינד. אויך זי פאַרליבט זיך אין אַ שטאַטישן שאַרלאַטאַן, וואָס שווערט איר צו אייביקע ליבע... זי פאַרגייט אין טראַגן... די עלטערן אין גרוס צער, מוזן זי אַוועקשיקן קיין פאַריז...

זיינען דאָס איינצלע פאַלן בלויז? נישט כאַראַקטעריסטיש פאַרן שטעטל פון נאָכן ערשטן וועלט קריג? מיר זעט אויס, אַז י. פינער וויל אין פרט געבן דעם כלל אויך דאָס שטעטל האָט אָנגעהויבן ברעכן די צוימען פון צניעות. לאַמיר זיך נאָר דערמאַנען אין עוזר וואַרשאַווסקיס "שמוגלערס" "שניט צייט" און אין אַנדערע ווערק פון דעם פּעריאָד פון דער דייטשישער אַקופאַציע אין ערשטן וועלט קריג, און די ווירקונג, וואָס דאָס האָט געהאַט שפּעטער אויפן יידישן לעבן פון שטעטל. דאָך איז דער לעבנס־אַרט פון שטעטל זיך נישט צעפאַלן. אָבער אין פאַריז זיינען אַלע צניעות געבאַטן פאַרגעסן געוואָרן. די אימיגראַנטישע יוגנט איז אַריין אין שטראָם. זי איז הפּקרדיק פריי געוואָרן. אַ בחור און אַ מיידל קומען זיך צונויף. מען לעבט אַפּ אַ שטיקל צייט, און מען צעגייט זיך. דאָס וואָס איז פאַר אונדז דאָהי געווען אַזוי אומגעוויינלעך. איז אויך דאָהי היינט געוואָרן אַ געוויינלעכע רעאַליטעט...

י. פינער באַמיט זיך אויסצומיידן דאָס לעבן פון די יידן אַמאָל אין שטעטל, איידער זיי זיינען געקומען קיין פראַנקרייך. אים אינטערעסירט בלויז צו שילדערן דאָס יידישע אימיגראַנטן לעבן אין פאַריז, דעם דור פון אַלט און יונג. גערעכט איז ער, ווייל דאָס געשטאַלט פון שטעטל האָט מען שוין אויף פיל אופנים פאַרגעשטעלט אין כלערליי פאַרבן. י. פיינערס קינסט לערישער באַגער, איז שילדערן און דערציילן פון רוישיקן און רייכן און פול מיט אומרו יידישן אימיגראַנטן לעבן אין פאַריז, די פאַרב וואָס ברענגט אַ

נייע פארב אין דער געשטאלטיקונג פון א פארענדערטן יידישן לעבנס אויפפיר, וואָס ראַנגלט זיך מיט דער פרעמד אין וועלכער זיי היימישן זיך ביסלעכווייז שוין אין. אין אַט דער נייער אַרומיקייט שטרענגען זיי זיך אָן נישט צו פאַרלירן דאָס יידישע לשון און די יידישע קולטור איינגאַרט. געוויס, אינגאַנצן זיך דערווייטערן פון דעם אַמאַל אין שטעטל, האָט זיך אים נישט איינגעגעבן. אין געמיט, אין זכרון זיינען איינגעגראָבן די בענקשאַפטן, אָבער דאָס זיינען מאַמענט דערמאָנונגען בלויז ביי יוכבדן און איר גלייכן.

אין אַלגעמיין אָבער, היט ער זיך פון צוריקקערן זיך צום נעכטן, פון וועלכן די אימיגראַנטן זיינען געקומען. ער האַלט פון דעם כלל גלייכער עפעס נישט דערוואָגן, ווי איבערוואָגן...

אין דעם אנגעלויף פון יידישע אימיגראַנטן זעען מיר די צוויי משפחות, וואָס ענדערן דעם אַרט פון זייער לעבן, ווי די קינדער פאַסן זיך אַריין אין דעם קאַך פון פאַרזי, צווישן די פיל צאָליקע טיפן, כאַראַקטערן און פיגורן טיילן זיך אויס אייניקע געשטאַלטן, ווי דער ווידער רייך געוואָרענער ר' פנחס, וואָס האָט אַ הויזגעזינד פון דריי פרויען (די ערשטע צוויי זיינען אים געשטאַרבן) אַלע זיינען געבונדן צום הויז פון דעם פרום ערלעכן און איידעלן ר' פנחס שטיין. אַלע האָבן זיך געהאַדעוועט ביי אים, די אייגענע קינדער און די שטיפקינדער. די שטיפמאַמע איז צו אַלעמען געווען אַ מאַמע. הגם פיל שטייען שוין אויף די אייגענע פיס, זיינען זעלטענע אַריינקומער, איז ביי שמחות און יום טובים דאָס הויז פון ר' פנחס שטיין דעם למדן זייער היים.

אָודאי איז פאַריז נישט ר' פנחסעס פרום היימישע סביבה, ווי אין לאַדזש. אָבער אויפן פלעצל זיינען אויך פאַראַן פרומע יידן, וואָס פירן אַ רעליגיעזן טראַדיציאָנעל יידיש לעבן. עס איז דער אַלטער לעבנססדר מיטגענומען פון די אַמאָליקע היימען, אָבער איבערגעבן דאָס די קינדער האָבן זיי נישט געקענט. די פאַריזער אַטמאָספערע איז גאַר אַן אַנדערע. דאָ איז אַלצדינג פון דעם נעכטן געוואָרן פריי. די צויעמען פון טראַדיציאָנעל-רעליגיעזן פלייט זיינען אומגעוואָרפן און אַרויסגעריסן געוואָרן. דאָך די יוגנט מיטן יידישן לשון אין מויל, מיט דער ליבשאַפט צו דער יידישער קולטור, רייסט זיך טאַקע נישט אַפּ פון דעם אַלגעמיינעם לעבנס גאַנג, אָבער זיי ווילן פאַרט אויפהאַלטן, און זיי האַלטן טאַקע אויף, דעם רעוואָלוציאָנאַלע ציאָנערן ברען אין זיך צוואַמען מיט דער יידישער קולטור. די יידישע אַרבעטער און פאַלקס מענטשן מיט אַ טייל פון דער יידישער אימגראַנטישער אינטעליגענץ בויען אייגענער יידישע אינסטיטוציעס. אַ ברייטע קולטור טעטיקייט צעוואַקסט זיך. דער זאַמל פונקט איז "די קולטור-ליגע".

בעת מען ליענט וועגן ברויז אין אַט דער פראַגרעסיווער יוגנט

אַרגאַניזאַציע דערמאָנט עס אין דעם פּראָגרעסיוון "קולטור צענטער" אין מאָנטרעאַל, און אין ענלעכע פּראָגרעסיווע קולטור געזעלשאַפּטלעכע אינסטיטוציעס אין קאַנאַדע און אין די שטאַטן.

אַ שלל פון אַנרעגנדיקע דערמאָנונגען שווימען אויף און אַ וואַרעם ציטערדיקע בענקשאַפט גייט אויף אין האַרצן. די טעטיקייטן, די געשעענישן אין און אַרום דער "קולטור ליגע" זיינען געשילדערט מיט קורצע און שאַרף צייכנדיקע ווערטער דורך וועלכע עס אַנטפלעקט זיך דער נייער, אַנדערש ווערנדיקער סביבה פון בת־שבע און הירשקע גראַסמאַן. האַנס בוימאַן קריגט ליב יידיש און דערלערנט דאָס יידישע לשון, און איז מקפיד, ער זאָל רעדן אַ ריינעם יידיש. אויך פאַרטיפט ער זיך אין דער יידישער געשיכטע. ער געפינט, הייסט עס, זיין אייגן פּאַלק. ער ווערט אַ לעקטאָר אויף די קורסן איינגעאַרדנט אין דער "קולטור ליגע" ער פאַרליבט זיך אין ביילקע גראַסמאַן און ווערט איינער פונעם שטאַם פון יאָסל און יוכבד גראַסמאַן.

האַנס בוימאַן איז אַ ווירקנדיקע פּערזענלעכקייט. ער איז פון די געשטאַלטן, וואָס גראַבן זיך אין זיך, און ווילן זיך תמיד געפינען אין דער סאַמע טיף פון אייגענעם טראַכטן. זיך אַליין דערקענען.

האַנס בוימאַן איז פון די סאַמע געראַטנסטע געשטאַלטן אין ראַמאַן. י. פינער האָט קינסטלעריש אַרויסגעהויבן זיין אייגנאַרט און אייגנאַרטיק איז ער אַרויס אין זיין טראַכטן, פילן און טעטיקייטן. אין אַלע נסיונותדיקע סיטואַציעס איז האַנס בוימאַן דער אויסערלעך באַדאַכטער, אָבער אינערלעך אַן אומרואיקער אין גייסט.

אַרום די אַרויסגעהויבענע געשטאַלטן און קעמפּער ווי הירשקע, בת שבע, און דער מיטגעצויגענער האַנס בוימאַן לויפט פאַרביי אַ שטיק געשיכטע פון פאַר דעם פאַרוויסט ווערן פון יידישן לעבן אויך אין פּראַנק רייך (דער עיקר פאַריז).

עס זיינען פאַרשריבן די שטימונגען פון יידן און פּראַנצויזן, ווען שלום שוואַרצבאַרד דערשיינט דעם ווייס גוואַרדייער פּאַגראַמטיק פעטליווע, ווען הערשל גרינשפּאַן האָט דערשאַסן דעם נאַציסטישן אַמבאַסאַדאָר. מעכטיק זיינען געשילדערט די אַנטיפּאַשיסטישע דעמאָנסטראַציעס פון פאַראייניקטן פּראַנט, אויף איינער פון אַזא פּאַלקס־פּראַנט־דעמאָנסטראַציע ווערן דערשאַסן הירשקע גראַסמאַן און בת שבע פינקלשטיין, וואָס האָט חתונה געהאַט מיט איר פּריערדיקן געליבטן אברהם פינקלשטיין.

דער בירגער־קריג אין שפּאַניע. די יידישע פּרייוויליקע פון פאַריז און די וואָס קומען פון פּוילן, פון אַמעריקע, פון ישראל, פון קאַנאַדע, אַרגענטינע.

יידישע פּרייוויליקע קעמפּער שאַפן דעם באַטוויין באַטאַליאַן. דער

פראפעסאָר האַנס בוימאַן מאַטערט זיך צו שאַפן די קריגס טערמינאַלאָגיע פאַר אַט דעם יידישן באַטאַליאַן אויף יידיש, ווייל אויף יידיש האָט מען געלערנט למודי קודש ולמודי חול, אָבער קיין מלחמה-לייט זיינען יידן נישט געווען שוין העכער צוויי טויזנט יאָר...

אויך פראפעסאָר האַנס בוימאַן שליסט זיך אָן אין דעם באַטאַליאַן.

די רעפובליק פּאַלט. האַנס בוימאַן מיט נאָך אַצאָל פרייוויליקע קערן זיך צוריק קיין פראַנקרייך נישט קיין פאַריאושט-געוואָרענע אַנטי פאַשיסטישע קעמפער, אָבער דער האַרמאַטן רויוך איז אַ שוואַרץ הייס אַשיקער וואָלָקן, וואָס פאַרציט זיך שוין איבער אייראָפּע. מיט שרעק זיינען געלאדן די לעצטען קאַפּיטלען. עס איז דאָס יאָר 1938, מען ווייסט, אַז דער נאַצי לויערט און וועט קומען מיטן פייער פון מלחמה. אַלע שרעקן זיך. יידן מער פון אַלעמען. עס איז אַ געשפּאַנטקייט, ווי פאַרן אויסברוך פון אַ שטורעם.

אַז דער חורבן רוקט זיך אָן פילן מיר אַרויס אין די שווערע שטימונגען פון פראַפּ. האַנס בוימאַן וואָס ער זאָפט אין זיך אַריין, בעת ער ליינענט וועגן דעם נאַוועמבער פּאַגראַם אין דייטשלאַנד אין עסטרייך. ווי אַזוי די היטלעריסטן האָבן דורך כלערליי ענויים קשים אומגעבראַכט יידן. אויפן שוידערלעכסטן אופן האָבן באַגעגנט זייער טויט גראַד כלי-קודש. יאָ האַנס בוימאַן האָט געהאַט דאָס געפיל, ווי מען וואָלט אים געהייסן זיך אַנידערזעצן אויף אַ נידעריק בענקעלע און זאָגן מיט אַן איכה ניגון קינות, ווי אין טאָג פון תשעה באב.

האַנס בוימאַן "ער פריידענקער, פראַגרעסיסט, דער געוועזענער פראַפעסאָר פון אורגרמאַנישער געשיכטע און מיטאַלאָגיע און היינטיקער מיטערעדאַקטאָר פון אַ פאַריזער יידישער אַרבעטער צייטונג האָט זיך אַנגעהויבן אַרומטראַגן מיט תשובה געדאַנקען. ער האָט געזוכט אַן אַנשפּאַר, "ער האָט טאַקע קיין מאָל נישט פאַרמאָגט קיין רעליגיעזע געפילן, אָבער זינט עטלעכע חדשים זוכט ער עפעס אַ געלעגנהייט זיך צו צוקוקן ווי פרומע יידן דריקן אויס זייערע רעליגיעזע געפילן אין שול אָדער אין שטוב, בעת זיי באַקלאָגן דעם חורבן בית המקדש, אָדער זיי פרייען זיך מיט זייער תורה".

י.פינער באַווייזט אונדז אויך דעם צוזאַמענברוך פון דעם טראַדיציאָנעל רעליגיעזן שטייגער לעבן. עס האָט זיך נישט געקענט אַננעמען אויפן פרעמדן באַדן אין דער נישט היימישער אַטמאָספּערע פאַר אַזעלכע פארוואַרצעלטע פרום יידישע מענטשן ווי פנחס שטיין און יוכבד. אַ טרויעריק בילד מאָלט י. פינער דעם פרייטיק צונאַכטס אין יוכבדס הויז, קיינער איז נישטאַ צו שבתן. בלויז "אירע געבענטשטע ליכט אין וועלכע עס טריפט אַריין אַ טרער"

אין וואָס אייגנטלעך באַשטייט דער קינסטלערישער צושטייער פון

י. פינערס ראָמאַן "צוויי משפחות"? קודם אַ שילדערונג פון אַ יידישן ישוב פון נאָך דער ערשטער וועלט מלחמה ביז דעם אויפפלאַקער פון צווייטן וועלט קריג. דערצו איז עס טיילווייז אויך אַ געטרייע און אָביעקטיווע און קינסטלערישע כראניק וואָס קיין שום געשיכטע־שרייבער פון דעם אַקטיוו־שעפּערישן יידישן ישוב אין פראַנקרייך פון יענעם פעריאָד וועט נישט קענען פאַרבייגיין.

וואָס מיר געפעלט ניט, וואָס עס פעלט כמעט דער פייסאַזש. י. פינער האָט ווי מורא געהאַט, אַן אַ ווערטער געמעל פון אַ לאַנדשאַפט, אָדער אַ שילדערונג פון דער באַזונדערקייט פון די סעזאָנען אין פאַריז, קען איבער־האַקן די פעדעם וואָס וועבן די געשעענישן פון זיין אייגנאַרטיקער דערצייל־שטייגער.

און איך האַלט פאַרט פון לאָזן אָפּכאַפּן דעם אָטעם און לאָזן אַרומנעמען מיטן אויג די נאַטור־שיינקייט און קאַנען אין וואָרט־בילדער אַרויסצויבערן אין פאַרגאַפונג דעם מה נאה אילון זה! ווי שוין איז דער אַרום!

אָבער דאָס איז י. פינערס זשאַנער. זיין אַרבעט פון אויפבויען אַ ראָמאַן. אים אינטערעסירט די מיליע און נישט דאָס אויסזען פון דעם דרויסן. סיי ווי איז אַרויסגעוואַקסן אַ ראָמאַן פון ברייטער סביבה־שילדערונג, אויסערגעוויינלעך אינטערעסאַנט דערציילט און געשילדערט.

עס איז אַ קינסטלעריש־רייף ווערק. רייך אין כאַראַקטערן, טיפן און אין דערהויבענע געשטאַלטן, וואָס קריצן זיך איין אין זכרון. עס איז אַ ראָמאַן פול מיט אַקציע, אַ ווערק, וואָס וויל פאַרבינדן דאָס שיינע פון דעם אַמאָל מיט דעם נייעם זיך־אַנדערשדיקן לעבן־פורעם אין פאַריז — אַן אַפּשניט פון אַ ברויזיקן שעפּערישן, קעמפּערישן און מעכטיק־אַקטיוון פעריאָד אין פאַריז.

שלום שטערן

דער סאציאלער דיכטער – ש. פערל

איך האב זיך באקענט מיט שבתאי פערל אין די אנהייב דרייסיקער יארן. געוואוינט האט ער דעמאלט ביי זיינע עלטערן אין א דירה מיט אָפּגעקראכענע ווענט, וואס האבן געוויזן דעם דלות פון דרויסן.

ער איז געווען זייער אקטיוו אין "קולטור צענטער" וואו איך האב אים באגעגנט. הגם ער רעדט שטיל און באשיידן, איז מיר נאך א קורצער צייט קלאָר געוואָרן, אז עס איז נישט גרינג צו זיין מיט אים נאענט. ער מורמלט ווערטער. אויך האב איך נישט געהאט קיין צוטרוי צו זיינע תמעוואטע רייד... ער איז געווען ביי זיך פארריסן, ווייל י.י. סיגאל איז געווען דער ערשטער וואס האט אפגעדרוקט עטלעכע פון זיינע לידער אין "רוי ערד".

דאך איז ער דיכטעריש נישט באווירקט געווארן פון י.י. סיגאלן – זיין ארויספירער. ער איז זיך געגאנגען אויף זיין שמאָלער סטעזשקע פון וועלכער ער האט נישט באוויזן אויסצורייסן דאס ווילדגראז...

ער האט געארבעט אין א שאפ און איז געווען א קנאפער פארדינער. איך האב זיך זייער געוואונדערט, ווען ער האט זיך צו מיר געווענדט, אז איך זאל אים העלפן צונויפשטעלן א בוך-לידער, וואס ער גרייט זיך ארויסצוגעבן. – פערל, וואו וועסטו נעמען געלט? – האט ער געמורמלט, אונטערגעשמייכלט, און איך האב זיך גארנישט דערוואוסט. פערל האט אנגעהויבן קומען צו מיר אין שטוב אין פראָסטיקע ווינטער נעכט, אפילו אין די וויסט-ליארעמדיקע זאווערוכעס. ער פלעגט מיטברענגען "ווייט פיש", כאַלֶוּאָ און שווארצע ברויט וואָס ער האָט געגעסן מיט גרויס אפעטיט און פארטרונקען מיט געדיכט-רויט פארברייטע טיי. אין קיך האט דאס מויל פון אייזערנעם אייוועלע געשלונגען די שווארצע קוילן. פון די ווענטלעך האט געזעצט א היץ. און פערל איז געזעסן אן אָנגעפעלצטער און זיך געקוויקט מיט דער וועטשערע... פערל, טענהט צו אים סאניע: טוט אויס דעם פאַלטן, איר וועט זיך דאָך פארקילן און פערל האָט אָן ענטפער: אין די אַנדערע צימעלעך אין אייער שטוב איז דאָך פארט קאלט, וועל איך כאפן א ציטער דורכגייענדיק דעם קארידאר. אמת, אין דער חמימה אין קיך, האָבן דאָך די פענצטער געגליווערט אין זילבער פון געפרייר.

פערל האט געגעסן, געזופט די בריענדיקע טיי און געהאלטן אן אויג צי איך שטרייך נישט אויס קיין ווערטער. צו דער פונקטואציע האט ער אויך נישט אלעמאָל צוגעשטימט, כאטש ער האט נישט געוואוסט די עלעמענטארע כללים וועגן גראמאטיק און פאעטיק.

איך האב זיך אזוי שטארק געפאָרעט מיט זיין בוך "פון חבר צו חבר", ווייל איך האב געהאלטן, אז עס איז א ווערטפול געשאנק פון אן עכטן סאציאלן דיכטער. איך האב דערווארט א ווארעמען אָפּרוף, איבערהויפט פון "קאמף".

דער אויפנעם פון די צוויי רעצענזענטן אין "קאמף" איז געווען א ביזער אַראָפּרייס. וולאדימיר קראָסני האָט געפסקנט: "ש. פערל איז נישט קיין פראלעטארישער דיכטער; ער רעדט נישט צו די מאַסן, די יחידים".

נאך שטארקער איז געווען דער ארויסטריט פון משה פעלדמאן: "זיינע (פערלס) מאָטיוון זיינען נעבעכדיקע און קבצנישע, און איין מאָטיוו איז ביי אים ענלעך צום צווייטן, זאָגט ניט מער און נישט אנדערש. דאס ביכל לידער איז געשאפן געווארן ניט אויף דער לבנה, נאר אין (אויפן) קאנאדער באָדן: דארף אין דעם אפשפיגלען א קאנאדער ווירקלעכקייט. חבר פערל פארמאָגט מעגלעכקייטן עפעס צו זאָגן, און אפשר שייך און גוט צו זאָגן, איר האט פשוט ניט וואָס צו זאָגן".

טשיקאווע ווי משה שאפיר נעמט זיך אָן פערלס קריוודע, אז עס איז גאנץ נאטירלעך, נארמאל, אז ביים ערשטן בוך לידער, זאלן זיי נישט "זיין פולבלוטיק פראלעטאריש" ("קאמף" יוני 29, 1934).

דער פערטער אָפּרוף איז געקומען פון י.י. סיגאל, וואס באלד ביים אנהייב פסלט ער די לידער, ווייל פערל איז מיט די לינקע, און ער לערנט מיט אים א פרק אין עסטעטיק. י.י. סיגאל מאַכט אייניקע אינטערעסאנטע באמערקונגען גלייכצייטיק דרשנט ער און דרשנט: "וואו ניט וואו א נייער מעטאָפאָר, ווען ניט א שפיל מיטן פערז, כאטש אויף א שרעקלעכן אומבאהאַלפענעם אופן, די געלונגענע לידער זיינען לידער, נאר זיי ליידן פון בלוט-ארעמקייט".

דריי גינסטיקערע אָפּשאצונגען זיינען געווען פון גרשון פאמעראנץ: "פרייע ארבעטער שטימע"; פון איינעם א רעצענזענט "אין דער פרעסע" אַרגענטינע און מיינע אין "ליטעראַרישע בלעטער".

פון דער גאנצער פלעיאדע פאָעטן געקומענע נאכן ערשטן וועלט-קריג, איז שבתאי פערל געווען דער מאָנעדיקסטער סאציאלער דיכטער אין קאנאדע. די מערסטע לידער אין זיין "פון חבר צו חבר" זיינען בילדלעכע באשרייבונגען פון די קריזיס-יאָרן אין די דרייסיקער. ארבעטסלאזע זיינען געשטאנען אין די "ברעד-ליינס" צו באקומען א ביסל וואָרעם געקעכץ און ש. פערל דערציילט פון דעם פּיין וועלכע זיי, און זייערע פראַצעדיקע הענט

זיינען געוואָרן איבעריק און קומען אָן אויף בעטלברויט:

"האט מען מיך פון שאפ
ארויסגעשיקט, ווי א פעסל מיסט,
מוז איך גיין אלע טאג
עסן סוף אומזיסט.

א סאלווישאן מיידל,
ארוםגעבונדן פרום דעם קאַפ,
צעגיטט אין בלעכענע שיסעלעך
סוף פון א גרויסן טאַפ.

שווייגנדיק ביים שטויביקן טיש
שאַר איך דעם לעפל
צווישן די ציין,
און כ'קיי, ווי א שטינדל
א שטיקל אויסגעקאַכטן ביין."

ארבעטסלאָזע האָבן זיך געוואלגערט אין פארק אויף די מאונטיין.
יענעם פיינלעכן פעריאד שילדערט פערל אין עמאַציאנעלע,
דערציילערישע פערזן:

"אויסגעקנאקט די ביינער,
אויף די בענק אין פארק,
אויף אייזערנע פאַרענטשעס
איינגעקאַרבט דעם קאַרק.
איינגעדעקט דאס לייב
מיט צייטונגען ווי וואָל,
איז מיין דרימל איינגעפרוירן,
ווי טוי אויף קאלטן שטאַל."

א געוויסע אייגנארט האָט ער ארויסגעוויזן מיט זיין פשוטן, דירעקטן
אַרט דערציילן און שילדערן. אין זיי הויבט ער זיך אויף, אויף די העכערע
שטאפלען פון דיכטונג. פון די דאָזיקע רעאַלע שילדערונגען שימערט דאס
דימענטל פון זיין עכטן פאעטישן טאלאנט. ער איז ארויס שטרייטן קעגן דער
נויט, און וואָר ווערט ביי אים דער טרוים, אז דורך קאמף וועט מען
פארטייליקן די וואָס זיינען די ברענגער פון נויט. און געטאַן וועט עס ווערן
אַט אזוי:

ווי א משוגענעם הונט
טויטן וועלן מיר דעם האָס,
און מיט רייט-גאַלד
אויספוצן די ארבעטער גאַס.

ווי א משוגענעם הונט
טויטן וועלן מיר שקלאַפּעריי,
און טריט וועלן אויסרוישן
דאָס ליד פון ערשטן מאי."

דער קאָמפּאָזיט פון דער ארבעטער־סביבה אין יענע יארן פון ברויז, האט באווירקט זיין דיכטונג. ער איז געווען קעגן רעליגיע, ווייל מען דארף באקעמפן רעליגיע ווי "אפיום פארן פאלק" (לענין). נו האט ער דאס אויף זיין שטייגער מקים געווען "די מצודה" בשמחה רבה, טאקע מיט דער פולער פרייד, און וואו? ער האט דאס געטאן אין הויז פון זיינע פרומע עלטערן:

פאַרלאָזט די מאמען מיטן שבת,
מעשענע לייכטער, קוילעטש און פיש –
זינג איך מער נישט קיין זמירות
מיטן טאטן ביי איין טיש.

קוקט אויף מיר ביז די מאמע,
פון איר מויל רייסט זיך אָן אוי,
אַז איר קינד זאל וואקסן
אזא גרויסער גוי!"

פערל האָט נישט געוואוסט דעם חילוק פון רעליגיע און טראַדיציע, פון רעליגיע און רעליגיאָזיטעט, האט ער זיך אָן וויי פון בענקשאפט אפגעריסן פון זיין טאטע־מאמעס רעליגיעז־טראַדיציאנעלן שטייגער, אין וועלכן ער איז פון זיין קינדהייט אָן איינגעהיימישט געווארן. עד היום זיינען מיר פריקערע די ערשטע פיר שורות פון זיין ליד "א פריילעכס":

"א חזירל א פריילעכס
טאנצט אין מיין הארץ
וויילט זיך באגילדן
אלץ וואָס איז שוואַרץ."

אויף מיין באמערקן אים, אז צו שטארק טאנצט שוין דאס חזירל ביי אים, האט ער זיך אונטערגעשמייכלט און ארויסגעשטאַמלט, אז די קאַלעגן געפעלט עס שטארק. איבערהויפט איז פונם ליד שטארק נתפעל געווארן ה. לייוויק. איז טאקע מי לנו גדול מ'לייוויק? און אַז ער זאגט גוט, ווי וואָגסטו, הייסט עס, צו דערווידערן...

ש. פערל האָט נישט געפונען קיין נייעם אינהאלט פאר זיין דיכטונג, נאָכדעם ווי מען האט אים אויסגעשלאסן פון "קולטור צענטער" פארן "גוואלדיקן חטא" פון חברן זיך מיט ח.מ. קייזערמאן און זיינס גלייכן.

ער האט נישט געפונען קיין אנדערע פעריפעריע וואָס זאל זיין די גינסטיקע אַטמאָספּעראַ פאר זיין פאעטיש שאפן. איבעררייסן מיט אן איינגעלעבטער סביבה, און אויסמעקן פון זיך די אייגענע טרוימערישע געפילן־וועלט, קומט זייער שווער אָן. האט אים געפעלט דער אַנרעג צו באנייטער פאעטישער שעפערשיקייט, האט ער זיך א קער געטאן צו ליובאוויטש. צי ער האט זיך דאָרטן איינגעהיימישט מיט גייסט און געמיט, בין איך זייער מסופק, ווייל פון דעם קליינעם איבערבלייב פון נישט־געדרוקטע לידער, איז כמעט נישטאָ

קײן צײכן פֿון רעליגיע און נאציאנאלע מאטיוון. נאך אין זײן ליד "א דאָרן פֿון אַ דור", געדרוקט אין 1940, אין דער ליטערארישער שריפט "קאנאדער זשורנאל", איז ער פֿאַרלייקענער און אַפֿלאַכער פֿון אלע נישט־מקוים־געוואָרענע הבטחות פֿון דעם "נביא דעם נאָר":

"כײַבין א דארן פֿון א דור
אין אן אויסגערויבטן שײער
כײַבין א שומר אין א נאכט
וואס האט אן אויסגעלאשן פײער.
ווי א הונט אין א חורבה —
מחשבות הודיען אין מיין מח.
איך וויל אפהיטן דאס אש
מיט מיין לעצטן כח.

לעבן אן אלטער, קאלטער וואנט,
אנגעשפארט ווי ביי א שטענדרער -
מישן זיך אין מיין קאָפּ
צענדליקער ספרים בענדער.
אזוי האבן די חכמים געזאגט,
אויסגערעכנט ווי אין א קאלענדער.

'זדיה באחרית הימים'
שווערט זיך דער נביא, דער נאָר...
סײַזעט מער קײן מבול ניט זײן,
נאר מיט טײט איז די ערד באשפּריצט,
הענגט דער רעגנבוגן — צײכן אין דער הויך
ווי אויפן קאָפּ פֿון א קלאון דער מיץ."

אין די דאזיקע צעפֿאַרענע פערזן, איז בולט די מעטאָריק פֿון משה לייב האלפערן. ער האָט געזוכט אינהאלט פֿאַר זײן ליד. נישט דאָס אויסגעאיידילטע ווארט, נישט די שטימונג, די טעמאטיק איז געווען דער תוכן פֿון זײן פֿאַעזיע. היות דער גייסט פֿון די יידיש־סאָוועטישע שרייבער, איז געווען דער אָנרעג פֿון זײן שאפֿן, זײנען טאקע א צאָל פֿון זײנע לידער שטארק באווירקט געווארן פֿון דער יידיש־סאָוועטישער דיכטונג, איבערהויפט פֿון איציק פעפער. אייניקע זײנען כמעט אַן אימיטאציע פֿון פעפערס רוישיק גאלאָפּירנדיקן ריטם:

"זײנען היידעמאקעס
אויף הייסע פערד געריטן,
שארף די שווערד —
גיך געשניטן."

אדער "דא האבן געריטן
ברידער קעגן ברידער,
דא האט מען געשניטן,
פארשטאן אין די גריבער."

עס דערמאנט אין איציק פעפערס לידער פֿון די בירגער־קריג יארן:

”אוי האט מען געהוילעט,
 אוי האט מען געשניטן,
 זשידעס און מאסקאליעס”.

די לעצטע יארן האָט ש. פערל ווינציק געשריבן. איך מיין אבער, אז פיל פערזן האט ער געשריבן אין געדאנק און נישט פארצייכנט אויפן פאפיר. היות. ער איז געווען אן עכטער פּאָעט, איז אַ פּאָעט שרייבט אפילו ווען ער פארשרייבט נישט.

סך הכל: אין זיין ”פון חבר צו חבר“ האט ער זיך איינגעשטעלט:

”פאר די שקלאפן פארדאמטע
 פון גרויען אַמאָל,
 זינגער פון אייזן,
 טרוימער פון שטאַל”.

ש. פערל איז נישט געווען דער ערשטער, דער איינציקער, אָבער אָן ספק, דער סאמער עכסטער סאציאלער דיכטער אין דער יידישער דיכטונג אין קאנאדע.

שלום שטערן

באגעגענישן און שמועסן מיט קלמן מרמר

א

קלמן מרמר, נידעריק אין וואוקס, מיט שמאלע אקסלען און ערנסט־פארטראכטן פנים, האָט צוגעצויגן צו זיך יעדן וואָס האָט זיך מיט אים באַקענט. פֿאַר זיין טיפּן וויסן און ערלעכקייט, און זיין אַרט שרייבן, האָט ער אַרויסגערופן צו זיך אַפּשיי און צוטרוי.

אין מאָטנטרעאַל איז ער געווען אַן אַפטער גאַסטרעדנער. אַזוי אַרום האָב איך געהאַט די מעגלעכקייט צו דערקענען אים פון דער נאַענט. איך בין נתפעל געוואָרן פון זיינע קענטשאַפטן — הן אין זיין יידיש און הן אין זיין וועלטלעכן וויסן. ער איז געווען אַ גרויסער בקי אין תלמוד, אין תנך און אין אַלטע ספרים פון יידישע געלערנטע פון די ווייטסטע דורות. מיר האָבן אַפט געשמועסט וועגן די פּלאַמיקע צאַרנרייד פון די נביאים, באַווונדערט די דויערהאַפטקייט און די וואָר פון זייערע רייד, וואָס מאַנען גערעכטיקייט און טרוימען פון אַ וועלט פון אייביקן שלום. אַט די שמועסן האָבן געשטאַרקט מיין גלויבן, אַז עס איז שוין ניט ווייט דער גרויסער, ליכטיקער טאַג פון דער נאַענטשאַפט פון מענטש צו מענטש. אַז די שפע פון זעט, און די פרייד פון פריידן, וועט ממילא לייערן דאָס האַרץ פון די פעלקער, און גערעכטיקייט און גנאָד וועלן געוועלטיקן אומעטום.

קלמן מרמר פלעגט אַ דערהויבענער זאָגן: "ניט מאַרקס, ניט ענגעלס האָבן מיך געמאַכט פֿאַר אַ סאַציאַליסט. צום סאַציאַליזם האָבן מיך געפירט די נביאים. זייער שטענדיק מאַנען יושר פֿאַרן אַרעמען געפלאַגטן פֿאַלק, זיי האָבן ניט מורא געהאַט אַרויסצוטערען קעגן די מעכטיקע, די ברוטאַלע."

אין די דרייסיקער יאָרן איז שטאַרק געווען זיין צוטרוי צום סאָוועטן־פֿאַרבאַנד (מרמר פלעגט זאָגן "שאָוועטן־פֿאַרבאַנד"). דאָס איז געווען דאָס חיות פון זיינע געדאַנקען און געפילן, אַז דאָס ראַטנלאַנד וועט אין אַ נייער, פרייער אַטמאָספֿערע, אויסגעשטאַלטיקן דעם נייעם, גוטן און שיינעם מענטש.

ב

קלמן מרמר פלעגט קומען זייער אַפט קיין מאַנטרעאַל, האַלטן לעקציעס — ס'רוב אין פּרילינג און האַרבסט.

אין צווישן צייט איז אַנגעגאַנגען אַן אַפטער בריוואויסטויש צווישן

אונדז ביידן. ער, דער עלטערער, דערפארענער שרייבער, רעדאקטאָר און ליטעראטור אפשאצער האָט, ווייזט אויס, זיך דערנענטערט צו מיר, צוליב דער טראַדיציאָנעלער שטעטל-סביבה אין וועלכער מיר האָבן זיך אויסגעהאָדעוועט. דער אַנרעג פון אונדזער שעפּערישקייט איז, מסתמא, געווען דער תנך און דער אומעטיק-נאַגנדיקער ניגון פון דער גמרא אויך דאָס געפיל פון יושר, וואָס האָט געהערשט אין אונדז, און דער צוטרוי, אַז פון לאַנד פון רויטן שטערן, וועט אַרויסהעלן דאָס ליכט, וואָס וועט באַלייכטן דעם וועג צו דער שלום-וועלט...

מיר זיינען געווען סאַציאַליסטן, און געגלויבט, אַז די געוואַגטע קעמפּערישקייט אין דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי וועט ברענגען דאָס גליק פאַר אַלע מענטשן. גלייכצייטיק זיינען מיר געווען פון דעם מיעוט אין דער פּראָגרעסיווער, יידישער פּעריפּעריע, וואָס איז געווען באַהאַפּטן מיט דער איינגאַרט פון דער דורותדיקער יידישער שעפּערישקייט. די שטימונג פון יידישן שטייגער האָבן מיר געטראָגן אין אומרו פון אונדזער בענקענדיק. געמיט. מיר זיינען געווען נישט סתם סאַציאַליסטן, נאָר יידישע סאַציאַליסטן.

צוליב אונדזער גלויבן און טרוימעריי, האָבן מיר נישט דערזען די וואָר פון דער ביטערער ווירקלעכקייט. מען האָט ביי אונדז אַזוי לאַנג געפּשטלט, ביז מען האָט פאַרגלעט אַלע עולות, וואָס האָבן זיך אויסגעברייט אינעם בייז פונעם סטאַליניזם. עד היום מיינ איך, אַז דער סאַמע ווירקנדיקסטער עלעמענט פון דער טיפּער פּריינטשאַפּט צווישן קלמן מרמר און מיר איז געווען וואָס מרמר איז געווען אַן אויפריכטיקער, אַפּנהאַרציקער מענטש, אַן עטישע פּערזענלעכקייט פון אַ גאָר הויכער שעפּערישער מדרגה, וואָס האָט אַריינגעשפּאַנט אין רויש פון דער פּראָגרעסיווער מחנה דורכן גלי פון די קעמפּערישע און טרוימערישע רייד פון די נביאים. קלמן מרמר האָט זיך איינגעהיימישט אין דער סביבה פון דער "פּרייהייט", "האַמער" דערנאָך "איקוף", "יידישע קולטור" און דאָך האָב איך טייל מאָל געהאַט דעם איינדרוק, אַז ער זוכט אַ באַזונדערן וועג צו זיך, אַז ער וואַנדערט אין אומעט פון איינזאַם זיין. אפשר האָט דאָ געווירקט דער פּאַקט, וואָס קלמן מרמר, דער פּאַלקמענטש, איז אין געדאַנק, אין געמיט געשטאַנען "משכמו ומעלה גבוה מכל העם". אין תוך איז קלמן מרמר געווען אַ געלערנטער, אַ פאַרשער, אַ היסטאָריקער. זיין געצעלט איז געווען דאָס שטילע געצעלט פון תורה... אין געווירבל פון קאַמפּן, האָט ער זיך מסתמא דערפילט, אַז ער ווערט אַריינגעשטויסן אין דער וועלט פון אַליין-זיין, הגם די אַרבעטער און פּאַלקמענטשן האָבן אים הויך געשעצט און באמת ליב געהאַט.

איך האָב זיך געטוליעט צו אים, ווייל ער איז געווען מיינער אַ רבי, פאַר וועמען איך האָב געקענט אַרויסלייגן מיינע ספּקות, מיינע מחשבות און עמאַציעס. דערצו האָט ער מיך תמיד געמוטיקט צו שרייבן. ווען מיך

פלעגט אַרומנעמען דער אומגלויבן אין מיינע אייגענע שעפּערישע יכולתן, פלעגט ער מיר גלייך לאָזן וויסן, אין אַ בריוו: "שרייבט! כי לכך נוצרת" – שרייבט. ווייל צוליב דעם ביסטו באַשאַפן געוואָרן. ער האָט קיינמאָל נישט פאַרפעלט (אין זיין דורכבריוולען זיך מיט מיר) צו לאָזן מיר וויסן אין גוטע ווערטער, ווען מיינס אַן עסיי צי אַ ליד האָט אויסגענומען ביי אים. ער האָט מיר איין מאָל געשריבן, אַז צוויי גוטע מידות קען אַן ערלעכער, שעפּערישע מענטש נישט צוימען: ער הערשט נישט איבערן יושר, נאָר דער יושר הערשט איבער אים... אויך קען מען זיך נישט אַקעגנשטעלן דעם אייגענעם שעפּערישן טאַלאַנט. מען ראַנגלט זיך מיט אים. אָבער ער איז שטענדיק גובר. ווייל באַגאַבונג איז דאָס גנאָד פון דער נאַטור. און טאַקע לכך נוצרת...

מרמר איז געווען אַ היימישער אין מיינן הויז. ער האָט זיך אפילו דורכגעבריוולט מיט מיינן עלטערן זון לייבל. מיט אמתן שטאַלץ פלעגט ער רעדן וועגן זיין זייער געראַטענעם זון, וואָס האָט זיך אויסגעצייכנט אין די לימודים. איך האָב זיך באמת מיטגעפרייט מיט זיין נחת. אָבער דאָס גליק האָט לאַנג נישט געדויערט. דער טויט האָט געלוייערט, און דער זון איז יונג אַרויסגעריסן געוואָרן פון לעבן. אַט דאָס פּלוצלינגדיקע אומגליק האָט מרמרן שטאַרק דערשלאָגן.

מרמר האָט דורכגעמאַכט אַ סך גייסטיקע גלגולים: פון בית-מדרש און ישיבה צו וועלטלעכקייט, צו סאַציאַליטישע אידייען, ווידער אַ צוריקקער צו פרומקייט. יאָרן שפּעטער – אַ טעטיקער שרייבער און טוער אין דער פּועלי-ציון, רעדאַקטאָר פון זייערע פּאָליטיש-געזעלשאַפטלעכע צייטשריפטן. יעדער איבערבראָך, וואָס קומט פון אַנטוישן זיך, לאָזט איבער די צייכנס פון אינערליכן געראַנגל. עס איז נישט גרינג איבערצורייסן מיט חברים און פריינט פון אַ לאַנג-שויןאַענט-געוואָרענער פעריפעריע: דעריבער, האָט מיר הנאה געטאָן וואָס מרמר איז זייער רירעוודיק און שעפּעריש-אַקטיוו.

ער איז געווען אַ פאַרשער, אַ קריטיק-שרייבער, אַ היסטאָריקער און אַלעקטאָר. זיין בוך "קלאַסנקאַמף אין אַלטערטום" איז עד היום אַ בוך, וואָס איך קוק אָפּט אין אים אַריין. עס איז ביי מיר ווי אַ האַנטבוך.

מיר דערמאָנט זיך: בעת דאָס בוך איז דערשינען, האָט עס שטאַרק אויסגענומען ביים עולם. עס איז ביי אַ סך געווען ווי אַ שליסל צו דעם קלאַסן-געראַנגל אין ווייט-ווייטן אַמאָל. דאָס דאָזיקע געשיכטע-בוך איז געשריבן אין אַ קלאַרן סטיל. עס לייענט זיך ווי אינטערעסאַנטע בעלעטריסטיק. אָבער איינער אַ רעצענענט (איך געדענק נישט דעם נאָמען פון דעם פאַרפאַסער) האָט אָפּגעדרוקט אַ רעצענזיע אין דער "פרייהייט", און געהאַט אויסצוזעצן קעגן דעם אופן פון מרמרס אינטערפּרעטירן דעם שטייגער און די פּאַסירונגען פון די קלאַסנקאַמפּן פון יענע ווייטע עפּאָכעס. ער האָט, הייסט עס, געפונען אַ פּגם אינעם ספּר.. עס איז, ווי אויסגעקומען,

אַז מרמר האָט זיך, חלילה, "אַראָפּגעגליטשט פון דער ליניע", און נישט נאָכגעגאַנגען געטריי די האַרבע פּאַרשריפטן פון מאַרקסיסטישן שולחן ערוך...

איך האָב געפרעגט מרמרן, וואָס איז זיין איינדרוק וועגן אָט דעם אַפּרוף. (איך געדענק נישט גענוי דעם אינהאַלט און די כוונה פון יענער רעצענזיע. איך גיב בלויז איבער מיין דעמאָלטיקן איינדרוק).

מרמר האָט פּריער געשוויגן. דערנאָך אַרויסגעקערעכצט: "מען דאַרף זיך אויך צוהערן צום אַפּרוף פון באַהאַונטע שרייבער-מאַרקסיסטן..." איך האָב פּאַרשטאַנען, אַז ער איז נישט צופרידן מיט יענעם זוכן אַ פּסול אין ספר...

געווען איז דעמאָלט פּרילינג, ווען מרמר איז פּאַרבעטן געוואָרן פון קולטור-קאָמיטעט אין "אַרדן" צו רעדן וועגן "קלאַסנאַמף אין אַלטערטום", און אויך וועגן די מעשהאַרטיקע באַשרייבונגען אין חומש. ער איז, ווי תמיד, איינגעשטאַנען ביי מונע אַלטער. אַ פּראָגרעסיווער ייד, אַ יודע ספר און אַ גרויסער פּאַרערער פון מרמרן. אַלטערס פרוי, די ליבהאַרציקע כייקע, האָט געשאַפן אַרום אים אַן אַטמאָספּערע פון היימישקייט, געטאַן אַלץ, אַבי עס זאָל אים זיין אַנגענעם דאָס איינשטיין אין זייער הויז.

מרמר האָט ליב געהאַט אַרומשפּאַצירן אויף דער גרינער-לאַנקע, אין שאַטן פון די בלעטערנדיקע ביימער. עס איז געווען אַ שיינער, מחיהדיקער שבת-נאַכמיטאָג. פּאַרטיפּט אין שמועס, זיינען מיר אַרויף אויף אַ באַביימערטע סטשעזקע. און ווי תמיד, האָט מרמר אַנגעהויבן מיר צו דערציילן פון זיינע יונג-בחורישע יאָרן אין דער ישיבה, און פון זיינע איבערלעבענישן און שטימונגען, בעת ער האָט רעדאַקטירט די פּועלי ציוניסטישע אויסגאַבעס אין אַמעריקע. אַ שאַד, וואָס איך האָב יענע מאַמענטן נישט פּאַרצייכנט. איך בין געווען זיכער, אַז ער וועט וועגן זיי אַליין דערציילן אין זיין לעבנס-געשיכטע. איך האָב געהאַט מיט זיך אַן אַלט ספרל מיט אַ קליינער און טונקעלער שריפט. איך האָב געבלעטערט אין אים, כדי צו געפינען געוויסע באַמערקונגען. אַבער נישט געקענט געפינען דאָס אָרט. האָב איך געבעטן מרמרן, אַז ער זאָל פון דעם דאָזיקן געדיכטן ווערטערוואָלד מיר אַנווייזן וווּ צו טרעפן צו יענעם אָרט.

מרמר האָט גענומען דאָס ספרל. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפן מאַכיקן גראַז, אַ מיש געטאַן עטלעכע בלעטלעך, און מיר אַנגעוויזן די געזוכטע זאַצן. אַ דערשטיינטער האָב איך אים געפרעגט: "ווי אַזוי האָט איר דאָס גלייך געטראָפן?" ניטאָ קיין וואונדער אין דעם. אין אַוויוערסיטעט לערנט מען יעדן פּאַרשער צו געפינען גיך וואָס איז פּאַרדעקט מיטן שטויב פון אַרכיוון און באַהאַלטן אין די בלעטער פון אַלטע ספרים.

מרמר, וואָס איז געווען פּאַרגאַפט פון דעם אַרומיקן פּייסאַזש, האָט

ער צוגעגעבן: "די חז"ל וואָרענען, אַז עס איז ביטול-תורה, ווען מען פאַר-קוקט זיך אויף אַ בוים און מע זאָגט: מה נאה אילן זה' (ווי שייך איז דער בוים), די פרומאַקעס, וואָס האַלטן זיך אָן אין דעם, טאַרן בפירוש ניט זאָגן דאָס קאַפּיטל תהילים פון "ברכי נפשי". איך האָב זיך צעלאַכט פון מרמרס איינפאַל. מרמר האָט געשמייכלט, און איז געווען צופרידן פון מסביר זיין אָן ענין אויף זיין אייגענעם שטייגער. ווען מיר האָבן זיך שוין געגרייט אַהיים צו גיין, האָבן מיר אָנגעטראַפן חבר מאַמעליאַק — אַ מומחה אויף קונסט. זיינע אָפּשאַצונגען וועגן מאַלעריי און בילדעראוישטעלונגען האָבן זיך געדרוקט אין "קענעדער אַדלער" און אין אונדזער "וואַכנבלאַט". מרמר האָט זיך אָפּגעשטעלט ביים קאַרטיער-מאַנומענט מיט זיינע אויסגעגאַסענע לייבן און די אויסגעהאַמערטע פיגורן. ביי איין פיגור איז דער גראַבער פינגער פון אַ פוס געווען אָנגעשטרענגט און אַ קאַפעלע פאַרביגן. מרמרן געפעלט דער מאַנומענט מיט די פיגורן. עס איז מסתמא אָן אויסגוס, אויסגעהאַמערט אין שטאַל, אין מעש און קופער. נאָר איין זאך חידושט מיך, פאַרוואָס איז ביי אַט דער פיגור דער גראַבער פינגער אַזוי אָנגעצויגן?

חבר מאַמעליאַק טראַכט נישט לאַנג און גיט צו פאַרשטיין, אַז דאָס קומט פון אַן אָנגעשטרענגטן טראַכטן. דער מענטש וויל זיך צו עפעס דערגרונטעווען. מרמר באַקוקט דעם פינגער פון אַלע זייטן און ווענדט זיך צו מאַמעליאַק; "הערט זיך איין, חבר טייערער, איך בין אין דעם גאַרנישט איבערצייגט. מסתמא האָט דער סקולפּטאָר געהאַט אַן אַנדערע כוונה.. "איך האָב ניט דערוואַרט אַזאַ ענטפער. ער האָט זיך באַלד געכאַפט, אַז דאָס איז ניט זיין שטייגער פון אָפּפּרעגן אַ מיינונג פון אַ מענטשן. בפרט, אַז ער האָט געוואוסט אַז מאַמעליאַק איז אַז גרויסער ליבהאַבער פון דער יידישער ליטעראַטור, אַ גוטער לייענער און אַ מבין אויף קונסט. האָט ער אין אַ מילדן טאָן צוגעגעבן: "חבר מאַמעליאַק, איר זענט געוויס אַ בקי אין דער וועלט פון קונסט, אַבער אַ קונסט-קריטיקער דאַרף ניט תמיד טרעפן. ער איז ניט מער ווי אַ בשר ודם און קען מאַכן אַ טעות. אפשר מאַך איך גאָר דעם טעות". מיר ביידע האָבן זיך צעלאַכט און אים צוגעפירט צו דער שטוב פון זיין אויפהאַלט.

מרמר איז אין אַ געהויבענער שטימונג אַוועק זיך אַפרוען און איבערקוקן די נאַטיצן צו זיין שוין פון פריער צוגעגרייטן רעפּעראַט.

ביי אַט דער לעקציע בין איך געווען פאַרזיצער. אין מיינע אַריינפיר-ווערטער צו דער לעקציע, שטעל איך זיך אַפּ אויף זיינע ווערק, וועגן די פיר אַרבעטער דיכטער — ווינטשעווסקי, עדעלשטאַדט, באַוושטאָוער און ראַזענפעלד און זיין גרויסן פאַרדינסט אין זיין אויססדרן די ווערק פון מאַריס ווינטשעווסקי און זיינע מעמואַרן און אָפּשאַצונגען וועגן זיידן. גלייציטיק דערמאָן איך, אַז כמעט אַלע ביאַגראַפיעס פון די יידישער שרייבער אין זלמן רייזענס פיר בענד "לעקסיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור" זיינען אָנגעשריבן פון קלמן מרמר, און אַז וויכטיקער צושטייער זיינען אויך זיינע

קורצע כאַראַקטעריזירונגען וועגן שרייבער און ביכער.

קלמן מרמר איז אין אַ גוטער שטימונג. ער לייגט אַרויף זיינע נאָטיצן אויפן שטענדער און הויבט אָן אויף זיין לערערישן, געלאַסענעם שטייגער איבערצודערציילן און אינטערפרעטירן די מעשהלעך פון חומש.

ער זאָגט דעם עולם, אַז דאָס זיינען שוין באַשטעטיקטע זאַכן דורך היסטאָריקער און ביבלפאָרשער. ער איז מסביר דעם ווייט-אַמאָליקן קלאַסנקאַמף אין עגיפטן און פאַרשיידענע אַנדערע מדינות. קלמן מרמר איז נישט געווען פון די באַרימטע רעדנער אין זיין צייט, אָבער ער האָט אויסגענומען מיט זיין טיפן וויסן. עס האָט ממש געשפרודלט פון אים. זיינע לעקציעס האָבן פאַרמאָגט די תמימות פון ערלעכקייט און די אַפּנהאַרציקייט פון אַ וואַרעמען פּאָלקס מענטש וועמען מען גלויבט אויפן וואָרט...

איך האָב דעמאָלט הנאה געהאַט פון זיין רעדן און באמת נישט געוואָלט פאַרלירן דעם קלענסטן ניואַנס. אומגעריכט אָבער כאַפּ איך אַ קוק אויף זיינע פאַרשריבענע בלעטלעך, און צו מיין איבערראַשונג, זע איך אַז זיינע פאַרצייכענונגען זיינען געשריבן אין העברעיש וועגן פאַרשידענע שרייבער און זייערע ווערק.

נאָך די לעקציעס קומען פּראַגעס. איך בין זייער נייגעריק אויסצוגעפינען פאַרוואָס זיינע נאָטיצן צו דער לעקציע זיינען געשריבן אין העברעיש.

יא, ווי תמיד האָט זיך אַן איינגעגעבענער רעפּעראַט געענדיקט מיט זיצן אין אַ קאַפּעטעריע און שמועסן מיטן חשובן גאַסט. איך זיך ביי איין טישל מיט מרמרן און איך טו אים אַ פּרעג: "חבר מרמר, מיר איז טשיקאָווע צו וויסן, פאַרוואָס שרייבט איר אייערע נאָטיצן אין העברעיש?" "נו, ניטאָ אין דעם קיין שום סוד. איך האָב זיך דערצויגן אויף ביידע לשונות – יידיש און העברעיש. איך מאַך אָפּט נאָטיצן אין לשון קודש, ווייל עס איז אַ שפּראַך מיט קאַנדענסירטע ווערטער. איין וואָרט איז טייל מאָל כולל צען אין יידיש, אַט דער צמזום איז פּאַסיק פאַר געוויסע פאַרצייכענונגען. ווי זאָגט זיך עס ערגעץ. שפת עבר אוהבת את הצמזום – העברעיש האָט ליב צמזום. דערפאַר האָב איך ליב העברעיש נאָך פון מיין יונגשאַפּט אָן."

מיר האָבן אַפּגעשמועסט, אַז אויב מאַרגן וועט זיין אַ שיינער טאָג, זאַל איך קומען צו אים און מיר וועלן מאַכן אַ שטיקל שפּאַציר. אויף צו מאַרגנס האָב איך. אים געוואָלט באַווייזן די שיינקייט פון "לאַפּאַנטעין פאַרק".

עס איז אַ ליכטיק, לויטערער זונטיק-אינדערפרי, דער פאַרק איז פול מיט מענטשן. מיר זיצן נישט ווייט פון פּאַנטאַן, וואָס וואַרפט דאָס פּי-קאָליריקע וואַסער צו דער זוניקער הויך. אַט ווערט אויסגעפּלאַכטן אַ גאַלדן

בינטל זאנגען. באַלד בייט זיך דער קאַליר, און זילבערנע שטראַלן, ווי אַנגעצויגענע סטרונעס, בלענדן, ווי זיי וואַלטן בעטן עמעצער זאָל אויסשטרעקן אַ האַנט און אויסשפילן אַ שטיל-אומעטיק מעלאַדיע...

אַבער דער רויש פון וואַסער, דאָס הויכע גערייד פון די מענטשן אויפן גראַז, אויף די בענק און אונטער די שאַרכענדיקע בלעטער פון די ביימער, שטערט אונדז צו שמועסן. מיר געפינען אַ ליידיקע באַנק, נישט ווייט פון טייכל, וואָס קערעוועט זיך דורך אַ געוויסער לענג פון פאַרק. שיפלעך טראַגן זיך אויפן וואַסער, די פריילעכע פאַרער האַבן הנאה, פון פליעסקען מיט די הילצערנע וועסלעס. דאָס גרעסערע שיפל מיט אַ מאַטאַר פירט אַצאָל מענטשן, וואָס זיצן אויף גרין-געפאַרבטע בענק.

דער מאַטאַר פון דער שיף כריפעט און קלאַפט. דער עולם רופט אָן די שיף "די קאַטשקע" דאָרט גרייכט ניט דער געליאַרעם אין אונדזער שאַטנדיק ווינקל, ווי דאָס געוועב פון שאַטן וואַלט פאַרהאַלטן דעם טומל.

מרמר איז אויפגעלייגט, און אונדזער שמועס דרייט זיך אַרום ליטעראַטור, עסטעטיק, מיסטיק, סאַציאַלן רעאַליזם און פראַלעטאַרישער קונסט.

מרמרן זיינען דערווידער די ניי-געבאַקענע מיסטיקער אין דער יידישער ליטעראַטור. פון דער מיסטיק, פסקנט ער אָפּ מיט האַרבע ווערטער, וועט בלייבן אַ באַרג מיסט.

ליטעראַטור איז וועגן מענטשן און פאַר מענטשן. מען דאַרף שילדערן די ווירקלעכקייט, אַז מענטשן זאָלן זיך דערזען ווי אין אַ קלאַר-געשליפענעם שפיגל. איך האַלט פון דעם לויב, וואָס דער גרויסער מפרש און פשטן רש"י ברענגט אַז: "דברה תורה כלשון בני אדם." (די תורה איז גע-שריבן געוואָרן — האָט גערעדט — מיטן לשון פון פאָלק —) עס מיינט נישט, זי איז געשריבן געוואָרן ווי דאָס פאָלק רעדט נאָר אין אַ שטייגער דאָס פאָלק זאָל פאַרשטיין. אים איז נאָענט די סאָוועטישע יידישע ליטעראַטור. זי איז אַ שאַפונג פון דעם רעאַלן אַרום. די פראַלעטאַרישע שרייבער אונדזערע (די "פראַלעטפעניקעס") גייען אידעיש אויפן וועג וואָס סע האַבן אויסגע-לייגט פאַר זיי, די פארשטייער פון דער יידיש-סאָוועטישער ליטעראַטור.

איך שלאָג אים נישט איבער, נאָר ווען ער פּרעגט מיך, וואָס איך טראַכט וועגן דער דאָזיקער נייער ווענדונג אין איצטיקן רעוואָלוציאָנערן פעריאָד, ענטפער איך, אַז דער חבר מרמר זאָל ניט האַבן קיין פאַראיבל אויף מיר, וואָס איך האָב מיר מיינע ספקות וועגן דער טענדענץ פון די פראַלעטפעניקעס — זייער סטעזשקע איז אַ צו שמאַלע.

די פיר אַרבעטער-דיכטער זיינען געווען רעוואָלוציאָנערע דיכטער, אברהם רייזען איז אַ סאַציאַלער דיכטער. נו, האָט ער געשריבן אויך וועגן אַנדערע מאַטיוון אין זיין שאַפן. די פראַלעטפעניקעס מאַכן זיך פאַרגעסן,

אַז פאַר זיי איז שוין אויסגעשליפן געוואָרן אַ נייע פּאַרם אין דער ייִדישער פּאַעזיע. מען דאַרף נישט אָננעמען דעם איינשטעל פֿון דעם עסטעטיציוז פֿון די "יונגע", אָבער זיי האָבן אויפגעטאַן וואונדער אין סטיל און פּאַרם און באמת געשאַפן דאָס וואָרט-געפעס אין דער ייִדישער ליטעראַטור. מיר קענען זיך שוין מער נישט באַנוצן מיט דער פרימיטיווער פּאַרם פֿון די אַרבעטער דיכטער, א.א.וו. — אַזוי האָב איך גערעדט. מרמר האָט זיך נישט אויפגעקאַכט. ער איז געווען רויק. אָבער איך האָב געפילט אַז מיינע צו שאַרפע רייד זיינען אים דערווידער. ער האָט אָנגעהויבן אַפּשלאָגן מיינע ווערטער און פּלוצלינג איבערגעריסן: "עס ווערט שפּעט. די לופט צערייצט דעם אַפּעטיט. איך האָב איצטער נישט די שטימונג זיך אַריינצופּלאַנטערן אין אַ וויכוח. לפי דעתי, איז נישט רעכט פֿון אייך אַזוי צו רעדן וועגן די הויך טאַלאַנטפולע שרייבער אין "פּראַלעטפּען", מחמת איר זייט אומגערעכט און נישט גענוג אַביעקטיוו".

מיר האָבן אָנגעהויבן זיך אומקערן אַהיים — עס איז געווען אַ היפשער מהלך פונעם פּאַרק צו אַלטערס הויז. מרמר, האָט, ווייזט אויס, געוואָלט פּאַרטרייבן דעם שווערן איינדרוק פֿון מיינע רייד, און אָנגעהויבן מיר דערציילן טשיקאָוע זאַכן אין דער פּראָגרעסיווער שרייבערישער סביבה.

אין פּאַרק איז טאַקע גרויס געווען דער טומל, אָבער עס האָט זיך מיר ניט געגלוסט צו פּאַרלאָזן דעם שאַטן, וואָס האָט געקילט, די פּיגל וואָס האָבן זיך געסודעט און געשושקעט צווישן די צווייגן און דעם צעשטראַלטן הימל, וואָס האָט זיך ווי אַ בלאַס טישטעך פּאַרשפּרייט איבער די שאַטנדיקע, ברייט צעצווייגטע ביימער. טויבן האָבן געקרייזט אין דעם בלענדענדיקן פּאַרק. דער פּלאַטער פֿון זייערע פּליגל האָט באַרויקט דעם טומל. ליב איז געווען דער פּרימאַרגן און ליכטיק אויפן געמיט, ווייל מיט מיר איז געגאַנגען קלמן מרמר, וועמען איך האָב שטאַרק ליב געהאַט. יא, איך בין געגאַנגען מיט מייין רבין פֿון וועמענס מויל איך האָב געלערנט תורה. אזוינע דערהויבענע טעג האָבן זיך באַוויזן, ווי נאָר קלמן מרמר איז געקומען האַלטן אַ לעקציע אין מאָנטרעאַל. אונדזער בריוולעכע פּאַרבינדונג איז קיין מאָל ניט איבערגעריסן געוואָרן. תמיד האָט זיינס אַ בריוול, אָדער קאַרטל מיך געמוטיקט צו אַרבעטן איבער זיך. אויב אימיצער האָט בייזוויליק זיך גענומען טשעפּען צום אינהאַלט און אופן פֿון מייין שרייבן, האָט זיך אָנגעיאָגט מרמרס אַ בריוול, אַז דער עיקר איז דאָס שאַפן, און דעם צושטייער וואָס מען ברענגט, און נישט דער נישט גינסטיקער אַפרוה פֿון אַ שרייבער, וואָס איז שטענדיק בודק דעם אַנדערנס שאַפן.

צוויי בריוולעך זיינע האָבן מיר פּאַרשאַפט עגמתנפש. עס זיינען געווען אויף אַ באַזוך אין סאָוועטן פּאַרבאַנד אייניקע לינקאַטשעס, און זיינען צוריקגעקומען מיט אַ באַריכט, אַז די ייִדישע שולן אין ראַטנפּאַרבאַנד

זיינען געשלאָסן געוואָרן, מחמת יידן אַליין ווילן נישט שיקן מער זייערע קינדער אין די יידישע שולן. עס איז אַן איבעריקע זאַך. אויף דעם באַריכט רעאַגירט מרמר אין אַ בריוו צו מיר און ער שרייבט מיט צאָרן און ווייטיק: "עס איז נישט אמת. ווייל איך בין דאָך געווען אין ס. פ. מיט אייניקע יאָר צוריק. איך האָב געלעבט און געטאַן פאַרשאַרבעט אין קיעוו, און די יידישע קולטור האָט געבליט. איך בעט אייך, אַז איר זאָלט דעם בלבול אויף סאָוועטישע יידן נישט פאַרשווייגן. רופט זיך אָפּ וועגן דעם אין אונדזער פרעסע."

האָב איך זיך געוואָלט אָנפרעגן ביי מרמרן, פאַרוואָס טוט ער עס נישט אַליין? איז איידער וואָס און ווען, איז מיר אָנגעקומען אַ צווייט בריוול פון אים, אַז איך זאָל עס נישט טאַן, ווייל דער סאָוועטן-פאַרבאַנד האָט אַ סך שונאים, וואָס ווילן אים איינשלינגען, דאַרף מען אין איצטיקן מאַמענט שווייגן, און נישט צושטיין צו די שונאים... "פאַרוואָס-זשע פארענטלעך איך איצט נישט די צוויי בריוולעך. פשוט, ער רופט אָן די נעמען פון די באַריכט-ברענגער, און זאָגט וועגן זיי שוין גאַרנישט קיין גוטע ווערטער.

די דאָזיקע גאַנץ וווילע יידן לעבן. (זאָלן זיי לעבן עד מאה ועשרים שנה) און זיי זיינען אויך היינט צווישן די שטייפּע, און ווילן מיר זאָלן פאַרגעסן דעם מאָרד פון די יידישע שרייבער און נישט אָנווייזן אויפן מבול פון אַנטיסעמיטישער ביכער, און פאַרשווייגן דאָס פאַרברעכן קעגן דער יידישער שפראַך און קולטור. דער תירוץ איז: עס איז טאַקע נישט פיין, אַז אין סאָוועטן פאַרבאַנד זאָלן געדרוקט ווערן אַזעלכע ביכער, נאָר דער סאָוועטן פאַרבאַנד, נעבעך, איז אַרומגערינגלט פון שונאים...

דאָס צווייטע בריוול האָט מיך אי פאַרחידושט, אי איך האָב געהאַט פאַראיבל אויף אים. נעמלעך, איך האָב אָפּגעדרוקט אַן אָפּשאַצונג וועגן באַשעוויסעס פרעמירטן (לאמעד-פרייז) ראָמאַן "די משפּחה מושקאַט". איך האָב אָנגעוויזן, אַז עס איז אָנגעפיקעוועט מיט זנות. ער שילדערט וואַרשעווער יידן, ווי זיי וואָלטן אַלע געווען נואפים און אַז ער שילדערט בכיוון — און קינסטלעריש ניט באַרעכטיקט — סעקס-סצענעס און פרטים. האָט מרמר מיך געפרעגט אין גרויס פאַרווונדערונג צי מיין אַרויסטרעט קעגן דעם דאָזיקן ראָמאַן איז געווען נייטיק, הגם ש. ניגער האָט אין אַ מילדן טאַן צוגעגעבן אין זיינעם אַן אָפרוף אין "טאַג", אַז עס זיינען פאַראַן שטעלן אין ראָמאַן וואָס פאַרמאַגן דעם רייך-שטאַף פון זנות. מרמר פאַרענדיקט זיין בריוול, אַז ער קען זיך גאַרנישט אַרויסזאָגן וועגן באַשעוויסעס בוך, ווייל ער האָט אים ניט געלייענט

אַגב, אויך מייזיל האָט אויסגעזעצט קעגן מיין האַרבער אָפּשאַצונג. אויף מרמרס בריוו האָב איך געענטפערט: "חבר מרמר, לייענט אַליין דאָס בוך. אדרבא, לאַזט מיך הערן אייער מיינונג. "אויף דעם האָב איך קיין ענטפער שוין נישט געקראָגן.

פון זיין גאָר לעצטן באַזוך, האָב איך קיין נחת נישט געהאַט. ער איז געווען זייער באַצערט. אין סאַמע בלי פון זיין לעבן, איז געשטאַרבן זיין געלערנטער זון, און ער האָט אויך פאַרלאָרן זיין פרוי. אויך דאָס מאָל איז ער איינגעשטאַנען ביי די אַלטערס. איך בין געקומען אים אַרויסנעמען אויף אַ שפּאַציר בכדי אים אַביסל אויפצוהייטערן, האָט ער זיך געבאַדן. ער איז געזעסן אין דער וואַנע, געפליעסקעט דאָס וואַסער, און געקרעכצט: אוי וויי איז מיר! עס האָט מיך אַזוי פאַרקלעמט, אַז טרערן האָבן פאַרנעפלט מיינע אויגן.

נאָכן איבערבייסן עפעס, זיינען מיר אַרויס אויף אַ שפּאַציר. עס איז געווען האַרבסט. דער הערלעכער, זוניקער אינדערפרי האָט אָנגעפילט דאָס האַרץ מיט דער בענקשאַפט, וואָס צינדט זיך אין שטילן-נאַגנדיקן אומעט. דאָס איז געווען אַן אינדערפרייקער האַרבסט, וואָס וועבט די שייַן פון דער העלער זון אויף די רויטברענענדיקע ביימער אויפן באַרג. עס דאַכט זיך אויס אַז די זון זינגט איר לעצט געזאַנג צו איר לעצטן, ליכטיקן אויפגיין, טאַקע איידער עס שפּאַנט אַריין דער ווינטער מיט זיין קאַלטן, ווייס-ווינטיקן געוויין.

איך האָב געוואָלט אַרויסטרייסלען מרמרן פון זיין טרויער, און געפרוּווט אָנקניפן אַ שמועס. האָב איך גערעדט און מרמר האָט מערסטנס געשוויגן. אין אַוונט נאָך זיין רעפּעראַט, אין אַ קאַפעטעריע, איז ער געווען גאַנץ אויפגעלייגט. ער האָט ליב געהאַט דעם עולם און דער עולם האָט אים ליב געהאַט.

מיר דאַכט, אַז דאָס איז געווען דאָס לעצטע מאָל וואָס ער איז געקומען קיין מאַנטרעאַל. אויף אַ לערער קאַנפּערענץ אין ניו יאָרק, האָב איך זיך באַגעגנט מיט מרמרן. ער איז, ווי מיר דאַכט זיך, געווען אין פּראָגראַם-קאַמיטעט. איך האָב פאַרגעלייגט, אַז אין די העכערע קלאַסן און מיטלשולן זאָל מען איינפירן דעם לימוד פון העברעיש, עס איז נישט גענוג דאָס לערנען בלויז דעם העברעישן עלעמענט אין יידיש. מרמר האָט נישט נאָר געשטיצט דאָס אַריינפירן דעם לימוד פון העברעיש, ער האָט גערעדט וועגן דעם און אָנגעוויזן אויף דער נויטיקייט דאָס צוטאָן. די דאָזיקע לערער קאַנפּערענץ איז, דאַכט מיר, פאַרגעקומען בעתן קריג. אויך דאָרט האָב איך געפילט זיין וואַרעמע באַציונג צו מיר. מיר האָבן אַרומגערעדט פיל ענינים. דאָס אומגליק וואָס האָט אונדז געטראָפן, די גרוילן, וואָס האָבן אונדז דערגרייכט, וועגן די היטלעריסטישע רציחות אויף די יידן, דאָס האָט געבראַכן זיין גייסט און גוף — ער האָט זיך באַקלאַגט, אַז ער פילט נישט גוט, אַז ער איז עלנט, אַז ער טראַכט גאַנץ ערנסט אַריבערצוציען זיך קיין לאַס-אַנדזשעלעס. אַזוי האָט ער טאַקע געטאָן מיט אייניקע יאָר שפּעטער. איך געפין נישט אין מיין אַרכיוו קיין שום בריוו פון מרמרן צו מיר פון לאַס אנדזשעלעס. גרוסן, געדענק איך, האָב איך יאָ באַקומען, פון חברים, וואָס פלעגן קומען אויף אַ באַזוך קיין מאַנטרעאַל.

בעת מרמר איז נפטר געוואָרן, האָב איך זיך געפילט ווי אַן אָבל. איך האָב אויפגענומען זיין טויט, ווי עס וואָלט מיר געשטאַרבן דער סאַמער נאַענטסטער קרוב. דער טויט האָט אָפגעריסן פון מיר אַ שרייבער, אַ חבר אַ פריינט, וואָס אין געדאַנק, אין גיַיסט, אין געפיל האָבן מיר אין איינעם געוועבט דעם גרויסן חלום, אז מיר זיינען שוין אויף די גאַר הויכע שטאַפלען צו דערגרייכן דעם טאַג פון יום "כולו טוב".

שלום שטערן

לייזער טרייסטער

1

לייזער טרייסטער, וואָס איז געווען רייך אין טאַלאַנט, האָט קוים דערגרייכט צו זעקס-און-זיבעציק-יאָר.

איך האָב נישט געוואוסט, אַז ער איז אַזוי ערנסט קראַנק. אין אַ בריוו אַנהייב האַרבסט, האָט ער מיר געשריבן, אַז ער האָט פאַרשפּעטיקט מיט זיין ענטפּער, מחמת ער איז געלעגן אייניקע וואָכן אין שפּיטאַל. אויף וואָס ער ליידט האָט ער אויסגעמיטן צו דערמאַנען. דאָס איז, אַגב, געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר טרייסטערן. ער האָט זיך זעלטן-ווען באַקלאַגט אויפן געזונט. ער איז מיר געווען נאָענט נישט בלויז ווי אַ פען-חבר, נאָר טאַקע ווי אַ געטרייער חבר און פריינט צו וועמען איך האָב געהאַט צוטרוי. טאַקע דערפאַר האָב איך אָט די חברשאַפט אונדזערע זייער טייער געהאַלטן.

מיר פלעגן זיך אָפט דורכשרייבן. דער אינהאַלט פון אונדזערע בריוו, איז ס'רוב געווען וועגן ליטעראַטור, וועגן שרייבער און ביכער.

איך האָב הויך געשעצט זיין מיינונג. ווייל ער איז געווען ערלעך און ערנסט ביים איבערגעבן זיינס אַן איינדרוק. מיר האָבן זיך נישט גרינג געוואָרפן מיט שבחים (ווי דער שטייגער איז היינט...) מיר האָבן איינער דעם צווייטן אָנגעוויזן אויף שטרויכלונגען אין אונדזערע שאַפונגען.

פאַר אַ יאָרן, ווען ער האָט זיך דערוואוסט, אַז מײַן סאַניע איז זייער קראַנק, האָט ער טעלעפּאָנירט, און באַלד האָט זיך אָנגעיאָגן פון אים אַ בריוו מיט טיפּער זאַרג. ער איז געווען זייער אומרויק וועגן אונדזער ביידנס געזונט.

אויף זיין בריוו, אַז ער איז נישט מיט אַלעמען, האָב איך אים געבעטן, מיר לאַזן וויסן, ווי ער פילט. אויף אָט דעם בריוו האָב איך קיין אַפרוה נישט באַקומען.

איך בין טאַקע געווען באַזאָרגט, דאָך האָב איך זיך געפרוּווט איינרעדן. אַז אפשר האָט זיך טרייסטער אַריבערגעצויגן אין אַ נייער דירה. אין זיין לעצטן בריוו האָט ער מיך געבעטן, איך זאָל לייענען זיין נייעם

ראַמאַן, וואָס הויבט זיך אָן דרוקן אין "פּאַרווערטס" און אים שרייבן, ווי ער געפעלט מיר. האָב איך אים געזאָגט דעם אמת, אַז איך לייען זעלטן אַ ראַמאַן וואָס דרוקט זיך אין אַ טאַג צייטונג. אָבער ליגנדיק אין שפיטאַל, האָט מען מיר געברענגט אַ פעקל "פּאַרווערטס", האָב איך געלייענט אייניקע קאָפּטילען, וואָס האָבן ביי מיר שטאַרק אויסגענומען, האָב איך מיט פרייד אים אָנגעשריבן וועגן מיין איינדרוק. אויך דער בריוו איז מיר צוריקגעקומען. פונדעסטוועגן, האָב איך אַלץ אויסגעלייגט צום גוטן. איך האָב בפירוש נישט געוואָלט דערלאָזן דעם געדאַנק, אַז עפעס שרעקלעכס זאָל האָבן מיט טרייסטערן געטראָפּן. טרייסטער און טויט? ווי קען עס גאָר געמאַלט זיין.

האָב איך זיך געגרייט אָנצושרייבן אַ בריוו אין "פּאַרווערטס" און זיך נאַכפּרעגן אויף טרייסטערן. האָב איך צופעליק געזאָגט מיין פען-חבר, דעם דיכטער און גוטן פריינד חיים לייב פוקסן, אַז מיך ווונדערט זייער, וואָס איך הער גאַרנישט פון טרייסטערן. האָב איך פון אים באַקומען די וויסטע בשורה, אַז ל. טרייסטער איז נפטר געוואָרן נאָך אין יאַנואַר.

וואָר, דעם טויט האָט צוגענומען טרייסטערן, און מיר איבערגעלאָזט דעם גלי פון ווייטיק און דעם שאַרפן טרויער פון בענקען נאָך אים, נאָך זיינע דערציילונגען, ראַמאַנען און נאָך זיינע נאָענט-האַרציקע, אָפּן-אויפריכטיקע בריוו. זיין טעלעפּאָן צו מיר וועט שוין מער נישט קלינגען, און זיינע בריוו וועלן מער נישט אָנפליען און אויפהייטערן מייענע עלנט-אַלייניקע אינדערפריען.

זיץ איך איצט אַ געבויגענער איבערן ווייס גלאַטיקן בויגן פּאַפּיר, און עס קייקלען זיך פאַרביי די דערמאָנונגען פון אונדזערע באַגעגענישן און נאָענטהאַרציקער חברשאַפט. וואָס אין איר האָט געליכטיקט די שייַן פון האָפּן, אַז אונדזער שאַפן האָט אַ האַפט, און אַז די הערעלכע קונסט געשאַפן אין יידיש וועט נישט פאַרלוירן ווערן אין ווינט-געוויירבל פון דער אייביקער צייט.

2

אין טרוים פון מיין בענקשאַפט פּלאַטערן צוריק די ערשטע עטלעכע וואָכן, ווען איך האָב זיך געפונען אין טאַראַנטאַ. איך האָב זיך אויפגעהאַלטן ביים דיכטער מאיר גרינבערג. ער פּלעגט אַוועק צו דער אַרבעט גאַנץ פרי, און איך האָב זיך באַקענט מיט דער פּלעיִאָדע יונגע, גרינע שרייבער. אַלע אָנהייבער, אָבער מיט גלויבן און מיט אַמביציע, אַז צוזאַמען, וועלן מיר אויפן קאַנאַדער באַדן, מיט דער צייט, אַרײַנברענגען רייפּע שאַפונגען אין רײַכן אוצר פון דער יידישער ליטעראַטור.

צווישן די פּאַעטן, האָבן זיך געפונען צוויי דערציילער — לייזער טרייסטער און שמשון פּיזל (ש. אַפּטער). ל. טרייסטער איז געווען אַ פאַרשלאַסענער, אָבער זיכער אין זיך. זעלטן זיך באַטייליקט אין די הייסע

שמועסן וועגן שיטות אין דער ליטעראטור. איז אים עפעס נישט געווען צום האַרצן, פלעגט ער ביזלעך אונטערברומען.

ער פלעגט טענהן צו דער חברה: הערט, איר פטרט צייט אויף אומפרוכטיקע רייד. דער עיקר איז, דאָס שרײַבן, אַרבעטן איבער זיך.

דעריבער האָב איך טרייסטערן אַביסל געקענט פון דעם, וואָס די חברה האָט מיר איבערגעגעבן וועגן אים.

מיך האָט דערפאַר געוונדערט, ווען ער האָט מיך געבעטן, איך זאָל זיך מיט אים באַגעגענען נאָך דער אַרבעט, אין אַ רעסטאָראַציע, ווייל ער וויל פאַר מיר פאַרלייענען אַ נייע דערציילונג.

איך בין געקומען צו דער באַשטימטער צייט. ער איז דעמאָלט געווען אַ טאַפעצירער, (פון דער היים איז ער געווען אַ רימער). געוויינטלעך, נאָך אַ טאָג פון שווערער אַרבעט, איז אַ מענטש מיד. אָבער ער איז אַרײַן מיט אַ פעסטן טראָט. ער איז געווען גוט-אויפגעלייגט און באַשטעלט צוויי פאַרציעס זופֿון-אין-פֿלייש. איך געדענק: דאָס פֿלייש איז געווען האַרט ווי לעדער. איך האָב עס קוים געקענט איינבייסן אָבער טרייסטער, אַן אויסגעהונגערטער, האָט געקײט אויף ביידע באַקן.

נאָכן אַפּפּאַרטיקן זיך מיט דער סעודה, האָט ער אַרויסגעשלעפט אַ צעקנייטשטן העפט, און אָנגעהויבן לייענען. דער ספור-המעשה איז געווען אינטערעסאַנט. די אַרויסגעפירטע טיפן קלאָר און לעבעדיק. אָבער צו נאַטוראַליסטיש. די שילדערונגען זײַנען געווען אויפגעזאַטן אין אַ טאַפּ פון אַ הייס-צעגליטער עראַטיק.

איך האָב זיך נישט צוריקגעהאַלטן און אים געזאָגט, אַז מיך שאַקירט דער שאַרפּער נאַטוראַליזם, וואָס קען אומברענגען אין אים דעם עכטן רעאַליסט. — עס איז דאָ אַטמאָספּערע. די פּערסאָנאַזשן שטייען אויף די אייגענע פּיס, אָבער דאַרפסט אויפהערן רייצן מיט דער גליאיקער שאַרף פון עראַטיקאָ... ל. טרייסטער האָט ביז אַ ברום געטאַן און אַן אָנגעברוגזטער אַוועק: מיט מיר זיך אַפילו נישט געזעגנט. היות, די שטאַט איז מיר געווען אומבאַקאַנט, האָב איך אַ היפשע צײַט געבלאַנדושעט, ביז איך האָב זיך דערפּרעגט צו מאיר גרינבערגן.

מיט אַ פאַר טעג שפּעטער האָט ער מיר טעלעפּאָנירט, אַז ער וויל זיך מיט מיר נאָך אַ מאָל טרעפן, ער האָט זיך נישט פאַרענטפּערט פאַר זײַן רוגז. מיר האָבן זיך אָפּגעזונדערט אין אַ שטיל ווינקל, אין אַ יידישן רעסטאָראַן אויף ספּאַדיינע עוועניו. ער האָט מיך מכבד געווען מיט אַ ציבעלע-פלעצל, וואָס האָט געהאַט אַ היימישן טעם. עס האָט מיך דערמאַנט אין די זאַמאַשטשער פּלעצלעך, וואָס האָבן געהאַט אַ שם, אין אַלע אַרומיקע שטעטלעך. (די זאַמאַשטשער-יידן האָט מען בײַ אונדז

געגעבן דעם צונאָמען — "זאַמאַשטשער פּלעץ...")

די הייסע קאַווע, האָט פאַרשמעקט, און דאָס פּלעצל מיט פּוטער איז געווען מלא טעם. טרייסטער האָט צעעפנט אַ דיקן העפט, געדיכט־פאַרשריבן און גענומען ליינענען. איך האָב זיך געקוויקט מיט דער קאַווע, און איך האָב זייער הנאה געהאַט פון זיינע איבערגעלייענטע קאַפּיטלעך. פּלוצלינג הערט ער אויף ליינענען, און טוט אַ ברום. דער מיין פון זיין ברום איז מיר שוין געווען באַקאַנט. — לייזער, ביסט אַ קרעפטיקער רעאַליסט, אַן אויסגעצייכנטער שילדערער. דיין ראָמאַן "אין שטילע טעג" איז אַ קינסטלערישע דערגרייכונג. אַט דער ראָמאַן וועט אויסנעמען ביי עכטע שרייבער־פאַרגינער... דאַרפסט שיקן קאַפּיטלעך צו דער "צוקונפּט" און צו די "ליטעראַרישע בלעטער".

איך האָב אים געפרעגט צי ער האָט געלייענט דעם ראָמאַן פאַר גרינבערגן און פאַר גרשון פאַמעראַנצן. — כ'האַב נישט געלייענט, און כיוועל נישט ליינענען. צו גרשונען האָב איך נישט קיין צוטרוי. ער שטאַמלט, און וועט שוין אַזוי אַפּשטאַמלען זיין גאַנץ לעבן... ער מעג זיך דרוקן אונטער הונדערט פּסעוודאַנימען, אָבער קיין דיכטער איז ער נישט.

דערצו איז ער שוין אַן אַנערקענטער... דיכטער. ער טראָגט זיך אַרום מיט מלך ראָוויטשעס עטלעכע גוטע ווערטער וועגן זיינס אַ ליד: "דער האַלדז פון דער וועלט איז צעשניטן", אפשר וועט ער אַמאַל עפעס קענען אַנשרייבן וועגן שרייבער, אָבער ער אַליין וועט קיין שעפּערישער שרייבער נישט זיין. שמשון פיזעל אָבער האָט טאַלאַנט. ער האָט געוואַרעמט די הענט אין טעפעלע קאַווע, און טרייסטער — דער תּמיד פאַרטוענער אין זיך, האָט גערעדט און גערעדט. — עס איז זונטיק. איך האָב אַ פּרייען טאַג, קען איך זיך פאַרגינען צו רעדן און אפילו באַרעדן. מיר האָבן זיך צעלאַכט. שפעט אין נאַכמיטאָג האָבן מיר זיך צעזעגנט, און אַזוי האָט זיך אָנגעהויבן אונדזער נאַענטע חברשאַפט.

מיט אייניקע חדשים שפעטער האָט נחמן מייזל אָנגעהויבן דרוקן זיין ראָמאַן קאַפּיטלעכווייז, און זיי בייגעלייגט צו די "ליטעראַרישע בלעטער". נ. מייזל האָט מיט גרויס לויב געשריבן וועגן אַט דעם ווערק. איך האָב זיך באמת געפרייט, וואָס זיין ראָמאַן האָט מצליח געווען, ער האָט מיר געשריבן, אַז ער קומט אויף אַ פאַר וואָכן קיין מאַנטרעאַל.

אין אַ הייסן יולי־פּרימאַרגן, האָט ער מיר אָנגעקלונגען, אַז ער געפינט זיך שוין אין מאַנטרעאַל, און ער בעט מיר, איך זאָל אים קומען זען.

איך האָב אים געטראָפּן אין אַן אויפּגעהייטערטער שטימונג, אַן דער פאַרריסנקייט פון אַ יונגן שרייבער, וואָס ווערט פרי אַנערקענט...

ער האָט אַ פּריילעכער אַרויסגעלאָזט זיין מיר שוין־באַקאַנטן ברום און אַ זאַג געטאַן: האָסט געטראָפּן! מען האָט מיין ראָמאַן וואַרעם

אויפגענומען. איך נאר זיך נישט אָפּ. דאָס איז בלויז דער ערשטער שטאַפּל. מען דאַרף קלעטערן העכער... אַגב, דיין סעריע סאַנאַטאַריע-לידער וועלכע דרוקסט פון צייט צו צייט אין "צוקונפט", זיינען עכט און ליריש. עס איז אמת, אַז דו שרייבסט פון דיין "ליכטיקן באַזונדער" וואָס דו דערמאָנסט אין דיין ליד מיטן זעלבן נאָמען.

איך וועל דאָ בלייבן עטלעכע וואָכן, ווייל איך וויל אַרויסנעמען מיין ברודער, און איך דאַרף דאָ קויפן אַ שיפסקאַרטע און אַ פּוילישע שיפסקאַנטאַר. מיר האָבן זיך געזען כמעט יעדן טאָג, און מיר האָבן פאַרגעליענט אונדזערע זאַכן איינער פאַרן צווייטן.

אין גיכן האָט ער זיך באַזעצט אין ניו-יאָרק און חתונה געהאַט מיט אַ טאַראָנטער מיידל, זיין האַרציקליבע פרוי פעני, וואָס האָט געשאַפן אין זייער שטוב די וואַרעמע היימישע אַטמאָספּערע, וואָס האָט אים אָנגערעגט צו שאַפן הויכקינסטלערישע ווערק, וואָס דורך זיין ערלעכער, שעפּערישער מי, האָט ער באַקומען גרויס אָנזען אין דער יידישער ליטעראַטור.

אין ניו-יאָרק האָט ער אַ סך געלערנט און כסדר געאַרבעט איבער זיך. דאָס אַלגעמיינע און יידישע וויסן, וואָס ער האָט זיך דערוואָרבן אין ניו-יאָרק, האָט רייכער און רייפער געמאַכט זיין טאַלאַנט. יעדע נייע דערציילונג, יעדעס נייע בוך, איז געווען אַ שטאַפּל העכער אין זיין שאַפן. איך האָב געהאַט נחת פון זיינע דערציילונגען, דראַמען און ראַמאַנען. ער האָט זיך נישט אָפּגעריסן פון דער יידישער טראַדיציע.

וועגן דער דראַמע זיינע דער "פּאַסטעך קעניג" (קעניג שאול) האָט ער מיך אָנגעפרעגט, וואָס טראַכט איך וועגן אַט דעם טראַגישן שאול. האָב איך אים געשריבן, אַז איך מיין, אַז דער נביא שמואל, האָט אים זייער באַעולה'ט, און אַז ער מיט די בעלי-דעה און בעלי-כח פון שבט יהודה, האָבן אַלץ געטאָן צו צעברעכן זיין מלכות. אויף דעם האָט ער געענטפערט, אַז אויך ער טראַכט אַזוי, און טאַקע אויף אַזאַ אופן, איז געבויט זיין דראַמע "קעניג שאול". נאָך זיין קריגן פאַר איר די פרעמיע פון טויזנט דאָלער פון "איפּט-טעאַטער" אין אַרגענטינע (אין כתב-יד). איז די דראַמע אויפגעפירט געוואָרן אין מאַריס שוואַרצס "קונסט-טעאַטער", אָבער זי האָט נישט געהאַט קיין אריכות ימים. וועדליג אַ בריוו צו מיר, האָט ער זיך פאַר מיר באַקלאַגט, אַז גאָר אָנגעזעענע דיכטער און דראַמאַטורגן, האָבן געווירקט, אַז מען זאָל די דראַמע אַרונטערנעמען. די אַלטע מכה פון קנאת סופרים וואָס האָט גאַנץ-אַפּט געבראַכט די פאַרדאַרבנדיקע שנאה אין אונדזער ליטעראַטור.

סיי ווי דער "פּאַסטעך קעניג" איז אַ פרעכטיקע, דראַמאַטישע שאַפונג און וועט בלייבן אין אוצר פון הויכער שעפּערישער קונסט, ווי אַ היפּשע צאָל פון זיינע אַנדערע בעלעטריסטישע ווערק.

מיט אייניקע יאָר צוריק בין איך געווען אין ניו יאָרק, איך האָב געהאַט דעם גרויסן כבוד באַערט צו ווערן מיט דער חשובער פרעמיע פון דר. חיים זשיטלאָווסקי-פונדאַציע. האָבן מיר אָפּגערעדט אויפן טעלעפּאָן זיך צו טרעפן אין אָוונט, אין אַ רעסטאָראַציע. ביים צונויפטרעף זיינען געווען מיין סאַניע און זיין פעני. טרייסטער מיט זיין געזונט־פעסטן געבוי, האָט זיך כמעט נישט געביטן. איין זאך האָב איך באַמערקט, אַז ער איז געזעצטער, רויקער און זיכערער מיט זיך און מיט זיינע אַרויסזאָגונגען וועגן שרייבער און ביכער, מיר האָבן זיך אויך געטיילט מיט אונדזערע איינדרוקן פון דעם גורלדיקן גאַנג פון דער יידישער ליטעראַטור: אויסער די אַלגעמיינע סיבות — אַ רעזולטאַט פון אומשטענדן, זיינען אין דער בידנער מערכה, אויך שולדיק די זיך־אַליין־געקרוינטע שרייבער־פאַרשטייער, וואָס האָבן זיך־אַליין אַוועקגעזעצט אויף אַלערליי כבוד־שטולן... ער האָט מיך אויך געפרעגט, צי איך האב שוין באַקומען דעם בריוו מיט זיין איינדרוק פון מיין נאָוועלע "דאָס ווייסע הויז", און אַז עס איז אַ פּאָעטיש ווערק — אַן עכט קינסטעלרישע שאַפונג.

עס איז געוואָרן שפעטלעך. מיר האָבן זיך אַרומגענומען און אין אַ מונטערער שטימונג זיך געזעגנט. איך בין געווען גערירט פון זיין אָפּענער האַרציקייט, און באמת הנאה געהאַט, וואָס ער זעט אויס געזונט, און זיין שטימונג איז אַזאַ געהויבענע.

אין דער היים האָב איך געטראָפן זיין בריוו וועגן מיין "דאָס ווייסע הויז". עס איז געווען אַ טיפער אַריינדריינג אין דער קאַנסטרוקציע און געמיט פון מיין נאָוועלע. ל. טרייסטער איז געווען פון די געצילטע פּראָזאַיקער, וואָס האָבן ליב געהאַט און גוט פאַרשטאַנען פּאָזיע.

איך האָב זיך טאַקע געפרייט מיט זיין אַפּשאַצונג און אים געשריבן, אַז איך גלויב נישט, אַז די קריטיק־שרייבער וועלן זיך אַפרופן אין אַזאַ טאָן ווי ער. — האָט ער געענטפערט. אַז "די ליטעראַרישע פּאָליטאָנאָסטוואַ און דאָס צעטיילט זיין אויף לינקס און אויף רעכטס, וועט שטערן אַרויסצוהייבן דיין "דאָס ווייסע הויז", אָבער מיך גייט נישט אַן זייער באַציונג, און דיך וועט עס געוויס נישט אַרן, מחמת ביסט שוין געוויינט דערצו... דער עיקר איז, עס איז אַ גרויסע דערגרייכונג פאַר דיר. און איך פריי זיך מיט דעם שטאַרק. און אַגב, גרייט איך אַ בוך ליטעראַרישע עסייען, און איך וועל האָבן אַ גרעסערע אַרבעט וועגן דיין דיכטערישן גאַנג, און דייע ליטעראַרישע עסייען."

מיט צוויי יאָר צוריק האָט זיך אַפּגעדרוקט אין "יידישע קולטור" מיין "דער געראַטענער אָנהייב" — כאַראַקטעריזאַציע און דערמאָנונגען וועגן די פּאָעטן, וועלכע זיינען געווען פאַרטראַטן אין דער לידער־זאַמלונג "באַגינען" האָב איך באַקומען פון טרייסטערן אַ בריוו אין וועלכן ער דריקט אויס אַנטציקונג וועגן די דאָזיקע מעמואַרן, און מייע באַמערקונגען וועגן

די שרייבער. ער שרייבט, אַז ער האָט די "ידישע קולטור" געלייענט אין דער שטאַט־ביבליאָטעק, און ווען, ער האָט מיך איצט לעבן זיך, וואָלט ער מיר געגעבן אַ קוש פֿאַר דער אויסגעצייכנטער באַשרייבונג "איך שטוין, ווי דו געדענקסט דאָס אַלץ. אונדזער ערשטע באַגעגעניש שטייט מיר פֿאַר די אויגן".

— האָב איך אים אויסגעזאָגט דעם סוד, אַז פיל עפּיזאָדן געדענק איך, אָבער איך פֿאַרלאָז זיך נישט אויפן זכרון. איך האָב פֿאַרצייכנט באַגעגענישן, שמועסן און איינדרוקן וועגן שרייבער, וועלכע איך האָב געהאַלטן, אַז אין זייער זכות, האָבן מיר זיך דערהויבן צו הויכע, קינסטלערישע דערגרייכונגען. אויך בין איך, שוין אין יענע יאָרן, נישט פֿאַרבייגעגאַנגען יענע שרייבער אין קאַנאַדע, פון וועלכע איך האָב שוין געוואָסט, אַז זיי ווערן אַ יש אין דער יידישער ליטעראַטור. (אגב, "דער געראַטענער אָנהייב" איז איבערגעדרוקט געוואָרן אין דער "פֿאַלקס שטימע" פון וואַרשע.)

פֿאַר אַ יאָרן האַרבסט, האָט ער מיר צוגעשיקט זיין ראַמאַן "אַריבער די ברעגן." (דערשינען נ.י. 1942) היות, דאָס בוך איז אויספֿאַרקויפט, שיקט ער מיר אַן אָפּגעפֿאַטאַגראַפֿירטע קאָפּיע, הגם, מיר איז דער ראַמאַן שוין געווען גוט באַקאַנט, האָב איך אים נאָכן איבערלייענען אויף ס'ניי, געלאָזט וויסן, אַז עס איז אַ הויך קינסטלערישע שילדערונג פון יידישן לעבן פון פֿאַרן צווייטן וועלט־קריג. און אַז, ביי דער ערשטער געלעגענהייט, וועל איך זיך אַפּרופן וועגן דאָזיקן ראַמאַן און אויך וועגן זיינע אַנדערע ראַמאַנען און דערציילונגען, אין וועלכע ער קייטלט ממש צונויף דאָס יידישע לעבן אין פּוילן מיט דער יידישער סביבה אין ניו־יאָרק אין איר באַזונדער־אַרטיקן אופן, פּוּ אַ יידישן שטייגער, אין אַ נייער פֿאַרמירונג.

מער האָב איך שוין פון אים נישט געהערט.

אין מאַמענט פון מיין איצטיקער באַטריבקייט, קען איך זיך נישט צונויפנעמען, און ברייטער אַרומנעמען זיינע ווערק. ער האָט איבערגעלאָזט אַ הערלעך ליטעראַריש פֿאַרמעג.

ער איז געווען איינער פון דער קליינער צאָל מייסטער בעלעטריסטן — דער שעפּערישער נאָכקום פון דעם אַש־ווייסענבערג־אַפּאַטאַשו דור.

ל. טרייסטער איז געווען אַ היימישער אין יידישן שטייגער אין פּוילן, און אויך האָט ער זיך איינגעאיינגט אין דעם ברויז פון די גרוי־וואָכעדיקע, און אויך פֿאַרביקע שטייגערפֿאַרמען אין דער באַזונדער־אַרטיקער יידיש־אַמעריקאַנישער פעריפּעריע.

ער איז געווען אַ רעאַליסט אין וועמענס שילדערונג און נאַטור
געמעלן האָט געריזלט דאָס וואַרעמע בלוט פון דער שעפּערישער קונסט. ער
האַט ווי אַ געניטער מיַסטער אַרויסגעהויבן טיפּן און געשטאַלטן. ער האָט
מיט דער וואַרעמקייט פון זײַן טאַלאַנט אויפגעלעבט ברייטע שטחים פון
דער ווירקלעכער וואָר פון יידישן לעבן פון פאַר אונדזער פאַרוויסטן אַמאָל,
און און יידישן לעבן דאָ-הי.

יא, דאָס האָט ער איבערגעלאָזט דער יידישער ליטעראַטור, און מיר
האַט ער איבערגעלאָזט דעם גלי פון טרויער. אין מיין בעקנשאַפט וועט ער
תמיד זײַן מיט מיר אַזוי לאַנג ווי מיר איז דאָ צוגעטיילט ס'ביסל זײַן אין דעם
עמק-הבכא.

דאָס ליכט פון ליד

דער דיכטער מאַרטין בירנבוים און דאָס ליכט פון ליד

ביי אַן ערנסטער און פאַראַנטוואָרטלעכער ליטעראַטור-קריטיק, וואָלט מען שוין לאַנג אַרויסגעהויבן די פּאָעטישע זאַמלונגען פון מאַרטין בירנבוים, וואָס איטלעך בוך זיינער, איז אַ שטאַפל העכער אויפן לייטער פון דער אידישער דיכטונג.

דאָס נעמלעכע איז חל אויף זיין איצטיק בוך "לידער וועגן ליד". ביים נישט פאַרזיכטיקן ליענער קאָן זיך באַקומען, אַז עס איז בלויז איין קלאַנג פון אַדורכגעווייטקט דיכטער-געמיט, וואָס אין זיין אויפציטער צאַפּלען זיך די הייסע און טרויעריק-גאַרנדיקע ווערטער. מען קאָן דרינגען, אַז בלויז איין אָנגעצויגענע סטרונע ציטערט אין מאַרטין בירנבוים איצטיקער דיכטונג. דאָס וועט זיין אַ נישט-ריכטיקער איינדרוק. ווייל ער באַגערט צו אַנטפלעקן פאַר אונז, דאָס וואָס איז פאַרהוילן — די מיסטעריע פון געבורט פון אַ ליד. גלייכצייטיק, באַזינגענדיק דעם פּראָצעס פון שעפּערישקייט, שטייט פאַר אונז אַ הויכטאַלאַנטפולער דיכטער, וואָס ראַנגלט זיך ביים געשטאַלטיקן דאָס ליד.

די לידער זיינען אין עצם די טיפע און ווייטיקדיקע בענקשאַפט נאָך יענעם פולן און שלימותדיקן ליד, וואָס זאָל אויפּעפענען די טיר צו זיין געפילוועלט, וואָרים, ער — דער דיכטער — זוכט זי און ער קאָן זי נישט געפינען...

אַזוי אַרום, זיינען די מערסטע לידער די אַטמאָפּערישע ראָם פאַר לידער, וואָס בענקען נאָך לידער. די לידער זיינען אָנגעטרונקען מיט ווייטיק און טרויער, מיט אַזאַ יאוש, וואָס וויל נישט לאָזן פאַרטרייבן פון זיך דעם לעצטן זשאַר פון גלויבן. איז אין אַט דעם ברען-און-ברויז פון טרויער, איז מיר ליכטיק געוואָרן, בעת איך האָב זיך כסדר אָנגעטראָפן אויף לידער וואָס דעהויבן און וועלן ברענגען גרויס אָנזען און הויכע אָנערקענונג מאַרטין בירנבוים פאַר דער אייגנאַרט פון זיין פּאָעטיש שאַפן.

געוויס זיינען וואָר אַלע לויבן, וואָס מאַרטין בירנבוים געפינט אין אוצר פון לידער. און איך מיינ, אַז אין צוויי געזאַנגען "אַן דיר" און "פּרידאַן", ליכט דער וואונדער פון ליד. ביידע זיינען, אין תּוך, טרויעריקע לידער און

דאָך איז דאָס געפיל פון ליבע אַזוי שטאַרק, אַז די גנאָד פון איר שיינקייט
העלט אַרויס פון די צאַרטע ווערטער:

“אַן דיר —
וואָס וואָלט נאָך פאַרבליבן?!
דאָכט זיך —
גאַרניט מער.
צי וואָלט איך אַ ליד נאָך אָנגעשריבן?”

צי וואָלט געוועזן נאָך
אַ קלאַנג אין מיין געלעכטער?
צי וואָלט איך געפילט
די זאַלציקייט נאָך פון אַ טרער?”

עס זיינען ליבע-לידער, אָן דער טרוימערישקייט און פלאַטער אין דער
יונגשאַפט, דערפאַר זיינען זיי דויערהאַפטיקער. ווייל אין די רייפע יאָרן פון
עלטערן זיך פאַרשטאַרקט זיך דאָס געפיל פון מיטפילן און
צונויפגעבונדגעפיל פון מיטפילן און צונויפגעבונדקייט. עס איז ווי “נפשו
קשורה בנפשה”.... פאַרוואָס אַזאַ ציטערניש איינער פאַרן צווייטן? ווייל ווי
דער קוואַל פון ליבן, ריזלט אויך די בענקעניש נאָך דער פרייד פון שטענדיק
געליבט זיין:

“לידער זיינען
אַלץ וואָס מען געדענקט,
וואָס מען וויל פאַרגעסן;
אַלץ וואָס מען בענקט
וואָס איז ליב און טייער.”

ביים טיף-פילנדיקן מאַרטין בירנבוים זיינען לידער נישט בלויז דער
אַטעם פון לעבן, עס איז דער סאַמע אומרואיקער רויש פון בלוט אין געביין.

דער לידער-שאַפער — דער דיכטער
“ער טראָגט אין זיך
פון זון און שטערן דאָס געפינקל;
ער טראָגט אין זיך
דעם גרויען יאָמער פון דעם
אַסיענדיקן ווינט;
ער זעט דורך מויערן און מאַסקעס
און ניט איינמאַל טראַכט ער,
אַז ער איז אינגאַנצן בלינד...”

דער דיכטער מאַרטין בירנבוים עפנט ממש אויף דאָס קלאַפנדיקע
האַרץ פון ליד. און מיר פאַרנעמען פונעם בענקענדיקן ליד דעם ניגון, וואָס
ציטערט אין דער טיף פון זיין טרויעריק געמיט.

די ווירקונג פון בירנבוים לידער זיינען לאַנג-דויערנדיק, ווייל ער
פורעמט זיי מיט פולע, גאַנצע און שטילע גראַמען. מיט קינסטלערישער
געניטשאַפט זיינען אַריינגעבויט די אַסאַנאַנסן. דאָס שאַפט אַ ריטם, וואָס

בינדט־צונויף די פערזן. בירנבוים איז אויך געניט אין זיין באַניצן זיך מיטן פרייען פערז (ווייסן פערז). ער בויט זיינע לידער אין גאַנג פון דער שטימונג.

ער מיידט־אויס די מאַנאַטאַניע פון איבערחזון זיך, דורך אַריינזעבן זיין טרוים־און־באַגער, דורך ראַנגלענישן פון דערזען די שיין פאַרהוילן אין שאַטן פון פיין און טרויער. זיינע שאַרפע איבערלעבענישן אין דער טאַג און נאַכט־שטימונג, איז אויך אַריינגעפּעדעמט דער סאַציאַלער און נאַציאָנאַלער עלעמענט. ער, דער יחיד, איז אין שטאַרקן בונד מיטן פּאַלק, מחמת —

“לידער זיינען פּאַלק און שפּראַך און האַפט

און גאַלד־געוועבן

איינגעגלידערטע אין דורתדיקע רינגען.

לידער זיינען —

גלויבן, מוט און קראַפט

און אַלצדינג,

וואָס זי מוז זינגען”...

צווישן דער טעמאַטיק פון אידיששטעטלישע, און חורבן־מאַטיוון, געהערט זיין באַלאַדישע פּאַעמע, “ניט אין דעמער נעפלען”. אָט־די הויךפּאַעטישע שאַפּונג איז נאַציאָנאַל אין אינהאַלט און פּריש אין בילדלעכקייט. היות אינהאַלט און פּאַרם זיינען אַ קינסטלערישע גאַנצקייט, האָט מאַרטין בירנבוים דאָס דערגרייכט אין דער שטייגער־פּאַעמע “האַרְאָדענקע”.

עס איז, אַן ספק, אַ זכיה פאַר אַ פּאַעט דאָס צונויפּוועבן די איבערלעבענישן פון זיין יונגן אַמאַל מיט דער בענקשאַפט, וואָס טרערט, אַן אויפהער, אין זיין געמיט. די שילדערונגען זיינען אַזוי רעליעף, ווי בילדער געקריצט אויף שטיין:

“אויף מיינע באַרוועסע בלאַטיקע פּיס,

עס קלעפט די גאַליצישע ערד נאָך; איך יאָג נאָך דורך פּרילינגדיק־בליציקע שלאַקסן — דער רעגן טערפּקע און זיס, און כּ״זע די דערשראָקענע פּערד נאָך און כּ״הער נאָך דעם סקריפּ פון די רעדער אויף שווערע, געדויערטע אַקסן. כּ״זע נאָך ס׳געיעג, דעם האַרמידער פון זומערדיק־הייסע יאַרדין און הער דאָס געוויין פון באַנדורעס פון בעטלערס די טרויעריקע לידער, — די זמורים פון ביטערע דאָליעס; די קלאַנגען פון היציקן האַנדל, פון אוקראַיניש, פּויליש און אידיש”...

געלייטערט דער טרויער, אין דער נישט־אַפּגעקילטער בענקשאַפט נאָך דעם שיינעם מיידל, וואָס וועגן איר האָט מען געזאָגט אַז: “מייך זוניקע שכנה — זי וועט זיין מיין כּלה”. דער טרויער ווייקט זיך דאָ ממש אין די טרערן פון דערמאַנען:

”זי קומט מיט אן אויסרייד – אַ קליינינקן עמער – זי קומט מיט באַרוועסע פּיסלעך און איך וואַרט אויף איר דאָרט צווישן גראָזן אַ באַנגער, פאַרציטערט און שטום...”

אַזאָ ליכטיקייט גייט-אויף פון יענער, ערשטער יונג-צניעותדיקער ליבע.

וואו איז אָט דאָס זוניקע מיידל ? וואו זיינען אַהינגעקומען די אידישע אינגלעך, וועלכע פלעגן קומען צו דער מיל ? פיל זיינען אַוועק אין די וועל-דער, געוואָרן פאַרטיזאַנען, געוואָרן מוטיקע נקמה-נעמער. סיי די געפאַלענע אין קאַמפן מיט די נאַציס, סיי די אין שטעטל-געבליבענע, פון זיי און פון אַלע שטעטלדיקע-אידן, איז קיין זכר (זעכער) נישט געבליבן.

די פּאָעמע ”ניט אין דעמער פון נעפלען“ איז רייך מיט שטייגער-ביל-דער און אָנגעזאַפט מיטן טרויער פון בענקען. עס איז אַ פּאָעטישע שאַפונג פון הויכער קוואַליטעט.

אין ניו יאָרק, וואו ער איז אַ לאַנגיאַריקער תושב, בענקט דער דיכטער נאָך דעם אַנטרונענעם, ווען דריי יונגע, טרוימערשע און גלויביקע שרייבער האָבן געהאַט פאַר זיך אַ שטיבל און דאָרט געשריבן. ווען דעם דערציילט מאַרטין בירנבוים אין בילדלעך-מוזיקאַלישע פּערזן אין ליד ”צי געדענקסטו ?“ (אַ דערמאָנונג זיין אַלטן חבר דעם פיינעם דיכטער היים פּלאַטקין צום יום-טוב פאַר זיין בוך ”אויף מיינע וועגן“).

די דריי שרייבער זיינען געווען בירנבוים, פּלאַטקין און לייבל (דער באַגאַבטער דערציילער לייבל סאַברין, וואָס איז פרי אַרויסגעריסן געוואָרן פון לעבן). דער גלויבן אין גיכן אַנקום פון אַ פרייער וועלט, אין דעם יום שכלו טוב (אַ טאָג פון אַלדאָס גוטס...)

איז געווען דער אַנרעג פון זייער געזאַנג. זיי זיינען טאַקע דעמאָלט געווען זינגער און אויפזינגער פאַר די קעמפּנדיקע מאַסן. אָט זיינען זיי די דריי טרוימער-זינגער :

מיר ביידע – שלאַנקע צוויי יונגען –
לייבל דערשלאָגן און קליין.
מיר האָבן דאָן גלויביק געזונגען
ערלעך, באַגייסטערט און ריין...”

לייבל איז געווען צעפייניקט פון דער ליבע, ווייל דאָס מיידל האָט זי נישט אויפגענומען... אין די אַנדערע צוויי האָט אויך געבליט די ליבע.

געוויס איז דאָס לעבן זייערס געווען שווערע האַרעוואַניע. מען האָט קוים אויסגעמוטשעט דאָס שטיקל ברויט, אָבער דער פרישער ריח פון זייער יונג-צעבליטן פּרילינג האָט גערייצט :

“דאָס ברויט איז געווען דאָן אָפּט ביטער
מיט אַרבעט, מיט שווייס און מיט מי.
נאָר ס'האָט אונז דעם גייסט ניט צעשפּליטערט
און ניט פאַרביטערט דעם טעם פונעם ליד”...

מען בענקט נאָך יענע איבערלעבענישן אין וועלכע מען האָט געפונען
אַ זין. אין אונזער ליבן דיכטער מאַרטין בירנבוים גליט די בענקשאַפט אויך
צו די יונג-שאַפּנדיקע יאָרן אין דעם ענגן שטיבל.

אין ביידע לידער וועט זיך יעדער אידישער שרייבער דערזען. מיר
דערקענען דאָרטן זיך אַליין. אויך מיר אַליין טראָגן אין זיך דאָס טרויעריקע
ליכט פון דער בענקשאַפט נאָך דעם געוועזענעם.

רירנדיק איז דאָס ליד “ביים אויפדעקן דעם שטיין”. עס זיינען ווערטער
פון דער ווייטיקדיקער וואָר. אַזוי פילן און טראַכטן מיר אויך, ווען מיר גייען
צווישן מצב־השטיינער וועלכע הויערן אויפן געביין פון נאָענטע:

“אין שכנות דאָרטן מיט דיין שטיין –
אַזויפיל נאָך ניט אַלטע שטיינער,
מיט נעמען, וואָס לעבן נאָך אין מיר;
עס ליגן ניט פאַרשאַטן דאָרט קיין ביינער,
נאָר אַ וועלט,
וואָס איך און דו
האָבן געלעבט אין איר”....

דאָס זיינען פּערזן, וואָס קומען אַרויס פון אַן אַבלס האַרץ אויפן
פאַרלויפן-ווערן פון זיין נאָענטן חבר דעם נאָוועליסט לעאַן יורמאַן, וואָס
האָט מיט זיין געבענטשטן טאַלאַנט זיך ערגעצוואו פאַרפלאַנטערט, ווי אין
די דראַטן פון אַ צוים. ער האָט פאַרמאָגט דעם כח פון דערגרייכן דעם אַנזען
צווישן די טאַלאַנטיסטע דערציילער אין דער אידישער ליטעראַטור.

זאָל אויך דערמאָנט ווערן מאַרטין בירנבוים שיינ-און-ערלעך
וואָרט-פאַרטערט וועגן אונזער ליבן איטשע גאַלדבערג: “ער טראָגט אויף
זיך”... עס איז אַ האַרציק-פאַעטיש ליד. פיין זיינען די אילוסטראַציעס
געצייכנט פונעם דיכטער.

“לידער וועגן ליד” אין אַן אַרופשטייג אויף די העכערע שטאַפלען אין
דער אידישער דיכטונג. מאַרטין בירנבוים רייפע לידער זיינען דער
באַגלויכסטער עדות אויף דעם און ער האָט רעכט ווען ער זאָגט:

“כ'בין אויף מיין פעלד
נאָך אַלץ אַ זייער און אַ שניטער
און אַרום מיר
די תבואה-יקערנער שפּרייט איך –
איך פרעג ניט:
וואָס וועט זיך מאַרגן

אויף מיין פעלד צעצוויטען,
פאַר וועמען שנייד איך היינט
און פאַר וועלכן פּרילינג גרייט איך"...

הלוואי, אַזאַ ליכטיק-גאַלדענער שניט אויף לאַנגע, לאַנגע יאָר.
שרייבן איז אַ מוז! ווי פּלעגט מיך אָפט מונטערן אונזער אומפאַרגעסלעכער
קלמן מרמר: "כי לכך נוצרת!" (פאַר דעם ביסטו באַשאַפן געוואָרן).

פון שלום שטערן

דער קינסטלער-דערציילער פוליע טשערנער

(צו זיין ווערן א בן שמונים)

פאַראַן אַ היפשע צאָל וואָס רופן זיך פּאַעטן, און זיינען נישט מער ווי פלינקע פּערזן-מאַכער. מען קאָן זייערע לידער נישט באַקרוינען ווי פּאַעטישע שאַפונגען.

דאָס נעמלעכע איז חל אויף נאָוועליסטן. פיל פון זיי זיינען פּיאיִקע צונויפּשטעלער פון פּאַרשיידענע דערציילונגען, און זיי צונויפּבינדן, אַז זיי זאָלן פּאַראַינטערעסירן דעם לייענער. דאָס זיינען די "סטאַרי־טעלערס", אָבער צווישן זיי געפינט מען זעלטן אַ קינסטלערישן דערציילער. געוויס איז דערציילן אינטערעסאַנט אַ פּיאיִקייט, וואָס מען קאָן נישט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט. אָבער ביי דעם קינסטלער־דערציילער, אָדער ראַמאַניסט, ווערט זיין שעפּערישע קונסט דערקענט דרך זיינע סביבה־שילדערונגען, דורך זיינע פּערסאָנאַזשן, וועלכע ווערן באַלעבט מיט זיין פּען, וכדומה.

דער גרויסער ראַמאַניסט טאַמאַס מאַן אין זיין "צויבער־באַרג", אין "יוסף מיט די ברידער" איז נישט פון די פּראָזאַאיִקער, וועלכע ציען אייך אַריין מיט דעם סיפור־המעשה, נאָר מיט דער קראַפט פון זיינע שילדערונגען, מיט דער אַטמאָספּערע וועלכע ער באַשאַפט אין זיין מאָלן די פּעריפּעריע.

וועהן אייגנטלעך ציל איך מיט מיינע באַמערקונגען? אַז אויך אין דער יידישער ליטעראַטור האָבן זיך ביים נישט־געשולטן לייענער אָנגענומען געוויסע לידער־שרייבער און דערציילער, וואָס האָבן זיי באַווירקט מיטן כוח פון קאָנען אינטערעסאַנט דערציילן אָבער זיי זיינען פּאַרט נישט קיין קינסטלער. שעפּערישע קינסטלער זיינען בכלל אַ מיעוט, אַ מינדערהייט.

אין די לעצטע פּאַר צענדליק יאָרן קאָנען מיר שוין די קינסטלער־דערציילער און ראַמאַניסטן אין דער יידישער ליטעראַטור, כמעט ציילן

אויף די פינגער. די גרויסע פֿאַרשטייער פון דער אידישער בעלעטריסטיק האָט דער טויט, דער מערדער, שוין לאַנג אויסגעהאַקט פונעם אַמאָל אַזוי פֿאַרצווייגטן וואָלד פון דער אידישער ליטעראַטור... נישטאָ מער שלום אָש, יוסף אָפּאַטאַשו, אייזיק ראַבאָי, לאַמעד שאַפּיראַ, נאַטאַן זאַבאַרע (נפטר געוואָרן אין סאָוועטן פֿאַרבאַנד) און נאָך און נאָך. דער איינציקער גרויסער פֿאַרשטייער, קינסטלער־ראַמאַניסט און דערציילער, איז עליע שעכטמאַן, וואָס וואוינט אין ישראל.

דאָך האָבן מיר נאָך היינט אייניקע באַגאַבטע דערציילער אין אַמעריקע, אין סאָוועטן־פֿאַרבאַנד, אין קאַנאַדע און אין ישראל. צווישן זיי הויבט זיך אַרויס אויך אונזער האַרציק־לידישער דערציילער פּוליע טשערנער.

נו, פּוליע טשערנער האָט כל ימיו קיים אויסגעמוטשעט די בידנע פּרנסה. פֿאַר זיין פּרוי, אסתר, האָט זיך אין פּוליעס האַרץ תּמיד געלויטערט די ליבע. אויך אסתר'ן האָט דער טויט לעצטנס אָפּגעפּליקט פון בוים פון לעבן. איז ער איצטער געבליבן אַליין. היות די ליבשאַפט, און דאָס שאַפּן האָבן אים ממש אויפּגעהאַלטן ביים לעבן, האָף איך אַז פּוליע וועט געפּינען אין זיך די שעפּערישע קראַפט, וואָס זאָל מילדערן זיין צער, און מיטן וואונדער פון זיין עכטן טאַלאַנט זאָל ער ממשיר־זיין די שעפּערישקייט. פון איר ריינעם קוואַל זאָל ער אָנשעפּן טרייסט פֿאַר זיך.

אַט, אַנומעלטן, איבערלייענענדיק נאַכאַמאָל אַ צאָל פון זיינע דערציילונגען, מערסטע געדרוקט אין דער "מ.פ.", אויך אין דער "ידישער קולטור", האָבן זיי פֿאַר מיר אויפּסניי באַשטעטיקט, אַז פּוליע טשערנער איז אַ הויכבאַגאַבטער לידישער דערציילער, מיט אַן אויסגעאיידילטן לשון. אויף זיין שטיינער פון אויספֿאַרמירן אַ דערציילונג, איז ביי אים זייער וויכטיק דער תּוכן, טאַקע, וועגן וואָס ער שרייבט, אָבער ער איז תּמיד דער עטטעטיקער אין וואַרט־אַפּקלייב. זיינע ווייכע וואַרעמע ווערטער, וואָלט איך געגליכן צו סטרונעס, וואָס דער דינסטער באַריר צאַפּלט־אויף אַ צאַרט־ציטערדיק קלאַנג.

ער האָט מיט זיינע דערציילונגען פֿאַרבונדן סביבה־שילדערונגען און איבערלעבונגען פון דער היים, אין זיין געבוירנשטעטל. יענע שילדערונגען זיינען סביבה־דיק אין שטייגער פון דעם אַלטן טיף־רעליגיעזן עלטערן דור, און די יוגנט, וואָס האָט טאַקע צעבראַכן די צוימען, אָבער נישט אַריסגעריסן די וואַרצלען פון דער נעכטיקייט, וועלכע נערן דאָס שאַפּן עד היום.

ער האָט אויך אַרויסגעבראַכט אין די־געצייכנטע בילדלעכע באַשרייבונגען די היגיטיט, דאָס יידיש־אַמעריקאַנישע, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פֿאַר דעם ברויז־פּעריאָד אין די צוואַנציקער און דרייסיקער יאָרן, פון נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה. אַט יענע גרינע

יאָרן פון קאַמף און טרוים, פון דעם עלנט פון פיל גרינע (דער עיקר, די יונגע שרייבער וועלכע האָבן זיך גרופירט אַרום דער "מ.פ.") און זיינען ממש געווען פאַרקלעמט אין די גרויפאַרשטויבטע ווענט אין די שעפער. אַט אַזוי דערציילט און מאַלט אויס פוליע טשערנער יענע פיינלעכע יאָרן, וואָס זיינען דאָך דורכגעליכטיקט מיט האָפן אויף גרויסע טעג, וואָס דאַרפן זיך באַווייזן טאַקע בימינו – אין אונדזערע טעג. פון די טרוימען ווערן מיר דורכגענומען מיט אַ בענקשאַפט, וואָס פאַרויסט, ווי מיט ליכטראַפנס פון טרייסט, אַז עס איז דאָך כדאי געווען, ווייל דער פיין איז צעשמאַלצן געוואָרן אין קאַמף. אַט די קאַמפס-מאַטיוון שטאַרקן און דערהויבן די קעמפערשע טרוימער אויך אין דער היינטיקייט.

אַזוי אַרום האָט פוליע טשערנער אין זיינע דערציילונגען באַוויזן צו פאַרבינדן דעם מעבר-לימימ'דיקן ברעג מיטן אַמעריקאַנער באַדן – מיטן לעבעדיק-שעפערשן יידישן ישוב.

אין דעם אינהאַלט, און אויך אין דער פשוטות פון דערציילן, איז ער ביי מיר, אין דער קינסטלערישער מדרגה פון אַזעלכע לירישע דערציילער, ווי אייזיק ראַבאָי און איציק קיפניס. ווי זיי האָט ער זיך דערנענטערט מיט זיין ליריש-האַרציקער פראָזע צו פּאָעזיע. אין געפילן, אין דער שטימונג זיינען זיינע ווערטער אַנגעהויכט מיטן וואַרעמען באַלעבנדיקן אָטעם פון פּאָעזיע, ווייל הויך-קינסטלערישע בעלעטריסטיק, איז דורכגעוועבט מיט די דין-גאַלדענע פעדים פון פּאָעזיע.

אין פוליע טשערנערס בעלעטריסטיק העלן אַרויס אַ צאָל טיפן. דערהויפט אייניקע הערלעכע געשטאַלטן. צווישן זיי שיינען אַרויס די אומפאַרגעסלעכע געשטאַלטן פון זיינע טאַטע-מאַמע און דעם קערנדיקן דערציילער כאַווער פאַווער (גרשון איינבינדער). אַט די מענטשן, הגם שוין לאַנג אַרויסגעריסן געוואָרן פון אונז, בלאַסן נישט אין זיין בענקשאַפט. ער האָט זיי פאַרקריצט אין זיין זכרון. און מיט דער פען פון דער שעפערשער קונסט, האָט פוליע טשערנער זיך אַריינגעשריבן צווישן די טאַלאַנטפולסטע דערציילער אין דער אידישער בעלעטריסטיק.

פאַר דער באַזונדעראַרטיקייט פון זיין דערציילערישן מעטאָד, קאָן אויך דינען די טראַגישע איבערלעבונג אין זיין מיט טרערן-אַנגעקוואַלענער דערציילונג "דער לעצטער טאַג" (פעברואַר נומער "יידישע קולטור"):

"ער איז געזעסן ביי איר בעט, דניאל, אויף אַן אַנלענשטול. זי האָט לייכט געדרעמלט, ריטאַ. זי האָט אַן אומרואיקע זיך אַלעמאַל אויפגעכאַפט און האָט פון זיך אַרונטערגעוואָרפן די קאָלדרע און זי האָט עפעס אין דער שטיל געמורמלט. ער האָט צוגעבויגן צו איר דעם אויער און ער האָט אויפגעכאַפט אַפגעריסענע און אומפאַרשטענדלעכע קלאַנגען. פון צייט צו צייט האָט זי, ווי אין שרעק, זיך אַ צאַפל געטאַן און אויפגעעפנט האַלב-

פאַרמאַכטע, פאַרנעפלטע אויגן, און אויסגעשטרעקט צו דניאלן איר האַנט: "ביסט דאָ דניאל?" — "אָוודאי בין איך דאָ לעבן דיר, ריטאָ טייערע. וואו דען קאָן איך זיין?" "גוט" — האָט זי אַ שעפטשע געטאַן און פאַרקלאַמערט אירע פינגער צווישן זיינע. — "האַלט מיך צו, דניאל, לאַז מיך ניט אָפּ"..."

אַזוי, פאַרקלאַמערט אין דניאלס פינגער, גייט זי אויס. דניאל, פון מידקייט, זינקט אַריין אין אַ באַרואיקנדיקן שלאָף. ווען מען וועקט אים אויף, אַרויסצונעמען דעם אָפגעקילטן גוף פון ריטאַן, זיינען אירע פינגער נאָך אַלץ איינגעפרעסט אין זיינע...

ביי אַן אַנדער דערציילער, וואָלט די אַנגסט געשילדערט געוואָרן מיט אַ העכערן טאָן. דאָ האָבן מיר דעם סוד פון פוליע טשערנערס שטייגער דערציילן. ווייזט אויס, אַז דער טויט קומט מיט שטילע טריט, און ער פאַרשטילט די יסורים פון קראַנקען. אָבער אין דניאלן רוישט־אויף די גרויל פון ריטאַס טויט. עס דערשלאָגט אים אַזוי, אַז ער גלויבט ניט אַז דער טויט האָט שוין פון זיינע פאַרקלאַמערטע פינגער, אַרויסגעריסן ריטאַן, ווען ער איז פאַרוויגט געוואָרן אין חלומדיקן שלאָף.

ביי פוליע טשערנער זיינען די סוזשעטן קאָנצענטרירט אויף נישט קיין צוברייטן שטח. ממילא איז דער טיפּאָזש אויך נישט פילאַרטיק. אָבער פון יעדער באַזונדערער דערציילונג, האָט ער געקאָנט בויען אַ קאָנסטרוקציע פון אַ גרעסערער נאָוועלע. זיין שאַפן וואָלט געווען אַנזעעוודיקער און פולער.

סיי־ווי, איז פוליע טשערנערס אַריינגאַב אין דער אידישער בעלעטריסטיק פון אַ הויכער קינסטלערישן דערגרייך.

יא, ביים לייענען די דערציילונגען צעשפרייט אין פאַרשיידענע זשורנאַלן, האָב איך געהאַט פאַרדראָס, וואָס קיין איין זאַמלונג פון זיינע דערציילונגען איז ביז איצט נישט דערשינען אין בוך־פאַרם. עס זעט מיר אויס, אַז פוליע טשערנער, וואָס האָט אַ שטילן טאָן אין שרייבן, איז אויך שטיל אין אונדזערע ליטעראַרישע געמאַרקן. וואו זיינען געווען און וואו זיינען די קולטור־טוער אונדזערע? פאַרוואָס באַמיען זיי זיך נישט איצט, לכבוד זיין ווערן אַ בן־שמונים, אַרויסצוגעבן כאַטש איין בוך זיינעם?

עס איז געטאָן געוואָרן אַן עוולה נישט בלויז פוליע טשערנערן, נאָר אויך דעם בעסערן לייענער פון דער יידישער ליטעראַטור. טאַקע ווי פּרץ האָט געזאָגט: "איך שרייב פאַר אַ העכערן לעזער". מיר האָבן זיי נאָך אַלץ אין אונדזער פּראָגרעסיווער סביבה. איז וואוּשע זיינען זיי, זיי זאָלן זיך אָנהויבן עוסקן אַרויסצוגעבן אַ זאַמלונג פון זיינע דערציילונגען.

וואָס קאָן איך פוליען ווינטשן צו זיינע אַכציק? — אַז ער זאָל זיך שטאַרקן און געפינען טרייסט אין שאַפן זיינע שיינע, ליירישע, ליב־האַרציקע דערציילונגען, וואָס האָבן מיך דערנענטערט צו אים.

פוליע, — געזונט און שעפערישע יאָרן צו דיין ווערן אַ בן־שמונים! די פען איז דיין שוץ פיזיש און גייסטיק. איז זיי אונז וואָס אָפטער מהנה מיט דייע שאַפונגען. דאָס איז אונזער נחת פון דיר. לאַנגע יאָר. אָמן!

געפונענע בריוו

(פון מיין מעמוואַרן-פנקס)

מיניע מעמוואַרן וועגן "שרייבער וואָס איך האָב געקענט" האָב איך אָנגעהויבן מיט מאַני לייבן. איך דערמאָן דאָרטן, אַז איך האָב דערהאַלטן פון אים אייניקע בריוו.

איך האָב זיי נישט אַריינגענומען, מחמת איך האָב געוויסט, אַז זיי זיינען מיר צעאַשט געוואָרן אין אַ קליינער שריפה, וואָס האָט אויסגעבראַכן אין אַ קעלער פון מיניער אַ שכנה.

געשען איז אַט וואָס: עס איז געווען בעת דער ווילדער רעאַקציע, וואָס האָט געבושעוועט אין יענע יאָרן אין קאַנאַדע. דער דעטעקטיוו בענוואַר האָט אָנגעוואָרפן אַ שרעק אויף אַלעמען. ער פלעגט זוכן קאָמוניסטן און ביי איטלעך איינעם וואָס האָט זיך געהאַלטן נאָענט צו דער סביבה פון דעם לינקן און יוגנטלעכן "קולטור־צענטער". בפרט האָט ער געטשאַטעוועט אויף די שרייבער אין "קאַמף" "מאַרגן פרייהייט", "האַמער", "סיגנאַל", וכדומה.

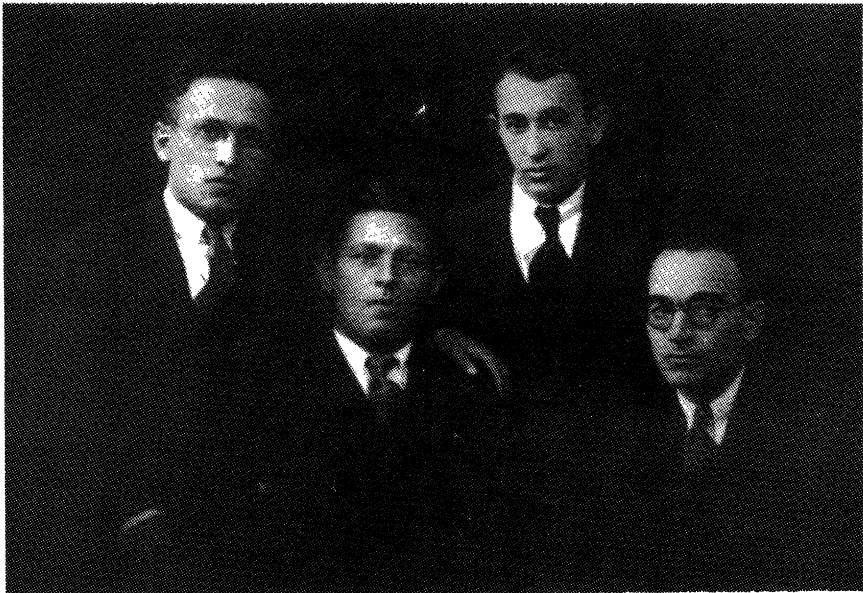
האָב איך די קליינע צאָל פון מיניע לידער, און די פאַר צענדליק בריוו באַהאַלטן אין קעלער פון מיניער אַ שכנה.

נו, האָט דאָרטן אָנגעהויבן זשאַרען אַ פייערל, וואָס איז טאַקע גיך פאַרלאָשן געוואָרן, אָבער עטלעכע צינגלעך־פייער, האָבן זיך צוגעכאַפט צו מיניע קעסטלעך. איינס האָבן זיי באַוויזן אויפצועסן, און דאָס אַנדערע האָבן זיי בלויז אָפגעברייט און פאַראַשט...

אין דעם פאַרברענטן קעסטלעך זיינען געלעגן מאַני לייבס בריוו. און די צוויי בריוו פונעם מיט טאַלאַנט געבענטשטן יונגן ליריקער הירשקע ייאַמאַנט (זיינע פּרעכטיקע לידער זיינען געדרוקט אין נאָוועמבער —

דעצעמבער "יידישע קולטור", 1981), איזי כאַריק, די ערשטע פּאָר בריוו פון א. ליעסין, קלמן מרמר, ז. וויינפער און ב.י. ביאליסטאָצקי (רעדאַקציע-קאָלעגיום פון "אויפקום").

די בריוו זיינען טאַקע אַוועק מיטן רוּיך, אָבער זייער אינהאַלט האָט זיך פאַרהיט אין מיין זכרון (עס האָבן זיך פאַרהיט אין מיין זכרון פאַסירונגען און איבערלעבענישן פון יונגן אַמאָל. אָבער, וווּ איך לייג היינט עפעס אַוועק, געדענק איך נישט פינף מינוט שפעטער... אוי, די "גאָלדענע יאָר אויף דער עלטער"...)

פון רעכטס צו לינקס זיצן יוסף דימענטשטיין און מאַני לייב. פון רעכטס צו לינקס שטייען שלום שטערן און י.י. סיגאַל. אין אָנהייב 30-קער יאָרן אין מאַנטרעאַל.

ווי אַרײַנגעשריבן אין זכרון, איז בני מיר עד-היום פאַרבליבן דער תוכן, און מיין פון איזי כאַריקס אַ בריוו. איך האָב אים געשיקט מיין ערשט ביכל לידער "נאָענטקייט" (דערשינען אין טאַראַנטאָ אין פאַרלאַג "אויפגאַנג" געזעצט פון דעם פאַרליבטן אין יידיש יאָסל קליינשטיין – פראַגרעסיווער שול-און קולטור-בויער).

י.י. סיגאַל, זכרוננו לברכה, האָט זיך אַרײַנגעשטאַכן אין די לידער, ווי אַ לייב וואָס גראַבט זיך אײַן מיט די נעגל אין אַ ציגעלע, אײַדער ער פאַרצוקט עס.

אײַדער ער האָט נאָך געעפנט די ווייכע טעוועלעך פון מיין ביכל-לידער אין אַלבאָם-פאַרמאַט, ווייסט ער שוין, אַז עס זײַנען

“אומגעלומפערטע לידער פון אַ לידער־שרייבער אָן טאַלאַנט”. בלויז צוויי שורות האָבן געפונען לייטזעליקייט אין זײַנע אויגן...

דאָך, אויף דעם בראשית פון מיניע עטלעכע צענדליק לידער, איינגעזאַמלט אונטער איין דאָך, האָבן אַ צאָל רעצענזענטן זיך גאָר וואַרעם אָפּגערוּפּן. שטאַרק אויסגענומען האָט די סעריע פון פיר לידער “דער מאַמעס שבת”.

ווי אַזוי האָט איזי כאַריק רעאַגירט אויף די לידער אין “נאַענטקײט”? — פיל ווייניק בזה הלשון: “איר האָט טאַלאַנט. איר זײַט אַ לירישער דיכטער. די לידער אין אייער ביכל זײַנען יונג און פריש. אָבער אייער פאַרהעלעכן “דער מאַמעס שבת” האַלט איך, פאַר אַן אָפּגעלעבטער טעמאַטיק. מיר דאַרפן אָנפילן די יידישע ליטעראַטער מיט דעם נייעם רעוואָלוציאָנערן גײסט און נישט אַרײַנברענגען שטימונג פון אַן אַלט־אָפּגעריבענער טראַדיציאָנעלקײט”... א.א.וו.

דערויף האָב איך אָפּגעענטפּערט: (אַן אַ פאַרענטפּער). אַז איך דאַנק אים פאַר די ווערטער פון אָנערקענונג. אָבער, וואָס פאַר אַ שטער איז עס פאַר דעם רעוואָלוציאָנערן בריוו, ווען מען שילדערט, און אפילו ווען מען באַזינגט די שיינקײט פון יידישן שטייגער מיט זײַן שבת־יומטובדיקײט. הגם, איך שעץ הויך זײַנע לידער וועגן די “מינסקער בלאָטעס”, איז מיר גאָר נישט — ליב אייער ליד “שטעטעלע פאַרשווינד!”

זיכער, דאַרף מען איבערבויען דאָס שטעטל. אָבער איבערהאַקן אַלע פּעדעם מיט אונדזער נעכטיקער שטייגערישקײט. איז מיר גאַרנישט נחא. עס איז נישט לויט מיין גײסט און געמיט. מיר איז שוין גאָר נאַענט דוד האַפּשטיינס אויפזינג: “אוי, ווי גוט איז מיר צו וויסן. עס האָט דער ליכטיקער פּאָדעם זיך ניט איבערגעריסן.”

אויף מיין אָפּוואַרפן זײַן איינשטעל האָב איך שוין קיין ענטפּער נישט דערהאַלטן.

וואָס־זשע געהערן זיך אַן הירשקעס און איזי כאַריקס בריוו צו מאַני לייבס בריוו? זיי זײַנען כּמעט פון איין בריוו־פּעריאָד, און זײַנען געווען איינגעטוליעט אין איין קעסטעלע. און על פי נס, איז זיכער דער דאָזיקער בריוו באַשירעמט געוואָרן פון אַ צינגעלע־פּײַער...

איצט אייניקע באַמערקונגען וועגן בריוו גופא נישטאָ אויף אים קיין דאַטע. אויך דער קאָנווערט פעלט. עס זעט מיר אויס, אַז ער האָט זיך דעמאָלט געפונען אין דעבאָראַ־סאַנאַטאָריע, אין דענווער, קאַלאָראַדאָ. דער אויסלייג פון די העברעיִשע ווערטער איז פּאַנעטיש. האָט מאַני לייב געהאַלטן פון דעם פּאַנעטישן אויסלייג פון העברעיִשן עלעמענט אין יידיש, לויטן מוסטער פון די יידיש־סאָוועטישע שרײַבער? — איך ספּק וועגן דעם. זיכער נעם איך אַן, אַז עס איז אים גרינגער געווען אַזוי, מחמת ער איז נישט

געווען קיין גרויסער בקיא אין לשון-קודש. רוסיש האָט ער טאַקע גוט געקענט. אָבער אויסלייגן אַ לשון-קודש-וואָרט, איז אים אָנגעקומען גאַנץ שווער.

בעת מאַני לייב איז געווען אין מאָנטרעאַל, האָב איך אים אויך נעלייענט דאָס ליד מיינס "עס שרעקט די שטאַט". דאָס ליד איז אים טאַקע געפעלן געוואָרן, אָבער ער האָט נישט געקענט גלויבן, אַז עס איז אַזוי, דאָס ליד איז פּאַעטיש, דעריבער מאַכט עס מיך צו גלויבן, אַז דאָס איז דער אמת.

וואָרים קיין גרעסער אמת, ווי דער אמת פון דער קונסט איז נישטאַ, כאַטש דאָס עכטע ליד איז געוועבט פון די אומזעיקע פּאַנאַטאַזיע פעדעם פון שטימונג און פּאַנאַטאַזיע. בכדי קלאַרער צו מאַכן מאַני לייבס ספּקות, מיין איך, אַז איך דאַרף דאָ ציטירן דאָס ליד:

לעבט נאַרמאַל, היט זיך, האָט קאַנטראַל.
גייט שלאָפן פרי,

פונקט ווי דאָ אין וואַלדיקן טאַל.
פון דער אַרבעט וועט איר קומען
צו אייער אייגענעם טיש דעם זאַטן.
געדענקט, איך וויל אייך זען
אין מיין אָפּיס יעדע דריי מאָנאַטן.

דאָקטער מאַכלינס רייך
פאַרטרייבן די שרעק,
און דער פּאַציענט אַן אויפגעלייגטער
גרייט זיך אין וועג.

צומאָרגנס מיט פריידיקן שפּאַן
גייט דער פּאַציענט צו דער באַן.
אויפן בערגל ווינטלט די פּאַן,
און געזעגנדיקע הענט.
פּאַכען צו אים פון באַלקאַן.

דער לאַקאַמאַטיוו וואַיעט צווישן די בערג
און טראַגט זיך צו דער שטאַט.
צו די רוישיקע גאַסן און שרייַקע מערק.
הימל-הויכן העלן איבער שטוב, שטיין,
טייך און בריק,
די גראַבע רויכן ציען זיך ווי גראַע שטריק.
מויערן, פּאַבריק קוימען, סלופּעס פאַרצויגן
מיט דראַט.

אין האַרצן נאָגט זיס-אומעטיקער וויי.
ווען דער פּאַציענט דערוועט די שטאַט
און ער זעצט זיך ווידער אַרײַן
אין אָנגעפּראַפּטן טראַמוויי."

"פּאַציענטן שוין מער נישט קראַנק,
האַבן מורא זיך צוריקצוקערן
אין שטאַט, צום געדראַנג.

פעדלער, קרעמער און שניידער
זיינען שוין איינגעהיימישט
אין דעם גרויען לעבנס-סדר:

נאָך די מאַלצייטן ליגן זיי אויף ר-שטולן
און קוקן צו די בלויע, בערגיקע ווייטן.
דריי מאַל זונטיק אויף אַ שפּאַציר
ביז צום בריקל
מיט די שטיינער פיר.

קומט זונטיק דאָקטער מאַכלין
און זאָגט צו אַ פּאַציענט:
ביסט שוין פריי פון די סאַנאַטאָריע-ווענט,
קענסט שוין פאַרן אין שטאַט.
דאַרפסט שוין מער נישט ליגן
אויפן באַלקאַן,

אַרומגענומען מיט דראַט און גאַפן
אויפן דראַנג מיט דער קאַלירטער פּאַן.

וואָס זשע ענטפערט אַזאַ איינער?
— דאָקטער, אין שטאַט
וואָרט אויף מיר נישט קיינער.

איך דאַרף זוכן אַ דושאַב,
ווידער וועט מיך קראַנק מאַכן
די שווערע אַרבעט אין שאַפּ.

דאָקטער מאַכלין גיט צופאַרשטיין:
אַ בלוז פאַר נישט-אויסגעהיילטע
דאַרף די סאַנאַטאָריע זיין אַ היים.

אָגב, אָט דאָס ליד איז אַרײַן אין אַ מעדיצינישן בוך אין מעדיצינישן פּאַקולטעט אין בראון אוניווערזיטעט, אין פּראָוידענס. ראוד איילאָנד. מיט אָט דעם ליד עפנט זיך דאָס בוך, און איטלעכער סטודענט פון ערשטן און צווייטן יאָר מעדיצין, דאַרף שרײַבן, וואָס ער נעמט אַרויס פון דעם ליד.

מאָני לייב, וואָס האָט נישט געהאַט קיין גרויס צוטרוי צו דער שרעק פון פּאַציענטן וואָס דאַרפן אַרויסגיין פון שפּיטאַל, באַשרײַבט אין בריוו ווי ער, און אַנדערע לעבן-איבער אָט די שרעק.

אָט איז מאָני לייבס בריוו:

טייערער שאַלעם שטערן:

איך האָב ניט געהאַט די געלעגנהייט צו ענטפערן אין דער צײַט. נעמט ניט פאַר אומגוט.

איך פיל זייער גוט אין געזונט. מיין כאלאס איז ניט קיין שווערע און אין מיינע יארן איז זי ניט געפערלאך. איך שטעל זיך פאַר אייער לאגע ווען איר זייט געווען קראַנק. דא געפינען זיך אסאך יונגע מענטשן און איך קוק זיך צו ווי זיי פילן פארלאָרן — א שרעק!

איך וועל דא לאנג ניט זיין: עפשער נאך אַ פאַר כאדאשים. און גלייבט מיר: מיר ווילט זיך ניט ארויסגיין פון דאַנען; איך האב פאַשעט מוירע פאר דער וועלט פון די געזונטע. איך בין געווען אט ערשט צוויי טעג אויף אורלויב און איך בין צוריק געקומען אן איבערגעשראקענער. דאס האב איך באמערקט ביי אלע טורבעקילאָז קראַנקע: א שרעק אנצוהויבן לעבן א געזונטן לעבן.

אייער באקלאגן זיך אויף אייער שווערן און אומעטיקן לעבן — דענק איך, אז איר קאנט מאכן אייער לעבן אינטערעסאנטער מיט שרײַבן לידער און ליענען. איר זייט אַ טאַלאַנטפולער פאַעט, ארבעט מען אויף ווערק און ס'וועט זיין אינטערעסאנט. איר, י.י. סיגאַל, האָט איר ביידע געדארפט ארויסגעבן אַ זשורנאל און זאמלען טאקע אלעמען — און דאָס וועט אייך געבן א סאך אינטערעס. זאל נאָר סיגאַל א האַרדעלע פארבויגן זיינע פאדערונגען און ער וועט אויך אנהויבן לעבן אינטערעסאנטער. גריסט אים, זידלט אָן פאר מיר דימענטשטיינען. גריסט אייער ווייב און אייער אינגאלע. מיין בוך וועל איך אייך זיכער צושיקן ווען איך וועל ארויס פון סאניטאָריום. ראשלען האב איך געבעטן שיקן אייך איר בוך: זי וועט צושיקן.

איגנאטאו האט מיך געבעטן — ווען איך בין געפאַרן אין מאנטרעאל — ריידן מיט אייך אז איר זאלט אים ענטפערן וועגן קויפן — פארקויפן זיינע ביכער. איך האב ניט געפילט ווי צו ריידן מיט אייך וועגן דעם. אבער מיין געוויסן איז אנקעגן אים ניט ריין, דערפאר מוז איך איצטער אריינארפן אייך אַ פאַר ווערטער וועגן דעם איניען.

און — זייט מיר געזונט און שרײַבט לידער און זייט אויפגעהייטערט.

אייער,

מאָני לייב

מאָני לייבס עצהנען, אַז סיגאַל און איך זאָלן אַרויסגעבן אַ זשורנאַל, וואָלט געקענט צושטאַנד קומען, ווען סיגאַל וואָלט נישט מבטל-געווען אַלע שרייבער אין מאָנטרעאַל. די פּאָעטן, דערציילער און שרייבער פון אַלע זשאַנערן. אַלע — אַלע זיינען ביי אים געווען גראַפּאַמאַנען! גראַפּאַמאַנען עליך ישראל! איז ווי-זשע האָט מען געקענט אפילו טראַכטן וועגן אַזאַ טריבונע? מען האָט דאָך אויך, לויט מיין מיינונג, געדאַרפט צוציען אפילו אין דער רעדאַקציע נאָך אַ פּאַר שרייבער. אויף דעם האָט סיגאַל נישט געוואָלט איינגיין. כ'מיין אַז דאָס איז געווען די הויפט מניעה.

דימענטשטיין איז געווען זייער אַן אינטעליגענטער מענטש און אַ גרויסער פּאַרערער פון מאָני לייבן. ער האָט מאָני לייבן זייער ליב געהאַט, און געהאַט פּאַר אים גרויס אָפּשיי. מאָני לייב האָט מיר דערציילט, אַז ער איז זייער דערשלאָגן, און אַז ער האָט מאַמענטן פון וועלן זיך נעמען דאָס לעבן. מיר דאַכט, אַז דימענטשטיין האָט אפילו געדרוקט פון צייט צו צייט אַרטיקלען אין "קענדער אַדלער". מאָני לייב האָט אים געפרווט אייננעמען, באַרויקן און ער האָט זיך אפילו געבייזערט אויף אים. ער האָט געמיינט, אַז ער האָט שוין געמילדערט זיין דערשלאָגנקייט. אָבער, מיט אַ האַלב יאָר שפּעטער, האָט דימאַנטשטיין זיך אַריינגעיאָגט אַ קויל אין קאַפּ. וועגן איגנאַטאָוס בקשה איך זאָל פּאַרקויפּן זיינע ביכער. פּאַרשטיי איך נישט, פּאַרוואָס ער האָט מיט מיר וועגן דעם נישט גערעדט. אפשר, האָט ער געמיינט, אַז ער וועט מיט דעם מיר פּוגע פּבוד זיין, ווייל איך האָב מיין בידנע פּרנסה דעמאָלט געצויגן פון פּאַרקויפּן יידישע ביכער פון די פּאַרלאָגן "קלעצקין" און "קולטור ליגע", און די "ליטעראַרישע בלעטער". איך וואָלט געוויס געקענט פּאַרשפּרייטן אַ געוויסע צאָל פון זיינע ביכער. דעמאָלט איז נאָך געווען אַ קרייז פון קויפּער און לייענער פון יידישע ביכער.

מאָני לייבס בריוו מיט די דריבנע און שייך-געשריבענע אותיותלעך, האָט מיך גערירט. די ווערטער זיינען דורכגעוואַרעמט מיט אַ ליכטיקער נאָענטשאַפט. דאָס געמיט פון דעם ליב-האַרציקן, גרויסן פּאָעט מאָני לייב, איז אַן אָפּן ספר פון וועלכן עס גייט-אויף אַ ליבשאַפט צו שרייבער צו וועמענס טאַלאַנט ער האָט געהאַט צוטרוי.

תמיד, ווען עס קומט מיר אויס צו רעדן אָדער שרייבן וועגן מאָני לייבן, שווימט אַרויס זיין געשטאַלט. זיינע גרינע אויגן, גרין ווי אַגרעסן, שימערן. זיינע איידלגעטאַקטע הענט נעמען אַרום מיט אַ ליבשאַפט, וואָס געזעגענען זיך טאַקע, אָבער ווילן זיך נישט אָפּשיידן פון די וועמען ער האָט ליב.

פון סאַנאַטאַריע איז ער דאָס ערשטע מאָל אַריין און אַרויס. דאָס צווייטע מאָל איז שוין דאָס געלעגער דאַרטן געווען דאָס בעט, אויף וועלכן ער האָט דעם באַשעפּער אָפּגעגעבן זיין ריינע נשמה, (ווי עס שטייט געשריבן: "הנשמה שנתת בי טהורה היא").

ווען נאָר איך טראַכט וועגן מאַני לייבן, ציטערטן אויף אין מיר די פּערזן פון גרויסן פּאָעט משה לייב האַלפּערן:

אַז די זון וועט אַרונטערגיין
אונטערן וואַלד,
וועט קומען די נאַכט
און זינגען ליו ליו
אַריבער די אויגן וואָס פּאַלן שוין צו
צושלאָפּן אין אייביקער רו!

כל זמן עס וועט לעבן די יידישע ליטעראַטור, וועט מאַני לייבס נאָמען לויכטן ווי דער סאַמע ליכטיקסטער ליריקער אין דער יידישער פּאָעזיע.

נישט געדענקט

אין מיינע מעמוואַרן וועגן קלמן מרמר געדרוקט אין סעפטעמבער-אָקטאָבער "יידישע קולטור" 1981, האָב איך געשריבן, אַז פון "לאָס אַנדזשעלעס", האָב איך פון מרמרן קיין בריוו נישט דערהאַלטן.

האָב איך געמאַכט אַ טעות. אין די יאָרן פון עלטערן-זיך, ווערן געוויסע פּאַסירונגען פּאַרטונקלט. איז אין שאַטן פון נישט-געדענקען, גייט אויך אַריין, נישט קענען טייל מאַל זיך דערמאָנען צו איך האָב נאָך געוויסע און אנדערע מאַטעריאַלן. דערצו איז אין מיין כלומרשטן אַרכיוו, נישט לויטן בעסטן סדר צופיל אַנגעלייגט אין די קעסטלעך. צו אויססדרן, ווי עס באַדאַרף צו זיין, דאַרף מען האָבן כּח און כידוע אויף דער עלטער ווערט דאָס געזונט שלאַבריק.

איז ווי אַזוי האָב איך זיך פּאַרט דערגראַבן צו מרמרס בריוול. איך האָב געזוכט עפעס אַנדערש, און זיך אַנגעשלאָגן אויף מרמרס קליין און כמעט קינדערישן כתב.

דערזעענדיק לאָס אַנדזשעלעס און די דאַטע, האָב איך פּאַרשטאַנען, אַז מיין זכרון האָט מיך פּאַרפירט.

איז מחמת וואָס פּאַרעפנטלעך איך דאָ אַט דאָס בריוול? איך מַזיין, אַז נישט צוליב דעם שבח, מיט וועלכן ער איז מיך מכבד, אַזעלכע אויפריכטיקע שבחים, האָב איך גאַנץ אַפּט פון אים באַקומען אין זיינע בריוו און בריוועלעך, און צוליב כמה וכמה טעמים, האַלט איך זיך אָפּ פון אַרויסברענגען זיי אויף דער ליכטיקער שיין. וואָס ברענגט מיך פּאַרט צו לאַזן אַפּדרוקן דאָס דאָזיקע בריוול, איז מרמרס אַרויסשרייבן וועגן זיין מצב הבריאות.

צוליבן אַפּגעשוואַכטן געזונט "פיזיש און גייסטיק" קען ער דאָס נישט טאָן, ווען ער פילט, אַז ער דאַרף עס טאָן. נו, טרייסט ער זיך מיט דעם האַפּן: "אויף בעסערע צייטן, ווען ער וועט זיין קרעפטיקער פיזיש און גייסטיק". איז פון אַלע זיינע וויכטיקע דערגרייכונגען, האָט ער נישט געקענט מער קומען

צו אַ פאַרבעסערטן געזונט און אויך נישט צו אַן אויפהייטערונג אין גייסטיקן זין.

איך בין נישט זיכער, צי עס איז ערגעץ פאַרוואַלגערט פון אים נאָך בריוו פון לאַס-אַנדזשעלעס, אין וועלכע מרמר באַקלאַגט זיך אויף זיין עלנטקייט און אַליינקייט. אָבער פון גרוסן וואָס איך פלעג באַקומען פון חברים, וועלכע האָבן אים באַזוכט, האָט ער זיך ארויסגערעדט, אַז ער פילט זיך ווי פאַרלאָזן. ווי מען האָט מיר איבערגעגעבן דעמאָלט, האָבן חברים-פאַרערערס אים נישט געלאָזט פאַראיינזאַמט-ווערן. עס איז אָבער אויך אַ פראַגע וויפיל צייט האָבן זיי באַוויליקט אַפצושפּאַרן פאַר אים, און ווי אַזוי עס איז געטאַן געוואָרן...

עס פאַרקלעמט ביים האַרצן, ווען דאָס שווימט מיר אַרויף אויפן זכרון. מרמר איז נישט געווען דער איינציקער פּאַל... י.י. שוואַרץ האָט זיך אויף די עלטערע יאָרן געפילט ווי פאַרלאָרן, בפרט נאָך דעם, ווען זיין טאָכטער און איידעם זיינען אומגעקומען אין אַן אויטאָמאָביל-אומגליק. ער איז געווען אַ חבר אין "פאַרבאַנד", און דעמאָלט האָבן נאָך געלעבט אַ צאָל שרייבער בני-דורו, אָבער אין י.י. שוואַרצן האָבן זיי נישט געדענקט, זעלטן געקומען אים לינדערן זיין וויי און טרויער. היינט איז שוין נישטאָ צו וועמען צו האָבן טענות. אין יענע יאָרן האָבן מיר נאָך געהאַט קליינע, געטרייע קרייזן פון יידיש-לייענערס און קולטור-בויערס, ביי וועלכן אַ שרייבער איז נאָך געווען חשוב. דאָס בריוול מרמרס (איז עס געווען דאָס לעצטע געשריפטס צו מיר?) איז פאַר מיר אַ באַווייז (מסתמא צום טויזנטסטן מאָל), אַז מרמר איז געווען אַ וויכטיקער, ערנסטער שריפטשטעלער, נאָענט מיט מענטשן, ליב געהאַט חברים און פריינט, מיט זיין שטענדיקן אַרויסווייזן זיין וואַרעמע באַציונג צו זיי.

מיך האָבן זיינע בריוו געשטאַרקט אין מיין שווערן גאַנג, ווי זאָגט מען עס, דורך ווינט, רעגן און האַגל...

אין אַט דעם בריוול לויטערט זיך דאָס וואַרעמע געמיט פון אַ ליכטיק-שעפּערישער פּערזענלעכקייט פּונעם "דור פון הויכע אידעאָלן" וואָס אברהם רייזען, האָט אַזוי הערלעך באַזונגען אין זיין ליד "איך האָב ליב מיין דור פון די הויכע אידעאָלן".

לייענט מרמרס בריוול און דערמאַנט זיך אין זיין געשטאַלט:

ל.א., דאָנערשטיק, 15טן אָקטאָבער, 1953

מיין ליבער שלום שטערן,

יעדעס מאָל ווען כלייען אַ ליד אָדער אַן עסעי פיל איך ווי אייך צו שרייבן אַ
יישר כח. נאָר דאָס קומט מיר אָן צו שווער דורכצופירן. לייג איך עס אָפּ אויף
בעסערע צייטן, ווען כ'זועל זיין קרעפטיקער פיזיש און גייסטיק.

מיט האַרציקסטע גרוסן און בעסטע ווונטשן צו אייך און סאַניען מיט אייערע
זין.

קלמן מרמר

אייער

Kalman Marmor
525 No. Formosa Ave.
Los Angeles 36, Calif.

יא, איך טראָג אין זיך דעם טרויער אין דער בענקשאַפט נאָך מרמרן
און נאָך אַלע שרייבער, וועלכע איך האָב געקענט און וועלכע זיינען מיר
געווען נאָענט. וועגן מרמרן האָב איך אָפט דאָס געפיל, אַז אָט וועט זיך
אומגעריכט אַניאָגן פון אים אַ בריוו אין זעלבן נוסח ווי דאָס בריוול, וואָס
ווערט איצט פאַרעפנטלעכט. אָבער קיין בריוו און קיין גרוסן גרייכן מער
נישט צו מיר. אויף אייביק האָט די אייביקייט אים איינגעשלונגען.

* * *

באַמערק פון דער רעדאַציע:

מיין איינדרוק איז, אַז די לאַס-אַנדזשעלעסער חברים און פריינד פלעגן אָפט
— אפשר, זייער אָפט — אָפּשטאַטן וויזיטן צו קלמן מרמר, אים אָפט נעמען אויף
אַן אויטאָמאָביל-שפּאַציר, אָדער צו זיך אַהיים אויף עטלעכע שעה. די
באַלעבאָטים פון דער "היים", ווּוּק. מרמר האָט פאַרבראַכט זיינע לעצטע יאָרן —
די באַווסטע גאַרפּילד-משפּחה — איז געווען צו אים זייער וואַרעם און
פריינדלעך. ניו-יאָרקער פריינד און חברים פלעגן אים אַלע מאָל באַזוכן. איך
אַליין פלעג ניט פאַרפעלן פאַרברענגען מיט אים בעת זיינע אָפטע וויזיטן קיין
לאַס-אַנדזשעלעס.

איך ווייס ניט גענוג צי חברים שרייבערס און זיינע פאַרבאַנד-חברים פלעגן
אָפט באַזוכן י.י. שוואַרצן. איך ווייס אָבער באַשטימט — און וויל, אַז אַנדערע
זאָלן עס וויסן, אַז פייגל ראָלניק איז געווען זייער פריינדלעך צו י.י. שוואַרץ,
וונדערלעך געטריי, פלעגט אים זייער אָפט זען (זיי האָבן, דאַכט זיך, געוויינט
בשכנות) און אים ביישטיין אין זיינע נויטן, אים אָפט אַרויסגעהאַלפן און
פאַרברענגט שעהן מיט אים.

א.ג.

מיר אין באשערט

קאנאדע גנאָדיק, לאַנד
פון מיין היים.
מיר איז באַשערט,
אויף דיין פרוכטיקער ערד
זאָל דאָס געזאָנג פון מיין ליד,
אין ליכטיקער פרייד
דאָ אויפגיין.

איך האָב מיין היים
דאָ געבויט.
וואָר, נישט תמיד
האָט דער הימל
אויף מיין וועג געבלויט.
אין טעג פון פיין,
האָט דאָס ליד
מיין גלויבן פאַרהיט.
אין אויפגיין פון באַגין,
איך הויב מיין קאַפּ
צו דער ליכטיקער בלוי
און אין לויב
איך בענטש דיר, קאנאדע
גנאָדיק לאַנד פון מיין היים

א י נ ה א ל ט

זייט	
9	א תחינה פאַר יידיש (ליד) .....
10	מאַני לייב .....
18	משה לייב האַלפערן .....
26	פישל בימקאָ .....
36	יוסף ראָלניק .....
45	מיין באַקאַנטשאַפט מיט ז. וויינפער .....
56	אברהם טאַבאַטשניק .....
65	אייזיק ראַבאָי .....
	דער באַזוך פון שלום אַש, שלמה מיכאָעלס און איציק פעפער
73	אין מאַנטרעאל .....
	דער אייגנאַרטיקער העברעאישער ישראל-פּאָעט
81	שמשון מעלצער .....
91	דער גרויסער ישראל-דיכטער אברהם שלאָנסקי .....
104	דער לירישער דיכטער י.ג. שוואַרץ .....
114	דאָס יאָמער-געוויין פון זוסמאַן סעגאַלאָוויטש .....
122	ש. ניגער מיט זיך אַלויין .....
131	אַלטער עסעלין: אויף אַ באַזונדערע סטעזשקע .....
	די פונדאַמענט-לייגער פון דער יידיש-סאָוועטישער
140	ליטעראַטור .....
149	דאָס ליכטיקע און פּאָעטיש גרויסע געזאַנג פון לייב קוויטקאָ .....
160	יוליאַן שוואַרץ "ליטעראַרישע דערמאַנונגען" .....
166	די דיכטונג פון מעינקע קאַץ .....
	די אַלעגאָרישע ספּורי-מעשיות פון איינעם וואָס זוכט די
171	וועלט פון יושר .....
178	מעשה און מוסר .....
183	י.א. ראָנטש — דער פּאָעט .....
191	אין געראַנגל מיט זיך .....
198	איינדרוקן פון גיטל מייזלס שעפּערישן וועג .....
203	וועגן מיין פּאָעמע "אין קאַנאַדע" .....

זייט

211	איך פאַר קיין קאנאדע.....
224	די גלויביקע בויער.....
234	דער געראַטענער אָנהייב.....
248	אין דער לידער-וועלט פונעם דיכטער נח יצחק גאַטליב.....
255	דער דיכטער א.ש. שקאַלניקאָוו.....
262	דער דיכטער י.ו. סיגאַל.....
271	די דיכטערין אסתר סיגאַל.....
281	אינדרוק פון אַלטער קאַציזנעס ווערק.....
	ד"ר יוסף קעידזש דער שרייבער און קולטור געזעלשאַפטלעכער
285	טוער.....
290	דאָס טרויעריקע ליד פון איידע מאַזע.....
297	אַ רייף און קינסטלעריש ווערק.....
303	דער סאַציאַלער דיכטער ש. פערל.....
309	באַגעגענישן און שמועסן מיט קלמן מרמר.....
320	לייזער טרייסטער.....
328	דער דיכטער מאָרטין בירנבוים און דאָס ליכט פון ליד.....
334	דער קינסטלער דערציילער פוליע טשערנער.....
338	געפונענע בריוו.....
347	מיר איז באַשערט (ליד).....